

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

RODOS ŞÖVALYELERİ VE OSMANLILAR

DOĞU AKDENİZ'DE SAVAŞ, DİPLOMASİ VE KORSANLIK

— ♦ —
NICOLAS VATIN

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

NICOLAS VATIN

RODOS ŞÖVALYELERİ ve OSMANLILAR
DOĞU AKDENİZ'DE SAVAŞ, DİPLOMASİ ve KORSANLIK,
1480-1522

Çeviri
Tülin Altınova

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI 144

**RODOS ŞÖVALYELERİ ve OSMANLILAR
DOĞU AKDENİZ'DE SAVAŞ, DİPLOMASİ ve KORSANLIK**

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayınıdır

Valikonacı Cad. Samsun Apt.
No. 57 Kat. 2 34365 Nişantaşı-İstanbul
Tel: 0 212 233 21 61
Faks: 0 212 234 32 90
www.tarihvakfi.org.tr
yayin@tarihvakfi.org.tr

Özgün Adı

*L'Ordre De Saint-Jean-De Jérusalem, L'empire Ottoman Et La Méditerranée
Orientale Entre Les Deux Sièges De Rhodes (1480-1522), Peeters, 1994*

© Editions Peeters 1994

© Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2000

Kapak Resmi

H. Tahirzade'nin minyatüründe "Cem Sultan Rodos'ta"

Yayıma Hazırlayan

Osman Bahadır

Kapak Tasarımı

Yonca Ören

Kitap Tasarımı

Haluk Tunçay

Baskı

Step Ajans

(0212) 446 89 16

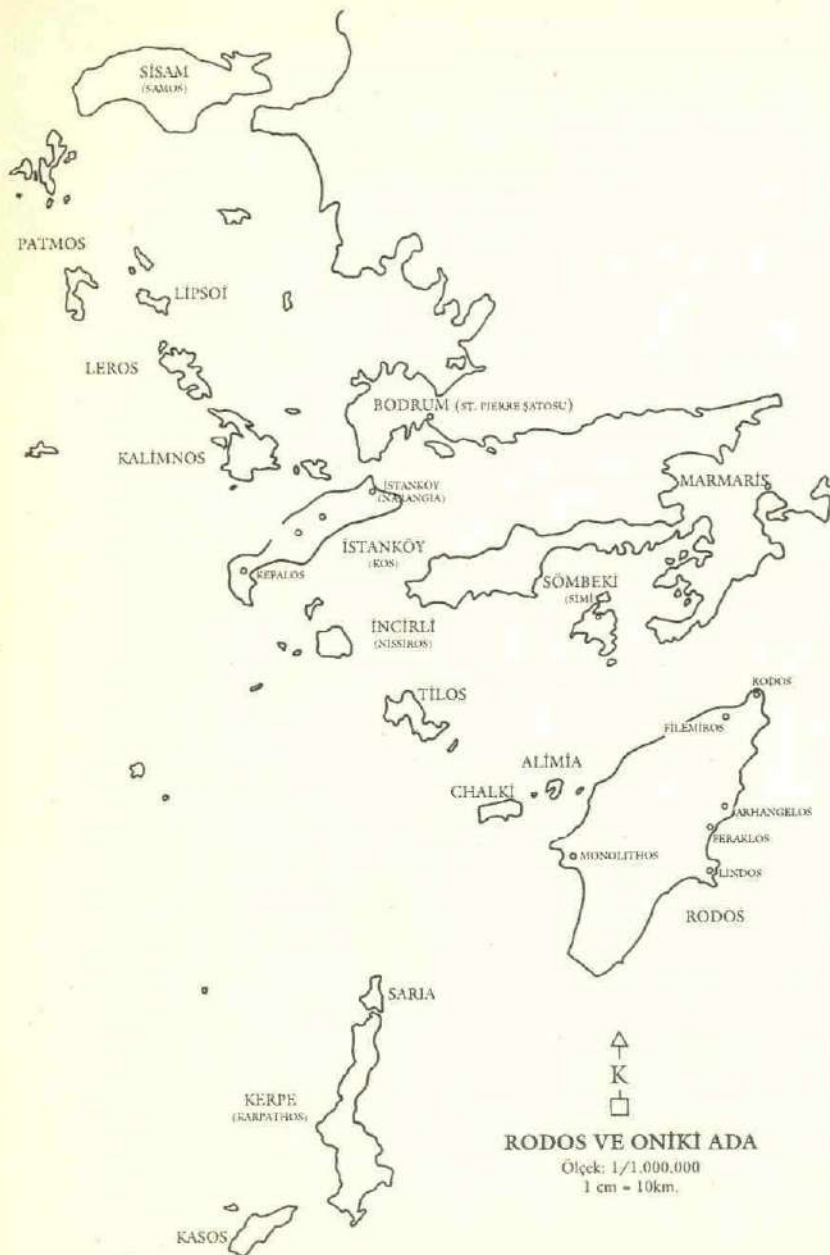
İstanbul, Temmuz 2004

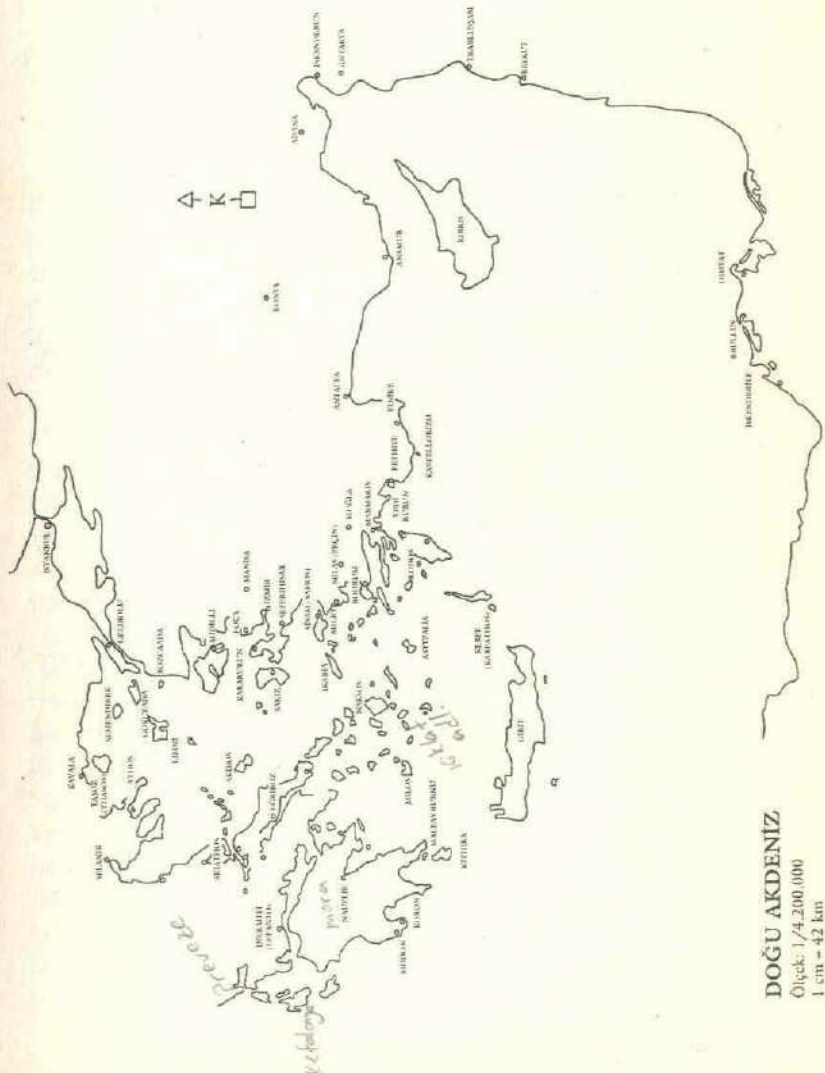
ISBN 975-333-182-7

Tarihçi Nicolas Vatin, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (İstanbul), Centre National de la Recherche Scientifique (Paris) ve L'École des Hautes Études en Sciences Sociales'de (Paris) çalıştı. Uzmanlık alanı, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'dur. Vatin'in başlıca eserleri arasında, *Sultan Djem* (1997) ve Gilles Veinstein ile birlikte yazdığı *Le Sérail ébranlé: Essai sur le morts, dépositions et a vènements des sultans ottomans* (2003) bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

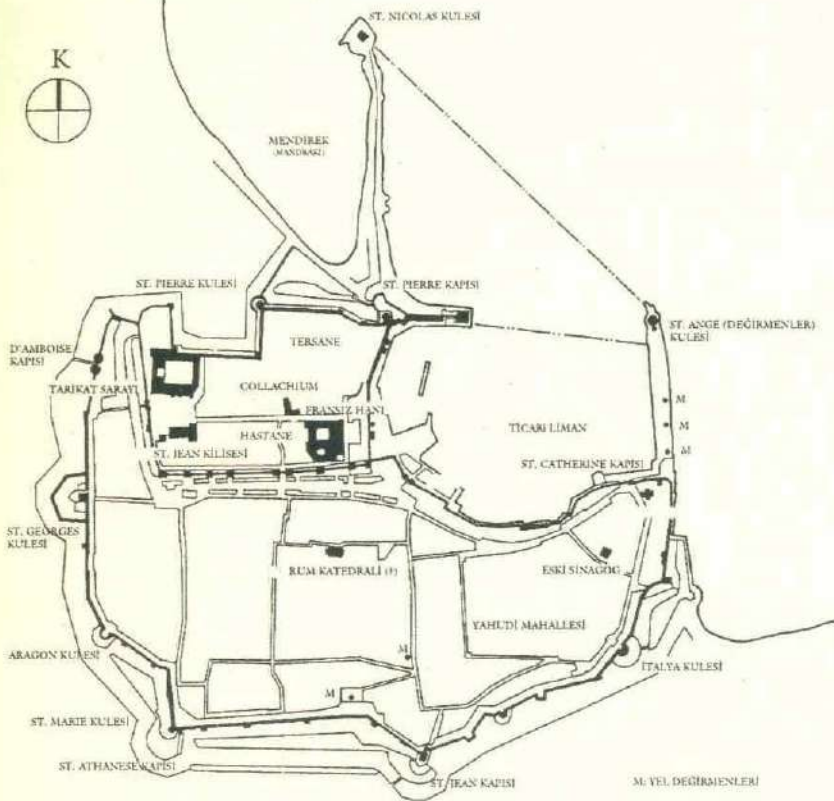
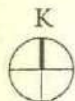
GİRİŞ	1
I. KISIM	
I-1 : COĞRAFYAYA ve İNSAN UNSURUNA TOPLU BAKIŞ	13
I-2 : EKONOMİYE TOPLU BAKIŞ	34
I-3 : KORSANLIK	73
I-4 : DOĞU AKDENİZ'DEKİ GÜÇLERİN DENİZ SİYASETLERİ	122
II. KISIM	
II-1 : BARIŞIN GÜÇLENDİRİLMESİ (1481 - 1483)	137
II-2 : ON YEDİ YIL SÜREN BARIŞ (1483 - 1499)	171
II-3 : ST. JEAN ŞÖVALYELERİ VE OSMANLI -VENEDİK ÇATIŞMASI (1499-1503)	228
II-4 : SON YİRMİ YIL (1503-1522)	266
II-5 : OSMANLI RODOS'U	316
GENEL SONUÇ	361
EKLER (Topkapı Sarayı Arşivi'nden Osmanlı belgeleri)	369
KAYNAKÇA	493
DİZİN	505

DOĞU AKDENİZ

Ölçek: 1/4.200.000
1 cm = 42 km

RODOS KENTİNİN PLANI

0 100 200 300 METRE.

ÖLÇEK

GİRİŞ

Bu kitapla ilgili düşünce on yıl kadar önce, Cem Sultan'a ayrılmış bir tezi tamamlarken aklıma geldi. Erkek kardeşi II. Bayezid'in talihsiz rakibi olan bu Osmanlı şehzadesi, 1482 yılında Rodos'ta St. Jean şövalyelerine sığınmak zorunda kalmıştı. Şövalyeler onu 1495 yılına kadar yaşadığı Avrupa'ya gönderdiler. Önce Savoy'a, sonra Limousin'e ve son olarak da Roma'ya, Papa VIII. Innocente'ye ve Papa VI. Alessandro'ya gitti. Sürgündeyken kendisine eşlik eden arkadaşlarından biri tarafından yazılmış şehzadenin yaşamöyküsü olan, *Vâkı'ât-ı Sultân Cem*'in incelemesi, 15. yüzyılın sonunda Osmanlıların Hristiyan Batı'ya bakışları konusunda ilgimi çekti. Öbür yandan, bu çalışma beni Osmanlı devletiyle Hristiyan güçler ve özellikle de St. Jean şövalyeleri arasındaki diplomatik ilişkilerin araştırılmasına yöneltti. Bu şövalyeler yalnızca talihsiz Cem'in kaderini çevreleyen gizil pazarlıklarda başrolü oynamakla kalmadılar, Halikarnas'ta sahip oldukları bir köprübaşının yer aldığı Türk kıyısının birkaç mil uzağında bulunan Rodos'taki varlıklarıyla, Doğu Akdeniz'in siyasi ve diplomatik satranç tahtasında çok özel bir yer tuttular: İstanbul'un II. Mehmed tarafından alınmasından sonra, Batı'da Haçlı seferleri idealinin yavaş yavaş zihinlerden çıktığı bir dönemde, Osmanlılara haraç vermeyi reddeden bu "hospitalier" [konuk kabul eden] ve askeri tarikat nasıl ayakta kalabilir, durumunu nasıl koruyabilirdi? 1480 yılındaki Osmanlı kuşatmasının başarısızlığa uğramasından sonra, şövalyeler neredeyse durumlarını güçlendirmiş gibiydiler. Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerinin tarihi aracılığıyla kozlarının neler olduğunu tam olarak incelemenin ve Hristiyanlığın bu son bulvarının Doğu Akdeniz'de ne tür bir rol oynadığını daha iyi anlamaya çalışmanın ilginç olabileceğini düşündüm.

Bu tercihte iki husus beni rahatlatıyordu. Önce, Topkapı Sarayı Arşivi'nde tıpkı tarikatın günümüzde Malta'da korunan arşivlerindeki gibi yararlı belgeleri bulabileceğimi düşünüyordum. İlk araştırmalar, Ro-

dos korsanlığının incelenmesi için bu kaynaklarının önemine beni ikna etmişti. Öbür yandan, konu araştırmacılar tarafından pek az incelenmişti. Bu kişiler, Ettore Rossi dışında, tasarımın iyi bir sonuca ulaşabilmesi için gerekli olan çifte belgelendirmeden (Osmanlı ve Latin) yoksundular.

Bosio (1594-1602) ve rahip Vertot'nun (1778) klasik olmuş ve her zaman yararlı yapıtlarından başlayarak, bilhassa tarikatın Rodos döneminin ilk bölümü pek çok önemli çalışmaya konu oldu; özellikle de günümüzde, 14. yüzyılın tamamı ve 15. yüzyılın ilk üçte birlik bölümüyle ilgili çok sayıda araştırmayı yürütmüş olan Anthony Luttrell'in eserlerine Oniki Ada'daki şövalye varlığının son kırk yılı için aynı durum söz konusu değildi. 1480 ve 1522 kuşatmaları yakın zamanlarda E. Rossi, Ş. Turan ve E. Brockmann'ın incelemelerine konu oldu. Diğer yandan Cem'in yaşamöyküsüyle ilgili kaynaklar da epey fazlaydı: Thuasne'in klasik yapıtının ötesinde (1892), yayımlanmamış belgelere dayanarak bu konu üzerinde çalışmış pek çok yazarı saymak gerekir: Yunancada J. Lefort, Türkçede S. Tansel, Ş. Turan, İ. H. Uzunçarşılı, ya da İ. H. Ertaylan gibi. Ama bu iki kuşatmanın uzun uzun incelenmiş olmasına karşın, 1480'den 1522'ye kadar geçen süre için aynı şeyler söylenemez: K. M. Setton tarafından yönetilen *Histoire des Croisades* [Haçlı Seferlerinin Tarihi] için E. Rossi'nin kaleme aldığı sentezi; E. Rossi ve U. Mori-Ubaldini'ye borçlu olduğumuz tarikatın denizciliği üzerine incelemeleri; A. Tenenti ve A. Krantonelli'nin zamanın korsanlığı hakkındaki incelemeleri; C. Torr ve G. Sommi-Picenardi'nin yazdığı şövalyeler Rodos'u ile ilgili yararlı betimlemeleri; son olarak da A. Gabriel'in şahane, ama özellikle mimari olan yapıtını sayabiliriz.

1480 ile 1522 yılları arasında St. Jean şövalyeleriyle Osmanlılar arasındaki ilişkiler hakkındaki bir incelemenin eksikliğini hissettim. Ben de bir araştırmacının elde edebileceği belgelerin tümünü ilk kez kullanarak, bunu gerçekleştirmeye çalıştım: Tarkatın arşivleriyle birlikte Osmanlı arşivleri; Batı kronikleri, ama Osmanlı kronikleriyle birlikte (hatta Arapça, G. Wiet'in İbni İyas çevirisi sayesinde); son olarak da gezginlerin anlatıları.

Bu belgelerin elbette eksik olduğunu eklemek de yerinde olur: Yunanca kaynakların ancak Miklosich ve Müller ya da Lefort tarafından yayımlanmış olanlarını kullandım. Özellikle, arşivlerin pek çok sır sakladıkları kesindir: Avrupa arşivleri, bilhassa Venedik ve Vatikan arşivleri için olduğu gibi Osmanlı arşivleri için de bu doğrudur. Bu konu tükenmez.

Kudüslü St. Jean tarikatının kökeninde, 1070'li yıllarda Amalfili tüccarlar tarafından Kudüs'te kurulmuş olan bir hacılar konağı bulunur.¹ 1113 yılında verilen mühürlü bir bağitle Papalık koruması elde eden tarikat, yavaş yavaş, önemi gitgide artan askeri bir işlev de kazandı. Tarikat aynı zamanda, Batı'da manastır toplulukları ve dirlikleri, Doğu Akdeniz'de yerleşmiş "Manastır"a ayrılmış kısılanacak bir gelir sağlayan güçlü ve zengin bir kuruma dönüşüyordu.

Latinler 1187 yılında Kudüs'ü kaybedince, St. Jean şövalyeleri Akkâ'ya ve bazı kalelere çekildiler ve burada Haçlı seferleri çerçevesinde kayda değer bir rol oynadılar. 1291 yılında Suriye'nin terk edilmesi gerektiğinde, Akkâ kuşatmasından geriye sağ kalan bazı şövalyeler mülklerinin bulunduğu Kıbrıs'a kaçtılar.

Bunu izleyen dönem yeniden yapılanma ve birtakım yardım çabalarıyla geçti. Bununla birlikte, Haçlı seferleri ve askeri tarikatlar hakkında bazı düş kırıklıklarının doğduğu Batı'da bir tehdit yükselmeye başlıyordu. Askeri tarikatların zenginliği kısılanıyor ve görevlerini yapmamalarından şikâyet ediliyordu. Bu, Templier şövalyeleri davası ve mahkûmiyeti dönemidir. St. Jean hacılar evinin sahipleri kuşkusuz 1306 yılında, güçlkle de olsa, Cenevizli Vignolo de' Vignoli'nin işbirliğiyle girilen Rodos'un fetihiyle kurtuldular.

Rodos'un, sonra da Oniki Ada'nın ele geçirilişi, zaten Bizanslıların aleyhine olan, saldırgan bir olaydı. Ama tarikatın uyguladığı pekiştirme siyaseti ve savunmaya yönelik tutumlar Avrupa'da yeniden kötü bir etki yarattı: Genel kanağe göre, yozlaşan ve Batı'da olduğu gibi Doğu'da da lüks içinde yaşayan şövalyeler, Rodos'ta yalnızca kendileri için çalışıyorlardı; Haçlılar gibi davranmıyorlardı.

Gerçekte, bu kınamaların bir bölümü haksızdı: Tarikat denizde Aydın ve Menteşe beyliklerine bağlı Türklerle pek çok çarpışmaya girmişti. *Nolens volens* [ister istemez] İzmir'in savunmasında çok önemli bir rol oynamış ve Nicopolis (Niğbolu) Haçlı Seferi'ne (1396) etkin olarak katılmıştı. Yine de açık seçik bir amacın yokluğu belirgindi ve şövalyelerin Osmanlı beyliğinin gittikçe büyüyen gücüne karşı çok daha etkin bir şekil-

1 Aşağıdaki satırlar özellikle Luttrell'e dayanmaktadır, "The Hospitallers at Rhodes, 1306-1421"; Rossi, "The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523"; Valentini, "L'Egea dopola caduta di Constantinopoli". Ayrıca karş. Marinescu ve Tsirpanlis'in makaleleri ("Φιλικές Σχέσεις") Luttrell'in "The Hospitallers of Rhodes confront the Turks". Şövalyelerin Batı'daki ünü hakkında, karş. Luttrell, "Papauté et Hôpital: l'enquête de 1373" ve aynı yazarın, "Emmanuele Piloti and criticism of the Knights Hospitalers of Rhodes". 1480 öncesi Rodos korsanlığı hakkında, bak. özellikle Tenenti, "Venezia e la piraterianel Levante: 1300 c. - 1460 c."

de mücadele edebilecekleri Yunanistan'a yerleşmek için yaptıkları sayısız girişimin tümü başarısızlığa uğradı. 1402 yılında Timurlenk tarafından ezilen Osmanlıların çöküşünden² sonra ve 1403 yılında Mısır'la yapılan anlaşmanın sonucunda tarikat, Niğbolu Haçlı Seferi'ne kadar uygulamış olduğu savunma stratejisini yeniden uygulamaya koydu. Batı'daki ünü lekelenmişti, 15. yüzyılın başları bir Rodos korsanlığının ya da Rodos'un koruduğu bir korsanlığın gelişmesiyle çakışmıştı. Bu korsanlar Müslümanların yanı sıra Hristiyanlara da saldırıyorlardı. Venedik'le zaten hiçbir zaman iyi olmayan ilişkiler, daha da bozulmuştu.

Tarikatın durumu 1440'lı yıllardan başlayarak, Doğu Akdeniz'deki güç ilişkilerindeki değişiklik nedeniyle farklı bir hal aldı. Mısırlıların tarikatın adalarına yaptıkları saldırılar bu adalara yeniden ün kazandırdı. Ama genel durumu asıl değişikliğe uğratan şey, Osmanlıların güçlerinin artmasıydı. Oniki Ada'nın karşısındaki Anadolu kıyıları onların ellerindeydi; üstelik Karaman'ı da ele geçirmişlerdi. Ama en ağır darbe şüphesiz Konstantinopolis'in 1453 yılında II. Mehmed tarafından fethiyle gerçekleşti. Rodos, bundan böyle buğday gereksinimini Karadeniz'den karşılayamayacağı gibi, padişahın isteklerini de hesaba katmak zorundaydı. Bizanslıların başkentine yerleşen Osmanlı hükümdarı kendisini onların vârisi olarak kabul ediyordu. Zamanı geldiğinde Doğu Akdeniz de ona ait olacaktı. Şimdilik, 1453 yılının sonundan başlayarak, tarikat lideri Jean de Lastic'ten iki bin duka tutarında bir haraç talep ediyordu. Lastic buna itiraz etti, ama 19 Mayıs 1454'te ölmeden önce, bir savunma sistemi hazırlamaya girişti. Gerçekten de 1455 yılında tarikatın adaları, büyük zararlara neden olan Osmanlı saldırılarına uğramıştı.

Osmanlı devletinin Ege'deki baskısı yoğunlaşmıştı. Adalar teker teker Osmanlıların egemenliğine geçiyordu. Rodos'ta üs kuran bir Papalık donanması, 1456'da kısa süre içinde Limni, Semendirek ve Taşoz'u geri aldı. 1462 yılında padişahla yapılan ateşkes anlaşmasının yenilenmesi sırasında, Tarikat lideri Jacques de Milly, özel olarak bir armağan sunmayı kabul etti. Kendisinden sonra başa geçen Raymond Zacosta, papa ile aralarındaki düşmanlığın giderilmesini dener, ama bunda başarılı olamadı. 1464'te ve 1466'da, II. Mehmed, bir sonuç elde etmeksizin, haraç talebinde bulundu. 1470'te, bir Venedik adası olan Eğriboz düştü. Venedik'le aralarındaki kötü ilişkilere karşın, şövalyeler adanın savunmasına katılmışlardı. 1479 yılında, Sakız Adası dışında, Sisam'dan Taşoz'a kadar Kuzeydoğu Ege'nin tüm adaları Osmanlıların eline geçmişti. Oni-

2 Timurlenk kısa süre sonra şövalyeleri İzmir'den kovdu.

ki Ada'nın sırası da gelmekte gecikmeyecekti ve 1476'dan beri tarikat lideri olan Pierre d'Aubusson, etkin bir savunma hazırlığı içindeydi.

Çatışma 1480 yılında meydana geldi. Mesih Paşa'nın kumandasındaki güçlü bir Osmanlı donanması 1480 Mayıs'ında Rodos'a savaş malzemesi ve asker çıkardı. Mayın patlamalarının, top ateşlerinin ve saldırıların birbirini izlediği kuşatma iki buçuk ay sürdü ve saldırganlar için çok kanlı oldu. Padişahın emri üzerine, Mesih Paşa 18 Ağustos 1480'de kuşatmayı kaldırdı.³

Düzenli yürütülen bir propagandanın özenle değerlendirilmesi sayesinde, padişahın ordularının Güney İtalya'daki Otranto'yu ele geçirdikleri tarihte, şövalyelerin zarferi de Avrupa'da aynı oranda yankı yaptı. Doğu'daki "Hristiyanlığın bulvarı" sayılan tarikatın savunma siyaseti artık yeterince doğrulanmış oluyordu. Öbür yandan, Osmanlılar da Rodos'un güçlü kalesinin ve şövalyelerin kavgacılığının anısını uzun yıllar korudular. Şimdilik, II. Mehmed'in ölümü, içsavaş, sonra da tahtın iki vârisinden birinin Rodos'a kaışı, Pierre d'Aubusson'un ve tarikatının başarısını onaylayacaktı.

1480 yılındaki durum işte böyleydi. 1485-1491 yılları arasındaki Osmanlı-Memluk ve 1499-1503 yılları arasındaki Osmanlı-Venedik çatışmalarına rağmen, Mısır'ın I. Selim tarafından 1516 yılındaki fethine kadar Doğu Akdeniz'de siyasal denge aşağı yukarı varlığını korudu. Tarikat, Osmanlı ve Memluk etki alanlarının sınırında yer alıyordu. Ayrıca Rodos bölgedeki tümüyle bağımsız son Katolik gücü, aynı zamanda Osmanlı hudutlarında hacıların koruyucusuydu ve son Hristiyan kalesiydi.

Bu coğrafi ve stratejik genel durum tarikat liderlerini huzursuz ya da en azından belirsiz bir duruma sokuyordu. Büyük bölümü ticaretle geçinen karma bir nüfusu beslemeye yetmeyecek miktarda toprağa sahip bir devletin hükümdarları olarak, komşu Müslüman ülkelerle güvenilir ilişkiler sürdürmek zorundaydılar: Ekonomik yönden Oniki Ada, Osmanlılar ve Memluklarla günlük ilişkileri zorunlu hale getiren, tam anlamıyla Doğulu bir dolambacın içinde yer alıyordu. Ayrıca Rodos bu Müslüman tüccarlarla Batılı ticaret arasında bir temas noktasını oluşturuyordu.

Bu iyi ilişkiler Müslüman güçlerle -ilk planda Osmanlılar- Hristiyan güçler arasında siyasal aracılık görevini yerine getirme fırsatını da sağlayabilirdi. Ama öte yandan tarikat, şöhreti yüzünden Batı'ya bağımlı kalıyordu. Padişahla fazla samimiyet hoş karşılanmayabilirdi. Doğu Akdeniz'de korunulmuş göç yolları, Rodos şövalyeleri Haçlı görüntülerini koruyabilir

3 1480 kuşatmasının en eski betimlemesi 1496 yılında bir tanık, tarikatın mühürdar-yardımcısı Guillaume Caoursin tarafından yayınlandı. En yakın zamanlardaki yayınlar arasında, bak. Brockman, s. 65-92 ve Setton II, s. 346-360.

ve topraklarını zenginleştirebilirlerdi. Ama Osmanlılar ya da Venediklilerle çatışmadan kaçınmak için korsanlığın denetiminin ve baskı altında tutulmasının da gerekli olduğu ortaya çıkıyordu.

Oniki Ada'nın gereksinimleri, ticaret ağları, korsanların Doğu Akdeniz'deki etkinlikleri ve güçlü devletlerin onlara karşı izlediği siyaset, tarikatın dikkate alması gereken gerçekleri oluşturuyordu. Avrupa siyasetinin gelişimi ve Osmanlı karşıtı tasarılar hakkında da tarikatın artık bilgi sahibi olması gerekiyordu. Nihayet, Osmanlıların devamlı gelişen gücü sürekli bir tehdit oluşturuyordu. Kendi uyruklarına karşı görevleri, hacılar evi diye adlandırılan yerlerde barındırdıkları insanlara karşı vazifeleri ve Haçlı yükümlülükleri arasında bölünen; Osmanlı dünyasıyla Batı arasında aracılık etmeleri, ama aynı zamanda da Memluklar, Karamanlılar ya da Safevilerle işbirliği yapmaları da istenen ve iki Rodos kuşatması arasında art arda yönetime gelen tarikat liderlerinin kurnazca bir siyaset izlemeleri gerekiyordu.

Bu kitap, St. Jean şövalyelerinin Doğu Akdeniz'deki varlığının genel durumunu oluşturan ekonomik, toplumsal ve siyasal gerçeklerin ve 1480-1482 yılları arasında meydana gelen olayların sebep olduğu değişken dengeyi bu insanların güçlülükle koruma biçimlerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu hassas denge 1522 yılında, Kanuni Sultan Süleyman'ın atalarının eserini süddürmeyi yeğleyerek, Osmanlı sularında haraç ödemeyen, artık zamanını doldurmuş bu Katolik gücün varlığına son verdiği güne kadar devam etti.

Konu hakkında zengin bir kaynakçanın bulunmaması, yayımlanmamış arşiv belgelerinin araştırılmasını gerektiriyordu. Gerçek durum, beklentilerime ancak kısmen cevap veriyordu. Topkapı Sarayı arşivi (TKS), macehaları ağır bir siyasal krize neden olan Cem konusunda son derece zengindi. Ancak Osmanlılarla tarikat arasındaki ilişkilere ilişkin belgelerin doyurucu olmadığı ortaya çıkıyordu. Ayrıca bu arşivlerde çalışmanın her zaman kolay olmadığını da eklemek gerekir. Bununla birlikte, ek bölümünde yayınlanmış, çevirisi yapılmış ve yorumlanmış olan otuz belge, araştırmalarının en azından boşa gitmemiş olduğunu göstermektedir. Birkaçı dışında,⁴ yayımladığım tüm belgelerin aslını Topkapı Sarayı'nda inceledim. İçlerinden bazıları, seleflerimin katkılarıyla, kısmi bir baskıya ya da sadece fotoğrafla çoğaltmaya konu olmuşlardı: Daha önce, hiçbir şekilde Fransızcaya çevrilmemiş ve beni ilgilendiren açıdan incelenmemiş olan bu metinlerin eksiksiz bir baskısını sunmakta bir sakınca görmediğini belirtmeliyim. Öbür belgelere gelince, Topkapı Sarayı görevlilerinin bana sağladık-

4 S. Tansel ve İ.H. Ertaylan'ın yayınlan ya da J.&L. Bacqué-Grammont'un cömertliği sayesinde elimin altında çoğaltılmış yeni baskılar vardı.

ları kopyaları elimde bulunuyor. Aksi halde, yayımladıklarım kesinlik kazanmış olmayacaktı. Bazı sözcükler ilk (ve son) okuyuşta anlaşılamaz olarak kaldı. Notların arasında, o anda okunması bana güç görünen sözcükleri bile elimden geldiği kadar doğru şekilde kaydetmeye çalışmama karşın bazen farkında olmadan iyi okunamamış kelimeler de yer alabilir. Bu ihtiyatlı tutumum, almış olduğu notlar üzerinde yeniden çalışarak sonradan pek çok sorunu çözmeme imkân verdi. Ne yazık ki bazı açıklayıcı ifadeleri kaydetmediğim de oldu; hatta bir keresinde, bir kadı tutanağında yer alan tanık imzalarını da kaydetmedim. Bu belgelerin fotoğrafını elde edebileceğimi ummamdan kaynaklanan bu ihmal, şans eseri, tarihsel açıdan yaranı bulunmayan bölümlere isabet ediyordu. bu nedenle sözünü ettiğim metinlerin bir bölümü eksiktir. Bununla birlikte, bu metinlerin, her şeye karşın, okuyucuya sunulacak kadar ilginç olduğu kanısına vardım.

Sonuçta, şu ya da bu özel noktalara ilişkin bağımsız metinlerin yanı sıra, başlıca üç grup belge söz konusudur: Birincisi, özellikle 1480 kuşatmasının başarısızlığı ve Cem'in Rodos'a kaçışından, şehzadenin Roma'ya nakledilmesinin neden olduğu, Papalık nezdindeki Osmanlı elçiliğinin kuruluşuna kadar olan süreyi izleyen tüm karmaşık görüşmelerle ilgilidir. ikinci grup, 1516-1519 yılları arasında Eğriboz bölgesindeki korsanlıklarla ilgili dört belgeyi kapsamaktadır. 1522 yılında Rodos'un fethinin hazırlığının ve daha da ötede bunun gerçekleşmesinin incelenmesine olanak sağlayan, bunlarla bağlantılı üçüncü bir bölüm vardır. Rodos'taki Müslüman tutsaklar kadar Anadolu'daki Hıristiyan tutsaklarla da ilgili pek çok metin kayda değer niteliktedir. Padişahlarla tarikat liderlerinin yazışmalarını içeren, özellikle de Osmanlı Sarayı'na gönderilen raporlardan oluşan bu belgeler, ana konuyu oluşturmeyen alanlarda da yararlı bilgiler sağlayabilmektedir. Ne kadar yararlı olsalar da osmanlı arşivleri, Rodos şövalyeleriyle padişahlar arasındaki bağlantıların son kırk yılının tarihini yazabilmek için yetersiz kalmaktadır. Bu görelî yoksunluk, büyük olasılıkla, aslında tarikatın Rodos'taki varlığının Osmanlılar için küçük ölçekli bir sorun oluşturmamasından kaynaklanmaktadır. Bu konudaki güncel tarih yazılarının (kroniklerin) da bilgi bakımından fazla önem taşımamasına şaşmamak gerekir. bunların özellikle iki kuşatmayı, yer yer ve de seyrek olarak da Ege'deki korsanlığı ele aldıklarını hemen fark edince, yararlanılabilecek basılı metinleri incelemekle yetindim. En yararlıları olarak, Sadeddin'in *Tâcü-t-tevârih*'i ile Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye* adlı kıyılar ve adalar hakkında çok sayıda değerli bilgi içeren portolanı* ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın *Gazavât*'ı ortaya çıktı. *Gazavât*, ilk

* Özellikle kıyılardaki limanların konumunu belirten eski denizcilik haritası (ç.n.)

bölümü bizi ilgilendiren dönemdeki Ege'den ve ayrıca Barbaros'un Rodos'ta bir süre tutsak kalan erkek kardeşlerinden birinden söz eden, denizcilerle ilgili bir biyografidir.

Batılılar tarafından kaleme alınmış günlük tarih yazıları arasında da özellikle Marino Sanudo'nun 58 ciltlik *Diarii*'sini [Günceler] belirtmek gerekir. Gün boyunca bilgi sahibi olduğu tüm resmi yazıları ve tüm söylentileri özetleyen ya da not eden Sanudo, dünyanın Venediklileri ilgilendiren değişik bölümlerindeki anlaşmazlıklar, diplomasi, korsanlık, siyasal durum hakkında tarihçiye, çok büyük miktarda ve değer biçilemez ölçüde ayrıntılı bilgi sağlamıştır. Oysa Rodos, Memlukların Mısır'ı ve Osmanlı İmparatorluğu elbette Venediklilerin ilgi alanına giriyordu. *Diarii* ne yazık ki ancak 1496'dan başlamaktadır: Bu boşluk Malipiero'nun *Annali Veneti*'si [Venedik Yıllıkları] tarafından tümüyle doldurulamamaktadır. Büyük değer taşıyan başka bir kaynak da tarikat liderinin yardımcısı Guillaume Caoursin'in 1480'li yıllarda kaleme aldığı anılarıydı. Caoursin, kurul toplantılarına da bu görevle katıldığı için özellikle bilgi sahibiydi.

Batılı gezginler, genellikle de hacılar Rodos'a uğradıklarında, ekonomik ve toplumsal sorunlar, bazen de siyasal konular hakkında eşsiz tanıklıklar sağlıyorlardı.

Batılı arşiv kaynaklarına gelince, Lamansky, Charrilere, Sathas ve diğer birkaçının yayınlarından yararlanmakla yetindim. Tüm gücümü günümüzde La Valetta'da (Malta) bulunan National Library'de saklanan tarikat arşivlerine ayırdım. Rodos dönemi için öncelikle tarikatın yazışmalarının, tartışmalarının, kararlarının kaydedildiği kurul sicili⁵ (*liber consiliorum*: AOM 76'dan 83'e) söz konusuydu. J. Mizzi'nin hazırlamış olduğu mükemmel katalog araştırmaları işi büyük ölçüde kolaylaştırıyordu. Ne yazık ki 1517-1519 yıllarına ilişkin kayıtlar kaybolmuş durumdadır ve eksiği bir ölçüde Bosio'nun yapıtı tamamlamaktadır. İkinci olarak, başlıca bölümlerin özetleri tarikatın mali ve deniz siyaseti hakkında bilgiler içermektedir (AOM 283'den 285'e kadar). Nihayet tarikat liderlerinin biriktirdiği ve önceki kayıtları tamamlayıcı nitelikteki kurşun mühürlü kararnamele (*liber bullarum*: AOM 387'den 410'a) inceledim. Bu kayıtlarda, korsanlık hakkında olduğu gibi özellikle pasaport ve izin belgesi, erzak-gerek sağlanması ve Rodos ticareti gibi konular hakkında da yararlı bilgiler verilmektedir. Genellikle kaydedilen, ama ne yazık ki düzenli olmayan deniz akıncılığı/korsanlık izin belgelerini hesaba katmaksızın, korsanlığın kayıtlarda sayısız siyasal kararın yer almasına sebep olduğu görülmektedir.

5 Tarikat kurumlarıyla ilgili çok kısa tanımlama için bkz. aşağıda s. 23 ve devamı.

Tarikatın arşivleri iyi bilinmektedir. Bu arşivler, Bosio'nun 16. yüzyılın sonunda kaleme aldığı yapının temelini oluşturmaktadır. 17. yüzyıldan başlayarak da arşivlerin bazı bölümleri Paoli tarafından yayımlanmıştır. Öte yandan, tarikat arşivleri, La Valetta'daki National Library'nin yöneticilerinin yetkileri ve sonsuz cömertlikleri sayesinde günümüzde kolayca incelenebilmektedir. İşte bu nedenle, bu değerli belgeleri büyük ölçüde belirtmekle birlikte, bunları aynı bir kitap konusu yapmaktan kaçındım, çünkü bu konuda yeterince hazır olmadığımı karar verdim.

Osmanlı Türkçesinin transkripsiyonu da bir tartışma konusu olarak kalmaktadır. Burada en basit şekilde belirtilmiştir; bu nedenle bir Osmanlıca uzmanı dilerse, Latin harflerinden hareket ederek arap harfleriyle yazılmış asıl metni yeniden kurabilir. Bu basitlik isteği günümüz Türk alfabesi üzerine kurulmuş ve okuyucunun dilerse dikkate almayacağı ayırt edici simgelerle tamamlanmış bir sistemi de kapsamaktadır. Aynı nedenle, bu ayırt edici işaretler, herhangi bir başka dildeki sesçil (fonetik) değerlere aykırı olarak, kullanma kolaylıkları nedeniyle yeğlenmiştir.⁶

Bu giriş bölümünü, yardımları sayesinde bu kitabın yazılmasına olanak sağlayan herkese teşekkür ederek bitirmeme izin verin.

Öncelikle beni Osmanlıca ve Türk tarihi konularında eğiten ve o zamandan beri de öğütlerini benden esirgemeyen Irene Beldiceanu-Steinherr'e, Louis Bazin, Nicoara Beldiceanu, Robert Mantran ve Jean-Louis Bacqué-Grammont'a minnet duygularımı sunmak isterim. İlk adımlarımı sabırla yönlendiren, konunun seçiminde beni yüreklendiren, Malta'daki National Library'de çektiğim olduğu sayısız fotokopiyi ve aynı şekilde Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki pek çok belgenin röprodüksiyonlarını bana cömertçe armağan eden Bacqué-Grammont'a özellikle şükranlarımı sunarım.

Uzun yıllardan beri École des Hautes Études en Sciences Sociales'de sürdürdüğü seminere beni kabul eden, pek çok kez araştırmalarımı yardımcı olmakla yetinmeyip çok değerli olduğunu bildiğim zamanının bir bölümünü elyazmasının okunmasına ayıran Gilles Veinstein: bu dostluğunuza karşılık en derin minnet duygularımı kabul edin. Birçok Osmanlıca belgenin transkripsiyonunun ve çevirisini bilimsel şekilde okuma inceliğini gösteren Dilek Desai'e karşı da aynı şekilde borçluyum. Değerli uyarıları için Profesör Balard, Luttrell ve Tenenti'ye ve ayrıca benden desteğini ve iyi niyetini esirgemeyen André Guillou'ya da sonsuz teşekkürlerimi sunmak

6 Sağır nun, İspanyolcadaki ñ gibi telaffuz edilmemekle birlikte, ñ ile belirtilmiştir. Fransızcadaki ñ niteliğini taşımayan Türkçe f de kullanıldığına göre bu da gerçekten bir sıkıntı yaratmamaktadır.

isterim. Son olarak da kitap taslağını yeniden okudukları için babama ve erkek kardeşime burada içten duygularla teşekkür ederim.

Başka dostlarımdan da değerli yardımlar aldım. Maha Laurens Arapça yazılmış bir metni benim için çevirdi. Olivier Millet'in sayesinde, dilleri benim için anlaşılabilir olan Alman gezginlerin öykülerinden bölümler elde edebildim. Olivier Baudon kitabı süsleyen haritalarla tabloyu çizmek için dinlenme saatlerini bana ayırdı. Bernard Garanchet'nin Malta'da bana gösterdiği sıcak konukseverlik bu adada geçirdiğim iki çalışma gezisinden de çok güzel anılarla dönmemi sağladı. Düşünceleri, verdikleri bilgiler ve yardımları nedeniyle Edhem Eldem, Vincent Fourniaux, Ludvik Kalus, Henry Laurens, Elie Nicolas ve Stefanos Yerasimos'u da unutamam. Hepsi- sine teşekkürlerimi ve en derin dostluk duygularımı iletmekten kıvanç duyuyorum.

Dostlarım ve öğretmenlerim kadar, kuruluşlara ve onları etkin hale getiren insanlara da şükran borçluyum. Institut Français d'Etudes Anatoliennes'in pansiyonunda kalarak geçirdiğim İstanbul gezim gerçekleşmeseydi Osmanlı arşivlerinden dilediğim şekilde asla yararlanamayacaktım. O dönemde bu kuruluşu yöneten Georges Le Rider'ye minnet duygularımı sunmak isterim. Topkapı Sarayı Arşivi'nde çalışmama pek çok kez izin veren Türk hükümetine, arşiv görevlilerine ve özellikle de o dönemde Topkapı Sarayı Müzesi'nin müdürü olan Sabahattin Türkoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Nihayet, Malta'daki National Library ile Malta Üniversitesi kütüphanesinin yetkilerinin ve personelinin yararlılıklarını ve sonsuz dostluklarını da unutamam.

Özellikle de, çalışmama izin verdiği için Guillaume'a –ve daha çok da Sefire'e– minnettarım. Eğer Sefire olmasaydı, Guillaume bana karşı bu kadar iyi niyetli davranmazdı.

*

★ ★

I. KISIM

I - 1

COĞRAFYAYA ve İNSAN UNSURUNA TOPLU BAKIŞ

I - 1 - 1

ŞÖVALYELERİN MÜLKLERİ

Kutsal Topraklar'ı ve Suriye'yi terk etmek zorunda kaldıktan sonra Kıbrıs'a sığınan Kudüslü St. Jean şövalyeleri, 1306 yılında Foulque de Villaret nin yönetiminde Oniki Ada'nın fethine giriştiler. Bu incelemenin başlangıç noktasını oluşturan 1480 yılında, güçlerini bu takımadanın en büyük bölümünde sağlam şekilde kabul ettirmişlerdi: Rodos Adası'nın ötesinde, tarikat liderleri Alimnia, Chalki, Sömbeki, Tilos, İncirli, İstanköy, Kalimnos ve Leros'ta da egemendiler. Anakarada ise, eski Halikarnas şehrinde bugünkü Bodrum ilçesinin adını aldığı St. Pierre Şatosu'na sahiptiler.

Doğu'da Kastellorizo, Napoli kralı Aragonlu V. Alphonse tarafından, 1450 yılında onlardan alınmıştı.¹ Güneyde ve batıda, Karpathos (Scarpan-to, Kerpe) ve Astypalaia (Stampalia) Venediklilere bağlıydı. Kuzeyde Patmos ve Lipsi, Patmos keşişlerine aitti; Sisam ise Osmanlılar tarafından fethedilmişti, ama İkaria, Sakız Maona'sının* elinde kalmıştı.²

Rodos: Rodos tarikatın mülklerinin çekirdeğini oluşturuyordu. Adanın kuzeydoğu ucunda bulunan ve aynı adı taşıyan başkent, gösterişli, güçlü

1 Bkz. Rossi, "The Hospitallers at Rhodes", s. 319, no. 9; Marinescu, s. 392 (sq.).

* Sakız'ın fethini finanse etmiş olan, adanın mülkiyetini elinde bulundurup her türlü gelirlerini toplayan ve kanunu işleten, armatör ve tüccarlardan oluşan bir birlik. (yay. haz.)

2 Bkz. Heers, *Gènes au 15. siècle*, Paris 1971, s. 275; Piri Reis s. 195. St. Jean şövalyelerinin mülkleriyle ilgili olarak, Pitcher'in haritası yanlış. Sisam ile İkaria'nın o dönemdeki durumlarıyla ilgili olarak, bkz. Vatin, "Deux îles à la dérive".

surları olan önemli bir kenti.³ 1480 kuşatması ve 1481 depremleri yüzünden büyük zarar gören kent, özellikle de Pierre d'Aubusson (1476-1503) liderliği döneminde yoğun bir inşa etkinliğine sahne oldu. Şehir, şövalyelerin *Manastır*'ını ya da *Collachium*'unu oluşturan şatodan kendisini ayıran bir surla ikiye bölünmüştü. Dört yüz metre uzunluğundaki bir mendirek ve St. Nicolas kulesiyle koruma altında olan, iyi muhafaza edilen, ama fazla derin olmayan *mandraki* adı verilen, gemilerin demirleme yeri, ancak kadirgalar için uygun durumdaydı. Mendirek ve değirmenler kulesinin savunduğu esas limana gelince, burası zayıftı ve rüzgârlara karşı korunmasızdı.⁴ Birkaç bin kişilik nüfusu ve yüzlerce şövalyesiyle Rodos, savunma güçleriyle gezginleri oldukça etkileyen önemli bir yerdi. Bu gücü ve koruma olanakları sayesinde savaş halinde Rodos, çevre halkını, özellikle de dış mahalle sakinlerini yerlerinden alıp burada barındırabildiği gibi Chalki, Sömbeki, Tilos ve İncirli adaları ahalisini de burada toplayabiliyordu.⁵

Adada, bir saldırı halinde, nüfusun bazı bölümlerinin sığınabileceği başka kaleler de vardı. Rodos'un kırk kilometre kadar güneyinde, limandan yoksun Ferraclos Kalesi yüksek bir burnun tepesinden denize egemendi. Burası güvenilir bir yer olarak kabul ediliyordu, çünkü padişah II. Mehmed'in torunu Murad da bu kalede ikamet etmişti. Biraz daha güneydeki Lindos, bir şatoya ve sağlam doğal korunma özelliklerine sahipti. Garnizon kuvvetleri bir düzine kadar şövalyeden oluşuyordu. Kışın gemilerin demirleme yeri tehlikeli olsa da,⁶ kentte kayda değer bir ekonomik ve denizciliğe özgü etkinlik vardı. Son olarak da, doğu kıyısında, bir şatonun da yer aldığı Monolithos'ta bir barınak öngörülmüştü. Ayrıca Arhangelos yerleşim yeriyle Philermos Dağı'ndan da söz edilebilir. Bu dağdaki Meryem Ana tapınağı çok sık ziyaret edilen bir hac yeri idi.⁷ Başkentte ayrıca değerli kutsal kalıntılar saklanıyordu; bunların arasında Vaftizci Yahya'nın eli II. Bayezid tarafından Pierre d'Aubusson'a armağan edilmişti. Kıyı boyunca değişik noktalarda gözetleme kuleleri bulunduğunu da belirterek bu konuyu noktalayalım.⁸

Alimnia (Limonía): Küçük bir limanı ve bir şatosu bulunan bu küçük ada, susuzluk yüzünden 1479 yılında terk edilmiştir.⁹

3 Rodos kentiyle ilgili değişik incelemeler arasında, önerilen yapıt Albert Gabriel'in *La Cité de Rhodes*'udur.

4 Bkz. Gabriel, s. 4 (sq.); Piri Reis, s. 239.

5 Bkz. AOM 7647v, 49r.

6 Bkz. Piri Reis, s. 240.

7 Bkz. Le Saige, s. 87 (sq); 154; Ketteler, s. 73; Stockar, s. 36; Salignac, III D. d r°.

8 Okur adayla ilgili daha ayrıntılı bilgileri Sommi-Piccnardi'de bulacaktır, s. 71 (sqq.); Gerola I; Biliotti ve Cottret; Guérin... Rodos kaynaklarına gelince, bkz. aşağıda 34 - 35.

9 Bkz. Sommi-Piccnardi, s. 200; Gerola II, s. 6 (sqq.)

Chalki (Carchi, Herke): Bir limanı ve bir şatosu vardı. Buradan incir ve şahin sağlanırdı.¹⁰

Simi (Assimes, Symes'ler, Sömbeki Adası): Tepede bir şato yer alır.¹¹ Thénau'd burayı kısaca şöyle betimler: "Suyun altında uzun süre kalabilen iyi yüzücülerin ve iyi beyaz şarabın bulunduğu Esmes'ler."¹² Bu balıkçılar sünger mi avlıyorlardı?

Tilos (Piscopia, İllegi): Gerola orada 1915 yılında bir şato, bir kule ve başka kaleler saymıştır. Piri Reis'e göre, burada dört kale vardı; bunlardan ikisi yıkılmıştı, öbür ikisinde şövalyeler kalıyordu. Aynı yazar üzüm bağlarının varlığından da söz etmektedir.¹³

Nissiros (İncirli Adası): Adada iki kale vardı. Lengherand'a göre "çok verimli" olan bu adada "Pusuol'daki gibi" kükürt üretiliyordu. Ayrıca incir de yetişiyordu; herhalde Türkçe adı buradan gelir. Elverişli bir limanı yoktu.¹⁴

Kos (Lango, İstanköy):¹⁵ Rodos'tan sonra şövalye adalarının başta geleniydi. Doğuda, anakaranın karşısında yer alan ve sağlam bir kalesi bulunan başkent Narangia (bugünkü İstanköy kenti), St. Pierre şatosuyla birlikte, bölgenin denizden denetimine olanak sağlıyordu. Tarikat orada büyük masraflar da yapıyordu. 1494 yılındaki deprem de önemli inşaat çalışmalarına yol açmıştı. Osmanlıların İstanköy tersanelerindeki sayımlarının kaydı oldukça etkileyicidir: 123 top, 46 tüfek, 96 oluklu ok, 1400 gülle, barut ve yüzlerce zırh parçası.¹⁶ Zaten Osmanlı kumandanları, 1523 yılında, burada kendilerine bağladıkları "yetenekli topçular, arkebüzçüler ve kundaklı yayla silahlanmış askerler" bulmuşlardı. Burası onların gözünde gerek insan sayısı gerekse deniz savaşı için gerekli donatım bakımından önemli bir yer izlenimi veriyordu.¹⁷ 15. yüzyılın başında, İstanköy'de yirmi beş şövalye, on Latin askeri, yüz yerli *turcopoli* ve yirmi kürek sırası olan bir kadirga hazır tutuluyordu.¹⁸ Gereksinim halinde bu garnizona ilaveler yapılıyordu. 10 Mart 1505 tarihinde Narangia'ya bu şekilde, bir komutanın yönetiminde ikisi topçu olan yirmi şövalye ve altmış dört adam yardımı gönderilmişti.¹⁹

15

10 Bkz. Sommi-Picenardi, s. 199; Gerola II, s. 6 (sqq).

11 Bkz. Gerola II, s. 1 - 5.

12 Thénau'd, s. 135.

13 Bkz. Gerola II, s. 13 - 19; Piri Reis, s. 245

14 Bkz. Gerola II, s. 20 - 27; Piri Reis, s. 248; Lengherand, s. 102, Röhricht'te anonim, s. 172; Luttrell, "Feudal Tenure", s. 762 (sq).

15 Bkz. Gerola II, s. 28 - 54; Maiuri, s. 275 - 290.

16 Bkz. TKS D10582 (ek no 28).

17 Bkz. TKS E 5600 (ek no 26).

18 Bkz. Luttrell, "The Hospitallers at Rhodes", s. 311. *Turcopoli* hakkında, bkz. aşağıda I-1-2 B.

19 AOM 80124v sq.

Adada başka üç kale daha vardı, bunların adı Pili, Andimahia ve Kefalos'tu.²⁰ Rum köylüler kıyılarda nöbet tutmak zorundaydılar: 1504 yılında Kefalos'a bağlı adalıların bu hizmetin ağırlığından ve ürünlerinin düşmesinden yakındıkları görülür.²¹ Her millettten insanın, kâfirler gibi Hristiyanların da, her gün pazara gelişinin kurulu endişelendirmesine bakılırsa, adada tarımın oldukça verimli ve İstanköy pazarının da etkin, canlı olduğu sanılır.²² Düzenlemelere karşın, sur duvarlarının dışında mahallelerin gelişmiş olması da, refahın ve güvenliğin bir işareti olabilir.²³

Kalimnos (Calamos, Kelemes, Kâlimôz): Osmanlılar adanın başkentinde bakımlı, sağlam bir kale buldular.²⁴ Burada 30 top, 16 arkebüz, 10 oluklu ok, 5 fiçi barut ve kırk kadar da zırh parçası saydılar.²⁵ Thénauud'dan öğrendiğimize göre Rodos'a uğrayan hacılara satılan tespihlerin yapıldığı sarısabıra benzeyen şimşir Kalimnos'tan geliyordu.²⁶

Leros (İlerôz): Osmanlılar burada iyi konumda bir kale buldular²⁷ ve surun içinde 31 top, 40 arkebüz, 10 oluklu ok, 4 fiçi barut ve 125 parça zırh saydılar.²⁸ 1518 tarihli bir belgenin belirttiğine göre, adadan tarım ürünleri dışsatımı yapıyordu: Halk, ürününü yalnızca tarikatın topraklarında (*in li lochi de la Religion*) satmaya zorlayan yeni düzenlemeyi şikâyet etmişti. Zaten mallarını Rodos'a ya da başka yerlere taşımak için halkın gemileri yoktu; öbür yandan tarikata bağlı olanlar da mallarını satın almak için oraya gelmiyorlardı. Bundan iki sonuç ortaya çıkıyordu: Zeytin, badem, susam ya da şarap bozulup ziyan oluyordu ve diğer yandan da Leros Adası sakinlerinin vergilerini ödeyecek paraları yoktu. Adalılar şikâyetlerinde haklıydılar; nitekim, 8 Ekim 1518 tarihinde, kurul, yabancı bile olsa, kıyıya yanaşan her gemiye bu ürünlerin satılmasına izin verdi.²⁹

Castellorizo (Megisti): Daha önce de belirtildiği gibi, bu küçük ada 1480 yılında artık şövalyelere ait değildi. Bununla birlikte, gezgin Lenghe-

20 Osmanlılar 1523 yılında kaleleri iyi durumda buldular: Bkz. TKS E 5600 (ek no 26).

21 AOM 395185r^v.

22 *Ogni giorno homini di varie natione tanto fedeli come infedeli* (Her gün değişik ulustan kâfirler gibi inanan insanların da): AOM 392174r.

23 AOM 7863v.

24 TKS E 5600 (ek no 26); Piri Reis, s. 202. Gerola II'nin betimlediği öbür iki kale, s. 55 - 60, o dönemde önemsizmiş gibi görünüyor.

25 TKS D 10582 (ek no 28).

26 Bkz. Thénauud, s. 136: "Le Calamo ou se prend du buys semblable à lignum aloes dont se font les pater noster de Rhodes" (Rodos'taki *pater noster*'lerin yapıldığı sarısabır tahatasına benzeyen şimşirin elde edildiği Kalimnos).

27 Bkz. Gerola II, s. 61 -67; Piri Reis, s. 199; TKS E 5600 (ek no 26).

28 TKS D 10582 (ek no 28).

29 AOM 407227v^o sq.

rand'ın 1485 yılında bu konuda aldanmış olması ilginçtir.³⁰ Adanın Napolili Aragonların krallığına ait olduğu iddiası oldukça kuramsaldır. Görünürde, ada her şeyden önce, tarikatın şikâyetçi olduğu Kastilyalı Diego Ortugna gibi korsanların barınağı durumundaydı. Oysa coğrafi gerçekler Castellorizo'yu en yakın Hristiyan güce, yani şövalyelerin Rodos'una oldukça bağımlı hale getirmek zorundaydı. 1497 yılında Pedro Ruys, bir çekdirinin donanımı için gereksinim duyduğu zanaatkârları bulmak için Rodos'a gitmek zorunda kalmıştı. O zamandan itibaren de tarikat liderinin kendisine zorla benimsettiği siyasal koşulları kabul etmesi gerekmişti.³¹ 1486 yılında Castellorizo sakinlerinin, Osmanlı donanması Çanakkale Boğazı'na geri dönünceye kadar kadınlarının ve çocuklarının Rodos'a sığınmasına izin verilmesi için ricada bulunmaları da ayrıca özel bir önem taşımaktadır.³²

St. Pierre Şatosu (Halikarnas, Bodrum): Şövalyelerin anakarada yer alan antik Halikarnas kentine yerleşmeleri oldukça yakın bir tarihe rastlar: St. Pierre şatosunun 1408 yılına doğru başlayan inşaatı, Timurlenk'in ele geçirdiği İzmir'in yitirilışinden sonra bir tür teselli ikramiyesi niteliğindeydi.

Müslüman toprağında bu Katolik köprübaşının varlığının çok büyük bir manevi değer taşıdığı ve tarikatın saygınlığını büyük ölçüde arttırdığı çok açıktır. Savunmanın kuvvetlendirilmesi için şatonun surları sürekli olarak tamir ediliyor ve güçlendiriliyordu.³³ Alanın genişliği ve hiç kuşkusuz, her an tetikte bulunma zorunluğu St. Pierre şatosunun korunmasını özellikle güçleştiriyordu. 1470-1471 yılları arasında Kutsal Topraklar'ı ziyaret etmiş olan Anselme Adorno şöyle yazıyordu:

Elli Rodos senyörü (derebeyi) ve yüz asker, kaleyi savunmak ve Türklere karşı deniz akını düzenlemek için sürekli olarak şatoda ikamet ediyordu. Her gün, komşu Türklere karşı savaşıyorlar, onlara zarar veriyorlar ve kendileri de zarar görüyorlar. Türklere karşı şiddetli ve haklı bir savaş veriyorlar. İşte bu nedenle en genç ve en yürekli kardeşlerimiz korunmasını sağlamak amacıyla bu şatoya gönderiliyor, çünkü buradaki güçlükler ve tehlikeler özellikle çok büyüktür.³⁴

30 Bkz. Lengherand, s. 104. Aynı yanlış Röhricht tarafından yayımlanan anonim yapıtta da görülür, s. 202.

31 AOM 7879r.

32 AOM 76203v sq. Zaten talebin pek de hoşnutsuzlukla kabul edildiği söylenemez: Bu halkın Hristiyan olduğunu ve Kral Ferdinand'ın koruması altında bulunduğunu göz önüne alan kurul, tarikat liderinin ve kurulun amaçlarına uygun şekilde konuyu tartışmak için Emposta derebeyi (bir İspanyol) ile ticaret hukuku görevlisini gönderdi!

33 Bkz. Maiuri, s. 291 sqq. Ne yazık ki W. Müller-Wiener'in kitabını bulamadım. Şövalyelerin yönetimindeki Bodrum hakkında başvurulabilecek kitap Luttrell'in incelemesidir, "The Later History"

34 Adorno, s. 373.

Bu metinde abartmalar bulunsa da, 1504 yılındaki rahipler genel kurulunda, vazifenin ağırlığı nedeniyle, St. Pierre şatosunda görevlendirilecek askerlerin yirmi ile kırk beş yaşları arasında olmasına karar verildiği kesindir.³⁵ Mevcutlara gelince, onları tahmin etmeye kalkışmayacağım; ama 1523 tarihli Osmanlı kayıtları oldukça açık: 79 top, 46 arkebüz, 13 oluklu ok, 300 ok, 5 kasa oluklu ok tetiği ve 200 parçadan fazla zırh.³⁶ Diğer kaleler hakkında söylenenlerle bir karşılaştırma yapılacak olursa, Rodos ve İstanköy'den sonra, St. Pierre şatosunun da tarikatın çok önem verdiği bir yer olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

St. Pierre şatosuna ve İstanköy'e birlikte sahip olunması, deniz geçidi ni denetleme olanağı sağlıyordu. Bir yarımadanın ucunda anakaradan neredeyse ayrı duran St. Pierre şatosunun karada da askeri bir görevi var mıydı? Şövalyelerin yönetimindeki kentün tarihi ne Halikarnas kökenli bir savunmadan ne de Osmanlılar tarafından şatoya karşı girişilen bir saldırıdan söz ediyor.³⁷ Osmanlılar Rodos'un düşmesinden sonra Bodrum kalesini denizden ele geçirdiler.

St. Pierre şatosunun anakara üzerindeki başlıca rolü, gezginlerin sık sık anlattığı bir gelenekle açıklanmaktadır: Garnizon, şatonun çevresine salıverdikleri azman köpekler besliyordu. Köpekler Müslümanlarla karşılaşırlarsa, onlara saldırıyorlardı; ama, sığınmaya gelen Hristiyanlar söz konusu olduğunda, köpekler onları sevinçle karşılıyor ve sağ salım yerlerine ulaştırıyordu.³⁸ Bu son nokta elbette ki çok önemlidir: Halikarnas'ta kaçak Hristiyan

35 AOM 28476*.

36 Bkz. TKS D 10582 (ek no 28). İnalıcık tarafından yayımlanan rakamlar biraz daha az önemli, ama yine de kayda değer (64 top).

37 Bununla birlikte, şövalyeler casusların ya da Osmanlı yardımının endişesiyle kuşkuda kalmış gibiler. 1523 yılında düzenlenmiş ve H. İnalıcık tarafından bulunmuş olan Bodrum Kalesi'nin envanteri gerçekten de bir fişi av tuzağı (Bkz. ek no 28) içeriyor. Bu tuzakların St. Pierre şatosunun ambarlarında yer alması bu kalenin karada bulunuşu ve bunun sonucunda da çevresinin adalardakilere oranla daha güç şekilde denetlenmesiyle açıklanabilir. Bununla birlikte, şunu da eklemek gerekir ki Topkapı Sarayı'nın arşivlerinde bulduğum ve H. İnalıcık'ın incelediğinden biraz eksik olan envanter av tuzakları maddesini içermiyor. İstanköy, Leros ve Kalimnos kalelerindeki ambarlarda kaparlardan söz edilmeyiş, oralarda kesinlikle kapan bulunmadığı anlamına gelmez.

38 Adorno, s. 373; Faber III, s. 261; Suriano, s. 238; Ketteler, s. 75 sq.; Salignac, bbl. VII. Lengherand (s. 108) yanlışlıkla bu geleneği Castellorizo'ya yakıştırıyor. Suriano şöyle belirtiyor: "Bu bana, kalede uzun zamandır muhafızlık yapanlar ve oradan kaçmış birçok köle tarafından söylendi: ki bu köleleri gemilerinizle alarak Hristiyan topraklarına geri götürmüştük". Aslında, St. Pierre şatosuna gitmiş olan tek gezgin Ketteler'dir. Bu gezgin gerçekten de kaçan bir Hristiyanın kurtuluşunu anlatır. Köpeklerin varlığı tarikatın arşivlerindeki 1513 tarihli bir belgeyle doğrulanmaktadır. (Bkz. Luttrell, "The Later History", s. 164, 165 ve 189). Köpeklerin zavallı Hristiyanla hain kâfiri kokulanndan ayırt etme yeteneğinden muhtak kuşku duyulabilir.

kölelere bir barınak sunan şövalyeler, düşman toprakların ortasında barındırma görevlerini parlak bir şekilde yerine getiriyorlardı. Caoursin de bu noktayı vurgulamakta³⁹ ve tarikat lideri de 1501 yılında kaleyi, *refugio de li christiani oppressi de la servitute turchesca*⁴⁰ [Türklerin tutsak ederek ezdiği Hristiyanların barınağı] olarak nitelemektedir. Zaten Osmanlılar ile yapılan anlaşmalar bu tür kaçış olaylarında kendiliğinden düzenlemeleri öngörüyordu. Oysa, Bodrum'a karayoluyla ulaşmak, bir sandal tedarik edip tehlikeli bir denize açılmaktan daha kolaydı. Bu nedenle St. Pierre şatosu doğal bir sığınma yeri idi. 1513 Ocak'ında Bursa'da yayılmış olan yanlış bir söylenti kalenin bu rolünün bir kanıtıdır. Söylentiye göre erkek kardeşi I. Selim'in tehdit ettiği Şehzade Korkud Halikarnas'a kaçmıştı.⁴¹

Madalyonun bir de öbür yüzü vardı; St. Pierre şatosu Osmanlı topraklarına kaçışa da elverişliydi. 21 Şubat 1488 tarihinde, St. Pierre şatosundan Türkiye'ye kaçan ve yeniden iman etmek için bir de *vita tantum* izin belgesi isteyen bir papaza olumlu bir yanıt verilmişti. Aynı suçla itham edilen Pascalo Francesco Symatore 1487 Kasım'ında, St. Pierre şatosundaki askerliği sırasında kaçıp Eğriboz'a yerleşen ve orada bir oğlu dünyaya gelen Rodoslu Michali Lardia da 1515 yılında bağışlandı.⁴² 1491 yılında, bir delikanlının kaçışı ağır bir diplomatik bunalıma neden oldu; çünkü işvereni, ticari işler yargıci Philippe de Cluix, misilleme olarak genç Müslümanları kaptırdı.⁴³ Hiç kuşku yok ki bu kaçışlar sık sık yineleniyordu.

Philippe de Cluix'nin hizmetindeki bir kişinin macerası açıklayıcıdır: Bu olayın yol açtığı skandal St. Pierre şatosunun, komşu Osmanlıların gözünde, bir çatışma alanından çok bir ilişki merkezi olduğunu gösterir. 1493 yılında Iohannes Peruzzi'nin oğlunun St. Pierre şatosunun tercümanı ile ilgili açtığı dava bu duruma iyi bir örnek oluşturur. Peruzzi'nin oğlu, çevirmenin hizmetlerinden yararlanmadan Türkiye'ye esir satmıştı. Oysa Osmanlılarla bu konuda tartışıp görüşebilecek tek yetkili olan tercüman kendi hakkını talep ediyordu. Sonunda Peruzzi tercümana borcunu ödemeye mahkûm edildi.⁴⁴ Bu olay aynı anda iki şeyi kanıtlıyordu: Tarikat Rodosluların Osmanlılarla ticaret yapmasına izin veriyor ve bunu denetimi altında tutuyordu. Tarikat liderleri için, Anadolu'daki köprübaşıları Osmanlı komşularıyla bir bağlantı noktası oluşturuyordu. 1505 Mart'ında yayınlanan ve

³⁹ Bkz. Vatin, *Sultan Djem*, s. 99, 312, 318.

⁴⁰ AOM 393155r-v°.

⁴¹ Bkz. Sanudo XVI 44.

⁴² Her biriyle ilgili olarak AOM 76225r°; 389201v° sq.; 404228v° sq.

⁴³ Bkz. aşağıda II-2-6A.

⁴⁴ AOM 77103r°.

Bodrum sularında korsanlık yapmayı engelleyen kesin yasaklamada bu husus açıkça ifade edilmişti: *Per intentenere la pratica de la Turchia con lo nostro castello Sancto Piero per que quella e necessaria a lo stato nostri per molti rispetti*⁴⁵ [Pek çok açıdan devletimiz için gerekli olan ilişkileri Türkiye ile St. Pierre şatomuz arasında sürdürebilmek için].

Adalar ve anakara ile ilişkiler: Bazı hayvansal ürünlerin 1518 yılındaki dışsatımıyla ilgili sorun ilginçtir; tarıkata ait değişik adalar arasındaki deniz ilişkileri, yani ticari bağlantılar, fazla hareketli görünmüyordu. Rodos'ta kayda değer bir deniz ticareti vardı, ama bu alandaki etkinlik Anadolu'daki en yakın limanlara (Marmaris, Fethiye) ve Suriye'ye, özellikle de Mısır limanlarına yönelikti.⁴⁶ Leros Adası sakinlerine gelince, hiç kuşkusuz küçük tekneleri vardı. Ama bunlarla Rodos'a yolculuk edemiyorlardı ve görece büyük miktarlarda yük taşıyabilecek gemileri de bulunmuyordu. Rodos'a daha yakın olan adalar büyük adayla muhtemelen daha sık bağlantı kurabilseler de, İstanköy, Kalimnos ya da Leros doğal olarak daha ziyade Anadolu kıyısıyla ticaret yapıyorlardı: Buna karşılık, İstanköy ve Leros'ta çok sayıda yabancı alıcının varlığına şaşmamak gerekir. Akdeniz tehlikeli bir denizdir, özellikle de kışın: Bu nedenle de bağlantılar tarikatın güçlü gemileriyle gerçekleştiriliyordu. Takviye, yiyecek ve destek sağlayan büyük gemilerin Oniki Ada'nın sularında düzenli olarak kol gezdiğini arşivler bize göstermektedir. Şurası da açıkça ortadadır ki, şövalyelerin mülkiyetlerinin birliği, coğrafi ve ekonomik zorunluluklardan çok, onların siyasal ve stratejik isteklerine bağlıydı.

Bu iletişim olanaklarının azlığı Osmanlıları daha da çok etkiliyordu. Limni subaşı Hüseyn'in raporunun bir bölümü bu konuda çok şey anlatmaktadır. Görevi bilgi aktarmak olan Hüseyn'in mutlak şekilde küçük bir donanmaya gereksinimi vardı. Eylül-Ekim 1482'de, göreve başladık-tan kısa bir süre sonra, gerçekten de şöyle yazıyordu:

Yukarıda sözü edilen mektubun içeriği üç kere gönderildi. Ters bir rüzgârla karşılaşıldı ve mesaj adaya bırakıldı. Çünkü bir atlıyı yollayacak gemimiz yok. Kulunuzun gelişinden önce, beş ya da altı ay kadar oluyor, Katalan kayıkları geldi, adanın gemilerine el koydu ve büyük zararlar verdi. Şimdiki durumda, padişahımın saadetlû saltanatında, hiç kimse gelip zarar vermedi, ama haberleşmenin asla kesintiye uğramaması için küçük bir at gemisi gereklidir. Cennetmekân hükümdarımız (II. Mehmed) bir at gemisi yollamıştı, ama buradaki kale kumandanı ve kadı onu kullanılmış buldukları için kabul etmediler.⁴⁷

45 AOM 395172r^o v^o.

46 Bkz. aşağıda s. 59 ve devamı.

47 TKS E 5457 (ek no 2).

Osmanlı denizciliğinin bu büyük sefaleti kıyıda varlığını sürdürüyordu; en azından söz konusu dönemin başlangıcında. 1481 yazında kardeşi II. Bayezid'den kaçan Cem, ancak küçük bir gemi bulabilmiş ve şövalyelerin donanmasının gelişini kıyının yakınında beklemek zorunda kalmıştı.⁴⁸ 1482 Ekim'inde padişahın elçisi Hayreddin, Rodos'a giderken kötü hava koşulları yüzünden yolculuğuna ara verdi ve tarikatın büyük kadirgası gelinceye kadar sabretmek zorunda kaldı: "Ters rüzgârlar tarafından alıkonulduk" diye yazıyordu. "Sonunda bir köle ile geldiler ve bizi karşıya geçirdiler."⁴⁹ Bunun sonucunda, Şehzade Korkud, Manisa ve Antalya'da, yerel bir donanma meydana getirmek zorunda kaldı. Limni'de Hüseyin Bey de bilgi ağını tatmin edici şekilde oluşturdu. Bununla birlikte, Korkud'un Rodos'taki temsilcisi 1502 yılında Ciriaco Curi'nin karavelasıyla efendisine geri döndüyse, bunun nedeni oraya kendi olanaklarıyla gelmemiş olmasıydı. 1519'da bile tarikat lideri'nin Osmanlı elçisini almak üzere Marmaris'e üç kadirga ve bir yelkenli gemi gönderdiğini görüyoruz.⁵¹ Elbette bu bir nezaket gösterisiydi ve Türkler de deniz yoluyla bir yerden başka bir yere gidebilirlerdi. Şurası açıkça ortada ki bu alandaki güçlüklerin bilincindeydiler. Rodos limanına gelen pek çok Osmanlı ticaret gemisinin varlığı bilinse de, Osmanlı tüccarlarına pek çok kez verilmiş olan izin belgelerinde adaya Rodos gemileriyle ulaşacakları öngörülmüyordu.⁵² Böyle bir koşulun amacı Rodoslu denizcilere bir tekel kurma olanağını sağlamak olabilir. Bu durum Rodosluların her durumda Oniki Ada'nın sularında tartışmasız egemen olduklarını göstermektedir.

Rodos ile anakara arasındaki siyasal ve ticari ilişkiler sıkı: St. Pierre şatosu sık ziyaret edilen bir temas noktasıydı ve diğer yandan da Rodoslular düzenli olarak Marmaris'e ya da Fethiye'ye gidiyorlardı. İnisiyatif Osmanlılardan da gelebiliyordu, ister kendi araçlarıyla gelsinler, isterse başka gemiler tarafından taşınınsınlar. Bu konuda birkaç örnek gördük. 1502 yılında Rodos'ta bulunan Venedik elçisinin bir mektubundan alacağımız son bir alıntı, bu ticari ya da diplomatik ilişkilerle ilgili somut özelliklere daha fazla ışık tutmaktadır: Marmaris yakınlarında kıyıda yakılan bir ateşin dikkat çekmesi üzerine, Rodos'a geçmek isteyen bir resmi görevlinin söz konusu olup olmadığını öğrenmek isteyen tarikat kadirgaları oraya

⁴⁸ Bkz. Vatin, *Sultan Djem*, s. 283 sqq.

⁴⁹ TKS E 6071/15 (ek no 3).

⁵⁰ AOM 394248r.

⁵¹ SanudoXXVII 136.

⁵² Bkz. aşağıda s. 63.

yöneldi. Ancak, yöreye gönderilen diplomat altmış süvarinin eşliğinde büyükbaş hayvan satmak isteyen bir subaşı ile karşılaştı ... ama yine de siyasetten söz edildi.⁵³

Bu küçük metin okununca, bu davranış türünün alışlagelen bir olay olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴ Burada da, adalar –en başta Rodos olmak üzere– ile anakara arasındaki düzenli ilişkilerin sürdürülmesinin büyük ölçüde tarikat donanmasına dayandığı görülmektedir.

⁵³ Bkz. Sanudo IV 416 - 418.

⁵⁴ Bkz. 1522'de sonu kötüye varan bir olay için, Sanudo XXXIII 361 - 364.

RODOS TOPLUMU

1481 yılında Rodos'a uğrayan Hacı Faber, kentin görkemli büyüklüğü ve nüfusunun çok farklı topluluklardan oluşması karşısında etkilenmişti: "Kentte nüfus kalabalıktı", diye yazıyordu. "İki farklı Hıristiyan topluluğu, Latinler ve Rumlar, belirli bir sayıda Yahudi ve Yahudi havrası, Doğular için ibadet yerleri, kiliseler, manastırlar ve şapeller."¹ Bu Babil Kulesi'ni oluşturan değişik toplulukları kısaca incelemeye ve aralarındaki bağlantılara göz atmaya çalışacağız.

★

Toplumsal hiyerarşinin tepesinde bulunan, St. Jean tarikatının birkaç yüz üyesi, iktidarın temelini oluşturuyordu. Tümünüyle gerçeği yansıtmak için, üç kategoriye ayırt etmek yerinde olur. Şövalyeler, doğrusunu söylemek gerekirse kalbur üstü sınıfı oluşturuyorlardı. Soyluluklarına dayanarak herkesin üstünde öncelik hakkına sahip oldukları için, yalnızca onlar en yüksek görevlere atanıyorlardı ve farklı bir seçim sistemiyle, tarikat liderlerini seçiyorlardı. Soylu olup olmadıklarına bakılmaksızın kabul edilen silah hizmetkârları bir alt sırada yer alıyorlardı. Son olarak da, papazlar hastane-nin önde gelenleri ve hastaları nezdinde tinsel bir görev sahibiydiler. Bu ayrımlar bir hatırlatma açısından yapılmıştır: Bu kitabın amacı St. Jean tarikatının bir tarihçesini vermek değil, onun Doğu Akdeniz'deki varlığını ve Osmanlılarla olan ilişkilerini açıklamaktır. Osmanlılar belirli bir ayrım yapmadan bunlardan *fırâr* (frere) diye bahsediyorlardı; bense onlardan, bu çalış-

¹ *Populus multus est in hac urbe, Christiani utriusque ritus, Latini et Graeci, Judaei plures et Judaeorum Synagogae, et Orientalium parochicolare et Occidentalium ecclesiae, monasteria et cappellae* (Faber III, s. 254 sq.).

manın konusunu ilgilendirmeyen ayrıntılara girmek gerekmedikçe, genel olarak, “şövalyeler” ya da “Hospitalierler” diye söz edeceğim.

Milletlere göre düzenlenmiş bir sınıflandırma, tarikatı sekiz “dil”e bölüyordu: İtalya, Almanya, İngiltere, Fransa, Auvergne, Provence, Kastilya-Portekiz ve Aragon (-Katalonya- Navarre). Avrupa’da, bu diller manastır başkanlıkları, balyosluk ve askeri dirlikler gibi alt bölümlere ayrılmıştı. Burarlardan sağlanan gelir de Rodos’taki “manastır”ın masraflarını büyük ölçüde karşılıyordu. Her dilin başında bulunan bir “temel direk”in de belirli bir görevi vardı. Bu kişilere amiral (İtalya), baş balyos (Almanya), “Turcopeliler” –şövalyelerin İngiliz “lisanına” bağlı yetkilisinin adı– (İngiltere), Hospitalier (Fransa), mareşal (Auvergne), büyük komandör –şövalye kuruluşunda bir rütbe– (Provence), büyük şansölye (Kastilya) ve başmuhafız (Aragon) deniliyordu. Piskopos, manastır kilisesinin başkanı ve papaz ya da rahiplerin meydana getirdiği, balyoslardan oluşan² temel direkler, tarikatın yönetiminde tarikat liderine yardımcı olan “olağan kurul”u³ meydana getiriyorlardı. Tarikat düzenli olarak, geniş kapsamlı bir “genel kurul” toplanıyordu. Bu kurulda, her dilin iki temsilcisini bir araya getiren “on altılar” özellikle önemli bir rol oynuyordu. Bu kurulda, izlenecek siyasi ve mali ana çizgiler ve kuruluşlarla ilgili olası değişiklikler tartışılıyordu.

Şövalyelerin askeri ve sağlık bakım hizmeti sunma (hospitalier) görevleri vardı: Şövalyeler, tuttukları paralı askerlerin desteğiyle, Doğu’da “Hristiyanlığın bulvarı” olarak kabul edilen tarikatın kalelerinin savunması için gerekli esas dayanağı oluşturuyorlardı. Ayrıca Rodos’ta, şövalyeleri Doğu’daki doğal koruyucuları olarak gören hacıların hayranlık duyduğu bir düşkünler evini de yönetiyorlardı. Sınırları iyi belirlenmiş bir bölgeyi yöneten devletimsi bir yapının varlığı, elbette ki şövalyelerin (tam anlamıyla) diplomatik, siyasi ve yaşamaya ilişkin görevler üstlenmelerine neden oldu. Özellikle etkin olarak göründükleri bir alan da deniz akıncılığıydı. Olgular iyi bir şekilde sunulacak olursa, onların akıncılık eylemleri, Haçlıların askeri etkinliklerinin saldırgan bir versiyonu olarak tanımlanabilir.

1421 yılında tarikat lideri seçilen Antoine de Fluvian döneminden kalma bir yönetmelik, “*frère*”lerin [rahiplerin] “hangi koşullarda olursa olsun, para kazanmak için, kaçakçılık yapmalarını ve mal alıp satmalarını” yasaklıyordu.⁴ Oysa, şövalyeler ticaretle ilgilenmekten geri kalmıyorlardı. Nitekim 1504 yılında *appaltator gabellae* [vergi müfettişi] kurula şikâyetle bulun-

2 Dillerin, en yüce kişilerinin hemen altında yer alan yüksek görevlileri.

3 Her dilin iki temsilcisinden fazlası da katılınca kurul eksiksiz olarak kabul ediliyordu.

4 Bak Vertot, s. 277; Torr, s. 51.

muştı. Bazı şövalyeleri kendi kişisel gereksinimlerini karşılamak bahanesiyle kıyıda şarap satın almakla, sonra da aynı şarabı, dolaylı vergisini ödemediğinden kentin meyhanelerinde perakende satmakla suçluyordu. Daha önceki mahkeme hükümlerine göndermede bulunan 27 Nisan tarihli karar, suçluları şarabın dolaylı vergisini ödemeye mahkûm etti.⁵ Böylece, şövalyeler sadece kendi kurallarını çiğnemekle kalmıyorlar, özel ayrıcalıklardan yararlanabileceklerini de ileri sürmüş oluyorlardı. Bu ihlallerin nedenlerinden biri de ganimetin Rodos pazarında piyasaya sürülmesini gerektiren akıncılık uygulamasıydı. Bu konuyla ilgili olarak 25 Ekim 1503 tarihinde, ele geçirdiklerini vergi ödmeden Rodos'ta satmakla suçlanan Fra de Ayalla'nın davası son derece öğreticidir. O, *Religiosus* unvanının, tarikatın statüsüne uygun olarak, onu her yerde ve en başta da Rodos'ta vergiden bağışık tuttuğunu ileri sürüyordu.⁶ Yargı ise görüşünü şöyle bildirecekti:

Rahipleri vergiden bağışık sayan tüzük nedeniyle; diğer yandan rahiplere, ticareti, yani kâr amacıyla alım satımı yasaklayan tüzük göz önüne alındığında (...) ve hangi gemi tarafından olursa olsun ve bu geminin hangi limanda silahlandırıldığına bakılmaksızın, akıncılık sırasında ele geçirilen ganimet için, tıpkı mallar üzerinde olduğu gibi, rahiplerin [vergi] ödemelerini gerektiren (yazılı kanıtlar bunu gerçekten ortaya koymaktadır) eski gelenek de dikkate alınmıştır; özellikle de, rahipler genel meclisi keşişlerin bu tür vergilerden bağışık tutulmayıp, aksine bunları ödemelerini ve onlara tabi olmalarını zorunlu kılmış ve karar vermiştir.⁷ Ayalla ceza ödemeye mahkûm edildi.⁸

Akıncılık mazereti de bulunmayan ve barışçıl yollardan ithal ettikleri mallar için vergi ödemeyi reddeden şövalyelere karşı yeni yakınmaların da sayısı az değildi.⁹ Şövalyeleri vergi ödemeye mahkûm eden kararlar, tarikatın kurumlarına karşın, bu kişilerin ticaret yapmak özgürlüğünden tü-

5 AOM 8088^{r.v°}.

6 *Cui respondit idem d.f. Tuxegus qualiter ipse est religiosus et religiosi huius ordinis sunt exempti per totum orbem et tanto magis debent esse hic in Rhodo que est mera iurisdictio religiosorum. Quare pretendit vigore stabilimenti se non esse obligatum ad solutionem dictorum iurium* (AOM 8071^{r°}).

7 *Viso stabilimento allegato de gabella non solvenda per fratres et alio stabilimento quad fratres non exerceant mercimoniis hoc est emere et vendere lucris causa (...) et visa antiqua consuetudine per quam fratres ex rebus captis ex cursu per quodvis navigium et ubi vis armatum et ex mercimoniis solvunt prout autentice in scriptis fuit ostensum, attento maxime quod generale capitulum alias voluit et ordinavit quod fratres de similibus non sint exempti immo ipsa solvant et satisfaciant* (AOM 8071^{v°}).

8 Fra Johannes Ycart da aynı cezaya çarptırıldı, Castellorizo'ya esir ve mal teslim etmişti ve bunları o yerin komutanına sattığını söyleyerek kendini savunuyordu (*age*).

9 Bkz. AOM 8175^{r°} sq., 90^{r°} sq.

müyle yararlandıklarını ve bu alanda hür sınıftan tüm Rodoslularla aynı hak ve görevlere sahip olduklarını gösteriyordu.

Rodos'ta her sınıftan şövalyenin sayısı beş-altı yüz kadardı.¹⁰ 16. yüzyılın başında padişahın bir habercisi bu rakamı bildiriyordu.¹¹ Her halükârda, 1522 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında bu sonuç elde edilmişti.¹²

*

Ortodoks mezhebinden olan yerli Rumlar, elbette nüfusun çoğunluğunu oluşturuyorlardı. Bunlar esas olarak tarımla uğraşıyorlardı; çiftçiydiler, ama içlerinde zanaatkâr, perakendeci tüccar ve duvarcı da vardı.¹³ Ayrıca önemli bir bölümü, tüccar, kiralayıcı ya da gemi kaptanı olarak deniz ticaretinde kayda değer bir yer tutuyordu.¹⁴ Buna karşılık, korsanlıkta önemsiz bir rol oynadıkları görülüyor.¹⁵ Nihayet, ana dilleri olan ama aynı zamanda da Doğu Akdeniz'in diplomatik dili sayılan Rumca ve çoğu durumda da Türkçe konuşmaları, bazılarının tarikat liderlerinin hizmetinde görev yapmalarına olanak sağlıyordu. Burada Osmanlı şehzadesi Cem'in tercümanlığını yapan ve onunla birlikte Avrupa'ya giden Yorgo Giaksi (ya da Jaxi)'yi örnek gösterebiliriz.¹⁶ 1481 Aralık'ında Mosco Perpiano "Türkçe konuştuğu ve toplumda önemli bir mevkide bulunduğu" için Peçin subaşısına elçi olarak gönderilmişti.¹⁷ Perpiano ve oğlu 1484, 1486 ve 1487 yıllarında yeniden Osmanlı Sarayı nezdinde görevlendirildiler.¹⁸ 1502-1504 yılları arasında, Şehzade Korkud ile görüşmeleri yürütenek üzere Ciriaco Curi görevlendirildi.¹⁹ 1502

10 Bkz. Somini Picenardi, s. 101 sq.; Rossi, "The Hospitallers at Rhodes", s. 325 ve 335. 1478 yılında toplanan Genel Rahipler Kurulu, tarikat topraklarının güvenliğini sağlamak için Ortadoğu'da 450 Şövalyenin varlığının gerekli olduğuna karar vermişti (AOM 283187^v). Ama, bu sayı ileride kuşkusuz artmıştı.

11 Ebu Bekir ed-Darani: Bkz. ek no 31.

12 Bkz. aşağıda s. 335.

13 Bkz. Butler, s. 343; Gabriel, s. 113 sq. 14. yüzyıldaki Rodos toplumu için, bkz. Luttrell, "The Military and Naval Organization", s. 136: "Kırsal toplum, hür *francimusti* ya da *anquassati*'lerden, *villani*, *servi* ya da *poricchi* olarak bilinen serflerden ve kölelerden oluşmaktaydı. Kölelerin ve serflerin devamlı olarak azat edilmesi, sağlam ve bağımsız bir Rum köylü sınıfının ortaya çıkmasını sağladı; Venedik Girit'indeki *arklon*'lar gibi bir toprak aristokrasisi olmadığı için, bu sınıfa yerel rahipler ya da köy ileri gelenleri (*protos*) öncülük etmekteydi."

14 Bkz. aşağıda s. 62.

15 Bkz. aşağıda s. 85 ve devamı.

16 *Civis rhodius*'tular (AOM 390194^v). 1522 yılında Türkçe de konuşan ve Rodos için bir haber alına ağını yöneten Antonio Giaksi de (bkz. Sanudo XXXIII 363; XXXIV 69) hiç kuşku yok ki aynı ailedendi.

17 *Peritus lingue turcorum et parve importantie* (AOM 7686^v).

18 Bkz. AOM 76166^v, 167^v, TKS E 5494, E 6071/14, E 1461.

19 AOM 7979^r sq.; 80101^v-102^v; 394248^r.

yılında Rodosluların dikkatini çekmek için Marmaris'te bir ateş yakıldığında da, Johannes Centurione (Satirion/di San Turini) gönderildi. Tarikat lideri nezdindeki Venedik elçisi onu "Türklerin geleneklerini ve dilini iyi bilen ve ayrıca siyaset işlerinde de bilgi sahibi bir kişi" olarak betimliyordu.²⁰

Gerçekten de, Centurione 1494-1495 yıllarında Korkud nezdinde tarikatı temsil etmiş ve 1500 yılında da Fransa kralının habercileri II. Bayezid'in huzuruna çıktıklarında onlara eşlik etmişti.²¹ Son olarak da, 1519 Mart'ında ödüllendirilen Zoanni, (*litterarium turcensium nostre religionis secretario* [türkçe okuyup yazan dini kâtibimiz]) da hiç kuşkusuz bir Rumdu.²²

Rumların Rodos'ta ibadet yerleri ve kiliseleri vardı ve kilisenin metropoliti, yirmi yedi seçmen (on dört rahip ve on üç Rodos kemsoylusu) tarafından sunulan bir listeden tarikat lideri tarafından seçilir ve Latin piskopos tarafından onaylanırdı.²³

1462 yılında ağır *servitudo marina*'dan [denizcilik hizmetinden]²⁴ kurtulmuş olmalarına karşın Rumlar, tıpkı daha önce İstanköy'de görüldüğü gibi, sahil muhafızlığı gibi askeri yükümlülükleri hep taşıdılar. Bu kişiler Osmanlılar tarafından da *vigla* adı altında muhafaza edilmişlerdi.²⁵ Bunun sorumluluğu İngiltere dili balyosuna (*turcopelier*), onun görevlilerine ve adanın *casale*'lerine yerleşmiş (*turcopoli*) olan yerli sorumlulara düşüyordu.²⁶ Bunlar tarlalardaki çalışmalardan yorgun düşmüş, zorunlu bir yükümlülük altındaki köylülerdi ve yönergelere uyulup uyulmadığını denetlemekte güçlük çekiyorlardı. Oysa nöbet her zaman gerektiği şekilde tutulmuyordu: 6 Nisan 1506 tarihinde kurulda bir skandal patlak verdi. Bu toplantıda aşırı sayıda verilmiş olan bağışıklıklar nedeniyle *turcopelier*'yi kınadılar ve Arhangelo ile Neohorio *turcopoli*'nin yetersizliğine neden olarak da Türk baskımlarının başarısını ileri sürdüler.²⁷

*

20 *Persona molto praticata di flor costumi e lingue, alias exercitudo ne le pratiche del stado* (Sanudo IV 416).

21 AOM 77120r-v; 78127r-v; Sanudo III 456, 461 ... Bkz. aşağıda I-2-2 ve I-2-3.

22 AOM 408210r-v.

23 Bkz. Sommi-Piccenardi, s. 114 - 118; torr, s. 72 - 74.

24 Bkz. Luttrell, "The Servitudo Marina".

25 Bkz. Barkan, s. 340. Rumların yükümlülükleri hakkında, bkz. Luttrell ve von Falkenhäusen.

26 Bkz. Luttrell, "Feudal Tenure", s. 769, Luttrell ve von Falkenhäusen, s. 319: "Her *casale* bir *turcopulus*'a sahipti ve o da muhtemelen bir tür yerel valiydi" şu açıklamayla (not 13): "Bunlar Suriye'de Hospitalier'in kullandığı *turcopoli* gibi değil.".

27 AOM 81.300-417. Bu belgede şunları okuyabiliriz: *turcopolorum qui sunt rustici et pauci nec est serri ascripticii et riles personas et quotidie intenti agriculture et defatigantur et nocturno tempore qua debent equestres visitare guardias satisficientes corporis quieti dormiunt inde processerunt complura scandalia sicut in Arhangelo vb.*

16. yüzyılın başında buraya yerleşirken şövalyeler Oniki Ada'yı oldukça ıssız bulmuşlardı. Bunun üzerine, toprak ya da tımar vererek Latinleri buraya çekme girişimleri pek başarılı olmadı. Ama, Rodos limanı gelişmelerin yardımıyla tüccarları, bankerleri, hukukçuları²⁸ ve korsanları kendine çekti.

15. yüzyılda, tarikatın elinde bulunan topraklarda yaşayan Latin nüfus, önemli ve etkin durumdaydı. L. Butler, deniz ticaretiyle uğraşan ve şövalyelerin hizmetinde çalışan koloni mensuplarının sayısının yaklaşık 3000 olduğunu ileri sürüyor. Bunların çoğunluğunu Katalanlar, Cenevizliler veya Sicilyalılar kadar İngiliz ya da Kuzey İtalya kökenliler (hukukçu, mühendis, mimar...) oluşturuyordu. Bunlara eşit sayıda Batılı paralı askeri de eklemektedir.²⁹ Böylece 1522 yılında Fontanus³⁰ tarafından sayımı yapılmış olan 5000 gerçek savaşıçından (bunların arasında şövalyeler ve oradan geçen savaşıçılar da yer alıyordu) oluşan hemen hemen katı çekirdeğe ulaşıyoruz. Okuyucu ilerideki bölümlerde, bizi ilgilendiren dönem içinde Latinlerin kendilerini özellikle ticarete ve bir ölçüde de korsanlığa adanmış olduklarını görecektir. Bununla birlikte, pek çok Batılı korsanın düzenli olarak Rodos'a uğradığını da eklemek gerekir.

1480 ve 1522 yılları arasında Rodos'ta ikamet eden ve kökenleri adlarıyla birlikte tarikat arşivlerinde yer alan Latinler arasında 10 Cenevizli (4'ü Rodos vatandaşı), 4 Basklı, 2 Katalan, 2 Ragusalı, 2 Korfulu, 1 Venedikli, 1 Floransalı, 1 Lodi kökenli, 1 Fransız ve 1 Kıbrıslı saydım. Eğer Ceneviz kolonisinin önemini yansıtır olmasa, bu rakamların pek bir önemi olmayacaktı.

*

Rodos bir Doğu Hristiyanları topluluğunu barındırıyordu. Tarikat arşivleri bu insanları, ne yazık ki pek kesin olmayan *Christiani Suriani* deyimleriyle tanımlıyordu. Burada, bu topluluklardan on tanesini buluyoruz. Arap adları taşıyan bu insanlar kendi hesaplarına, tarikat ya da üçüncü kişiler hesabına ticaret yapmak için genellikle Suriye-Mısır'dan yola çıkıyorlardı.³¹

28 Bkz. Luttrell, "Latin Colonization".

29 Bkz. Butler, s. 341 sq.

30 Bkz. aşağıda s. 334.

31 Antonio (1505: AOM 396122r), Helyas (1489 ve 1493; AOM 390229r; 391186r), Mosse (1507: AOM 397227r), Johannes Mehennus ya da Moanne (1495 ve 1506: AOM 392188v; 397227r), Nasar (1515: AOM 404221r-v), Parsoncubary (1482: AOM 388208v), Sava (1519: 408221r-v), Vasilio (1514: AOM 403265v), Ermenistanlı Yusuf (1522: AOM 409199r-v), Beyrutlu Yusuf (1493 ve 1496: AOM 391185r; 392202r).

Bunlar hangi mezheptendiler? Maruni oldukları düşünülebilir. Gerçekten de bu toplumun Rodos'a doğru bir göç yapmış olduğu kabul edilmektedir;³² ayrıca Beyrutlu Yusuf'un (*Suriano turcomano*) 1486 yılında Rodos'a yerleşmiş olduğu da görülmektedir. Ama, öbür Ermenistanlı Suriano Yusuf, için ne demeli? Daha doğrusu Asur-Kaldeli olamaz mı?³³ Görünürde, tarikat bu tür ayrıntılara girmiyordu. Adamlarının Doğu Hristiyanları olması onun için yeterliydi. Ticaretle uğraşmak için Suriye-Mısır'dan Rodos'a gelmiş olan 11 *Suriani* hakkında da fazla bir şey bilinmiyor. Her halükârda, bu koloni pek kayda değer değildi, çünkü *Traité de la Terre Sainte* [Kutsal Topraklar Kitabı] adlı yapıtında Francesco Suriano bunlardan hiç söz etmiyordu. İhtiyatlı davranarak, ilerideki sayfalarda, *Suriani*'lerden söz etmekle yetineceğim.

*

Yahudiler, Osmanlılar döneminde de varlıklarını sürdüren son toplumu oluşturunlardı. Arşivlerde on dört isim görünüyor. Yalnızca ticaretle uğraşıyorlardı,³⁴ ama hiç kuşkusuz bazı geleneksel zanaatlarla da ilgileniyorlardı.³⁵ Sinagogların kesin varlığı Yahudilerin Rodos'a kabul edildiklerinin işaretidir. Ayrıca 1496 yılında tarikat liderinin, Sicilyalı Yahudi zanaatkâr Boracha Bolere'nin kentte yerleşmesine izin verdiğini görüyoruz.³⁶ Bununla birlikte, 9 Ocak 1503 tarihli bir karamame, Rodos ve İstanköy Yahudilerinin, din değiştirmedikleri takdirde, kırk gün içinde Batı'ya doğru sürülmelerini emretmişti. Ergin olmayan çocuklara gelince, yönetimin kararıyla vaftiz edilmeliydiler.³⁷ Bu önlemlerin orta vadeli sonuçları hakkında sorular sorulabilir. Şurası da bir gerçek ki, ticaretle uğraşan Rodos Yahudileriyle ilgili kaynakların çoğunluğu 1502'den öncesine rastlamaktadır. Bununla birlikte, 1516 yılında tarikatın ihtiyat olarak İs-

29

32 Bkz. Pierre Dib, *L'Eglise maronite*, Beyrut 1962 - 1973, I, s. 87. Bkz. diğer yandan Luttrell ve von Falkenhause, s. 318 sq.: "[Rodos] kentinin dışında Lindos gibi büyük kalelerde, çoğunlukla Kıbrıslı ya da Suriyeli Maruni olan yabancı *Servientes*'lerden oluşan bir garnizon bulunmaktaydı."

33 Günümüz Türkiye'sinde bu kişilere tam olarak "Süryani" denilmektedir. Bkz. 1522'de de *Symone Armeni Christiano Cipriote* (AOM 409202r)...

34 Bkz. aşağıda I-2-3A.

35 Din değiştiren ve 1522 yılında casusluk nedeniyle tutuklanmış olan Yahudi Piero Antonio elmasıydı. (bkz. Sanudo XXXIII 567; XXXIV 78). Öbür yandan C. Torr Yahudilerin 1503 yılında kovuluşu ile rehlin karşılığında ödünç para vermeye ilgili bir sistemin 1505 yılında tarikat tarafından düzenlenmesi arasında bir bağlantı kuruyor (Torr, s. 53 sq.).

36 AOM 398208v°.

37 Bosio II, s. 465, kuşkusuz AOM 79111v°-114r°'ya dayanıyordu, bu belgeleri elde edemedim (bkz. Mizzi I, s. 99).

tanbul'a Hristiyanlarca çok Yahudileri yolladığı da görülmektedir.³⁸ Aynı yıl Giritli iki Yahudi tarikat lideri Aimeric d'Amboise tarafından görevli olarak İstanbul'a ve Yunanistan'a gönderilmişti. 1522'de de ardılı Villiers de l'Isle-Adam kendi işleri için Sakızlı bir Yahudiyi Mısır'a yollamıştı.³⁹ Her halükârda, özgür Yahudilerin 1503 yılında sürgüne gönderilmeleri bir önem taşısa da, daha sonraki yıllarda Rodos'a çok fazla sayıda tutsak Yahudi akını olmuş ve bu talihsiz insanlar Batı'dan Memluk ya da Osmanlı topraklarına doğru kaçarken yakalanmışlardı.⁴⁰

★

Öte yandan, Rodos'ta Memluk ve Osmanlı sultanlarının uyuğu olan, önemli sayıda Müslüman da bulunuyordu. Adada küçük bir Osmanlı tüccar topluluğu da vardı ve onların varlığı 1485 yılında hacı Lengherand'ı çok şaşırtmıştı: "Rodos'ta eşleri ve çocuklarıyla Türkler de oturuyor" diye yazmıştı, "Yahudiler de var ve oldukça da yetkililer; hangi kabileden olduklarını ve orada nasıl bulunduklarını bilmiyorum. Özellikle de Türklerin orada ikamet etmeleri korkunç bir şey".⁴¹ Ama, bu küçük tüccar topluluğu, kölelerin oluşturduğu kitlenin yanında hesaba katılamazdı: Tarikat lideri Villiers de l'Isle-Adam, 1522 yılında bu kölelerin sayısının 3000 olduğunu bildiriyordu. Çoğunluğun en azından gündüzleri belirli bir hareket özgürlüğü vardı. Karışıklıkları önlemek için, kölelerin ayaklarında demirden bir halka taşımalarını zorunlu kılan 17 Eylül 1506 tarihli karar, buna tanıklık eder. Tıpkı Barbaros Hayreddin'in erkek kardeşi Oruç'un naif tutsaklık öyküsü gibi.⁴² 1506 önlemi uygulanmakla birlikte⁴³ yeterli olmadı. 1513 yılında köleler hapisanesinde uyuyan bu Osmanlı tüccarın neden olduğu skandal, yetersizliğin kanıtıdır.⁴⁴ Bu olay, kentte özgür Müslümanların da bulunduğunu ve ayaklarında bir halka olup olmadığını dikkat edilmediğini göstermektedir.

★

Böylece tarikat liderleri, en azından Rodos ve İstanköy'de, özellikle de Latinlerden oluşan büyük bir azınlığı içeren oldukça karışık bir toplum üzerinde saltanat sürüyorlardı. Bu farklı cemaatlerin kendi aralarında ne tür ilişkiler içinde bulundukları sorulabilir. "Bu kalede yaşayanların tümü-

38 AOM 405229^{v°} sq.

39 AOM 405227^{r°}; 409199^{v°}.

40 Bkz. aşağıda s. 102-103.

41 Lengherand, s. 105.

42 Bkz. AOM 8157^{r°} ve *Gazarât*, 7^{r°}-14^{r°}.

43 Jacques Lesaige 1518'de Türk kölelerin ayaklarında halkalar taşıdıklarını kaydetmişti (s. 89).

44 AOM 8259^{r°}-v°.

nün “rahipler”in (*farariyât*) dışında, Grek (Rum) olmasına karşın, Frenk olan ve sayıları altı yüzü bulan “rahipler” Rumlara büyük zararlar veriyorlar ve onlara karşı suç işliyorlardı. İçlerinden birkaçını öldürebiliyorlar ve bunun için cezalandırılmadıkları gibi kan parası da ödemek zorunda kalmıyorlardı. Eşleriyle zina, erkek çocuklarıyla oğlancılık yapıyor, paralarını zorla ellerinden alıyor, onları dövüyor, onlara kötülük yapıyorlardı. Aralarında öyle büyük bir düşmanlık vardı ki, Müslümanların ordusu kaleye saldırırsa, onu ele geçirmeleri için içeriden Müslümanlara yardım edebilirlerdi.”⁴⁵ Ebu Bekir ed-Darani’nin 16. yüzyılın başlarında Rodos toplumu hakkında çizdiği acıklı tablo işte böyleydi. Bununla birlikte, söz konusu metnin II. Bayezid’i şövalyeleri kovmaya ikna etme amacını taşıyan bir propaganda metni olduğunu hatırlamak gerekir. Şövalyelerin kendilerine yüklenen suçları asla işlemedikleri söylenemezdi: Bu dindar askerler aziz değillerdi ve *libri consiliorum*’lar bunların anılarını koruyordu. Ama ağaç, ormanı görmeyi engellememeli.

Söz konusu halklar için, donanması ve bakımlı, donanımlı kaleleriyle, tarikat bir güvenlik unsuruydu. Saldırı halinde, sivil halka da bir sığınak sağlama planı vardı. Sıradan dönemlerde de, Osmanlılarla yapılan anlaşmalar ve deniz devriyeleri korsanların yol açtığı tehlikeleri azaltıyordu.

Zaten, şövalyelerin topraklarındaki nüfusun artmasına ihtiyaçları vardı ve bu zorunluluk da onların siyasetini değiştiriyordu. Tarikat liderleri yalnızca askeri sorunlarla ve hayır işleriyle uğraşan bir kurumu yönetmiyorlardı: Kendi üyelerinin ve uyruklarının refahını sağlama kaygısını da taşıyan devlet başkanları olmuşlardı. Bu elbette 1482 yılında Rodos’un Müslüman güçlerle ateşkes imzalamasına ve onlarla ticaret yapmasına izin verilirken, tarikat lideri Pierre d’Aubusson’un Papalık devleti adına hareket eden Kardinal d’Estouteville’e sunduğu bir gerekçeydi ve o bu tercihini şu sözlerle doğruluyordu: “Çünkü depremlerin neden olduğu yıkımlar nedeniyle, bu halkın ayrılmasını başka türlü engelleyemeyiz ve Rodos’ta oturmaya ikna edemeyiz.”⁴⁶ Tarikatın uyruklarının ticari gereksinimleriyle ilgili olarak taşıdığı iyi niyet, örneğin 1513 yılında yeniden görülüyor. Bu tarihte tüccarların ve halkın (*mercatores et populus rhodius*), Osmanlı ve Arap tutuklularının saliverilmesi talebi karşısında kurul olumlu karar veriyor. Amaç, “Rodosluların Türkiye ile olduğu kadar Mısır ile de ticaret yapabilmeleri ve hizmetkârlarıyla birlikte oralara gidebilmeleri”dir.⁴⁷

45 Bkz. ek no 31.

46 Bkz. aşağıda s. 149.

47 *Ut populus rhodius tam in Turchia quam in Egypto possit suam mercaturam exerceat et invenire cum suis familiaribus* (AOM 8211v°).

Rumların da bu ticarete etkin olarak katılmalarına izin verilmesine rağmen, tarikatın bu iyi niyetinin –bundan zaten tarikat da yararlanıyordu– özellikle Latin uyruklarının geleceğiyle ilgilenmesinden kaynaklandığı ileri sürülerek karşı çıkılabilecektir. Ama elçi Gui de Montarnauld 1482 yılında II. Bayezid'in vezirlerine şunları söylerken durum farklıydı: “Bazen koşullara itaat etmek ve prenslerle askerlerin nafakasını alınterleriyle sağlayan köylülerin sıkıntılarını paylaşmak gerekir.” Gerçekten de bu “merhamet”, tarikat liderinin 1480 kuşatmasında⁴⁸ zarara uğrayan halkın borçlarını affettiği, 1504 yılında Kefalos köylülerinin yükünü hafifletmeyi kabul ettiği ya da 1518 yılında Leros köylülerinin ürünlerini diledikleri gibi satmalarına izin verdiği zaman yeniden belirmiştir.⁴⁹

Bir noktaya kadar, tarikatın farklı toplulukları ortak bir “vatanseverlik” duygusuyla birleştirme amacındaki siyasi iradesinden söz edilebilir: 1480 zaferinden sonra Notre-Dame-des-Victoires (Latinler için) ve St. Pantaléon (Rumlar için) kiliselerinin inşası bunun kanıtıdır. Bunlara bir de sinagogun yeniden inşasını eklemek gerekir. Bunlar, kuşatma sırasında Rumların ve Yahudilerin gösterdiği iyi davranışlara karşılık yapılmış bir jest niteliğindedir.⁵⁰

Elbette Yahudiler hâlâ toplumda çok alt düzeyde bir statüye sahiptiler: 24 Mayıs 1483 tarihli bir kararname Türkler, Mağripliler ya da Yahudilerle cinsel ilişkiye giren her Hristiyanı ölüm cezasıyla tehdit ediyordu.⁵¹ Gerçekte fuhuşa karşı mücadele söz konusuydu, ama Hristiyanlarla Hristiyan olmayanlar arasındaki ayrım açıkça belli oluyordu. Daha önce de görüldüğü gibi Yahudilerin durumu 16. yüzyılda daha da kötü hale gelecekti. Pierre d'Aubusson'un ölümünden birkaç ay önce onları adadan kovmaya kalkışması, o günlerin politik havasını mı yansıtıyordu, yoksa Osmanlılarla ilişkilerin bozulduğu bir dönemde onların ihanet edebileceği endişesinden mi kaynaklanıyordu?

Rumlara gelince, onların durumlarından pek şikâyetçi oldukları söylemez. Askeri görevlerini gönülsüzce yerine getiriyorlardı, ama şövalyelerin iktidarına ya da Latinlerin varlığına karşı ciddi bir başkaldırma söz konusu değildi. A. Luttrell bu toplumsal barışı, tarikatın Rumlar ile Latinler arasındaki ilişkilere zarar verecek ve kızıştırabilecek toprak ve görev dağılımını öngören bir feodal düzen kurmamış olmasına atfediyor.⁵² Zaten,

48 Bkz. aşağıda s. 149.

49 Bkz. yukarıda s. 16.

50 Bkz. Bosio II, s. 339sq.; Lengherand, s. 103; Faber III, s. 260.

51 Bkz. Bosio I, s. 386, gerçek olarak AOM 761s2v'ya dayanmaktadır (bkz. Mizzi I, s. 52).

52 Bkz. Luttrell, “Latin Colonization”, s. 770: “Bu politikalar, Hospitalier yönetiminin nüfusun büyük çoğunluğu tarafından genel kabul görmesine katkıda bulunmuş

isteyerek birlikte çalıştıkları görülecektir.⁵³ Kaydedilen biraz hareketli tek sürtüşme, bazı şövalyelerin gümrük vergilerini ödemeyi reddetmeleri karşısında tüccarların itirazıyla sınırlıydı. Kuşkusuz, Rumlar hiyerarşi içinde daha iyi bir yeri arzuluyorlardı: Oğullarını tarikata sokabilme hakkını elde etmek istediklerinde, bu talep geri çevrilmişti.⁵⁴ Ayrıca toplumdaki statüleriyle ilgili bazı değişiklikleri de tasarlıyorlardı.⁵⁵ Hiç kuşku yok ki, şövalyelerin kendilerini aşağılamalarından da hoşlanmıyorlardı.⁵⁶ Ancak, Osmanlıların Oniki Ada'ya yerleşmesinin birçok isyana yol açması ve bazı Rumların de tarikatı yeniden Rodos'a getirebilmek için komplo bile kurmaları önemlidir.⁵⁷

Saf bir irenizme* düşmeden, başka tarihçiler⁵⁸ tarafından da daha önce yapılmış bu saptamaya yeniden değinerek, şövalyelerin yönetimi altındaki Rodos'ta toplumsal barışın aşağı yukarı egemen olduğu söylenebilir.

olmalıdır. Rodos'ta, yerli Rumlardan ya da Katolik yerleşimcilerden gelebilecek bir direnişin görece yokluğu, yabancı bir feodal yapının yerli nüfusa zorla dayatıldığı Kıbrıs ve Girit'teki süregelen rahatsızlıklarla tezat oluşturuyordu." Bkz. yine aynı yazarın, "Settlement in Rhodes", s. 277, ve "The Military and Naval Organisation", s. 136.

⁵³ Bkz. aşağıda I-2-3A ve B.

⁵⁴ Bkz. Sommi-Picernardi, s. 125.

⁵⁵ Ortodoks din adamlarıyla ilgili işlerde ve Yunanlıların evlilik soruulanında metropolit'in bağımsız olmasını dilerlerdi, oysa bu işlere metropolit Latin piskoposla birlikte karar veriyordu. Bkz. Torr, s. 74.

⁵⁶ Bkz. Fontanus'un s. 348'de belirttiği 1522 savaşlarıyla ilgili konular. Bununla birlikte, Fontanus'un özellikle kentlileri suçladığı görülecektir. Eğer o Rum köylüleri yüksekte görüyorsa, buna belirli bir duygusallığın karıştığı açıktır.

⁵⁷ Bkz. aşağıda s. 352- 354.

* İrenizm: Farklı tarikatlara bağlı Hristiyanların birbirlerini ayıran sorunlara anlayışla bakmalarına dayanan barışçıl davranış.

⁵⁸ Bkz. Luttrell, yukarıda değinilen ve "The Hospitallers at Rhodes", s. 292; Sommi-Picernardi, s. 124 sqq.

I - 2

EKONOMİYE TOPLU BAKIŞ

GİRİŞ

YEREL KAYNAKLAR

34

“Ada çok verimli değil, ama deniz ticareti buraya büyük bir bolluk yaymış.” Venedik elçisi Trevisan’ın 1512 yılında Rodos ekonomisi hakkındaki yargısı böyledi.¹

Gerçekten de, şövalyelerin topraklarında tarım yapılmıyor değildi. Özellikle de en büyük adalar olan Rodos’ta ve İstanköy’de yetersiz ölçüde olmakla birlikte buğday üretiliyordu. Bu tahılların dışında, Kanuni Sultan Süleyman’ın saltanatına ait kanunnameler, bağ ve sebze ürünlerinden, meyve ve peynirden, büyükbaş hayvandan, ipekböceği kozalarından ve balıkçılıktan söz eder.² Osmanlılar döneminde İstanköy’de meyve üretiminin belirli bir gelişme gösterdiği görülür.³ Chalki’nin incirleri de ünlüydü.⁴ 19. yüzyılın daha sistemli olan coğrafyacı gezginleri ayrıca balmumu,

1 Bkz. Trevisan, s. 218. Suriano (s. 237) aynı açıklamayı yapıyor. Kırk yıl önce, Anselme Adorno şöyle yazıyordu (s. 361): “Ada doğal olarak az meyva üretiyor, hele Hristiyan dine düşman olan Türklerin gece gündüz çiftçilerin mallarına olduğu gibi canlarına da saldırdığı dönemlerde meyva daha da az oluyor. Bu nedenle de hiç kimse kentlerin ve şatoların yakınında bulunmayan yörelerdeki topraklarda oturmaya ya da tarım yapmaya cesaret edemiyor (...) Ülkede bol miktarda çok güzel ve büyük keklıklar ve benzer başka tür kuş var ama, buğday ve et seyrek bulunuyor, çünkü çok pahalı. Toprak verimli ve bitk, her çeşit meyva yetişebilir ama, bu berbat düşmanlar hiçbir şeyin yetişmesine izin vermiyorlar”.

2 Bkz. Barkan, s. 338 - 340; Alexander, s. 38, 207 - 211. Luttrell’in 14. yüzyılın ilk yarısı için kaydettikleri ayrı ürünlerdir. O bu ürünlere gemi inşaatlarında kullanılan Rodos tahtası da ekler (“Settlement”, s. 277).

3 Bkz. Efthymiou-Chatzilacou, s. 22, 264 sq.

4 Bkz. Sommi-Picnardi, s. 159.

susam, bal, soğan ve keçiyoynuzu gibi ürünlerden de söz ederler.⁵ Leroux köylülerinin 1518 yılında sattıkları ürünlerin listesiyle karşılaştırılacak olursa, 15-16. yüzyıllardaki yerel üretimin de buna çok benzer olduğu düşünülebilir: Zeytin, badem, susan ve şarap.⁶ Rodos şeker imalatçısıydı ve Massari köyünde de şeker değirmenleri bulunuyordu.⁷ Sanayi alanında dokuma ve sabun üretiminden de söz edilebilir.⁸ İncirli Adası'nın kükürt üretiminden de söz etmeden geçmeyelim. Ancak her şeye rağmen tarımsal üretim yerel tüketim için yeterli değildi.

Rodos ekonomisini incelerken, önce büyük ölçüdeki dışarıya dayalı olan erzak ve gereç sağlama siyasetine göz atmak gerekir. Bu nedenle, önce Rodos pazarından ve menzilinden sağlanan kaynaklarla, sonra da Rodosluların ülke dışındaki ticari etkinliğiyle ilgilenmek yerinde olur.

★

★ ★

5 Bkz. Guérin (1846), s. 39 sq.; Billioti ve Cottret (1881), s. 703 sq.

6 AOM 407277^{ve} sq. Şaraba *acilochirato vino* deniliyordu, bu ayrımın anlamını bilmiyorum.

7 Bkz. Heyd II, s. 689; Sommi-Piccnardi, s. 177.

8 Bkz. Torr, s. 48; Luttrell, "Slavery", s. 84.

RODOS'UN GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI

Tahılın sağlanması – Diğer tarımsal ürünler – Tarımsal olmayan stratejik ürünler: kereste, madenler ve silahlar

Şövalyeler için kaçınılmaz olan askeri bakış açısından, adalarının tarımsal yetersizliği ciddi bir zaaf oluşturunuyordu. Gerçekten de, kuşatma sırasında düşmanın cesaretini kırmayı sağlayabilecek kadar uzun süreli bir direnişe ancak yeterli tahıl stokları olanak sağlayabiliyordu. Tarikat liderleri bu konuda çok dikkatli davranıyorlardı; öyle ki 1522 yılındaki uzun kuşatmadan sonra bile, Rodos'ta altı ay daha idare edebilmeye yetecek yiyecek bulunuyordu. En azından tarikat lideri Villiers de l'Isle-Adam böyle açıklıyordu, belki de biraz abartarak.¹ Her ne olursa olsun, 1519 yılında Stokar'ı ve 1521 yılında da adı bilinmeyen bir gezgini büyük ölçüde etkileyen geniş yeraltı ambarlarında çok büyük stoklar oluşturulmuştu.² Öyle görünüyor ki, 1523 yılında Osmanlıların buğday ve arpa stokları buldukları İstanköy'de de büyük ambarlar da vardı.³ Tarikatın tahıl dışalımıcısı olan adaları, dışarıdan sağlanmış tahılı, bazı durumlarda, tekrar dışarıya gönderebilme konusunda yeterince öngörülüydüler ve kayda değer tahıl stoklarına sahiptiler.⁴

Rodoslular gereksinimlerini nereden karşılıyorlardı? Şarlken'in egemenliğindeki Malta için satın alma olanakları elde etmeyi arzulayan tari-

1 Bkz. Sanudo XXXIV 10. Belki de tarikat lideri ileri görüşünü abartılı bir şekilde ifade etmeye çalışıyordu ya da sözleri yanlış aktarılmıştı. Gerçekten de Osmanlılar geldiklerinde Mısır'dan buğday getirtmek zorunda kalmışlardı. Bununla birlikte İstanköy'de stoklar buldukları da doğrudur: Bkz. TKS E 5600 (ek no 26). Kural gereği başlıca ambarlarında sürekli olarak bir yıl yetecek kadar yiyecek saklanması gerekiyordu (Bkz. Torr, s. 41).

2 Bkz. Stokar, s. 37; Rötricht, s. 172.

3 Bkz. TKS E 5600 (ek no 26); AOM 76227^r-228^r (bir Osmanlı saldırısından çekinildiği için, 1488 Nisan'ında İstanköy'den Rodos'a buğday getirilmişti); AOM 77104^r (Rodos'ta fazla miktarda buğday bulunması ve İstanköy'deki buğdayın da çürüme olasılığına karşı, Sakız'da baklalara karşılık buğday alımına izin verildi: 14 Mart 1493).

4 Bu şekilde 1493'te İstanköy'e (bkz. bir önceki not) ya da 1487 yılında büyük bir kıtlık

kat lideri, elçisi Fra Bernardo de Salviatis'e 8 Ekim 1530 tarihli talimatıyla şu hususları değerlendirmesini öneriyordu: "Rodos altı ay için tahıl depoluyordu ve bunu da Kıbrıs'tan, Kandiye'den, Eğriboz'dan ve daha pek çok başka yerden getiriyordu. Sicilya'dan aldığı çok az miktar ise ayrıcalık nedeniyle beş yüz dukalık bir satınalma için vergiden bağıştıktı."⁵ Bizi ilgilendiren dönem için, bu sunuş aşağı yukarı doğru görünüyordu.⁶

Osmanlı topraklarından yiyecek ve özellikle de buğday, arpa ve hayvan satın alımı, şövalyelerin 1482 yılında Osmanlılarla yaptıkları pazarlıklar sırasındaki başlıca taleplerinden biriydi.⁷ Bu taleplerini de elde ettiler; ne var ki bu biraz kuşkuluydu.⁸ Uygulamada, Rodoslular padişahın yerel temsilcilerinden her defasında yeniden izin istemek zorunda bırakılıyorlardı.⁹ Ama, Osmanlılardan buğday dışalımını düzenli şekilde kanıtlanmıştı: Bu şekilde 1484 yılında 12-14.000 teneke (eski bir ölçek); 1487'de 4000 müdd; 1488'de Rodos'a bir gemi yükü buğday getiren bir Osmanlı denizcisine verilen pasaport; 1489'da Eğriboz'dan buğday ve yiyecek satın almaya giden Rodoslulara verilen pasaport; 1497'de Osmanlı Sarayı'na resmen sunulmuş bir talep; 1500 yılında, 500 teneke için; son olarak da 1507'de bir Rodoslu'ya verilen pasaport.¹⁰ Ayrıca buğdayın büyük bölümünün 1511 yılında bir Atinalı tarafından *victuaglie*'lere [erzak] ya da 1520 yılında Loyso to Pino'nun Selanik'te satın aldığı buğdayın *vic-*

çken Mısır'a gönderildiği gibi. Bkz. AOM 76223^r ve Lefort, belge 13. Bunun aksine, 5 Ağustos 1496'da, tarikat lideri, Rodos vatandaşı Johannes Mulari'nin gidip Türkiye'de buğday satmasını yasakladı. Açıkladığına göre bu ticaret papa tarafından men edilmişti, ayrıca bu buğdaya Rodos'ta gereksinim duyuluyordu ve fiyatlar da bu nedenle artardı (AOM 392203^r). Elbette asıl geçerli olan ikinci nedendi ve bu emre karşı çıkış da uygulamanın duyulmadık bir şey olmadığını gösteriyordu.

5 Valentini tarafından yayımlanan belge, "I cavalieri", s. 234: *allegando, se bisogna scerà, che Rhodo facia grano per sei mesi et ne recuperava de Cipro, Candia, Negroponte et multi altri luoghi et quel pigliavano de Sicilia similmente era franco per uno privilegio tene-mo de V cento ducati de tratta, qual è in mano de fra Pedro de Robles.*

6 Karadeniz'in II. Mehmed tarafından Bablılara kapatılışına kadar, Tana-Azov bölgesinin Rodos'un gereksinimlerini karşılamak açısından önemli bir rol oynamış olduğu görülüyor. Bkz. Valentini, "L'Egeo", s. 165.

7 Bkz. aşağıda s. 158-159.

8 Osmanlı buğdayının dışsatımıyla ilgili olarak, bkz. M. Aymard'ın yapıtı ve B. Simon ile G. Veinstein'in makaleleri.

9 Bkz. aşağıda s. 173.

10 Bkz. AOM 76163^v, 176^r-177^r (1484) - Lefort, belge 15 ve 17, s. 79 - 84 ve 87 - 93; AOM 389201^r (1487) - AOM 389204^r (1488) - AOM 390229^r (1489) - Sanudo I 552 (1497) - AOM 78128^v sq. (1500) - AOM 298192^a (Emir üzerine barzası ve kendisine katılabilir diğer gemilerle birlikte Osmanlı topraklarından buğday yüklemeye giden Rodoslu Petro Pathera'ya verilen pasaport:1507).

mاليا et alia cibaria'ya götürüldüğü de ayrıca düşünülebilir.¹¹ Padişaha bağlı topraklarla yapılmış ticaretin başka belgeleri de bulunmakla birlikte bunların mahiyeti belli değildir. Bu Osmanlı buğdaylarının kesin kökenine gelince, bunlarla ilgili olarak da bir ayrımı bulunmamakla birlikte 1530 yılında tarikat lideri tarafından da belirtildiği şekilde genellikle Eğriboz bölgesinin söz konusu olduğu varsayılabilir. Zaten bu husus, bulmuş olduğum 1487 ve 1489 tarihli kaynaklarda da kesin olarak bildirilmektedir. Atina ve Selanik, bir tahıl dışsatım merkezi olarak iyi bilinen aynı coğrafi bölgede yer alıyorlardı.¹² Osmanlı ve özellikle de Eğriboz buğdaylarının satın alınmasına gelince, 1530 yılında tarikat liderinin açığa vurmaktan kibarca kaçındığı şeyi anımsatmak yerinde olur: Rodoslular bu buğdayları yalnızca satınalma yoluyla elde etmekle kalmıyorlar, ama aynı zamanda, 16. yüzyılın ilk senelerinden başlayarak, son derece etkin bir korsanlıktan da yararlanıyorlardı!¹³

Bir başka Müslüman ülke olan Mısır da aynı şekilde önemli bir tahıl satıcısıydı. 1484 yılında tarikat ile Memluk sultanı arasında varılan anlaşma da, Rodosluların Memluk topraklarından buğday, arpa, tahta ve yiyecek satın alma serbestisini öngörüyordu. O sırada Rodos'ta hüküm süren kıtlık nedeniyle sultan hatta o yıl 3000 rebblik bir buğday bağışında bulunmuştu.¹⁴ Ama Mısır'dan buğday satın alımı önceki yıllarda da kanıtlanmıştır çünkü tarikat Memluklara farklı stratejik ürünler (özellikle de kereste) satmalarına izin verdiği denizcilerin ve tüccarların dönüşte buğday ve yiyecek getirmelerini zorunlu kılmıştı.¹⁵ Öyle de olsa, Mısır 15. yüzyılda artık eskiden olduğu gibi bir buğday ambarı olmaktan çok uzaktı; kendisi de artık bir dışalımçı olmuştu ve bu durum, yukarıda anımsattığımız 1487 yılında meydana gelen türden krizler nedeniyle de değildi.¹⁶ Bu yüzden buğdayla birlikte geri dönme zorunluğu 1488'den sonra terk edilmişti: O yılın 12 Kasım'ında Rodos vatandaşı Romanus'a verilen pasaportta ülkeye dönerken para getireceği bildirilmişti.¹⁷ Bundan böyle, Mısır buğdaylarının satın alımı kesin bir zorunluk olarak değil, özel bir imkân olarak belirtile-

11 Bkz. AOM 400226 v.3.; 408226 v.2.

12 Bkz. aşağıda s. 289.

13 Bkz. aşağıda s. 289 ve devamı.

14 AOM 76168 v.2.

15 Bkz. AOM 387169 v.2 (1480); 388179 v.2 (1481); 388180 v.2, 184 v.2 (1482).

16 Bkz. Ashtor, "The Wheat supply".

17 *Pecuniam et valorem sibi beneficium* (AOM 389179 v.2). Bir önceki yıl, dönüş yolunda gemi yükünün bileşimi konusunda Johannes de Casata tümüyle serbest bırakılmıştır: *quod sibi necessaria et opportuna videbuntur* (AOM 389203 v.2), ama, 1487'de Mısır'ın buğday açığı vardı.

cektir. Genellikle, yalnızca yiyecek maddelerinden (*victuaglie*) söz ediliyordu.¹⁸ 1487'yi izleyen yıllarda, tüccarlar dilediklerini seçmekte tümüyle özgürdüler; 16. yüzyılda da, buğdaydan söz bile edilmediği gibi yiyecek maddelerine bilinçli olarak değinilmiyordu. Bununla birlikte, incelenen dönemin başında böyle bir durum söz konusu değildi. 1495'te bile, dönüşte Mısır'dan tahıl getirmeyi taahhüt eden tüccarlara bir dizi pasaport düzenlenmişti.¹⁹ Kurula göre, genel bir kıtlıkla karakterize edilebilen olağandışı durum, Sicilya, Apulia, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'tan tahıl sağlanmasını olanaksız hale getirdiği bir sırada Mısır'da bolluk hüküm sürüyordu.²⁰ Hospitalierlerin Rodos'taki varlığının sonunda, Mısır, şövalyeler için tahıl gereksiniminin sağlandığı ikincil bir kaynak olmuştu. Bu nedenle, Philippe Villiers de l'Isle-Adam'ın 1530 yılında niçin bu konuya değinmediği anlaşıyor. Bununla birlikte Mısır'ın tedarik edici rolü göz ardı edilemezdi ve tümüyle ortadan kalkmamıştı. Zaten Osmanlıların Rodos'u işgali döneminde de bu durum devam etmişti.²¹

Villiers de l'Isle-Adam başlıca gıda maddesi tedarik kaynakları olarak 1530 yılında Kıbrıs ve Girit'i belirtiyordu. Hospitalierler Kıbrıs'taki önemli çıkarlarını ve büyük mülklerini korumuşlardı; burada şeker, hatta şarap, tahıl üretiyorlar ve hayvan yetiştiriyorlardı.²² 1460 yılında bu krallıktan tahıl getirtme alışkanlıkları olduğunu bizzat kendileri ifade ediyorlardı.²³

18 *Victuaglie et altre merze o denari* (haziran 1496, AOM 392202v^o) - *Merze o victualie secondo a lui parera* (Mayıs 1502, AOM 394247v^o sq.) - *frumenti et qualunque altre sorte di victualie*, ya da başka mallar, *secondo laqualita del tempo* (Ekim 1503, AOM 394358v^o sq.). Haziran 1506'da hiçbir ayrıntı verilmeden, yiyecek maddeleri söz konusu ediliyor (AOM 397221v^o); Eylül 1507'de, arzuya göre yiyecek maddesi ya da başka mallardan (AOM 398197v^o sq.); Haziran 1515'de yiyecek maddesinden (AOM 404223v^o sq.); Temmuz 1518'de, ayrıntıya girmeden *tante victuaglie di varie sorte quanto etiam mercantie che sono per uso di questa nostra citta* (AOM 407235v^o). Temmuz 1519'da yiyecek malzemesi arama olanağı varsayımına bile dayanıyordu. (Dimitri Colombardo dönüşte şunları getirmek zorundaydı: *Altre victuaglie si potera per uso della nostra citta de Rhodo*: AOM 408223v^o). Son *victuaglie* talebi 26 Şubat 1520 tarihlidir (AOM 408227v^o).

19 AOM 392191r^o-193v^o. 30 Temmuz 1496'da, Rodoslu Costa Praxino Memluk toprağının 500 *magia* buğday satın almak zorunda kaldı (AOM 392202v^o sq.).

20 AOM 7829r^o-v^o.

21 Rodos'a yerleştikleri zaman Osmanlılar Mısır buğdayı getirttiler (bkz. yukanda 1. dipnot). Öbür yandan 934/1524 tarihli Mısır kanunnamesi aşağıdaki maddeyi içerir: "Rodos Adası'na 5000 erdeb buğday ve 500 erdeb arpa gönderilecek. Eğer bu yeterli olmazsa ve eğer [daha fazlasına] gereksinim duyulursa, [Rodos'un] sancakbeyi gereken miktan bildirecek ve ihtiyaç duyulan ölçüde ürün gönderilecek" (bkz. Barkan, s. 369: *ve Rodos ceziresine beşbin erdeb buğday ve beş yüz erdeb arpa gönderilüb kifayyet etmeyüb ihtiyac olursa kifayyet kadarını sancak beği arz edüb hüccet kadar galle gönderile*).

22 Bkz. Luttrell, "The Hospitallers in Cyprus after 1291", s. 168.

23 Bkz. Valentini, "L'Egeco", s. 167 sq.

1507 Ağustos'unda, en kısa süre içinde Napoli Krallığı'ndan buğday satın almaya karar verildiğinde kurulum ileri sürdüğü ilk neden, Kıbrıs'taki rekoltenin kötü olmuş olmasıydı.²⁴ Demek ki Rodoslular düzenli olarak Kıbrıs buğdayı ithal etmeyi sürdürüyorlardı. Bununla birlikte bu olayla ilgili kesin bir belge bulamadım. Girit için de aynı durum söz konusuydu. En azından 1499 yılında tarikat liderinin Girit'ten buğday satın almak istediği ve kendisine olumlu yanıt verildiği biliniyor.²⁵

Oysa, Villiers de l'Isle-Adam bu gerçeği küçümser gibi görünse de, Hristiyan Batı görünürdeki başlıca tahıl sağlayıcısıydı. Tarikat Fransa ve İspanya'dan tahıl dışalımını yapıyordu;²⁶ özellikle de o dönemde büyük dışsatımcı bölgeler olan Sicilya ve Güney İtalya'dan.²⁷ Bu bölgelerin Rodos'a tahıl sağlanmasında taşıdıkları önemi, tarikat tarafından 19 Temmuz 1484 tarihinde alınan dışalımların dağılımıyla ilgili karar göstermektedir: Buna göre, 20.000 *modia* Sicilya'dan, bir o kadar Napoli'den, 12-14.000 *modia* da "Türkiye"den sağlanacaktı. Diğer yandan Marsilya ve İspanya'dan da (belirli bir açıklama yok) buğday getirilecekti.²⁸ 1495'te Sicilya ve Apulya'dan tahıl temin etmekte karşılaşılan güçlüğü değinilmesi, bu pazara doğru kaçınılmaz olarak yönelediklerini göstermektedir. Bununla birlikte, 1484 ve 1504 yılları arasında gerçekleşen bu ticaretle ilgili resmi bir belge bulamadım. Aksine, bu tarihten başlayarak,³⁰ yani Mısır'daki tahıl üretimi üzerine kesin bir saptamanın yapılmadığı ve Osmanlılarla olan ilişkilerin de eskiye oranla bozulduğu bir dönemde, resmi belgelerin sayısı çoğalmaktadır.

Rodos'ta ve şövalyelere ait diğer yerlerde depolanan buğday farklı yerlerden getiriliyordu. Farklı dışalım bölgeleriyle ilgili karşılaştırmalı bir

24 AOM 8176v^o sq.

25 Bkz. Sanudo II 785. 14. yüzyılda Girit ile Rodos arasındaki ticari ilişkiler konusunda, bkz. Luttrell, "Crete and Rhodes:1340 -1360", s. 168 sqq. ve "Venice and the Knights", s. 199 - 201. Noiret'nin yayınlarına bakacak olursak, iki ada arasındaki ilişkiler 15. yüzyılın ikinci yarısında zayıflamış gibi görünür.

26 Bkz. AOM 76176r^o-177r^o (1484); AOM 7898r^o, Sanudo II 379 ve 822, Malipiero I 162 (1499).

27 Bkz. Aymard, s. 42 sq.

28 AOM 76176r^o-177r^o.

29 AOM 7829r^o.

30 Sicilya için, bkz. AOM 8084r^o (1484); 81129v^o (1509); 400222v^o ("yiyecek" : 1510); 8151v^o-52v^o (1512); 403263r^o (1514); 82173r^o-174v^o (*pro provisionibus*: 1515); 82194v^o sq., 405225v^o, 227v^o, 406221r^o, 221v^o sq., 406225r^o (1517); 407233r^o, 235r^o, 236r^o, 239v^o (1518); 408220r^o-221v^o, 225v^o (1519). Güney İtalya için: AOM 8176v^o sq.(1507); 8251v^o-52v^o (1512); 402220r^o-224r^o (Napoli ve Baroli Manasır topluluğu), 402225r^o (1514); 404220r^o (1515); 409192v^o sq. (1521). Şunu da eklemek gerekir ki, bu listede "yiyecek" konusunda fazla ayrıntı belirtmedim, öbür yandan hiç kuşkusuz Batı kaynaklı olan ama, hareket noktaları belirtilmemiş tahıl yüklü gemilerin sayısız gelişi kaydedilmektedir.

fikir edinmemizi sağlayacak yeterli miktarda sayısal veri ne yazık ki elimizde yok. Bu ticarete katılan yerli halkın da zorlamasıyla,³¹ tarikat, Müslüman da olsalar, kaçınılmaz olarak yakınlarındaki üretimlerden yararlanma yollarını aradı. Bu yararlanma, tahıl ticaretinde önemli bir yer tutan ve 16. yüzyılda daha da belirgin hale gelmiş olan Sicilya ve Güney İtalya ile olan ticaretin gerisinde kalmıyordu. Tarikat yeterli erzakın sağlanması konusunda titiz davranıyordu. Bu nedenle de Rodos'a erzak getiren herkese güleriyüz gösteriliyordu.³² Elbette, 1484-1485, 1495 ya da 1503-1504 yıllarındaki gibi zor dönemler de yaşandı; ama genelde şövalyelerin tahıl temini konusundaki siyasetleri hoşnut ediciydi.³³

Yaşamsal önem taşıyan tek ürün tahıl değildi: 28 Mart 1482'de, *mercantie victuallie vini grani oleo e altre provisione* [mallar, erzak, şarap, tahıl, zeytinyağı, ve diğer yiyecek maddeleri] getiren herkese genel bir izin belgesi veriliyordu.³⁴ Tahıldan üretilen ve denizcilere verilen peksimet genellikle yörede yapılıyordu. Yine de 1512'de Sicilya ve Güney İtalya'dan da dışalım yapıldı.³⁵ Adalıların temel besin maddelerinden bir başkası olan bakliyat da, gereksinim halinde dışarıdan getirtiliyordu. 1512-1513'te Sicilya'dan ve Güney İtalya'dan bakliyat (ürünün türü hakkında ayrıntı verilmemiş) getirtilmişti.³⁶ 1513'te Barol Manastırı'ndan mercimek getirildiği bilinmektedir.³⁷ Ama,

31 Bkz. 12 Nisan 1496 tarihinde, istekleri üzerine, karşılığında buğday getirmek koşuluyla, Rodoslulara tahtalarını Mısır'a götürüp satma izni verilmişti (AOM 7851r).

32 Bkz. Hangi kökenden olurlarsa olsunlar, Rodos'a erzak taşıma alışkanlığı olan tüm yabancılarla verilen pasaportlar (AOM 388200r; 7851r; 389 201r, 204r; 408223v sq.; 409190v...).

33 1485 yazında Rodos'a uğrayan Lengherand durumu şöyle anlatıyordu: "Rodost'a büyük bir kıtlık vardı, oradaki tüm halkın bağınış ve çığlıkları duyuluyordu" (s. 105). 1484 Şubat'ında kıtlığa karşı alınan önlemleri (AOM 76163v) ve o sırada Rodos'ta hüküm süren yokluk nedeniyle, ertesi yıl mayıs ayında Mısır'ın 300 rebb buğday hibe ettiğini daha yukarıda belirttim (AOM 76168v). 31 Temmuz 1495 tarihinde, buğday stoku yetersizdi, Mısır'dan buğday dışalımını yapmak için önlemler alınmıştı (AOM 7829r v) ve 1 Aralık'ta da, Rodos'ta erzak bulunmaması nedeniyle, Rodoslu olan, ama Giritli bir ticcare ait buğday ve tuzlu balık taşıyan ve Kandiye'ye giden bir gemiye el kordu (AOM 7844v). 3 Ekim 1503'te, tahıl kıtlığı nedeniyle, kurul adalardan gelen çalışamayacak durumdaki ihtiyarların Rodos'a kabul etmemeye ve onları geri göndermeye karar verdi (AOM 8071v). 22 Ekim'de, tarikat lideri İstanköylülerin Rodoslu olmayanlara yiyecek maddesi satmalarını yasakladı (AOM 394268r-269r). 9 Nisan 1504 tarihinde, ilkbahardaki kıtlığı önleyebilmek için amiral buğday satın alma gereksinimine işaret ediyordu (AOM 8084r). O yıl kıtlık Sakız Adası sakinlerini, buğday sağlamak için, bir korsan temin etmeye zorladı; bunun da uzun süreli etkileri oldu (bkz. Argenti I, s. 314).

34 AOM 388200v.

35 AOM 8251v-52v.

36 Ayr.

37 AOM 402221r.

özellikle belirtilen baklardır: 1493 yılında Sakız'da İstanköy buğdayına karşılık bakla alımı düşünülmüştür; 1500 yılında, padişah tarikat liderinin Osmanlı toprağından beş yüz teneke bakla satın aldırmasına izin verir. 1513'te de, Barol Manastır'ından ve Napoli Krallığı'ndan bakla getirtilmiştir.³⁸

Etin ve tuzlanmış balığın da bir bölümü dışarıdan getiriliyordu. 1516 Temmuz'unda tarikat lideri ve Rodoslu yatırımcılar kasaplık et bulması için bir gemiyi (*gripo*) liman liman dolaşmaya göndermişlerdi.³⁹ Birkaç ay önce Kıbrıs'tan et satın alınmıştı.⁴⁰ 1512 yılının sonunda, Sicilya ve Güney İtalya'dan tuzlanmış et getirilmesi kurul tarafından kararlaştırıldı ve ertesi yıl Barol'e kırk tane tuzlanmış domuz sipariş edildi.⁴¹ Tuzlanmış balığa gelince, 15. yüzyılın başında Piloti, Rodosluların bunu Burulos'tan satın aldıklarını belirtiyor.⁴² Mısır'la yapılan ticaretin önemini koruduğu göz önüne alınırsa, bu işi gerçekten sürdürmüşlerdi. Öte yandan, bu ürünün ithal edildiği kaynak olarak iki kez İstanbul adının geçtiğini gördüm.⁴³ Tarikat kurulunun kullandığı terimlere bakılacak olursa, Rodosluların buradan düzenli olarak erzak sağlamak zorunda kaldıkları anlaşılıyor. Gerçekten de alınan karar "İstanbul'dan ve Türk topraklarından satın alınan tuzlanmış balık ile diğer mal ve malzemenin" satın alımını kapsıyordu.⁴⁴

Oniki Ada'yı oluşturan adaların kuşkusuz zeytinyağı üreticisi olmasına karşın⁴⁵ 1514 yılında Güney İtalya'dan zeytinyağı dışalımını yapıldı⁴⁶ ve bir yıl önce de Gelibolulu bir Rum, limanda Tunus yağı satmıştı.⁴⁷ Peynire gelince, Piloti'ye göre Rodos 15. yüzyılın ilk yarısında Mısır çevresine peynir ihraç ediyordu,⁴⁸ bazı durumlarda da ithal ediyordu: 1516 yılında Kıbrıs'tan ya da bilinmeyen bir yerden, 1520 yılında da Kandiye'den.⁴⁹

38 AOM 77104r^o; 78128v^o sq.; 402220r^o, 221v^o sq.

39 AOM 405226v^o sq.

40 AOM 405226r^o.

41 AOM 82 51v^o-52v^o, 112v^o.

42 Heyd II tarafından söz edilmişti, s. 429.

43 AOM 390220r^o (1489) ve 405229v^o sq. (1516).

44 *Salature de pesci et altre robbe et mercantie che se cavano a Constantinopoli et lochi de Turclli* (AOM 405229v^o sq.).

45 Akdeniz adaları için bu doğaldı. 19. yüzyılda, Guérin zeytinyağı üretildiğini belirtiyor ve yerel zeytinyağının düşük nitelikli oluşu nedeniyle dışsatımının yapılamadığına dikkat çekiyor (s. 40). 1518'de, zeytin Leioslular tarafından ihraç edilen ürünler arasında yer alıyor (AOM 407227v^o sq.). Öbür yandan, zeytinyağı sabun imalathaneleri için gerekiyordu.

46 AOM 403258r^o, 259v^o sq. Sommi-Picenardi (s. 131). düzenli bir alışverişin söz konusu olduğunu düşünüyor.

47 AOM 402222v^o sq.

48 Ashtor tarafından belirtilmiş, *Levant Trade*, s. 365.

49 Bkz. hem AOM 405226r^o; 405226v^o sq.; hem de Sanudo XXVIII 653 sq.

Sonuncu (fakat en az değil) ithal besin maddesi şaraptı.⁵⁰ Şövalyelerin topraklarında elbette iyi şarap üretiliyordu. Bununla birlikte, üretilen miktar belki de gereksinimi karşılamıyordu, çünkü şarap dışalımıyla ilgili pek çok belge bulunmaktadır. 1504 yılında bazı şövalyelerin “kıyıdan” (*ad ripa maris*), muhtemelen de oradan geçmekte olan gemilerden şarap satın alma alışkanlığında oldukları biliniyor.⁵¹ Diğer yandan, 1512-1513 yıllarında Sicilya ve Güney İtalya’dan, 1514’te Kıbrıs’tan, 1518’de de Kandiye’den şarap dışalımını gerçekleştirilmişti.⁵² İşte o yıl Jacques Lesaige şunları kaydediyordu: “Kandiye’den Rodos’a bolca şarap getiriliyor, çünkü öbür limanlara oranla buradaki yiyecek maddeleri daha pahalı olduğu için Rodos Adası’nda yeterince şarap yok”.⁵³ 1521 yılında Rodos’ta kendisine sunulan nefis Kandiye şarabı, adı bilinmeyen bir Alman hacıyı büyük ölçüde etkilemişti.⁵⁴ Gerçekten de, üstün nitelikli şarap arayışı dışarımlar konusundaki tercihi bir ölçüde etkilemiş olabilir; ama şövalyelerin gidişinden sonra muhtemelen tüketimin büyük ölçüde azalmasına karşın, Osmanlıların yönetimindeyken bile Rodos Adası’nın şarap ithalatını sürdürmesi, şarap üretiminin yetersizliğini doğrulamaktadır.⁵⁵

*

Binaların ve surların yapımı, daha da önemlisi gemilerin inşası ya da tamiri için gerekli olan kereste Rodos’ta, komşu adalarda ve Anadolu’da bulundu. Daha ileride Rodosluların bu doğal kaynaklardan yeterince yararlanmadıklarını göreceğiz. Örnek olarak, başlangıçta Mısır’a gönderilmesi düşünülen Anadolu kerestesinin 1495 yılının Nisan-Mayıs aylarında Rodos’a boşaltıldığını söyleyelim.⁵⁶ Ne var ki, kereste aramak için daha da uzaklara gidiliyordu: Örneğin, 1482 yılında hastane inşaatı nedeniyle Girit’e gidilmişti.⁵⁷ 1521 yılında Magosa kaptanının belirttiğine göre tarikat lideri her yıl Kıbrıs’ta kereste araştırıyordu.⁵⁸ En azından geçmiş yıllar için verilen bilginin doğruluğu kabul edilebilir. 1513 yılında, Rodos’ta ikamet eden Joan-

50 Bkz. Leros’ta üretilen mallar konusunda daha önce belirtilen belge (AOM 407227v-şq.). Rodos günümüzde olduğu gibi eski zamanlarda da şarabıyla ünlüydü. Billioti ve Cottret 1881 yılında dışsatımı yapılan ürünler arasında “siyah şaraptan” da söz ediyorlar (s. 703 şq.).

51 AOM 8088r-v^o.

52 Bkz. hem AOM 8251v-52v^o; hem de 403260r^o ve 407237r^o.

53 Bkz. Lesaige, s. 89.

54 Bkz. Röhricht, s. 172.

55 Bkz. Barkan, s. 339.

56 AOM 7816v, 23°.

57 AOM 76101r^o.

58 *Il Gran Maestro de Rodi manda a cargar nave ogni anno per legne* (Sanudo XXX 113).

ne de Canalis'e, Sicilya'dan denizcilik için gerekli ahşap malzemeler getirmesi için bir pasaport veriliyordu.⁵⁹ 1507 yılında, yirmi beş fiçi halinde tah-
ta⁶⁰ ya da 1504'te daha genel olarak *remi et lignamini di ogni sor-*
*te*⁶¹[kürekler ve her türden tekne] satın almak üzere Venedik'e gidiliyordu.

Venedik, maden ve madeni silah sağlayan başlıca kaynak durumundaydı. 1480 yılında Milano'ya sipariş edilen üç yüz zırh ve kalkan ile beş yüz kılıç sayılabilir; bunlara bir de dükün sunduğu zırhlarla kalkanları eklemek gerekir.⁶² Aynı şekilde, 1499 yılında, Fransa kralı da tarikat liderine özellikle demir güller (*balote di ferro*) gönderiyordu.⁶³ Ama, belgeler arasında en sık adı geçen Venedik'ti: 1487, 1494 ve 1498⁶⁴ yıllarında belgelerle doğrulanan Venedik kaynaklı demir ve madeni ürün dışalımını 16. yüzyılda yoğunlaşmış görünüyor.⁶⁵ Başlıca siyasal nedenler (Osmanlılarla Hospitalier tarikatı arasındaki ilişkilerin bozulması) kadar belki ticari çıkarlar da bu özel alanda Rodoslu bir ticaretin gelişmesinde etkin olmuştu. Venedik'ten gelen ve genellikle belirtilen ürünler arasında demir tel (*filò di ferro*),⁶⁶ çelik (*azaro/azari/azali*),⁶⁷ demir palalar (*pale di ferro*),⁶⁸ demir güller,⁶⁹ kılıçlar ya da kılıç ağzları (*spade, lame di spade*),⁷⁰ bıçaklar (*cortelli*),⁷¹ baltalar (*manaros*)⁷² ya da oluklu ok yayları (*cerchi di balestre*)⁷³ yer alıyordu. 1504'te bulunan belgenin (*altri feramenti* [diğer demir silahlar]) belirttiği gibi bu liste sınırlayıcı değildi.⁷⁴

L. Butler'in aktardığına göre Rodos'ta bir tophane vardı.⁷⁵ Tarikat yine de ateşli silahlarının büyük bölümünü dışarıdan getirtiyordu. 1523

59 *Remi di varie sorte, antenne & lance* (AOM 402220r°).

60 *Rados sive barilia XXV* (AOM 396223r°).

61 AOM 394254v°, 395191r°.

62 Bkz. Sommi-Picernardi, S.146.

63 Sanudo II 882.

64 Bkz. hem AOM 398202r°; 392184r°; hem de Sanudo II 154.

65 AOM 394249r° (1502); 394254v° (1503); 395191r° (1504); 396223r° (1505); 400226v° (1511); 407238r° (1518); 408221r° (1519).

66 AOM 392184r°; 394253v° (2000 *fillo di ferro*); 400226v°; 1498 yılında tarikat liderinin Venedik'te bir karavelaya yüklenmesini istediği 50 *rotoli di ferro* da demir tel miydi? (Sanudo II 154). *Ferro subtilo* ne anlama geliyor (AOM 40738r°; 408221r°) ?

67 AOM 392184r°; 394249r°; 394254v° (50 *miliaria*); 395191r° (50 *fascia*); 400226v°.

68 AOM 39425v° (20000); 395191r° (1000).

69 Sanudo III 154.

70 AOM 392184r°; 394223r°; 396223r°; 400226v°.

71 AOM 394254v° (*fasci 100 cortelli*); 400226v°.

72 AOM 396223r°.

73 AOM 392184r°.

74 AOM 395191r°. 1503'teki 1000 *collure*'nin (AOM 394254v°), 1511'deki *pade*'lerin (AOM 400226v°) ya da 1494'deki *rose di maha*'ların (AOM 392184r°) ne ifade ettiğini bilmiyorum.

75 Bkz. Butler, s. 341.

yılında şövalyelerin Rodos'ta bıraktığı otuz bir top arasında Sommi-Picenardi, üzerinde San-Marco aslanı bulunan dört top ile üzerinde Fransız kralının armasının, yani zambak çiçeklerinin yer aldığı sekiz top saymıştı. Bir başka topun üzerinde *Sigism. herz herzog hoesterreich* yazısı okunmaktadır. Değişik tarikat liderlerinin armalarını taşıyanlar arasında beş topun üzerinde Lyon'da döküldüklerini belirten bir yazı bulunmaktadır.⁷⁶ Topların bu farklı kökenleri yazılı kaynaklarca da doğrulanmaktadır: 7 Ekim 1498 tarihli bir mektupla, tarikat lideri Venedik'te dökülmüş iki top (*bombarde*) satın almasına izin verildiği için Venedikli yetkililere teşekkür etmektedir; 1503 Aralık'ında ise, *alcune artilarie e cose belliche* [bazı toplar ve savaş gereçleri] satın alabilmek için onlardan izin isteyen bir mektup yazmıştır.⁷⁷ 1497'de, *artelarie* yüklemek üzere Rodos barzeleri Provence'a gitmektedir⁷⁸ ve 1499'da Fransa kralı tarikata dört *bombarda*, iki yüz demir gülle ve bin beş yüz kantar barut gönderir.⁷⁹ 1521 yılında Rodos'a gitmek üzere yola çıkan Philippe Villiers de l'Isle-Adam, Fransa'dan güherçile satın alır.⁸⁰

1499 Ocak'ında, İngiltere kralının bir mektubu, İngiltere kalesi için hazırlanmış *bombarde* gönderildiğini bildirmektedir.⁸¹ Son olarak da, 1480 yılında Milano dükü tarafından armağan edilen bin arkebüze de değinelim.⁸² Demek ki tarikatın ateşli silahlar sağladığı kaynaklar farklıydı, ama ister satın alınmış isterse hibe edilmiş olsun, silah kaynaklarının tümü Batılıydı.

Rodos silahlı gücünün önemli son bir ögesi de Batılı sanayiye dayanıyordu: Şövalyeler döneminde Rodos'ta kayda değer bir tersane yoktu. Osmanlıların adada küçük ölçekli bir tersane kurmalarına kadar bir süre beklemek gerekti.⁸³ Demek ki tarikatın önemli gemileri Batı'da inşa ediliyordu: Tarikat arşivlerinde 1486 ve 1505 yıllarında Nice kentine sipariş edilmiş büyük bir gemiyle ilgili bilgi yer almaktadır. Ayrıca, 1503 yılında da Liguria kıyısında yer alan Finale'ye edilmiş bir kadirga siparişi arşivlerde bulunmaktadır.⁸⁴

★

⁷⁶ Bkz. Sommi-Picenardi, s. 147 - 149.

⁷⁷ Bkz. hem Sanudo II 154 ve hem de V 655.

⁷⁸ Sanudo I 463.

⁷⁹ Sanudo II 822.

⁸⁰ Bkz. Charrière I, s. 85 sq.

⁸¹ AOM 7895v.

⁸² Bkz. Sommi - Picenardi, s. 146.

⁸³ Bkz. Butler, s. 340; Imbcr, "The Navy", s. 258.

⁸⁴ Hem AOM 76207r; hem de 396224r; 8054r. v.

Böylece, tahıl, şarap ya da silahlanma için olduğu gibi, şövalyeler özellikle büyük deniz ticaretine ve güçlü devletlerin iyi niyetine bağımlıydılar. İhtiyaçlarını sağladıkları kaynakların seçimine gelince, bu, siyasal düşünceler kadar dönemlerinin uluslararası ticaret koşullarına da bağılıymış gibi görünüyordu.⁸⁵

★

★ ★

85 1516 yılında, Rodoslu Hristiyanların Osmanlı toprağında iyi karşılanılabileceği bir dönemde tuzlanmış balık satın almak için İstanbul'a Yahudilerin gönderildiğini görmek oldukça ilginçtir.

RODOS VE TİCARET I : RODOS

Bir önceki bölümde değinilen dışalımın şüphesiz pahalıya mal oluyordu. Dışalımın büyük bir bölümü tarikatın kendi sorumluluğundaydı. Avrupa'daki dirliklerinin düzenli olarak ödemeleri gereken *responsions*'lar [tarikatın Batı'daki dirlikleri tarafından ödenen harçlar] gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Kıbrıs'taki plantasyonlardan elde edilenler de yabana atılır gibi değildi. Son olarak, Rodos ticaretinin kendisi de hazineyi zenginleştiriyordu, çünkü pek çok üründen yüzde 1 ile yüzde 2 arasında değişen gümrük vergisi alınıyordu.¹

Demek ki tarikat da, uyruklarının ticaretiyle yakından ilgilenmekle kalmıyordu: Ticareti yalnızca donanması ve ünüyle korumakla yetinmiyor, komşu Müslüman güçlerle yaptığı anlaşmalar da iktisadi ve ticari konulara üstün bir yer sağlıyordu. 1480 ile 1522 yılları arasındaki siyasal tercihlerinde, tarikat liderlerinin her zaman Rodos tüccarlarının çıkarlarını göz önünde bulundurdıkları görülecektir.

Zaten şövalyelerin varlığı bile yerel üreticiler ve zanaatkârlar için bir refah etkeniydi. Elimizdeki belgeler bu konuda ayrıntılara derinlemesine girilmesini engelliyor, ama Rodos'ta ve bir ölçüde de İstanköy'de ya da St. Pierre şatosunda birkaç yüz zengin tüketici, yerli halkı zenginleştiriyordu. Örneğin, daha önce söz konusu edilen meyhanelere değinmek yeterlidir. Öte yandan tarikatın kurucularının önemli etkinliği de kayda değer: Tarikat liderleri yalnızca dayanıklı büyük surlar inşa ettirmekle kalmadılar, 1480 kuşatmasının ve bunu izleyen depremlerin neden olduğu yıkımlar nedeniyle hastaneden, kiliselerden ya da sinagogdan başlamak üzere kent sayısız binasını da yeniden inşa etmek zorunda kaldılar. Sekileme, toprak düzleştirme çalışmaları genellikle kölelerin el işçiliğine dayanıyordu-

sa da duvarcılar ve taş yontucuları bir *protomastor*'un² yönetiminde çalışan Rodoslu ücretli işçilerdi.

Söylediğim gibi, kaynaklarımız bu konuyu ayrıntılarıyla incelemeye izin vermiyor. Diğer yandan, uluslararası ticaretin, şövalyeler döneminde, değişik biçimlerde özellikle etkin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bu bölüm Rodos'un bu alandaki yerini anlatmaktadır.

★

Rodos Doğu Akdeniz'i Batı'ya bağlayan belirli sayıda büyük ticaret yollarının üstünde bulunuyordu. Cenevizliler, Fransızlar ya da Katalanlar için bir transit geçiş yeri oluşturuyordu, ama 14-15. yüzyıllarda tarikat ile olan siyasal ilişkilerinin çok parlak olmamasına karşın Venedikliler de bu yöreden geçiyorlardı.³ Ayrıca, Venedik gemileriyle Kutsal Topraklar'a götürülen Hristiyan hacılar, gidişte ve dönüşte Rodos'ta mola veriyorlardı. O dönemde kenti ve adayı betimleyen yolcuların neredeyse tümü haciydı.

Bu insanları barındırmak ve beslemek gerekiyordu. Önceki bölümde sözü edilen gıda maddesi dışalımının buna katkıda bulunmuş olması gerekir. Öte yandan, tarikat, büyük bir olasılıkla başkent lehine, adalardaki tarımsal ürün satışını denetlemeyi denemiş gibi görünüyor. En azından Leros köylülerini bundan böyle ürünlerini yalnızca tarikat topraklarına bağlı pazarlarda satmaya zorlayan 1518 tarihli yeni düzenlemeden böyle bir anlam çıkarılabilir. Bu taze ürünleri kısa bir süre içinde Rodos'a kadar taşımanın olanaksızlığı, tarikatı bu tasarımdan vazgeçmek zorunda bıraktı. Böylece Leroslular, geçmişte olduğu gibi, yabancı da olsa, kıyıya yanaşan her gemiye bu malları satabildiler.⁴ Rodos, yabancı gemilerin geçerken uğrayabildiği tek ada değidi. Tarihi olgular Oniki Ada'nın doğal ekonomik birliği konusunda da kuşku uyandırmaktadır. Rınunla birlikte, adada üretilen meyve ile şarabın bir bölümünün Rodos'a uğrayan yabancılara satılmış olduğu düşünülebilir. Zaten, daha ileride göreceğimiz bir metinde hacı Lesaige, Rodos piyasasında tavuk, balık ve şarabın pahalı olmasına karşın incir, üzüm ve narın ucuza satıldığını ifade etmektedir.⁵

2 Bkz. Gabriel, s. 113 sq.

3 Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 385 sq.

4 Bkz. yukarıda s. 16.

5 Şarap dışalımının yapılması gerektiği anımsanırsa, fiyat konusu açıklığa kavuşmuş olur. Ama, taze ve bol niiktardaki meyvaların fiyatlarının ucuzluğu nedeniyle, yerel olması gerekir. İncirin, Chalki ve bilhassa İncirli Adası'nın bir özelliği olduğunu ve İstanköy'ünde, Osmanlılar döneminde, meyve üretimi sayesinde belirli bir gelişmeye sahne olduğunu hatırlayalım.

Şövalyelerin, tarikat geleneğine uygun olarak, cömertçe ağırladıkları hacılar için durum biraz farklıdır.⁶ Bununla birlikte, bu cömertçe davranış sistemli değildi: Douaili bir burjuva olan ve paranın değerini bilen Jacques Lesaige'in anıları, adanın hacılardan sağlayabileceği kâın açıklıyordu. Jacques Lesaige, Notre-Dame de Philerm'e yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: "Bize kızarmış iki keklik ile kızarmış iki tavuk sunan bir şövalye bulduk; çok hoşumuza gitti, çünkü acıkmıştık; Rodos'ta şövalyelerin yemeğine katılmak istersek, hiç para harcamayacağımızı söyledi."⁷ Fakat o orada yaptığı diğer harcamaları da hatırlıyordu.⁸ Gidişte, oraya varır varmaz ilk işi, "bütün hacıların verdiği parayla iki tane güzel büyük mum (balmumundan yapılmış) satın almak" olmuş. "Bunları Fillerme Meryem'ine adadık, çünkü Venedik'ten yola çıktığımızdan beri rüzgâr durmuştu (...) Meryem'in bize yardım etmesini istiyorduk ve St. François tarikatından bir rahiple birlikte ayine gitmek için tüm öbür hacılar arasından ben seçildim; üç duka tutan söz konusu mumları bir köylüye taşıttık, ayrıca o bize yolu da gösterdi". Lesaige, o günün olaylarını aşağıdaki cümleyle noktalıyordu: "Cumartesiye denk gelen o gün ve pazar günü akşam yemeğinde Rodos'ta toplam 7 gros harcadım". Dönüşte, ekim ayında, Lesaige adayı ve kenti daha rahatlıkla gezdi. Kendisine sağlanan kolaylıklardan ve olanaklardan hoşnut olmamıştı: "Yemeğe gittik; ama yiyecek bir şey bulamadık ve akşam yemeğinde manastır etinden yemek zorunda kaldık."⁹ Önceki geceden daha iyi uyuyabilmek için konuk evlerimize geldik. Ama burası soğanların bulunduğu bir tavanarasıydı ve tek bir şiltenin üstündeydik. Üstelik bu da kentin en iyi konukeviydi. Ertesi gün gidip gemideki sandıklarımızın üstünde yatmaya karar verdik".

Hacıların Rodos'taki alışverişlerinin öyküsü özellikle öğreticidir: "İnsanların neler yaptıklarını görmek üzere tüm kenti gezdik, şatonun ve denize açılan kapının yakınına da gittik, pek çok kişi sarı sabır ağacından tespih yapıyor, ama fiyatları pahalı; çünkü St. Glaude'da bunlardan sekiz ta-

6 Röhricht'in yayımladığı, yazarı belli olmayan yapıt (s. 172) kendisi gibi birlikte hacca gittiği kişilerin de iyi ağırlandığını, kendilerine yatacak yer ve yiyecek sağlandığını ama, mükemmel Kandiye şarabının fazlasıyla sert olduğunu belirtir. Hans Stockar tarikat lideri ile şövalyelerin konukseverliğine dikkat çeker (s. 36). B. von Hirscheel (s. 90) tarikat liderinin kendilerini St. Catherine Kilisesi'nin yakınında barındırdığını ve onlara ekmek, şarap ve et gönderdiğini bildirir. Dirick Ketteler özellikle (s. 75) Büyük Rodos Kadırgası'ndaki mükellef bir davetin anısını taşır.

7 Lesaige, s. 154.

8 Aşağıda belirtilen bölümler 80 - 82 ve 145 - 147. sayfalarda yer almaktadır.

9 O sabah, görüldüğü gibi Notre-Dame de Philerm'e bir şövalye tarafından özellikle iyi karşılanmıştı.

nesi bir *drola* karşılığında satın alınabiliyor. Rodos'ta gümüş türünden her şey pahalı ve burada Douai'dekinin iki katı kadar kuyumcu dikkânı var, oysa kent Bethune ya da Orchie'den daha büyük değil; ama en güçlülerinden biri Rodos Adası'ndaki tüm şato ve küçük köylerin çıkışında başlıklar, şapkalar, mum, baharat, çam fıstığı, kumaş, tavuk,¹⁰ balık, her şey burada pahalı, şarap bile. Ama incir, üzüm ve nar ucuz, deve tüyü de ucuz". Stockar da Kalimnos Adası'nda yetişen şimşirden (sarı sabır değil) hacılar için üretilen gerçek "Rodos işi" tespihlerin imalatından etkilenmiş.¹¹ Kuyumcuların da hacılardan oluşan dindar müşteriler için çalıştığı düşünülebilir. Ama Lesaige ve Savoylu yol arkadaşı daha akla yatkın anılar aktarmayı yeğliyorlar.

Yolculara son bir kolaylık daha tanınmıştı, ama bunun hacılardan çok denizcilere yönelik olduğu sanılır. Lengherand'ın da belirttiği gibi "Adada çok sayıda güzel kadın var ve çok süslü giyiniyorlar, çok da güzel boyanıyorlar; öyle sanıyorum ki bu kadınların büyük bölümü tüm ayrıntılarıyla aşk satıyor".¹² Bu turistik etkinliğin yanı sıra, liman, denizcilere bir molanın gerekli hizmetlerini de sunuyordu: Hiç kuşkusuz erzak, ama özellikle de tatlı su temini. Lengherand'a göre, tatlı su üstün nitelikliydi.¹³ Öte yandan, limanda gemilerin onarım ve kalafat işleri gibi diğer tamirler de yapılabilirdi. Yukarıda da belirtildiği gibi, şövalyeler döneminde, Rodos'ta gerçek anlamda tersane yoktu. Bununla birlikte, bu tür çalışmaların yürütüldüğü de kesindi: 12 Ekim 1480 tarihinde, çok sayıda giriş yapabilmesi için gemi kaptanı olan Marino de Cardan'a altı ay süreyle verilmiş olan izin belgesi, bu kişinin gemisindeki gerekli bakım çalışmalarını gerçekleştirebilme olanağını kesinlikle bulacağını öngörüüyordu.¹⁴

*

Rodos yalnızca bir menzil değildi. Hiç kuşkusuz Doğu'daki diğer Hristiyan kentlerden daha az önemli olmakla birlikte Rodos, pek çok yabancı topluluğun varlığının da kanıtladığı gibi, uluslararası ticaretin önemli yerlerinden birini oluşturuyordu. 15-16. yüzyıllarda, Katalanların, Fransızların, Cenevizlilerin, Floransalıların ve hatta Venediklilerin Rodos'ta

10 Ketteler de (s. 73) beş piliç için bir duka ötediğinden şikâyet ediyor.

11 Bkz. Stockar, s. 37; Thénaud, s. 136.

12 Bkz. Lengherand, s. 105. Pek de haksız sayılmadan, Suriano fahişeliğin gelişmesinde şövalyelerin de büyük rolü olduğunu düşüneyor: "Kadınlar güzel ama hepsi kütüfribaz. Tekeşlilik sütünü ilaç olarak almak isteyecek birinin burada onu bulamayacağına inanıyorum; bunun nedeni de St. Jean şövalyeleri." (s. 237).

13 "Rodos'ta şaraplar sert, ama kuyulardan sağlanan tatlısu çok nitelikli" (Lengherand, s. 105).

14 *Preparare, restaurare, calfactare, adobare, exornare* (AOM 387213r).

ikamet ettiği saptanmıştır.¹⁵ Ayrıca Venediklilerin 1499 ve 1520 yıllarında orada bir konsolosları bulunuyordu.¹⁶ Kesinlikle yabancı kökenli olarak tanımlanan ve Rodos'ta ikamet edenler ya da bu adanın vatandaşı olanlarla ilgili olarak tarikat arşivleri özellikle Cenevizlilerin önemine değinmektedir, ama Lengherand'ın 1485 yılında gördüğü Osmanlı topluluğuna atıfta bulunulmamaktadır.¹⁷

Bu ilk izlenim, ticaret için tarikat lideri tarafından verilen pasaport (P) ve izin belgelerinin (İ. B.) sayısı ile hem onaylanmış hem de ayrıntılı bir hale getirilmiştir.¹⁸ Bunların kayıtları tarikat arşivlerinde korunmuştur:

Latin (açıklama yok): P: 5 / İ. B.: 29 (bunların 10 tanesi ele geçirmeyle).

Cenevizli: P: 16 (bunlardan 5'i Rodos'ta ikamet ediyordu) / İ. B.: 13 (bunların 4 tanesi ele geçirmeyle).

Sakızlı: P: 4 (2'si Yahudi).

Ragusalı: P: 9.

Venedikli: P: 3 / İ. B.: 4.

Giritli: P: 2 (1'i Yahudi) / İ. B.: 2

Kıbrıslı: P: 6 (4'ü Süryani) / İ. B.: 1

Korfulu: P: 3

Bask: P: 2 / İ. B.: 9 (5 tanesi ele geçirmeyle).

Sicilyalı: P: 1 / İ. B.: 7 (1'i Yahudi ve 2'si ele geçirmeyle).

Katalan: P: 1 / İ. B.: 2

Fransız: P: 3 (1'i Rodos'ta ikamet ediyordu) / İ. B.: 4 (2 tanesi ele geçirmeyle).

Napolili: P: 1 (Yahudi) / İ. B.: 3

Floransalı: P: 1 İ. B.: 1

Milanolu: P: 1

Torinolu: P: 1

Finaleli: P: 1

Siennalı: P: 1

Osmanlı toprağında yaşayan Hristiyanlar: P: 1 / İ. B.: 5

¹⁵ Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 364 sq., 386; Sommi - Picenardi, s. 137; Luttrell, s. 320 sq. Mütler tarafından yayımlanan belgeler, bizi ilgilendiren dönemde Rodos'ta ikamet eden Floransalıların ve Floransalı tüccarların varlığını ve bu toplumun ticaretlerini geliştirmek için tarikat lideri nezdinde çaba harcadığını pek çok kez kanıtlamaktadır. (Bkz. s. 236, 248, 257, 260 - 266).

¹⁶ Bkz. Sanudo II 698, XXIX 357.

¹⁷ Bkz. yukarıda 1-1-2.

¹⁸ Bu da ister istemez deniz akıncılığı/korsanlıkla bağdaşıyordu. Bazı izin belgeleri, bunu taşıyan kişinin bir ganimeti getirip Rodos'ta satmış olduğunu belirtiyor.

Benzer bir izlenim de Rodos bandıralı olmayan 71 gemi kaptanının kökenlerine göre dağılımında meydana çıkmaktadır. Bu kişilerin adları bir ya da birkaç kez belgelerde ortaya çıkmaktadır: Kimliği belirtilmemiş Latinler: 25, Ragusa: 11, Pathmos: 5, Sicilya: 4, Ceneviz: 3, Venedik: 2, Korfu: 2, Girit: 2, Nauplia: 1, Napoli: 1, Milano: 1, Floransa: 1, Sakız: 1, Fransa: 1, Paros: 1. Şunu da ekleyelim ki Cenevizli kaptanlardan biri "Rodoslu" bir *schirazo*'ya kumanda ediyordu ve Ragusalı olan ama Venedik'te ikamet eden Pascalino de Marino, bir Venedikliye ait olan bir *nave*'nin başındaydı.¹⁹

Yukarıdaki rakamların yaklaşık, yani aldatıcı niteliğini akıldan çıkarmak gerekir, çünkü bu veriler hiçbir istatistiki değer taşımamaktadır. Bununla birlikte, Cenevizlilerin ticareti ya da Ragusa denizciliği açısından Rodos'un önemini doğrulamaktadır. Diğer yandan, Katalan ticaretinin Doğu'da, özellikle de Rodos'ta düşüşe geçmesi de kanıtlanmış bir olaydır.²⁰ Ama, 15. yüzyılın son yirmi yılında "Fransa kadırgaları"nın geçişine,²¹ incelenen arşivlerde rastlanılmamıştır. Son olarak da Kıbrıs ile olan ticari ilişkilerde Pathmoslu Rum gemicilerin etkinliği ile *Süryanilerin* rolüne de dikkat çekilebilir, Rodos'ta bir Doğu Hristiyanları topluluğunun bulunduğu da hatırlatmak yerinde olur.²²

Müslüman ülkelere gelince, aşağıdaki rakamlar elde edilmektedir: Osmanlılar: P: 12 / İ. B.: 37 / kaptanlar : 7. Memluk Müslümanları: P: 4 / İ. B.: 12.²³ Memluk Süryanileri: P: 8. Bu son rakam da elbette bir önceki paragrafı tamamlayan açıklama ile yeniden ilişkilendirerek ele alınmalıdır. Osmanlı ziyaretçilerin büyük çoğunluğu hiç kuşkusuz, mallarını Batılılar nezdinde pazarlamak için Rodos'u çekici bir pazar haline getiren yakınlıkla açıklanır. Şunu da belirtelim ki, Osmanlılara verilen izin belgeleri 1503 tarihinden sonra, Rodosluların tam tersine padişahın topraklarında tehlikeye atılmakta duraksadıkları bir dönemde çoğalmaktadır. Mısırlılarla ilgili olanlara gelince, onlarla yapılan ticaretin büyük bölümü, Rodos yükümlülüğünün bittiği nokta olarak varsayılrsa da, Mısırlıların kendi limanlarında gerçekleşiyordu.

19 AOM 397223v^o; 402224r^o.

20 Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 487 sqq. Rodos'la ilgili olarak, bu yapıtın 488. sayfasındaki çizelge belirleyicidir: 1453'den 1467'ye kadar Ashtor "Rodos'a ya da Doğu'ya" düzenli olarak giden Katalan gemilerini kaydetmekle birlikte, bu tarihten sonra hiçbir gemiden söz etmemektedir.

21 Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 493 sq.

22 Bu iki toplum arasındaki ilişkilerin varlığı konusunda, bkz. 1505 Ağustos'unda, *de computo domini Conservatoris generalis* Türk tutsaklarla Türkiye'ye birlikte giden Kıbrıslı Süryani Hristiyan Vaximi ile Rodoslu Süryani Antonio olayı (AOM 396222v^o).

23 Bununla birlikte, 1518 tarihinde verilen bir izin belgesine eklenen *et altri* notunu da kaydedelim.

Geriye bu insanların Rodos pazarında satın alınacak ne bulduklarını sormak kalıyor. Yerel ürünler arasında, daha önceki ve sonraki dönemlerde dışsattım ürünleri olarak belirtilen²⁴ ve Leros'un ürünleri listesinde ya da Rodos tezgâhlarının Lesaige tarafından betimlenişi sırasında görülen susam, incir, bal, balmumu ve badem sayılabilir. En azından bizi ilgilendiren dönemin başında, şekeri ve tuzu da ekleyelim,²⁵ çünkü adada tuzlar yer alıyordu²⁶ ve 1519 yılında Rodos'tan Mısır'a gerçekleştirilen tuz nakliyatıyla ilgili bir belge de bulunmaktadır.²⁷ Öbür yandan, 1522'den sonra İstanbul'a ihraç edilen İncirli²⁸ küküdü,²⁹ hiç kuşkusuz ticari bir mal olmuştu. Son olarak da, yerel zanaat ürünleri arasında, belki de sabunu ve Rodos'ta işlenen mercanı sayabiliriz. 15. yüzyılın başlarında Cenevizliler sabunu ve işlenmiş mercanı Mısır'da inciyle değiş-tokuş yapıyorlardı.³⁰ Chalki Adası'nda ve Rodos'ta Lahania köyünün çevresinde yakalanan şahinlere gelince,³¹ satışa sunulup sunulmadıklarını bilmiyorum, ama tarikat liderinin papaya³² ya da padişaha³³ sunduğu değerli armağanlar arasında yer aldığını söyleyebilirim.

Öte yandan, Rodosluların Anadolu'ya, Suriye'ye ya da Mısır'a gidişleri gibi Batılı ve Doğulu tüccarların da Rodos'taki varlıkları, burada farklı yörelerden gelmiş malları bulma olasılığını yaratıyordu. Lesaige'in hazırladığı listedeki *Pespiiserie* büyük olasılıkla Mısır'dan getirilen baharatı belirtiyordu. 1515 yılında İngiltere kralına yollanan bir gönderi, Batılılara sunmak üzere Rodosluların Doğu'dan ne tür mallar sağladıklarını gösteren tabloyu zenginleştiriyor. Gerçekten de krala elli tane küçük ve üç de büyük halı ulaştırılıyordu; altı *carratelli* kokulu yıllanmış şarap, küçük bir şişe kokulu

24 Bkz. Guérin, s. 39 sqq.; Billioti ve Cottret, s. 703 sq.; Ashtor, *Levant Trade*, s. 365; aşâğıda, s. 63-64.

25 Bkz. Heyd, s. 689 sqq.; Butler, s. 341.

26 Bkz. Sommi-Picenardi, s. 177.

27 AOM 408221v.

28 Lengherand (s. 102) ve Röhricht tarafından yayımlanan, yazar bilinmeyen yapıtta (s. 172) da belirtilmiştir.

29 Bkz. Faroghi, *Towns and Townsmen*, s. 80. Nisiros'taki kükürt üretimi ve ticareti 14. yüzyılın ilk yarısından başlayarak onaylanmıştır; bkz. Luttrell, "Feudal Tenure", s. 762 sq.

30 Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 482. 14. yüzyılda dışsattımı yapılan sabun için, bkz. Luttrell, "Slavery", s. 83 sq.

31 Sommi - Picenardi'ye göre, s. 192 ve 199. Öyle de olsa, bu her zaman gereksinimi karşılamıyordu, çünkü 1503 yılında tarikat lideri Takımada'da şahin aramak için adamlar gönderiyordu (AOM 394252r).

32 1515 (AOM 404226v sq.) ve 1521 yıllarında (AOM 409197r).

33 1489'da: Bkz. Lefort, belge No.20.

reçine, bir şişe esans, bir *scapaverium* ve ipekliker.³⁴ Kokulu reçine ünlü ve değerli bir Mısır ürünüydü.³⁵ Esanslar Anadolu'dan olduğu gibi Mısır'dan da gelebilirdi. Bu konuda on arkadaşıyla birlikte Marmaris limanının yakınında *cimiama* (günlük ağacından) hazırlayan Marmaris'teki ünlü Machumeti ile Chenega örneğinden söz edilebilir. Rodoslularla ortak olmuşlardı ve bu durum 24 Nisan 1516 tarihinde tarikat lideri tarafından verilmiş olan izin belgesiyle de kanıtlanmıştır.³⁶ Bu ortaklık ve Rodos ile Marmaris'in birbirlerine son derece yakın oluşu, Osmanlıların Batılı tüccarlara satılmak üzere özellikle Rodos pazarına ihracat yapmak için çalıştıkları düşüncesini yaratıyor. İngiltere kralına gönderilen mallar arasında, ipekliker Anadolu'dan, Mısır'dan ya da Suriye'den gelebilirdi. Ucuzluğuyla iyi niyetli Lesaiği'i etkileyen deve tüylerine gelince, büyük olasılıkla Bursa'dan ithal edilmişti, ama Kıbrıs'tan da gelebiliyordu.³⁷ Tarikat liderinin vekili 1489 Mart'ında iki hizmetkârını kumaş ve daha başka mallar satmak üzere İstanbul'a gönderdi. Karşılığında, tuzlanmış balıkla birlikte değerli kürkler getirmelerini istedi.³⁸ Bunları kendisi mi kullanacaktı yoksa satmayı mı düşünüyordu? Son olarak, halılara da kısaca değinmek gerekiyor: Gerçekten de 1515 yılında İngiltere kralına gönderilen eşyalar arasında sayıları 53 gibi yüksek bir rakama ulaşan halılar bulunuyordu. VIII. Henry'nin Türk halılarını beğendiği biliniyor, 1518-1520 yıllarında Kardinal Wolsey'in bunlardan edinmek için çaba harcadığı da.³⁹ Zaten Avrupa'da Doğu halıları için büyük bir talep olduğu biliniyordu ve 15. yüzyılda da bu halılar esas olarak Anadolu'dan geliyordu.⁴⁰ Daha henüz düzene girmemiş bu pazarda, Venedik ve Sakız Adası başlıca dağıtım merkezleri gibi görünmektedir;⁴¹ bununla bir-

34 AOM 404224v^e.

35 Bkz. Heyd II, s. 575 - 580.

36 AOM 405224v^e.

37 Bkz. Heyd II, s. 703 - 705.

38 *Pelissarie zoe martori zibelinidessi lopi servieri vnlpi* (AOM 390220r^e).

39 Bkz. J. Mills, "The Coming of the Carpets to the West" (s. 18), *The Eastern Carpet in the Western World from the 15th to the 17th Century*, 1983 yılında, Hayward Gallery'de düzenlenen serginin kataloğu, s. 11 - 23.

40 Anadolu, halılarını Mısır'a ihraç ediyordu: Bkz. R. G. Irwin, "Egypt, Syria and their Trading Partners 1450 - 1550" (74), *Oriental carpets and Textile Studies II Carpets of the Mediterranean Countries 1400 - 1600 (Based upon the Special Sessions of the 4th International Conference on Oriental Carpets, Londra 1983)*, R. Pinter ve W.B. Denny, der. Londra 1986, s. 73 - 82. Bu özel sayı aşağıdaki açıklamalarda değinilecek bir dizi makaleyi içermektedir. Yakın tarihli yayınlar arasında, bkz. bir önceki açıklamada sözü edilen katalog ve *Tapis, Présent de l'Orient à l'Occident*, 1989 yılında Paris'te, Arap Dünyası Enstitüsü tarafından sunulan sergi kataloğu.

41 Bkz. Raby, "Court and Export: Part 1. Market Demands in Ottoman Carpets 1450 - 155000" (s. 31 sq.), *Oriental Carpets and Textiles Studies II*, s. 29 - 38.

likte Batılı kaynaklarda düzenli olarak “Rodod” halıları tanımlaması yer alıyordu.⁴² *Tapedi rodioiti* [Rodod halıları] konusunda, J. Raby ihtiyatlı davranmayı öneriyor: “17. yüzyılda benzer referanslar oluşuyor ve genellikle Rodod’un Batı Anadolu halıları için sadece bir depo görevi gördüğü söyleniyor. Rodod’un dağıtım deposu olması konusunda dikkatli olmak gerekiyor. Rodod aynı zamanda bir üretim merkezidir, çünkü iki seyyah, Jan Somer (1590’lar) ve Paul Lucas (18. yüzyılın ilk onyılları), kesin olarak Rodod’ta halı üretiminden söz etmektedir”.⁴³ Kesin bir fikir edinmek zor görünüyor. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki L. Butler da ben de tarikatın arşivlerinde Rodod’ta halı dokunduğuna dair bir açıklama bulamadık.⁴⁴ Halı dışalımıyla ilgili bir kayıt da bulamadım, ama Caoursin özellikle Türk halılarının varlığına işaret ediyor.⁴⁵ Adada Caoursin’in söz etmediği olası yerel üretim ne olursa olsun, özellikle Anadolu halılarının ithalat ve ihracatıyla ilgilenildiği son derece açıktır.

Dolayısıyla, Batı’nın tüccarları Doğu Akdeniz’in başlıca ürünlerini Rodod’ta bulabiliyorlardı. Bunları ya kendileri doğrudan yerinden satın alıyorlardı ya da kalkıp oralara kadar gitmek istemedikleri zaman, bu malların Memluk ya da Osmanlı limanlarından Rodod’a getirtiyorlardı. Buna karşılık, bir yerden bir yere giden Türkler, Suriyeliler ya da Mısırlılar kendi mallarına karşılık hiç kuşkusuz geleneksel olarak Batı’dan ithal edilen ürünleri alıyorlardı: Kumaşlar, madenler ya da sikkeler.

★

Rodod pazarının canlılığı elbette deniz akıncılığına/korsanlığına da dayanıyordu. Daha ileride ayrıntılarıyla işlenecek⁴⁶ olan bu konuya burada sadece değineceğiz. Rodod, özellikle de 16. yüzyılın başlangıcından itibaren Doğu Akdeniz’deki Hıristiyan korsanlığının kalbini oluşturuyordu. Şövalyeler ve uyrukları korsanlığa katılmakla kalmıyorlar, tarikat lideri de hoşnut-

42 Bkz. Irwin, *age*, s. 74; G. Curatola, “Four Carpets in Venice”, (s. 124), *Oriental Carpets and Textiles Studies* II, s. 123 - 130; M. King, “French Documents Relating to Oriental Carpets, 15th - 16th Century”, *age*, s. 131 - 137; R. Pinner, “Appendix I. References to Carpet Production and Trade” (s. 295), *age*, s. 291 sqq. Torr (Fontanus’u işaret ederek) şövalyeler döneminin son yıllarında Anadolu halılarının Rodod tarafından ithal edildiğini belirtiyor (s. 60).

43 Raby, *adı geçen* konu, s. 31.

44 Bkz. Butler’ın yerel üretimlerle ilgili listesi (s. 341).

45 “Cem’in Rodoslular tarafından tezahüratla karşılanması” konusundaki bölümde: “Altın, gümüş, ipek ve yün ipliklerle dokunmuş Artois kumaşlarıyla, köprüyü Belçikalıların yaptığı gibi süslediler; Belçikalılar bu sanatın yaratıcıları ve onun en becerikli uygulayıcıları olarak biliniyorlar. Yürürken ayaklarını basacağı yol renkli Türk halılarıyla kaplı”. (Bkz. Vatın, *Sultan Djem*, s. 293).

46 Bkz. aşağıda s. 95 - 108.

lukla limanını korsanlara açıyor hatta bazı dönemlerde onların gelmesini bile istiyordu. Kaçak eşyalarının boşaltulmasını hesaba katmaksızın, bu eşyalarla birlikte gelen korsanlara verilen çok sayıda izin belgesi bulunmaktadır. En azından, 1514 Temmuz’unda, İstanbul’da veba salgını hüküm sürerken, sağlık kurallarına aldırış etmeden kentin dışında Voudhi Burnu’nda karaya ayak basan Bernardinus Segnor olayı biliniyor. Kendisi ve adamları *personae non gratae* [istenmeyen adamlar] ilan edildi ve ganimetin bir bölümünü karada gizli kapaklı satın satmadıklarını öğrenmek için bir soruşturma açıldı.⁴⁷ Bir ölçüde –belki de genellikle– bu şekilde getirilen ürünler (buğday, yağ, hayvan...) Rodosluların erzak temin etmesine yardımcı oluyordu. Ama bir ticaret gemisinin ele geçirilişi, uluslararası deniz ticaretinin konusu olan ve daha önce denetlenmiş bulunan mallarının, bazen çok büyük miktarlarda piyasaya sürülmesine yol açıyordu. Son olarak da, korsanlık 1485 yılında Lengherand’ın yalancı bir duygusallığa kapılmadan varlığına değindiği bir esir pazarına kaynak sağlıyordu: “Ve genellikle burada erkek ve kadın köleler satılıyordu”.⁴⁸

Gerçekten de, tutsak ticaretinde Rodos’un önemi konusunda kesin bir fikir edinmek zordur. Adada, kölelerden onları çalıştırarak yararlanmanın dışında, tutsaklardan gelir de elde ediliyordu. Elde edilen gelirin büyük bölümünün bazen sefalet içinde geçen uzun yılların sonunda ödenen fidyelerle bağlantılı olduğu görülüyor. Zaten bu durum da Rodos’ta etkin bir iç pazarın varlığıyla bağdaşmaktadır. Çalıştırılabileceği ya da yeniden satılabileceği tahmin edilen bir tutsağın satın alınması ilginç bir yatırım olarak kabul edilebilir. 1504 yılında, Şehzade Korkud’un yakın işbirlikçisi olan Kemal Bey’e ortak olan iki şövalye Gui Borel ve Valdiviessa’nın, diplomatik nedenlerle mallarını tarikatın yeniden satın almasını kabul etmelerinde olduğu gibi.⁴⁹

Satın almaya ayrılan bu paranın miktarı belirtilmemiş, ama toplumsal durumu nedeniyle, Kemal Bey değerli bir mal oluşturmuş olmalıydı, çünkü onu satın alabilmek için iki şövalyemizin bir araya gelmesi gerekmişti. Gerçekten de tutsakların fiyatı toplumdaki yerlerine ve siyasal durumlara göre büyük ölçekte değişiklikler gösterebiliyordu: 1503 yılında Venedik tarafından Osmanlı Sarayı’na ödenen fidyelerle ilgili ayrıntı okunurken, Sanudo’nun belirttiği gibi, Francesco d’Alexandro için 3 duka istenirken Andrea Gritti için 25.545 duka talep edilmesinin büyük bir fark oluşturduğu görülür.⁵⁰

47 AOM 82129^{r-v}.

48 Bkz. Lengherand, s. 105. 14. yüzyılda esir pazarı çok etkindi: Bkz. J. Heers, *Esclaves et domestiques*, s. 72; Luttrell, “Slavery”.

49 AOM 8081^r sq.

50 Bkz. Sanudo V 288 - 291.

Bunun aksine, Sanudo altmış beş Müslüman köle için 175.297 aspres ya da 3.518,132 duka sayıyor⁵¹ ki, bu da yaklaşık ortalama 2697 aspres ya da 54 duka eder. Ama, 1510 yılında Sakız'da Kurtoğlu yüz adamı ele geçirince, bunları anında adalılara, adam başına 1000 aspres'dan (ya da yaklaşık 20 duktan) toplam 100.000 aspres'a sattı.⁵² Rodos'ta da benzer aykırılıklar kaydedilebilir: Takiyüddin Darani 1516-1520 yıllarına doğru 2300 eşrefi ödeyerek özgürlüğüne kavuştuğunu doğrularken,⁵³ 1512 Ocak'ında, tarikat lideri elinde kalan otuz altı Yahudi köleyi kişi başına 50 eşrefi'ye satmaya hazır olduğunu açıklıyordu.⁵⁴ Aynı yılın aralık ayında, I. Selim ile pazarlığa giren tarikat, Türk köleleri Fra G. Bezerra'dan kişi başına 25 duka ödeyerek alıp özgürlüklerine kavuşturdu; bu talihsizler Osmanlılara teslim edilmeyecek olurlarsa, tarikat Fra Bezerra'ya bilgi vermedir elinde köle bulundurmayaacağını ve eğer satış ücreti 25 dukayı geçerse, aradaki farkı kendisine ödemeyi taahhüt ediyordu.⁵⁵ Oysa 1513 Mart'ında, tarikat Bloch'lu Fra B.'dan aynı fiyata altı Türk köleyi özgürlüklerini vermek üzere satın aldı.⁵⁶ Son olarak da, tahta çıkışında II. Bayezid tarafından gerek Venedikliler gerekse şövalyelerle yapılan anlaşmalarda, kaçak kölelerin fiyatı 1000 aspres olarak saptanıyor;⁵⁷ bu da Sanudo'nun hesaplamalarına göre yaklaşık 20 duka ya da (dukanın 45,5 aspres değerinde olduğu dikkate alınırsa) 22 duka ediyor: 20 ile 25 duka arasındaki bir fiyatın Rodos ve Doğu Akdeniz'in tamamında köleler için en düşük ortalama değeri oluşturduğu sanılmaktadır.⁵⁸ Bir karşılaştırma yapılacak olursa, 1519 yılında Rodos'ta bir dukaya beş tavuk alınabiliyordu.⁵⁹ Ama orada hayatın pahalı olduğu biliniyor.

*

51 *Age*, 288. sütunda, Sanudo bir dukanın 50 "aspres" değerinde olduğunu bildiriyor. Böylece 3.505,94 duka bir değer elde edilir.

52 Bkz. Sanudo XI 104.

53 TKS E 6206 (ek no 17).

54 AOM 401244^{r. v. o.}.

55 AOM 8253^{r. v. o.}.

56 AOM 8272^{r. v. o.} sq.

57 Bkz. aşağıda s. 161.

58 H. Sahillioglu'nun ("Slaves", s. 90 sqq.), İnalçık'ın ("Servile Labour", s. 29 ve 43 - 45) ya da Barkan'ın (İnalçık tarafından alıntı yapılan, *söz konusu* makale, s. 44) incelemelerinden anlaşıldığına göre, bu fiyatlar o dönemde Bursa'da (1500'den 5000 "aspres"a kadar ya da Edirne'de uygulanan tutsaklarla ilgili ortalama değerin (1500 "aspres") altındadır. Ama, H. Sahillioglu, Bursa pazarındaki fiyatın ele geçirineyle oluşan ilk aşamadan başlayarak bu alışverişe kanlan farklı araçların kazancı nedeniyle yükseltilmiş olduğunu anımsatıyor, öbür yandan, kaçak bir kölenin değeri de önemli derecede düşüyordu: Kaçak esirlerin yeniden satılmasıyla ilgili devletlerarası anlaşmalarla saptanan 1000 "aspres"ı çok seyrek olarak aşırıyordu.

59 Bkz. Ketteler, s. 73.

Konuyu noktalamadan önce, Rodos topraklarının başka pazarları da içerdiğini anımsatmak yerinde olur. Bu pazarlarla ilgili olarak incelediğimiz döneme ait fazla bilgi yok, ama yine de bunların belirli bir canlılığa sahip olduğunu düşündürecek nedenler yok değil. İstanköy gibi Leros'tan da daha önce söz etmiştik.⁶⁰ Rodos Adası'nda yer alan Lindos'ta da gelecek yüzyıllarda belirli bir gelişme kaydedilecekti.⁶¹ Son olarak, şövalyelerin anakarada sahip oldukları tek toprak parçasını meydana getiren St. Pierre şatosu da, ticari önemi küçümsenemeyecek bir bağlantı yeri idi.⁶²

Şimdiye kadar yazılanların Doğu Akdeniz ticaretinde Rodos'un kesin ekonomik ağırlığını değerlendirme gibi bir savının olmadığı açıktır. Ne var ki, elde ettiğimiz kaynaklar etkin, Rodos için iyi donatılmış ve özellikle de çok işlek bir pazar görünümü sağlamaktadır. 1471 tarihli bir belgeden, karabiber ve Doğu Akdeniz'in diğer ürünlerinin ticaretiyle ilgili olarak Venedik'in uyguladığı baskıcı düzenleme nedeniyle, çok sayıda küçük tüccarın (*debiles personae*) "kendileri kadar gemilerini de çok büyük tehlikeye atarak, bu ürünleri satmak için Rodos'a gittiklerini"⁶³ öğreniyoruz: Rodos'un ticari önemi ne olursa olsun, burası, tarikat liderinin etkili koruması altında, tüm ulusların bir araya gelebileceği ve ticarete girişebileceği bir yerdi.

★

★ ★

60 Bkz. Her gün adaya çok sayıda gelen *homini di varie natione tanto fideli come infideli* nedeniyle İstanköy'deki denetimi güçlendirmeyi amaçlayan 15 Mart 1495 tarihli emir (AOM 392174r°).

61 Bkz. Biliotti ve Cottret, s. 352, 382, 555 sq.

62 Bkz. aşağıda s. 275.

63 *Conducunt eas Rhodum ut possint eas libere vendere, in quo loco^(sic) vadunt cum maximo periculo tam suorum navigiorum quam suorum personarum* (Noiret, s. 519).

RODOS VE TİCARET II: YABANCI ÜLKELERDEKİ RODOSLULAR

Rodos nasıl birçok yabancıyı ağırlıyorsa, Rodoslular da Doğu Akdeniz'in değişik limanlarında iş yapmaktan geri kalmıyorlardı. Osmanlılar ya da Memluklarla yapılan antlaşmalar, Rodoslu tüccarlara onların limanlarına girme olanağını sunan özel ticari koşullar içeriyordu. Öte yandan 1493 yılında Sakızlıların tarikat liderinin uyruklarını dolaylı vergiden ve *commerchium*'dan¹ [gümrük/gümrük resmi] bağışık tuttukları görülüyor. Bir Rodos konsolosunun İskenderiye'de bulunuşu,² 1484 anlaşmasıyla öngörülmüş olan eski bir olgudur.³ 1504 yılında, bu görev, *nativo rhodiano* [Rodos doğumlu] olan Philippe de Peretz'e verilmişti.⁴ 1511'de, Edouard St. Maurice İskenderiye'de ve Raymond St. Maurice de Antalya'da konsolostu.⁵ Ayrıca, 15. yüzyılın başında Dimyat'ta bir konsolos bulunduğu da biliniyor.⁶ Zaten, Kıbrıs'ta ya da Mısır'da Yahudiler ve Süryaniler aracılık görevi yürütebiliyorlardı. Son olarak, elbette tüccar olan, küçük Rodoslu toplulukların Anadolu'nun Marmaris ve Fethiye gibi komşu limanlarında ikamet ettikleri biliniyor.⁷

Mühürlü kayıt defterlerinde düzenlendiği gibi ticaret yapmak için bir yerden başka bir yere giden Rodosluların varış noktasını gösteren çizelge uzun menzilli Rodos ticaretinde öncelikle Suriye-Mısır'ın (ve özellikle de Mısır'ın) önde geldiğini gösterir.⁸

1 AOM 391171r^o sqq.

2 AOM 76168v^o.

3 Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 365.

4 AOM 395191v^o.

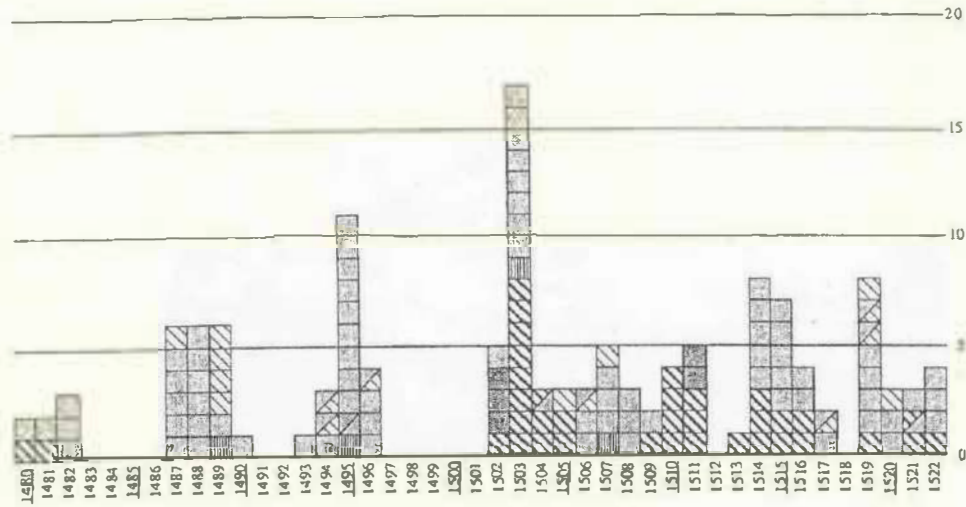
5 Bkz. Sommi - Picenardi, s. 128.

6 Bkz. Heyd II, s. 428; Ashtor, *Levant Trade*, s. 365.

7 Bkz. aşağıda s. 276.

8 Bu tabloyu *Libri consiliorum*'larda şurada burada göze çarpan bilgilerin yardımıyla ta-

- OSMANLI İMPARATORLUĞU (Suriye ve Mısır hariç)
- SURİYE - MISIR
- GİRİT VE KIBRIS
- BATI
- DİĞERLERİ (Sakız, Kastellorizo, Takınada)

RODOSLULARIN YA DA TİCARET İÇİN RODOS'TA İKAME'İ EDENLERİN TİCARİ VARİŞ NOKTALARI
(1480 - 1522)

İşin ilginç yanı, en sık adı geçen limanın 1403 yılında Rodosluların yüzde10'a ve 13'e kadar varan⁹ vergiler ödediklerini bildiğimiz Dimyat (9 kez) ya da İskenderiye (6 kez) değil, Osmanlılar döneminde getirisi en düşük liman sıfatıyla tanımlanacak olan Brullus limanı olmasıdır. (*Les Brulles* : 14 kez).¹⁰ Osmanlı toprağına yapılan yolculukların sayısının açıkça düşük olması bizi aldatmamalı, çünkü Marmaris ve Fethiye arasındaki gidiş gelişler besbelli ki hesaba katılmamıştı.¹¹ St. Pierre şatosundan hareketle Marmaris'e ve Fethiye'ye karayoluyla giden tüccarlar da zaten hesaplamalarımızın dışında kalıyorlar. Adı geçen yöreler İstanbul, Selanik, Gelibolu ve Eğriboz ile Trakya bölgeleriydi; tıpkı Fethiye (1 kez) ve Finike (5 kez) gibi. Bu son iki liman için gerçekten de söz konusu olan şey, görüleceği gibi, Mısır'a gönderilecek kerestenin yüklenmesiydi. Her zaman söylenmemekle birlikte bu olay sık sık yineleniyordu. Denizcilik açısından da ele alınacak olsa, Osmanlı topraklarıyla sürdürülen ticari ilişkiler Oniki Ada bölgesinde ve genellikle de Mısır'ı ilgilendiren bir ticaret üçgeni çerçevesiyle sınırlanmış gibidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Girit ve Kıbrıs'la olan ilişkilerin varlığı şaşırtıcı değildir. Aksine, 16. yüzyılda, tarikat ile Osmanlı hükümeti arasındaki ilişkilerin biraz bozulduğu bir dönemde Batı'ya doğru gidişlerin çoğaldığı kaydedilmektedir. Aslında, yiyecek ve maden ürünleri dışalımını söz konusudur.¹² Anadolu-Mısır-Rodos üçgeni bir yana bırakılacak olursa, Mısır yolunda, Gazze'de ve Kıbrıs'ta bir başka konak noktasına işaret edilebilir;¹³ Rodos'un İskenderiye'deki konsolosuna ait bir geminin kaptanı olan Raphael Pitti 1504 Haziran'ında Batı'ya oradan da İskenderiye'ye varmak için Rodos'tan hareket etmişti;¹⁴ Rodos'ta ikamet eden bir Cenevizlinin mallarıyla, gidiş dönüş Mısır-Rodos seferini yapan kaptan Martino Lomellini sonra da Sakız Adası üzerinden Batı'ya gidecekti.¹⁵

Lomellini Cenevizliydi. Yabancı gemilerin hizmetinden yararlanan Rodoslulara ait başka örneklerden de söz edilmişti: 1502 yılında, Rodos vatan-daşı (*cittadino rhodiano*) olan Domenico Turino (Centurione), Brullus'a

mamlamak mümkün olabilirdi ama, bunlar fazla düzenli olmayan ve zaten *Libri bullarum*'larda beliren ana çizgilerle çelişmeyen bir belgeler dizisi sunuyor.

9 Bkz. Hey'd II, s. 428.

10 Bkz. Shaw, *The Financial*, s. 113.

11 Marmaris ile yapılan ticaret hakkında, bkz. örneğin 1508 yılında, bu limandan tarikat liderinin kervanıyla getirttikleri mallar üzerinden *commerchium* ödemeyi reddeden şövalyeler olayı (AOM 8190° sq.).

12 Bkz. yukarıda s. 36 ve devamı.

13 Hem AOM 392187° ve hem de 398188°.

14 AOM 395291°.

15 AOM 409194° sq.

kereste götürmek üzere Floransalı Ludovico Biliotti'nin *nave*'sine, Nicolas Charisto da benzer bir yükü, Sicilyalı Joannes Belardo'nun barzasına biner. 1515 yılında, Nicolas Verguti geminin aynı zamanda sahibi de olan kaptan (Ragusalı) Joannes de Pero'nun *nave*'sine biner; amacı Mısır'a götürmek üzere Anadolu'dan çam tahtası yüklemektir. Bir önceki ay, Rodos'tan hat-ta Osmanlı tüccarlardan satın aldığı üzümle tahtayı Loysus de Paros'un barzasına emanet etmişti.¹⁶ Ayrıca, 60 da Rodoslu kaptan bulunuyordu: 26 Rum (bunlardan altısı aynı zamanda gemilerinin sahibiydi); 12'si gemisinin sahibi olan 28 Latin kaptan.¹⁷ Bu listede yer almayan şövalyeler, 2 Rum ve 1 Latin şövalye ile birlikte, 3 kez bir geminin gemi sahibi olarak görünüyolar. Öbür yandan, bir gemi yükünün kiralayıcıları arasında, 5 şövalye, Rodoslu 17 Latin (içlerinden 11'i kaptan), Rodoslu 18 Rum (15'i kaptan), Rodoslu 4 Yahudi ve kimliği belirtilmemiş 3 Rodoslu bulunmaktadır. Son olarak da, yolculuklarının yalnızca ticaret amaçlı olduğu belirtilen ve çoğunluğu gitmeye hazırlanan bir gemiye binmiş olan Rodos vatandaşlarının ya da Rodos'ta ikamet edenlerin bir dökümü aşağıdaki rakamlarla verilmektedir: 43 Latin, 16 Rum, 9 Yahudi ve 8 Süryani. Tarikatın donanmasının (kumandanları da şövalyelerdi) da ticari bir rol oynadığına değinilmezse bu bölüm eksik kalırdı: Oniki Ada'nın erzak temini için taşıdığı önem daha önce belirtilmişti. Ama bu donanma tüccarlara da hizmet verebilirdi. İşte böylece 9 Mart 1490 tarihinde, her nereye gitmek için olursa olsun, *la nostra grossa nave nominata Sancto Petro* [Aziz Pierre adlı büyük gemimize] binecek *christiani, mori, suriani, turci, egiptii, alexandrini, ethiopie, affricani, magaribini, musulmani, sclavi, arminii, judei et altri* [Hristiyanlar, Mağripliler, Süryaniler, Türkler, Mısırlılar, İskenderiyeliler, Etyopyalılar, Afrikalılar, Müslümanlar, Sınavlar, Ermeniler, Yahudiler ve diğerleri] tüm tüccarlara genel bir izin belgesi verilmişti.¹⁸ Üç yıl sonra, tarikat lideri *per tuitione de li naviganti* [denizcilerin savunması, korunması için] erzak ve savunma silahlarıyla iyice donatılmış bir gemiyi yeniden Mısır'a ve Doğu'ya göndereceğini bildirdi ve her ulustan tüccarı, güvenlik içinde, gemiye binmeye ya da malını yüklemeye davet etti ve yukarıda açıklanan listeye *Perse, Medi, Parti ve Copti*'yi [Persler, Medler, Partlar, Koptlar] ekledi.¹⁹

Rodoslular ticaret yaparken yalnızca kendi donanmalarına güvenmekle kalmadıkları gibi, Osmanlı ve Memluk tüccarlar karşısında Rodos'un kendilerine verdiği önemin de bilincindeydiler. Tarikatın deniz gücü sa-

16 Hem AOM 394246v°, 247v° sq.; 404223v° sq., 222v°.

17 Metinler topluluğu kesin olarak belirlemiyor. Yaklaşık değerde bir sınıflandırma oluşturmak için ad ve soyadlarından yararlandım.

18 AOM 390228r°.

19 AOM 391194v°.

yesinde, Rodos ticareti, bir tekelden söz edilemese de, en azından temel bir aracı rolünü benimseyebilirdi. 1514 yılında Ortugno'nun barzasıyla ticaret yapmak için Rodos'a gelmek isteyecek herhangi bir kişiye verdiği izin belgesinde tarikat lideri Del Carretto'nun ileri sürdüğü şeylerden de anlaşıldığı gibi, bu husus Rodos'ta iyi biliniyordu:

Barış, sükuneti ve insanlık için böylesine gerekli olan ticareti sevdiğimiz için ve Ortugno'nun adı geçen barzasıyla gidip gelmek ve Türklerin, Mağriplilerin ve diğer Müslümanlarınki gibi Hristiyanların da mallarını Rodos'tan İskenderiye'ye taşımak ve buraya [Rodos'a] adı geçen Müslümanlar arasından Mağripliler gibi Türkleri de getirmek istediğini bildiğimiz için."²⁰

Bazen bir izin belgesi verilmiş olan Osmanlılar Rodos'a, Rodoslu gemilerle gelmeye zorlanıyorlardı:²¹ Gerçek olan güvenlik kaygılarının yanı sıra, Rodos donanmasının üstünlüğünü kabul ettirme isteğinin de Menteşeli tüccarlara bu şekilde zorla kabul ettirilen koşulları açıkladığı düşünülebilir.

Rodosluların oluşturduğu ve Mısır'a gidecek gemi yükleri, yalnızca demeyelim, ama özellikle en başta tanın ürünlerini içeriyordu:²² Bal ve melas,²³ kuru incir²⁴ ve kuru üzüm (*zibibo*, *panse*, *stafides*),²⁵ tuz (*sale*, *salle*),²⁶ Lavanta (*spigo*)²⁷ gibi bu malların büyük bölümünün yerel ürünler olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte bu yine de kesin değildir:

20 *Perche noi amamo la pace quiete et negotiatione mercantile molto utile a la generatione humana et haremo saputo che quello Ortugno patrone de barza tene volonta con dicta barza fare viagi et se trafficare da Rodho in Alexandria tanto robe di Christiani quanto de turchi, mori et altri mussulmani et desidera conducere quei alcuni mercanti deli predichi mussulmani tanto turchi quanto mori...* (AOM 403257^r-258^r).

21 Mallarıyla birlikte Rodoslu gemilere ya da tarikat gemilerine binebilecek olan Milaslı iki erkek kardeş, Mustafa ve Hızır Bazarbaşıoğlu'na verilen 4 yıl süreli izin belgesi: 20 Kasım 1504 (AOM 395195^r-v^r) / 4 yıl için, *sopra navilii de nostri vassali* Rodos'a gelmeleri için Fethiye'den Puy Sardamanoğlu, Çıamal alloğlu (Ali oğlu Kemal), Perby Pazzoğlu (Paşa oğlu Piri), Umaroğlu (Ömer oğlu), Lmycussy Aymatoglu (Ahmed oğlu...) ve Achmas Ramadoglu (Ramazan oğlu Ahmed): 3 şubat 1506 (AOM 397218^r) / 5 yıl için, *cum navilii rhodiani Jusuf Calioğlu* (Halil oğlu Yusuf) *turco* ve *Calili* (Halil) *turco*: 1 şubat 1511 (AOM 400226^r-v^r).

22 Geminin önce Castellorizo'ya, sonra da tahta yükleyeceği Finike'ye uğrayacağı bir durumda, bir ölçüde belirsizlik söz konusudur: Tahta (*favole*), günlük ağacı (*timiamie*), kuru üzüm (*zibibo*), bal (*melle*), *cousouly* (?), bakır pası (*verdcramo*), lavanta (*spigo*) ve tuzun (*salle*) son menzile götürüleceği düşünülebilir (AOM 407235^v).

23 AOM 394259^r / 1503; 407235^v (1518).

24 AOM 404221^r-v^r (1515).

25 AOM 392202^v (1490); 404221^r-v^r, 222^v (1515); 407235^v (1518) ve 242^v (1519); 409190^v (1521).

26 AOM 407235^v (1518); 408221^v (1519).

27 27 AOM 407235^v (1518).

Örneğin, 1519 yılında Rodoslu Nicola Machriqui İskenderiye ya da Mısır'ın herhangi bir başka limanına götürmek üzere, *di nostra licentia*, "Türkiye'de ve Fethiye civarında" kuru üzüm yüklemiştir.²⁸ Demek ki, tarım ürünleri alanında bile, ticaret gemiciliği sayesinde, Rodos dışsatımcı ülke yerine kavşak noktası rolünü oynamış olabilir. Aynı şekilde, Mısır'a taşınmış olan günlük ağacı (*tymiamē*)²⁹ hiç kuşkusuz Türkiye'den satın alınmıştı. Boya için kullanılan bakır pası (*verderamo*) da³⁰ tıpkı Mısır'a üç kez gönderildiği saptanan kalay (*stagno*) gibi, kuşkusuz bir ikinci-dışsatım (re-eksport) maddesiydi.³¹ Kıbrıs'a taşınan çelik³² ya da demir³³ konusunda da aynı varsayım ileri sürülebilir. Kıbrıs ya da Mısır'a nakliyatı yapılanlar arasında köle,³⁴ bazı durumlarda buğday³⁵ ve kumaş da (*panni*)³⁶ yer almaktadır.

Rodosluların Osmanlı topraklarına kumaş taşıdıkları kesin görülmektedir: 1489 yılında İstanbul'a gönderilen "yünlü kumaş ve başka mallar" (*drapi e altre mercantie*), 1519 yılında Mora'ya gönderilen dokuma (yünlü kumaş ?) ve yünlü kumaş (*panni et carisee*).³⁷ Sonuç olarak II. Bayezid'in uyruklarının Rodoslu tüccarlara ait kumaşları aldıkları biliniyor.³⁸ 1507 yılında Sakız Adası'na yapılan bir kumaş dışsatımını da kaydedelim.³⁹ Mantıklı olarak düşünülürse bu dokumaların Rodosluların eline geçmiş ve böylece el değiştirmiş Batı ürünleri olduğu anlaşılabacaktır.⁴⁰

28 AOM 407242v°.

29 AOM 392202v° (1490); 407235v° (1518).

30 AOM 407235v° (1518).

31 1508'de *4 barile di verghe* (çubuk) *di stagno* (AOM 398198v°); 1514'te *stagno*, açıklama yapılmamış (AOM 403258v°); 1520'de *cinque quintali de stagno pese rhodiano* (AOM 408227v°).

32 Üç defada ve ilginç şekilde, 1502'de (AOM 394249v°) ve 1511'de (*10 fasci*) (AOM 401242v°), hep aynı miktarda. Rodosluların aracı rolüne gelince, Kıbrıs'a bu *10 fasci de azeli*'yi götüren *cittadino rhodiano* Johannes Trividi'ye verilen pasaport bu konuda bir kanıt oluşturuyor ve şu bilgiyi de içeriyordu: *Consignati qui a Marco Romanioti* (AOM 401242r°).

33 AOM 403259v° (1514).

34 AOM 394249v° (Kıbrıs'a doğru); 404221r°-v°; 409202r°-v°.

35 Bkz. yukarıda s. 40.

36 AOM 408221v°.

37 AOM 390220v°; 408221v°.

38 AOM 784v°. *Drapi*'lerin yanı sıra, *magarbins*'den de söz ediliyor; bu kelimenin anlamını bilmiyorum, belki de Floransa ürünü olan *garbo* söz konusudur.

39 AOM 398194r°.

40 Batı'dan ve özellikle de Floransa'dan Doğu'ya yapılan yünlü kumaş ve ipek konusunda, bkz. Heyd II, s. 706 - 710; Ashtor, *Levant Trade*, s. 495 ve 499. Floransa ticaretinde Rodos menziline rolü hakkında, bkz. Heyd II, s. 345.

Libri bullarum'larda en sık görülen alışveriş türü, Mısır'a gönderilen zift (9 kere) ve özellikle de kereste ve odun (42 kere) ticaretidir. Bu ülkede odun açığı olduğu bilinmektedir. "Oduna gereksinimleri var", diye kaydediyordu Jean Thénau 1512 yılında, "bu nedenle ekmeklerini ve etlerini tezcek, palmiye dalları ve kerpiç yakarak pişiriyorlar".⁴¹ Memluklar da bu maddeyi uzun zamandan beri Batı'dan,⁴² Kıbrıs ya da Girit'ten⁴³ ve Antalya yoluyla Anadolu'dan getiriyorlardı. Antalya 15-16. yüzyıllarda Anadolu'dan sağlanan kereste ve zift gibi Bursa ürünlerinin de başlıca dış-satım limanıydı.⁴⁴ Zaten, tüm Osmanlı egemenliği boyunca da, Mısır keresteyi düzenli olarak Anadolu'dan getirtti.⁴⁵ Rodosluların da coğrafi konumlarından ve denizciliklerinden yararlanarak bu ticarete etkin rol oynamalarına şaşmamak gerekir.

Bu tür katalogları incelemek sıkıcı görünse de, *Libri bullarum*'larda yer alan sayımı yapılmış izinlerin ayrıntılı listesi bu alışverişin canlı bir görüntüsünü gözler önüne sermektedir.

1480'de, *civis rhodius* [Rodos vatandaşı] Leony Monfleto, Dimyat'a kereste (*lignamina*) ve zift götürdü. 1481'de, *civis rhodius* olan Vassilius A., Nicolo Aragonsari'nin yönetimindeki gemiyle 12 *vegetes* zift taşıyor. 1482'de *gripus* kaptanı *rhodius* (Rodoslu) Michael Camussi'ye Türkiye'den gelen keresteyi ve 25 kantar da *ex Rhodo* zifti Suriye-Mısır'a, götürmesi için izin verildi; aynı şekilde, Rodos'ta ikamet eden Constantinus Lascari 300 tahta ya da kalasla ve 30 kantar zift ile Nicolas Arvaniti'nin gemisine bindi; yine hep 1482'de, Rodoslu Georgio Vergiti erkek kardeşinin yönetimindeki gemiyle Türkiye'de kestireceği (*que scindere faciet in Turchia*) *lignamina*'ları taşıırken, Johannes Arvaniti'nin Suriye-Mısır'a 30 kantar zift ve yaklaşık 150 kalas (*trabes*) götürmesine izin veriliyor. 1487'de, zift ile kereste (*lignamina*), *civis rhodius* Johannes de Casata ve Rodoslu Johannes Zyzy ile Michaly Calonery (bu ikisi *gripo* kaptanıdır) tarafından taşındı. 1488'de, kendi yönetimindeki karavelaya yüklenmiş *lignamina* için, *civis rhodianus* Romanus'a, Rodoslu Johannes Modinus'a ve aynı mallarla Burulos'a giden Lindos'lu Georgius Pityas'a izin verilmiştir; 1489'da da, zift ve *lignamina* yüklediği bir gemi (*griparin*) sahibi Lindoslu Anthonius Atumi'ye ve 1490'da, tahtalar (*quantitas tabularum lignaminium*) için Ro-

41 Thénau, s. 47.

42 Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 7, 10.

43 Bkz. Heyd II, s. 441; Ashtor, *Levant Trade*, s. 125.

44 Bkz. Heyd II, s. 355, 441; İnalcık, "Bursa", s. 144 - 147.

45 Bkz. Shaw, *The Financial*, s. 232, 265 sq.

Örneğin, 1519 yılında Rodoslu Nicola Machriqui İskenderiye ya da Mısır'ın herhangi bir başka limanına götürmek üzere, *di nostra licentia*, "Türkiye'de ve Fethiye civarında" kuru üzüm yüklemiştir.²⁸ Demek ki, tarım ürünleri alanında bile, ticaret genuciliği sayesinde, Rodos dışsatımcı ülke yerine kavşak noktası rolünü oynamış olabilir. Aynı şekilde, Mısır'a taşınmış olan günlük ağacı (*tymiamē*)²⁹ hiç kuşkusuz Türkiye'den satın alınmıştı. Boya için kullanılan bakır pası (*verderamo*) da³⁰ tıpkı Mısır'a üç kez gönderildiği saptanan kalay (*stagno*) gibi, kuşkusuz bir ikinci-dışsatım (re-eksport) maddesiydi.³¹ Kıbrıs'a taşınan çelik³² ya da demir³³ konusunda da aynı varsayım ileri sürülebilir. Kıbrıs ya da Mısır'a nakliyatı yapılanlar arasında köle,³⁴ bazı durumlarda buğday³⁵ ve kumaş da (*panni*)³⁶ yer almaktadır.

Rodosluların Osmanlı topraklarına kumaş taşıdıkları kesin görülmektedir: 1489 yılında İstanbul'a gönderilen "yünlü kumaş ve başka mallar" (*drapi e altre mercantie*), 1519 yılında Mora'ya gönderilen dokuma (yünlü kumaş ?) ve yünlü kumaş (*panni et carisee*).³⁷ Sonuç olarak II. Bayezid'in uyruklarının Rodoslu tüccarlara ait kumaşları aldıkları biliniyor.³⁸ 1507 yılında Sakız Adası'na yapılan bir kumaş dışsatımını da kaydedelim.³⁹ Mantıklı olarak düşünülürse bu dokumaların Rodosluların eline geçmiş ve böylece el değiştirmiş Batı ürünleri olduğu anlaşılabacaktır.⁴⁰

28 AOM 407242v°.

29 AOM 392202v° (1490); 407235v° (1518).

30 AOM 407235v° (1518).

31 1508'de *4 barile di verghe* (çubuk) *di stagno* (AOM 398198v°); 1514'te *stagno*, açıklama yapılmamış (AOM 403258v°); 1520'de *cinque quintali de stagno pese rhodiano* (AOM 408227v°).

32 Üç defada ve ilginç şekilde, 1502'de (AOM 394249r°) ve 1511'de (*10 fasci*) (AOM 401242r°), hep aynı miktarda. Rodosluların aracı rolüne gelince, Kıbrıs'a bu *10 fasci de azeli*'yi götüren *cittadino rhodiano* Johannes Trividi'ye verilen pasaport bu konuda bir kanıt oluşturuyor ve şu bilgiyi de içeriyordu: *Consignati qui a Marco Romaniti* (AOM 401242r°).

33 AOM 403259v° (1514).

34 AOM 394249v° (Kıbrıs'a doğru); 404221r°-v°; 409202r°-v°.

35 Bkz. yukarıda s. 40.

36 AOM 408221v°.

37 AOM 390220v°; 408221v°.

38 AOM 7844v°. *Drapi*'lerin yanı sıra, *ma garbini*'den de söz ediliyor; bu kelimenin anlamını bilmiyorum, belki de Floransa ürünü olan *garbo* söz konusudur.

39 AOM 398194r°.

40 Batı'dan ve özellikle de Floransa'dan Doğu'ya yapılan yünlü kumaş ve ipek konusunda, bkz. Heyd II, s. 706 - 710; Ashtor, *Levant Trade*, s. 495 ve 499. Floransa ticaretinde Rodos menziliinin rolü hakkında, bkz. Heyd II, s. 345.

Libri bullarum'larda en sık görülen alışveriş türü, Mısır'a gönderilen zift (9 kere) ve özellikle de kereste ve odun (42 kere) ticaretidir. Bu ülkede odun açığı olduğu bilinmektedir. "Oduna gereksinimleri var", diye kaydediyordu Jean Thénauud 1512 yılında, "bu nedenle ekmeklerini ve etlerini tezек, palmiye dalları ve kerpiç yakarak pişiriyorlar".⁴¹ Memluklar da bu maddeyi uzun zamandan beri Batı'dan,⁴² Kıbrıs ya da Girit'ten⁴³ ve Antalya yoluyla Anadolu'dan getiriyorlardı. Antalya 15-16. yüzyıllarda Anadolu'dan sağlanan kereste ve zift gibi Bursa ürünlerinin de başlıca dış-satım limanıydı.⁴⁴ Zaten, tüm Osmanlı egemenliği boyunca da, Mısır keresteyi düzenli olarak Anadolu'dan getirtti.⁴⁵ Rodosluların da coğrafi konumlarından ve denizciliklerinden yararlanarak bu ticarete etkin rol oynamalarına şaşmamak gerekir.

Bu tür katalogları incelemek sıkıcı görünse de, *Libri bullarum*'larda yer alan sayımı yapılmış izinlerin ayrıntılı listesi bu alışverişin canlı bir görüntüsünü gözler önüne sermektedir.

1480'de, *civis rhodius* [Rodos vatandaşı] Leony Monfleto, Dimyat'a kereste (*lignamina*) ve zift götürdü. 1481'de, *civis rhodius* olan Vassilius A., Nicolo Aragonsari'nin yönetimindeki gemiyle 12 *vegetes* zift taşıyor. 1482'de *gripos* kaptanı *rhodius* (Rodoslu) Michael Camussi'ye Türkiye'den gelen keresteyi ve 25 kantar da *ex Rhodo* zifti Suriye-Mısır'a, götürmesi için izin verildi; aynı şekilde, Rodos'ta ikamet eden Constantinus Lascari 300 tahta ya da kalasla ve 30 kantar zift ile Nicolas Arvaniti'nin gemisine bindi; yine hep 1482'de, Rodoslu Georgio Vergiti erkek kardeşinin yönetimindeki gemiyle Türkiye'de kestireceği (*que scindere faciet in Turchia*) *lignamina*'ları taşıırken, Johannes Arvaniti'nin Suriye-Mısır'a 30 kantar zift ve yaklaşık 150 kalas (*trabes*) götürmesine izin veriliyor. 1487'de, zift ile kereste (*lignamina*), *civis rhodius* Johannes de Casata ve Rodoslu Johannes Zyzy ile Michaly Calonery (bu ikisi *gripos* kaptanıdır) tarafından taşındı. 1488'de, kendi yönetimindeki karavelaya yüklenmiş *lignamina* için, *civis rhodianus* Romanus'a, Rodoslu Johannes Modinus'a ve aynı mallarla Burulos'a giden Lindos'lu Georgius Pityas'a izin verilmiştir; 1489'da da, zift ve *lignamina* yüklediği bir gemi (*griparia*) sahibi Lindoslu Anthonius Atumi'ye ve 1490'da, tahtalar (*quantitas tabularum lignaminium*) için Ro-

41 Thénauud, s. 47.

42 Bkz. Ashtor, *Lerant Trade*, s. 7, 10.

43 Bkz. Heyd II, s. 441; Ashtor, *Lerant Trade*, s. 125.

44 Bkz. Heyd II, s. 355, 441; İnalçık, "Bursa", s. 144 - 147.

45 Bkz. Shaw, *The Financial*, s. 232, 265 sq.

doslu Stephany Janizzi'ye. 1494'te, Rodoslu Georgio Jordani, karavelasıyla, Mısır'a lignamina götürüyor. 1495'te, tarikat *licentia a nostra caravel-la gripparie et navilii con esse naviganti* [yük taşıyan karavelamıza ve denizcileriyle birlikte gemilerimize izin] ile bir kervan oluşturuyor: O yıl ad belirtilerek Georgio Centurione, Michali Coti (*Rhodianus*), Antonio Pilito (Rodos'ta evli "Fransız") ve Stéphan Comi, *civis rhodius* için düzenlenen izin belgelerinde olduğu gibi, kullanılan sözcük *lignamina*'dır. 1496'da, Nicolao Cavasilla ve Nicolao Vergeti'ye bir pasaport verilmişti, Mısır'a tahta (*tavle*) götördükleri bir barzanın hem kaptanı, hem de sahibiydiler, aynı şekilde Finike'den yüklediği odunu ve tahtayı (*lignamini et tavole*) Brullus'a götüren Rodoslu Costa Praxino'ya da bir pasaport verilmişti. 1502'de, Lodili gemi kaptanı Bernardino Cypello'ya önce Kıbrıs'a, eğer elinde satılmamış mal kalırsa, sonra da Mısır'a ev inşaatı için uygun ama, gemi yapımı için elverişli olmayan çam tahtası (?) (*tavole et lignamini di alberto apti ad fabrighe di case e non a fare navilii*) götürmesi için izin verilmişti, oysa Rodoslu Nicola Charisto, Sicilyalı Joannes Bolardo'nun barzasıyla *burulos*'a değişik türde tahta (*lignamine di varie sorte*) götürebilirdi. 1503'te, Floransalı Ludovico Bilioti'nin *nave*'siyle, *cittadino rhodiano* olan Nicolas Centurione, Brullus'a tahta (*tavole*) götördü ve aynı durumdaki Tadeo Sarnelli de Türkiye'den satın aldığı tahtayı Paulo de Damiano'nun *navettasıyla* İskenderiye'ye taşıdı; 22 Haziran 1503 tarihinde, Joachim *exarco nostro*'nun *tavole de Turchia*'yı Brullus ve Racheti'ye götürmesine izin verildi ama, 27 Ekim'de, aynı istikamet için, *tavole et altre sorte di lignamine cittadino rhodiano* olan Luca di Giorgi'nin yönettiği barzaya emanet edildi; son olarak da, Rodoslu Paro Caletti'nin, Türkiye'den satın alınan (*tavole di Turchia*) 500 tahtayı Mısır'a götürmesine izin verildi. 1506'da, Lindoslu Manoli'ye verilmiş bir pasaport söz konusu. *Gripario* kaptanı olan Manoli, Finike'den yüklediği odun ve tahtayı Brullus'a götördü; Cenevizli kaptan Bisagno'nun kullandığı ve Brullus'a tabaka halinde çam tahtası (kalas mı?: *100 pezi di lignami de pino di 300 tavole di tarbedo et uno*) taşıyan Rodos *schirazo*'suna ve Finike sularında kaybettikleri bir yükü yeniden elde edip Mısır'a götürmeye çalışan Rodoslu Constantino Zana ile Demetrio Grippar'a pasaport verildi. 1507'de, *cittadino rhodiano* olan Georgio Zabe'ye, Antonio Guastone'nin gemisiyle İskenderiye'ye *tavole di tarpeto* teslim etmesi için izin verildi. Oysa aynı durumdaki Bernardo, Brullus'a 250 tane *germie*⁴⁶ artenesi, 750 tane *germie* küreği, 50 tane küçük çam direği, 1 adet eski bir *gripo* direği ve 600 tane temrensiz mızrak

(bu sonuncular satılamazdı ve Rodos'a geri getirilmeliydi) götürebiliyordu (*antenne per uso di gremie* 250, *remi laborati* 750, *trabe di albeto subtile* 50, *l arbore de grippo vecchio*, 600 *haste sive javeline senza ferro*, *le qualle per essere in fundo del grippo non hanno possuto discharghare*).⁴⁷ 1508'de, iki Rodoslunun Brullus'a odun (*lignamini*) ve çam (*pini*) götürmesine izin veriliyordu. 1514'te, karavela kaptanı olan Antonio Sophia, Dimyat'a ya da Rache'ti'ye götürmek üzere, *de conto de nostri cittadini rhodiani*, Rodos'tan tahta (*lignami*) ve kalay yüklüyor; öbür yandan, *cittadino rhodiano* olan Michael Zongarolo'ya, Papa X. Léon'un özel bir mektubu gereğince, Sicilyalı Hieronymo Costa'nun gemisiyle gürgen tahtası (*tabule di carcillio fiane di fago*) satmak üzere Mısır'a gitmesine izin verildi. 1515'te, Kıbrıs'ta evli ve Rodos'ta ikamet eden *Suriano christiano* Naser, kuru üzüm ve incir, *de conto suo* kereste ve odun ve kendi parasıyla satın aldığı Mağripli on köle ile Rache'ti'ye gitti. *Cittadini rhodiani* Nicola Verguti ile Giorgio Chiesari Rodos'ta Türk tüccarlardan satın aldıkları kuru üzüm ile keresteleri (*panse et tavole de conto de nostri (...) compertate da mercanti turchi qua dentro el porto de Rhodo*) aynı yere göndermek üzere Paros'lu Loyso'nun barzasına emanet ettiler; Rodos'ta ikamet eden Nicolas de Castellorizo, ticari işini kolaylaştırmak için, Türk *Braymi Thacali*'yi de yanına alarak *schiarazo*'sıyla, Mısır'a Finike tahtası götürdü; son olarak da, vatandaş Nicola Verguti, Ragusalı ve kendi gemisinin kaptanı olan Joannes de Pero'yu Türkiye'den çam tahtasını (*tavole di pino*) gemisine yüklemek ve onu Mısır'a taşımakla görevlendirdi. 1518'de, Dimitri Colombardo'nun, tahta ve değişik ürünlerle yüklü olan gemisi Castellorizo, sonra başka tahtalar yükleyeceği Finike'ye ve oradan da Dimyat'a ulaşmak için Rodos'tan ayrıldı. 1519'da, aynı Dimitri Colombardo bir bölümü Türkiye'den alınmış çam tahtalarından (? *parte de tavole turchesche et parte dalbedo et altre cose*) oluşan gemi yüküyle Brullus'a gitmek üzere Rodos'tan uzaklaştı. 1521'de, *grippo* kaptanı olan Milleli (Milos mu ?) Domenico küçük tahtalarla (*tavole sottile*) Mısır'a gitti.⁴⁸ Diğer yandan, 1495, 1496 ve 1509 yıllarıyla ilgili olarak *libri consiliorum*'larda Anadolu kökenli kerestenin Rodos ticaretindeki yeriyle bağlantılı araştırmalar bulunmaktadır.⁴⁹

★

47 Bu son açıklama gemi yükünün Batı'dan geldiğini düşündürüyor.

48 AOM 387169r; 388179v, 180r; 389202v, 202v, 202v, 179r-v, 208v, 184v sq.; 390223v; 392187v, 191r, 191r, 191v, 191v, 193v, 202v, 202v sq.; 394231r, 247v sq.; 246r-v, 254r, 254r-v, 258v sq.; 268r; 397221v, 223v, 224r; 398197v sq.; 198r, 198v, 198v; 403258v, 264r-v; 404221v-v, 222v, 223r, 223v sq.; 407235v; 408223v; 409196v.

49 AOM 7816v, 23r, 51r; 7914v sq.

Yukarıda yer alan listenin yararı önce Rodos toplumunun bütünü için bu alışverişin taşıdığı önemi ortaya çıkarmaktır: Sayılan isimler arasında şövalyeler ve Latin, Rum ya da hatta *Suriani* Rodoslular da yer almaktadır. Pek çok kez Lindos kökenli kişilerin de ortaya çıktığı fark edilir. Gemi yükleri her birinin olanakları ölçüsünde farklı değerlerdedir. Bazıları işi mali yönden desteklemekle yetinmekte, öbürleri kendi gemileriyle bu işi tümüyle yürütmekte, son olarak diğerleri de mallarıyla birlikte, Rodoslu olsun olmasın, bir başkasının gemisine mallarıyla birlikte binmektedir. Tarikata gelince, bu ticareti açıkça desteklemektedir.

Kerestenin kaynağı ile ilgili olarak “Türkiye” –yani Anadolu kıyıları– çok sık olarak (12 kere) belirtiliyor.⁵⁰ Fethiye’nin adı geçmekle birlikte,⁵¹ dört kez sözü edilen Finike, belki de geniş bir demir atma alanı olduğu için, kereste temininde özellikle tercih ediliyormuş gibi görünüyor.⁵² Ama, Piri Reis’ten öğrendiğimize göre Rodoslular 1475 yılından beri Osmanlı toprağı olan Samos Adası’na da gidiyorlardı.

Rodos’un fethinden önce de Rodos’a ait barça ve kadirgalar geliyordu. Birkaç gün boyunca adanın kuzeyindeki Ahırılı⁵³ limanında demir atıyorlar, ağaç kesiyorlar, kereste biçiyorlar, direkler, dört köşe kalaslar ve top kundakları yapıyorlardı. Ağaçları böylece kestikten sonra, onları gemilerine yüklüyorlar ve Rodos’a götürüyorlardı. Yeterince malı Rodos’a taşıdıktan sonra, satmak üzere onları gemilerle çevre yörelere götürüyorlardı.⁵⁴

Bununla birlikte, bazı kerestelerin de Batı’dan geldiğini ekleyelim.

Sisam’da Rodosluların kendi işlerini kendilerinin gördüğü sanılıyor. Anadolu’nun yalnızca deniz yoluyla ulaşılabilen kıyılarında da hiç kuşkusuz aynı durum yineleniyordu: 1482 yılında Georgio Vergiti’nin “Türkiye”den kestirmesi gereken kereste de bu tür bir uygulamayı anımsatıyor (*que scindere faciet in Turchia*). Kıyıda böyle vahşi kesimler yapma alışkanlığı sonraları da devam etmiş benziyor.⁵⁵ Bununla birlikte pek çok durumda kereste, kendileri de onu oldukça uzak dağlardan getirebilen padişahın uyruk-

50 Bkz. ayrıca AOM 7647° (1480) ya da AOM 7851°.

51 AOM 7914° sq.

52 Bkz. Piri Reis, s. 779, sq. (*yaş eyyamında yüz pare gemi yatmağa muhtemil yeri-dür orada üç akır büyük sular var-dur*).

53 Sisam (Samos).

54 *Feth-i Rodosdan evvel mezkûr Rodos barçaları ve kadirgaları gelürler cezire-i mezburun yıldız tarafında Ahırılı nâm limânında bir niçe gün yatub ağaçlar keserler ve tahtalar biçerler ve dirçliği ve mertçliği ve top kundağı bunlara misalniçe pâre ağaçlar kesüb gemilerin yükledüb Rodosa ilederlerdi ve Rodosa gani eyledüklerinden sonra cetrâfa gemiler ile iledüb satarlardı* (Piri Reis, s. 182).

55 Bkz. Efthymiou-Chatzilacou, s. 258.

larından satın alınmak zorundaydı. Muhtemelen bir odun-tahta pazarının bulunduğu Finike'ye yapılmış atıflar da böylece açıklanabilir. Nicolas de Castellorizo 1515 yılında bir Türkün yardımıyla Diinyat'ta satacağı tahtayı Finike'den sağlamıştı.⁵⁶ Bu ayrıntı Nicolas'ın bu tahtayı satın almış olduğunu kabul etmemizi sağlıyor, 1503 yılında Tadeo Sarnelli'nin de böyle yaptığı kesin olarak biliniyor.⁵⁷ Hatta bazen Osmanlı tüccarların diğer mallarla birlikte tahta da satmak için Rodos'a geldikleri de oluyordu.⁵⁸

Yalnızca bir defa kesin şekilde saptanmakla birlikte, Mısır'a giden kereste yüklü gemilerin genellikle Rodos'tan yola çıktığı fark edilmiştir. Türk tüccarların ister kendi gemileri, isterse Rodos tekneleriyle Rodos'a kereste getirme alışkanlığını edinmiş olmalarının şaşılacak bir yanı olmamalı. Nöbeti Müslümanlara devretmeden önce, bir zamanlar Cenevizliler Memluklara Anadolu kökenli kerestenin sağlanmasında aracı görevini görmüşlerdi.⁵⁹ Osmanlıların egemenliği altında, Rodos ve İstanköy, Anadolu'dan kesilen ağaçların bir ölçüde de olsa dağıtım merkezleri olmayı sürdürdü;⁶⁰ ama incelenen dönemde, Rodoslular neredeyse bu ticaretin tekeliyle ellerinde bulunduruyorlardı. Üretim alanlarının yakınında, bir ateşkesin korunması⁶¹ altındaki deniz bölgesinde Osmanlı komşularıyla sürekli iş bağlantısı olan Rodoslular yöredeki keresteyi elde etmek için tüm kolaylıklara sahiptiler. Bu kısıtlı coğrafi bölgede bir ticaret filosundan yoksun olan ve Yedi Burun'u aştıktan sonra da Rodoslu korsanların insafına kalan Osmanlılara, tarikat liderinin uyrukları gerekli hizmeti kendi ticaret donanmalarıyla sunabilirlerdi. Bu aracılık görevi son derece gerekliydi, çünkü 1516'ya kadar, Osmanlı dışsatımcılarla Mısırlı dışalımıcılar iki ayrı devlete bağlıydılar. Sonunda, Menteşe'nin orman zenginliğiyle kayda değer Memluk talebinin çakışması, olsa olsa bu alışverişi daha etkin hale getirebilirdi.

Bu nedenle tarikat arşivlerinde sık sık kereste ticaretine değinmelerin bulunmasına şaşmamak gerekir. Bununla birlikte, bu olaya zaten birincisini safdışı bırakmayan ikinci bir açıklama da önerilebilir: Kereste ve zift savaş gemilerinin yapımında kullanılabilen stratejik ürünlerdi, bu nedenle de başka dinden olanlara satılması yasaktı. Böylece tarikat liderlerinin bu alışverişi özellikle denetledikleri varsayılabilir. Her halükârda, bu ilke ne-

⁵⁶ AOM 404223r°.

⁵⁷ AOM 394254r°.

⁵⁸ 1515 yılında *barza de Loyso de Puro cargu de panse et tavolo de conto de nostri citadini rhodiiani Nicola Verguti & Giorgio Chiessari compertate da mercanti turchi qua dentro el porto de Rhodo per condurcelle a Raxeti* (AOM 404222v°).

⁵⁹ Bkz. Ashtor, *Levant Trade*, s. 128.

⁶⁰ Bkz. Efthymiou - Chatzilacou, s. 251 sqq.

⁶¹ Bkz. aşağıda s. 110-112.

deniyle iznin Papalık devleti tarafından verilmesine özen gösteriyorlardı: Bu, 1479 yılında IV. Sixte'in, 1486 ve 1488'de VII. Innocente'nin, 1505'te de II. Jules'ün bağışlarının konusunu oluştuyordu.⁶² 1514 yılında, tarikat lideri, X. Léon'un bir mektubundan destek sağlıyordu⁶³ ve daha 1482 yılında, tarikatın Osmanlı hükümetiyle pazarlık etmesine izin vererek, Camerlingue aynı nedenle Rodoslu uyrukların Mağripliler ve Türklerle gidip ticaret yapmalarını kabul ediyordu.⁶⁴ Bu aykırılıklar adanın özel konumuyla doğrulanıyordu; ada halkı yalnızca ticaret ve buğday dışalımının geliriyle geçimini sağlayabilir –böylece de adada kalabilir– idi. Böylece tarikat liderinin verdiği izinler kâr sağlayan kişinin satışından elde ettiği geliri, tercihen de buğday ya da erzak şeklinde, Rodos'a geri getirmesini öngörüüyordu:⁶⁵ Tarikatın gerçek bir ticaret üçgeni oluşturan bu durumu dikkatle izlemesi için işte bir neden daha.

Elbette, papa tarafından verilen izinler, satılan keresteden ve ziftten bir donanmanın inşasında yararlanılamaması koşulunu ileri sürüyordu. Bununla birlikte bu özel maddeye titizlikle uyulup uyulmadığı sorulabilir. *Lignamen* terimi açık değil ve altına ne konulması gerektiği de pek bilinmiyor. Kirişlerin, kalasların (*trabes*, mertek) ya da Sisam'da hazırlanan “direk”, ama “gemi direği” diye de çevrilebilecek olan bu dirliklerin gerçek kullanım alanı neydi? Zaten, 1507 yılında Bernardo'nun Brullus'a –görünürde düz tabanlı gemilerde kullanılan, bu gerçek–⁶⁶ arteneler ve kürekler ile eski bir gemi (*grippo*) direği götürdüğünü görüyoruz. 1501 yılında Pietrus Baptistus Gentilis'in kalyonuyla taşınan artene ve küreklerin kullanılacağı gemiler hakkında hiçbir ayrıntı verilmemiş.⁶⁸ Bu durumda tarikatın Papalık devleti tarafından getirilen kısıtlamalara kasıtlı olarak kulak asmadığı sonucunu çıkarmak da abartılı olurdu.

Ne olursa olsun, ihtiyaç durumunda gerekli malzemeyi el altında bulundurmamak amacıyla da olsa, tarikat liderleri bu alışverişi denetliyorlardı. Piri Reis'in yukarıda alıntı yapılan metninden ve tarikat arşivlerinin doğruladıklarından bu sonuç ortaya çıkıyor: 1495 yılının nisan ve mayıs aylarında, Türkiye'den kereste ile geri dönen gemilere, kurul gerçekten de Mısır'a gi-

62 AOM 7637r^o-v^o (387168v^o sq.), 212r^o, 229r^o (389179r^o-v^o); 8141r^o.

63 AOM 40326 v°-1r^o.

64 AOM 76123r^o.

65 Bkz. yukarıda s. 38.

66 Söz konusu olan *germie*'dir: Bkz. “germe (zerme)” makalesi, Jal² VI 769: “Düz tabanlı Mısır gemisi” (bkz. *caramoussal/karamürsel*). 1520 - 1521'de, korsan Alvaro Curnio'nun bir barza ve bir germe ile birlikte gittiğini görüyoruz (AOM 409198v^o).

67 AOM 398198r^o.

68 AOM 7914v^o sq.

dışlerini erteleme, yüklerini boşaltma ve kereste temin etmek için yeniden Anadolu kıyılarına gitme emrini veriyordu.⁶⁹ Bu iki örnek görünürde gemilerin Mısır'a gitmeden önce Rodos'a uğrama alışkanlıkları olduğunu gösteriyor. Üçüncü bir belge de bu alışkanlığın, önemi stratejik olduğu kadar ekonomik de olan bir alışverişin tarikat liderinin denetimine bağlı olduğunu açıkça anlatıyor: 1501 Temmuz'unda, Nicolas Centurione'nin barzası, Andrea Missuro'nun karavelası ve kereste yüklemek için Fethiye Körfezi'ne günüş olan diğer gemiler, dönüşte Lindos'a geliyorlardı; bu liman, tarikat liderinin "niyetini açıklamasını beklemek üzere" özellikle bu uygulama nedeniyle seçilmiş gibiydi.⁷⁰ Tarikat lideri, bu karışık dönemlerde onların güvenliğini sağlamak için bir kervan oluşturmuştu, ama öbür yandan da Baptistus Gentilis'in kalyonunun da buna katılmasını zorunlu kılmıştı; ancak, önkoşul olarak, yükünde yer alan ve "Rodos gemileri için gerek duyulan" kükreklerle artencileri Rodos'ta boşalttıktan sonra.⁷¹

*
* *

69 22 Nisan 1495 tarihinde *consideratis occurrentiis temporis et negotiorum et respectibus bonis urgentibus fuit deliberatum quod dicta navigia non descendant pro presenti viagio Egypti et Sirie sed interim pomint exonerare lignaminia et iterum ire ad Turchiam ad onerandum alia et venire Rhodum et postea ordinabitur secundum nostram exigentiam* (AOM 7816^v); ve 25 Mayıs 1495'de: *proparte videlicet illa de Lindone vadant ad Lindonem et superscedant in sua profectione in Siriam se possint exonerare et iterum ire in Turchiam ad onerandum lignamina et veniendum Rhodum altera non pars dictorum navigiorum prosequantur viagium suum ad Siriam cum obligatione quod revertentur Rhodum infra terminum prefixum* (AOM 7823^r). Tam olarak bunlar ifade edilmiş olmasa da, (özellikle de ikinci belge okununca) saldırı durumunda yararlanılacak insandan yoksun kalma endişesinin ötesinde, eğer kent kuşatılacak olursa, vazgeçilmez olduğu meydana çıkabilecek bir gereci, en azından bir süre için, Rodos'ta saklama isteğini gözler önüne seren bu istek açıkça görülmektedir. 1512'de olduğu gibi 1480 yılında da St. Pierre şatosuna ve İstanköy'e gönderilen kerestenin "Türkiye'den" geldiğini belirtelim (AOM 7647^v; 8251^v).

70 *Ubi expectarent declarationem voluntatis Sue R^e D.* (AOM 7914^v). Lindos Limanı hakkında, bkz. (s. 45) Arnold von Harff'tan alıntı yapan Torr: "Rodos'tan ayrılıp İskenderiye'ye giden gemiler, kereste ve içme suyu için Lindos ve Pheraclos arasındaki körfeze geliyorlardı."

71 *Etiam quod galeonis antequam discedat e portu Rhodi exoneret remos et antennas que sunt necessarie pro usu navigiorum Rhodi* (AOM 7914^v sq.).

SONUÇ

Kereste ticaretine özel bir ilgi duyulmuştu, çünkü bu konudaki belgeler oldukça zengindi ve ayrıca bu özgül ticaret, tarikat liderinin uyruklarının ekonomik etkinlikleri içinde açıkça önemli bir yer işgal ediyordu. Bunun ötesinde ekonomik etkinlik konusunda daha tam bir fikir edinilmesine olanak sağlıyordu. Rodos yalnızca Hristiyan korsanlar tarafından Doğu Akdeniz'de ele geçirilmiş ganimetin satış yeri, büyük deniz yolları üzerinde bir menzil ve ikinci dereceden uluslararası bir pazar değildi: Rodos dışında bir Rodos ticareti vardı, özellikle de hiç kuşkusuz başlıca Batı ürünlerinin satıldığı Osmanlı toprağında. Ama bilhassa, coğrafi durumları ve şövalyelerin askeri koruması, Rodosluların kendilerini Menteşe, Mısır ve Rodos kıyılarını birleştiren bir ticaret üçgeninin vazgeçilmez oyuncularını kabul ettirmelerine olanak sağlamıştı. Bu ticaretin başlıca mallarını Anadolu'dan sağlanan kereste (kuşkusuz kuru üzüm ve günlük ağacı gibi anakara ürünleri de) ve en azından 15. yüzyılda, Mısır buğdayı oluştıruyordu.

★

★ ★

I - 3

KORSANLIK

GİRİŞ

Doğu Akdeniz uzun süre korsanlık için özellikle ilginç bir etkinlik sahnesi oluşturdu. Bu olgu belki de, zaten bilinen pek çok nedenle açıklanabilir.

Özellikle Ege Bölgesi için geçerli olan ilk neden, adaların ve anakaraların girintili çıkıntılı, vahşi ve genellikle karayolundan ulaşılması son derece güç olan kıyılarının korsanlar için sayısız ve güvenli barınak oluşturması. İncelememi kapsayan dönemde, korsanlara açık üs ya da sığınak ve pazar olarak belgelerde en sık rastlanan yerler, Hristiyanlar için Rodos, Thasos, Skyros, Skiathos; Osmanlılar için de Foça, İzmir, Seferihisar, Milet, Antalya ve Eğriboz'du.¹

Bir ölçüde coğrafi koşullara bağlı olan ikinci bir açıklama unsuru da, Doğu Akdeniz'de önemli bir insan nüfusunun ve ticari etkileşimin varlığıdır. Elbette ilk olarak, İskenderiye'yi Mani, Rodos ve Kıbrıs üzerinden Batı'ya, özellikle Venedik'e, tıpkı dönüşte Suriye-Filistin kıyısına olduğu gibi, bağlayan güzergâh akla gelir. Ama, İstanbul'dan erzak getiren denizyollarını da belirtmek yerinde olur: Osmanlı başkentinin Mısır, Anadolu sahili, Selanik ve Eğriboz bölgeleriyle ilişkileri de gerçekten çok önemliydi. Son olarak da, Mağrip ile Mısır arasındaki gidiş gelişler, Rodoslulara kayda değer ganimet fırsatları sağlıyordu. Son bir çekici av da Mekke'ye giden Müslümanlar ve Mısır yoluyla Kudüs'e giden Hristiyan hacılar tarafından sunuluyordu. Oysa Ege Denizi'nin doğu havzasının coğrafyası ve dönemin denizcilikle ilgili teknik koşulları, denizcileri hep aynı deniz yollarını kullanmaya ve aynı yerlerden geçmeye zorluyordu. Doğal olarak zaten tehlikeli olan bu yol ve yörelerin korsanlar tarafından özellikle yeğlenen pusu nok-

1 A. Krantonelle de kendi açısından aşağı yukarı bu coğrafi dağılıma ulaşmıştır (bkz. s. 357 ve 389 ve harita). Yine bkz. Zakythinos, s. 716.

talari olduğu bir gerçektir. Korsanların her zaman aynı yörelerde eyleme geçtiklerini görmek hiç de şaşırtıcı değildi: Mani, özellikle de Malio Burnu ile Cythere; Cyclades'lar ("Takımad") Eğriboz, Taşoz'da Sounion'un Rum kıyısı; Çanakkale Boğazı; İstanköy'den Sakız Adası'na kadar olan mesafedeki Anadolu kıyıları; Suriye-Mısır sahili; Kıbrıs ve Girit.² Yukarıdaki listede Oniki Ada'nın yokluğu kuşkusuz fark edilmiştir. Elbette bu adalar ve karşılarında yer alan kıyı da büyük zararlara uğramıştı. Bununla birlikte, 1480-1522 yıllarında, ileride-yeniden değineceğimiz tarihsel nedenlerle, onlar bu felaketlerden uzak kalabilmiştir. Tarikat liderlerinin donanması-nın, zamanında bu bölgeyi denetlemeyi büyük ölçüde başardığı fark ediliyor. Buna karşılık, ne Osmanlı İmparatorluğu, ne Venedik Cumhuriyeti ve ne de St. Jean tarikatı, Ege'nin geri kalan bölümünde güvenliği sürekli şekilde korumayı başarabilmiştir. Artık coğrafi olmaktan öte tarihsel bir boyut kazanan bu olay,³ elbette ki, Doğu Akdeniz'de 15. yüzyılın sonunda ve 16. yüzyılın başında korsanlığın gelişmesinin son ve göz ardı edilemeyecek bir açıklamasını oluşturmaktadır.

Demek ki korsanlık, Doğu Akdeniz'de ortaçağın sonuna özgü bir olay değildi. 1480 ve 1522 yılları arasında korsanlık özel çizgiler taşır. İleride-ki sayfalar bu belirgin özelliklere ayrılmıştır. Bu durumda önce Osmanlılar ve Rodoslular arasındaki ilişkilere değinilerek, bu korsan ya da deniz akıncılarının kimler oldukları araştırılacak; mesleklerini nasıl uyguladıkları, maddi, ama daha da önemlisi insani öğelerden oluşan ganimetlerinin akıbeti ve son olarak da, etkinliklerinin bu bölge ve zaman içinde ne tür evrimler geçirmiş olduğu incelenecektir.

2 Burada da, A. Krantonelle tarafından çizilen harita benzer bir görünüm sağlıyor. Coğrafi gerçeklerin önemi, son derece farklı bir tarihsel çerçevede gerçekleşen olgularla ortaya çıkmaktadır (Osmanlılar Hristiyan güçleri Ege'den kovdukları için). M. Fontenay tarafından hazırlanan, 1655 ve 1674 yılları arasında "Osmanlı sularında Hristiyan korsanların akıncılarıyla ilgili" harita (s. 435) 1480-1520 yıllarındakileri gösteren haritayla çok benzer bir görüntü sunar. Bununla birlikte, kayda değer bir fark belirlemektedir: M. Fontenay, şövalyeler döneminde bu olayların dışında kalmış olan Rodos bölgesinde gerçekten de etkin bir korsanlık eylemini belirtmektedir. Bu nedenle, bazı tarihsel özelliklerin önemini göz ardı etmemek yerinde olur. Denizyollarıyla ilgili zorlamalar ve korsanlık üzerindeki etkilerine gelince, bkz. B. J. Slot, s. 20 - 24; M. Fontenay, s. 434 - 441. Bu açıdan Rodos, hiç kuşku yok ki, haritanın stratejik bir noktasında yer almaktaydı (bkz. Zakythinos, s. 703).

3 Elbette ki bu konuda konjonktürel ve yapısal etkenlerle karşı çıkma girişimleri anlaşılabilir. Belirli bir noktaya kadar, St. Jean şövalyelerinin Rodos'taki varlığının gerçekten de oldukça sınırlı küçük bir bölgeyi denetlemesine olanak sağladığı ölçüde, bu doğrulanabilirdi. Ama, Ege'nin bütününe ele alacak olursak, dönemin coğrafyası ve denizcilikle ilgili teknikleri büyük oranda Osmanlıların ya da Venedik'in güç alanının dışında kalıyordu.

KORSANLAR

Türk korsanlar hakkında oldukça yetersiz bilgilere sahibiz. Bu konuya daha çok Sanudo'dan başlayarak, Venedikli vakanüvisler tarafından değinilmiştir. Bu nedenle, kesin olmayan ve genellikle çelişkili resmi yazılardan yararlanmak zorundayız. Pek çok durumda, korsanların adı belirtilmemiştir. Aksine, daha hayattayken efsaneleşmiş birkaçına belki de fazla önem verilmişti. Bu kişiler küçük filotillalar yönetmiş benziyorlar. İşte, korsanların kesinlikle eksik olan ve yalnızca 1480-1522 yıllarında Doğu Akdeniz'deki etkinliklerini ele alan bir liste. Gemileriyle ilgili ayrıntılar, bize bilgi aktaran kişilerin kesin olmayan ve çelişkili öykülerinden alınmış yaklaşık bilgilerdir. Burada yalnızca büyüklük dereceleri yer almaktadır.

Bronzus: Asi; Piri ve Tachialis Süleyman ile 24 fusta (1518).

Camenssa: 4 fusta ve 2 *schirazzi*. Barındığı yer Foça (1497).

Caplici: Asi; Milet'te barınıyor (1496); 1498'de 2 fusta. 1499'da padişaha katılıyor.

Chiccosi: 2 fusta (1489).

Comazoti: 1496.

Enrichi: 6 fusta; Milet'te barınıyor (1496). 1497 yılında padişaha katıldığı zaman bir *galeazza grossa*'ya sahip. Aynı yıl 9-10 kadar yelkenli gemisi (örneğin: 1 barza, 1 karavela, 2 *galie*, 6 fusta) olduğu söyleniyor. 1501'de 1 küçük kadirga, 2 fusta ve pek çok çekdirisi bulunuyor. Seferi-hisar ve Eğriboz'u kullanıyor.

Hayri Bey el-Moro: 1521 yılında 4 *galie* ve 4 fusta ile padişah adına Suriye-Mısır kıyılarını denetliyor. 1522'de yelkenli 12 gemi.

Kara Hasan: Kara Turmuş'un erkek kardeşi. Milet'te barınıyor (1496). 1497'de padişaha katılıyor; 1 karavela, 1 *schirazzo grosso*, 3 fusta; 1498 Eylül'ünde, 2 fusta ve 1 barza; 1499'da, 7 fusta. 1499'da ölmüş ol-

sa da, biradaşı vardı ya da Venedikliler üçüncü bir kişinin olaylarını yanlışlıkla ona mal ettiler: 1506'da iki ve 1513'te de 3 fusta.

Kemal Reis: En tanınmış. Piri Reis'in amcası. Müslümanlarda olduğu gibi Hristiyanlarda da bir efsane olmuştu.¹ Diğer yandan elimizde onunla ilgili pek çok inceleme bulunmaktadır.² Ayrıntılara girmeden, yalnızca Eğriboz'u üs gibi kullanmış olduğunu ve 1495 yılından itibaren de padişaha katıldığını söylemekle yetineceğiz. O zamandan başlayarak ve 1510'a kadar, Saray tarafından bazen fustalardan, ama bazen de galie ve barzelerden oluşan önemli donanmalarla sık sık Boğazlar dışına gönderiliyordu.

Kurdoğlu Muslihiddin: Milet (1508) ve Seferihisar'dan (1509) yararlanır. O tarihte, 9 fustaya sahipti; 1510'da, 6 fusta; 1511'de, 5 yelkenli gemi ve 1 barza; 1514'te, 11 fusta ve 3 *galeotes*; 1515'te, 10 fusta ve 3 çekdiri ve hatta aynı yıl yelkenli 40 gemi; 1516'da, 2 galie ve 7 fusta. 1517 yılında padişaha katılır ve sonraki yıllarda yelkenli 30-36 gemi yönetir.

Kara Mahmud: 1520'de asi: 2 ya da 3 *galie*, 1 kalyon (ya da bir nave) ve 10 kadar da fusta. Foça'yı kullandığı 1521 yılında 13 ve hatta 22 kadar yelkenli gemi. 1521'de padişaha katılır.

Kara Musa: 1505 yılında 5 fusta.

Pîrî: Kemal Reis'in ünlü yeğeni mi? 1518'de asi: 7 fustaya sahip, Bronzus ve Tachialis Süleyman'ınkilerle birlikte toplam 24 fusta.

Tachialis Süleyman: 1518'de asi; Bronzus ve Pîrî ile birlikte 24 fusta.

Sinan: 4 fusta (1521). Din değiştirmiş bir Yahudi olabilir.

Süleyman Reis: 2 galie ve 4 fusta ile birlikte padişahın hizmetinde (1520). 1522'de, 7 *galie* ve 2 fusta ile Osmanlı Sarayı'nın hesabına korsan topluyor: Foça'yı kullanıyor.

Talesiman Reis: Aynı mı? 1517'den beri padişahın hizmetinde. 3 galie, 2 fusta ve 3 barza (1522).

Kara Turmuş: Kara Hasan'ın erkek kardeşi. Bu iki adam konusun da Saadeddin tarafından kaleme alınmış kısa bir yaşamöyküsü elimizde bulunmaktadır.³

1 Bkz. Ebu Bekir ed-Darani'nin Rodos'a karşı harekete geçmesi için II. Bayezid'e baskı yaptığı mektubun bölümü: "Şayet Sultan Bayezid, Allah onu muzaffer ve saltanatını daim eylesin, idaresinde beş kadırğa bulunan Kemal'e tüm Rodos gemilerini ele geçirmeyi emreden resmi bir yazı gönderse, beriki bunu hemen yerine getirir ve halkı kurban ederek, pek çok Müslüman tutsağı kurtarır. Rodos halkı Azrail'den çok Kemal'den korkuyor": Bkz. ek no 31.

2 Bkz. von Burski, Mordtmann ve Parmaksızoglu'nun *I. A.*'daki makalesi.

3 Bkz. Saadeddin II, s. 128 - 131.

Bu Osmanlı biyografi yazma geleneğini aynı dönemlerde meydana gelen olaylarla ilgili Venedik resmi yazılarıyla karşılaştırmayı ilginç buldum:⁴

Kara Hasan adında biri, rahatça hareket ettikleri denizde seyreden imparatorluk donanmasının levendleri arasında yer alıyordu. Enginler kadar büyük bağışlayıcı yürekli şahın karşısında el pençe divan durup boyun eğdiği için, padişahın inayetlerine nail oldu ve bir kadirganın başını getirildi.

[Bu olay 1498 ilkbaharında meydana geldi. Kara Hasan İstanbul'a hareket ederken, erkek kardeşini, hemen Seferihisar'a götürmesi gereken iki büyük fusta, bir çekdiri ve bir *gribo* ile birlikte Gelibolu'da bıraktı. Kara Turmuş'un da padişahın hizmetine girdiği görülecektir. Ama, 1498 yılında, Venedikli haber vericiler Kara Hasan'ın Sakız Adası'nda ve bir Osmanlı adası olan Limni'de korsanlık yaptığından söz ediyorlar.]⁵

Venedikli kâfirlerce karşı verilen Modon savaşı sırasında [1499 Ağustos], Kara Hasan, Barak Reis'in bir yangın sonucu batan gemisinde bulunuyordu. Orada, bir top güllesiyle vurularak şan ve şeref içinde öldü. Savaş yerinde bir saniye daha durmayan Kara Turmuş adlı erkek kardeşi, doğum yeri ve memleketi olan Seferihisar'a geri döndü. Orada kendisine gemiler yaptırdı ve açık denizlerde eşkiyalığa başladı.

[15 Ekim 1499 tarihli bir mektup da, Sakız'daki Venedik konsolosu Kara Hasan'ın bir gülleyle vurularak öldüğünü ve Kara Turmuş'un da fustalardan oluşan bir donanmanın başında bulunduğunu doğruluyor. 30 Ekim'de, korsanın Seferihisar'a yerleştiğine ve beş fustasının Domosli Çelebisi tarafından gönderilen bir deniz filosunca yok edildiğinden emin olunabileceğine işaret ediyor. Kara Turmuş iç bölgelere kaçmış olabilir. Bu haber yanlıştır.]⁶

Uzun yıllar korsanlık yaptı ve kötü insanlarla birlikte olduğu için de, yaptığı kötülükler gitgide arttı. Zararlı davranışları Suray'm bilgisine ulaşınca, on kadirga silahlandırıldı ve bu eşkıyayı ele geçirmek için beş yüz yeriçeri gönderildi. Ama, Kara Turmuş'un inine saldırdıkları zaman, beriki kıyafet değiştirerek kaçtı ve kurtuldu. Onu izleyemedikleri için çok sayıda mal bulunan evini yağmaladılar. Yaklaşık beş yüz yelken ve çapa ve de başka denizcilik gereçleriyle birlikte, sayısız top, tüfek ve savaş aletini ele geçirdiler. Bunların tümüne devlet hazinesine (miri) teslim edilmek üzere el konuldu.

⁴ Aşağıdaki satırlarda, Saadeddin'in metni italik olarak yazılmıştır. Köşeli ayrıçlar içinde ve küçük puntolarla, banlı kaynaklardan elde edilebilecek tamamlama ya da yorumları ekledim.

⁵ Bkz. Sanudo I 977 sq. (Sakız'daki konsolosun, 5 Nisan 1498 tarihli mektubu), II 147.

⁶ Bkz. Sanudo III 128.

[Elçi Andrea Gritti, Venedik'e geri dönünce, 1503 Aralık'ında, Saray'ın *contra Caridormis e altri corsari* [Karidormis'e ve diğer korsanlara karşı] Gelibolu'da iki galie ve on fustayı silahlandırmakla yetinmesine değiniliyordu.⁷ Donanmaların genellikle denize açılmadığı bir dönemde Osmanlıların Kara Turmuş'a yaptıkları baskın kasım ayında gerçekleştirilmiş olmalıydı, çünkü 1 Aralık 1503 tarihli bir mektupla Sakız Adası konsolosu tarafından Venedik'e bildirilmişti. Konsolosa göre, bu korsanın evinde para darb etmeye yarayan malzeme de ele geçirilmişti.]⁸

Dağlık ve ıssız bölgelerde başboş dolaşırken, Kara Turmuş memleket memleket amaçsız gezmeye koyuldu. Birkaç yıl boyunca, köşe bucak saklanmakla yetindi. Sonunda, Aydın eli Sancakbeyi Çarşegir Sinan Bey tarafından ele geçirildi, o da korsanı Babüssaade'ye gönderdi. Hicri 909 yılının 14 Zilhicce'sinde, bir perşembe günü,⁹ Karadeniz kıyılarındaki yüksek yaylalara gitmesi [ona] emredildi.

[İ. H. Uzunçarşılı'ya göre Kara Turmuş asılmış olabilir.]¹⁰

Vardaro: Padişahın hizmetinde yelkenli 19 gemi (1507).

Bu listede de görüldüğü gibi, bu konudaki bilgilerimiz belirsiz kalmaktadır. Bu adamların kökeni tam olarak bilinmiyor. Limni'de doğmuş olan Barbaros kardeşler görünürde Türk baba ve Rum anneden geliyorlardı.¹¹ Sarayda yetiştirilmiş İstanbullu Rum köle olan ve Gelibolu'da Karaman ya da Karaburun (İzmir Körfezi'nin çıkışında) kökenli Türk bir ailede doğmuş bulunan Kemal Reis, deniz kurdu mesleğine korsan olarak başladı.¹² Kara

7 Bkz. Sanudo V 451. Sakız'daki Venedik konsolosuna göre, Saadeddin, padişahın 1500 ilkbaharında Manisa Çelebi'sine (o tarihte Korkud) şahsen gidip Kara Turmuş'u cezalandırma emrini verdiğinden habersizdir. Eğer böyle olsaydı, Kara Turmuş Bozcaada istikametine yönlirdi. (Sanudo III 448). 1500 Mayıs'ında, Limni sularında on fusta ile görülmüştü (Sanudo III 492). Diğer yandan, elçilik girişiminde, Gritti, 1503 ilkbaharında Kara Turmuş'un Tinos'u ele geçirmeyi denediğine ama, bir başarısızlığa uğrayınca da Sefehisar'a geri dönmeden önce, başka yöreleri yakıp yıktığına değinmişti. Bkz. Alberi, s. 14.

8 *Hanno trovato in detta caseta le stampe de batar aspri et ori*. Bkz. Sanudo V 973 sq. ve Sanudo V 957'de yer alan kısa bir anlatı.

9 29 Haziran çarşamba olduğu için, gerçek olarak 30 Haziran 1504 tarihini düşünmek gerekir.

10 Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 216 no. 1. Venedik donanmasının bir yüksek görevlisi 28 Haziran 1505'te, Nauplie'de Kara Turmuş'un Kemal (?) tarafından yakalarından söz ediyor, ama bu durum 1506 Kasım'ında gerçekleştirdiği yeni kötülüklerle onu itham etmesine engel olmuyor (Sanudo VI 502).

11 Bkz. Gazavât, c. 5 sq. S. Soucek, "The Rise", s. 246 sqq.'da Barbarosların kökeni konusunda yararlı bir açıklama sağlıyor.

12 Bkz. Burski, s. 6, 10-14, 20; Kissling, "Die Flottenpolitik", s. 39 sq.; Göyünc, E. İ. 2'deki "Kemal Reis" konusu; Mordtmann.

Hasan ile Kara Turmuş da Seferihisar kökenliydimler, burası Osmanlı korsan ve deniz akıncılarının özellikle yeğlediği bir barınaktı: Hiç kuşkusuz bu bir rastlantı değildi.

Bu insanların doğuştan Müslüman olduğu gün gibi ortada. Türk müydüler yoksa Müslüman olmuş Rum mu? J. H. Mordtmann'a göre,¹³ Kara Turmuş ya da Kurdoğlu gibi, Kemal ve Piri de Rum köle ya da din değiştirmiş değillerdi, "doğuştan Türktüler". Mordtmann savını desteklemek için, tam anlamıyla Türk olan bir korsanlık geleneğine sahip bu korsanların kökenlerinin Anadolu kıyılarından geldiğinin altını çiziyor. Rumlarla temas sonucunda, bazı Türk çevrelerin güç ve tehlikeli bir deniz olan Doğu Akdeniz'e açılmayı öğrenmiş oldukları doğrudur. Bununla birlikte, çok sayıda yerli Rumun da 15. yüzyılda Müslümanlığı yeğlediğini değerlendirmek de yerinde olur.¹⁴ Bugünkü bilgilerimizin bugünkü ışığında, 15. yüzyılın sonunda ve 16. yüzyılın başında var olan korsanların kuşkusuz Müslüman ve tamamen "Osmanlı" bir soydan geldiklerini ifade etmek kesinlikle olası değildir.

Şurası kesin ki bu insanların genellikle aralarında akrabalık bağları vardı: Tıpkı Kara Turmuş ve Kara Hasan gibi Barbaroslar da kardeşti; Piri Reis, Kemal'in yeğenydi. 1517 yılının sonunda, Venedikli bilgi vericiler hâlâ ünlü Kurdoğlu'nun bir yeğeni ile bir kuzeninin yönetiminde Sakız bölgesini yakıp yıkan 31 fıstadan söz ediyorlar.¹⁵ İmparatorluğun kıyı bölgelerindeki halklar için, Osmanlı korsanlığı/deniz akıncılığı bir aile işiydi.

Bazen bağımsız, bazen Osmanlı Sarayı'nın emrinde, bazen de açıkça isyan halinde belirdiklerinden, hangisinin deniz akıncısı, hangisinin korsan olduğunu ayırt etmek oldukça güç. Bununla birlikte Saadeddin'den öğrendiğimize göre, asi Kara Turmuş'un saldırısına uğrayan Osmanlı kıyıları 912/1506-1507'de yeniden Türk gemilerinin kurbanı oldu.¹⁶ Demek ki sözcüğün tam anlamıyla bir Osmanlı korsanlığının varlığı inkâr edilemezdi, çünkü yalnızca din düşmanlarına değil padişahın uyruklarına da saldırıyorlardı. Zaten 1495 yılında II. Bayezid Kemal Reis'in şahsında ilk kez bir korsana görev veriyordu. Bu tarihten başlayarak Osmanlı Sarayı tarafından yürütülen deniz akıncılığı siyasetine daha ileride geri dönecek. Burada bu denizcilerin, deniz akıncısı ya da korsan, hiç kuşkusuz genellikle merkezdeki yetkililerden bağımsız olduklarını kaydetmekle yetinelim.

¹³ s. 43.

¹⁴ Bu konuda, bkz. H. İnalcık'ın E. İ. 2 II, s. 1007'de yer alan "Gelibolu" konusunda b-saca betimlediği şekilde Gelibolu halkının evrimi.

¹⁵ Bkz. Sanudo xxv 247.

¹⁶ Bkz. Saadeddin II, s. 128 - 131. 1486-1488 tarihli bir Osmanlı raporu herkesi suçlayan adı bilinmeyen başka bir Müslüman korsan örneği verir: Bkz. TKS E 6071/35 (ek no 18).

Ama, o andaki durumları her ne olursa olsun, bu kişilerin aynı limanlardan yararlandıkları görülüyor. Oysa Seferihisar gibi küçük bir liman leventler için gerçek küçük bir cumhuriyetmiş gibi görünüyor: Bu olayın, bu limana karşı girilen ilk harekât olmamasına karşın, Saadeddin'in anlattığına göre, orada gerçek bir tersaneye sahip olan Kara Turmuş'u bu yöreden kovmak için padişahın büyük bir çabaya nza göstermesi gerekmişti. Vakanüvis, Osmanlı askerlerinin bu olaydan yararlanarak bu eşkıya yuvasını temizlediklerini açık şekilde anlatmıyor, çünkü birkaç yıl boyunca korsanlığın ortadan kalktığı görülüyor. Bununla birlikte, kısa sürede Seferihisar eski işlevine yeniden kavuşmuştur. Elbette bu durum, zaten ortak yerel ve aile kökenleriyle birbirine bağlı olan bu denizcileri, padişahın hizmetindeyken daha güçlü olan bir dayanışmanın birleştirdiğini düşündürmektedir. 1496¹⁷ yılında Osmanlılar tarafından tutuklanan, ertesi yıl padişahın korsanlarla savaşmak üzere oluşturulmuş bir tilotillasıyla Boğazlar'dan çıkan Enrichi'nin Venediklilerin gözünde işlevini gerektiği şekilde yapmamış olmasına şaşmamak gerekir: Bir yanlış anlama sonucu onların gemilerinden birine saldırmakla kalmadığı gibi,¹⁸ Sakız'daki Venedik konsolosunun isteği üzerine korsan Camenssan'ın zaptetmiş olduğu bir barzayı da ele geçiren Enrichi, Camenssan'ı yakalamayı reddeder.¹⁹ Hatta 1506-1507 yıllarında, elçi Jacomo Contarini'nin anlatımına göre, korsanlığı bastırmakla görevli bir donanmanın kaptanının gerçekten de korsanlarla birleştiği, onlara katıldığı da görülmüştür.²⁰ Padişahların siyasal iradeleri ne olursa olsun, denizcilerin bu ortaklığının, birliğinin varlığı, kaynaklarımızın da ayrıntılarıyla gösterdiği gibi elbette belli bir karışıklık yaratıyordu.

Son bir karmaşa unsurunu da, bu işlere mali destek verenlerin çeşitliliği oluşturuyordu. Şurası kesin ki bazı korsanlar, özellikle de ilk başarılarının sonunda zenginleşince, mali kaynaklarını kendileri sağlıyorlardı. Ama, deniz akıncılığıyla ilgilenen başka kişiler de vardı ve bu durum bazı karmaşalara neden oluyordu. 1496 yılında II. Bayezid tarafından emredilen bastırma harekâtı yalnızca çok sayıda korsanın tutuklanması, idamı ve etkinliklerinin bir süre için ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmadı:²¹ Sakız'daki Venedik konsolosu Sakız yöresinden zengin ünlü dört Türkün de korsanlarla işbirliği yaptıkları için mahkûm edildiklerini ekleyerek

17 Sanudo I 204 sq.

18 Sanudo I 702, 703, 707; Malipiero 154-156.

19 Sanudo I 757.

20 Sanudo VII 18.

21 Bkz. Sanudo I 86, 135 - 136, 204 - 205; Malipiero, s. 154-156.

raporunu tamamladı.²² Bu kişilerin servetleriyle ilgili yazı, onların suç ortaklarına mali destek sağlamış olduklarını düşündürüyor.²³ Bu *principal turchi*'ler [önemli Türkler] kul muydular ya da daha ziyade biraz özel bir yatırımın yarattığı zengin kişiler miydiler? Her ne olursa olsun, vezirlerin emirlerine karşın bile, yerel yetkililer deniz akıncılığını desteklemekte sakınca görmüyorlardı: Nauplie'deki Venedikli donatıcı ve kaptan, 1479 ve 1482 yılları arasında adanın sancakbeyini, Eğribozlu Türk fustaların neden olduğu zararlardan²⁴ sorumlu tutarak resmen suçluyordu.²⁵ Oysa Venedik ile Osmanlılar arasında henüz yapılmış olan barış her iki tarafın da karşılıklı olarak akıncılarına dokunulmamasını öngörüyordu. Ne var ki Eğriboz sancakbeyi, II. Bayezid'in iradesine aykırı davranıyordu. Bartolomeo Minio'nun sancakbeyinin değiştirilmesinin fazla uzun sürmüş bir duruma son vereceğini umut etmesi hiç de safça bir düşünce değildi. Sonunda, 16. yüzyılın ilk on yılında Manisa ve Antalya'da görevlendirilmiş Şehzade Korkud'un, deniz akıncılığını destekleyip mali yönden ona yardımcı olduğunu göreceğiz. Bu şekilde davranarak, Rodoslu saldırılara babasının esnek biçimde karşılık vermesine olanak sağlıyordu. Ama, kendisine sadık olabilecek bir gücü de hazırlayıp ortaya çıkarıyordu. Tahtın vârisinin kim olacağı sorunu ufukta belirince siyaset sahnesindeki yerini sağlamlaştırmak ve erkek kardeşlerinin karşısında kendisine üstünlük sağlayabilmek için belki de bundan yararlanmayı umut ediyordu. Yeni padişah Selim'in karşısında olmaktan pek kaygı duymayan Oruç'un batıya göçü, her ne olursa olsun, Saray'ın iyi ve dürüst bir hizmetkârı olarak *ipso facto* kabul edilmek için bir şehzadenin hizmetinde bulunmanın yeterli olmadığını kanıtlamaktadır.²⁶

Bu şekilde, karmaşık güç ve insan ilişkilerine dayanan Türk deniz akıncılığı ve korsanlığı, tarihçiye yalnızca oldukça donuk, belirsiz bir görüntü sunar. İtici gücü oluşturanlara gelince, bunların kimler olduğu iyi bilinmiyor. Büyük, ünlü kaptanlar genellikle doğuştan Müslüman olanlardı, ama onla-

22 *Et ultimate à futo impicar 4 principal turchi di questo passazo, homini ricñide de 10 milia ducati l'uno, perchè haveano intelligentia con dite fuste de' corsari* (Sanudo I 205).

23 Karşılaşturma amacıyla, bkz. on-yirmi yıl kadar sonra, o yörenin Tatarlarına bir iş alanı sunan ve hatta kendileri katılmadıkları zaman da onların Polonya topraklarındaki akınlarına mali destek sağlayan Akkerman ve Cankerman vatandaşı Türkler (bkz. Berindei ve Veinstein, s. 95).

24 Bkz. Sathas VI, s. 163 sqq.

25 *Il flambular di Negroponte ne è gran caxon, il qual da recepto a le fuste che vien da Galipoli et Anatolia, et stima chel flambular arma de le sue fuste et manda a robar insieme con le altre, et le prede se conduce et portese a Negroponte* (Sathas VI, s. 204).

26 Bkz. aşağıda s. 295 - 296.

rın forsalar takımı hakkında hiçbir bilgi yok. Her halükârda en azından bizi ilgilendiren dönemde, imparatorluk siyasetinin, çözmeyi asla başaramadığı bağlardan ve dayanışmalardan oluşan bir dünya yaratmışa benziyorlar.

St. Jean tarikatı deniz akıncılığından sağlayabileceği mali çıkardan bağımsız olarak, yönetimi altındaki toprakların deniz savunmasını karşılayabilecek mali olanaklardan yoksundu. Gerekse halinde, Rodosluların silahlandığı ya da Batı'dan gelen gemiler değerli bir destek sunuyordu; mürettebat da, eğer bir kuşatma söz konusuysa, kentin savunmasına katılabiliyordu. Demek ki peş peşe gelen tarikat liderlerinin korsanları desteklemesine de şaşmamak gerekiyor.²⁷ Deniz akıncılığı mı yoksa korsanlık mı? İki kavram arasındaki sınır belirsiz. Tarikat pek çok kez, getirilen kısıtlamalara aykırı hareket eden kaptanlara karşı sert davranmak, onları cezalandırmak zorunda kalmıştı. Hatta Rodoslu bir korsanın bir Rodos gemisine saldırdığı da görüldü.²⁸ Burada korsanlık söz konusu; ama 1502 yılında, tarikatın İstanbul'u abluka altına almaya çalıştığı bir sırada, Müslümanlara mal taşıyan Venedik gemileri durdurulup genel denetlemeden geçirilirken, görüşler farklı olabilirdi: Şövalyeler için deniz akıncılığı olan şey Venedikliler için korsanlıktı. Ancak, tarikat liderleri tarafından özellikle yasaklanmamış tüm zarar verici davranışlar, insanların haklarını ihlal etmeden Müslümanlara uygulanabilirdi. Bu kişilerin bu davranışları oldukça yakından denetlemeye giriştikleri ve kendi uyruklarına karşı siyasetlerini pek çok kez değiştirdikleri ölçüde, ince eleyp sık dokumadan, deniz akıncılığından söz edilebilir. Sonuç olarak, deniz akıncılığı bir devlet korsanlığıydı ve zaten tarikatın kendisinin korsanlığı uyguladığını²⁹ ya da özel deniz akıncılığına mali yönden katıldığı görülecektir.

27 Burada yalnızca Rodos'la bağlantılı Hristiyan korsanlığından söz edeceğim, çünkü elimde yeterli belge bulunan tek bölüm bu. Skiros ve Skiathos örneğinin de gösterdiği gibi, ister başkalarının hizmetine girsinler (bkz. Chalcis dizdan tarafından ihbar edilen Eğriboz sakinlerinin durumu: TKS E 6637, ek no 20), ister birkaç küçük gemi silahlandırsınlar, sefaletin dürtüsüyle harekete geçen Venedikli ya da Osmanlı Rımlarının oluşturduğu küçük çaplı bir korsanlık kesinlikle vardı (bkz. Zakythinos, s. 711 sq.). Öbür yandan Sakızlılar da masum sayılmazlardı: Bkz. aşağıda s. 185; Sanudo X 432 sq., XVI 658, XXI 408; Argenti, s. 314.

28 16 Temmuz 1504 tarihinde, *Nicola Exarco alias Santurineo* (Cenrurione)'dan, karaborsacılığı cezalandırmak bahanesiyle, Domenico Tırino'nun karavelasında el koyduğu malları iade etmesi emredilmişti. Mallar bir Şövalyeye, Fra Ycart'a ve iki Rodosluya, Philippo Malerbi ve Ianottino Zava'ya aitti (AOM 395191^v sq.).

29 Bu özellikle 1502-1504 yıllarında İskenderiye yolunda ve gerçekte Eğriboz bölgesindeki durumdu. 6 Mayıs 1503 tarihinde, kurul barza *nostra Maria* tarafından ele geçirilen buğday yüklü bir Türk *schirazo*'sunu geri almak üzere iki şövalyeyi görevlendirdiği zaman, tarikat donanmasından nasıl yararlandığı konusunda hiçbir kuşku kalmaz.

Tarikatin yasaları ve zamanında alınmış birkaç karar bu özel deniz akıncılığının aktörlerine ve düzenleniş tarzına, tıpkı tarikatın zorla kabul ettirdiğini ileri sürdüğü denetim konusuna olduğu gibi ışık tutar. Fra Baptisto Ursin'in genel yetkisi altında yayımlanan bir yönetmelik gerçekten de şunu doğruluyordu:

Manastırdaki rahiplere olduğu gibi manastıra bağlı olmayanların da, ne kadirga, ne küçük kadirga, ne de hangi türden olursa olsun bir geminin, liderin ya da olağan kurulun izni olmadan silahlandırılmasını yasaklıyoruz, aksi takdirde hazine yaranna gemiye elkonulacaktır.³⁰

Tarikat lideri Zacosta sonradan şu açıklamayı yapacaktı:

Bu izin yazılı olarak verilecektir; bu izinden yararlanacak kişiler Hristiyanlara ve onların mallarına hiçbir zarar vermeyeceklerine dair yeterli güvence vermek zorunda olacaklardır.³¹

İleride de görüleceği gibi, bizi ilgilendiren dönemde, bu teminat belirli bir bölge içinde padişahın uyruklarını da kapsıyordu. Zacosta şunu da ekliyordu:

Bu [izin] yalnızca beş yıl boyunca manastırda ikamet etmiş rahiplere verilecektir. Gerektiğinde dinin yardımına koşanlar için izne gerek görülmecektir.³²

Bu son karar yalnızca şövalyelere mi yoksa diğer akıncılara mı uygulanacaktı? Her ne olursa olsun, bu kişilerin genellikle yerel denizciler için zorunlu kısıtlamalar içeren bir izin belgesine³³ gereksinimleri vardı. Şu halde, 1514 Temmuz'unda sağlık ve deniz hukuku kurallarını hiçe sayarak, vebanın hüküm sürdüğü İstanbul'dan yüklenmiş ve Hristiyanlara ait mallar taşıyan bir Venedik gemisini soymuş olan Bernardinus Segnor adamlarını *Caput Bovis*'te karaya çıkardığında kurulun öfkesinin nedeni anlaşılıyor. Suçluya en kısa sürede, *sub pena capitis*, gitmesi resmi olarak bildirildi ve ganimetinin bir bölümünü el altından (gizli ve kaçak) hileyle piyasaya sürüp sürmediğini belirlemek için bir soruşturma yürütüldü.³⁴

Bir gemiyi silahlandırmak önemli bir yatırımdı. Demek ki Rodos'ta etkin bir deniz akıncılığı pazarı vardı. Çalışma piyasası, kentte, ilk önce, gemilerin onarımı hatta küçük gemilerin yapımı için, yerli ve yabancı kalifi-

30 Vertot VI, s. 245'te belirtilmiştir.

31 *Age*.

32 *Age*.

33 "Gelecekte tarikat lideri ve olağan kurul dışında korsanlara hiçbir izin belgesi verilmesini (bu da ancak gerektiği durumlarda) savunuyoruz" (*age*, s. 246).

34 AOM 82129^v.

ye el işçiliğinin varlığını zorunlu hale getiriyordu.³⁵ Ama mali piyasa daha da büyük yer tutuyordu. Aimeric d'Amboise'nın bir yönetmeliği, yapılan işleri sezinlememize yardımcı oluyor:

Adalet yönetiminin (...) bağlı olduğu yüksek görevleri ne olursa olsun, tarikatımızın rahiplerine, tarikat mal ve mülklerinin vekâleten yönetimiyle görevli memurlara (...) ve onlara bağlı olanlara gemi silahlandırmayı ya da kendi adlarına veya aracı kişiler vasıtasıyla, ne gizli ne de açıkça, yardıma koşmak ya da Hıristiyan olmayanlara karşı savaşmak gibi hangi nedenle olursa olsun, başkaları tarafından gerçekleştirilmiş silahlanmayla ilgili topluluklara katılmalarını yasaklıyoruz (...) Aynı statü deniz akıncılığında silahlanan kadirga kaptanları ve onların maiyetindekiler için de geçerlidir: Bununla birlikte, önemli bir iş için haber aldıklarında gemilere eşlik etmek ya da ele geçirilme tehlikesine maruz kalmadan, gerektiğinde fusta ya da çekdirileri silahlandırmalarına izin veriyoruz. Eğer böyle olmakla birlikte, bir rahip ya da manastıra bağlı olmayan biri sahte adla bunları kullanmaya ya da bu görevlilerle gizlice ilişki kurmaya cesaret ederse, bu işe yatkınlıklarına el konulacağı gibi, sahteci ve hain olarak cezalandırılacaktır.³⁶

Gerçekten de deniz akıncılığı, yolları Rodos'ta birleşen farklı halklar için bir işbirliği fırsatıydı. 31 Ekim 1493 tarihli bir kararda bu durum açıkça belirmektedir. O dönemde, tarikat, korsanlığı engellemek istiyordu: Büyük bir ciddiyetle tarikat liderinin kesin izni olmadan Rodos uyruklu ya da yabancı, durumları ne olursa olsun, "din adamı" ya da "kiliseye bağlı olmayan" herkes için, gemi silahlandırmanın, donatmanın ya da inşa etmenin veya onları satmanın, vermenin, satın almanın ya da donanımını sağlamanın; erzak almanın ya da satmanın; [gemileri] kullanmanın ya da kılavuzluk etmenin; ortaklar ya da denizciler arasında bağlantı kurmanın veya onlara yardım etmenin yasak olduğunu anımsattı.³⁷

Tarikatın kendisi de deniz akıncılığına mali destek sağlamaktan geri kalmıyordu. 11 aralık 1503 tarihinde *Santa Maria* barzasının silahlandırılması için Fra Y. de Ayalla ile varılan anlaşma son derece somut bir örnek

35 Rodos "tersanesi" hakkında, bkz. Rossi, *Storia*, s. 102. Kalifiye bir el işçiliği ile ilgili olarak, bkz. Castellorizo'lu Petro Ruys'a, isteği üzerine verilen izin, *ut proficiendo brigantino conducatur ex Rhodo magistros alienos et non subditos Religionis* (AOM 7879r^o).

36 Vertot VI tarafından belirtilmiş, s. 244 sq.

37 AOM 77113v^o 1q., bu belgeyi ne yazık ki mükemmel şekilde çözemedim. Yasaklama tüm *subditus aut alter extraneus cuiusvis conditionis fuerant et ... tam religionis quam secularis* ilgilendiriyor ve *armare parare facere navigia biremes fustas brigantina (...) aut ea vendere dare emere instruere victualia sumere vendere aut pilotizare ducere et socios vel marinarios accordere nec talibus subvenire et succurrere sub pena et ad penam privationis habitus et beneficiorum et proditionis navigiorum*'a dayanıyor ve din adamları için olduğu gibi kiliseye bağlı olmayanlar için de *confiscationis persone et bonorum ac navigiorum*.

oluşturuyor: Tarikat yelken, top, elli adam ve dört aylık erzak sağlıyordu. Öte yandan Ayalla da bir elli adam daha bulmak ve toplarla barut yedekliğini tamamlamak zorundaydı. Ganimet barza, erzak ve tayfalarla ilgili yatrına bağılı olarak üç bölüme ayrılacaktı. Üçüncü bölümde, tarikat, ücretini ödediğı tayfaların payına düşen ganimeti alıyordu. İlk iki bölüme gelince, bir çeyrek Ayalla'ya gidecekti, öbür üçü de tarikata ayrılmıştı.³⁸

Deniz akıncılığına bu doğrudan katılımdan bağımsız olarak, tarikat zaten, gümrük vergisine benzer bir hazine geliri elde ediyordu. Rodos dönemiyle ilgili olarak korsanlıktan sağlanan vergiler hakkında kesin ve rakam bildiren bilgilere sahip değiliz.³⁹ Ama, onların varlığı 25 Ekim 1503 tarihinde, şövalye olduğundan, Rodos'a getirmiş olduğu ganimet için vergi ödemeyeceğini ileri süren Ayalla'ya karşı açılan dava tarafından kanıtlanır, oysa adı geçen şövalye de mahkûm edilmiştir.⁴⁰ Tarikat arşivleri ganimete ait bir vergiyle ilgili başka ipuçları sağlamaktadır. Böylece, bunu kaldırmak amacıyla, 20 Nisan 1507 tarihinde kurul, yalnız şövalyelerle değil, tarikat kadırgalarında görevli tüm tayfalarla ilgili bir soruşturma emri verdi: Bir Osmanlı gemisine el konmuştu, ama tayfaların pek azı ganimetlerini bildirmiş ve önemli miktarda para da saklı kalmıştı.⁴¹

Deniz akıncılığının Rodos'taki yönetmeliğe uygun çerçevesi böyleydi. Bu çerçeveye saygıyı yitirmemek koşuluyla, özgür her insan karada ya da denizde, kişisel olarak ya da mali yönden bu etkinliğe açıkça katılabilirdi. İş, somut gerçeğin ne olduğunu görmeye kalıyor.

Tayfalara gelince, Rodos'ta hiç de azımsanmayacak sayıda aday bulunabilirdi: Böylece, 1503 Ağustos'unda, acil bir durumda, tarikatın biraz güçlük çekerek de olsa, *commerchium*'dan kürekçiler aradığı görülür.⁴²

³⁸ AOM 8074r-75r.

³⁹ Malta dönemi için, bkz. P. Cassar, "The Maltese Corsairs and the Order of St. John of Jerusalem", *Scientia* XXIX 1-2 (Malta, 1963), s. 26-41 ve 62-69; Tarikatın renklerini taşımalarına izin verilen akıncıların vergi ödemeleri gerekiyordu (s. 34) ve tarikat lideri Pietro del Monte (1568-1572) tarikat bayrağını kullanarak deniz akıncılığı yapmak için genel bir izin verdi, bu da ortalama olarak ganimet üzerinden % 9 oranında bir vergiyi kapsıyordu (s. 31). Bu konuda ancak Rossi'nin anıtsırmalı bir alıntısından bilgi sahibi olan P. Cassar'ın vardığı sonuç Fra Ayalla ile yapılan anlaşmanın elbette kötü bir yorumlamasıydı: "Malta'ya gidişinden çok yıllar öncesinden beri, tarikat, bazı şövalyelere korsanlık yapma izni tanımıştı; elde edilen kârın dörtte üçünü kendi hazinesine almasıyla." (s. 30 sq.). Sommi - Picenardi'ye göre (s. 144), tarikat korsanlar tarafından getirilen Müslüman 10 köleden l'ini kendi hakkı olarak alıyordu. Röhricht tarafından yayımlanan adı bilinmeyen gezgin gerçekten de tarikat liderinin satılan ganimet üzerinden %10 oranında bir vergi aldığını yazıyor (s. 207).

⁴⁰ Bkz. yukarıda s. 25.

⁴¹ AOM 8171r.

⁴² AOM 8053r-54r (bkz. Bosio II, s. 474).

Hiç kuşkusuz bu adamların arasında yabancılar kadar (çünkü deniz akıncılığı izninden yararlananlara, kurul, tayfaların Rodoslu olmasının zorunlu olmadığını belirtmişti) Rodos vatandaşları ve tarikat liderinin uyrukları da yer alıyordu.⁴³

Kaptanlar konusunda daha fazla bilgiye sahibiz. Bununla birlikte tarikat arşivlerinin sağladığı bilgilerin ayrıntılarına girmeden önce, zaten anlaşılabilir bir durumun yansımaları olan belirsiz yöntemler ve çözüm yollarıyla sık sık karşılaşıldığını belirtmek gereklidir.⁴⁴ Bu nedenle, verilerden yararlanma, varsayıma dayanan bir değerlendirme gibi kabul edilmelidir. Bu durum Rodos Rumları ile Latinleri arasındaki bölüşmede özellikle doğrudur, çünkü elimizdeki kaynaklarda Rum adları Latinceleştirilmiştir. Öte yandan, aynı bireyler, pek çok kez, bazen farklı koşullarda yeniden belirebiliyor. Bunları bir tek kez hesaba katmak Rodos korsanlığının hacmiyle ilgili yanlış bir görüntü verir ve böyle böyle bir durumda da belki de olağandışı görünümlü bir olaya orantısız bir önem sağlayabilir. Demek ki söz konusu olan silahlanmalar ya da denize açılmalar da, elbette zamanında düzenli şekilde sayım yapılmamış olduğu için de ters yönde sakıncalar taşır. Ne var ki bu çalışmanın sonuçları öylesine açık seçik ki, elde edilen rakamlar ikna edici yuvarlak bir bilgi değeri gibi kabul edilebilir.

Rodoslu 77 kaptanı⁴⁵ 58'i şövalye idi. Diğer 19'unun 17'si Latin ve 2'si Rum. 33 şövalye kendi gemisini yönetiyor. Öbür 25'inin çoğunluğu hakkında kesinlik yok, ama 3'ü bir başka şövalyenin ve 3'ü de bir Latinin (kuşkusuz şu ya da bu şekilde Rodoslu) gemisinde yer alıyor. Kiliseyle bağlantısı olmayanlara gelince, içlerinden 9'u kendi gemisinin sahibi, bir Rum bir şövalyenin gemisini yönetiyor, bir başkası bir şövalyenin yatırımlarına katılıyor, son olarak da bir Latin bir şövalyenin barzasını kullanıyor. 53 şövalye ya gemi sahibi ya da bir geminin silahlandırılmasına katılmış durumda. İçlerinden yalnızca 33'ü, önceden söylendiği gibi, gemiyi yönetiyor.

Yabancı korsanlığa gelince, uzun ya da kısa belirli bir süre Rodos'ta kalanların yanı sıra yalnızca ganimetlerini satmak için gelenleri de saydım. Önce kendi kayıklarının (gemi) kaptanı olan ve varlıkları 1518 tarihli bir Osmanlı dosyası tarafından ortaya çıkarılmış olan Skiathos, Skiros ve Nafplio 13 Rumu belirtelim; ama içlerinden biri, Troylos, 1507'den başla-

43 Bkz. AOM 7929^v sq. (1-IX-1479); 41^v (31-VIII-1479); 51^v (4-IX-1480); 169^v (24-V-1484: İki olay).

44 Bkz. örneğin, Osmanlılar tarafından Skiathos'lu bir korsan olduğu kabul edilen, ama tümüyle Rodosluların silahlanmalarına katılan Troilos'un durumu: Bkz. aşağıda s. 305 sq.

45 Şövalyeler, Rum ya da Latin yerliler, Rodos'ta ikamet eden ya da orada evlenmiş Rodos vatandaşları.

arak, Rodos'a özellikle bağlı gibi görünüyor.⁴⁶ Diğer iki Rum kaptanın kökeni, 16 Latininki gibi, belirtilmemiş. Geri kalanı arasında, 1515 yılındaki papalık kadırgalannın kaptanı dışında, 6 Fransız, 3 Cenevizli, 3 Sicilyalı, 2 Bask, 1 Napolili ve Brindisili bir kaptan, bir Floransalı, bir Giritli ve bir de Castellorizolu denizci (kullandığı fusta bir şövalyeye ait) sayılıyor.

Bu rakamların verdiği yaklaşık nitelik ne olursa olsun, eğer Rumlar bu sayının dışında tutulmazlarsa, deniz akıncılığının mali desteği ve yönetiminin önce Latinlerin işi olduğu açıkça görülüyor. Tarikat liderine bağlı Rumlar kaptan ya da sermayedar sıfatıyla olduğu gibi tayfa olarak da bu etkinliğe katılmak zorunda kalsalar da şövalyelerin Rodos korsanlığında baskın bir rol oynadıkları kesindir.

★

Kaynaklar deniz akıncılığı için yararlanılan gemi türlerini her zaman belirtmiyor. Öbür yandan, dönemin terimlerinin belirsiz oluşu, terimin seçiminin teknik bir tanımlamadan çok kişisel bir değerlendirmenin sonucu olmasından kaynaklanıyordu. Bununla birlikte belgelerden elde edilen izlenim oldukça tutarlıdır.

Hristiyanlar tarafında, en çok fustalara (48) rastlanıyor; bunlar kürekle hareket ettirilen hızlı, ve hafif bir donanıma sahip gemilerdi. Boyları değişkendi, 12-21 kürekçi sırası bulunurdu.⁴⁷ Benzer bir takımında bir *sagittia*⁴⁸ ve genellikle fustalardan biraz daha küçük olan on kadar çekdiri sayılabilir.⁴⁹ Şövalyeler keşif görevini çekkilere emanet ediyorlardı.

22 kez rastlanan barzanın tanımlaması daha zordur. Kürekle hareket edebilmesine karşın, önceleri yelkenli bir gemiydi.⁵⁰ 19 kalyon kuşkusuz yuvarlak gemilerdi, ama kürekle yol alıyorlardı ve 4 kez karşılaşlan kadırgalardan daha dardılar.⁵¹ Aynı şekilde, yuvarlak, ama kadırgalardan daha ince olan karavelalar kadırgalardan daha hızlıydı ve daha üstün manevra yeteneğine sahipti.⁵²

⁴⁶ Bkz. TKS D 10284 (ek no 21).

⁴⁷ Bkz. Jal 1, s. 726 sq.; Jal 2 V, s. 706 sq.; Kahane ve Tietze (313, s. 255). 1501 yılında Sömbeki'de sekiz Türk fustası kaydederken, Rodoslular 20 sıralı dört adet ve 14-18 sıralı kocaman dört fustanın ayrıntısını veriyorlar (AOM 7929^v s. 1.).

⁴⁸ Bkz. Jal 1, s. 1306 ("savaş, ticaret ya da balıkçılık için silahlandırılmış yelkenli ve kürekli gemi"), tanımlaması *sagittia* ile kadırga arasındaki farkı bilmediklerini gösteriyor.

⁴⁹ Bak Jal 1, s. 286; Jal 2 II, s. 157. Türk perkendes, 17. yüzyılda, biraz daha büyümüş gibi görünüyor. (18-19 sıralı): Bkz. Kahane ve Tietze 91, s. 105 sq.; Uzunçarşılı, *Merkez*, s. 460.

⁵⁰ Bkz. Jal 1, s. 245; Jal 2 II, s. 72 sqq., 88; Soucek, "Bazı türler", s. 242 sq.; Kahane ve Tietze 80, s. 98 sq.; Lane, s. 47.

⁵¹ Bkz. Jal 1, s. 757 - 759; Jal 2 VI, s. 735 - 737; Soucek, "bazı türler", s. 243 - 245; Lane, s. 47 sq.

⁵² Bkz. Jal 1, s. 418 - 421; Jal 2 III, s. 222; Lane, s. 49.

Özellikle şövalyeler, (ama sadece onlar değil), Akdeniz'deki deniz akınları için uygun, manevra yeteneği yüksek yalnız etkinlik alanı dar olan fustalar ile çekdirilene sahiptiler ve onları yönetiyorlardı; oysa daha uzun yolculuklara dayanabilen ve daha güçlü toplar taşıyabilen yuvarlak gemiler çoğunlukla tarıkata bağlı olmayan Rodoslulara ya da Batı'dan gelmiş yabancılara aitti.

"Türlere" gelince, onlar da en çok fustalardan, ama –büyük olasılıkla daha önemli olan–⁵³ *galie*'lerden, çekdirilerden ya da *grippi*'lerden,⁵⁴ kalyonlardan ve yuvarlak gemilerden, *nave* ve *naveetta*'dan yararlanıyorlardı.

Osmanlı terimlerini 1518 yılında Chalcis dizdarını kaleme aldığı raporla öğreniyoruz: "Gelip zarar veren gemilerin bazıları *galyon*, diğerleri kadirga,⁵⁵ öbürleri kayık ve bazıları da pergende." Korsanlık söz konusu olduğuna ve Nicolas Centurione'nin de bir kalyona sahip olduğu bilindiğine göre, *galyon*'un⁵⁷ da bu tür bir gemi olduğu açıkça bellidir. Aynı şekilde, pergende de saldırganın tam olarak çekdiri diye tanımladığı gemi olmalı. Kayığa gelince, bu konuda kesin bir tanımlama yok.⁵⁸ Osmanlı raporunda benimsenen sunuş sırasına bakılırsa, görünürde kadirga ile pergende arasında yer alabilecek kürekli bir gemi söz konusu olmalı, yani fustanın bir uyarlaması.

Bu farklı gemi türleri, yuvarlak gemilerde barındırması kolay olan, ama uzun gemilerde de, pruvaya yerleştirilebilen toplara da sahipti. Tarih önceleri deniz akıncılığında bu tür silah kullanımı karşısında kararsızdı; belki de fiyatlarının yüksekliği ve ender bulunuşları nedeniyle.⁵⁹ 13 Şubat 1507 tarihinde, Konsey Fra Cardines'in barzasına top (*artelarias*) yerleştirme iznini geri çevirdi, çünkü bunlar özel değil genel kullanım

53 Bkz. Jal 2 VI, s. 725 sq.

54 Kürekli ya da yelkenli küçük gemi, küçük balıkçı gemisi: Bkz. Lane, s. 49; Jal 1, s. 100 sq.; Jal 2 VI, s. 820; Kahane ve Tietze 758, s. 503 sq.

55 TKS E 6637 (ek no 20).

56 Bkz. Kahane ve Tietze 785, s. 523 - 526; Soucek "bazı türler", s. 234 sq.

57 Soucek'in çıkardığı sonuçlarla yetinilmez, ("bazı türler", s. 234 sq.), onun kanısına göre Osmanlılarda *galyon* 16. yüzyılın sonundan önce askeri bir anlam taşıyordu.

58 Bkz. Jal 2 III, s. 181: "Doğu Akdeniz'de kürekli gemilere verilen tanıtıcı isim".

59 Deniz savaşlarında, o dönemde pahalı ve henüz kullanımı kısıtlı olan top konusunda, bkz. J.F. Guilmartin Jr. *Gunpowder and galleys. Changing technology and mediterranean warfare at sea in the sixteenth century*, Cambridge Un. press, 1974, özellikle de ek no 6 ("The classification and arrangement of ordnance on sixteenth-century galleys"), s. 295 - 303. Şunu da belirtmek gerekir ki bizim dönemimiz topun kadirgalardaki gelişiminin başlangıcına isabet etmektedir. Küçük gemilere gelince, elimizde belge yok ve J. F. Guilmartin de iki paragrafı yetinmek zorunda (s. 302 sq), orada başlıca şunlar okunuyor: "Don Alvaro de Bazon komutasındaki kuvvetler tarafından ele geçirilen Müslüman deniz akıncı gemilerinin kayıtlarından öğrendiğimize göre, en azından 1560'lar, 70'ler ve 80'lerde, 18 ve daha fazla kürekçi Müslümanın kadirgalı, "dikkate

içindi.⁶⁰ Bununla birlikte bu statü –ve böylece büyük bir olasılıkla uygulama da– çeşitli değişikliklere uğradı, çünkü 28 Şubat 1516 tarihinde, Fra Francisco de Corbaran, Don Petrus'un *galeonus*'unu iki topla donatma hakkını elde etti.⁶¹ Çatışmalar sırasında top kullanımı kaynaklarca da doğrulanmaktadır, ama gerçekte her zaman kadirgalar, karavelalar, barzalar ve *galie*'ler konusunda bu husus belirtilmişti.⁶² Korsanların özellikle yeğlediği gemiler olan fustalar ve çekdirilerin, genelde deniz akıncılığı için açıldıklarında topla donatılmadıkları sanılmaktadır.

*

* *

alınacak" kadar büyük (muhtemelen bir 'sacre'den daha büyük) bir top taşımaktaydı; daha küçük kadirgalar ve *bergantin*'lerde bu yoktu. Bu bilgi, Kuzey Afrika'daki Velez'in paşasına ait dört kadirgaya ilgili 1561 tarihli bir İspanyol raporuyla doğrulanmaktadır."

⁶⁰ AOM 8165v° sq.

⁶¹ AOM 82181v°.

⁶² Sanudo'nun Diarii'lerinin titizlikle incelenmesine dayanan doğrulamaya. Burada belirli sayıda korsan çatışmasının öyküleri yer alır. Bkz. I 77, 1032 sq.; II 492 sq., XI 205; XXV 404 - 406. Ama, Guielmo'nun *gripo*'sunun bir *bombarda* ile donatılmış olduğunu (Sanudo III 680) ve korsanların da kişisel ateşli silahlara sahip olabileceğini biliyoruz: Bkz. 1519 yılındaki Venedikli *galie bastarde*'lerle iki Türk *fuste grosse* arasında meydana gelen ve *schoppi e altra artelaria*'nın kullanıldığı bu top savaşı (Sanudo XXVIII 130). Ok ya da yay gibi silahların kullanımını da belirtmek gerekir. Bu sonuncular Osmanlıların özellikle öldürücü olan bir ustalığıydı (Bkz. Guilinartın, s. 141 sqq., 363).

DENİZ AKINCILIĞI FAALİYETLERİ

—

Hızlı ve hareketli olan küçük, hatta biraz daha büyük olan kürekli gemiler, toplarla iyice donatılmış yuvarlak bir geminin karşısında bir dereceye kadar etkisiz kalıyordu. 1500 ilkbaharında, Ebu Kir açıklarında, bir barza ile zayıf bir Portekiz kalyonunu Kemal Reis'in yönettiği ve 5 galie, 2 barza ve 6 fıstadan oluşan görkemli flotillayı karşı karşıya getiren deniz savaşı bu konuda iyi bir örnek oluşturur. Denizdeki durgunluk nedeniyle, Osmanlılar ilk başta saldırı için yalnızca galieler ile fustalardan yararlandılar: Bunlar düşman tarafından öylesine hırpalandı (*per le gran bombarde haveano*) ve ölümlerin sayısı da öylesine yüksek oldu ki, Kemal kendi barzalarını savaş alanına kadar götürmek zorunda kaldı ve savaşın gidişatı o zaman değişti. Hristiyanlar, kalyonu terk ederek, bir *bataja crudelissima*'dan [acımasız savaş] sonra, borda bordaya saldırının meydana geldiği barzada bir araya toplandılar. Kendilerine korsan gibi davranılan Hristiyanların bir bölümünü katledildi, öbürleri kazığa oturtulacak ya da Osmanlı Sarayı'na gönderilecekti. Ama diğer yandan Türkler de iki yüz elli kişi kaybetmişlerdi.¹ Olay galip için de pahalıya mal olmuştu. Bundan başka, elinde iki barza bulunmasaydı, Kemal Reis belki bunu da başaramazdı. Oysa, korsanların genellikle topsuz fısta ve çekdiriler kullandıklarını gördük. Belirli sayıda örneği de bulunsa, bu tür deniz savaşları oldukça enderdi. Korsanın tüm zanaatı, yakalayabileceği ve yaşayabileceği bir avı seçmekti. Bu nedenle, 1501 yılından başlayarak, tarikat lideri tarafından İstanbul'u tam anlamıyla bir abluka altına alma siyaseti başlatılınca, tarikatın kendi donanmasının da akıncılığa katılmak üzere denize açılması doğaldı.² Bağımsız fustaların yararını aşağı-

1 İskenderiye'deki Venedikli bir papazın anlatısı (4 Haziran 1500), Sanudo I 1032 sq.

2 Bkz. aşağıda s. 289-290.

lamadan, Yunanistan ya da Suriye-Mısır kıyılarını denetlemek için güçlü bir deniz filosu gerekli görünüyordu. Hasmin üstünlüğü açıkça ortadaysa da, av savaşı ele geçirilebilirdi: 1507 yılında, Berberileri taşıyan bol mal yüklü bir Ceneviz gemisi (*nave*) tarikatın büyük kadirgasının saldırısına uğradı: Bir top ateşi besbelli ki Cenevizli kaptanı teslim olmaya ikna etti.³ 1503 yılında, 40 Osmanlı ile 15 Arabı (bu sonuncuların çoğunluğu hacıydı) taşıyan bir Türk gemisi (*navigium*), tarikatın üç sıra kürekli kadirgasının kaptanına karşı koymadan teslim oldu. Böylece kaptan zahmetsizce ele geçirdiği gemiyi Rodos'a getirdi. Zaten kurul da siyasal nedenlerle tutsakları serbest bırakma kararı aldı.⁴

Bu koşullarda, savunma için olduğu kadar saldırı için de, silahlanmanın gücü kadar, süratin de önemli bir rol oynadığı tahmin edilir. İmkân bulunduğu takdirde, kaçmak elbette ki en iyi çözüm yoluydu. Eğer durum umutsuzsa, en azından bir kurtuluş yolu kalıyordu: En yakındaki kıyıya ulaşmak ve gemisini saldırganlara terk etmek. Nauplie Körfezi'nde galie baştardelerin Venedikli kaptanı Zuan Moro tarafından 8 Kasım 1519'da kaleme alınan raporda bu seçeneğin canlı bir betimlemesi yer alır:⁵ Kendisine yakın olduğu bildirilen Türk korsanlara ait yedi fustayı arıyordu. 6 Kasım'ın şafağında önce ikisiyle karşılaşılıyor. Onun üç galiesini görtünce, Türkler kaçıyor. İlk fusta kürek gücüyle (rüzgâr durmuştu) kurtulmayı başarsa da, öbürü Termissi'de karaya oturacaktı. Mürettebat karaya doğru kaçıyor, ama kıyıdaki Arnavutlar tarafından bozulup darmadağın ediliyorlar. Bir süre sonra, Moro iki fusta ile bir çekdiriye rastlıyor. Bu sonuncusu karaya doğru kaçıyor, ama Venedikliler onu ciddiye almıyorlar ve daha önemli olan fustaları kaçırmamaya bakıyorlar. Sonunda, karşılıklı top atışlarından sonra (*schioffie e altra artelaria*), Türkler fustalarını Venediklilere terk ederek karaya kaçıyorlar. Yukarıdaki anlatıda, "tarikatın güçleri", "korsanlar" konusunda haklı. Türk fustaları karşısında yuvarlak küçük Rodos gemilerinin zayıf durumda kaldıkları bir macerada olay fazla belirgin değildir. Zaten bu da Türk fustalarının hangi tür gemiye saldırabileceğinin hesaplanmasına olanak sağlar: 1502 yılında, Brullus sakinleri bir Rodos karavelası ile iki *navili*'sinin yükünde başka *navili*'lerdeki Araplardan ele geçirilen mallar bulunduğunu görmüşlerdi. Civarda yavaşça seyreden dört Türk fustasını haberdar ettiler. İki *navili*'ye denizde el konuldu, ama karavela karaya ulaştı ve mürettebat gemiden ayrıldı. Mü-

3 Bkz. Bosio II, s. 490 sq.; Sanudo VII 239.

4 AOM 82110v-111v°.

5 Sanudo XXVIII 130.

rettebat söz konusu durumunda, dağılmaya çalışmadı –bu şekilde kurtulamazlardı– ama kendini savundu. On yedi kişi tutsak oldu; öbürleri –yaklaşık yüz kişiydiler– kılıçtan geçirildi.⁶ Bununla birlikte, karaya ulaşmak kaçınılmaz en kötü çare değildi. Eğer karada düşmanca davranılmıyorsa, saldırıya uğrayan mürettebat kaçarak kurtulabilirdi. 1520 Ağustos’unda Kandiye sularında üç Türk fustası tarafından saldırıya uğrayan bir *grippo*’nun tayfaları da böyle yapmışlardı; aynı yıl, Sakız önlerinde Türk galie ve fustaları tarafından ele geçirilen şarap yüklü on bir *schirazi*’den dördünün mürettebatı da aynı şekilde hareket etmişti: Diğerlerinin tümü kılıçtan geçirilmişti.⁷ Kıyıdan başlayarak kendini savunmak bazen etkili olabiliyordu: 1500 ilkbaharında, Guielmo’nun *grip*’ları karaya ulaşıp kendilerini kovalayan barza ile fustaya oradan ateş ederek kurtulmuşlardı.⁸

Korsanların da silahlanma, sürat ve gemi sayısının çokluğu gibi etkenlerin oluşturduğu güç ilişkilerinden zarar görmesi pek doğaldı. Genellikle onlar da ya daha güçlü korsanlar ya da Venedik, Osmanlı veya Rodos birlikleri tarafından ele geçiriliyorlardı. Yukarıdaki örnekler çevikliklerinin genellikle onlara kaçma olanağı sağladığını, ama pek çok kez de karaya kaçmak zorunda kaldıklarını gösteriyor.⁹

Açık denizde gemilere el koyan önemli korsanlığın yanı sıra, daha küçük çaplı ve küçük gemiler için uygun düşen bir faaliyet daha vardı; bu da karadaki savunmasız bir ava saldırarak gerçekleştiriliyordu. Büyük korsanların şatafatlı eylemleri kadar heyecan verici olmayan bu harekâta kaynak-

6 Sanudo IV 347.

7 Bkz. Sanudo XXIX 299 ve 351.

8 *Et quello de Guielmo vene sotto la terra, et ge venivi drio una barcha et una fusta. Una bombardata del grippo trectesopra la barcha di turchi, et diavcedo una gamba a uno turchio, el grippo investo in terre, et è scapolato (Sanudo III 680 sq.).*

9 Yukarıda belirtilenlerin ötesinde, elbette çok sayıda başka örnek var. Birkaç ayrıntıyı belirtmek için ender Osmanlı kaynaklarının yalnızca birinden söz edeceğim: “Hicret”ın 925. yılında [1519], padişah Karasu’daki Yenice Ovası’nda avlarken, bir kâfir gemisi yağmalamak üzere denizde belirdi. Bunun üzerine Sultan Selim iki kayık gönderilmesini emretti. Oysa Taşoz diye adlandırılan yörede pusuda bekleyen kâfir birden iki kayığın üzerlerine geldiğini görünce, bu gemilerin yalnız olmadığını ve başkalarının da arkadan gelmekte olduğunu düşündüler. Bunun üzerine hepsi karaya kaçtı: Karaya inen bu kâfirler gemilerini terk ettiler. Bazıları dağlara doğru kaçarak, öbürleri yöre köylerdeki kayıkları ele geçirerek, herbiri canını kurtarmaya çalıştı. Bu durum karşısında, bu kayıkların kaptanları kâfirlerin gemisine el koydular ve geri gelip padişah Sultan Selim Han’a durumu ifade ettiler. Sultan’ın emri üzerine yığıtler adaya [Thasos] vardılar. Onlar adada dağılmış kâfirleri aramaya görevini sürdürürken, Allah’ü tılâ o gece mucize eseri öyle bir kış karı ve tufanı yağdırdı ki, dille anlatılır gibi değildi. Bu kâfirlerin bazıları soğuktan telef oldu. Öbürleriyse, yetmiş - seksen kişiydiler, yakalandılar ve Sultan Selim Han’a götürüldüler, o da hepsinin başını uçurttu”. (Lütfi Paşa, s. 282).

larımızda fazla değinilmemiştir. Bununla birlikte, bu eylemlerin sayısı oldukça yüksekti, çünkü deniz akıncılığına girişen gemilerin çoğunluğu fusta ve çekdirilerden oluşuyordu.

Bu türden talan harekâtına sık rastlanıyordu, bu olaylar sırasında korsanlar karaya inerek bulabildikleri her şeyi ele geçiriyorlardı: Yiyecek, hayvan, birkaç köle: Limni subaşı Hüseyin Bey'in saraya gönderdiği bir rapor 1486-1488'e doğru meydana gelen bu olağan korsanlık hakkında çok iyi bir fikir verir:

Diğer yandan, Rodos'tan gelmiş olan bir kayık var. Kullanınızdan birinin tımarını oluşturan Samothraki [Semendirek] namında bir ada bulunuyor. [Rodoslular] oraya gitmişler; adamları ganimet toplamak için inmişler. Bir ya da iki reaya ile hayvan ele geçirmişler, orada yerleşik adamımız reayaları onlara karşı yöneltirken, üzerlerine yürümüş. Birkaç hayvanı ve bir reayayı bırakmışlar, ama içlerinden birini almışlar ve gitmişler.¹⁰

Aynı şekilde, Eğriboz yetkilileri 1518 yılında korsanların karaya inmesinden, köylerin talan edilmesinden ve insanların yakalanmasından söz ediyorlardı.¹¹ O bölgedeki saldırganlar Hristiyan oldukları ve Rodos ile yakın ilişki içinde bulunduklarından Rumlardan yalnız yiyecek alıyor, ele geçirmek için de Müslümanları arıyorlardı. Elbette ki 1496'da¹² ya da 1506-1507'de¹³ Menteşe kıyılarında Rodos fustaları yasadışı yollardan bu tür eylemlerde bulunuyorlardı. Bunun aksine, 1506 yılının sonunda, korsanların *turbare in terra*¹⁴ [ülkede huzursuzluk çıkarmak] hakkını reddederken tarikat bu türden eylemleri yasaklıyordu. Elbette ki, Müslüman fustaları da aynı şekilde kıyıları yağmalamaktan geri kalmıyorlardı. Tarikatın arşivlerinde de Türk filoları tarafından Oniki Ada'da meydana getirilen zararlara ait çok sayıda örnek yer alıyor.¹⁵ En ünlü eylemler savaş dönemine ait: 1502 Temmuz'unda Rodos'ta ateş, katliam ve otuz kölenin ele geçirilmesi¹⁶ ve 1503 Ağustos'unda da, Osmanlılara ait ikişer sıra kürekli 16 gemi Ferraclos yöresinde beş yüz ki-

10 TKS E 6071/35 (ek no 18).

11 Bkz. TKS E 5884 (ek no 19), E 6637 (ek no 20), E 6349 (ek no 22).

12 *Nuper habita est notitia quidam bergantiniarmati ex Rhodo ex subditis Religionis aggregati sunt littora Turchie in limitibus propinquis insule Rhodi et rapuerunt bona et personas Turchorum quarundam* (AOM 7849°).

13 *Ve bu cıyamadā Rodos kâfiri Menteşe vilâyetinden bir kaç karıyye halkını esir edüb mâlların yağma cılediler* (Saadeddin II, s. 130).

14 Bkz. AOM 8160° sqq.

15 Bkz. AOM 7696° (1482); 7772° (1492); 104°, 108° (1493); 129°-v^o (1494); 7844° sq. (1499); 142° (1500); 7985°-86°, 101° sq. (1502); 8030°, 53°-54° (1503); 28461°, 70° (1504).

16 AOM 79101° sq.

siyi karaya indirip de yüz yirmi adamı ele geçirdiğinde, gerçek anlamda bir savaş durumu söz konusuydu.¹⁷ Ama sıradan Türk yağmalamaları, Sanudo'nun *Diarii*'lerinin ya da Sathas tarafından yayımlanan Nauplie'nin *Dispacci*'lerinin de doğruladığı gibi, yalnızca Rodosluları hedef almıyordu.

Başka bir çeşit eylem de, gerçekten belirli bir güç ve her durumda yürek-lilik ve ataklık gerektiriyordu. Bu da kendi limanlarında ya da barınakların-da demirliken düşman gemilerini baskın yaparak ele geçirmekti. İşte 11 Mayıs 1500 tarihinde bir Fransız gemisi (*galia*) görünürde hiçbir güçlük-ke karşılaşmadan, Limni'de bulunan silahsız iki fıstayı ele geçirmişti.¹⁸ 1518 yılının sonunda, tarikat lideri Del Carretto, yarı yarıya başarıya ulaşan önem-li bir girişimde bulundu: Kadırgalarını, üssünün hemen yakınında demirle-miş olan ünlü Kurdoğlu'na saldırmaları için gönderdi. Düşman kaçabilirdi, ama kadırgalar Hristiyan tutsakları kurtardı ve gemiyi beraberinde getirdi.¹⁹ Aynı döneme doğru, Nicolas Centurione'nin donanmasının Karystos²⁰ ya-kınındaki Eski Hisarlık adlı Eğriboz Kalesi'nin limanına girmiş olduğuna ya da üç kadırganın –bunlar tarikatın kadırgaları mıydı?– Lamia limanında iki “büyük gemi”yi ele geçirişine tanık oluyoruz. Kadırgaların kaptanı olan İsa ile İskender karaya atlayacak zamanı ancak bulabilmişlerdi.²¹

Son olarak, gerçek çıkarma girişimlerinden de söz etmek gerekiyor. 1508 tarihinde Leros'u kurallara uygun, eksiksiz şekilde kuşattığı zaman hiç kuşku yok ki Kemal Reis kendi hesabına hareket etmiyordu.²² Ama, öyle görünüyor ki, 1521 yılında, Kara Mahmud Mikonos Kalesi'ni kendi-si için kuşatmış ve topa tutmuştu.²³ Birkaç gün önce Tinos'ta olduğu gi-bi Mikonos'ta da Kara Mahmud üstünlüğünü hepsi kullanılabilir durum-da olmayan topraklarına borçluydu: Gerçekten de, girişimlerinden hiçbir-bi başarılı olamadı. Aslında benzer maceralara seyrek olarak girişildi. Sonuç olarak deniz akıncılarının da korsanların da özellikle yük gemilerine saldır-

17 AOM 8053r°-34r°.

18 Bkz. Sanudo III 493.

19 Tarikat liderinin anlatısı Sanudo XIX 465 tarafından yansıtılıyor. Kurdoğlu “do-muz”unun yeri belirtilmemiş, ama Seferihisar'dan çok Milet olduğu düşünülebilir, çün-kü korsanın, gemisinin ulaşamadığı çok önemli olan, bir akarsu ağzından söz ediliyor: *Meas triremes destinavi, quac eundem ancoris non longe a domo sua subnixum expugna-runt, et navim, quam in flumen deducere non potuit, eidem abstulerunt.*

20 Bkz. TKS E 5884 (ek no 19).

21 Bkz. TKS E 6349 (ek no 22). Bkz. örneğin 1518'de, Naksos Limanı'nda, İstanbul'a gi-den şarap yüklü Kandiye gemilerinin fransız korsanlar tarafından ele geçirilişi (Sanudo XXVI 215 sq.).

22 Bkz. aşağıda s. 294-295.

23 Bkz. Sanudo XXX 447 - 3-450.

diğını ve kıyı bölgelerinde yaşayan halkları yağmaladıklarını işaret etmek yerinde olur. Yük gemileriyle kıyı halkları kayda değer iki ganimet kaynağını oluşturluyorlardı.

★

Muzaff'er korsan tarafından götürülen ganimet en başta ele geçirilmiş geminin kendisi olabilirdi. Eğer bu teknik bakımdan olanaksızsa en değerli mallar alınıp gemi terk edilebilirdi. Geminin yüküne gelince, bunlar genellikle yiyecek maddeleri, buğday, şarap, zeytinyağı ya da yağmalar sırasında ele geçirilen hayvanlardan oluşuyordu. Gemi yükünün dışında, yolcular tarafından taşınan küçük eşya çıkınları da bulunabiliyordu.²⁴ Ama önemli bir ticaret gemisini ele geçirme fırsatı çıkarsa, ele geçirilen mallar göz kamaştırıcı oluyordu: Bu şekilde 1507 yılında ele geçirilen ünlü Ceneviz gemisi, beş yüz yolcunun dışında sikkeler, zeytinyağı, kumaş, halı taşıyordu.²⁵ Rodoslular 1510 yılında, Castellorizo'da ele geçirilen beş gemide 2600 torba keten bulmuşlardı.²⁶

Korsanlar tarafından ele geçirilmiş malların nereye ulaştığı konusunda ancak kaçamak açıklamalar var. Bazıları hiç kuşku yok ki Seferihisar, Milet ya da Antalya gibi korsan barınaklarında satılıp elden çıkarılıyordu. Zaten Milet ile Antalya önemli pazarların yer aldığı limanlar olarak biliniyordu.²⁷ İskenderiye'den,²⁸ Trablusgarp'tan,²⁹ Trablusşam'dan (Rodoslular korsanların yeğlediği!)³⁰ da söz ediliyor. Hristiyan tarafına gelince, özellikle Rodos 1522 yılına kadar bölgede korsanların ele geçirdiği ganimetlerin alıcı bulduğu en büyük pazardı.³¹

²⁴ Böylece, çoğunluğu hacı olan 40 Osmanlı ve 15 Arap taşıyan zeytinyağı yüklü *navigium*'da da *pauci habent duos fardos staffarum cy duas paives ballas mercantieis commendatas pro ipsis in Alexandria consignandis* (AOM 82110*).

²⁵ *Doble 80milin, batte di ojo in zare 1200, telle carpete et altro per assa' valuta, richa di ducati...* (Sanudo VII 239). Bununla birlikte şunu da belirtelim ki bu ayrıntılar sadece bir söylentiden oluşuyor.

²⁶ Bkz. Sanudo XI 394.

²⁷ Bkz. Heyd II, s. 355. Gerçeği söylemek gerekirse Antalya, 1501 ve 1503 yıllarında, korsanların tutsaklarını sattıkları pazar olarak özellikle belirtilen tek yerdir. (Sanudo IV 161 sq.; V 957).

²⁸ AOM 7673r.

²⁹ Bkz. Malipiero I, s. 143.

³⁰ Bkz. Sanudo XXVII 663.

³¹ Tarikata bağlı olmayan ama, yine de bir korsan barınağı oluşturan Castellorizo'nun da bir ölçüde kendi pazarı olmalıydı. Örneğin 1493 tarihinde Floransalı Bucelli'nin tutsaklarını oraya bıraktığını görüyoruz (AOM 77102v*) ve 1503'te de Fra Ludovic de Carman, Fra Ferrandus Brin'i siyah bir kölesini çalıp onu fustasıyla Castellorizo'ya götürmekle suçlamıştı (AOM 8062r*).

Bu pazarlar hakkında bilgi verilmiyor. Bazı mallar orada satılıyordu, ama mal sahiplerinin gemi ve yükleri yeniden elde ettikleri de görülüyor. Bu şekilde 1500 yılında, Mafio Michel ve Antonio Diedo, Trablusgarp'ta, 1300 duka karşılığında, yükü ve taşıdığı 48 kişiyle bir *schirazo*'yu satın almayı deniyorlardı. Anlaşılır bir şekilde, karşılındakiler yalnızca otuz adamı iade etmek ve geminin teknik donanımını korumak istiyorlardı.³² Burada siyasal bir kaygı seziliyor ve büyük çoğunluğunda, gemi iade olayları yetkililer arasında pazarlıklara neden oluyordu; 1503 yılındaki olayda Venediklilerin Antalya'da değişik yollardan, ama hep yetkililere başvurarak yeniden ele geçirmek istedikleri buğday yüklü bu gemi (*maran*) için olduğu gibi. Bu olayda, Antalya'nın "sancakbeyine" limanın eminine ve Şehzade Korkud'a başvurmuşlardı.³³ Diğer yandan, tarikat da, Nicolas Centurione'nin ele geçirmiş olduğu, Costa Cyro adlı ve padişahın bir tavsiye mektubunu getiren İstanbullu Ruma ait bir kalyonu iade etmeye karar verir.³⁴ İsa ile İskender de, benzer bir belgeyle, Lamia'da ellerinden alınmış olan kocaman gemiyi geri almak için Rodos'a gitmişlerdi.³⁵ Hiç kuşku yok ki, çalınmış bir mal sonsuza dek yitirilmiş olabilirdi. Özellikle, el konulmuş gemiler 1504 yılındaki buğday yüklü Venedik *maran*'ı gibi yeniden kullanılabilirdi³⁶ ya da bir Rodos *galia*'sı tarafından ele geçirilen ve 24 Mayıs 1484'te Ludovicus adlı bir yabancıya devredilen bu fusta gibi yeniden satılabilirdi.³⁷ Bununla birlikte, yukarıdaki örnekler en azından gemilerin yeniden elde edilme umudunun yitirilmediğini düşündürüyor. Tanık olduğumuz olaylar resmi pazarlıklara neden olmuştu, ama başlıca ilgililer arasında doğrudan anlaşmaların da sağlanmış olması mümkündür. Öyle ya da böyle, kurbanlar tamamen soyulmaktan çok haraç ödemek zorunda bırakılıyorlardı. Geri verme olanaksız görüldüğü takdirde, eğer düristçe bir akıncılık değil de bir korsanlık olayıyla karşılaşmış olduğu kanısı doğarsa bir tazminat isteme girişiminde de bulunulabilirdi.

Burada sınırlı da olsa, bir geminin ya da yükünün ele geçirilişinin olası farklı ekonomik sonuçlarının önemini tanımlamaya çalışmayacağız. Kaynaklar yalnızca onların varlığını belirtmemize izin veriyor. Zaten, bir *schirazo* ile ilgili olarak yukarıda nakledilmiş olan 1500 tarihli tartışmanın da gösterdiği gibi, en fazla önem verilen ganimet, insanların oluşturduğu ganimetti.

32 *I mazari, zoè nochiери, maistranza et bomhardieri et garzoni* (Sanudo III 681).

33 Sanudo V 957.

34 AOM 82106v°.

35 TKS E 6349 (ek no 22).

36 *Or navigando poi a Castelorizo, intese da' Turchi ch'el ditto maran si cavgava per mandarlo in Soria* (Sanudo V 957).

37 AOM 76169v°.

Bir gemi ele geçirildiğinde, mürettebat ve yolcular, savaş sırasında ölmemişlerse, tutsak oluyorlardı. Kaynaklarda bazen bu bölümün başında sözü edilen 1500 tarihli olayda görüldüğü üzere Kemal'in gerçekleştirmiş olduğu gibi katliamlara da değiniliyor. Ama, genellikle, iman bilmez-yasa tanımaz bir korsan gibi kapul edilen bir mağlup karşısında bir cezalandırma önlemi söz konusudur. Bizi ilgilendiren dönemle ilgili olarak, şövalyelerin, ele geçirdikleri Türkleri inatla öldürme gibi eski alışkanlıklarına ait herhangi bir iz bulamadım, oysa bu geleneğin varlığı 15. yüzyılın ortasına kadar kabul ediliyor.³⁸ Resmi bir Osmanlı belgesi, 1486-1488'e doğru, şöyle demektedir: "Karşılaştığı ve Sakız ile diğer adalardan gelen sandallarla malzemeye el koyan ve mürettebatı denizde boğan Müslüman bir korsan".³⁹ İstanbul'a gitmekte olan şarap yüklü yedi *schirazi*'nin mürettebatını kılıçtan geçiren bir diğerinden de söz edilebilir.⁴⁰ Ama, benzer durumlar oldukça seyrek görülüyor. Birkaç ya da yirmi-otuz insanı ele geçirmenin, tam aksine, yağma korsanlığının başlıca amaçlarından ve sonuçlarından biri olduğu görüldü. Çok sayıda belge Rodos'a getirilen tutsaklardan söz eder. Sonuç olarak, bir kerede zengin altı yüz Mağriplinin ele geçirilişi, Venedikli bilgi vericilerin olayı sunuş şekline göre, elbette ki kârlıydı. Bu ele geçirmelerden sağlanan ekonomik çıkar neydi?

Elbette ilk önce kölelik düşünülüyor. Şurası kesin ki Osmanlı toplumu ve ekonomisinin bir bölümü kölelerin çalıştırılmasına dayanıyordu,⁴¹ bu da

38 Bkz. Luttrell, "The Servitudo Marina", s. 54; ve aynı yazardan "The Hospitallers of Rhodes confront the Turks", s. 87.

39 TKS E 6071/35 (ek no 18).

40 Bkz. Sanudo XVI 352. Farklı bir durumda, takip edildiğinde, tutsaklarını öldürtüp denize atarak teknesinin hızını arttırmaya çalışan bu korsan anımsanabilir (Sanudo XVI 433).

41 Devlete hizmet (kulluk) etme (doğrudan doğruya ya da tımar sahiplerinin silahlı adam sağlama zorunluğu yoluyla). Ev hizmetlerine değinmeksizin, bazı tarımsal, sınai ya da ticari işletmelerde görevlendirme. 15. - 16. yüzyıllardaki Osmanlı köleliği konusundaki bir sentez için, bkz. H. İnalcık, "Servile Labor in the Ottoman Empire", *The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: the East-European Pattern*, A. Ascher, T. Halasi-Kun ve B.K. Kraly (der.), Brooklyn 1979, s. 25 - 52; İnalcık, *Studies in Ottoman Social and Economical History*, Variorum Reprints, Londra 1985. Aynı şekilde bkz. H. Sahillioğlu, "On Beşinci Yüzyıl Sonunda Bursa'da İş ve Sanayi Hayatı. Kölelikten Patronluğa", *Mémorial Ömer Lütfi Barkan*, s. 179 - 188 ve aynı yazarın, "Slaves in the Social and Economic Life of Bursa in the Late 15th and Early 16th Centuries", *Turcica* XVII (1985), s. 43 - 112. Bu incelemeler Bursa kadı sicillerine dayanmaktadır; H. İnalcık da "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler" adlı yapıtında alıntılar yapmıştır, *Belgeler X/14* (1980 - 81), Ankara 1981. A.W. Fisher'in makalesi, "The Sale of Slaves in the Ottoman Empire: Markets and State Taxes on Slave Sales, Some Preliminary Conclusions", *Bağcıbaşı Üniversitesi Dergisi* VI (1978), s. 147 - 174, daha dolaysız olarak konumuzla ilgilidir.

köle dışalımlarını kapsıyordu. Demek ki tutsakların ele geçirilmesi çok isabetliydi.⁴² Köle dışalım ve dışsatımının kayda değer bir etkinlik oluşturduğu Antalya gibi bir limanın korsanlar tarafından düzenli bir pazar olarak kullanıldığı mantıklı bir şekilde düşünülebilir.⁴³ Bunun aksine, Osmanlı kölelerin kökeni hakkında yapılan çalışmalar Akdeniz'e önemli bir yer vermemektedir.⁴⁴ Bununla birlikte, zorunlu olarak resmi kayıtlara, dolayısıyla da tarihçilere yansımayan bir köle karaborsasının varlığı tahmin edilebilir. Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bir belge⁴⁵ bizi bu konuda aydınlatmaktadır: Tarih kat liderinin vekilinin isteği üzerine, İskender Bey adında biri 1504 ilkbaharında, "leventlerin ele geçirdiği ve barış döneminde Anadolu'da satılmış olan esirleri" aramakla görevlendirilmişti. Bu açıklama Osmanlı korsanlarının tutsaklarını yasadışı yollardan sattıklarını doğrulamaktadır. İskender Bey'in araştırması, öngörülenden de daha verimli oldu: "Saadetlu padişahımın toprağından", diye yazıyordu, "her iki cinsiyetten de haraçgüzar⁴⁶ köleler bulundu, bazıları Mora'dan, öbürleri Eğriboz, Atina ya da Selanik'tendi. Bundan başka Venedik adaları ya da Sakız'da ele geçirilmiş saklı yabancı köleler de bulundu. Onlar efendilerinin ellerinden geri alındı. Ama, her şeyi gören ve bilen Allah'ın [iradesiyle] bu ülkede haraçgüzar ve yabancı kölelerin sayısı sınır tanımıyor. Her köyde ve her kentte sayısız köle var. Bu konuda bir soruşturma yapılmadığı ve bu köleler oldukları yerde kaldıkları sürece, ahlaksızların işlerini sürdürmesini yasaklamak ve onlara engel olmak kesinlikle imkânsız". İskender'in bulduğu köleler, elbette yalnızca korsanlığın kurbanı olanları kapsıyordu. Her iki cinsiyetten de insanlar bulunduğuna göre, bunların çoğunun yağma ve baskınlar sırasında ele geçirilmiş oldukları düşünülebilir. Sonuç olarak, ister Osmanlı'nın isterse onunla barış yapmış güçlerin uyrukları olsunlar, böyle bir kaderi hak etmemişlerdi. İs-

42 1500 yılında Trablusgarplıların (o dönemde Osmanlı değillerdi) bir *schirazo*'nun gereçlerini geri vermeyi reddettikleri görülmüştü. Venediklileri sıkıntıya sokmuşa benzeyen bir olay Maistro Andrea da Re adlı bir kişinin durumuydu. Genii yapımcısı olan bu kişi kuşkusuz 1499 - 1503 yıllarındaki Osmanlı - Venedik çatışması sırasında Modon ölelerinde (*fù preso con galie sotto Modon*) Osmanlılar tarafından ele geçirilmişti. Saray için kadirgalar inşa etmek ve efendilerine bilgi vermek zorunda kalmıştı. Elçi Jacomo Contarini 1 Ağustos 1507 tarihinde İstanbul'dan ayrılmadan önce onu kabul ettiğinde, mühendis bu durumu devam ediyordu: Bkz. Sanudo V 995, VII 19 - 20.

43 Bkz. İnalcık, "Servile Labor", s. 38. 1501 yılında, Anıya'nın, denizde ele geçirilen tutsakların pazarı olduğunu tanıtlayan bir belge bulunmaktadır (Sanudo IV 161 sq.).

44 Bkz. İnalcık, "Servile Labor", s. 35 sqq.; Fisher tarafından çizilen tablolar, s. 165 - 168; Sahillioglu, "On beşinci", s. 179 ve "Slaves", s. 65 sqq. ve 98 - 104.

45 TKS E 5900/2 (ek no 15).

46 "Haraç ödeyen": Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslim vergi yükümlülerinin statüsü, yoksa kendisine bir haraç ödeyen uyrukları söz konusu değil.

kender Bey onların sayısını “sonsuz” diye belirtiyor; bu da pek kullanılabılır rakamlı bir açıklama olmamakla birlikte, endişe verici bir durumun söz konusu olduğunu düşündürüyor. Öte yandan, bu bahtsızların köy ve kentlere dağılmış olması ve onları bulabilme güçlüğü başlıca ev hizmetlerinde yararlanılan kölelerin konu edildiğini düşündürüyor. Müslüman korsanlar kadar hiç kuşkusuz Hristiyan korsanların etkinliğinin de bir talebi karşıladığını düşündürüyor.⁴⁷

Rodos’ta da köle çalıştırıldığı biliniyor. Önce, 1480 kuşatması ve 1481 depremlerinde, etkin bir tamirat ve yeniden inşa siyasetine atıldığı zaman tarikat da büyük ölçüde el emeğine gereksinim duymuştu. Özellikle Pierre d’Aubusson, toprak doldurma ve sekileme işlerini arttırarak, çok büyük sayıda vasıfsız işçi ve toprak düzeltme işçisi çalıştırmak zorunda kaldı.⁴⁸ Bu işçiler Müslüman köleler arasından seçildi. Kuşatmadan kısa bir süre sonra, Félix Faber surların onarımı için taş taşıyan zincire vurulmuş Türkler gördü.⁴⁹ 1513 yılında, kaçan bir köle olan Kasım şunları yazıyordu: “Şu anda 3000 mümin ve dindar Müslüman Rodos Kalesi’nde kâfirlerin elinde tutsak (...). Gündüz onlara hendek kazdınıyor, geceleri de onları zincire vurup hapsediyorlar”.⁵⁰ Gerçekte, 1512 yılında Thénaud ile Trévisan çukurlarda çalışan ancak 100 köle sayabildiler,⁵¹ ama Faber’e göre bunlar zincire vurulmuştu ve zaten 1506 yılından başlayarak tüm Müslüman köleler ayaklarında bir halka taşıyorlardı.⁵² Geceleri hapsedilmelerine gelince, zaten doğal olan bu olay tarikatın arşivleri tarafından da doğrula-

⁴⁷ Bir noktaya kadar, bu belge 15. yüzyılın ikinci yarısında Venedik’e bağlı Girit’te köleliğin önemini yitirmesi üzerine Ch. Verlinden’in önerdiği açıklamayı doğrulayabilir: “Nedeni açıkça ortada. Artık bundan böyle Ege Denizi’nin kıyılan tümüyle Türklerin elinde. Kölelik bu bölgelerden yok olmuyor, ancak bundan sonra Türkler, savaş ya da barışla olsun, en büyük alıcı durumuna yerleşiyorlar. Venedik’e bağlı Girit bu akıntıdan yalnızca bir sızıntı elde edebiliyor, köleye gereksinim duyduğu zaman da, hükümet gereğini yerine getiriyor”. (Verlinden, “La Crète”, s. 666). İskender Bey’in özel görevine gelince, tîrûnün tek örneği değildir: 1484 - 85 tarihlerinde Osmanlı hükümeti Bursa’da Venedik Cumhuriyeti ile yapılan barış anlaşmasından sonra ele geçirilen Venedik kökenli köleler hakkında soruşturmalar yapmıştı (bkz. Sahillioğlu, “Slaves”, s. 82 sq.; İnalçık, “Osmanlı İdare”, s. 41 ve 81). Aynı şekilde, 1530 yıllarının sonunda Kanûnî Sultan Süleyman, Polonyalı tutsakların yasa-dışı yollardan alım-satımını engellemek için önlemler almıştı, çünkü Polonya kralıyla aralarında barış hüküm sürüyordu: Bak Berindei ve Weinstein, s. 93 - 96.

⁴⁸ Bkz. Gabriel, s. 113 ve 123.

⁴⁹ *In illa civitatis purgatione et reedificatione vidimus Turcos, compedibus ferreis vinctos, portare saxa ad muri, quæc destruxerant, reformationem* (s. 260).

⁵⁰ TKS E 5799 (ek no 16).

⁵¹ Bkz. Thénaud, p.134; Trévisan, s. 218.

⁵² AOM 8157r.

niyordu.⁵³ Ama, tarikat lideri Villiers de l'Isle-Adam Rodos'ta 3000 köle bulunduğunu söylüyorsa da, bunların tümü surların onarımında çalıştırılmıyordu.⁵⁴ Hiç kuşkusuz tarikatın ya da tarikat liderinin, şövalyelerin ve tarikat topraklarında ikamet edenlerin de hizmetinde çalışan çok sayıda köle vardı. Son olarak, bazı köle sahipleri de iş alanlarında çalıştırdıkları kölelerden gelir sağlıyorlardı. Bunların sayısı oldukça yüksek olmalıydı, çünkü tarikat 1516 ve 1522 yıllarında bunların bir bölümünü tarikat surlarında çalıştırmayı yararlı bulmuştu.⁵⁶

Ne var ki tarikat uyruklarının gereksinimleri, düzenli olarak limana getirilen tutsakların sayısıyla orantılı değildi. Bununla birlikte, Rodos önemli bir yeniden dışsattım yeri değildi. Batı'dan gelen talep 15. yüzyılda azalmıştı, en azından bizi ilgilendiren dönemde, tarikat bu dışsattımı sınırlamak için önlemler almıştı. 1482 Eylül'ünde Osmanlı Sarayı'na giden tarikat elçilerine verilen talimatlarda, Müslüman kölelerin yurtlarına geri dönebilmelerini ve uzak yerlere sürgün edilmemelerini sağlamak amacıyla aşağıdaki uzlaşma yolunu önermeleri tavsiye edilmişti: Tarikat liderinin uyrukları, Rodoslu *cittadini*'ler [yurttaşlar] ve Rodos'ta bulunan Osmanlılar tarafından satın alınabilirlerdi. Alıcılar köleleri altı ay boyunca alıkoyacaklardı ve bu sürenin sonunda da köle, parasını ödeyerek özgürlüğüne kavuşabilecekti. Eğer o tarihte kölenin ödeme olanağı bulunmazsa, o durumda alıcı dilediği gibi davranabilecekti.⁵⁷ İmzalanan anlaşma bu maddeyi içermiyordu. Yine de buna

53 AOM 8259r.^v.

54 *Et che hanno messo li schiaviturci numero 3000 in ferri in certo loco nominato la fossa de mar, dubitando che, nel dar de la bataglia li darano turcni, da questi dentro non fossero molestadi* (Sanudo XXXIII 385). Elbette burada söz konusu olan yalnızca tarikatın kölelerini değil ama, kentteki varlıkları bir tehlike oluşturan diğerlerini de kapsayan istisnai bir önlemdi. 1306'dan 1440 yıllarına kadar Rodos'raki kölelik konusunda, bkz. Luttrell, "Slavery".

55 Bkz. tarikat liderinin sarayında 28 yıl hizmet ettikten sonra 1514 yılında parasını ödeyerek özgürlüğüne kavuşan Mahumet Mogarbino. Bu kişi ticaret yapmak için düzenli olarak Rodos'a gelmeyi diliyordu (AOM 403263v.^o sq.); bkz. mutfakta görev yapan Türk müzisyen, 1482 yılında müziğiyle bir an Şehzade Cem'i neşelendirmeyi başarmıştı (bkz. Caoursin, Vatın'ın *Sultan Djem*, s. 300), Şultan Cem de Fransa'ya hareket ederken 20 köle satın almıştı (*id.*, s. 51).

56 7 Temmuz 1516 tarihinde, Rodos *piazza*'sında köle çalıştırarak *pagano giornate* (yevmiye ödeyen) köle sahiplerine, tamir çalışmaları için iki köleden birini (eğer tek bir köleleri varsa iki günde bir) göndermeleri emredildi. Kölelerinin listesini hazırlayıp vermeleri için sekiz günleri vardı, kölelerin işesi sağlanacak ve her zamanki tarifieden ücretleri ödenecekti (AOM 81 191.º). 1522 yılında, bu kölelerin dörtte üçü çalışmaya gönderildi, dördüncü çeyrek de özgür kaldı *ab hoc servitio reparatum ut (...) possit servire in platca pro commodo populi* (AOM 8345r.^v).

57 *Per conservazione de bona pace azo che le musulmanni habiano ragione de retornar a ca-*

benzer bir düzenlemenin her şeye karşın uygulanıp uygulanmadığı düşünülebilir. Gerçekten de, 1495 Aralık'ında, Antonio di Salona, yerleşmek üzere Osmanlı toprağına gitmeye hazırlanırken, ele geçirmiş olduğu Batılı Yahudileri Rodos'ta satma hakkını talep ettiğinde, kurul, "istisnai bir tutumla" kölelerini tarikat uyuğuna ya da onun topraklarında ikamet eden Hristiyan uyruklara satmasına izin verdi, çünkü köle satın alma hakkı onlara münimiyti.⁵⁸ Kurulun amacı, söylediğı gibi, bu talihsizlerin Hristiyanlığa geçme imkânını korumak mıydı, yoksa olası bir fidye bekleyişi içinde onların burada bulundurmamak mıydı? 1484 yılında Memluklarla varılan anlaşmayı anımsatan benzer bir durum söz konusu değil mi? Yapılan anlaşma korsanlar tarafından Rodos'a getirilen tutuklular üzerindeki şufa hakkını Memluklara tanıyordu. Gerçekten de, köle satışlarıyla ilgili düzenleme varsayımını daha güçlü şekilde desteklemek mümkün değil, ama bu pazarın kurul tarafından çok yakından denetlendiğı de bir gerçektir.⁵⁹ Elimizdeki belgeler de, uygulamada, kurulun esas etkinliğini yeniden dışsattımın değil, fidye temininin oluşturduğunu açıkça gösteriyor.

O dönemin olayları kendiliğinden bu şekilde yürüyordu. Hızır (Barbaros) erkek kardeşi Oruç'un Rodoslular tarafından tutsak edildiğini öğrenince, izleyeceği yol konusunda hiç duraksamadı: Gidip Rodos'ta tanıdıkları olan Hristiyan bir tüccar buldu –belki bu tür işler bu şekilde yürütülüyordu– ve ona erkek kardeşini özgürlüğe kavuşturmak için belirli bir miktar para verdi. Ayrıca kendisi de Bodrum'a, yani şövalyelere gitti.⁶⁰ Osmanlı kaynakları orada burada fidye ödenerek özgür bırakılan kölelerden söz ediyor,⁶¹ ama tarikatın arşivleri bu konuda zengin belgeler sunuyor. 1493'ten

sa loro e che non seano mandati a li lochi remoti, e concordato che li Rhodie subditi del gran S. Maestro e di Sua religione etiam dio li citatini rhodiani e piu le Turchi che si troverano a Rhode sanxe alcuno timore possano comparar li Turchi e altri homini subditi del dicto gran S. con loro cosse per lo meglhor pretio poterano. E li comparatori le debbiano tenere per lo termino de VI mesi, in lo qual termino de sey mesi el sclavo posse dare el pretio de la sua compra secondo concordia con lo comperator. E si in quello termino non paghera el pretio suo che adonche el comparator possa far de lui secondo li piacere (AOM 76116r).*

58 (...) *His causis persnasi dare licentiam supplicanti pro hac vice tantum pro dictis Judeis pro quibus supplicatur dumentis vendendi in Rhodo et jurisdictione nostra dictos Judeos utriusque sexus per eum captos christianis nostris subditis habitatoribus Rhodi et jurisdictionis nostre quibus licentiam eos emendi concedimus. .. (AOM 7845v*).*

59 Bkz. 1493 yılında Osmanlıların talebi üzerine Fernandus Vefaut'ya getirilen, tutsaklarını Sicilya'ya götürüp satma yasağı (AOM 391174r*), ile siyasal nedenle sayısız kölenin tarikat tarafından özgürlüğe kavuşturulması: Bu konuda okuyucu bu kitabın ikinci bölümünün oluşturduğu önemli olayla ilgili kısınlara başvurulabilir.

60 Bkz. *Gazarit*, P 7r-v.

61 Önceki örneğin ötesinde, bkz. yedi yıllık esaretten sonra 2300 *qreft* ödeyerek özgürlü-

1522 yılına **kadar**, fidyeye olaylarıyla ilgili 26 belge saptadım; bunların 6'sı Yahudilerle, 20'si de Müslümanlarla ilgili. Bir tanesi dışında, tümü 1504 yılından sonraki dönemlere ait; zaten bu da korsanlığın 16. yüzyıldaki gelişmesini kanıtıyor. Olayların çoğunda (15), fidye ya da mali kaynak sağlamak üzere gidişler için verilmiş pasaportlar söz konusu. Aracılar, bu tür pazarlığı yürütmek için, düzenli olarak Suriye ya da Mısır'a yolculuk ediyorlardı.⁶² Diğer yandan, sekiz kez Müslümanların kendileri ya da talihsiz yoldaşları için bir fidye aramaya gittikleri görülüyor, Yahudiler için ise bu durum iki kez gerçekleşiyor. Bunun aksine fidye sorunlarını halletmek üzere gelen kişilere verilen **altı** adet izin belgesi de kaydedilmişti.⁶³

Birkaç örnek, açıklamayı tamamlayacaktır. 1506 Haziran'ında, Gaspard Ferando'nun kölesi *Jussuf Hossouy*, fidye temin edebilmek için Suriye'ye gitti. 1519 Mayıs'ında, Toledolu Yahudi ve Pero Cathalano *nostro cittadino rhodiano*'nın [Rodoslulı yurttaşımız] kölesi olan Moise, kendi kurtarmalık parasıyla diğer tutsak Yahudilerinkini sağlayabilmek üzere Mısır'a gitti. Aynı yılın kasım ayında, Fra Anastasio de Sette Camelle'nin köleleri ve Navarinili bir Türkün annesiyle kızı, fidye paralarını bulabilmeleri için, Zante'taki evine dönen Nicolo Condorato tarafından götürüldü. Elbette ki en değerliyi yerinde korumak **daha** ihtiyatlı bir tutum olacaktı. İşte bu nedenle 1507 yılında, Türk Yaquisi, **sahibi** olan hanım ve kendisi için gereken fidyeyi almaya gönderildi. Fidyeye **ödemeleri** için samimi davranılıyordu: 8 Haziran 1510 tarihinde tarikat liderinin, tutsağı olan Karamanoğlu Kasım'ın oğlu Mustafa'nın kurtarmalığını ödemek üzere Rodos'a gelmek isteyen herkese bir izin belgesi vaat ettiği görülür; 28 Haziran'da, bu iş için Stephano Amorato adına bir izin belgesi düzenlenmişti. Fidyelerin bedeli çok yüksekti: 1510 Ekim'inde ana babasının kurtarmalığını ödemek üzere gelmesine izin verilen Modonlu Yahudi Sabayat tahmin etmiş olduğu miktarın büyük olasılıkla yetersiz kaldığını **fark** etti. Her ne olursa olsun, tarikat liderinden bir yıl geçerli bir pasaport aldı, **gerekli** parayı toplayabilmek için Rum kıyıları boyunca gemi işletmeyi düşünüyordu. Burada değinilen Yahudilerin çoğunluğu, 1507 yılında, daha önce **sözü** edilen "Mağriplilerin büyük gemisi"nde ele geçirilmişti. 18 Ocak 1512 tarihinde tarikat liderinin elinde satacağı daha 36 Yahudi bu-

güne kavuştu. Trablusşamlı Takiyiddin ed-Darani (TKS E 6206, ek no 17) ya da Lamia yakınındaki **yunan** kıyısından gerekli parayı ödeyip özgür kalıncaya kadar iki yıl Rodos'ta karısı ve çocuklarıyla esir kalan sipahi Mehmed (TKS E 6349, ek no 22).

62 Söz konusu olanlar 1507 Ocak'ında beliren, Helia di Gazari'nin oğlu, *Süryanni*, Mosse (AOM 397227r) ve 1519 Aralık'ında adı geçen Mahumet Moro Granaticano'dur (AOM 408217r). Bkz. aynı zamanda AOM 391174r (1493) ve AOM 396222r (1510).

63 Aynı şekilde: AOM 397221r, 222r; 398194v, 196r, 196v, 197v; 408222v sq., 223r; 409195r, 198r // AOM 401244r, v, 246r, v // AOM 399231r; 400221v, 222r, 225r, v; 408227r

lunuyordu: Özgürlüklerine kavuşmalarını sağlayacak parayı temin etmeleri için ikisini İslam'ın topraklarına gönderdi. Önce, bu iki kişi, onların akıbetiyle ilgilenmek için Manisalı Yahudilerin gelmiş olduğu Sakız'a geçtiler ve ağustos ayında da Kahire, İskenderiye ve Beyrut'tan topladıkları paralarla geri döndüler. 1515 yılında Sakız'a gönderilen ve (yine aynı gemide ele geçirilmiş olan) 30 Yahudinin bu aynı talihsizler olmadığını umut etmek isteriz!⁶⁴ Başka bir çözüm yolu da, satılması istenen tutsakların gizlice Müslüman ülkelere gönderilmesi idi. İşte bu amaçla, Kıbrıslı Süryani Vaximi *de computo Conservatoris generalis* [genel Gözlemciler/Koruyucular hesabına] kölelerle birlikte Türkiye'ye gönderildi. Ya da 1522 Mart'ında, başka bir Kıbrıslı, St. Gilles Manastırı başkanı hesabına iki Arabı Mısır'a götürdü: Arapların para, mal ya da zenci bir kadın köleyle takas edecekti.⁶⁵ Son bir olasılık olarak da, bir kişi anavatanlarına geri götürdüğü köleleri bulunduğu yerde yeniden satmak amacıyla satın alabilirdi: 1515 Nisan'ında, Rodos'ta evli olan Kıbrıslı Süryani Naser, kendi parasıyla satın aldığı on Arap köleyi Mısır'a götürüyordu; haziran ayında, Pathmoslu Papa Michalis satın almış olduğu üç köleyi (iki Eğribozlu ve bir Alanyalı) Eğriboz'a götürüyordu.⁶⁶

Fazla şaşırmadan şunu da kaydedelim ki, bu ticarete aracılık edenler Müslüman Doğu ile Hristiyan Batı arasındaki bağı oluşturan toplumlara aittiler: Kıbrıslı ya da Rodoslu Süryaniler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanlar, Manisa Yahudileri ya da Osmanlı Sarayı ile iyi ilişkileri korumaya çalışan adalardaki Rumlar (Sakız, Pathmos).

Öte yandan şunu da hatırlatmak gerekir ki, daha önce anlatılan olaylar köleler konusunda gerçekleştirilen gizli pazarlıkların ancak bir bölümünü oluşturunuyordu. Bütün bu olaylar gerçekten de siyasal pazarlıklara ve tarrakat ile Osmanlılar arasındaki ilişkilere ayrılmış sayfalarda söz konusu olacak pazarlıklara meydan veriyordu. Ama, özellikle de bir pasaport ya da bir izin belgesinin düzenlenmesinin söz konusu olmadığı durumlarda, pek çok uzlaşma iz bırakmadan gerçekleşebiliyordu; özellikle de anakarada yer alan ve Osmanlı topraklarıyla doğrudan bağlantılı olan St. Pierre şatosunda vuku bulan tutsaklıktan kurtarmalar gibi. Erkek kardeşi Oruç'un fidye işiyle ilgilenmek üzere Hızır'ın oraya gittiğini görmüştük. Başka bir ipucu da resmi tercümanın, hizmetlerini bir yana bırakarak Türklere Arap köleler sattığı için 1493 yılında hakkında dava açılan Peruzzi olayıdır.⁶⁷

⁶⁴ Bkz. AOM 401244r-v, 247r sq.; 403268r.

⁶⁵ Bkz. AOM 396222r; 409202r-v.

⁶⁶ AOM 404221r, 231r-v. Ayrıca 1519 Ağustos'unda, buğday getirdikleri Rodos'tan Eğriboz kökenli Müslüman bir köleyi götüren diğer iki Pathmosludan da söz edilebilir.

⁶⁷ AOM 77103r.

Böylece, Bodrum'da vergi ya da siyaset nedenleriyle şövalyelerin denetlemeye çalıştığı etkin bir ticaretin var olduğu düşünülebilir.

Bu köle pazarı kuşkusuz korsanlığın gelişmesinde güçlü bir etken oluyordu. Tarikatın donanması öncelikle buğday yüklü gemilere saldırırken, küçük çaplı korsanlar gerçek bir insan avına girişiyorlardı: “Çoğunlukla, [gemilerden] çıkıp köyden köye Müslüman arayanlar, eşleri, oğulları ve kızlarıyla onları ele geçirenler ve sonra da Rodos’a götürülenler, Skiatos’un ve iyi korunan vilayetin inançsızlarıydı” diye tanımlıyor bir Osmanlı belgesi.⁶⁸ Bu kötülük edenlerin tutsak edişleriyle ilgili bazı ayrıntılar⁶⁹ zaten onların kurbanları arasında bir ayırma yaptıklarını gösteriyor. Lihada’da padişahın has emininin iki adamını ele geçirmişlerdi, Poltoke’da padişahın bir kulunu yakalamayı denemişlerdi; Atalandi’de, yalnızca imamı ele geçirmek için Müslümanları öldürmüşlerdi: Demek ki eylemlerinin başlıca amacını alacakları fidye oluşturunuyordu.

En iyi durumda, bu fidye anında ödeniyordu, bu da bazılarının hemen özgürlüğe kavuşmasını, öbürlerinin de masraftan kurtulmasını sağlıyordu. 1518 yılında, haber vericiler arasında bulunan Chalci dizdarı “gemilerde tutsak edilen Müslümanların, kendi kurtarmalıklarını ödediklerini ve gemiden indiklerini” ve “iyi korunan vilayetin inançsızlarının korsan gemilere bindiklerini ve sonra da indiklerini”⁷⁰ belirtiyor. Berikilerin öbürlerinin özgürlüklerine kavuşmasında aracı oldukları düşünülebilir. Anında özgürlüğe kavuşan rehinelere ele geçirilme uygulaması Rodoslu korsanlarla onların Sporadesli küçük ortaklarına özgü bir olay değildi: 1514 Mart’ında, Skiros’lular iki Türk fustası tarafından saldırıya uğramış, hayvanları ve 13 adamları ellerinden alınmıştı. Bunları kurtarmak için 300 duka tutarından fazla mal ve nakit (*tra danari e robe*) para ödemişlerdi. 1510 Nisan’ında da, fustalar Mikonosluların kurtarmalık ödeyerek özgür kalmalarını sağladıkları Nauplie ve Mikonoslu adanları yakalamıştı. Aynı yıl, Kurdoğlu tarafından tutsak edilen yüz kişinin özgürlüğüne kavuşması Sakızlılara 100.000 “aspres” a malolmuştu.⁷¹

Yukarıdaki örnekler Müslüman, Rum ya da Latin, tüm korsanların yönetiminin ve amacının birbirinden farklı olmadığını bir kez daha göstermektedir. Ganimet konusuna ayrılan bu sayfalarda, tutsakların özellikle dokunaklı olan kaderleri üzerinde bilhassa durdum. Bunun bir nedeni de, kaynakların

68 TKS E 6637 (ek no 20).

69 TKS E 5884 (ek no 19)

70 TKS E 6637 (ek no 20).

71 Bkz. aynı zamanda Sanudo XVIII 359; XI - 209; XI 704. “Aracısız azat etme” konusunda, bkz. Fontenay, s. 438 sq.

bizi en iyi şekilde bu konu üzerinde aydınlatıyor olmasıdır. Değişik türdeki ele geçirmelerin ekonomik ağırlığını ortaya çıkarmaya çalışmak büyük ölçüde ihtiyatsız bir davranış olurdu. İnsanların tutsak edilişi önemli bir yere sahipti ve bunun amacı da, en azından Rodos'ta, bir fidyenin zorbalıkla alınması kadar köle işçilerin teminine de olanak sağlıyor olmasıydı.

★

Osmanlı yetkililer Eğriboz'daki Rumların Hristiyan korsanlara yardımcı olmasından yakınıyorlardı. 1518 yılında, Chalci dizdan açıkça şöyle diyordu:⁷² “Korsan gemilerinde kendi *vilayetimizden* de çok sayıda inançsız var”, ve biraz ileride de, “iyi korunan *vilayetin* inançsızları itaat etmiyorlar ve gelip hizmetlerini yerine getirmiyorlar. Eğilimleri korsanlardan yana”. Bir Hristiyan dayanışmasının varlığı onun açısından kesindi: Osmanlı hükümeti, diye açıklıyordu, “inançsızlar arasındaki ilişkilerden habersiz değil”. Bununla birlikte, adalıların ileri derecede korsanlardan yana tutumundan yalnızca Osmanlılar şikâyetçi değildi: 1509 yılında Venedikliler de Pathmos keşişleriyle köylülerinin Katalan Ruis'i yalnızca teslim etmeyi reddetmekle kalmadıkları, ayrıca onu kabul ettiklerini ve beslediklerini saptıyorlardı.⁷³ Hatta 1520 yılında, Kandiye yetkililerinin bazı Türk gemilerine taniyacağı sığınmadan söz ettikleri de duyuldu!⁷⁴

Yerlilerin korsanlara sağladığı yardım kesindir; benzer bir dini duygu etki yaratsa da, burada yalnızca dini inanç üzerine kurulu bir dayanışma olayını görmek muhtemelen aşırı bir davranış olacaktır. Hem sonra, Müslüman akıncı ve korsanlar da Hristiyan halkların kıyılarında demir atıyorlardı... Ayrıca Piri Reis de Athos Dağı'ndaki keşişler hakkında yazarken son derece açık şekilde şöyle diyor: “Kâfir korsanları Türk korsanlara ihbar etmiyorlar, aynı şekilde Türk gemilerini de kâfir korsanlara bildirmedikleri gibi. Bunların tümüne azık ve gereç sağlamaktan çekinmiyorlar”.⁷⁵

⁷² TKS E 6637 (ek no20).

⁷³ *Non voglio restar a questo proposito agiomger a vustra magnificentia questu parte che (...) feni ogni instantissima rechiesta a li chalogieri et a quello lianno el governo de dicta ixola di Palamosa, che li vilaniet homeni de Pixola, senza che mandasse de questi de le galie, dovesseno proveder de far prender et prexentarmi li ditti chorsari per evitar ogni inconvieniente potesse seguir; i quali, dicendo non volerse impedir insimel cose, mai volseno asentir a richiestia mia, imoper li villani del'ixola veniva dato recapito et vituriaria a li ditti chorsari* (Sanudo IX 393).

⁷⁴ *Su quel [porto] di la Cania sono alcuni scelesti (...) quali fanno danno ne stimano rectori, pero saria bon castigarli, perchè za villani apresso Candia vanno imitando le loro vestigie, et venendo armada turchessha a Pixola, quelli tristi li dariano recapito* (Sanudo XXIX 362).

⁷⁵ *Ve dahi Türk harâmisine kâfir harâmisin ve kâfir harâmisine Türk gemisin bildürmezler ve her birine azık vermeden tereddüt çekmezler* (Piri reis, s. 111 sq.).

Bu iyi keşişlerin yalnızca Hristiyan merhametiyle bu yiyecekleri sağladıklarına inanmak güç. Daha ilerideki bir dönem için M. Fontenay'nin haklı olarak belirttiği gibi, bu "asalaklık örnekleri", daha ziyade haraççılığa benziyordu.⁷⁶ Zaten Yunanlılara karşı son derece sert olarak bilinmesine karşın, Chalci dizdarının raporundan yansıyan görüntü de bunu doğruluyor:

Köyde buldukları Müslümanları kanları, oğulları ve kızlarıyla birlikte zorla götürüyorlar ve köyün keferesi de onlara bir şey demiyor. Öbür yandan, köydeki kâfirlere de hiçbir zarar vermiyorlar (...) İnansız korsanlar gemilerinden çıkıyorlar ve kâfirin erzağını kimsenin engellemesiyle karşılaşmadan diledikleri gibi alıyorlar.⁷⁷

Hristiyan olsun ya da olmasınlar, insanların Hristiyan korsanlara istediklerini hoşnutlukla vermeleri kuşkusuz yerinde olurdu, çünkü bu insanlar gerekirse zor kullanmaktan çekinmiyorlardı. 1518 yılında, Lamia bölgesinden iki Rum boşuna çaba harcadı: "Soyduktan ve gömleklerine kadar eşyalarını da aldıktan sonra, [korsanlar] onları serbest bıraktılar".⁷⁸ Hiç kuşkusuz, çok sayıda suç ortaklığı bulunuyordu, ama korsanlara karşı etkin şekilde soğuk ve kayıtsız davranmadıkları için Ege halklarını kınamak dürüst bir davranış olmaz.

106

Zaten direnme girişimleri de görülüyor. Biraz yukarıda 1486-1488 tarihli bir Osmanlı raporundan bir bölümü aktardım. Burada Semendirekli umar sahibinin, üzerlerine adanın reayasını sürerek Rodoslu korsanları nasıl geri püskürttüğü kısaca anlatılıyor. 1510 yılında, Anadolu köylerini yağmalamaya gelen öbür Rodoslular, muhbirler tarafından suçüstü yakalanmışlardı. Tuzağa düşünce, kılıçtan geçirildiler ve fustalarda kalmış olanlar da kaçacak zamanı ancak bulabildiler. Aynı mace-ra Sakız'da Türklerin başına geldi. Yerel *vardia* [nöbetçiler] tarafından bulunup ortaya çıkarılınca, baskına uğradılar, ateşli ve delici silahları olan Sakızlılar tarafından öldürüldüler.⁷⁹

Demek ki yeterli imkânlarla sahip olunca korsanların yağmalarına etkin şekilde karşı çıkmak mümkün olabiliyordu. Sakızlıların 1510 yılındaki başarısında elbette silahlarının niteliği büyük önem taşıyordu. Ama, zamanında müdahale etmeyi sağlayan bir gözetlemenin varlığı olmadan bu silahlar yeterli olamazdı. Görünürde, gözetleme Anadolu kıyısının bazı noktalarında da bulunuyordu. Limni ve Kıbrıs'ta var olduğu doğrulan-

76 Bkz. Fontenay, s. 439sq.

77 TKS E 6637 (ek no 20).

78 TKS E 6349 (ek no 22).

79 Bkz. Sanudo XI 648 ve XI 704 sq.

miştir.⁸⁰ Rodos'ta da aynı durum söz konusuydu, zaten 1522 yılından sonra Osmanlılar bir "nöbetçi" sistemini sürdürmüşlerdi.⁸¹ Aslında, birinciye bağlı olan ikinci bir koşul da, kendini kabul ettirmiş bir yetkilinin varlığıydı. Semendirekli tımar sahibinin teşvik edici gücü açıkça belirtilmiştir. Bunun aksine, Rodos'taki gözetimin etkililiği, *turcopelier*'nin bazı zamanlardaki kararsızlığı nedeniyle ypranıyordu.⁸² Sözünü dinleten, kendisine itaat edilen yerel bir iktidarın gerekliliği Chalcis dizdan tarafından 1518 yılında kaydediliyor:⁸³

Sancakbeyi savaşa gittiğinden beri", diye yazıyordu, "ticaret gemilerinin buraya gelmesi olanaksızlaştı (...) Sancakbeyi buradayken, kıyılarda nöbet tutan sipahiler getirtmişti. Vilayet şu anda boş bulunduğu için, inançsız korsanlar gemilerinden çıkıyorlar ve erzağı diledikleri gibi alıyolar, kimse de onlara engel olamıyor. Her kıyı [noktasında] sancakbeyinin bir adamının bulunmasına karşın, iyi korunan vilayetin inançsızları itaat etmiyor ve gelip hizmetlerini (yoldaşlık) yerine getirmiyorlar.

Okuduğunuz paragrafta açıkça görüldüğü gibi, sancakbeyinin gidişi, adalıların görünüşe göre katlanmaya zorlandıkları nöbet düzeninin bozulmasına yetmişti. Kötü niyetleri ileriye görememelerinden, düşüncesizliklerinden mi yoksa korsanlarla olası bağlardan mı kaynaklanıyordu? Ne olursa olsun, bir angarya çok seyrek olarak halk tarafından desteklenip benimsenir. Öyle ya da böyle, bir liderin yokluğu zarar veriyordu.

Sonuç olarak, halkların korsanlığa tepkisinin tutarlı bir görüntüsünü sunmaya çalışmak aldatıcı olur. Bazen saldırıya uğrayan, bazen saldırgan olan, bazen haraç ödeyen ve bazen de açıkça, duraksamadan korsanlarla dayanışma içinde, bazen güçsüz kurbanlar ve bazen de direngen hasım olan Ege kıyılarının sakinleri hiç kuşkusuz o andaki duruma uygun olarak işin içinden ustalıkla sıyrılıvermeye çalışıyorlardı. Deniz akıncılığının ekonomik sonuçlarına gelince, hiç kuşkusuz, bunları abartmamak yerinde

⁸⁰ Bkz. Lowry "The island of Limnos", s. 246; Arbel ve Veinstein, "La fiscalité vénéto-chypriote au miroir de la législation ottomane", *Turcica* XVIII (1986), S.7 -51 (pp.18 ve 30).

⁸¹ Bkz. yukarıda s. 30. İşte 1650 kânûnnâmesi bu *viçla*'yı şöyle tanımlar (Barkan, s. 340): "Kanûn adalarda, denize yakın köylerin "nöbet" tutmasını istiyor. Her "nöbet" köyünde kıyının yakınında hakim bir nokta bulunuyor: Bu köyün re'âyâ'sı orada gece-gündüz nöbet tutuyor. Denizden kuşku bir geminin geldiğini görür görünmez, haberi köyden köye ulaştırmak zorundalar, öyle ki haber zamanında kaleye ulaşabilsin. Gerekli önlemleri almak zorundalar (...) Kıyıya uzak olan köylere gelince [orada oturanlar], önemli bir iş ya da [yapılacak] onarımlar varsa talep üzerine kaleye gelmek zorundalar. "Nöbet" tıtına angaryası da (bedel-i vigla) yılda oniki gün".

⁸² Bkz. aşağıda s. 279

⁸³ TKS E 6637 (ek no 20).

olur.⁸⁴ Bununla birlikte, kısa vadede, korkunç ve yıkıcı olduğu görülebilir. Çünkü öyle görünüyor ki Rodos şövalyeleri gerçekten zaman zaman İstanbul'un buğday teminine zarar vermeyi başarıyorlardı. Siyasal alanda ise, 16. yüzyılın yaklaşık ikinci yarısında Osmanlı gücünün etkisinin Eğriboz'da çözülmesi kuşkusuz Osmanlı hükümeti için kaygı verici bir olaydı. Sonuç olarak, insanların tutsak edilişinin toplumsal önemini tam olarak belirlemek imkânsız. Bir kâfirin kölesi olmak, bir Hristiyan ya da bir Müslüman için, inancını yitirmek demektir. Şu halde, güçler arasındaki pazarlıklarda tutsak değişiminin oynadığı rol yeterince anlaşılmaktadır.

*

★ ★

84 Bkz. Braudel II, s. 208 sq.; Tenenti "Venezia", s. 770 ve "I Corsari", s. 286 sq. Bu son yazar, bununla birlikte, sonuçların 16. yüzyıl içinde daha da ciddi neticeler yaratacağı sonucuna varıyor.

ZAMAN VE MEKÂNDA KORSANLIĞIN GELİŞMESİ

Okuyucu, korsanlığın zaman içindeki evriminin ayrıntısını bu kitabın ikinci kısmını oluşturan olaylarla ilgili bölümlerde bulabilir. Bununla birlikte, 1480 ve 1522 yılları arasında Doğu Akdeniz'deki korsan etkinliğinin toptan bir görüntüsünü sunarak önceki sayfalarda yer alan açıklamaları sonuçla bağlamanın yararlı olacağına inanıyorum. Daha doğrusu, en çok etkilenen yöreleri tanımlamaya ve özellikle tehlikeli olduğu görülen bazı dönemleri incelemeye çalıştım.

Şunu da anımsatmak yerinde olur ki, bu çalışma, Osmanlılarla Rodos şövalyeleri arasındaki ilişkileri odak noktası olarak kabul ettiği için, Doğu Akdeniz sularındaki korsanlıkla ilgili eksiksiz bir betimleme sağlama iddiasını taşımamaktadır. Aksine, Rodos, Katoliklerin Doğu'daki ileri kalesi ve bölgedeki Hristiyan korsanların çoğunun bir araya gelme noktasını oluşturduğu için,¹ bu taraf tutmanın fazla önemli sonuçları olmayacaktır.

Öte yandan, belgelerin hiçbiri düzenli veriler sunmuyor: Sanudo'nun *Diari*'leri ne kadar zengin olursa olsun, burada Venediklilerin kayıplarının tam bir listesi yer almıyor. Zaten bu günlük de ancak 1496'dan başlıyor. Tarihî arşivlerinde korsanlara verilmiş olan akıncılık izinlerine ve izin belgelerine ait izler var, ama tümünün de kaydedilmemiş olduğu bir gerçek. Osmanlı arşivlerine gelince, bu dönemle ilgili olarak büyük boşluklar taşıyorlar. Demek ki aşağıdaki açıklamalar neyseler odurlar: İhtiyatlı açıklamalar.

★

¹ Blz. 22 Ağustos 1496 tarihinde Andrea Loredan'ın erkek kardeşi Antonio'ya yazdığı bir mektuptaki düşüncesi: *Et ti aviso Saragusa esser lamera madre che parturisce corsari, et Rodi preservatrice de quelli* (Sanudo I 770).

Görüleceği gibi, St. Jean tarikatı ile Osmanlı hükümeti arasında 1482'den 1522'ye kadar resmen barış yapılmıştı. Ancak bu durum iki gücün de denizlerde birbirlerine düşmanlıklarını göstermelerine engel olmadı. Bununla birlikte, sanki deniz akıncılığının bazı resmi sınırlamaları varmış gibi görünüyordu. 1481 Kasım'ında tarikat lideri Pierre d'Aubusson ile Peçin subaşı arasında varılan ateşkes anlaşmasındaki bir madde, Yedi Burun ile Milet arasında tam bir dolaşım özgürlüğünü öngörüyordu: İki taraf da bu bölgenin kıyılarına ve sulanna saygı göstermeye söz veriyordu, askeri donanmalar ise buradan zaten geçebileceklerdi.² Bu madde 1482 anlaşmasında yer almıyor. Yine de bu konuda bir anlaşmanın var olduğu düşünülebilir: Gerçekten de, tarikat lideri tarafından verilen deniz akıncılığı "izinleri" genellikle sınırlara anıştırmada bulunmaktadır. Bu hudutlar içinde çıkar sahipleri padişahın uyruklarına saygı göstermek zorundaydı.

Bu bölgenin tanımlaması ne yazık ki belgelerde kesin değil. Şurası gerçek ki kaynağımız (tarikatın *Libri Consiliorum*'ları) korsanların uymayı taahhüt ettikleri ilkeleri ayrıntılarıyla vermek savında değil, ama koşulları kuşkusuz çok iyi bilindiği oranda anıştırmalı bir özet vermekle yetiniyordu: Demek ki padişah ile yapılan barıştan³ ya da "ılan edilmiş" ya da "düzenlenmiş" "her zamanki" sınırlardan söz ediliyordu.⁴ Bununla birlikte, belirli bir anlaşmazlık da seziliyordu, çünkü daha kesin şekilde tanımlanınca bu ateşkes bölgesinde bir değişiklik fark ediliyordu. 1498 tarihinde, sınırlar ve *confina Religionis*⁵ ile demek ki görünürde Rodos ile Leros arasındaki sular söz konusu ediliyor. 1500 Kasım'ında, bu sınırlara "Sakız Adası kanalı"nın da⁶ eklendiği görülüyor, bu ibare bundan böyle hep belirtilecektir. Yani Leros ile Sakız arasındaki bölge ateşkesle mi belirlenmişti? Öyleyse 1498 formülünde, *limites* ve *confina*'nın aşırı değil, tamamlayıcı olduğunu düşünmek gerekir. Gerçekten de, burada iki ayrı bölge söz konusu olmalı, zaten Hristiyanlara ve Osmanlılara *intra limites treugarum nec in canali Chii*⁷ [Sakız suları dışındaki alanda ateşkes sınırları içinde] saygı gösterme yükümlülüğünü kabul eden Castellorizo'lu bir armatör ile yapılan bir an-

2 Bkz. s. 157 sq. Kara yolundan ulaşamayan Yedi Burun (ya da *Sette capo*: Bkz. Piri Reis, s. 787 sq) Kaş ile Fethiye arasında tam olarak, kıynın doğuya doğru kıvrılınak üzere kuzey-güney yönünde ilerlemeyi durdurduğu yerde dağlık bir burun oluşturuyor.

3 *Limites induciarum in Turchin* (AOM 8163r°); *limites treugarum* (AOM 8164r°); padişahın uyruklarını yağmalama yasağı *contra formam pacis* (AOM 7876r°).

4 *Solitos* (AOM 78142r°); *consuetos* (AOM 8166r°, 82r°); *declaratis* (AOM 76169r°); *ordinatis* (AOM 76169r°).

5 AOM 7892v°.

6 AOM 78142r°.

7 AOM 7879r°.

laşmanın terimleri de bu anlamı taşıyor. 1503-1504 kışında, Şehzade Korkud'un kapıcıbaşı Seferihisar bölgesinde tutsak edilmmişti. Ayrıca şövalyelerin Osmanlılarla gerçek savaş halinde olmalarının dışında, şehzadenin kapıcıbaşı da "*sınırların*" ötesinde ele geçirilmmişti. Bu sınırları, 1504 Mayıs'ında Korkud ile yapılan pazarlıklar vesilesiyle ilan eden tarikat kuruluğunun, bu sınırların Milet'ten Karaburun'a ve *Econera*'ya kadar gittiğini neden belirttiğini, bu olay kuşkusuz açıklamaktadır. Belki de bu ada üçüncü bir güce ait olduğu için, tuhaf şekilde, zaten coğrafi konumu nedeniyle belirlenen bölgede yer alan Sakız Adası kanalını da ayrıca belirtmiş oluyordu.⁸ Oysa, 1504 yılında, Milet'in güneyinde, başka bir deyişle *confina Religioni*'te yer alan sulara değinilmiyordu. Bu bölgenin güvenliğinin kendiliğinden sağlanmış olduğu düşünülebilir. Bunun aksine 1506 yılında, Milet ile Antalya arasında yer alan bir bölge (o zamanlar Korkud Çelebi'nin yönetim merkezi) söz konusu ediliyor, buna da Sakız Adası kanalı ekleniyor.⁹ Aynı yılın aralık ayında, belirtilen sınır artık Antalya değil, Castellarizo'dur.¹⁰ Aslında 1482 ateşkesinde saptanan bölgeye (Milet- Yedi Burun) yeniden dönülüyor. Sonra, 1507 yılından başlayarak, bu bölge Castellarizo'dan Sömbeki'ye ve St. Pierre şatosuna (Bodrum) giderek daralır gibi görünüyor, Sakız Adası kanalı da fazladan belirtiliyor.¹¹

Bu değişiklikler bir önem taşıyor mu? Kesin değil. Önce şunu anımsayalım ki korsanların Rodos'tan ayrılırken gerçekten ettikleri yeminin metnini bilmiyoruz. Bununla birlikte, 1506 yılında Antalya adının birden belirdiğini görünce insan gerçekten şaşırabilir. Oysa Yedi Burun önemli bir deniz sınırını oluşturuyordu. Antalya Körfezi fırtınalarıyla ünlüydü. Ne olursa olsun, Rodos ile bağlantılı Anadolu limanlarında özellikle Fethiye, Marmaris ve Bodrum'da (bu sonuncusu şövalyelere aitti) acaba 1506 *sınırlarının* seçiminde Korkud'a yapılmış bir yüce gönüllülük mü söz konusuydu? Milet'ten İzmir Körfezi'ne kadar uzanan kıyılara gelince, onlar da siyasi yönden tarikat sularının dışında kalıyordu. Osmanlı deniz akıncılığı için Milet ve Seferihisar limanlarının önemi bu bölgeyi özellikle duyarlı kılıyordu. Öyleyse, burada da, 1504'teki Korkud'un dostluğunu kazanmak isteği görülüyor. Ama şövalyelerin bu bölgeyi uzun süre koruyamadıkları ortada, çün-

⁸ *Salvis limitibus videlicet a Palatia usque ad Carubum et Econera* (AOM92r°). Bkz. aynı zamanda AOM 8093r°, 95r°.

⁹ AOM 8152r°-v°, 57r°, 60v°, 61r°, 63v°.

¹⁰ AOM 8164r°.

¹¹ AOM 8175r°, 77r°, 78v°, 82r°, 98v°, 123r°, 136v°. 1507 Ocak'ında, tam olarak Fra Jérôme de Humboliers'den *Macri*, *Prepia*, *Fisco* ve St. Pierre'e, ki bu da aşağı-yukarı aynı yere vanyordu, ilişmemesi isteniyordu (AOM 8164v°).

kü 1513 yılında tarikat donanmasının Leros yakınlarında bir Osmanlı gemisini ele geçirdiği ve 1518 yılında da Kemal Reis'e kendi barınağında saldırmak üzere, Seferihisar'a ya da Milet'e gittiği görülüyor.¹²

Oysa, elde edilen genel görüntü Yedi Burun'dan Milet'e, başka bir deyişle Castellorizo'dan Pathmos'a uzanan korunmuş bir bölgeye aittir.¹³ Bağımsız Hristiyan iki adanın sınırladığı yöre, St. Jean tarikatının bu şekilde korunmuş olan sularıdır. Hiç kuşkusuz, bölgenin Hristiyan egemen askeri gücü sıfatıyla tarikat Cenevizli Sakız'ın çevresini de bu güvenlik bölgesine eklemişti. Şunu da ilave edelim ki bu sınırlı bölge Rodos'ta üslenen donanmanın birlikleri tarafından kolayca denetlenabiliyordu ve özellikle de şövalyelerin adalarıyla Anadolu kıyısındaki komşu limanlar arasındaki ticari bağlantılar bu şekilde büyük ölçüde kolaylaştırılmış oluyordu.

Bu varsayımın kesinliğini doğrulamak mümkün olmasa da, bu sulara geleneksel olarak kurallara saygı gösterildiği tahmin edilebilir: Daha 1478 yılında deniz akıncılığıyla ilgili bir izinde "her zamanki sınırlardan" söz edilmektedir. Öyleyse 1482 ateşkes anlaşmasının birinin ve diğerinin refahı için gerekli olan eski bir yerel uygulamanın resmi ilanından başka bir şey olmadığı düşünülebilir.¹⁴

Kaynaklarımızın yetersizliği göz önüne alınsa da,¹⁵ bir yandan Rodos korsanlığının coğrafi ve zamana göre dağılımı, diğer yandan deniz akıncılığı izinlerinin verilisinin incelenmesi yararsız değildir. Önce şunu kaydet-

12 Bkz. AOM 82110v-111v ve Sanudo XIX 465 (bkz. yukarıda I-3-2A).

13 Tarikat liderleri Aimeric d'Amboise (1508 Aralık'tı) ile Fabrizio Del Carretto (1514 Mart'tı) hangi gemide bulunurlarsa bulunsunlar Pathmos Adası ile Manastır'ı yağmalamalarını uyruklarına ve bağışlılarına yasaklamışlardı. Bkz. Miklosich ve Müller VI, s. 397 ve 400.

14 AOM 761v-762v (1478 izni). Bkz. C. Marinescu'nun Aragon krallığının arşivlerine dayanarak, Alphonse d'Aragon'a ait donanmanın 1451 yılında Rodos sularındaki etkinliği konusunda yazdıkları: "Bununla birlikte, kraliyet donanmasının Doğu'daki varlığı St. Jean tarikatı'na başka kayıplara da neden oluyordu. Genellikle, adanın yiyecek gereksinimi Türk gemilerinin Anadolu'dan getirdiği erzakla karşılanıyordu. Vilamari kadirgalanının bu gemileri kovalaması, sonuçta Türk gemilerinin Rodos Limanına girmemesine neden oldu. Böylece tarikat lideri de koruyucusuna [Aragon kralı] ada çevresinde, Türk gemilerinin özgürce seyredebileceği bir bölge tanınmasını ve amiralin de Anadolu kıyılarındaki ele geçirdiği Müslüman tutsakları ve ganimetini Rodos'ta satmaması için emir vermesini, rica etti". (Marinescu, s. 393). Denizlerdeki ateşkes bölgeleriyle ilgili ilke 1410'dan başlayarak benimsendi: Osmanlılarla karada ve Çanakkale Boğazı'nın içinde banşı sürdüren şövalyeler, korunmuş bu bölgenin dışında Osmanlı gemilerine saldırmaya hakları olduğunu düşünüyordular. Bkz. Luttrell, "The Hospitallers of Rhodes confront the Turks", s. 104.

15 Daha önce de söylemiş olduğum, ama hiçbir zaman da gözden uzak tutulmaması gere-

mek gerekir ki, Rodos korsanlığıyla ilgili belgeler aslında tüm dönem boyunca kaydedilmektedir ama, ilk on beş yıldaki dönem, sonraki zamanlardankinden çok daha sakin görünmektedir. 1483, 1485, 1488, 1490 ve 1494 yıllarındaki Rodos korsanlığı ya da Rodos tarafından korunan korsanlığa ait belge bulunamamıştır. Hatta 13 Ocak 1490 tarihinde, kurul Paolo da Cola ya da herhangi bir kişiye akıncılık için silahlanma izni veremeyi reddetmiştir.¹⁶ Aynı şekilde, 25 Ocak 1492 tarihinde, Rodosluların Suriye ile yürüttükleri ticarete zarar vermemek için Fra Jacob de Sanpe-ro'nun talebi de geri çevrilmişti.¹⁷ Genellikle, sonuçlarından çekindikleri ve buna bir çare bulmaya çalışmak için o dönemde tarikat lideri ve kurul, korsanlığı tartışıyordu.¹⁸ Zaten her zaman "sınırlara" saygı gösterme zorunluluğuyla uyumlu izin belgeleri ya da akıncılık yetkileri verilmiş de olsa, Müslüman komşularla barış içinde yaşama isteği kesin görünüyor.

1495 yılında durum değişmeye başladı. Elleri bulundugu süre içinde varlığı, şövalyelerin Osmanlı hükümetine baskı yapmalarına olanak sağlayan Osmanlı rehine Cem Sultan'ın ölümü, hiç kuşkusuz, bir güven ek-

keni burada yinelememe izin verilsin: Sanudo bizi ancak 1496 yılından başlayarak bilgilendiriyor. Burada yararlanılmış olan öbür kaynaklar, tarikatın *libri consiliorum* ve *bul-larum*'lan dışında, Topkapı Sarayı arşivlerinden, Latin ya da Osmanlı vaka nüvislerinden ve bazı gezginlerden sağlanmış birkaç belgedir. Bu bölümün bir ölçüde yorumlarına konu olan Rodos ve Türk deniz akıncılıklarıyla ilgili betimlemeler eksiksiz olma savında degildir. Korsan ya da akıncıların etkinliğinin veya varlığının önemine gelince, verdiğim bilgiler kişisel bir değerlendirmenin ürünüdür ama, olanaklar dahilinde ihtiyatlı bir yaklaşım içindedir ve genelde benden önceki araştırmacıların çalışmalarıyla doğrulanmıştır (Tenenti, Krantonell...).

16 *Deliberatum quod non armet nec alii quia nunc non est opportunitas talia agendi* (AOM 7721r).

17 AOM 7768v.

18 1493 yılında Rodos'a uğramış olan bir Çek hacı Lobkovic şöyle yazıyordu: "Burada Rodos'un hâkiminin kadirgaları, *nave*'ler ve *fusta*'lar var. Türklerle ya da Kral Zoldan'la anlaşması yapmadığı zamanlarda, maiyetindeki askerleri—ihtiyaca göre yüz, iki yüz, üç yüz— gemilere binnelerini ve Rodos'tan 12. 14 mil uzaktaki Türk topraklarına yelken açmalarını emreder. Eğer yolda bir Türk gemisiyle karşılaşarlarsa, onu ele geçirip Türkleri denize atarlar; eğer denizde hiçbir şeyle karşılaşmazlarsa, kıyıya çıkıp Türk köylerini yağmalarlar; ele geçirdikleri tutsak, hayvan ya da değerli ne varsa gemilerine yükler ve eve geri dönerler." (Soucek tarafından s. 238'de belirtilmiştir, "A czech Nobleman's Pilgrimage to the Holy Land: 1493". *Journal of Turkish Studies* VIII'de (1984), s. 133 - 140). 1493 yılında, Osmanlı Sarayı'yla anlaşma mevcuttu ve Pierre d'Aubusson da Menteşe kıyılarındaki yağmalara sıcak bakmıyordu: Tarikat arşivleri bunu doğrulamaktadır. Yine de, 15 yıl kadar sonra kaleme alınmış da olsa, Lebkovic'in tanıklığı, 1493 yılında Rodos'taki havanın canlı bir görüntüsünü verir: Yetkililer tarafından desteklenmese de, elbette deniz akıncılığı yerel zihniyetin önemli bir unsuruydu. Çek soylusunun anlatısında, olayların devamını açıklamaya yarayacak olan kâr amacıyla haclı eğiliminden oluşan bir karışım seziliyor.

	Lm	An	SP	Eg	Ch	Cr	Mr	Eu	Ar	Dt	?
1480											*
1481		*		*							*
1482	+										+
1483											
1484											*
1485											
1486										+	
1487				+							
1488											+
1489			+								+
1490											*
1491											*
1492											*
1493											
1494											
1495		+									#
1496	*		*								
1497	*							+			+
1498	*										#
1499								+			#
1500				+	#			#			#
1501			#	#							
1502		*		*				#	*		#
1503			+						#		#
1504		+			*		+		*		#
1505								#			
1506	*							*			#
1507				*				?		#	#
1508						*		#			#
1509					*					#	#
1510	*	*	#			+	#	?			#
1511											*
1512				*				?		?	*
1513	+	+									*
1514		+				+		+			*
1515								*			*
1516								*			#
1517			*	*			+	*			#
1518				+	#	*		#	*		+
1519				*			*		#	?	
1520			#		*				*		
1521									*		#
1522											+

RODOSLU DENİZ AKINCILIĞI VE KORSANLIĞIN DAĞILIMI

(Lm = Sınırlar / An = Leros ile Sakız arasındaki Anadolu kıyıları ve bağlı adalar /
 S P = Suriye-Filistin / Ch = Kıbrıs / Cr = Girit / Mr = Mora / Eu = Eğriboz yöresi /
 Ar = Takımadalar / Dt = Boğazlar / ? = belirtilmemiş yöre)
 + 1 retürans / * önemli / # çok önemli

1480	
1481	
1482	
1483	
1484	II
1485	
1486	
1487	II
1488	
1489	II
1490	
1491	
1492	I
1493	
1494	
1495	
1496	
1497	I
1498	I
1499	
1500	IIII
1501	IIII
1502	
1503	
1504	IIIIIIII
1505	
1506	IIIIIIII
1507	IIIIIIIIII
1508	IIII
1509	II
1510	
1511	
1512	
1513	
1514	
1515	
1516	IIII
1517	
1518	
1519	
1520	
1521	II

UMİTES KAYDINI İÇEREN DENİZ AKINCILIĞI YA DA SİLAHLANMA İZİNLERİ(1) YA DA BU KAYDI İÇERMEYENLER (,).¹⁹

19 Bu da zorunlu olarak yaptırılmadıkları anlamını taşımaz.

sikliğinin kökeninde yatıyordu. Öyle ki tarikat lideri Osmanlıları yağmalamak isteyen tüm Hristiyan korsanlara limanını resmen açtı. Ama, Osmanlılarla savaş kaçınılmaz hale gelince, 1501'den başlayarak, Rodoslu deniz akıncılığı akıl almaz boyutlara ulaştı. İzinlerin sayısı çoğaldı ve Rodoslu korsan ve deniz akıncılarının etkinliklerinin yoğunlaşması ölçüsünde tarikat donanması da sonun kadar hoşnutlukla bu zulümlere katıldı.

Kayda değer bir olay da “sınırlara” genellikle saygı gösterilmiş olmasıydı. Kuşkusuz, kurala aykırı davranışlar da görülüyordu, ama çoğunluğu, onları cezalandırmaya çalışan tarikatın görüşüne, düşüncesine aykırı olarak; bilhassa, korsanlığın daha sık görüldüğü başka sularda. Bizi ilgilendiren tüm dönem boyunca, İskenderiye'ye ulaşan ticaret yollarının katedildiği Suriye-Mısır-Filistin kıyıları boyunca görülüyordu. Saldırına uğrayan kıyılar değildir; çoğu zaman, Memluk topraklarını İstanbul'a ya da Mağrib'e bağlayan ticaret gemileridir. 16. yüzyıldan başlayarak, başka bölgeler korsanlığın ilgi noktası olur: Elbette Cycladesler, ama özellikle de Boğazlar ve Kuzey Sporadesler (Skiros, Skiathos), Eğriboz bölgesi ve Taşoz'a kadar olan Yunan kıyısı. 1495'ten ama, özellikle de 1501'den başlayarak bu bölgelerde Rodoslu deniz akıncılığının yoğunlaştığına dair kanıtlar vardır, çünkü bu şekilde kaynaklarımızda beliren yöreler elbette ki İstanbul'un tarikat tarafından oluşturulan ablukaya alınması siyasetine denk düşen alanlardır.

Bunun üzerine, Rodoslular kendilerini kurtaramayacakları bir sarmalın içinde buldular: Satışı Müslüman ülkelerde yasaklanmış olan ürünlerin kaçakçılığına karşı savaşmak bahanesiyle, korsanları Müslüman gemileri gibi Hristiyan gemilerine de saldıracaklardı. Türkleri kovalarken, Venediklilere bağlı olmalarına karşın, Kıbrıs ile Girit sularına ve hatta kıyılarına zarar verip yıkıma uğratmaktan çekinmediler. Daha da beteri meydana geldi: Yeni eğilimlere yol açtılar, ele geçirilen mal ve tutsak edilen insan ticareti gelişti. Şansölye Andrea d'Amaral gibi önemli bir kişinin kişisel korsanlığa katıldığı Osmanlılar tarafından anlaşılır. Rodos gitgide korsanların barınağı olarak belirir, Fra Camps gibi tarikat üyeleri ya da tarikat dışından olan ve acınacak biçimde ünlenen Nicolas Centurione²⁰ gibi kişiler tüm Doğu Akdeniz havzasında, en kârlı yörelerde sanatlarını uyguluyorlardı: Mora Yarımadası'nın güneyinde, doğu ile batı arasındaki geçiş noktasında, Eğriboz bölgesinde, Suriye-Mısır'da, Ege takımadalarında ve

20 Bkz. Ebu Bekir ed-Darani'nin mektubundaki bu bölüm: “Müslümanları gözlemek ve onları tutsak etmek için denize açılan gemilere gelince, bunlar *Faramara*fa [Fra Amaral] ait karavela [türünde] bir gemi ile Nicolas'ya [Centurione] ait olan ve bir *barça*'nın eşlik ettiği bir *kalyon* ve Rodos'ta da Fra Amaral'in *barça*'sı ile başka üç gemiydi”. Bkz. ek no 31.

Çanakkale Boğazı önünde. Rodos sanki bir çarkın dişlileri arasına sıkışmıştı. 1522 tarihinde ada düştüğünde, kısa vadeli siyaset ve korsanlık, en azından bir ölçüde, diplomasi ve ihtiyatlılığa üstün gelmişti.

Zengin bir Osmanlı belge kaynağının yokluğu, Türk korsanlığının değerlendirilmesini Rodoslu korsanlıktan daha hassas ve zor kılıyor. Diğer yandan, bir filotillanın belirtilen varlığı da yerli halka karşı mutlaka düşmanca bir davranış gösterildiği anlamını taşımaz (bu açıdan Sakız iyi bir örnek oluşturmaktadır). Bununla birlikte, genellikle korsanlarla kıyı halklarının arasındaki ilişkileri belirleyen haracın niteliği anımsanarak bu eleştiri yumuşatılabilir. Yine de bazı düşünceler ileri sürülebilir.

Coğrafi dağılımla ilgili olarak, öncelikle, en çok sözü edilen bölgeler Ege takımadaları; Eğriboz yöresi (kurbanları gibi korsanların da üssü); Nauplie'den Zante'ye kadar uzanan Mora kıyıları, Milet ve Seferihisar üslerinin çevresinde yer alan Anadolu kıyısı ve özellikle de Sakız çevresindeki boğazlar bölgesiymiş gibi görünüyor. Oluşan harita çok da şaşırtıcı değil: Hedef alınan başlıca noktalar adalar ile Hristiyan egemenliği altındaki ticaret yerleri ve ticari deniz yollarıydı. Padişahın uyrukları kıyı ve zalim olmasalar bile, leventler bir noktaya kadar gaza gerekçesinin arkasına sığınarak kıyıci olabiliyorlardı. Öbür yandan, büyük olasılıkla ve özellikle denizciler ya da kılavuzları tarafından çok iyi bilinen bu sular genellikle tehlikeliydi ve çok sayıda tuzak yeri vardı ve karadaki üslerinin yakınında bulunuyordu. Bu son noktalar Anadolu kıyıları ve şövalyeler tarafından denetlenen bölgede bir Türk korsanlığının gelişmesinde önemli bir rol oynar. Bu noktada, zaten daha ziyade Osmanlı deniz akıncılarının görelî, sınırlı varlıkları üstünde durulacaktır: Kuşkusuz, bir ölçüde, tarikat donanmasının da etkisiyle, "sınırlara" Türkler tarafından da hemen hemen uyuldu.

Dağılımın zaman içindeki incelenmesi yukarıda ifade edilmiş olanları biraz olsun açıklamaya yardım etmektedir. Venedik ve St. Jean tarikatı ile yapılan anlaşmaları izleyen on yıl içinde Türk korsanların etkinliği oldukça düşük düzeyde seyrediyor. Sanudo'nun yokluğu nedeniyle Doğu Akdeniz'in bütünü için bu değerlendirme rastlantılara kalmışsa da²¹ tarikatın mülkleriyle ilgili olarak kesindir, tarikat arşivleri de bu konuda yeterli bilgiyi vermektedir. 1493-1495 yıllarında, şövalyeler gibi padişahın da

²¹ Osmanlı Sarayı'nın korsanlığı bir ölçüde azaltma isteğini kabul eden A. Tenenti, siyasal ve ahlaki koşulların bunu başarmasına engel olduğunu tahmin ediyor (bkz. "I pirati", s. 237 sq.). Ama, özellikle Sanudo'ya dayanan çalışması, bilhassa 16. yüzyılın ilk yarısını kapsar. A. Krantenellè de (s. 312) 1499 yılına kadar Osmanlı siyasetinin korsanlığa sıcak bakmadığına işaret ediyor.

korsanlarını denetlemede güçlük çektiği bu dönemde, belirli bir hızlanma kaydedilmiş olabilir. Kemal Reis'in ve başka kaptanların Osmanlılara bağlanması, bunu izleyen sürede korsanlara karşı sürdürülen mücadele, belirli bir yavaşlamayı belki de açıklayabilir.

Buna karşılık, 1499-1502'de Venediklilerle yapılan savaş denizcilerin etkinliğindeki patlamayla çakışır: Deniz akıncılığı daha çok desteklenmektedir ve bu eyleme sahne olan coğrafi bölgeler daha çok sayıdadır. Zaten, 1501 yılının başında II. Bayezid tüm leventler için genel bir izin çıkarır.²² Bir kez savaşa giren şövalyelerin, adaları da elbette ki 1503-1504'teki çatışmanın sonuna kadar özellikle tehdit altındadır. 1508 yılında bir kere daha uğradıkları saldırı basit deniz akıncılığının sınırlarını aşmaktadır.

Bununla birlikte, Babiâli 1501 yılında Pandora'nın kutusunu açarak (deniz akıncılığına izin vererek) başlattığı hareketin denetimini kısa sürede yitirir: 1500'den 1503'e kadar Kara Turmuş ve onu izleyenler Venedik ile olan çatışma nedeniyle Osmanlıların emrinde görev yaptıktan sonra, yasa tanımazlar ve kıyıları yağmalarlar. 1503 Aralık'ında önemli bir harekât buna bir son verir ama, belirli bir süre için, çünkü Saadeddin'e göre bela kısa sürede yeniden belirir.²³ Böylece, tam zamanında bir harekât için deniz akıncılığını desteklerken, padişah kısa sürede denetimden çıkan gelişmelere yol açmıştır.

Bunu izleyen yıllarda, çok sayıda korsanın Akdeniz'in batı havzasına geçişi Doğu'daki etkinliklerini kuşkusuz bir ölçüde kısıtlar, ama I. Se-

22 Bkz. Sakız'daki Venedik konsolosu Zuan di Tabia'nın 30 Mayıs 1501 tarihli bir resmi yazısının Sanudo tarafından çıkarılmış özeti: *Che il Signor havia mandato fuori, non come capetanio ordinario, ma dato licentiaa' patroni di fuste chesono armate. A usite numero 35, e in più volte 5, 7 et 8, andate verso Tenedo e Metelin, dove hanno dimorato alcuni zorni, e poi son andate a la via di Mello. Poi, a dno 22 marzo, vene a Cavo Bianco fuste 14 di Metelino, le qual è partite e andate a la volta di l'Arzipielago, e cussi altre fuste è andate in qua e in là a l'adavagno; si che ruinerano tutte l'Arzipielago. Esi divulgà, Camalli have licentiadi ossir con fuste 40 di le meglior, e andarà a Coron e Modon e più avanti si' l'potrà.*

23 Bkz. Saadeddin II, s. 129 -131: Kara Turmuş'un yakalanmasından sonra, "geçen iki yıl içinde tek bir korsan belirmedi ama, vezirlerin ihmali yüzünden, 912/1506 - 1507 yılında, korsanlar ayaklanma denizini istek ve ihtiras rüzgârıyla dalgalandırdılar: Kıyı köy ve kentlerine karşı saldırılar yapmaya başladılar (...)" Vezirlerinin ihmali karşısında, padişah 18 Rebiyülahir 912/8 Kasım 1506 tarihinde Hadım Ali Paşa'yı Sadrazam yaptı. Sultan, "herkesin hayırlı kararın kemendiyle söz ettiği korsanları bağlamak için silahdarların kethüdası Karaçinoğlu Ahmed Bey'i seçme silahdarların başına geçirdi ve onları birkaç kadirga ile yolladı. Bu topluluğa cesur 500 silahşör yeniçieri de kattı. Muzaffar Şah'ın talihinin yaver gitmesiyle, o bu şerirleri mahvetti, onları ızdıraplar ve zincirler içinde şanlı Saray'a gönderdi ve böylece de, padişahın fermanı üzere, devlet nezdindeki vazifelerini icra etti ve görevinin vecibelerini yerine getirdi".

lim'in saltanatının ikinci döneminde babası zamanındaki olay yeniden yaşanır. 1. Selim, 1515 yılında, önemli deniz hazırlıkları çerçevesinde, tüm reislerin deniz akıncılığına katılmasına izin verir.²⁴ 1517 yılında, donanması ona Mısır'da ulaşır ve bunu izleyen yıllarda, Türk korsanlığının aynı anda her yere yayıldığı görülür. Yeniden, Osmanlı hükümeti durumu denetleyemez duruma gelir: 1517 yılının sonunda Kurdoğlu, Midilli ve Naksos'u yağmalayarak yasadışı eyleme girişir. Sporades'a gitmek üzere iki Osmanlı fustası eşliğinde İstanbul'dan ayrılan Venedik elçisi Mocenigo, Piri ve diğer korsanlar tarafından pusuda beklenmektedir. Bir Türk gemisi asilerin saldırısına uğrar. Gücsüz olan Mocenigo ve Venedikli yol arkadaşları Skiathos'tan kaçıp Chalci'ye sığınmak zorunda kalırlar.²⁵ Ayrıca, 1518 yılının ağustos ayında, Osmanlı donanması Sakız Adası geçidinde 112 korsanı yakalayacak ve kafalarını kesecektir.²⁶ Kısa süre sonra Kanuni Süleyman da Rodos'a karşı düzenleteceği 1522 seferi için yeniden deniz akıncılarını ve korsanları görevlendirecektir.

Bu nedenle, Osmanlı deniz akıncılığının evrimi kaotik bir görünüm arz eder. Elinde henüz yeterli bir donanma ve yetenekli usta denizciler bulunmayan Osmanlı hükümeti, bazı dönemlerde görev verdiği, bazı zamanlarda da üzerlerindeki denetimi yitirdiği korsanların insafına kalmıştı. Bazı anlarda beliren birdenbire yükselme, parlama izlenimi bu durumdan kaynaklanmaktadır.²⁷

Dolayısıyla, bu bölümü ihtiyatlı olmayı anımsatarak tamamlamak yerinde olur. Rodos'un çevresinde tehlike yaratan Hristiyanlarda olduğu

²⁴ İstanbul'daki balyosun Mayıs - Haziran 1515 tarihli mektuplarından sağlanan bilgi: *Che li a Costantinopoli, di comandamento et hordine del Signor, ha fato far comandamento che chi vol andar a' danni de tutti e par mar, che vadino; per ò scrive che si vardi li nostri navilii, che havendo qualche danno da' ditti turchi corsari, non valeria poi dolarsi a la Porta; e questa fa perchè i faziño fuste e si usi al mar...* (Sanudo XX 385).

²⁵ Bkz. Sanudo XXV 265 sq., 274, 388. Mocenigo'nun Osmanlı refakatçisinin tepkileri durumun ciddiyeti hakkında çok şey ifade etmektedir: *Si mese in gran fantasia e fastidio, dicendo: "ambasador, si me incontrarò in costoro e non te defenda, el signor me farà impalar con tuti di queste fuste; et si te difendo, senza dubio et vui et noi insieme tutti saremo tagliati a pezzi, per esser costoro da fuste 24, benissimo in ordine e fitti tutti rebelli". deliberò, non havendo rispetto a fortuna ni a tempo che monstrava contrario, et si veneno a salvar in quel porto di Negroponte, et ha deliberato esso capitano andar in in persona per dichiarir et cridar a la Porta a Constantinopoli contra questi rebelli et corsari* (Sanudo XXV 265 sq.).

²⁶ Bkz. Sanudo XXVI 133 sq.

²⁷ A. Krantonellé Osmanlı hükümetinin denge siyasetine benden önce değinmişti (s. 312 - 315). Padişahın hükümeti korsanlığı cezalandırıyordu, ama onu cezalandırmadan önce de koruyor ve destekliyordu. Krantonellé ayrıca 1499 - 1503 ve 1517 savaşlarının da korsanlığın ani yükselişine nasıl olanak sağladığını kaydetmişti.

	Dt	CMA	R	AM	SPE	Ch	Cr	Mr	EGr	Ar	?
1481								#	#		
1482	#							#			
1483											
1484											
1485											
1486											
1487	+										
1488											
1489								+			
1490											
1491											
1492									+		
1493			#					*			+
1494			*								
1495		+	*						+		
1496									*	*	
1497		+		*				+		+	
1498	*		+			+		+	+		
1499	*	*							+		
1500		#	#		*					#	
1501	*	#	#	#		#		*		#	#
1502		*	#							#	
1503		+	#	#	#					+	
1504					+			*			
1505		+						+			
1506						+			+	#	
1507								+	*	#	
1508	*		#								
1509										+	
1510		+					+		*	#	
1511								*		+	#
1512			*					#			
1513						+		+		*	
1514										+	
1515											
1516		+						*		+	
1517	#	#					+				
1518		#			#	#		#	#	#	
1519		#						#	#	#	
1520	#	#						*	*	*	#
1521						+	#	#		#	

TÜRK DENİZ AKINCILIĞI VE KORSANLIĞININ DAĞILIMI

Dt = Boğazlar / CMA = Sakız - Mytilene - Anadolu / R = Tarikatın suları /
 AM = Güney Anadolu / SPE = Suriye Filistin - Mısır / Ch = Girit / Mr = Mora /
 EGr = Thasos'taki Eğriboz / Ar = Takımadalar / ? = Belirtilmemiş yer
 + 1 kaynakça / * önemli / # çok önemli

kadar padişahın az ya da çok sadık tebaasında da bazı önemli noktalar ve yönlendirici çizgiler saptadığımı inanıyorum. Ne var ki, en kesin olan şey, korsanlığın Doğu Akdeniz'in yerleşik bir hastalığı olmasıydı.

..

I - 4

DOĞU AKDENİZ'DEKİ GÜÇLERİN DENİZ SİYASETLERİ

Venediklilerin deniz ticareti uzun süreden beri korsanlıkla karşı karşıyaydı: Korsanlığa karşı mücadele 14. yüzyılın başlarında düzenlenmişti: Tehlikeli bölgelerde düzenli olarak devriye gezen filoların oluşturulması, Doğu Akdeniz limanlarına¹ kadirgaların yerleştirilmesi ve de korumalı konvoyların düzenlenmesi gibi önlemler bunlar arasındaydı. Bizi ilgilendiren dönemde, Venedik donanması sürekli olarak etkin şekilde deniz jandarması görevini üstlenmişe benzer,² bu sanki onun başlıca varoluş nedenidir. Korsanlığı önlemeyi amaçlayan devriye birliklerinin varlığı, 1497 ve 1498'de kanıtlanmaktadır.³ 1504-1505'de, Osmanlı hükümetiyle ortaya çıkan anlaşmazlıktan sonra, donanma, Skiros'taki⁴ Venedik uyrukluların Osmanlı karşıtı hareketlerine son vermekle görevlendirildi, ama aynı zamanda bir birliğin de Rodoslu korsanlara karşı misilleme yapmasına izin verildi.⁵ Bunu izleyen yıllarda da, Sanudo tarafından derlenen resmi yazılar Venedik devriyelerinin düzenli ve belirli bir amaca yönelik bir davranış içinde olduğunu doğrulamaktadır.

Yukarıda verilen örneklerin de gösterdiği gibi, bu güvenlik görevinin, ister Müslüman ya da Hristiyan, ister Osmanlı Sarayı'na ve St. Jean tarikatına ya da hatta Venedik'e bağlı olsunlar, tüm korsanları hedef aldığını belirtmek yerinde olur. Bu arada diplomatik sürtüşmelerden kaçınmaya özen gösterili-

1 Bkz. Tenenti, "Venezia e lapirateria", s. 747 sqq.

2 Bkz. Tenenti, "I Corsari", s. 282 sqq.

3 Sanudo I 652 sq., 703, 815, 1067, 1071 - 1073.

4 Sanudo V 1057.

5 Sanudo VI 198.

yordu: 5 Haziran 1519 tarihinde, Zorzi Lovo da Lepanto –bir Osmanlı tebaası mı?– adlı birinin şikâyeti üzerine, donanmanın üst düzey yetkilisi, şikâyetçinin *griso*'sunu ele geçirmiş olan korsanı izledi ve yakaladı. Oysa söz konusu olan, Rodos'ta silahlandırılmış, ama *senza aver dato sicurtà* [güvence vermeden], yani kurallara karşı gelmiş bir fustaydı. Tavşana kaç taziye tut örneği, iki tarafı da idare etmek için, Venedikli yüksek görevli sertlik ve hoşgörüyle birbiriyle bağdaştırmayı yeğledi: Fazla acımasız davranmamak için, çok değil, yalnızca dört kişi öldürüldü, diğerleri kürek cezasına çarptırıldı. Kaptana, Dauphinéli şövalye Fra Claude Gurel'e gelince, hükümdarı olan Fransa kralıyla aralarında anlaşmazlıklar çıkmasını engellemek üzere bağışlandı.⁶

Venedikliler Osmanlılara karşı özellikle ihtiyatlı davranıyorlardı. 1507 kasımında, donanmanın üst düzey yetkilisi, korsan Piero Navaro'nun barzasında ele geçirilen Türkleri öldürttüğü bilgisinin (ki bir Osmanlı kalyonunun kaptanı tarafından da doğrulanmıştı) resmi makamlara bildirmenin gerekli olduğuna karar verdi.⁷ 1517'de ve 1520'de, aynı şekilde, benzer olaylar yerel ya da merkezdeki Osmanlı yetkililerine aktarılmıştı.⁸ Hatta cumhuriyet padişah ile işbirliğine de hazırды: Onun Skiros ve Skiathos adalarıyla ilgili yakınmalarına kulak veriyor ve müşterek bir eylemi bile kabul edebiliyordu.⁹ Bu uzlaştırıcı davranış, Venedik devriyelerine karşı Osmanlı hükümetinin iyi niyetiyle uygun düşüyor: Kurdoğlu'nun neden olduğu zararlardan yakınan balyosa, Piri Paşa, 1516 Ekim'inde, biraz da alayla karşılık vermekte sakınca görmüyor: "O, bizimkilere de zarar veren bir akıncı: Yakalayın onu!"¹⁰ 1520 - 1521'de, aynı Piri Paşa'nın Kara Mahmud'u ele geçirmeleri için Venediklileri yüreklendirdiğini ve karşılıklı olarak kadirgalarında ikiye Osmanlı ve Venediklinin bulundurulmasına dayanan bir işbirliği önerdiği de görülür.¹¹

Bu siyasetin başansı neydi? Sanudo'yu okuyacak olursak, önemli sonuçlar elde edildiği görülür. Zaten A. Tenenti de o dönemde korsanlığın Venedik ekonomisi için yaşamsal bir sorun oluşturmadığı konusunda ısrar etmişti. Yine de, donanmanın devriyeleri, gösterdikleri çaba ne olursa olsun, ancak sınırlı bir etki yapabiliyordu. Tehlike durumunda, kısa sürede müdahale etme olanağına sahip olunmalıydı: 1481-1483 yıllarında, Napulie'nin yüksek görevlisinin ve kaptanının yakınmalarının ortasında, dü-

⁶ Sanudo XXVII 539.

⁷ Sanudo VII 231.

⁸ Bkz. Sanudo XXIV 603; XXV 225; XXVIII 264.

⁹ Bkz. bk no 19.

¹⁰ *È corsaro, fa danno anche agli nostri, prendetelo vni* (Sanudo XXIII 385).

¹¹ Bkz. Sanudo XXIX 482, 539, 576, 644, 645.

zenli olarak, bir kadirganın böyle bir müdahale amacıyla tahsisi isteğinin yinelandığı görülüyor.¹² 1520 yılında, Mısır'ın Osmanlılar tarafından fet-hinden sonra, durum özellikle tehlikeli olmaya başlayınca, Kandiye yetki-lileri her yerde bulunamayacak bir donanmanın stratejik seçimleri için son derece sert ifadeler kullandılar:

Donanmanın yüksek görevlisi Korfu sularında bulunuyor; Rodos kadirgaları *Stampalia* önlerinde, her biri on sekiz sıralı üç Türk fustasını ele geçirdiler, 190 Türkü de canlı olarak tutsak ettiler: Ganimetleriyle birlikte Rodos'a hare-ket ettiler ve yeniden takımadaların yolunu tutacaklar. Ama, bizim kadirgala-rınız aynı şeyi yapmıyor; tüccarlarımızın yağmalanmasına izin veriyorlar.¹³

Böylece Venedik'te tercih edilen ve merkez tarafından kuşkusuz ye-terli görülen ve sakin dönemlerde belki de yeterli olabilen siyaset, Doğu Akdeniz'deki uyruklar ve yerel yetkililer tarafından sanki farklı şekilde değerlendiriliyordu. Kuşkusuz, Skiros ve Skiathos'taki durum çok istis-nai bir özellik taşıyordu, çünkü buradaki yoksulluk, adalıları Rodoslular-la işbirliği içinde korsanlık yapmaya itiyordu. Ne var ki, bazı belirtiler-den, Doğu Venediklilerinin, merkezdeki yetkililerin aksine, kendilerini şövalyelere yakın hissettikleri seziliyor: 1521 ilkbaharında, Rodos kadir-galarının peksimet gereksinimini karşıladığı için kendisini kınayan do-nanma yüksek görevlisini, Naksos dükü bunu, korsan Kara Mahmud'u kovalayanları desteklemek için yaptığını söyleyerek yanıtlamıştı.¹⁴ 1509 yılında, Kandiye'liler kendilerine karşı dostça davranan komşular olduk-ları için şövalyelerden hoşnut olduklarını doğruluyorlardı.¹⁵ Korsanlığa karşı Osmanlı hükümetiyle ve kâfirlere karşı da Rodoslularla işbirliği içinde olan Kıbrıslılar, 1518 Ağustos'unda ikinci seçeneği yeğlemekten uzak değillerdi: Korsanlara barınak sağlamama emrini aldıklarını ve bu-nu uygulayacaklarını yazıyorlardı; ama kendileriyle iyi komşuluk ilişkile-

12 Bkz. Sathas VI, s. 167, 203, 205...

13 *El provedador di l'armata si atrovà in le aque de Corfù; le galie di Rodi, sora Stampalia ha preso fuste tre di turchi di banchi 18 l'unia e ha preso turchi vivi numero 190 et sono andati a Rodi con la preda, e dic toriar in Arzi piclugo; ma le nostre galie non fa cussò, lassa fjar danno a li nostri mercadanti* (Sanudo XXIX 352). Zaten 1501 yılında Kandi-yelilerin Scarpanthos'ta korsanlık yapan yedi Türk fustasına karşı koymak için Rodos do-nanmasından müdahale etmesini istedikleri görülmüştü (AOM 7921v sq.).

14 *Scrive [donanmanın yüksek görevlisi] è stato in Nixia. Quel ducha si porta mal, da bisco-ti a le galie di Rodi. Dio voglia che'l signor turco non li fazi portar la pena. Lo hn ripre-so. Dice li ha dà solum biscoti, e questo fece perchè perseguitava Charamamuth corsaro* (Sa-nudo XXXI 59).

15 *Il gran maestro di rodi, ch'è francese fratello dil Cardinal Roan, convicina ben et vol esser amico dila Signoria nostra* (Sanudo IX 12).

ri sürdüren ve onları düzenli olarak bilgilendiren Rodoslulara karşı savaşmalarının mümkün olmadığını söylüyorlardı.¹⁶

Elbette bu üstü örtük ifadeleri fazla hesaba katmak da ihtiyatsız bir davranış olurdu. Bununla birlikte, Venedik'in deniz siyaseti ve onun etkinliği konusunda farklı görünümeler elde edilmesini sağlıyor. Diğer yandan, St. Jean tarikatının Doğu Akdeniz'deki Katolikler nezdinde elde etmiş olduğu manevi parıltıyı gösteriyor.

★

Günümüzde II. Bayezid, I. Selim ve Kanuni Süleyman'ın deniz siyaseti ve donanması hakkında elimizde çok sayıda inceleme bulunuyor.¹⁷ Öyleyse, bu sorulara ayrıntılı şekilde geri dönmek gereksiz. Yalnızca şunu anımsamakla yetinelim ki, II. Bayezid yeni bir deniz siyasetinin öncüsü olmuştu. Yalnızca çok sayıda gemi yaptırmakla kalmadığı gibi (I. Selim İstanbul'da çağdaş bir tersane oluşturarak bu eylemi geliştirecekti) yeni türde gemilerin deneyini de yaptırdı ve bunun da ötesinde Osmanlı denizciliğinin başlıca sorunlarından birini ilginç bir şekilde çözümlemeye çaba gösterdi: vasıflı insan gücü eksikliğini gidermeye çalışmak. Gerçekten de, 1495 yılında ünlü Kemal Reis'ten başlayarak Müslüman deniz akıncılarının suçunu bağışlayıp hizmetine almaya ilk defa karar veren, bu padişah'tır. J. Kissling, ilk olarak II. Bayezid'in, bir yandan yükselmekte olan İspanyol gücüne karşı deniz akıncılığını kullanarak ve öbür yandan da 1488 yılında Kilikya'da olduğu gibi birleştirilmiş gerçek kara-deniz harekâtlarını tasarlayarak, nasıl farklı bir deniz stratejisi oluşturduğunu göstermeye çalıştı. 1499 yılında Sapienza'da Venediklilere karşı kazanılan zafer Osmanlıların gözünde, bu gayretleri ödüllendiren zorlu, önemli bir başarı olarak görüldü.

Oysa, bu zaferi padişahın donanmasının özel niteliğinden çok Venedikli komutanların zayıflığına borçluydular. Bu konuda uzman olan Venedikli gözlemciler, genellikle, Osmanlı teknelerinin teknik açıdan kötü nitelikli olduğu konusunda fikir birliği içindeler. Zaten, Osmanlılar Hristiyan mühendis ve teknisyenlere başvurmak zorundaydı. Donanmanın kullanımı bile sorun yaratıyordu: Padişahın görevlendirdiği kaptanıderyaların, 1499 yı-

16 *Come hanno ricevuto lettere di la Signoria nostra. Primanon debano dar recato a' corsari cussi exequirano; ma, scrivendo, non potranno mai dar còmbiato a' radiani, perchè conviccionano ben et li danno molti avisi* (Sanudo XXVI 158). Son noktada, bkz. 1523 yılında Kıbrıs'tan mektup yazan SierSebastian Muro luogotenente et consieri: "E di nova nuha hanno, hessendo manchato il Gran Maestro di rudi cheli teniano avisati" (Sanudo XXXIV 260).

17 Bkz. Uzunçarşılı, *Merkez*; Kissling, "Betrachtungen über die Flottenpolitik"; Hess, "The Ottoman Seaborne Empire"; Imber, "The Navy of Süleyman", Bacqué - Grammont, "Soutien logistique", Veinstein, "Les préparatifs de lacampagne navale"...

linda Kemal ya da 1522 yılında da Kurdoğlu gibi deniz akıncılarıyla takviye edilmesi gerekiyordu. Görevlendirilen mürettebat kuşkusuz yetersizdi, 1523 yılında, kuşatma için Rodos'a gönderilmiş olan donanmanın yurda dönüşü sırasında karşılaşılan güçlükler bu yargıya varılmasının nedenidir.¹⁸ Osmanlı denizciliğinin önemine gelince, Osmanlılar 1522 yılında Rodos'un ablukasını sağlayamayacak kadar yetersiz durumdaydı ve denizden gerçekleştirilen bir saldırı girişimi de kesin sonuca ulaşamadı.¹⁹

Bu aceleci eleştirilerden son derece ağır sonuçlar çıkarmak da yanlış olurdu: Padişahların donanması kuşkusuz Venediklilerin ya da Rodos şövalyelerinin gözünde hafife alınacak bir hasım değildi ve 1517 yılında da Portekizliler Cidde'de onun ne derecede etkin olduğunu saptamışlardı. Ama, bizi ilgilendiren dönemde, bu donanma özellikle kara harekâtlarına eşlik eden lojistik bir katkı olarak kalıyordu. Kanuni'nin ordularının büyük bölümünün Osmanlı toprağının yalnızca birkaç mil uzağında bulunan Rodos'a bu donanmayla geldiği de gerçektir. Diğer yandan, bir donanmanın hazırlanması büyük, önemli bir işti: Zaten resmi yazılarıyla ülkelerine değişken ve genellikle de abartılı haberler ulaştıran yabancı gözlemcilerin dikkatli bakışları altında, Gelibolu ve İstanbul tersanelerinde, hatta daha da iyi gizlenen Sinop ya da İzmit tersanelerinde saldırı amaçlı büyük bir gemi topluluğu hazırlanıyordu. Yine de Osmanlı denizciliği Akdeniz'in doğu havzasını denetleyecek yetenekte değildi.

Midilli'nin 1501 yılında Fransız-Venedikliler tarafından kuşatılması buna iyi bir örnek oluşturur: Harekât sahnesinin Çanakkale Boğazı'nın hemen yakınında yer almasına karşın, tek tepki en yakındaki Anadolu eyaletinin kara ordusundan geldi. Padişahın donanmasına gelince, Offembach'ın *carabinieri*'leri [jandarmaları] gibi davrandı: Olay bittikten sonra geldi.²⁰ Böyle bir araç korsanlara karşı kullanılabilir miydi?

Önce, korsanları etkileyecek nitelikteki yerel bir donanmanın yokluğuna değinelim: Korkud, Anadolu kıyılarında bir tür karşı akıncılığı destekler görünüyor; Eğriboz sancakbeyi 1480-1481 yıllarında, Milet ve Seferihisar'daki leventlerle işbirliği içinde korsanlığı düzenliyordu. Ama, Anadolu kıyıları boyunca hiçbir yerde düzenli devriyeleri anımsatan bir şey yok ve 1516-1518 yıllarında da Eğriboz yetkilileri sularını koruyacak tek bir kadirgaya bile sahip değiller. Osmanlı çevrelerinin büyük sefaleti, Limni subaşı Hüseyin Beyin yakınmalarında açığa çıkıyor.²¹ Osmanlı Sarayı'nın kor-

18 Bkz. TKS E 5600 (ek no 26).

19 Bkz. aşağıda s. 341.

20 Bkz. Vatin, "Le siège de Mytilène".

21 Bkz. yukarıda s. 20.

sanlığa ilk yanıt korsanların kendilerini görevlendirmek oldu. Sonra da bunları, eski meslektaşlarına karşı salabilirlerdi. Görülmüş olduğu gibi, bu politika başarı da sağladı. Pek çok birlik devriye göreviyle vazifelendirildi. 1486 yılında, Osmanlı Sarayı'nın bir hizmetkârı korsanların sayısına vurgu yaparak önemli bir donanmayı denizde tutmanın yararını doğruluyordu.²² Ama bu dönemle ilgili belge ve kaynak yok, zaten bu sürede belli bir sükûnet hüküm sürmüştü. Buna karşılık, Venedikli vakanüvisler 1495 yılından başlayarak, bizi geniş ölçüde bilgilendiriyorlar; ama gerçek insan sayısını şişirme ve Osmanlıların amaçlarını abartma eğilimlerini de göz ardı etmemek yerinde olur. Korsanlığa karşı Osmanlı tepkilerinin görece yetersizliği insanı daha da şaşırtıyor. 1496 ve 1497 yıllarında takımadalar ve kıyılar boyunca devriyelerin kol gezdiği elbette görülüyor.²³ Oysa 1495 yılında Venediklilerin Rodos korsanlarına karşı harekâta gittiğini sandıkları Kemal, Batı'nın yolunu tutmuştu.²⁴ 1507 yılının sonunda bir devriyenin Eğriboz'a yönlendirilmesi sanki yalnızca bir söylentiydi.²⁵ Bundan başka 1510, 1512, 1513 ve 1516 yıllarında, korsanlara karşı silahlanmalarla ilgili haberler de yayılmıştı ama, sonuçlarının ne olduğu tam olarak bilinmiyor.²⁶ Bunun aksine 1521 yılında, Hayri Bey'in Mısır ve Suriye kıyılarında etkin şekilde devriye gezdiği biliniyor.²⁷ Büyük olasılıkla imkânsızlıklar nedeniyle devriye etkinliği bir dereceye kadar sınırlı kaldı: O halde harekete geçmeleri için Venediklileri yüreklendirmek şimdi daha kolaydı.

Gerekli durumlarda, Osmanlı hükümeti, erzak temini sırasında özel bölgeleri korumak üzere birliklerini göndermeyi tercih ediyormuş gibi görünüyor. 1494-1495 yıllarında, Eğriboz'a buğday naklinin güvenliğini sağlamak için padişah gemilerini görevlendirdi.²⁸ 1508 yazında, Kemal aynı görevle Eğriboz'a, sonra da Çanakkale Boğazı önlerine gönderildi;²⁹ sonradan bir iç siyaset amacına hizmet etmeden önce, hep aynı nedenler yüzünden, 1512 silahlanmalarını koruması gereken Çanakkale Boğazı yöresine.³⁰ Son olarak da, 1520 Ağustos'unda, padişahın İskenderiye'ye gi-

22 TKS E 5494 (ek no 8).

23 1496 için, bkz. Sanudo I 84, 135 sq., 204 sq.; Malipiero, s. 152. 1497 için, bkz. Sanudo I 707, 756 sq.; Malipiero, s. 153 - 156.

24 Bkz. Sanudo VI 151, 162, 163, 180, 190.

25 Bkz. Sanudo VII 266.

26 Bkz. aynı zamanda: Sanudo X 60; XIII 521; XIV 162, 464; XVI 658; XXII 277, 340, 348.

27 Bkz. Sanudo XXXI 295; XXXII 98, 100, 139 sq., 369.

28 AOM 77153r-v.

29 Bkz. Sanudo VII 440, 476, 538, 628, 630, 649, 658.

30 Bkz. Sanudo XIII 521; XIV 162, 464.

decek mal sevkiyatını savaş gemilerinin eşliğinde yaptırdığı görülüyor.³¹ Kaydedileceği gibi, bu eylemlerin amacı denizlerin güvenliğini sağlamak-
tan çok, en önemli olanı korumaya yönelikti.

Bastırma hareketleri de olmadı değil, ama bunlar çoğunlukla belirli amaçları hedefleyen seferler olarak kabul edildi: Düzenli devriyeler örgütlemeyi başaramayan Osmanlılar, leventlerin üslerine saldırarak korsanlık sorununu kökünden çözümlmeyi denedi. 1496 yılında gönderilen birlik başlıca hedef olarak Milet, Seferihisar ve Sakız bölgelerinin temizlenmesini ele aldı.³² 1503 yılının sonunda, 500 yeniçerinin katıldığı önemli bir harekât, Kara Turmuş ve bannağının bulunduğu Seferihisar'a düzenlendi.³³ Saadeddin'in anlatısı bunu kesin şekilde belirtmez, ama genel durum, 1507 yılının başında, Sadrazam Hadım Ali Paşa'nın yeniden Anadolu korsanlığının merkezlerine karşı ikinci bir sefer düzenlediğini düşündürmektedir. Osmanlı vakanüvisi yeniden 500 yeniçeriden söz ediyor, bu rakamlar da alınmış olan ön'emlerin önemini gözler önüne sermeye çalışan bir büyüklük niteliğini ifade etmeye çalışır. Gerçekten de Venedik balyosu, 11 Nisan 1507 tarihli bir mektupla, belirli bir sayıdaki "Türk" korsanın ele geçirildiğini ve boyunlarının vurdurulduğunu bildirir.³⁴ 1503-1504 harekâtı gibi, 1507 seferinin de kışın gerçekleştirildiğine dikkat edilmeli: Bu durum, korsanlara karada iken, barınaklarında saldırma olanağı sağlıyordu.

Osmanlıların Doğu Akdeniz'de korsanlığın bastırılması ve deniz akıncılığının denetimi konusundaki istekleri konusunda kuşku yok; ama eylemlerinin etkinliği zayıf görünüyor. Saadeddin'in anlatısı özel nitelik taşır: Önemli bir harekât pekâlâ görünür sonuçlar da doğurabilirdi. Beklenen caydırıcı etki aslında sıfırdı, çünkü iki yıl sonra her şeye yeniden başlanması gerekiyordu. Hatta İstanbul'un gereksinimlerinin deniz yolundan karşılanması bile düzenli olarak korunamıyordu, bazı zamanlarda ve bazı yörelerde, durum tümüyle padişahın kullarının denetiminden çıkıyordu. Osmanlı İmparatorluğu da Venedik gibi Doğu Akdeniz sulanını denetleyecek düzeyde değildi.

*

Tarikat arşivlerinin ve Bosio'nun yapıtının incelenmesi, St. Jean tarikatının denizcilik tarihiyle ilgili çok sayıda çalışmanın yapılmasına olanak sağlamıştır.³⁵ Ayrıntılara girmeden, birkaç hatırlatma yapmakla yetineceğim.

31 Sanudo XXIX 299.

32 Bkz. yukarıda dipnot 24.

33 Bkz. yukarıda s. 77.

34 Bkz. Saadeddin II, s. 129 - 131 ve Sanudo VI 530 sq., 554; VII 55, 81.

35 Bkz. Rossi, *Storia della Marina*; Mori - Ubaldini, *La Marina*; Luttrell, "The Servitudo Marina".

Çok sayıda ticaret ya da korsan gemisinin Rodos'a uğramasına ya da donatımına olanak sağlayarak, tarikat liderleri acil durumlarda parayla çalıştırabilecekleri ya da zorla görevlendirebilecekleri belirli sayıda gemi ve denizcinin varlığını güvence altına alıyorlardı. Böylece 1503 Ağustos'un-da, yelkenli altı gemi, Arhangelo yakınında adaya çıkmış olan 16 Türk fustasının ardına en kısa sürede düşebilmiş ve onları kovalayabilmişti.

Ama, tarikatın kendi sürekli donanması da vardı; genel rahipler kurulunda alınmış kararlar doğrultusunda bu donanmanın gelişimi de izlenebilir. 1478 yılında, üç kadirganın silahlandırılmasına karar verildi; biri bütün yıl boyunca, öbür ikisi de mevsimin dört ayı için.³⁶ Hiç kuşkusuz Osmanlılarla olan düşmanlık nedeniyle 1481 yılında tarikat dört kadirgayı hazır durumda tutuyordu.³⁷ Ama 1482 yılında Şehzade Cem'i karşılamaya gönderilen önemli birlik nedeniyle, kısa sürede bu sayı üçe indi: 12 Temmuz'da, kurul, o sırada devriye gezmekte olan iki kadirgaya katılmak üzere tarikatın büyük gemisi ile bir karavelayı ve bir kadirgayı Fra Alvaro Stunigha'nın emrine verdi.³⁸ Besbelli bu, Kudüslü donanmanın can damarıydı ve belki de tamamı bu hassas görev için ayrılmıştı. Gerçekten de, 1501 tarihindeki genel rahipler kurulunda tarikatın üç kadirga, bir gemi ve bir barzayı³⁹ hazır durumda tutması resmen kabul edilmişti. Ayrıca, o dönemde papa tarafından oluşturulmuş Hristiyan birliğine katılmaları için dört kadirga ile dört barzanın silahlandırılmaları kararı alındı.⁴⁰ 1513 Genel rahip kurulu da yeniden, üç kadirga, büyük gemi, büyük barza ve *barzotti*'ler içeren bir liste düzenledi.⁴¹ 1523 yılında Rodos'tan ayrılış sırasında üç kadirga ile büyük gemi tekrar görülüyor.⁴² Görünüşe bakılırsa, sanki bu üç kadirga sayısı ideal gibi, çünkü 1503 Ağustos'un-da bir kadirganın yitirilişinden sonra, 14 Ağustos'ta, Liguria kıyısında yer alan Finale'de, alelacele bir kadirgayı silahlandırmaya çalıştılar. Bu şekilde, alışılmış, her zamanki sayıya yeniden ulaşılabilirdi.⁴³ Buna karşılık, 1504 sonbaharında, tarikatın elinde beş kadirga bulunuyordu,

36 AOM 283169r°, 185r°.

37 AOM 7660r°.

38 AOM 76108r°.

39 Bkz. Rossi, *Storia*, s. 27; AOM 28419r°.

40 AOM 28419v°.

41 AOM 2852v°.

42 Sanudo XXXIV 10 (burada yalnızca *iki* kadirga söz konusu) ve 90.

43 Bkz. AOM 8054r°-v°. Karar 16 Kasım'da, bu üç kadirga sayısının gereksinimlerle nasıl bağlantılı olduğunu gösteren bir açıklamayla, yenilendi. Bu rakam adeta psikolojik bir değer taşıyordu: *ut reputatio Religionis apud infideles et fideles servetur videndo tres triremes secundum preteritam consuetudinem et non duas, quia si haec tertia non armabitur, daretur omnibus intelligi vires Religionis non sufficere ad restatuerandam triremim incendio consumptam*. Bkz. AOM 8072v° (59v° değil), bunu Rossi belirtmiştir, *Storia*, s. 28.

bu da Hazine'nin olanaklarını aşırıyordu, bu nedenle yeniden üç kadirgaya dönülmesine karar verildi, *prout erat consuetum* [her zamanki gibi].⁴⁴ Büyük gemiye gelince, incelenen tüm bu süre içinde tarikatın bu kocaman yuvarlak gemiyi elinde bulundurduğu görülüyor.⁴⁵

Mürettebata gelince, 1462 yılında *servitudo marina*'nın [denizcilik hizmeti] yürürlükten kaldırılmasından beri artık angarya yöntemiyle denizci görevlendirilmiyordu. Arşivlerde kölelerin oluşturduğu forsalarla ilgili bir kayıt bulamadım, ama Oruç Reis'in kaçış öyküsü bunu doğruluyor: Bir dizi aksilik sonunda, gelecekteki Barbaros'un erkek kardeşi toprak düzleştirme, seki-leme çalışmalarında görevlendirilmişti. Anadolu kıyılarına üç kadirga göndermek zorunda kalan şövalyeler, gerekli kürekçileri, zorla çalıştırılan bu köleler arasından öylesine seçmişlerdi. Osmanlı yazının anlattığına göre bu adi ve sıradan bir olaydı.⁴⁶ Bir deniz savaşı öngörüldüğü ya da gerçekleşmesinden endişelenildiği zaman, zincirlenmesi gereken bu kürekçilerin elbette öne çıkması gerekiyordu. Gerçekten de, bizim ilgilendiğimiz dönemde, tarikatın özgür denizcilerinin para karşılığında çalıştığı görülmektedir. 1478 genel rahipler kurulu bir yıllığına *remiges* ve *galioi*'lerin [kürekçiler ve kadirgalar] işe alınmasına karar verdi, bu kişilere aylık olarak bir duka ve denize açıldıkları zaman da fazladan bir ücret ödenecekti. Bu cömertçe davranışın amacı, acil ihtiyaç durumunda bu *remiges* ve *galioi*'lerin işe alınmasını kolaylaştırmaktı.⁴⁷

44 AOM 80117°, 120° sq.

45 Bu konunun 1482'den başlayarak belirtildiği görülüyor. Kurulun 23 Kasım 1486 tarihinde Nice'e bundan bir tanesi için sipariş verme kararı aldığını biliyoruz (AOM 76207°). 16. yüzyılın başında, büyük gemi Fransa Kralı'na terk edildi: 1501 yılındaki genel rahip meclisinde *olim nostre Religionis* diye söz edildi (AOM 28419°) ve 25 Eylül 1503 tarihinde kendi malıymış gibi onu talep eden krala geri gönderilmesine karar verildi (AOM 8065°). Bununla birlikte, tarikat görünürde hep kendisine ait olan büyük bir gemiyi 1523 yılına kadar korudu. Zaten 1504 yılındaki genel rahip meclisinde bir büyük gemi inşa ettirilmesi için karar alındı (AOM 28461°) ve 14 Ağustos 1505 tarihinde de Nice'e bir sipariş verilmesi ilkesi benimsendi (AOM 396223° sq.).

46 *Üç pâre kadirgaları var - idi. Tonadub içini adam koydukda ittifâk Oruç Re'is dahi bile koyarlar kim kürekçeke vara yine gele* (Gazavât 12 r°). Bir fırtınadan yararlanarak, Oruç kıyının yakınında firar etti ama, bunun için zincirlerinden kurtulması gerekiyordu: *fursat bulub bir tımarın dahi kesüb i'tikâdî berekâtinde Hakk-ı te'âlâ yol vâriub hem-ân kendüi deryâyâ bırağub Hakk te'âlâyâ sığınub Allah Allah deyüb yüze yüze kenâra çıkardı* (Id. 14 r° v^o). A. Luttrell *servitudo marina*'nın terk edilişiyle forsaların kullanımı arasında doğrudan bir bağlantı kuruyor: "Kölelerin kadirgalarda kürekçi olarak kullanılmaya başlaması, araştırılmayı bekleyen bir konudur; muhtemelen Hospitalser bu zamanlarda, Kıbrıs'ta olduğu gibi, akıncılar tarafından ele geçirilen köleleri ya da *paridn*'yi kürekçi olarak kullanmaya başlamıştır" ("*Servitudo Marina*", s. 65 No.60).

47 *Et hoc fit ut inveniantur remiges et galioi in necessitate armandi contingente casu aliquo* (AOM 283169°).

Yeterli mürettebat bulundurma kaygısı elbette sürekliydi. Batı'dan getirtilen denizcilerin gelişlerinin sürekliliğini korumak için özen gösteriliyordu: Bu nedenle 1504 yılında kadirgaların sayısı üçe indirilince, Batı'da, gerektiğinde başka toplamalara ve işe almalara zarar verebilecek bir kötü ünden çekinildiği için, kalmayı arzulayan batılı denizcilere öncelik hakkı tanındı.⁴⁸ Aynı şekilde, Rodos'taki iş piyasasından da adam sağlanıyordu, ama görünürde bazı güçlükler de yaşıanıyordu,⁴⁹ büyük olasılıkla da bu sayı yeterli değildi: 1503 Ağustos'unun ortasında, Fra Del Carretto tarafından Finale'den getirilmiş olan kürekçiler, üç yıl boyunca hizmet ettikten sonra ülkelerine geri dönme iznini elde edince, kurul, tarikatın üç kadirgasında hizmet vermek amacıyla gönüllü *remiges* ve *socii*'leri işe almaya karar verdi. Ama eğer yeterli sayıda kürekçi bulunamazsa, bunları temin etmek için Arhangelos ve Trianda gibi Tilos ve Chalki (Rodos'a en yakın olan iki ada) adalarından da kürekçi sağlanması öngörülmüştü.⁵⁰

Bu küçük donanmanın görevi neydi? Önce şunu anımsamak gerekir ki şövalyelerin denetlediği topraklar bir takımada ile anakaradaki bir liman arasında dağılmıştı. Demek ki birliğin görevi, Rodos ile öbür yerler, özellikle de İstanköy ve St. Pierre şatosu arasında iletişim ile insan, takviye ve malzeme nakliyatının güvenliğini sağlamaktı. Diğer yandan, Rodos'a İtalya ve Sicilya'dan gelen tahılı sağlamada ve –aynı şekilde önemli olan– kendileri de Batı'dan gelen şövalyelerin manastıra taşınmasında, büyük gemi önemli, temel bir rol oynuyordu.

Bu gemilerin askeri alandaki kullanımına gelince, elbette küçük sayılarıyla sınırlıydılar. Tarikat donanması, tek başına saldırgan bir görev üstlenemezdi: 1481 yılında Midilli'ye karşı bir saldırı girişimi kısa sürede bir kenara bırakıldı ve 1500-1503 yıllarında da, tarikat zorunluluk nedeniyle Hristiyan birliğine katıldı. Zaten, gerçek olanaklar sayısal olarak şişirilmişti ve tarikat lideri Pierre d'Aubusson da tek başına harekete geçmeyi asla düşünmemişti. Bu ancak papanın vaat ettiği kadirgalar ile Fransız ve Ve-

⁴⁸ *Fuit deliberatum (...) quod remiges et navite qui venerunt ex partibus occiduis et voluerint remanere preponantur aliis, adeo ut non habeant occasionem querebe et non dent malam famam in partibus occiduis Religioni ut iterum si opus esset reperiantur homines qui veniant ad serviendum* (AOM 80120v^o sq.).

⁴⁹ 1503 Ağustos'unun başında Arhangelo saldırısı sırasında, sorumluların *commerchium*'a gidip kürekçileri harekete geçirmesi gerekti, ayrıca ücrete de zam yapma zorunluğu çıktı (AOM 8053r; bkz. Bosio'nun anlatısı II, s. 474).

⁵⁰ *Et si remiges deerint, sumantur ex insulis Tili et Carchi etiam ex Archangelo et Trianda similiter voluntarios et cum stipendio* (AOM 8054v^o). Son sözcükler açıkça ne kürek cezasının ne de köle çalıştırmanın söz konusu olmadığını açıkça göstermektedir. Ama, bu ısrar, bu özgürlüğü davranışın her zaman benimsenip benimsenmediğini de düşündürür...

nedik donanmalarının desteğiyle gerçekleşebilirdi. Bu davranış çizgisinde kayda değer tek bir istisna kaydedilir: 1515 yılında Memluk donanmasına saldırın. Bunun için de tarikat 22 yelkenli gemi toplayarak yararlanacağı insan gücünü artırmıştı. Rodos denizciliğinin yalnızca savunma ve sivil bir amaç taşıdığı düşünülmesin: Rodos gemilerinin korsanlığa girdiği ve İstanbul ablukasını düzenlediği görülmüştü ama, büyük ölçekli saldırı harekâtına gücü yetmiyordu.

Takımadanın savunması donanmanın temel göreviymiş gibi görünüyor. Tarikatın Akdeniz'in doğu havzasını terk kararı da belirgin bir nitelik taşır: 1501 Temmuz'unda, tarikat lideri açıkça gemilerinin Cao Malio'yu aşmamasını belirtti. Ertesi yıl, bu buyruk yineleni ve ona riayet edildi.⁵¹ Oysa, devriyelerin kadirgaları üslerinden çok uzaklaştırmamaları gerekiyordu. Devriye gezen iki kadirganın Cem'i karşılamaya gönderilen filotillaya nasıl ulaşacağı görülmüştü. Bunun mümkün olabilmesi için, biraz uzaklaşmaları gerekiyordu. 1490 ve 1503 yılları arasında, Türk fustaları tarikatın sularında saptandığında, tarikatın bir ya da birkaç kadirgayı devriye gönderdiği düzenli olarak görülür.⁵² Rodos denizciliğinin savunma rolünün önemi 1501 yılında açıkça belirir, çünkü Osmanlı korsanların tehdidi, Pierre d'Aubusson'un, bağlaşıklarının kendisini beklediği Midilli'ye hareketinin gecikmesine neden olmuştu.⁵³ 1502 yılında, tarikatın üç kadirgası, büyük gemisi ve barzası Venediklilere katılmak üzere Milo'ya hareket edince, Oniki Ada'nın korunmasını güvence altına almak için dördüncü bir kadirganın alelacele silahlandırılması gerekti.⁵⁴ 1503 yılından sonra, tarikat, bir devriye stratejisinden ziyade sanki topraklarının güçlendirilmesine –zaten, bu da her zaman donanmadan yararlanmayı gerektiriyordu– ayrıcalık tanımıştı. Ama 1517 yılında, Kurdoğlu'nun donanması topraklarını tehdit etmeye başlayınca, bu acil durum karşısında şövalyeler akıncının karşısına hemen bir deniz filosu göndermişlerdi.⁵⁵

Bir bütün olarak bakıldığında, tarikatın benimsediği siyaset oldukça etkiliydi: Sahip olduğu şeyler de büyük ölçüde korsanların tehdidinden kurtarılmıştı. Bu sonuç elbette bir ölçüde, dar bir coğrafi bölgede, hızlı ve güçlü bir donanmanın varlığına dayanıyordu: 1481 yılında Nauplie rahi-

51 Bkz. aşağıda s. 246 ve 255.

52 Bkz. AOM 769v^o (1482); 772v^o (1490); 7794v^o sq. (1492); 77108v^o (1493); 77129r^o (1494); 7816v^o, 23r^o (1495), 7921v^o sq., 24r^o-v^o, 29v^o-30v^o (1501); 7965r^o-v^o, 90r^o (1502); 8053r^o-54r^o (1503).

53 Bkz. aşağıda s. 249-250.

54 AOM 7990r^o.

55 Bkz. aşağıda s. 310.

binin istediği de tam olarak işte bu silahtı! Böylece tarikat lideri, 1501-1502 kışı boyunca Ege'de kol gezen donanmasının aynı sularda dolaşan korsanların zarar vermesine engel olduğu için sevinebilirdi.⁵⁶ Bu etkililik Doğu Akdeniz'deki Venedikliler nezdinde tarikatın ününün artmasına neden oluyordu. Bu saygınlık çok önemliydi, çünkü korsanlarla deniz akıncılarını uzak tutmak için şövalyeler güçlerinin ikna edici etkisine güveniyorlardı. 1504 yılında üçüncü bir kadirganın alelacele silahlandırılması bu şekilde yorumlamak gerekir: "Tarikatın onuru için inananlar kadar kâfirlerin de tarikatın yitirilen bir kadirganın yerine yenisini koyma olanaklarının bulunmadığını sanmamaları gerekiyordu."⁵⁷ Son olarak da, 1501 Eylül'ünde, Sömbeki yakınlarında fustalarla yapılan bir savaşta tarikatın iki kadirgası yenilip, pek çok şövalye de çarpışma sırasında öldürülüp ya da yaralanınca, tarikat telaşlanmıştı: Rodos kadirgalarının alışılmış düzenini ve etkililiğini ilan ederken, tarikatın üç kadirgasının donanımını ve mürettebatını denetlemekle görevli bir soruşturma kurulu oluşturdu.⁵⁸ Gerçeği söylemek gerekirse, şövalyeler her zaman başarılı olamadılar. 1501 yılındaki Sömbeki savaşı oldukça küçük düşürücüydü. 1503 yılında ihtiyatsız bir topçunun hatası yüzünden bir kadirganın yitirilişi can sıkıcı bir kazaydı. Özellikle, tarikat donanması, inisiyatif elinde bulundurmadığı durumlarda ve sayıları çok olan düşmana en kısa sürede yetişmesi gerektiğinde zaten bilinen, yapısal bir engelin zararını görüyordu. O zaman kadirgalanına, ilerleyişleri farklı olduğu için ya geç kalan ya da erken varan gemileri ulaştırması gerekiyordu, bu durum da, düşmana kalabalık ve güçlü olarak saldırmasını imkânsız hale getiriyordu. 1503 Ağustos'unda, Lindos'tan Fethiye'ye kadar kovaladığı 16 fusta karşısında kötü bir sonuçla karşılaşmadı.⁵⁹ 1517 Mart'ında, Sömbeki sularında Kurdoğlu'nun 36 gemisiyle yaklaşık 17 Rodos yelkenli gemisini karşı karşıya getiren deniz savaşı sırasında durum son derece farklıydı: Yuvarlak iki büyük gemi (biri tarikatın barzasıydı), düşmanın ortasında çevrili kaldı, kadirgalar onlara yardım için çok geç kalmışlardı. Su hizasından yapılan birkaç top atışı ko-

⁵⁶ Dük'e yazılmış 15 Mart 1502 tarihli mektup: *Nos ad huc classem nostram substantamus licet sit supra vires et tota hieme in Egeo mariversata est ut Turcorum biremes ab infestatione insularum Christianorum arceret et palantia Turcorum navigia interciperet. Quod ita successit. Nam predictae biremes a continenti non discesserunt et nec ubi excepta Chio damnum intulerunt* (AOM 7965^v).

⁵⁷ Bkz. yukarıda dipnot 44.

⁵⁸ AOM 7924^{r-v}.

⁵⁹ Bkz. aşağıda s. 260. Üç kadirga, iki fusta, bir barza, bir *palandaria* ve bir kalyon Osmanlı fustalarını kovalanmıştı. Bu gemiler yol boyunca teker teker uzaklaştılar (bu düzen içinde) ve onaltı fustayı zarara uğratmak için tek bir kadirga çarpıştı ve de başarılı oldu.

caman barzaya ağır zarar vermeye yetmişti. Rodoslular limana gece dönmeyi yeğlediler, bu arada düşmanlarına da biraz zarar verebilmişlerdi. Ama, kendi aralarında çok sayıda yaralı ve pek çok da ölü vardı.⁶⁰

Bu olay uyarıcıdır, çünkü tarikatın sahip olduğu deniz güçlerinin, nitelikleri ne olursa olsun, savaşa alışkın, kararlı ve iyi silahlanmış bir düşmanla karşılaştıkları zaman gerektiği şekilde kendilerini kabul ettiremediklerini göstermektedir. Gerçekten de, 1517 yenilgisi, yalnızca filotillanın, kaçınılması muhtemelen zor olan düzenli yer değiştirme güçlüklerine dayanmıyordu. Nedenlerden biri de Kurdoğlu'nun gemilerinin ateş etme gücüydü. Oysa bu Rodosluların korsanlar ve deniz akıncıları karşısında asla maruz kalmadıkları bir tehlikeydi, çünkü görülmüş olduğu gibi korsanların küçük gemilerinde ender olarak top yer alırdı ve hiçbir durumda da kocaman bir gemiyi batıracak yetenekte bir silah kesinlikle bulunmazdı.

Ama zaten, 1517 karşılaşması, belki de istemeyerek bir istisna oluşturuyor. Şövalyeler gerçekten de büyük savaş donanmalarına saldırmaktan her zaman kaçınmışlardır. Denizciliklerine gelince, görevini mükemmelce yerine getiriyor: Sonuna kadar, Rodos'un gereksinimlerinin sağlanmasında hizmet verdi; tarikatın değişik toprakları arasındaki ulaşım ile insan ve malzeme taşınmasında güvenliği sağladı; gerektiğinde deniz akıncılığı da yaptı. Özellikle de –"sınırlar" içinde yer alan bölge diye tanımlanabilecek Oniki Ada'nın sularında deniz devriyesi görevini hakkıyla yerine getirdi.

★

★ ★

60 Bu konu hakkında, bkz. aşağıda s. 310 sq.; Bacqué - Grammont, "Présence navale", s. 20 sqq.; Sanudo XXIV 154 sq., 161 - 166, 172. Tarikatın barzasının başına gelen aksilik hakkında, Fransız donanmasının amirali ve deniz savaşı kuramcısı Philippe de Clèves (ya da Ravenstein)'in 1501 yılında yazdıkları anımsanabilir. Açık denizdeki, özellikle de "Doğu Akdeniz'deki" deniz savaşlarından söz ederken, kadirganın yararlarını belirtiyor: "Bu durumda, yaklaşımadan önce, tüm toplarını vurabilmek için onları önünüze almalısınız: Çünkü, sizi temin ederim, çok zarar veriyorlar ama, hava sakin ya da az rüzgârlı olduğu zaman: Çünkü çok rüzgâr varsa, muhakkak, öbür gemiler üstün gelecek ve kadirgalara çarpacaklardır ve üstünden atlayıp onları dibe göndereceklerdir. Ama, eğer hava sakinse, bu gemiler artık öyle güçlü şekilde toplarla donatılmış ki, kocaman bir gemiyi batırabiliyorlar: Alçak oldukları için, su hizasından ateş ediyorlar: Denizde bu teknelere sahipseniz, orada ondan yararlanabilirsiniz: Çünkü, yukarıda da söylediğim gibi, savaş sırasında çok işe yarıyorlar ve diğerleri arasında tehlikede bulunan birkaç gemiyi kürek gücü ve halatlarla geri çekerek, genellikle tam zamanında geliyorlar". Düşman kadirgalarla çarpışırken, bu sonuncuların genülene zarar vermesine engel olduğunu da ekliyor: Bkz. Philippe Clèves, Comte de la Marche, Seigneur de Ravenstein, *Instruction de toutes manières de guerroyer, tant par terre que par mer, et choses y servant*, Paris 1558, s. 140.

II. KISIM

II - 1

BARIŞIN GÜÇLENDİRİLMESİ (1481 - 1483)

1480 yılında Rodos'un Osmanlılarca kuşatılmasının başarısızlıkla sonuçlanması şövalyeler için büyük başarıydı. Bu zaferin başlıca yaratıcısı olan tarikat lideri Pierre d'Aubusson, Batı'da olduğu kadar Doğu'da da bundan büyük bir saygınlık elde etti. Ama tarikatın toprakları harabeye dönmüş ve halk da tükenmişti. Özellikle de, Mesih Paşa donanmasının gidişi, öyle görünüyor ki yalnızca bir soluk almaydı: II. Mehmed hiç kuşkusuz yakın bir zamanda daha kalabalık güçlerle girişimini yineleyecekti.

137

Oysa hiçbir şey olmadı: Kader şövalyelerden yana davranarak padişahın ölmesini, bunu bir iç savaşın izlemesini ve Osmanlı tahtının vârislerinden birinin, Şehzade Cem'in, gelip Rodos'a sığınmasını istedi. Bu koşullar 1481 yılında bir ateşkes sağlanmasına, sonra da, 1482 yılında, tarikat lehine bir barışın sağlanmasına olanak verdi. İşte ancak bundan sonradır ki, tarikat lideri, II. Bayezid ile erkek kardeşi Cem'in geleceği üzerinde pazarlık etmeyi kabul etti.

★

✱ ✱

SAVAŞTAN SONRA

Osmanlıların 1480 Ağustos'undaki gidişleri, ayrıca Napoli kralının gönderdiği takviye kuvvetin ve erzakın gelişle aynı zamana denk düşüyordu;¹ bu nedenle büyük bir rahatlama yaratmıştı. Tarikat lideri önce, Mesih Paşa'nın İstanbul'a dönerken tehdit edebileceği tarikat adalarını korumak için önlemler aldı.² Sonra da, ölümler için uygun gereken törenler, tören alayları, ayinler ve dualar düzenlendi. Son olarak da, her iki tarikata ait kiliselerin inşasına karar verildi.³

Ama alınması gereken başka önlemler de vardı. Türkiye'ye dönüşlerine engel olmak üzere, Türk tutsakların Batı'ya satılması yeğlendi; belki de düşmana bilgi vermelerinden çekiniliyordu. Kuşkusuz aynı nedenle, düşmana sığınmış olan kaçakların da Batı'ya gönderilmesi gerekiyordu, zaten kuşkulular arasında bir soruşturma da öngörülmüştü.⁴ Gerçekten de, ihtiyat her zaman gündemdedi. Elbette, 2 Ekim'de Napoli kralının gemilerine, taşıdıkları askerlerle birlikte, dönüş izni vermeyi,⁵ aynı şekilde 14 Kasım'da Cosme Centurion adlı kişinin gemisini geri göndermeyi⁶ ve 8 Ocak 1481 tarihinde de tarikat gemileriyle gelmiş olan pek çok şövalyeyi geri yollamayı⁷ olası ve mali yönden

1 Bkz. Bosio II, s. 399 sq.

2 AOM 76-50v. Saadeddin (I, s. 575) paşanın geçerken St. Pierre şatosunu da ele geçirmek için yaptığı sonuçsuz girişime de zaten değiniyor.

3 Notre-Dame-de-la-Victoire ve St. Pantaléon. Havra başka bir yerde yeniden inşa edildi. Bkz. yukarıda, s. 32.

4 AOM 76-51r.

5 AOM 76-53r.

6 AOM 76-57r.

7 AOM 76-60r. İlk izinler 3 Eylül 1480 tarihinden başlayarak dağıtılmıştı: Bkz. AOM 76-51v.

uygun görüyorlardı. Ama, buna koşut olarak, savunma önlemleri de alınmış-
tı: 14 Kasım'da, *pro inconvenientia temporum* [elverişsiz hava koşulları
nedeniyle], 4 altın Rodos dukası aylıkla, yüz-yüz elli kişinin savunma için alı-
konulmasına karar verildi.⁸ 17 Ocak 1481 tarihinde, İstanköy balyosu Edo-
uard de Carmandino'ya tarikatın dört kadirgası emanet edildi.⁹ Öbür yandan,
kurul deniz akıncılığı için gemilerin silahlandırılmasına hoşnutlukla izin veri-
yordu, tarikat lideri de buna örnek oluyordu.¹⁰ Son olarak ve de özellikle, ye-
niden inşaya hemen başlandı. İlk önlemler 24 Ağustos 1480 tarihinde kuru-
lun kayıtlarında yer almaktadır.¹¹ 25 Ekim'de, bir komisyon, İncirli sakinleri-
nin kendi adalarına dönmelerini sağlamak ve oradaki savunmanın düzenlen-
mesini gerçekleştirmek üzere görevlendirildi.¹² 18 Mayıs 1481 tarihinde, İn-
giliz kalesinin sağlamlaştırılması söz konusuydu¹³ ve 30 Temmuz'da da tari-
kat lideri, halka güven vermek ve yörede savunmayla ilgili önlemler almak için,
şahsen İstanköy ve St. Pierre şatosuna gitmeyi önerdi.¹⁴

Gerçekten de şövalyeler tehlikenin ancak şimdilik geçştirildiğine ve
yakın zamanda yeni bir saldırının beklenmesi gerektiğine inanmışlardı. 3
Şubat 1481 tarihli bir karardan bu gerçek ortaya çıkıyor. Yapılan toplan-
tıda padişahın yalnızca intikam almayı hayal ettiği ve Rodos'u yeniden
kuşatmak için büyük hazırlıklar yaptığı değerlendirilirken, surları çevre-
leyen ağaçların kesilmesine ve evlerin yıkılmasına karar verildi.¹⁵ 21
Ağustos 1480 tarihinde, papaya ve Napoli kralına zaferin müjdesini ver-

⁸ AOM 76-57r^v (Setton II, s. 364 No.48'de belirtilmiştir). Papa tarafından gönderilmiş
olan takviye kuvvetlerinin bir bölümünü oluşturuyorlardı. Çok geç geldikleri için, he-
men geri dönmüşlerdi: Bkz. Bosio II, s. 347.

⁹ AOM 76-60r.

¹⁰ 27 Ocak 1481 tarihinde kendi hesaplarına Raphalinus'un *barchia*'sını, *ad preda infide-
lium*, silahlandırmak üzere Carmandino ile ortak olunmasına izin verildi (AOM 76-61v^r).
4 Eylül'den itibaren, Jacobus adında birine deniz akıncılığı izni verilmişti (AOM 76-51v^r).
8 Kasım'da, ele geçirmiş olduğu Türk fustasını karaya çekmesi için Fra Fluvian'a izin ve-
rildi (AOM 76-56v^r). Son olarak da 10 Kasım 1480'den 7 Şubat 1481 tarihine kadar,
korsan olarak tanınan denizcilere dört adet izin belgesi verilmişti ve dört olayın üçünde
de, ganimetleriyle birlikte limana girmekte ve mallarını satmakta özgür oldukları belir-
tilmişti (AOM 387214v^r-216r^v). Şurası gerçek ki tarikat lideri 26 Kasım 1481 ateşkesinden
sonra, ya da en azından 1482'den sonra limanını korsanlara açmayı sürdürmüştü benzi-
yor (bkz. AOM 388209r^v, 210r^v 213r^v).

¹¹ *Fuit deliberatum quod pro reparationibus et mennis dentur 2500 modia frumenti* (AOM
7651v^r).

¹² AOM 7655v^r.

¹³ AOM 7666r.

¹⁴ AOM 7671r.

¹⁵ AOM 7662r^v. Aynı güvenlik nedenleri, 11 Eylül'de, St. Antoine Kilisesi'nin yıktırılma-
sına sebep olmuştu (bkz. Setton II, s. 361). Caoursin, II. Mehmed'in ölümüyle ilgili

mek ve gelecek ilkbahar için yardım istemek üzere iki elçi görevlendirildi.¹⁶ Nihayet 6 Eylül'de, tarikat lideri şövalyeleri adaya çağırarak bir mektup yazdı.¹⁷ Demek ki, 1481'den itibaren Rodos'ta, düşmanın geri gelmesi bekleniyordu.

Bu kuşku sebepsiz değildi. 1451 yılında, tarikat lideri Jean de Lastic ile imzalanan barış anlaşmasına karşın, vergi ödemeyi reddeden tarikata karşı II. Mehmed, eylemlerini artırmıştı.¹⁸ Deneyim padişahın kolayca vazgeçemediğini gösteriyordu. Öyle de olsa, Mesih Paşa'nın uğradığı yenilgi karşısında, padişahın gerçek niyeti ve Osmanlı tepkileri konusunda bir fikir edinmek zor. Mesih Paşa, dönüşünde Gelibolu sancakbeyliğine atandı.¹⁹ Elbette bu bir terfi değildi, ama "Osmanlı padişahının sınır tanımayan öfkesi, onu tüm sertliğiyle vurmuş, cezalandırmıştı".²⁰ Şurası gerçek ki, Rodos savunmasının niteliği Osmanlıları etkilemişti. Kuşatmayı betimleyen vakanüvisler harekâtın çok şiddetli ve zor geçtiğini gösteriyorlar. Kemalpaşazade özellikle her iki tarafta da topçuların oynadığı önemli rol üstünde ısrar ediyor.²¹ Adanın direnci zihinleri derinden etkilemiş olmalıydı ki, olaylardan kırk yıl sonra, I. Selim dedesinin saltanatı sırasında Rodos kuşatmasının neden olduğu utancın hâlâ silinmediğini ve adayı ele geçirebilmek için en az sekiz ay süreli bir kuşatmayı öngörmek gerektiğini haykırabilmişti.²² Görüldüğü kadarıyla, Mesih Paşa'nın yenilgisinin Osmanlıları özellikle fazla etkilemediği anlaşılıyor. Zaten, yine 1480 yılı içinde, Osmanlılar Otranto'nun ele geçirilişi ve Dulkadiroğulları beyliğinde yürütülen harekâtın başarısıyla bu etkiyi büyük ölçüde üzerlerinden atmışlardı. Şövalyeler Rodos kuşatmasının Osmanlılar açısından önemini abartmışlar ve gelecek ilkbaharda düşmanın döneceğini düşünerek yanılmışlardı. Ne olursa olsun, 1481 yılında padişahın hazırladığı önemli harekâtın kimi tehdit ettiği asla öğrenilemedi. Gerçekte, II. Mehmed'in 4 Mayıs'ta Gebze'de ölmesi harekâta son noktayı koymuştu.

*

söylevinde, padişahın son seferinin amacının Rodos olduğunu kesin şekilde kabul ediyordu: (...) *iterato Rhodiorum urbem (prout constanti fama exploratum habemus) oppugnare his diebus decrevit et machinasque numerosissimas fundi jussisset classemque et exercitum parasset traiecto Bosphoro in Bithiniam transivit* (Caoursin, Opera, C III^a).

16 Bosio II, s. 345; Setton II, s. 361.

17 Bosio II, s. 345.

18 Tarikat ile II. Mehmed arasındaki ilişkiler hakkında, bkz. Valentini.

19 Bkz. Reindl, s. 281.

20 Babinger, *Mahomet II*, s. 487.

21 Kemalpaşazade VII, s. 564 sq.

22 Bkz. Saadeddin II, s. 388, babasının yanında konuşulan konuları aktarıyor.

Koşullar göz önüne alınırsa, kısa sürede yayılan padişahın ölüm haberinin Rodosluların geniş bir soluk almasını sağladığı tahmin edilir. 31 Mayıs 1481 günü halka verdiği bir söylevde, tarikatın lider yardımcısı, Guillaume Caoursin, suçları nedeniyle hak ettiği günahların cezasını en sonunda cehennemde çeken kişiye karşı hakaretleri sıralarken, şeytani bir neşe saçmıştı.²³ Bu metni resimleyen bir minyatür,²⁴ olayın hangi ruh hali içinde öğrenildiğini gösterir; minyatürde, ölüm döşegindeki II. Mehmed'in ruhunu ele geçirmeye çalışan yeşil şeytanlar görülür.

Böylece Rodos ve onunla birlikte tüm Hıristiyanlık, zalimin ölümü ve başlayan iç savaş nedeniyle huzura kavuşmuştu. Ama, tarikat adına konuşan Caoursin, daha da ilerisini görüyordu:

"Bölünmüş imparatorluk kolayca işgal edilebilir", diyordu. "Çünkü şehzadeler bölününce, saldırgana kolayca yenik düşerler. Gerçekten de, sunulan bu fırsatı göz ardı etmemek gerekir (...) Çünkü eğer bir kara ordusu Macaristan sınırlarında belirirse, eğer haşın hayat veren simgelerini taşıyan ve bayrak direğine çeken bir donanma Ege Denizi'nde, Çanakkale ve Marmara boğazlarında seyrederse, bu zavallı ejderhalar imanin güçleri tarafından hemen paramparça edileceklerdir. Doğu Batı'dan Latin askerler ve halklar bekliyor: Onlar bir hareketin nasıl kolayca hazırlanacağını biliyorlar ve bunu başarabilirler, yeter ki bunu istesinler. Çünkü, düşünce birliğinden başka bir eksik yok, onun da gerçekleştiğini gelecekte göreceğiz."²⁵

İşte, sorun tam buydu!

Şimdilik, II. Mehmed'in ölümü ve neden olduğu kargaşalar sonucunda Osmanlı baskısında hissedilir bir gevşeme meydana gelmişti. Padişahın ölümünü izleyen karışıklıkların (nusus) bölgelerindeki durumu daha sakin hale getirdiğini kaydettikten sonra Pierre d'Aubusson, 30 Temmuz 1481 tarihinde bizzat İstanköy ve St. Pierre şatosuna gitmeye karar verdi.²⁶ Bu soluk alma fırsatı özellikle tam zamanında yetişmişti, çünkü 1481 yılının mart, mayıs, ekim ve kasım aylarında meydana

²³ Caoursin, Opera, C II^a - C III^a.

²⁴ Latince elyazması No.6067, Bibliothèque Nationale de Paris, 89^r.

²⁵ Age, C III^a: *Divisum quidem imperium haud difficulter occupatur. Dum enim principes in diversas partes scinduntur facile quidem oppugnatori succumbunt. Non est enim oblata occasio contemnenda (...) si enim exercitus terrestris ex Hungaria apparuerit, si classis in ego pelago Hellesponde et Propontide navigaverit insignia vivifice crucis pre se ferens ostendansque, quantocius dracones ad huc pusilli fidei viribus allidentur. Prestolatiur Oriens Europe cruce signatos milites incolasque latinos, qui sciunt possuntque expeditionem facile comparare dummodo velint. Non enim deest quippiam, nisi animorum unus consensus quem futurum hunc dubio speramus.*

²⁶ AOM 7671^r.

gelen dört deprem, zaten kuşatmayla büyük acılar çekmiş olan Rodosluları tüketmişti.²⁷

Şövalyeler, yararlarına olan bu sakinlik sırasında yeniden inşa ve imarla yetinmediler. Caoursin gibi, bu elverişli fırsattan yararlanmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Deniz akıncılığının teşvik edildiğini daha önce kaydetmiş-tik, tarikat donanmasına bile Türk kıyılarını yağmalama emri verilmişti.²⁸ Savaş ve yer sarsıntıları sonucunda yerle bir olmuş Rodos ve Oniki Ada için, bu harekâtların stratejik olduğu kadar, hatta daha da fazla ekonomik bir yararı da vardı. Mayıs ayında, Osmanlıların geçici hareket yetersizliğinden daha uzun bir süre yararlanmak isteyen kurul, Çanakale Boğazı'nın denetimine olanak sağlayacak stratejik noktalar olan Midilli ve Lesbos kalelerini fethetmeye karar verdi. Pierre d'Aubusson tarafından önerilen harekâtın büyük bir gizlilik içinde hazırlanması gerekiyordu.²⁹ Tasarı, Bosio'ya göre,³⁰ depremler ve o sırada Mısır ile ortaya çıkan sorunlar nedeniyle iptal edildi. Şurası kesin ki, 3 Eylül'de, silahlandırılmış dört kadırga ile dört fustadan oluşan güçlü bir donanma Suriye-Mısır kıyılarını yağmalamak üzere gönderildi. Burada, Memluk sultanına karşı³¹ misilleme söz konusuydu, sultan, tarikatın uyruklarını ve elçilerini hapse atarak ve mallarını çalarak barışı ihlal etmekle suçlanıyordu.³² Bu deniz harekâtı görünürde hoşnutluk yarattı ve 29 Ekim 1481 tarihinde, o yılın sonuna kadar, kadırgaları "etkinlikleri nedeniyle" silahlandırılmış olarak tutmaya karar verildi.³³

*

Böylece II. Mehmed'in ölümü şövalyeler için Osmanlılara karşı açık bir saldırıya geçme nedeni olmadı. Şövalyeler, o sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı sorunların kendi gelecekleri açısından taşıdığı önemin bilincindeydiler.

27 Caoursin bu depremleri betimler: Bkz. *De terremotus labe qua Rhodii affecti sunt, Opera*, B VII r° - C 1 r°.

28 Bkz. 13 Ağustos 1481 tarihinde Edouard de Carmandino'nun *capitaneus galearum et classis ad faciendum insultum in Turchiam* sıfatıyla görevlendirilmesi (AOM 7673r°).

29 AOM 7666v° sq.

30 Bkz. Bosio II, s. 350 sq.

31 Memluklarla barış 27 Eylül 1477 tarihinde imzalanmıştı (AOM 75164v°-167r°: Bkz. Mîzî I, s. 37). Her zamanki alışılmış temel koşulları içeriyor, İskenderiye'de Rodosluların bir *fondacco*'suna [han] değiniyor ve tarikat üyelerinin Kutsal Kabir Kilisesi ve Sina Dağı'ndaki St. Catherines Manastırı'na serbestçe girmelerine olanak sağlıyordu (bkz. Luttrell, "The Hospitallers at Rhodes", s. 323).

32 AOM 7674v° (*visis excessibus factis jamdiu et quot fiant in dies contra famam pacis per sultanum qui violat ampicem, homines rhodios et nuntios et oratores retinendo spoliando incarcerando et alia infert in dedecus et damnum Religionis*).

33 AOM 7681v°.

Ölürken, II. Mehmed arkasında iki oğul bırakıyordu: büyük oğlu Bayezid ile Cem. Oysa, bazı Türk-Moğol geleneklerini sürdüren Osmanlı devletinde bir hükümdarın bütün erkek çocukları taht üzerinde eşit haklara sahipti. İsterse güç kullanarak olsun, bu imkânı elde eden, meşru olarak tahta sahip oluyordu. Eğer hükümdarlığa başka talepler de varsa, tahtı elinde bulunduran bir ölçüde tehdit altında kalıyordu. Bütün Osmanlı padişahları 1362 yılından (Osman Bey'den 1481'e, II. Bayezid'e) kadar rakiplerini dikkate almak zorunda kaldılar, yalnızca ölüm onlardan kurtulmalarını sağladı. Bu koşullarda, II. Mehmed'in ölümünün bir iç savaşta neden olacağı açıktı. Öbür yandan, bu kardeş çatışmasında yenilgiye uğrayacak olan Cem'in savaş, ölüm ya da sürgün arasında bir seçim yapmak zorunda kaldığı anlaşıyor. Çözüm yolu olarak, Rodos'a kaçarak, ister istemez, son şıkkı yeğlediği görülüyor. Cem, şövalyelerin "koruması" altında, 1495 yılına kadar Avrupa'da yaşayacaktır. Bu şehzadeyle ilgili tersliklerin özetini vermeden önce, onun, ölünceye kadar, erkek kardeşi II. Bayezid için son derece ciddi bir hanedan sorunu oluşturduğuna işaret etmek yerinde olur. II. Bayezid siyasal tercihlerinde sürekli olarak bu olayı göz önünde tutmak ve pek çok kere de bizzat müdahale etmek zorunda kaldı. On üç yıl boyunca, bu kitabın konusunu oluşturan St. Jean tarikatı ile Saray arasındaki ilişkilerde belli başlı etkenlerden birini ve hatta en önemlisini oluşturduğuna şaşmamak gerekir.³⁴

II. Mehmed öldüğü zaman, oğulları görev yerlerindeydiler: Bayezid Amasya'da ve Cem de Konya'da. İki şehzadeyi de haberdar ederken, Sadrazam Karamani Mehmed Paşa, İstanbul Boğazı'nı padişahın nâsiyle birlikte geçti. Asya kıyısında bıraktığı yeniçeriler arasında bir hareketlenmeye fırsat vermemek için padişahın öldüğünü onlardan saklamıştı. Sadrazam el altından Cem'i koruyordu. Ama, Bayezid'in dinsel örgütlenmelerde ve Anadolu beylerbeyi olan kayınpederi Sinan Paşa ya da Karamani Mehmed'in düşmanı olan vezir İshak Paşa gibi, yeniçeriler üzerinde nüfuzu olan kişilerden dostları bulunuyordu. Oysa aldatıldıklarını anlayan yeniçeriler yeniden Avrupa yakasına geçtiler, sadrazamı katlettiler ve kenti yağmaladılar. Bunun üzerine denetimi eline geçiren İshak Paşa, geçici olarak tahta Bayezid'in oğlu Korkud'u geçirdi. Bayezid, İstanbul'a 21 Mayıs'ta geldi. Bununla birlikte Cem Konya'dan ayrılmıştı ve ayın sonunda da, padişah gibi davrandığı Bursa'ya ulaştı. Bir uzlaşmaya varılamadığı

³⁴ Osmanlı iç savaşının öyküsü için *Sultan Djem* adlı kitabıma dayanıyorum, okur burala bir kaynakça bulacaktır. Öte yandan, okur aynı yapıtın "Giriş" bölümünde, Osmanlı hanedanı ve siyaseti çerçevesinde Cem olayının neleri temsil ettiğine dair kısa bir açıklamayı da okuyabilir.

için, 19 haziran 1481 tarihinde Yenişehir’de bir savaş çıktı. Ama, bozguna uğrayan Cem sadık birkaç adamıyla birlikte kaçmak zorunda kaldı ve Konya’daki ailesinin yanına ulaşabildi. Sürekli kaçarak, eylül ayında Mısır’a vardı. Öte yandan Osmanlı bunalımı yalnızca bu kardeş rekabetiyle sınırlı değildi. Gerçekten de, II. Mehmed tarafından Osmanlı devletine katılmış olan Karaman beyliğinin yenik vârisi için bu ortam kendisi için kaçırılmaz bir fırsattı. Kasım Bey, topraklarına geri dönmüştü ama, bulunduğu yöre Osmanlı devletine düşman Türkmen kabile reisleriyle çevriliydi. Kasım Bey, Karaman beylerbeyi Hadım Ali Paşa’ya karşı başarılar kazanmış ve Sadrazam Gedik Ahmed Paşa’yı önemli birliklerin başında, Karaman’a doğru yönelmek zorunda bırakmıştı. Kasım Bey sonunda Tarsus’a kaçmak zorunda kaldı, ama sadrazam, asinin yenilgiye uğramadığı kanısında olduğu için, kışı orada, Larende’de geçirmenin gerekli olduğuna karar verdi.³⁵

Şövalyeler dikkatle izledikleri bu olaylar karşısında ilgisiz kalmamışlardı. Hatta pek çok fırsatta bundan yarar da sağlamaya çalıştılar. Örneğin Caoursin anlamlı bir öykü anlatır:³⁶ O sırada Bursa’da bulunan amcası Cem yüzünden babası Bayezid’den ayrı düşen Saruhan valisi Şehzade Abdullah, Rodosluların “Karya’daki Halikarnas’ta yer alan havari Aziz Petrus’a (St. Pierre) adanmış kalesine gitmeyi (...) ve Rodosluların desteğini elde etmeyi düşünür. Orada kendini Rodosluların dürüstlüğüne teslim edecekti. Oysa, tarikat lideri, delikanlının kaçmasını öngörerek, bu hancadan çocuğunu kabul etmeye karar verir”. Abdullah St. Pierre şatosuna güvenli şekilde nasıl ulaşabileceğini kendi kendine sorarken, “küçük şehzadenin titreyip durduğu Karya kıyılarına bir nakliye gemisi yanaştı. Fiyat saptanıp, güvence verildikten sonra, şehzade gemiye bindi ve Gelibolu’ya geçti”. Sultan Abdullah’ın gerçek düşünce ve davranışları ne olursa olsun,³⁷ tarikat liderinin aldığı kararlar konusunda Caoursin’e tümüyle güvenilebilir. Osmanlılarda olup biten her şey için fırsat kollayan tarikat lideri, eğer olanaklar elverirse, onların işlerine müdahale etmeye de hazır-

35 Şimdiki Karaman kenti. Bu olayların ayrıntılı bir anlatısı için, bkz. Saadeddin II, s. 16 - 18.

36 Bkz. *Opera*, C VI r° - v°, Vatin’in *Sultan Djem* adlı yapıtındaki çeviri, s. 263 sq.

37 Saadeddin (II, s. 10). Abdullah’ın Manisa’dan Bursa’ya giderken, Cem’in öncü birliklerinin Beyazıt birlikleri karşısındaki zaferini bu kentin önünde öğrendiğini onaylıyor (27 Mayıs 1481). Osmanlı vakanüvisi göre, İstanbul’a gemiyle varmaya karar veriliyor. Bu nedenle Caoursin’in anlatısında bir gerçek payı var. Ama, Bodrum Manisa - Bursa ya da Lapseki yolu üzerinde yer almıyor. Şehzadenin şövalyelerden yardım istemesinin amacını belirten herhangi bir kaynak bulunmadığı için, bu hususta Caoursin’e güvenmek zor ama, o dönemde tarikat lideri ile kurulun kendisine inanmış oldukları kesindir’.

du. II. Bayezid'i pohpohlayıp kandırmayı mı düşünüyordu, yoksa elinde bir rehine bulundurarak onu tehdit etmeyi mi? Birkaç ay sonra meydana gelecek olan Cem'in macerasıyla aradaki koşutluk herhalde çarpıcıdır.

Başka bir alternatif de yeni padişahın düşmanlarına yardım etmektir. Gerçekten de Karamanlı Kasım gelip tarikattan yardım talep etmişti. İçinde top, cephane ve adam bulunan beş kadirge istiyordu. 12 Kasım 1481 tarihinde konu gündeme geldi. Ama, kurul olumsuz olmayan bir yanıt verdiyse de, Kasım Bey'e yardım etmedi.³⁸

Gerçekte, şövalyeler ihtiyatlı davranıyorlardı. Korsanların bazı yardımları ya da zamanında gerçekleştirilen müdahaleler yarar sağlayabilirdi; ama II. Mehmed'in ölümü üzerine Caoursin'in söylevinde açıkladığı türdeki ne benzer, örnek nitelikte, geniş ölçekli Hristiyan Haçlı seferi düzenlenemediği sürece, iç savaşla bölünmüş de olsalar, tek başlarına Osmanlılara saldırmaya kalkmak anlamsız olurdu.

★

★ ★

³⁸ Bkz. Büyük olasılıkla AOM 7682r-v'ya dayanan Bosio II, s. 352 (bkz. Mizzi I, s. 47). Bozio'ya göre, kurul kadirgaları Sisam'a karşı başarısızlıkla sonuçlanan bir harekâta kullanmak için bu yardımı geciktirmiş olabilir. Ama, kaynaklarda bu olayla ilgili bir anıştırmaya rastlamadım.

1481 ATEŞKESİ

Kasım Bey gelip şövalyelerden yardım istediği zaman, onlar II. Bayezid'den gelen barış önerilerini almışlardı bile.

"Türklerin imparatoru Bayezid", diye anlatıyor Caoursin, "erkek kardeşini ele geçirmeye çalışıp onu tahttan yoksun bırakırken, kardeşinin sığınacak bir yer bulma umudunu tümüyle ortadan kaldıracak şekilde bir barış sağlamayı hedefliyordu. Ama, vahşi şehzade, Osmanlıların üstünlük ruhunu incitmek, zedelemek korkusuyla onurunu koruyarak, gizli önlemlerle bir anlaşma elde etmeye çalışıyor ve iş bahanesiyle, düşüncelerinin zeki, kurnaz becerilerini kullanarak tarikatı barışa davet eden insanlar gönderiyor. Ama, Rodosluların seçkin tarikat lideri, kıvrak bir zekâyâ sahip Pierre d'Aubusson, onların oyununu bozuyor ve önerilerini duymazlıktan geliyor, uygun zamanı kollayarak, kardeşler arasındaki anlaşmazlığın sonucunu bekliyor. Bu iş için gönderilmiş olan kişilerin yeterli ağırlığı koyamadığını varsayan Bayezid, Rodos yakınında ikamet eden Likya sancakbeyini barış yapmak için ustalıkla ikna etmeye ve kendisini aracı olarak kabul ettirmeye gizlice teşvik ediyor. Tarikat lideri hemen kulak veriyor, çünkü bu kişinin önemli bir insan olduğunu düşünüyor. Daha büyük bir güvenlik içinde barış pazarlığı yapabilmek üzere altı aylık bir ateşkese karar veriliyor".¹

Ateşkes anlaşması 26 Kasım 1481 tarihinde Rodos'ta imzalandı. Anlaşmanın maddeleri bir yanda tarikat lideri ile kurul, öbür yanda da bu amaçla Peçin subaşı² tarafından gönderilmiş olan Hacı İbrahim tarafından ka-

- 1 Caoursin, "Sur le très célèbre pacte", Vatin, *Sultan Djem*, s. 306 sq. ve *Opera*, E V v°.
- 2 Franklar için *Pissonia* ya da *Pissona*. Söz konusu olan, Menteşe beyliğinin eski başkenti Milas'ın 6 km uzağındaki Peçin Kalesi'dir. Bkz. Rossi, "The Hospitallers at Rhodus", s. 326, Tsirpanlis, "Φιλίκες σχέσεις" s. 200, no. 34. Hâlâ "Milas'ın Türk yöneticilerinin evlerinin kalıntıları" görülür. (*Turquie*, Les guides bleus - Hachette, Paris 1978, s. 577). Karya'nın bir kenti olmasına karşın, Caoursin'in sözünü ettiği Likya subaşı ile

lem'e alındı. Peçin subaşı Rodoslularla daha rahatça görüşebilmek için Milet'e gitmişti.³ Düzenlenmiş olan anlaşma onay için subaşıya gönderildi. 28 Kasım'da Hacı İbrahim'in eşliğinde bu görevi yerine getirmek üzere Mosco Perpiano adlı bir Rodoslu seçildi. Bu tercihin nedenleri kayda değerdir: Türkçeyi iyi biliyordu ve daha aşağı sınıftandı.⁴ Birinci husus onun etkili bir görüşmeci olmasını sağlıyordu; ikincisiyse, tarikat görüşüp koşulları saptamayı kabul etmekle birlikte, buna fazla önem vermiyordu ve özellikle de bir subaşının bir şövalyeye layık, onun dengi bir muhatap olmadığını belirtmiş oluyordu.⁵ Ateşkes anlaşması aşağıdaki hususları içeriyordu:⁶

- Subaşı padişah ile gizli görüşmeleri başlatacaktı. Padişaha, tarikatın hiçbir türde vergi ödemesinin öngörülmediği iyi bir barış ilkesini kabul ettirecekti. Eğer padişah giriş niteliğindeki bu koşulu kabul ederse, tarikat lideri Osmanlı Sarayı'na bir elçi gönderecekti.

- Padişah ya da subaşı ateşkesin tarihlerini kabul etmese bile tarikat liderinin temsilcisi [Mosco Perpiano] güvenlik içinde Peçin'e gidebilecek ve aynı şekilde geri dönebilecekti.

- Görüşmeler süresince ve barışın imzalanmasına kadar, subaşı ile altı aylık (gerekirse daha uzun ya da kısa bir süre) bir ateşkes anlaşması yapılacaktı. Bu anlaşma Yedi Burun'dan Milet'e uzanan bir bölgenin güvenliğini sağlayacaktı;⁷ kıyılar boyunca ve limanlarda, Rodoslular mallarıyla gidip gelebilecekler ve güvenlik içinde ticaret yapabileceklerdi; benzer şekilde, Osmanlılar da tarikatın limanlarında aynı koşullardan yararlanacaklardı.

tarikat arşivlerinde karşılaşılan Peçin subaşı elbette bir tek ve aynı kişidir. Daha 1461 yılında, II. Mehmed adına tarikat ile pazarlık etmek üzere görevlendirilen kişi Peçin subaşıdır. (Bkz. Tsirpanlis, *age*).

3 *Die XXVI novembrisMIIICLXXXI (...) dominus subassi Pisone in Palatia Rhodum mittit/ad Reverandissimum dominum magistrum prefatum quemdam turclum nuncupatum Cagi Ibraim. Itaque deliberaverunt ad quietem populi et restaurationem rerum prostratarum pacem sen treugas cum magno turco et eodem, subassi, inire in quo tempore communicata negotiatione in quiete agri reparantur et populus sue incommoditati consulat* (AOM 7685r. v°). Bu pazarlıkların tümü hakkında, bkz. AOM 7685r. 86r°.

4 *Item eo die fuit deliberatum quod Mosco Perpiano vadat ambassiator ad dictum dominum subassiy in multis respectibus quia est peritus lingue Turcorum et parve importantie* (AOM 7686r. v°).

5 Mosco Perpiano daha sonraları tarikat ile Osmanlı Sarayı arasındaki görüşmelerde önemli bir rol oynayacaktı. Türkçe bilgisi elbette değer taşıyordu. Bununla birlikte, şunu da belirtmek gerekir ki, o dönemin diplomatik dili, Doğu Akdeniz'de, Yunancaydı ve ateşkes anlaşması da bu dilde kaleme alınmıştı (bkz. AOM 7691r. v°).

6 AOM 7685r. 86r°. Anlaşmanın grekçe ve İtalyanca metinleri Tsirpanlis tarafından yayımlanmıştır, "Φιλικες σχεσεις".

7 Bu sınırlar hakkında, bkz. yukarıda s. 110 - 112.

- Sınırları bu şekilde belirlenmiş olan sularda, tarikat lideri ile tarikatın gemileri padişahın tebaasına zarar vermeyeceklerdi. Padişahın tebaasında tarikat liderinin uyruklarına ve adalarına saldırmamaya söz verecekti; belirlenmiş sınırlar içinde savaş gemilerinin seyir yapabileceği ve ticaret gemilerinin denizde olduğu kadar limanlarda da korunacağı kabul edilmişti.

- Anlaşmanın bozulması durumunda, taraflar mallarıyla birlikte ülkele-
rine geri dönebilmeleri için birbirlerine üç aylık bir süre tanıyacaktı.

*

II. Bayezid'i ilk adımları atmaya iten nedenler apaçık ortada. İç savaşın pençesindeki padişah, Karaman ve Taşeli kıyılarını denetleyen şövalyelerle iyi ilişkiler içinde olmayı diliyordu: Aksi takdirde şövalyeler, yalnızca genelde zararlı olan bir korsanlığı gerçekleştirmekle kalmayacakları gibi, düzenli Osmanlı birliklerini rahatsız edebilirler ve hatta bu bölgeleri kendi üsleri gibi kullanmış ve büyük olasılıkla yeniden kullanabilecek olan asilere de –bir yandan Cem, öbür yandan Kasım Bey– yardım edebilirlerdi. Bu açıdan bakılınca, ateşkes padişahın yararınaydı, Rodoslular tarafından adeta sürgülenmiş bir bölgeden donanmasının tehlikesizce geçmesine olanak sağlamasa bile. Ama bunun yararı ilkbaharda görülebilirdi.

Şövalyeler ne düşünüyorlardı? Caoursin'e göre, tarikat lideri "Barbarın yarıltıcı düşünüş şekline, asıl amacına pek güven" duymuyordu, ama erzak ve gereç ihtiyacını sağlamak için ateşkesten yararlanmak üzere onun isteğini kabul etmişti".⁸ Belki de tarikatın yeniden canlandırmayı arzuladığı Haçlı seferi ülküsüne daha uygun düşen olayların bu versiyonu, tümüyle tatmin edici değildir. Ertesi yıl nihayet yapılan barışı haklı çıkarmak için, aynı Caoursin, Katolik hükümdarların ihmalinin Haçlı seferini uygulanamaz hale getirdiğini hatırlatıyor.⁹ Ama, daha ileride, vezirlerin karşısında elçi Montarnault'ya yaptırdığı söylevde, bambaşka bir sorunu düşündürüyor ve çağıştırıyor: "Genellikle", dedirtiyor ona, "koşullara boyun eğmek ve teriyle efendilere ve askerlere yiyecek sağlayan köylülerin acılarına katlanmak, onların duygularını paylaşmak gerekir".¹⁰ Pierre d'Aubusson yalnızca askeri bir tarikatın lideri değildi; aynı zamanda bir hükümdardı; oysa halkı mahvolmuştu. 26 Ekim 1480 tarihli bir önlem, kuşatmanın halkları ne tür bir karışıklık, düzensizlik içinde bıraktığını göstermesi bakımından anlamlıdır:

8 Caoursin "Sur le pacte", Vatin, *Sultan Djem*, s. 307. Caoursin tarikatın başkan yardımcısıydı. Kurulun kayıt defterlerini o tutuyordu. Öbür yandan, onun yapıtları Batı'da şövalyelerin propagandasını yapmayı amaçlıyordu. Tarikatın sözcüsü gibi de kabul edilebilir. Caoursin ve yapıtı için, bkz. Vatin, *Sultan Djem*, s. 89 sqq.

9 *Age*, s. 305.

10 *Age*, s. 311.

Dinin devletinin ayakta kalabilmesi için gerekli olanların başında, Tanrı kâfirlere teslim olmaktan korusun, tarikat adalarının zavallı, yoksul halkına yardım gelmektedir. Oysa halk, sayıca azalmış ve Rodos kentinin içinde kuşatılmış durumdadır ve adanın öbür şatolarına ulaşılammaktadır. Bu nedenle, buğday ve ürün toplanamadığı gibi kaybolmuş, kuşatma ve ordu tarafından yok edilmiştir.

Kendilerine verilmiş olan buğday nedeniyle tarikat liderine ve Hazine'ye borçlu olan halk, ödeme yapamadığı için, ek bir yardım talep etmektedir. Gerçekten de bu yardım sağlandı ve kurul Rodos gibi Tilos, Chalki, Sömbeki ve İncirli halklarının da borçlarını affetti.¹¹ İstanköy ile St. Pierre şatosunda da durum farklı değildi, çünkü 1481 Temmuz'unda tarikat liderinin bu halklara da destek olması gerekmişti.¹² Elbette depremler de durumu ağırlaştırmıştı. Bunun ötesinde, Rodos halkı büyük ölçüde Türkiye ve Mısır ile yapılan ticaretle geçiniyordu. Ticari ilişkilerin yeniden kurulması yaşamsal önem taşıyordu. Birkaç ay sonra tarikatın elçisi Memluk ve Osmanlılarla bir ateşkes anlaşması yapma, aynı şekilde Rodos gemilerinin bu ülkelerle ticaret yapma ve bu memleketlerin limanları arasında mal taşımacılığı yapmalarını sağlayacak izni vermesi için papaya ricada bulunuyordu. Gerçekte böylece depremlerin neden olduğu yıkımlar nedeniyle, halkı Rodos'ta tutmayı başka şekilde başaramayacaklarını doğrulamış oluyordu.¹³

İlk adımı atan, şövalyeler olmadı. Gücün kendilerinde olduğunu hissettikleri için ne şekilde olursa olsun vergi ödememe önkoşulunu ileri sürüyor ve ilkelerinden ödün vermiyorlardı. Ancak ateşkes ve barış görüşmelerine gereksinimleri vardı. Zaten ticaret ilişkilerinin yeniden kurulması öylesine gerekliydi ki, 26 Kasım anlaşmasının imzalanmasından önce, Osmanlı tüccarlar Rodos'un yolunu tutmuşlardı bile. Başka türlü olsa, II. Bayezid gizli aracılara "iş bahanesiyle" nasıl gönderebilirdi?¹⁴ Zaten 5

11 AOM 7656^{r-v}. Metin *du peuple de l'isle et cité de Rhodes aussi de Tilo, Calchi, Piscopia, Sumes et Nisiere* (Tilo, Calchi, Piscopia, Sumes ve Nisiere gibi Rodos Adası ve kenti ahalisinden) söz ediyor. Oysa Piscopia ve Tilo bir tek ve aynı adayı tanımlar. Öyleyse burada bir yanlışlık söz konusu.

12 *Consolationem et corroborationem animorum subditurum Religionis Castellum Sancti Petri et Langonem inhabitantium* (AOM 7671^{r-v}).

13 *Nam alio pacto populus ille ad Rhodi incolendum retineri non posset propter ipsorum terre motorum ruinam*: Kardinal d'Estouteville'in tarikat liderine Roma'dan yazdığı 2 Temmuz 1482 tarihli mektup (AOM 76123^{r-v}, Paoli II tarafından yayımlanmıştır, s. 409). Bu iznin verildiğini bildiren Kardinal, Papalık devletinin incelemesine sunulmuş kanıtları yeniden ele alıyor. Rodos gemileri tarafından Anadolu ile Mısır arasında sunulmuş gemi yüklerine de özellikle değinildiği dikkati çekmektedir.

14 *Negotiorum praetextu* (Caoursin, *Opera*, E V v^o).

Ekim 1480 tarihinden itibaren tarikat liderinin Suriye-Mısır'a giden *Jus-sif Azymy tırcus*'a bir pasaport verdiği görülüyor.¹⁵ Aslında, ateşkes anlaşmalarının maddelerinde söz konusu olan başlıca şey ticaretti.

Şövalyeler bunu titizlikle uyguladılar. 1482 yılının Ocak ayında kendi sularında duran Osmanlı fustalarına karşı kadırgalar göndermek zorunda kalmışlarsa da,¹⁶ belirlenmiş sınırlara uyulmasını sağlamaya kendileri de özen göstermişlerdi.¹⁷

*
* *

15 AOM 387212r°.

16 26 Ocak 1482 tarihli karar (AOM 7696v°). Türk akıncı ya da korsanların sayısı, aynı yılın ağustos ve eylül aylarında da tarikat sularında kalabalıktı ama, bu tarihte altı aylık süre sona ermişti.

17 Fra Bernard de Fluvian'ın dört fustası korunan sınırlar içinde Türkleri tutsak ettiği için, 7 Şubat 1482 tarihinde kurul onları serbest bırakmayı düşündü (AOM 7697r°-v°).

1482 BARIŞI

1482 İlkbaharında Türkiye’de yeniden kanşıklıklar başgösterdi. Değişik baskılar üzerine, özellikle de Karamanlı Kasım Bey’le ilgili olarak. Cem, Anadolu’ya gitmek üzere Kahire’den ayrıldı. 8-9 Mayıs’ta, Halep’te, sadrazamdan kaçan Ankara beyi Trabzonlu Mehmed kendisine katıldı. 14 Mayıs’ta Adana’da Kasım Bey ile bir araya geldi. Ortaklaşa girişimleri uzun süre devam etti. Haziran başında, Cem, Taşeli’ye kaçtı, burada haziran-temmuz aylarında Bayezid’in temsilcileriyle zorlu ve sonuçsuz kalan gizli pazarlıklar yapıldı. Son olarak talihini Rumeli’de denemek isteyen Cem, Rodos şövalyelerinden sığınma hakkı istemeye karar verdi. Elçileri, Firenk Süleyman ile Doğan Ağa, 10 Temmuz 1482 tarihinde adaya geldiler.¹

Kurul sorunu incelemek üzere toplandı ve “[harekâtın] bedelinin, yaratacağı sorunların ve olumsuzluklarının, sonra da, aksine, Hıristiyan cumhuriyetin bundan sağlayabileceği huzurun, şerefın ve yararın değerlendirildiği uzun bir tartışmadan sonra” şehzadenin isteklerini kabul etmeye oybirliğiyle karar verdi: Onu almak için, masrafları Hazine’den karşılanmak üzere, altmış-yüz tarikat arkadaşı yollanacaktı.² Cem ve adamları

¹ Bkz. Vâkı’ât, Vatin, *Sultanı Djem*, s. 142; AOM 76106v.

² AOM 76106v: *Super quo multis et variis colloquiis habitis et allegatis expensis laboribus et inconvenientibus hinc inde quiete honore et utilitate Rei publicae Christianorum que ex hoc sequi possunt tandem unanimi voto (...) fuit (...) deliberationi et ordinati quod excipiat eum honore et favore ipse Ill us d. Zam Soldanus cum sua comitiva ad plus LX vel C hominibus muneratis servitoribus et quod mittatur navis grossa thesauri cum galca una ad litora Caramanii pro conducenda eum Rhodi finitque sibi saluum conductus necessarius ad hoc. Et his rebus suppleatur expensis communis thesauri quia ex hoc speratur utilitas futura.*

n 17 Temmuz günü Korigos önlerinde karşılandı.³ Büyük gemide “kral ve imparator oğlu olarak” kabul edildi,⁴ şehzade Rodos’a 29 Temmuz’da geldi. Bu özel görev için önemli bir donanma vazifelendirilmişti, çünkü Osmanlı korsanların eyleminden çekiniliyordu.⁵

Kurulun tartışmalarından, padişahın erkek kardeşine yardım etme kararının çıkar amacı taşıdığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Ama, kaçaktan ne şekilde yararlanılacağı konusunda hiçbir açıklık yer almamaktadır. Şimdilik, bu hayırsever davranışın Osmanlı Sarayı’nı tahrik etmemesi için büyük özen gösteriliyordu. Hukuk açısından, tarikatın kendini sorumlu tutmasını gerektirecek bir durum söz konusu değildi, çünkü kasım ayında imzalanmış olan ateşkes artık yürürlükte değildi, hem zaten Korigos da onun saptamış olduğu sınırların dışında kalıyordu.⁶ Daha somut şekilde, değişik önlemler alındı. Seksenden fazla kişinin gemiye binmesine engel olurken, koşullara bağlı olarak kıyılardaki insanları almak için geri gelme olasılığını korumakla birlikte kurul elbette II. Bayezid’i tedirgin etmemeye, kaygılandırmamaya bakıyordu. Zaten bu olasılığa özellikle Cem’e güven vermek için başvurulup vurulmadığı da sorulabilir.⁷ Her türlü sürtüşmeden kaçınmak üzere donanma kumandanının çarpışmak için karaya adam ya da top indirmesi yasaklanmıştı; onun tek görevi Cem’i Rodos’a getirmektir.⁸ Ayrıca tarikat, aynı anda Ka-

3 Bkz. *Vákr’át*, Vatín, *Sultán Djem*, s. 142.

4 “*Fazendo honore come a re e filio d’imperatore*” kaçağı almak için hareket eden filotillanın başında görevlendirilmiş olan Alvaro de Stunigha’ya verilmiş talimatları açıklıyor (AOM 76108r-109r).

5 Kurul önce yalnızca sözü edilmiş olan büyük gemi ile kadirgayı öngörmüştü. Ama, tarikat liderinin Cem’e yazmış olduğu 12 Temmuz tarihli mektupta ayrıca bir karavela ve gerektiğinde de iki kadirgadan söz ediliyor (AOM 76108r). Gerçekten de, eğer yolu üzerinde karşılaşacak olsaydı, Stunigha, İstanköy şövalyesinin iki kadirgasını da filotillasına ekleyecekti (AOM 76108v). Belki de orada bulundukları zaten bilindiği için, tarikat arşivleri, daha hafif gemiler olan ve büyük gemilere eşlik eden bir çekdiri dışında (AOM 76108r) buna değinmiyor. Ama, Merlo de Piozascho 4 Ağustos 1482 tarihli bir mektupta bu gemilerden özellikle söz ediyor: “*una nave grossa, una caravella, una gallea de Rhodes e le due gallere del comandador de Langho, cum altre fuste de remi*” (Lanajsky, s. 262).

6 Kanıt, 3 Eylül 1482 tarihinde Osmanlı Sarayı’na gitmek üzere hareket eden elçilere verilmiş olan talimatlarda ileri sürülmüştü (AOM 76117r).

7 *Insuper ve ordinemo che per conditione del mondo ne debiate acceptare ni recolligare in nave ni in galea de le gente desso l’Imo s Zam Soldano si non fin al numero de XXXX o a lo più L homini niente se mancho a tuto extremata se videsete non potere fare aliramento tra S e famillii no debiano esse più de LXXX per che da poi quando vnera lo effecto de le cose se pora mandare per li altri secondo le occurrentie* (Stunigha’ya talimatlar, AOM 76108v).

8 *Che per conditione del mondo no debiate fare descendere ni homini ni artillerie in terra*

ramanlı Kasım Paşa'ya karşı davranışıyla II. Bayezid'e karşı iyi niyetli taraf-sızlığını da ortaya koymuştu. Gerçekten de Kasım Paşa Cem'in kilerle birlik-te bir elçi göndermişti. 10 Temmuz'da kabul edilen bu kişi şövalyelerden yardım talep etmişti.⁹ Ama, kurul "girişilen işe zarar vermemek amacıyla",¹⁰ Karamanlı'ya top ve barut sağlamayı kibarca reddetmişti, çünkü Osmanlı hükümetiyle başlatılmış olan görüşmeleri aksatmak istemiyordu.¹¹

Bununla birlikte, tarikat lideri Haçlı seferi düşüncesini yeniden ortaya at-mak için sanki fırsattan yararlanmayı tasarlıyordu. Cem'in Rodos'a gelişini bildiren 5 Ağustos 1482 tarihli bir metinde,¹² II. Bayezid'i devirmek için Cem'in tarikatin yardımını istediğini açıkça belirtiyor¹³ ve koşullardan yarar-lanmanın sağlayacağı çıkarları ayrıntılarıyla açıklıyordu: Düşman komşuların çevrelediği,¹⁴ içeride rakibinin sayısız taraftarınca bir ayaklanmayla tehdit edilen sultan berbat bir durumdaydı. O halde, eğer tahta çıkarsa Hristiyan-lara sayısız yararlar, kolaylıklar vaat eden hükümdarlık tahtının dışlanmış da-vasına yardım etmekte duraksamaya gerek yoktu. Bununla birlikte, tarikat lideri bir Haçlı seferi olasılığına kesinlikle inanmıyordu. Bunu dileklerinde ifade ediyorsa da, birleşmeleri zor olan prenslerin onu dinlemeyeceğini bili-yordu.¹⁵ Gerçekten de, Napoli ve Macar krallarının 27 Eylül ve 20 Kasım 1482 tarihli yanıtları değişik bahaneler ileri süren red yazılandı.¹⁶

Tarikat lideri fazla şaşırmamış olmalıydı, çünkü kurul, bu mektupların dine geçmesini hatta daha yazılmasını bile beklemeden, 29 Ağustos 1482 tarihinde, padişah ile barış antlaşması imzalamak üzere iki elçi gönderme-ye karar vermişti: Avrupa'daki siyasal durum değişmediği sürece, 1481 Ka-sım'ında barış yapılmasına neden olan gerekçeler 1482 Ağustos'unda da

per combattere e fare exercitio de guerre per che solum voi mandemo a questo fare per con-durre soa persona come reque de non per altro occasione (Age).

9 AOM 76106v°.

10 AOM 76109v°.

11 Kullanılmış olan sözler (*ne opus inceptum prepediatur*) belirsizdir, ama asla başka türlü de yorumlanamaz, çünkü Kasım Bey'in güçlendirilmesi Cem'in askeri amaçla kullanıl-masına zarar vermezdi, tam aksine.

12 *Istruzione del maestro degli Hospitalieri de Rodi, sopra la venuta di Zysymy Soldano, fratello del gran Turco* başlığını taşıyan bu metin Thuasne tarafından yayımlanmıştır, s. 391 - 398.

13 Age, (s. 392): *Implorando subsidio in subversione del fradello.*

14 Macaristan'daki Katolikler; hükümdar Akkoyunlu Uzun Hasan İran'da; Kasım Bey Ka-raman'da.

15 Kendisi şöyle yazıyordu: *Ma dubitem per essere li animi occupati et impliciti in altre cu-re mondiale et per suadere difficultate e narrare come fabule a li surdi, e diu è majore sur-do che quello chi non vole intendere* (Thuasne, s. 397).

16 AOM 76137v°-138v°; Paoli II tarafından yayımlanmış, s. 415 - 417.

geçerliydi. Bundan dolayı, tarikat II. Bayezid ile anlaşmalıydı, çünkü padişah içeride iktidarını oluşturmuştu ve komşularıyla da barış içindeydi.¹⁷

★

Elçiler Gui de Montarnauld ile Léonard du Prat 1482 Ağustos'unda Osmanlı Sarayı'na gitmek üzere hareket ettiklerinde, görüşmeler oldukça ilerlemişti. Tarih sıralamasını kesin olarak belirtmek ne yazık ki güç. Caoursin, tarikat lideri ile padişahın barışa ulaşmak için görevlendirdiği Gedik Ahmed Paşa arasındaki mektuplaşmadan söz ediyor.¹⁸ Bu belgeleri tarihlendirmiyor, elbette sözünü ettiği metnin gerçekliği de su götürür. Ne var ki, olayın aslı hakkında ona güvenilebilir. 9 Temmuz 1482 tarihli Larende'de (Karaman'da) yazılmış mektubunda sadrazam bu muhaberatın varlığını doğruluyordu: Yanıtı için tarikat liderine teşekkür ediyor, yerel sancakbeyi olan Ahmed Paşa'ya yerel elçiyi kabul etmesini ve yanına göndermesini emrediyordu. Son olarak da Pierre d'Aubusson'un isteğine uygun olarak barıştan önce, tüm tutsakları bir araya getirmişti ve onları elinin altında tutuyordu.¹⁹ Bu son önlemi uygulamak için gereken zaman ve muhaberatla ilgili anıştırmadan görüşmelerin ilkbaharda başlamış olduğu sonucu çıkıyor. Şövalyelere gelince, o andan itibaren Osmanlılarla anlaşmaya kararlı oldukları açıkça ortada, çünkü 2 Temmuz 1482 tarihli bir mektupla Kardinal d'Estouteville Osmanlılarla barış görüşmeleri yapması için papalık izninin sağlandığını bildiriyor. Bu konuda elimizde hiçbir bilgi bulunmamasına karşın, papaya gönderilen elçinin en geç, Cem'in kesin olarak yenilgiye uğramadan, kardeşi Bayezid'i hâlâ tehdit ettiği bir dönemde Rodos'tan ayrılışı sonucunu çıkarabiliriz.

Cem'in kaçıışı barış görüşmelerine bir engel oluşturmadığı gibi, aksine onları hızlandırdı. Gerçekten de, II. Bayezid durumdan haberdar olunca, sadrazamın o zamana kadar tek başına sürdürmüş olduğu görüşmelerle bizzat kendisi ilgilenmeye başladı. Ağustos ayının sonunda, kendi adına Pierre d'Aubusson ile temas kurmak üzere görevlendirilen bir temsilciyi Kütahya'dan Milet'e gönderdi.²⁰ Bu kişinin adı Ahmed olduğu için, onun hakkın-da buraya kadar büyük bir karmaşa yaşandı, çünkü bilindiği üzere önceki gö-

17 Bkz. AOM 76112° : *Dic XXVII mensis augusti MIIII CLXXXII visis occurrentis temporum et ad terendum tempus cum hoste fidei domes salubrius rebus consulatur fuit (...) deliberatum quod tractetur de pace et concludatur cum magno turco qui nunc imperat quia assequitus est solium paternum et obedientiam habetque puccin et confederationem cum finitimis.*

18 "Sur le pacte", Vatın, *Sultan Djem*, s. 307 sqq.

19 AOM 76118°.

20 Paoli II tarafından yayınlanmış güven mektubu, s. 413 sq.

rüşmelerde, "Peçin" subaşı ile sadrazam da aynı adı taşıyorlardı.²¹ Oysa, üçüncü bir kişi söz konusuydu. Güven mektubunun Latince çevirisinde, *dictum nostrum gubernatorem Hachmat Bassa Veleddinogli* [sevgili hükümdarımız, Haşmetli...] diye adlandırılıyordu. Bu son adın bozuk şekli *Veledinogli*, Veliyüddinoğlu'nun körtü okunuşuyla kolayca açıklanabilir. II. Bayezid tarafından görevlendirilen görüşmeci Veliyüddinoğlu, Bursalı Ahmed Paşa'dan başkası değildi. II. Mehmed'in sadık bendesi olan bu kişi, o sırada Bursa sancakbeyi idi.²² Tarikat liderinin gururunu okşayan bu tercih, Cem'in Rodos'a varışıyla acil duruma gelen görüşmelere padişahın ne kadar önem verdiğini gösteriyordu.

Bursalı Ahmed Paşa tarafından 1482 Eylül'ünün başında gönderilen rapor,²³ üstlendiği görevi hakkında hiçbir kuşkuyla yer bırakmamaktadır: Anadolu kıyasında tarikat liderinin elçilerini kabul ederek, Cem'in nerede olduğunu öğrenmeye ve hatta II. Bayezid'in adına onun geleceği konusunda görüşmeler yapmaya çalışmıştı ama, nafi:

"Biraderinizi bir kûke'ye bindirdiler", diye yazıyordu "ve onu gönderdiler. Nereye gittiğini bildirmiyorlar". Rodos elçisi şöyle dedi: *Saray dışında bir yere bilâi vermeye iznini değilim. Burada sizin niyetleriniz üzerinde konuşup tartışmanın mümkün olmadığını gördüm ve ona şöyle dedim: Bana sizinle müzakere etmemi emir buyurdular. Madem ki malumat vermek istemiyorsunuz, ben de çekiliyorum: Gidip bu meseleyi Saray'da halledin. Neticede bana bütün söyledikleri Cem'in kâfir hükümdarın muhakeme sahası dahilinde bulunduğuydu. Bu şahsın iktidarının dışında bulunmuyor. Onu başka birine göndermemişler. Elçi kendi lisânındaki bir yeminle bu doğrulamanın hakikate uygun olduğunu temin etti".*

Bu metinden Cem'in geleceğinin çözüme bağlanmasının, Osmanlı Sarayı için önceliği oluşturduğu açıkça görülmektedir. Önce yararlı bir barış anlaşması için gösterilen bu sabırsızlıktan şövalyelerin çıkar sağladığını Bursalı Ahmed Paşa da açıkça görüyordu:

"Muhtemelen elçinin önce bizzat şövalyelerle alakalı bir mutabakata varması talep ediliyor [Rodos'ta]. Maksadı, bundan sonra sizi biraderinizle bir mutabakata vardırma." ²⁴

²¹ Caoursin (Vatin, *Sultan Djem*, s. 309) onu birincisiyle ve Bosio da (II, s. 371) ikincisiyle karıştırıyor. Ertaylan'a gelince, Fenârizade Ahmed Bey'in söz konusu edildiğini var sayıyor (s. 151, No.3)

²² Bkz. Fuad Köprülü, madde "Ahmed Paşa (Bursalı)", *İslam Ansiklopedisi I*, s. 187 - 192.

²³ TKS E 11984: Bkz. ek no 1.

²⁴ Caoursin'in anlatısı Bursalı Ahmed'in ikinci doğruları: "Rodosluların temsilcileri Likya'ya geçtiler. Sinsi ve kurnaz, güvenini kazanmış olduğu Beyazıt'a çok yakın bir kişi olan eyalet valisi, elçileri ikinser şekilde ve güleriyüzle karşılar, onları dalkavukça kurnazlıkla sor-

Gerçekten de, Bursalı Ahmed'e de anlatılmaya çalışıldığı gibi, şövalyeler padişah ile Cem konusunda görüşüp koşulları saptamak niyetindeydiler, çünkü Fransa'ya hareket eden şehzadeden sağladıkları bir belge, tarikat liderine, Cem adına, kardeşi II. Bayezid ile görüşüp konuyu bağlama yetkisini veriyordu ama, ilk önce en iyi koşullarda barış anlaşmasını imzalamak gerekiyordu. Oysa, Osmanlılar sakin göründükçe, Cem'in şu andaki durumu konusunda onlara bilgi verilmeyebilirdi.

Olayların tarih sırası zaten yeterince açık: 17 Ağustos 1482 tarihinde kurul, Cem'in isteği üzerine, onu Batı'ya göndermeye karar verdi.²⁵ 27 Ağustos'ta, Saray ile görüşmek üzere iki elçi seçti.²⁶ Ama, elçiler Anadolu'ya ancak 2 Eylül'de, Cem'in hareketinin ertesi günü ulaştılar, padişah bundan böyle onun nerede bulunduğunu bilemeyecekti.²⁷ Rodos sularında çok sayıda dolaşan Türk gemilerinin bir yararı kalmamıştı ve Saray da tarikat ile anlaşmak zorundaydı.²⁸

*

Görüşmelerin son aşamasına gelindiğinde, tarikat artık elçi olarak Mosco Perpiano gibi basit bir Rumu değil, iki şövalyeyi seçti: Montar-

gular ve dolaşık yoldan söylenen sözlerle onları kandırmaya çalışır. Israrla bildiklerinin aslını ve Cem'in nereye gittiğini öğrenmeye çalışır: Ama, ihtiyatlı ve sorumluluklarının bilincinde olan Rodoslular, valinin bazen okşayıcı, bazen de tehditkâr sözlerini dikkate almayarak ölçülü yanıtlar verirler ve özel görevlerini açıklamazlar. Sinsi vali bu şekilde birkaç gün yanında alıkonulan elçilerin zekâsını yenmeyi başaramaz. Sonunda (...) Likya'dan ayrılırlar ve saltanat merkezine ulaşırlar" (Vatin, *Sultan Djem*, s. 310). Bununla birlikte, aynı Caoursin, Ahmed Paşa'nın güven mektubunu mrikat liderine iletmemeği yeğlediğini ileri sürer. Gerçekten de, elçilerin yakında geleceğini önceden tahmin ederek, onların hareketine engel olmamak için bekler: Bir süre mektubunu gizli tutar" (age, s. 309). Şurası kesin ki tarikatın elçileri bu mektubun gelişinden önce Rodos'tan ayrılmışlardı, tarikat lideri de mektubu ancak 26 Eylül'de yanıtladı (AOM 76120^v). Ayrıca, görüşme kararının daha 27 Ağustos'ta alındığı biliniyordu. Ama, Caoursin'in Bursalı Ahmed'e mal ettiği işin yararını anlamıyorum. Aksine, en kısa sürede bir anlaşma sağlamak II. Bayezid'in yararınaydı. En olası durum, Kütahya'dan en erken 25 Ağustos'ta ayrılmış olan padişahın temsilcisinin (güven mektubu bu tarihi taşımaktadır), 2 Eylül 1482 tarihinde elçilerin ayrılmasından önce tarikat ile bağlantı kurmak için gerekli zamanı bulamamış olmasıdır.

25 AOM 76110^v sq.

26 AOM 76112^v.

27 Cem'in Nice kıyılanna varışına kadar şövalyeler Osmanlıları tedirginlik içinde bırakırlar. Elçilere verilmiş talimatlar açıktı: Eğer soru sorulacak olursa, şehzadeye yardım edilmediğini doğrılayacaklardı ama, hangi yöne gitmiş olduğunu yalnızca Tanrı ile tarikat liderinin bildiğini söyleyeceklerdi (AOM 76117^r). Elbette bu yanlıştı.

28 Aynı talimatlara göre, elçiler olası soruları Cem'in padişahın davranışları karşısında *per rason de le fuste traficavano* gitmeyi yeğlediğini söyleyerek yanıtlayacaklardı. Eğer olay ortada olmasaydı, Osmanlı hükümetine bundan açıkça söz etmek diplomatik olmazdı.

nauldu Gui ile Pratlı Léonard. Bu önemli kişiler Osmanlıların yerel temsilcisiyle görüşmeye tenezzül etmeyerek onu geri çevirdiler ve doğrudan Edirne'ye gittiler.

Kendilerine verilmiş olan talimatlar korunmuştu.²⁹ Yasal yönden ele alınınca, II. Mehmed'in ölümü iki güç arasındaki her türlü ön anlaşmayı askıya almıştı. O halde ardılı II. Bayezid ile yeni bir anlaşma yapmak gerekiyordu. Bu anlaşma 1451 yılında Jean de Lastic'in liderliğinde imzalanmış anlaşmanın ancak yeni bir onaylaması olabilirdi.³⁰ Bu, durumla ilgili olarak kaleme alınan bir metni yine de salık veren kurulun³¹ kabul ettiği bir olasılıktı.³² Genel olarak, iki versiyon da aynı ilkelere dayanıyordu: Savaş hali dışında yerel vergilerin ödenmesi ve anlaşmazlıkların yetkililer tarafından çözümü karşılığında karşılıklı ticaret özgürlüğü.³³ Yine de duyarlı ayrımlar kaydedilir. İki madde ortadan kalkıyordu. Tarikat liderinin, savunma önlemleri almasına olanak sağlamak üzere, Katalan fustalarının varlığından padişahı haberdar etmesini öngören madde, elbette artık tarihe aykırıydı.³⁴ 1482 metninin sonucu bağlayan bendi de korsanlık sorununu yanıtlamayı hedefliyordu ama, tarikatın bağımsızlığını açıkça ilan edecek şekilde. Çünkü "barış korsanları kabul etmediği için" askeri donanmaların savaşa hazır durumda kalmasını öngörüyordu.³⁵ Kurulun ortadan kaldırmayı düşündüğü iki madde, alışlagelmiş,

²⁹ AOM 76115^v-118^r.

³⁰ Z. N. Tsirpanlis tarafından yayımlanan metin, "Φιλικες σχεσεις".

³¹ AOM 76117^v.

³² AOM 76116^v-117^r.

³³ 1482 yılında kaleme alınan metin bu konuda çok açıktır: *Item sinascern alcuna differencia tra li mercanti o vero homini e subditi desse S., tale differencia sin iudicata come vole la iustitia e secondo li rati e conclusioni de lo loco unde seruno* (AOM 76116^v). 1451 anlaşması daha az açıktır: είτε και γεινη τιποτες εις το μεσον, είτε εις πραγματευτην, είτε εις ανθρωπον, εις οποιον τοπον ευρεθι, να εξεταζεται με την κρισιν του θεου και να εξεταζεται, να το θετο εις τοπον του, τα ομοια να ενεν και να ποιουσιν και αυτοι ιες τους ανθρωπους και πραγματευτασευταδες της αφενθειας μου και να μηδεν γινεται καμνια αδικαια εις το μεσον. Yerel adaletin söz konusu olduğu gün gibi ortada. Ama, "κρισις τον θεον" ne anlama geliyor? Şer', ile deyiiminin, yani anlaşmazlıkların kadıların yetkisi içinde olacağı hususunun, çevirisi mi? Bu zaten Osmanlı Sarayı'na başvurma olasılığıyla bağlantılı olmaz mı? Bu ayrımın 1482 barış antlaşmasının redaktörleri tarafından dikkate alınmadığı görülecektir, belki de bunda kuşku yoktu.

³⁴ Bkz. Tsirpanlis, "Φιλικες σχεσεις", s. 197: και να διδη παντοτε μαντατον απο κουρσικα κατελανικα, δια να προσεχεται ο τοσος της αφενθειας μου, ως καθως γραφει το ορκωμυτικον του πατρος μου. Bu maddenin daha önce II. Murad ile imzalanmış bir anlaşmadan alındığı görülecektir. O zamandan bu yana Doğu Akdeniz'deki koşullar değişmişti ve Katalanlar da artık korsanlığın temel ögesi olmaktan çıkmışlardı.

³⁵ AOM 76117^r.

kaçak kölelerle ilgili olanıydı. Bu sorun eşit şekilde iki tarafı da ilgilendiriyordu,³⁶ ama kaçışlar genellikle Hristiyanların yararına olmalıydı, yoksa başka türlü bu anlaşmayı ortadan kaldırmakta bir çıkarları olmazdı. Son olarak, tarikat çok önemli bir eklentiyi öneriyordu: Kendisi, uyrukları ve tüccarları için Osmanlı İmparatorluğu'ndan özellikle buğday, arpa ve hayvan gibi erzak satın alımına izin verilmesini talep ediyordu. Bunlar birinci derecede önem taşıyan stratejik ürünlerdi, Mısır bunları artık eskisi kadar bol miktarda üretmiyordu ve Rodoslular da bunları sağlamak için Sicilya'ya gitmek zorunda kalıyorlardı. Her an padişahın topraklarından erzak temin etme olanağı çok elverişliydi, ama Osmanlı Sarayı bu konuda genellikle çok ılımlı davranıyordu.³⁷ Bu istek de şövalyelerin görüşmeler sırasında kendilerini güçlü durumda gördüklerini gösteriyor.

Söz konusu olan şey, tartışmanın temelini oluşturuyordu. Eğer Osmanlı Hükümeti bunu talep ediyorsa, elçiler, her zamanki maddeleri yeniden ele alarak kaçak köleler hakkındaki bir bölümü anlaşmaya yeniden dahil edebilirlerdi: Rodos'ta Müslümanların geri verilmesi ve Hristiyanların kurtarmalık ödeyerek özgürlüğe kavuşmaları, Osmanlı topraklarında ise Müslümanların kurtarmalık karşılığında tutsaklıktan kurtulmaları ve Hristiyanların geri verilmesi. Elçiler korsanlara karşı mücadele etmek için bir anlaşmayı daha kabul edebilirlerdi: Eğer koşullar gerektirirse, tarikat lideri korsanların varlığından belirli sayıda Anadolu limanının yetkililerini önceden haberdar edebilirdi. Bu durumda bilgi sancakbeylerine ve diğer limanlara iletilecekti. Böylece tüccarlar tehlikeli dönemlerde denize açılmaktan kaçınacaklardı ya da tarikat liderinin sorumluluğu dışında, her tehlikeyi, sorumluluğu göze alarak sularda seyredeceklerdi. Belgede adı anılan beş limandan ikisini bilemiyorum,³⁸ ama olasılıkla Marmaris ile Fethiye arasında kalan bölge söz konusu, yani 1481 Kasım'ındaki ateşkesin koruma altına aldığı bölge: Başka bir deyişle, Anadolu kıyısının Rodos Adası ile doğrudan bağlantılı bölümü. Böylece bilginin kısa sürede Osmanlı yetkililerine ulaştırılmasına olanak sağlanacaktı ve yetkililer de bunu

36 Bkz. St. Pierre Şatosu'na ayrılmış bölüm, yukarıda, s. 19. Kaçak köleler sorunu şövalyeler ile Müslüman güçler arasındaki görüşmelerde en zorlu noktalardan birini oluşturuyordu. Bkz. Luttrell, "The Hospitallers of Rhodes confront the Turks", s. 97.

37 Bu sorular hakkında, bkz. yukarıda s. 37 - 38.

38 *Fisco* (Marmaris), *Cenegnti*, *Emprepin*, *Talanınni* ve *Macri* (Fethiye) söz konusudur. *Talanınni*, Köyceğiz'in yanında, antik Kaunos'un yakınındaki Dalyan'ı ya da Dalaman'ın ağzındaki bir limanı belirtiyor olmalı. *Cenegnti* ve *Emprepia* için, açıkça belirtilebileceğim bir varsayım yok.

kendi aralarında birbirlerine yayacaklardı. Son bir madde daha eklenebilirdi. Bu madde, bir tutsağın tarikat topraklarının dışında satılmasının mümkün olabilmesi için altı aylık bir süreyi öngörüyordu.³⁹

Gizli bir tezkere,⁴⁰ elçilere Cem konusunda izlemeleri gereken yolu zorla benimsetiyordu. Cem'in kabul edildiğini ve bunun zaten ateşkes sınırları dışında ve sürenin bitiminden sonra gerçekleştiğini çünkü Rodos'un genellikle bir sığınma yeri olduğunu; şehzadeye hiçbir yardımda bulunulmadığını ve hatta ona karşı barış yapıldığını; Türk fustalarından korktuğu için gittiğini, ama Osmanlı yetkililerin buna karşı çıkmadıklarını; kendilerinin bile [elçiler] nereye gittiğini bilmediklerini ve onun hakkında tartışmaya yetkili olmadıklarını söyleyeceklerdi: Eğer görüşmek istiyorsa, padişahın doğrudan tarikat liderine başvurması gerekiyordu [yani barışın imzalanmasından sonra!]. Bununla birlikte, son çare olarak, elçiler tarikat adına, Cem'in hiçbir askeri destek görmediğine söz verebilirlerdi. Ne olursa olsun, ne Venedikliler gibi vergi ödemek, ne de Cem'i iade etmek veya öldürmek söz konusuydu.⁴¹

Demek ki bu, Montarnauldu Gui ile Pratlı Leonard'ın Osmanlı Sarayı'nda kullanmaları gereken kibirli, küstah bir dildi. II. Bayezid tarafından nezaketle, kibarca karşılanan elçiler, daha sonra vezirlerden Gedik Ahmed Paşa ve Mesih Paşa ile sohbete başladılar. Caoursi'nin anlatısı, Osmanlılardaki iki eğilimin varlığını gözler önüne serdiği için değerlidir. Şövalyelerin kesin tavrı karşısında, Gedik Ahmed tehditle yanıtladı ve şunları ekledi: "Eğer diğerleriyle aynı koşullarda görüşüp tartışmanız kabul edilirse, iyi kabul göreceksiniz." II. Mehmed'in saltanatı sırasında iki güç arasındaki ilişkilerde engel teşkil eden vergi sorunuyla yeniden karşılaşılıyordu. Belki de 1480 kuşatmasının yenilgisi, ama daha da kesin olarak Cem olayı, Mesih Paşa tarafından temsil edilen ve kuşkusuz padişahın da desteklediği barış kararının 1482 yılında elde edilmesini açıklıyordu.⁴²

³⁹ Bu konuda, bkz. yukarıda, s. 100.

⁴⁰ *Memorialum secretum pro oratoribus* (AOM 76117r-118r°).

⁴¹ İlk noktayla ilgili olarak, tarikat her zamanki gibi Papalık devleti ve Fransa krallığı karşısındaki bağlılığını dayanak olarak göstererek bunu haklı kılıyordu.

⁴² Bkz. Caoursin, "sur le pacte", Vatin, *Djenn Sultan*, s. 310 sqq. Görüşmecilere attığı konuşmalar düzmeceye de, Caoursin'in anlatısının genel çizgisi gerçeğe uygundur, çünkü görüşmelerle ilgili bir ifadeyi elçilerin ağzından dinlemişti. Elbette *Mémoire* adlı yapının bir propaganda metniydi ve Montarnauld'nun sözlerinin yürekliğini öyle görünüyor ki abartmıştı. Bununla birlikte, şövalyelerin görüşmeler sırasında güçlü durumda oldukları ve elçilere verilen talimatların da yeterince kesin ve kararlı olduğu görülmüştü. Özellikle de sadrazamın yinelenen baskıları karşısında tarikatın bu anlaşma üzerinde görüşmeye karar verdiğini hatırlatmaları gerekiyordu (AOM 76117r°).

kaçak kölelerle ilgili olanıydı. Bu sorun eşit şekilde iki tarafı da ilgilendiriyordu,³⁶ ama kaçışlar genellikle Hristiyanların yararına olmalıydı, yoksa başka türlü bu anlaşmayı ortadan kaldırmakta bir çıkarları olmazdı. Son olarak, tarikat çok önemli bir eklentiyi öneriyordu: Kendisi, uyrukları ve tüccarları için Osmanlı İmparatorluğu'ndan özellikle buğday, arpa ve hayvan gibi erzak satın alımına izin verilmesini talep ediyordu. Bunlar birinci derecede önem taşıyan stratejik ürünlerdi, Mısır bunları artık eskisi kadar bol miktarda üretmiyordu ve Rodoslular da bunları sağlamak için Sicilya'ya gitmek zorunda kalıyorlardı. Her an padişahın topraklarından erzak temin etme olanağı çok elverişliydi, ama Osmanlı Sarayı bu konuda genellikle çok ılımlı davranıyordu.³⁷ Bu istek de şövalyelerin görüşmeler sırasında kendilerini güçlü durumda gördüklerini gösteriyor.

Söz konusu olan şey, tartışmanın temelini oluşturuyordu. Eğer Osmanlı Hükümeti bunu talep ediyorsa, elçiler, her zamanki maddeleri yeniden ele alarak kaçak köleler hakkındaki bir bölümü anlamaya yeniden dahil edebilirlerdi: Rodos'ta Müslümanların geri verilmesi ve Hristiyanların kurtarmalık ödeyerek özgürlüğe kavuşmaları, Osmanlı topraklarında ise Müslümanların kurtarmalık karşılığında tutsaklıktan kurtulmaları ve Hristiyanların geri verilmesi. Elçiler korsanlara karşı mücadele etmek için bir anlaşmayı daha kabul edebilirlerdi: Eğer koşullar gerektirirse, tarikat lideri korsanların varlığından belirli sayıda Anadolu limanının yetkililerini önceden haberdar edebilirdi. Bu durumda bilgi sancakbeylerine ve diğer limanlara iletilecekti. Böylece tüccarlar tehlikeli dönemlerde denize açılmaktan kaçınacaklardı ya da tarikat liderinin sorumluluğu dışında, her tehlikeyi, sorumluluğu göze alarak sularda seyredeceklerdi. Belgede adı anılan beş limandan ikisini bilemiyorum,³⁸ ama olasılıkla Marmaris ile Fethiye arasında kalan bölge söz konusu, yani 1481 Kasım'ındaki ateşkesin koruma altına aldığı bölge: Başka bir deyişle, Anadolu kıyısının Rodos Adası ile doğrudan bağlantılı bölümü. Böylece bilginin kısa sürede Osmanlı yetkililerine ulaştırılmasına olanak sağlanacaktı ve yetkililer de bunu

36 Bkz. St. Pierre Şatosu'na ayrılmış bölüm, yukarıda, s. 19. Kaçak köleler sorunu şövalyeler ile Müslüman güçler arasındaki görüşmelerde en zorlu noktalardan birini oluşturuyordu. Bkz. Luttrell, "The Hospitallers of Rhodes confront the Turks", s. 97.

37 Bu sorular hakkında, bkz. yukarıda s. 37 - 38.

38 *Fisco* (Marmaris), *Cenegati*, *Emprepia*, *Talanumi* ve *Macri* (Fethiye) söz konusudur. *Talanumi*, Köyceğiz'in yanında, antik Kaunos'un yakınındaki Dalyan'ı ya da Dalaman'ın ağzındaki bir limanı belirtiyor olmalı. *Cenegati* ve *Emprepia* için, açıkça belirtilebileceğim bir varsayım yok.

kendi aralarında birbirlerine yayacaklardı. Son bir madde daha eklenebilirdi. Bu madde, bir tutsağın tarikat topraklarının dışında satılmasının mümkün olabilmesi için altı aylık bir süreyle öngörüyordu.³⁹

Gizli bir tezkere,⁴⁰ elçilere Cem konusunda izlemeleri gereken yolu zorla benimsetiyordu. Cem'in kabul edildiğini ve bunun zaten ateşkes sınırları dışında ve sürenin bitiminden sonra gerçekleştiğini çünkü Rodos'un genellikle bir sığınma yeri olduğunu; şehzadeye hiçbir yardımda bulunulmadığını ve hatta ona karşın barış yapıldığını; Türk fustalarından korktuğu için gittiğini, ama Osmanlı yetkililerin buna karşı çıkmadıklarını; kendilerinin bile [elçiler] nereye gittiğini bilmediklerini ve onun hakkında tartışmaya yetkili olmadıklarını söyleyeceklerdi: Eğer görüşmek istiyorsa, padişahın doğrudan tarikat liderine başvurması gerekiyordu [yani barışın imzalanmasından sonra!]. Bununla birlikte, son çare olarak, elçiler tarikat adına, Cem'in hiçbir askeri destek görmediğine söz verebilirlerdi. Ne olursa olsun, ne Venedikliler gibi vergi ödemek, ne de Cem'i iade etmek veya öldürmek söz konusuydu.⁴¹

Demek ki bu, Montarnauldu Gui ile Prati Leonard'ın Osmanlı Sarayı'nda kullanmaları gereken kibirli, küstah bir dildi. II. Bayezid tarafından nezaketle, kibarca karşılanan elçiler, daha sonra vezirlerden Gedik Ahmed Paşa ve Mesih Paşa ile sohbetে başladılar. Caoursin'in anlatısı, Osmanlılardaki iki eğilimin varlığını gözler önüne serdiği için değerlidir. Şövalyelerin kesin tavrı karşısında, Gedik Ahmed tehditle yanıtladı ve şunları ekledi: "Eğer diğerleriyle aynı koşullarda görüşüp tartışmanız kabul edilirse, iyi kabul göreceksiniz." II. Mehmed'in saltanatı sırasında iki güç arasındaki ilişkilerde engel teşkil eden vergi sorunuyla yeniden karşılaşılıyor. Belki de 1480 kuşatmasının yenilgisi, ama daha da kesin olarak Cem olayı, Mesih Paşa tarafından temsil edilen ve kuşkusuz padişahın da desteklediği barış kararının 1482 yılında elde edilmesini açıklıyordu.⁴²

³⁹ Bu konuda, bkz. yukarıda, s. 100.

⁴⁰ *Memorialum secretum pro oratoribus* (AOM 76117r*-118r°).

⁴¹ İlk noktayla ilgili olarak, tarikat her zamanki gibi Papalık devleti ve Fransa krallığı karşısındaki bağlılığını dayanak olarak göstererek bunu haklı kılıyordu.

⁴² Bkz. Caoursin, "sur le pacte", Vatin, *Djem Sultan*, s. 310 sq. Görüşmecilere attettiği konuşmalar düzmeceyse de, Caoursin'in anlatısının genel çizgisi gerçeğe uygundur, çünkü görüşmelerle ilgili bir ifadeyi elçilerin ağzından dinlemiştir. Elbette *Mémoire* adlı yapıtı bir propaganda metniydi ve Montarnauld'nun sözlerinin yürekliliğini öyle görünüyor ki abartmıştı. Bununla birlikte, şövalyelerin görüşmeler sırasında güçlü durumda oldukları ve elçilere verilen talimatların da yeterince kesin ve kararlı olduğu görülmüştü. Özellikle de sadrazamın yinelenen baskıları karşısında tarikatın bu anlaşma üzerinde görüşmeye karar verdiğini hatırlatmaları gerekiyordu (AOM 76117r°).

Şövalyeler, diledikleri gibi ve II. Bayezid'in kardeşinin kaderini önceden belirlemek zorunda kalmadan, elverişli bir barışta elde ettiler.

*

18 Ekim'de padişah ve 7 Aralık 1482 tarihinde de tarikat lideri tarafından kabul edilen anlaşma aşağıdaki maddeleri içeriyordu:⁴³

- Rodoslular, karada ya da denizde, padişah, onun vezirleri, sancakbeyleri, görevlileri⁴⁴ veya uyrukları tarafından zarara uğratılmayacaklardı. Bu kişiler Rodos'a bağlı topraklar, şatolar, ada ve yerler gibi tarikat lideri ile tarikata bağımlı yerlere karşı ne savaş açacaklar ne de zarar vereceklerdi.⁴⁵ Aynı şekilde, tarikat lideri, şövalyeleri ve uyrukları karada ve denizde Osmanlı topraklarını ve uyruklarını bağımsız tutacaklar, onlara dokunmayacaklardı.

- Her iki tarafın da uyruk ve tüccarları, malları, eşyaları ve paralarıyla her iki tarafa ait topraklara serbestçe gidebilecekler ve yerel vergileri ödeyerek orada ikamet edebilecek ve işlerini yürütebileceklerdi.

- İki tarafın uyrukları arasında meydana gelecek anlaşmazlıklarda, yerel mevzuata uygun olarak yargı karar verecekti.

- Tarikat lideri, uyrukları ve tüccarları kendi paralarıyla Osmanlı toprağından buğday, arpa, hayvan ve her türlü erzak satın alabileceklerdi.

- Eğer iki tarafın askeri donanmaları denizde karşılaşarsa, barışçı bir davranış sergileyeceklerdi.

- Eğer bir köle St. Pierre şatosundan geçerek Osmanlı toprağından Rodos'a kaçacak olursa, Müslümansa geri verilecek, Hristiyanısa karşılığında bin aspres ödenecekti. Tarikat mülklerinden kaçan bir tutsağın durumunda da, Osmanlılar aynı şekilde davranacaklardı.

- Padişah ve tarikat lideri yaşamları boyunca, barışa saygı gösterecekleri konusunda yemin ediyorlardı. Antlaşma ardıklarını bağlamıyordu ve ikisinden biri ölecek olursa, yenilenecekti.

Bu antlaşma, 1451 yılında imzalanan antlaşmayla ve elçilere verilmiş olan talimatlarla karşılaştırılırsa, Pierre d'Aubusson'un hoşnut olduğu görülebilir. Osmanlı hükümeti kaçak kölelerle ilgili maddenin yeniden düzenlenmesini sağlamıştı, ama tarikat liderinin Osmanlı liman görevlilerini korsanlık

43 Paoli II, s. 419 - 421 ve Miklosich ile Müller III, s. 317 - 320, tarafından yayımlanmış belge.

44 Σκλαβη, yani *kul*.

45 Εἰς τὴν χώραν καὶ τὰ καστράκια καὶ εἰς τὰ νησιά καὶ χωρία. τὰ ὅποια ἡ μὲν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ῥόδου, καὶ τοποὺς ὑποτακτικούς τοῦ ἡγεμῶντος τοῦ μεγάλου μαρσιποῦ καὶ τοῦ Σηπταλίου. İkinci takım tarikata az ya da çok bağımlı adaları mı belirtiyor (Pathmos, Castelflorizo?), yoksa yaimzca gereksiz bir yineleme mi söz konusu?

tehlikesine karşı uyarmasını zorunlu kılmaktan vazgeçmiş ve tarikat donanmalarının devriye gezme ilkesini de kabul etmişti. Özellikle de, anlaşma Rodosluların Osmanlı topraklarından diledikleri kadar erzak teminine izin veriyordu. Tarikatın tam bağımsızlığı ilkesi de kabul edilmişti, çünkü haraç konusuna hiçbir şekilde değinilmemişti. Ayrıca şu hususu da kaydetmek gerekir ki, elçiler şövalyelerin Cem'e yardım etmeyeceğine dair söz vermek zorunda kalmamışlardı; bu da tarikat liderini dilediği zaman ve şekilde bu konuyu görüşmek konusunda özgür bırakıyordu. Son olarak da, barışı saltanatının süresiyle sınırlayan II. Bayezid, kendini zayıf durumda hissettiğini gösteriyordu. Kurul bu konuda görüşmecilerini özgür bırakmıştı, ama kendi açısından da Osmanlı yöntemine göre mümkün olan en uzun süreyi kabul ederek, gerçekten barışçıl eğilimler taşıdığını sergilemiş oluyordu.

1482 Ocak'ında Osmanlılar tarafından Venediklilere kabul ettirilmiş olan koşulların hızlı bir incelemesi, Pierre d'Aubusson'un üzerine yemin ettiği anlaşmayı daha iyi değerlendirmemize olanak sağlar.⁴⁶ Genel olarak Venediklilerle imzalanan anlaşma buna çok benziyordu, ama belki de Cumhuriyet'in yetkililerinin tüccarların günlük sorunları konusunda şövalyelerden daha ilgili olmaları nedeniyle o antlaşma çok daha kesin ve açıktı.⁴⁷ Zaten İstanbul'da Venedikli bir balyosun varlığı Rodosluların sahip olmadığı bir üstünlüktü. Yağmalar ve korsanlıkla ilgili olarak, karşılıklı bir güvence ve önleyici tedbirler yöntemi, cezalandırma konusunda da belirli bir işbirliği öngörülmüştü; tarikat ile yapılan anlaşmada ise böyle bir husus söz konusu edilmemişti. Şurası da gerçek ki, Rodos'un aksine, Venedik özellikle korsanlığın kurbanıydı. Kaçak kölelerle ilgili bölümün bin aspres karşılığında bir salıverilmeyi öngördüğü de kaydedilecektir. Osmanlı hükümetinin *como de Venetiani e altri*⁴⁸ [Venedikliler ve diğerleri gibi] talep ettiği, tarikat kurulunun da kesinlikle reddettiği haraç konusuna gelince, II. Bayezid, 1479 yılında Cumhuriyet'in ödemeyi taahhüt ettiği 100.000 duka'dan geriye kalan 50.000 duka'nın ödenmesini istemekle yetinerek 1482 yılında Venedik'i bağışık tutuyordu.⁴⁹

⁴⁶ Bkz. Gallotta, "Il trattato turco-veneto".

⁴⁷ Maddeler ödenmemiş borçların, tüccarların yabancı ülkelerdeki ölümünün, onların mallarıyla ilgili olarak alınacak önlemlerin olasılığını hatırlatıyordu.

⁴⁸ AOM 76117v°.

⁴⁹ Gümrük hakları sorunu çok açık değil. Görünüşe göre Navagero'ya (Heyd II tarafından belirtilen, s. 327, no. 4) dayanarak Babinger (*Mahomet II*, s. 455) 1479 tarihli Osmanlı - Venedik anlaşması tarafından öngörülmüş olan 10.000 duka'lık (bir defada ödenmesi gereken 100.000 duka'nın dışında) yıllık verginin ticari vergi yerine geçtiğini doğruluyordu. Demek ki, Venedikliler böyle bir vergiden 1482 yılında bağışık tutulmuşlardı. Heyd (II, s. 327 ve 328) bunun aksini düşünüyordu. 1482 antlaşmasının terimleri bile Venediklilerin ticari vergiler ödediklerini düşündürüyor, çünkü açıkça "avariz"den

Böylece Osmanlı topraklarından sınırsız şekilde stratejik ürün temin etme olanağının dışında, tarikat olağandışı olanaklar sağlayamamıştı. Bununla birlikte, Venedik'e eşit, gerçek bir güç olarak kabul edilmişti. Tam bir bağımsızlığı koruyor, adalarının ve St. Pierre şatosunun güvenliğini teminat altına alıyor ve kendi uyruklarının Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapması olanağını elde ediyordu. Bu da onun yaşamını sürdürmesi için temel etkendi. Şu halde, Pierre d'Aubusson Cem adına II. Bayezid ile görüşmeye, yani sürgündeki şehzadenin geleceği hakkında padişah ile anlaşmaya hazırды.⁵⁰

★

★ ★

{εγκριση yunanca metinde) yani gümrük vergilerinden değil ana, ikamet edenlerle ilgili ayrıklayıcı vergilendirmelerden bağışık tutuluyorlardı (Gallotta, "Il trattato turco -veneto"). Tuhaf bir şekilde, yine aynı Navagero (Heyd II tarafından belirtilen, s. 329) 1482 yılında Venedikli tüccarların ödemesi gereken vergilerin % 5'ten % 4'e indirildiğini açıklıyor.

50 Cem, II. Bayezid ile kendi adına görüşme yetkisini tarikat liderine bırakan bir mektup yazmıştı (AOM 76114v-115r). Görüşmelerin ancak şövalyelerin bu belgeyi göstermesinden sonra başladığı görülecektir. Bir süre sonra, II. Bayezid Pierre d'Aubusson ile varılan anlaşmaya bu ülkede saygı gösterilmesini sağlamak üzere Fransa kralına yazarken bu antlaşmayı şu sözlerle doğruluyordu: Tarikat lideri tarafından bizimle yapılacak her şeyin kesin ve resmi olacağını öngören bir düzenlemeye göre, [Cem] temsilcisi olarak Rodos beyini, tarikat liderini belirtmişti, (bkz. Vatin, "Une tentative", s. 5).

CEM HAKKINDAKİ 1483 ANLAŞMASI

Cem'in ellerinde bulunmasının Osmanlı Sarayı'nın büyük ölçüde kurnaz ve ustaca davranmasını gerektirdiğini, Rodos şövalyeleri biliyordu. II. Bayezid için o andaki en önemli olay buydu: Gerçek anlamıyla barış, vezirleri tarafından hazırlanıp kaleme alınırken, kardeşiyle ilgili görüşmelerle şahsen ilgilenmesi çarpıcıydı. Gedik Ahmed Paşa ile Mesih Paşa Osmanlı Sarayı'nda resmi bir çerçevede görüşmeleri sürdürürken padişah da yanı resmi olarak koşut bir çalışma sürdürüyordu.

1482 yılının eylül ya da ekim ayında, tarikat ile ilişkilerde önemli bir rol oynayacak olan bir kişi Limni'ye geliyordu. Paleologos ailesinden olan Hüseyin Bey, Batı Hristiyanlarıyla ilişkiler konusunda bir uzmandı. Hareketinden kısa süre önce, efendisi için Napoli kralının elçisiyle Cem hakkında görüşmeler yapmıştı; öbür yandan henüz denizde bulunduğu süre içinde Cem'i ele geçirmek için Venedik'in gemilerini teşvik etmek amacıyla Venedik balyosunu ikna etmekle görevlendirilmişti. Hüseyin Bey'in Limni'ye su-başı olarak atanması bu nedenle bir rastlantı değildi. Adasını etkin bir bilgi ağına dönüştürecek. Öncelikle birkaç ilginç haber aktarabilmiş olan iki ca-susu Rodos'a göndermekte gecikmemişti.¹ Ama asıl görüşmeler, elçiler Montarnauld ile Du Prat'ya eşlik etmek üzere padişah tarafından resmen görevlendirilen Hayreddin Bey'in Rodos'a gelişiyile başladı.

*

¹ Genel olarak Hüseyin Bey hakkında, bkz. Lefort, s. 38 - 39 ve 110 - 111 ve benim "Le voyage en France" ve "Sur la traduction" adlı makalelerim. Onun 1482 Eylül'ündeki etkinlikleri hakkında kaleme aldığı rapor da bulunmaktadır (TKS E 5457: Bkz. ek no 2).

Tarikatın arşivleri ilk görüşmelerin bir özetini muhafaza etmektedir.² Pierre d'Aubusson tarafından kabul edilen Hayreddin, padişahın, kardeşine iyi bakılıp bakılmadığını öğrenmek istediğini bildirdi. Bunun karşılığında, tutuklunun masraflarını ödemeye ve mülkleri ziyadesiyle zarar görmüş olan tarikatın zararını karşılamaya da söz veriyordu. Görüşmelerin uzun süreceği kanısına varan kurul (görüleceği gibi mali ayrıntıları nedeniyle) Caoursin ile şövalyeler J. Kendall ve d. de Villaragut'den oluşan bir komisyonu konu üzerinde çalışmak için görevlendirdi. Bunun sonucunda bir anlaşmanın ana hatları o gün, 2 Aralık 1482 tarihinde kabul edilmiş oldu. Elimizdeki belgeye göre, tazminat olarak yıllık 10.000 duka'lık ve Cem'in bakımı için de 30.000 duka'lık bir ödeme öngörülüyordu. Padişah tarafından vaat edilen meblağların çifte tahsisinin kaydedilmesi yerinde olur, çünkü ileride bu problem olacaktır. Ama, bu şekilde elde edilen 40.000 duka'lık toplam miktar bir *lapsus calami*'den [kalem sürçmesinden] kaynaklanıyordu, çünkü komisyon üyesi Caoursin tarafından kaleme alınmış olan bildirgeyle ve 7 Aralık 1482 tarihinde Pierre d'Aubusson tarafından II. Bayezid'e hitaben yazılan mektupla çelişmektedir. Aynı gün Osmanlılarla barış anlaşmasını onaylamış olan tarikat lideri, Cem'in Fransa'ya gönderilmiş olduğunu padişaha bildiriyor ve üzerinde anlaşmaya varılmış olan anlaşma tasarısının ayrıntılarını anlatıyordu.³ Hayreddin'in aynı tarihli bir notu⁴ mesajı doğruluyordu: Cem'in imzalı vekâletnamesi nedeniyle, şövalyelerin katkılarıyla şehzadenin Fransa'da korunması ilkesi üzerinde taraflar anlaşmıştı, bu da geçmiş yıl için ödenecek 45.000 duka'nın dışında, her yıl 1 Ağustos'ta padişahın 45.000 duka ödemesi karşılığındaydı. Bu, kuşkusuz tarikat liderine yeterli görünmüyordu, çünkü şunları eklemişti: "Masraflarımın ve zahmetlerimin karşılığında, efendimizden büyük ödüller, büyük iyilikler, adalar ve zat-ı şahanelerinin elçisinin de bilgisi dahilinde olan başka şeyleri de elde edeceğimi ümit ediyorum ve güveniyorum."⁵

Bu belgelerden sağlanan farklı bilgiler Topkapı Arşivi'nde arşivlerinde saklanan imzasız ve tarihsiz bir mektubun Hayreddin'e mal edilmesini

2 AOM 388185r°-186r°. Bosio'nun, sonradan Thuasne tarafından yeniden ele alınan anlatısı öyle görünüyor ki, bu belgeye dayanmaktadır. Eğer durum böyleyse, Bosio'nun bir yanlışımı kaydetmek gerekir. Gerçekten de metin *Die II Decembris MIIII^CLXXXII cum his preteribus diebus redissent ex Turchia...* sözcükleriyle başlıyor. II. Bayezid'in elçisi demek ki adaya 2 Aralık'ta değil ama, birkaç gün daha önce geldi.

3 Bkz. Miklosich ve Mülller III, s. 320 - 322.

4 *Age*, s. 323 sq.

5 *Age*, s. 321: *Και εγω εις ταις εξοδους μου και εις τους κοπους μου ελιπω και θαρω, να εχω απου την ανθεντια σου μεγαλας αντιμβας και μεγαλας εβεργεσιας, και ηψια και αλκι τοικωτας, τα οποια ηξενρη και ο αποκρησαριος της εκλαμπριωτατι σου αυθεντιας.*

mümkün kılmaktadır.⁶ Padişaha gönderilmiş olan bu raporun yazarı, varışın-
da “komisyon”⁷ tarafından karşılandığını ve onlara şöyle dediğini anlatıyor:

“Barış istediniz, o da yapıldı. Sonra, adı geçen [Cem]⁸ konusunda anlaştığımızı ve bu şekilde hükümdarın gönlünü sevinçle doldurduğumuzu belirterek söz konusu kişi elinizde bulunduğu için, güvenilir birinin gönderilmesini talep ettiniz. İşte bu nedenle geldik: Ne söyleyeceksiniz?”

Görüldüğü gibi, bu bilgiler barış anlaşmasını tarikat liderine sunmak üzere gönderilen ve Cem’in geleceği hakkında şövalyelerin isteğine uygun olarak, yani barışın imzalanmasından sonra ve Rodos’ta görüşmelerde bulunmakla görevlendirilmiş olan Hayreddin’e uygun düşmektedir. Bu varsayımı destekleyen ikinci bir kanıt da, mektubu yazan kişinin daha ileride şu sözleri eklemesidir:

“Ama tarikat liderinin onlara emanet etmiş olduğu ve kendi mührünü taşıyan bu kâğıdı ellerinden binbir güçlükle alabildim.”

Oysa 7 Aralık tarihli mektubunda Hayreddin Cem’in vekâletnamesini tarikat liderinin kendisine verdiğini söylüyor.

Bu rapor açıklayıcıdır. Önce şövalyelerin ancak Cem’in sağ salım var-
dığı haberini aldıktan sonra gerçekten görüşmeyi kabul ettiklerini bildiriyor. Bundan dolayı, kardeşini güç kullanarak ele geçirme şansını yitirmiş olan⁹ padişah, tarikatın isteklerine boyun eğmek zorunda kalacaktı. Bunun üzerine şövalyeler taleplerini bildirdiler:

Kendisi ve onu koruyanlar için yalnızca bir ödenek gerekiyor. Öbür yandan, buraya kadar, padişah için bir kez daha büyük acılara katlandık, büyük masraflar yaptık. Bunun boşa çıkmayacağını umut ediyoruz. Bu türden hayli anlamsız saçmalıklar söylediler ve şunu da eklediler: Kızılarımızda bulunurken [ona] verdiğinizin en azından iki katı gerekiyor, çünkü onun var olduğu yerde her şey pahalı ve ona bakan, onu koruyanlar da güvenilir, emin beyler. Gece gündüz gö-

6 TKS E 6071/15: Bkz. ek no 3.

7 Bu formül, söylendiği gibi Hayreddin ile görüşmek üzere görevlendirilmiş olan ve Caoursin, Kendall ve Villaragut’dan oluşan kurulu belli belirsiz tanımlayabilir.

8 Osmanlı belgelerinde, Cem seyrek olarak adıyla belirtilmiştir. Osmanlı yetkilileri şifre kullanmadığına göre, kuşkusuz bu bir ihtiyat önlemi olarak kabul edilmelidir.

9 Tehlike yok değildi. Padişahın, Cem’i denizde ele geçirmeleri için Venediklileri teşvik etmeyi başarı elde edemeden denediği görülmüştü. Bir sorun kalıyordu: 25 Ocak 1483 tarihli bir mektupla Pierre d’Aubusson II. Bayezid’e Cem’in Villefranche’a varışını bildiriyordu (bkz. Miklosich ve Müller III, s. 326). Eğer bu tarihte biliyorsa neden hemen 7 Aralık 1482’de bildirmediği sorulabilir. Bununla birlikte, Hayreddin’e mail ettiğim mektup kaçınılmaz olarak 7 Aralık’tan öncedir. Cem Nice sahiline 15 Eylül 1482 tarihinde vardı ve haberin 5 Aralık’a doğru Rodos’a ulaşmış olması mantıksız değildir.

zetim altında tutuluyor. Bütün bunlar para gerektiriyor ve buna karşılık bize de iki ada gerekiyor (...) Binbir güçlük 60.000'e [duka] indi.

Bu son niteleme, bu mektubun yalnızca 45.000 duka'ya değinilen tarihten, yani 7 Aralık 1482 tarihinden önce yazılmış olduğu kanısına varılmasını sağlıyor.¹⁰ Padişahın, 7 Aralık'tan önce ulaşması imkânsız olan yanıtı bilinmiyor. Bu tarihte, Hayreddin tarikatın mali isteklerini azaltmayı başarmıştı ama, tarikat liderinin hâlâ iki adanın devredilmesine güvendiği, bel bağladığı görülüyor.¹¹ Bu, Cem'den elde edeceğinden daha azdı, çünkü şehzade, eğer tahta çıkarsa II. Mehmed tarafından Hristiyanlardan alınmış olan adaların tümünü vermeyi vaat etmişti.¹²

Hayreddin'in mektubunun son bölümü kayda değerdir:

Buraya kadar belirtilmiş olan soruların ve yanıtların ayrıntısı konusunda, erkek kardeşimin oğlu kulunuz İlyas size bilgi verecektir. Trabzon subaşıydı ve efendimin, padişahımın da bendesiydi. Başka kimsenin haberdar olmaması için ve padişahımın hak-i payesine malumat iletmesi için onu beraberimde götürdüm, çünkü konu hakkında bilgi sahibidir. Paşalara da haber göndererek şöyle dedim: *Adı geçen [Cem] ile ilgili olarak barış görüşmeleri yapmaktaki beni görevlendirmedığınız için, talimatlarınızdan da haberim olmadığı üzere, cevap vermedim*, çünkü izinleri dışında davranışma sitem etmelerinden çekindim. [İlyas] Zat-ı şahanenize bilgi verdikten tezi, padişahım, adı geçene [Cem] ayrılan meblağ hakkında olanaklar ölçüsünde görüşmemi isteyen yazılı bir talimat verdiriniz.

Hayreddin'in resmi olarak yalnızca padişah tarafından onaylanmış barış metnini tarikat liderine iletmekle görevlendirilmiş olduğu açıktı. Hayreddin, yarı resmi olarak, bizzat II. Bayezid tarafından ve vezirlerin haberi olmadan, Cem'in geleceği hakkında görüşmeleri yürütmekle vazifelendirilmişti.

*

Büyük olasılıkla bu görüşme zemininde padişahın ve divanının onayını aldıktan sonra Hayreddin Edirne'ye geri dönmüştü. Bunun üzerine,

10 Hattâ, tarikatın arşivlerinde saklanan özetin tarihi olan 2 Aralık da olabilir.

11 Bu iki ada hangileriydi? Tarikatın sularının sınırında yer alan Sisam kuşkusuz bu adalardan biriydi. Ama, İkaria ile Sakız Cenevizlilere aitti, en yakındaki Osmanlı adası da Midilli'ydı. 1481 yılında onu zorla ele geçirmeyi denemiş olan şövalyelerin (bkz. yukarıda I-1-18), 1482 yılında onu diploması yoluyla elde etmeyi düşünmüş olmaları tümüyle olanaksız değildir. Bununla birlikte, başka belirtiler de bu tarihte şövalyeler tarafından göz konulan ikinci adanın daha ziyade İkaria olduğunu düşündürüyor: Bkz. Vatın, "Deux îles à la dérive".

12 *Omnes insulas locaque carum quae suis pater cepit a Christianis* (AOM 176114r).

II. Bayezid, elçisinin kendisine sunmuş olduğu anlaşmanın ana hatlarını kabul etmek üzere tarikat liderine oradan yazmıştı. Bu arada, İlyas'ın Rodos'ta bulunan Hayreddin'e tamamlayıcı talimatlar getirmesi gerekti, çünkü padişahın mektubu yalnızca mali konudaki uzlaşmadan değil, tarikat liderinin, elbette 7 Aralık'tan sonra yapmış olduğu vaatten de söz ediyordu. Tarikat lideri, başka konular arasında, Cem'in gerçek durumundan emin olmak üzere II. Bayezid'in görevli bir adamını Fransa'ya göndermeye söz vermişti.¹³ Osmanlı elçisinin sayfa kenarına düştüğü bir nottan, görüşmelerin kısa, ölçülü olduğu ve genellikle mali sorunlara değinildiği anlaşılıyor. Gerçekten de şu ibare okunuyor: “Eğer kâfir: *söz konusu para adamınızdan önce gelmeli, yoksa işler bozulur*, derse, ne emir buyurursunuz? Çünkü bu sual mutlaka sorulacaktır.” Tarikat lideri kuşkusuz kararlaştırılmış meblağın ödenmesini, bir Osmanlı'nın Fransa'ya gönderilmesine bir öncelik olarak kabul ediyordu, çünkü İlyas'a emanet edilen 25 Ocak 1483 tarihli bir mektupta,¹⁴ Cem'in Villefranche'a varışını bildiriyor ve 45.000 duka'nın ödenmesini talep ediyordu.¹⁵ Padişah yıllık ödemeyi 40.000 duka ile sınırlayan 5 Mart tarihli bir mektupla yanıt verdi. Bu mesajın da İlyas'a emanet edilmiş olduğu düşünülebilir, çünkü 1483 Nisan'ının başında İlyas hâlâ Rodos'taydı. Oysa, II. Bayezid'in İlyas'a emanet edilmiş, tarihsiz başka bir mektubu da bulunmaktaydı. Bu mektupta padişah aynı İlyas'ın önceki bir yolculuğu sırasında, tarikat liderinin Cem konusunda yardım etmeye hazır olduğunu bildirmesine seviniyordu. Bu mektupta, Osmanlı hükümdarı İlyas'a sözlü bir mesaj ilettiğini de ekliyordu. Paranın ödenmesiyle ilgili özel koşullar hakkında son bir düzenlemenin, açıklamanın ve özellikle de bir Osmanlı yetkilisinin Fransa yolculuğu için hazırlanmasının söz konusu olduğu varsayılabilir.

Padişahın bu nazik görev için vazifelendirdiği kişiyi tanıyoruz; Limni subaşı Hüseyin Bey. Geçerken, sonunda karara bağlanan meblağın Muğla'da, anakarada, hazır olduğunu öğrenince 1483 yılının mart sonu ya da nisan başında Rodos'a vardı. Orada, tarikat lideri ile paranın ödenmesi ve Cem'in bakımı, korunmasıyla ilgili kesin anlaşmayı karara bağladı. Bu sırada, İlyas anlaşma metniyle Pierre d'Aubusson'un buna eşlik eden bir mektubunu II. Bayezid'e götürürken, Hüseyin Bey de tarikata

¹³ Bkz. TKS E 11982/3 (ek no 4). Paoli II, s. 424 ve Miklosich ile Müller III, s. 324 sq. tarafından yayımlanmış grekçe mektubun müsveddesi söz konusudur.

¹⁴ Öyleyse bu kişi büyük olasılıkla II. Bayezid'in mektubunun taşıyıcısıydı.

¹⁵ Bkz. Miklosich ve Müller III, s. 325 - 327. Padişahın yanıtından tarikat liderinin mektubunun taşıyıcısının İlyas olduğu öğreniliyor.

ödenmesi gereken 40.000 dukayı Rodos'a getirmek üzere Muğla'ya gitti. Fransa'ya hareket etmesi için artık ortada bir engel kalmamıştı.¹⁶

★

4 Nisan 1483 tarihli anlaşmaya gelince, birkaç sözcükle özetlenebilir: Cem'i ellerinde bulundurarak özenle bakma vaadine karşılık, St. Jean şövalyeleri 1 Aralık'ta ödenmesi gereken 40.000 duka'lık bir teslimatı elde ediyorlardı. Demek ki tarikat lideri ileri sürdüğü koşulları epeyce kısmış, azaltmıştı: Toprak elde etme umudunu terk etmiş ve 60.000 hatta 45.000 yerine 40.000 Venedik duka'sı ile yetinmişti. Endişeli olan padişah tüm noktalarda rıza göstermeye hazır değildi. Erkek kardeşinin Hristiyanların elinde bulunuşu önemsemesi gereken büyük bir tehlike oluşturunuyordu. Huzur için gerekli parayı ödemek zorundaydı. St. Jean şövalyelerinin karşısında, Osmanlı İmparatorluğu, bazı ödünlerin ötesine geçmeyecek kadar güçlüydü. Başka bir güç karşısında belki de olaylar farklı şekilde gerçekleşecekti,¹⁷ ama varılan anlaşma, haklı olarak, şehzadenin şövalyelerin tutsağı olarak kalmasını öngörüyordu ve Hüseyin Bey de açıkça bundan emin olmak için Fransa'ya gidiyordu.

1480 yılındaki zafer ve 1482 yılındaki kârlı bir anlaşmanın imzalanmasından sonra, 1483 yılında tarikat önemli bir adım daha atıyordu: Çok uzun süreden beri ilk kez, Osmanlı Sarayı, ödenek adı altında, bir para vermeyi kabul ediyordu. Bu, önemli bir meblağın düzenli olarak ödenmesinin sağlayacağı yadsınamaz mali çıkarın da ötesinde, kısa süre öncesine kadar daha ciddiye alınmayan St. Jean tarikatına inkâr edilemez bir ün kazandıracak psikolojik bir zaferdi.

★

★ ★

16 II. Bayezid'in 5 Mart tarihli mektubu Miklosich ve Müller tarafından yayımlanmıştır (III, s. 327 - 329); İlyas'a emanet ediliniş olan tarihsiz mektup Türkçe olarak Topkapı Sarayı'nın arşivlerinde saklanmaktadır. Bkz. ek no 5). Hüseyin görüşmelerinin özetini Rodos'ta yazdığı 9 Nisan 1483 tarihli raporla sunmuştur (TKS E 3286, İ. H. Uzunçarşılı tarafından yayımlanmış, "Cem Sultan hakkında" yazısının Fransızca çevirisi ek no 6'da). Pierre d'Aubusson'un mektubu J. Lefort tarafından (s. 36 sqq) ve Cem hakkındaki anlaşmanın metni de Miklosich ve Müller (III, s. 329 sq.) tarafından yayımlanmıştır. Son olarak da tarikat liderinin 40.000 dukayı aldığını kanıtlayan makbuz bulunmaktadır. Bkz. Miklosich ve Müller III, s. 331 sq.; AOM 76145r^o (Latince), tarihi 14 değil, 11 Nisan 1483'tür. Miklosich ve Müller baskılan Paoli (II, s. 419 - 430) tarafından yayımlanmış olan tarikat arşivlerine göre yayımlanmış metinleri yeniden ele alır.

17 Rehinenin, onu elinde bulunduran kişiye bağlı olarak değişen değeri üzerine, bkz. "Macabre trafic" adlı yazım.

SONUÇ

Böylece Mesih Paşa tarafından Rodos kuşatmasından vazgeçilmesini izle-
iki buçuk yıl dolu dolu geçti. Osmanlı İmparatorluğu ile St. Jean
şövalyeleri, özellikle yoğun ve genellikle de ayrıntılar açısından karmaşık
ilişkiler sürdürdüler. İşte bu nedenle bu kısa dönemin ana hatlarını özet-
le ele almak yararlı olacaktır.

Tarikatın adaları Osmanlı saldırısından sağ, ama tükenmiş olarak çıkı-
yordu. II. Mehmed'in ölümü, yeni bir kuşatmanın tehlikesini ortadan kal-
dırıyor ve Rodosluların bir dizi depremin ardından ihtiyaç duydukları bir
soluklanmaya, rahata olanak sağlıyordu. Tarikat için bir Haçlı seferi dü-
zenleyebilme ve en azından kardeşi Cem ile bir iç savaş nedeniyle karşı
karşıya olduğu için, yeni padişah II. Bayezid'in sıkıntıları sayesinde uzun
süreli çıkarlar sağlama umudu yeniden belirliyordu. Bununla birlikte, tari-
kat lideri Pierre d'Aubusson ile kurul tek başlarına mücadele edemeyecek-
leri bir güç karşısında son derece ihtiyatlı davranmayı yeğlediler. Haçlı se-
feri düşüncesi Avrupa'da ölmüştü. Tek başlarına kalan şövalyeler özellikle
Oniki Ada'da ayakta kalmaya, varlıklarını sürdürmeye çabalıyorlardı. Bu
amaçla, bir refah ortamı oluşturma ve kaçınılmazlığına inanıyorlardı, bu
da temel olarak Müslüman komşularıyla gerçekleşecek ticarete dayanıyor-
du. Böylece Anadolu'da meydana gelen olayların tarafsız gözlemcileri ola-
rak kalmayı tercih ettiler. Aynı şekilde, art bölgelerini güvence altına al-
mak ve kıyılarını denetlemek isteyen Osmanlılar, barışın yenilenmesi için
görüşmeler yapmayı önerince, şövalyeler kabul ettiler. Belgelerin incelen-
mesi, o andan başlayarak, bir vergi ödememe koşuluyla, bir anlaşmaya var-
ma niyetinde olduklarını ortaya çıkarır.

Cem'in Rodos'a kaçıışı bir fırsattı: Tahta çıkmaya aday durumdaki şeh-
zadenin kaderine hâkim olması tarikatın görüşmelerdeki durumunu kuv-
vetlendirmişti. İşte bu şekilde Osmanlı hükümeti, bir ödenek karşılığında
Cem'in Fransa'da korunmasıyla ilgili olarak şövalyelerle bir anlaşmaya var-
madan önce, olağanüstü olmamakla birlikte en azından Rodoslular için
yararlı bir barış anlaşması imzalamayı kabul etmek zorunda kaldı. Ödene-
cek meblağın yüksekliği bunun gerçek bir vergi olduğunu düşündürüyor-

du. Yetenekli bir savaş adamı olan tarikat lideri Pierre d'Aubusson, son derece becerikli, usta bir diplomat olarak ortaya çıkmıştı'

Önceki sayfalarda önemli iki olay ortaya çıkar. Bir yandan, II. Bayezid döneminde, başlangıç olarak, Rodos'un çevresinde sık biçimde dolaşacak uzmanlaşmış bir casus ve diplomat ağının oluştuğu görülür. Hüseyin Bey bu alanda önemli bir rol oynayacaktı. Hiç kuşkusuz II. Bayezid de bu gelişime büyük ölçüde katılacaktı. Erkek kardeşiyle ilgili görüşmeleri şahsen ele alması ve aşağı yukarı yarı resmi, ama ne olursa olsun vezirlerin görev alanında kalan doğrudan görüşmelere başlamakta duraksamaması oldukça çarpıcıdır. Öbür yandan, Hüseyin Bey'in Fransa yolculuğuna hazırlanması, Rodos'taki tarikat liderinin nasıl Osmanlılarla Katolik Batı arasında aracılık yapabileceğini gösteriyordu. Böylece, birkaç ay içinde, güçlü iki yönetici desteklenen diplomatik ilişki alışkanlığını edinmişti. İzleyen yıllarda bu bağlantılar, inişler ve çıkışlarla sürecekti.

*

* *

II - 2

ON YEDİ YIL SÜREN BARIŞ (1483 - 1499)

II - 2 - I

İYİ KOMŞULUK DÖNEMİ

171

Cem'in korunmasıyla ilgili anlaşmayla, 1483 yılı, St. Jean tarikatı için, komşusu Osmanlı İmparatorluğu'yla sürdürülen iyi ilişkilerin korunması sayesinde, 15 yıldan uzun süren bir huzur döneminin başlangıcı oldu. Bununla birlikte, koşullar gereği söke söke elde edilen bu güvenliğin geçici niteliğinin bilincinde olan şövalyeler, hep tetikte durdular. Tarikat liderleri özellikle surlara büyük önem verdiler. Bilhassa Pierre d'Aubusson, tüm saltanatı boyunca gösterdiği bir çabayla, Rodos kentini güçlendirmeye çalıştı.¹ Tarikatın güvenliğinin tek kesin garantisini, son çözümlemede, başkentinin ele geçirilemezliği oluşturuyordu. Daha genel olarak, *Libri consiliorum* bu süre içinde savunma önlemlerinin birbirini izlediğini gösterir. Osmanlıların etkinlikleri hakkındaki en küçük kuşkulandırıcı bir söylenti, haber üzerine kurul erzak ve silah temini için önlemler alıyor,² şövalyeleri Rodos'a geri çağırıyordu.³ Li-

¹ Bkz. Gabriel, *değişik sayfalarda ve özellikle de s. 111*. Bu kaygının izlerine Osmanlı kaynaklarında da rastlanıyor (bkz. TKS E 6071/16, ek No.7). Daha aşağıda görüleceği gibi, Pierre d'Aubusson Cem'i Papa'ya teslim etmeyi kabul ettiğinde, bu çalışmaları sürdürebilmek için şehzadenin ödeneğinin bir bölümünü alıkoymayı başardı.

² Bu şekilde 29 Temmuz 1484'de (AOM 76176ro-177re), 1488'in Mart - Nisan aylarında (AOM 76227ro-228re), 22 Nisan 1495'te (AOM 7816vo) ya da 5 Nisan 1499 tarihinde (AOM 7897vo).

³ 29 Temmuz 1484 (AOM 76176ro), 18 Kasım 1486 (AOM 76206vo), 5 Ekim 1488 (AOM 389205ro-206vo), 5 Nisan 1499 (AOM 7897vo).

mandaki gemileri ablukaya alıyor,⁴ adalara takviye güç gönderiyordu.⁵ Yalnızca Rodos'un surlarıyla değil, diğer yerlerle de ilgileniyor, özellikle de İstanköy ve St. Jean şatosunun kalelerinin berkitilmesine çaba gösteriliyordu.⁶ 1484 Temmuz'unda topçu birliğine özel bir itina gösterildi. 12 Eylül 1493 tarihinde, uzun bir tartışmadan sonra, Rodos kentinin savunmasında ve düşmanın saldırısında ağır topların kullanılmasına ve pahalı tekniklerin yönetiminin bir uzmana bırakılmasının yerinde olacağına ve bütün bunlar için de ünlü topçu olan Pierre de la Motte'un görevlendirilmesine karar verildi.⁷ Bu savunma önlemlerinin hangi ruh hali içinde alındığı tarikat liderinin 29 Temmuz 1484 tarihinde kurulda söylediği sözlerde hafifçe ortaya çıkar: Padişah ile barış içinde olunmasına karşın, ihtiyatlı davranılmalı ve surların bakımıyla tarikat mülklerinin savunması gevşetilmemeliydi.⁸

O halde, Pierre d'Aubusson 1482 barışının imzalandığını ve 1483 antlaşmasının hazırlandığını papaya bildirdikten sonra şunları eklerken yalan söylemiyordu: "Elverişli olayları beklerken tüm bu olan bitenden huzurlu yaşayabilme olanağını elde edebilmeyi umut ediyoruz. Yine de savunma ve surları güçlendirme çalışmalarına ara vermiyoruz ve tetik durmaya da özen gösteriyoruz."

Bu ihtiyatlı tutumlar, Rodosluların gerçekten bir huzur dönemi yaşamalarına engel olmadı, 1487 yılında Pierre d'Aubusson'un Fransa kralına yazdığı mektup kadar,¹⁰ az sayıda da olsa rastlanılan bu döneme ait geri çevrilmiş izin belgeleri de buna kanıttır.¹¹

*

-
- 4 1488'de (AOM 76229^r, 239^v), 1492'de (AOM 771^r sq.), 1495'te (AOM 7828^v).
 - 5 23 Temmuz 1486'da İstanköy'de (AOM 76203^v); 22 Şubat 1488'de St. Pierre şatosunda (AOM 76225^r), 1488 Mart - Nisan'ında İstanköy'de (AOM 76227^r, 228^r); 4 Eylül 1488'de (AOM 76240^r) ve 13 Eylül 1492'de (AOM 7783^r, 84^r) İstanköy, Sömbeki ve öbür adalarda; 22 Nisan 1495'te İstanköy'de (AOM 7897^v).
 - 6 18 Kasım 1490 tarihinde İstanköy surlarının onarımı hakkında bir rapor düzenlemek üzere İstanköy'e bir kurul gönderilişi (AOM 7737^r); 1493 Ekim'indeki bir depremin neden olduğu hasarın onarımı için İstanköy'deki çalışmalar (AOM 77110^v, 113^r, 115^v, 136^r, 137^r); İstanköy'deki yerli halkın evlerini surların dışında inşa etmekte ayak diremeleri şeklindeki tehlikeli alışkanlık hakkında görüşme (30 Ağustos 1496): AOM 7863^v; St. Pierre şatosunun kale duvarlarının onarımı için verilen emirler (11 Ağustos 1499: AOM 78108^r).
 - 7 Aynı şekilde AOM 76176^r, 177^r ve AOM 77109^r.
 - 8 AOM 76176^r.
 - 9 Paoli tarafından yayımlanmış mektup, II, s. 430sq.
 - 10 Cem'i Macar kralına teslim etmemeye ikna için 27 Şubat 1487'de Fransızlara yazılmış mektup, Paoli tarafından yayımlanmış, II, s. 440 - 442.
 - 11 Bu bilgi ancak son derece görelî bir değer taşır, çünkü izin belgelerinin kabulü ya da ge-

İyi ilişkilerin belirtisi olarak, 1482 yılında yeniden başlamış olan karşılıklı ekonomik ilişkilerin düzenli yürümesi görünüyordu. tarikat arşivlerinin özellikle Memluk topraklarıyla yapılan ticareti düşündürmesine karşın, büyük bölümünü Osmanlı limanları ve tüccarlarıyla ilişkilerin oluşturduğu üçgen bir ticaretin söz konusu olduğu görüldü.¹² O dönemde ticaret yapmak üzere Suriye-Mısır'a gidenlerin yanı sıra Türkiye'ye de giden Rodoslulara verilmiş pasaportlar da saklanmış. Buna karşılık, Osmanlılar da, kendi açılarından, imzalanan anlaşmayla güvence altına alınmış dolaşım ve ticaret özgürlüğünden yararlanıyorlardı, hatta bazıları 1485 yılının da eş ve çocuklarıyla birlikte Rodos'a yerleşmişti.¹³

Bu ticaretin özellikle önemli alanım elbette 1482 antlaşmasına uygun olarak, Rodosluların gerçekleştirdiği Osmanlı tahılının dışalımını oluşturuyordu. Osmanlı yönetimi bu konuda iyi niyet gösterdi:¹⁴ 24 Nisan 1487 tarihinde, Pierre d'Aubusson, Eğriboz'dan ve anakaradan 4000 müdd buğday satınalmı için padişahın yazılı bir izin göndermesini isteyince, ona zaten elinde bununla ilgili bir izin bulunduğu ve buğdayı dilediği yerden sağlayabileceği bildirildi. Bununla birlikte tarikat lideri talebinde ısrar etti: Elindeki iznin süresi dolmuştu ve satın alınacak malların ayrıştırması ile yörenin subaşı ve kadısının adlarını da bildiren bir yenisini talep ediyordu.¹⁵ Bu karşılıklı yazışmadan Osmanlı buğdayının satınalmı konusunda Rodoslulara tanınmış olan özgürlüğün somut koşulları gözler önüne serilir. Soyut olarak görünüşte ne yöre ne de miktar sınırlaması vardı, ama belki de yerel yetkililer güçlük çıkarıyorlardı, kuşkusuz, her defasında padişahın kesin iznini istemek gerekiyordu.¹⁶ Bu izin şövalyeler için kuşku yaratmıyordu: 1495 yazında yaşanan kıtlık sırasında, Osmanlı topraklarından tahıl temininde karşılaşılan güçlükleri yalnızca koşullara bağlıyorlardı, çünkü Osmanlı'dan, Apulya ya da Sicilya'dan söz

ri çevrilmesi kuşkusuz düzenli olarak kaydedilmemiştir. Ama, 1485 ile 1499 yılları arasında *Libri consiliorum*'larda 44 onay ve 3 geri çevirmeye rastlanırken, kurulun 1500'den 1502 yılına kadar tüm izin belgelerini askıya alma kararı şaşırtıcıdır.

¹² Bkz. yukarıda I-2.

¹³ Bkz. Lengherand, s. 105.

¹⁴ Osmanlı buğdayının dışalım hakkındaki, bkz. yukarıda, I-2-1A.

¹⁵ Bkz. Lefort, belge 15 ve 17, s. 77 - 84 ve 87 - 93. Kuşkusuz, padişahın bir yanıtı üzerine, tarikat lideri 29 Haziran 1487'de kendi emriyle Türk sularında *frumento victuaglie et altre provisione necessarie et de bisogna per la subvention et gardia de nostra cita de Rhodi* bulmaya giden Rodos vatandaşı Giorgio Kurgheya, bir pasaport verdi (AOM 389202r°).

¹⁶ 1497 Ocak'ında, bir buğday alımı için görüşmelerde bulunmak üzere gelmiş bir Rodos ekçisinin İstanbul'daki varlığına işaret ediliyordu: Bkz. Sanudo I, 552.

eder gibi bahsediyorlardı.¹⁷ Hatta 1488 yılında buğday satmak üzere Rodos'a gelen bir Türk denizciye değinilmektedir.¹⁸

*

Duyarlı başka bir alan olan korsanlık da belirli bir soluk alma dönemi yaşadı. 1492 yılında, belirsiz bir yerde bir Rodos gemisinin (*navigium*) bir Türk korsan tarafından ele geçirilişini bir yana bırakırsak,¹⁹ 1493 yılına kadar tarikatın Osmanlı akıncılarından ve korsanlardan yana bir şikâyeti olmadı. Buna karşılık, bu tarihten başlayarak olaylar çoğalmış görünür, zaten bunların büyük bölümü de 1494, 1495, 1496, 1497 ve 1500 yıllarında güvenlik harekâtları düzenleyen Osmanlılara karşın meydana geldi.²⁰ Ne olursa olsun, Rodoslular özellikle hedef alınmamıştı. Onlar da kendi taraflarından, bu alandaki etkinliklerini dizginlemeyi denediler. 1482'den 1499 yılına kadar, deniz akıncılığı izinleri hep 1481'de tanımlanan "sınırlara" uyulmasını zorunlu kılıyordu. Zaten verilmiş olan izinlerin sayısı azdı ve yalnızca dördü ya da beşi Rodoslulara ya da şövalyelere verilmişti.²¹ İki keresinde, iznin Suriye kıyılarına gitmek için ya da Osmanlıları değil ama, Mağrip-lileri, yani Arapları ele geçirmek koşuluyla verildiği belirtilmişti. 1484 yılında, *limites consueti* [her zamanki, tanınan sınırlar] bir fusta satın almasına izin verilen yabancı Ludovicus'a da zorla kabul ettirilmişti, bu kişi mürettebatı arasında Rodoslu denizci bulunduramayacaktı; aynı şekilde, Palomar'ın da Rodoslu olmayan yalnızca bir fusta çıkarmasına izin verilmişti.²² Aynı sınırlar Napoli kralının uyuğu olan Castellorizo sakinlerine de zorla kabul ettirilmişti, 1497 ve 1498 yıllarında da bir gemi inşa ettirmek isteyen Castellorizolulara Rodos'tan zanaatkâr getirtme izni verilmişti.²³ O halde 1482 ve 1499 yılları arasında tarikatın korsanlığa olanak sağladığı söylenemez.²⁴ Aksine, onu kısmaya, önlemeye çalıştı.

17 *In sicilia Apulia Gricchia Turchia non parva difficultas videtur ex his extrahendi* (AOM 7629^v°).

18 Söz konusu edilen, bir buğday yüküyle Rodos'a gelen *Caral Mahumet turco patrone d'una parendaria turchescha'dır ve per illie trafichare e venire a Rhodi e le lochi nostri*. Osmanlı toprağına geri döner (AOM 389204^r°).

19 AOM 7772^r°. Olay, *ad hoc* bir komisyonun oluşturulmasını haklı göstermek için, oldukça ciddi, yani olağandışıydı.

20 Bkz. yukarıda s. 125 ve devamı.

21 1484'de (AOM 76169^v°), 1489'da (AOM 7718^r° ve 18^v°), 1492'de (AOM 7782^r°).

22 AOM 76169^v°.

23 AOM 7876^r°, 92^v°.

24 Elbette izin belgelerinin düzenli olarak kaydedilmemiş olması olasıdır, bu nedenle elimizdeki belgelere körü körüne güvenilemez. Bununla birlikte, bu alanda, burada anılan dönemle onu izleyen dönem arasındaki farklılık bu açıklamaları dikkate alabilmek için oldukça çarpıcıdır.

Bu durum 15. yüzyılın son on yılında özellikle açık şekilde ortaya çıkar. Korsanlık Rodoslularda olduğu gibi Osmanlılarda da belirli bir canlanma gösteriyordu. Saray kendisine zarar veren bu eşkıyalığı bastırmaya çalıştı. Şövalyeler de kendi bakımlarından, padişah ile iyi ilişkileri sürdürmek amacıyla bunu dizginlemeye çalıştılar: 13 Ocak 1490 tarihinde, Paolo da Cole'ye ikişer sıra kürekli bir gemiyi donatması için izin verilmedi “çünkü bu tür işler için zaman uygun değildi”.²⁵ 30 Mayıs 1491 tarihinde, Fra J. Pignera “korsan gibi” davrandığı gerekçesiyle [malları] iade etmeye mahkûm oldu; ayrıca barışa karşın, kereste ve tarikat ile padişahın uyruklarını taşıyan bir gemiyi (*griparium*) ele geçirdiği için el koyduklarını geri vermeye mahkûm edildi.²⁶ 23 Temmuz'da, aynı Pignera'nın karavelası ile Fra Fluvian'ın kadirgası tarafından gerçekleştirilmiş olan taşkınlığı ve aşırı davranışı soruşturmak üzere bir komisyon görevlendirilmişti.²⁷

Zamanında alınmış bu önlemlerin görünürde yetersiz kaldığı ortaya çıkınca, izleyen yıllarda tarikat genel hatırlatma çağrıları yaptı. 31 Ekim 1493 tarihinde, Rodos'ta inşa edilen ve donatılan gemilerin, ada sakinlerini rahatlatmak amacıyla imzalanmış anlaşmalara aykırı olarak, genellikle, Osmanlılara karşı korsanlık yapmaya yaradığını fark etti. Bu sanayinin gerçekten de tarikat ve uyrukları için zarar verici olduğunu ayımsayan kurul, tarikat liderinin kesin iznini elde etmeden, şövalye, Rodoslu ya da yabancı, herkese Gemi donatımını ya da inşasını; gemi satmayı, vermeyi ya da satın almayı; erzak temin etmeyi ya da satmayı; bir gemiye kılavuzluk etmeyi ya da gemiyi yönetmeyi; meslektaşlarla ya da denizcilerle anlaşmayı yasakladı.²⁸ Bununla birlikte bu yasaklamanın 12 Mayıs 1494 tarihinde yinelenmesi gerekecekti.²⁹ Siyasal koşullar 1495 ilkbaharında tarikat liderini deniz akıncılığına yeniden dönüş yapmayı düşünmeye yöneltse de,³⁰ kurul 1496 Şubat'ında

25 *Quia nunc non est opportunitas talia agendi* (AOM 7721r°).

26 AOM 7748v° sq. Bu Pignera görünürde bir macera düşkünüydü: 28 Ekim 1489'da, erkek kardeşinin öcünü almak için bazı Hristiyanlara karşı korsanlık yapmaya kalktığı zaman onun bu girişimini yasaklamak gerekmemiş miydi? (AOM 390229r°-v°).

27 AOM 7757r°.

28 *Armare parare facere navigia biremes fustas brigantina (...) aut la vendere darc emere instruere victualiasumere vendere aut pilotizare ducere et socios vel marinarios accorde-re...* (AOM 77113v° sq.).

29 *Fuit deliberatum (...) ad evitandum damna et scandala que huius modi occasione contingere possent quod non armentur navigia aut triremes vel biremes in Rhodo et iurisdictione Religionis per fratres vel seculares cuiusvis conditionibus fuerint quibus hoc agendii interdicta est potestas et facultas* (AOM 77126r°) Görece sonuç belirgin değil. Bununla birlikte *interdicta est* sözcüğü sözcüğüne “yasaklanmış” diye yorumlamak gereksiz bir yineleme olurdu. Öyleyse “izin verilmemiş olanlar” diye anlamak daha inandırıcı görünüyor.

30 AOM 77154v°.

Rodoslular tarafından Anadolu kıyılarında gerçekleştirilen korsanlık hareketleri nedeniyle yeniden endişelendi. Çünkü bu eylemler “sınırların” daha da içinde yer alıyordu ve tarikatın bir elçisi de Osmanlılarla bir tutsak değişimi hakkında görüşmeler sürdürmekteydi.³¹ Nihayet, 1497 Haziran’ında, tarikat lideri ile Menteşe valisi olan şehzade, bölgede barışı yeniden ilan ettiler ve padişahın tebaasının tarikat toprakları üzerinde seyahat edebilme özgürlüğünden yararlandıkları Rodos’a hatırlatıldı.³²

Rodos limanının korsanlara barınak sağlaması ve ganimetlerin saklanması da ayrı bir sorun oluşturunuyordu. Kurul genellikle izin belgesi verirken, Osmanlılarla yapılmış anlaşmalara uyulmasını zorunlu kılıyordu. 12 Temmuz 1488 tarihli bir karar kurulun ihtiyatlığını açıkça ortaya koyuyordu: Karar, lider Alphonse’un oğlu tarafından Basklardan satın alınmış olan Türk kökenli buğdayın –anlaşıldığı gibi Osmanlılardan korsanlık yoluyla elde edilmişti– Rodos’a gece sokulmasını öngörüyordu. Diğerine bir izin belgesi veriliyordu ama, kente giremeyecekti.³³ Böylece padişahın kınamalarından kaçınmak için tüm önlemler alınmıştı. Tarikat, Rodos limanının korsanlara açılmasının yarattığı tehlikenin bilincindeydi. Burada da, Osmanlılarla iyi ilişkileri sürdürme isteği 12 Ocak 1493 tarihli bir tartışmada hissedilir: Korsanların Doğu Akdeniz’i yağmaladıklarını ve Osmanlılardan elde ettikleri ganimetleri adaya taşıdıklarını fark edince, kurul, bu çözüm yolunu tartışmak için pek çok korsanın gelişyle ortaya çıkan fırsatı değerlendirdi ve tarikatın itibar ve güvenliğini güvence altına almak üzere bir komisyonu görevlendirdi.³⁴

*

Elbette, bu dönemde de korsanlık ortalığı kasıp kavurmayı sürdürüyordu ve alışkanlıkların tutsağı olan şövalyeler de, belirli bir ikiyüzlülük gösteriyorlardı.³⁵ Zaten, iki taraf da ortağının ateşkes ihlalinin yakınmış-

31 AOM 7849^{v°}.

32 AOM 7875^{r°-v°}, 76^{r°}.

33 *Fuit deliberatum quod frumentum emptum per filium magistri Alphonsi a Byscainis quod fuit Turcorum introducatum de nocte in Rhodum et huic detur saluumconductum sed sit extra et faciat facta sua* (AOM 76232^{v°}).

34 *Cmsiderato quod quidem pyrate frequentantes orientem infestant subditos Turcorum et eis damna inferunt et pre'das Rhodum conducunt ex quo potest sequi alteratio indutiium et treugarum que Religio habet ad tempus ex quo sequi posset incommodum, ideo ad providendum et tractandum super dictis rebus et occasione piratarum qui nuper intrarunt cum suis prediis in portum Rhodi fuerunt ordinati commissarii R^{di} d. marescallus draperius castellanus Emposte et prior Navarre ut super his loquantur et tractant cum dictis pyratibus ad providendum honori et indemnitati Religionis oportumiori modo et convenientiori quo fieri poterit* (AOM 7797°).

35 Ne yazık ki *liber bullarum* koleksiyonu 1483 - 1487 yıllarını içermez. Bu nedenle, bu •

11.³⁶ Yine de birinin ve diğerinin özellikle hassas olan bu alandaki davranışları birbirleriyle iyi geçinmek niyetinde olduklarını gösterir. Bazı armağan alıp vermeler³⁷ ya da iyi davranışlar gibi daha ilginç belirtilere de işaret edilebilir: 1487 Mayıs'ında tarikat lideri, Avrianos adında bir yabancı suçluyu Osmanlıların talebi üzerine geri verdi, ama aynı yılın ocak ayında, siyasal nedenlerle İstanbul'a sürgüne gönderilirken kaçmış olan, Hamide-li yöresinden Osmanlı tebaasından İshak adlı bir kişinin lehine müdahale ettiği de görülmüştü.³⁸ Genel olarak, günlük bir arada yaşam tatmin ediciydi. Bu nedenle, 1483 yılından 1499-1503 yılları arasındaki Osmanlı-Venedik savaşına kadar Osmanlılarla St. Jean tarikatı arasındaki tam anlamıyla diplomatik ilişkilerin tarihini bu iyi komşuluk münasebetlerinin çerçevesi içinde ele almak, incelemek gerekir.

*

* *

şekilde tanınan ya da hatta ganimetleriyle birlikte Rodos'a girme hakkını talep eden korsanlara verilmiş izin belgelerinin listesi hakkında fikir yürütmek olanaksızdır. 12 Ocak 1493 tarihli görüşmeler bu durumun sık sık gerçekleştiğini gösterir. Bununla birlikte, 1482 yılında korsanlara üç adet izin belgesi verildiği görülüyorsa da tarikatın iyi niyetini gözler gözler önüne sermek açısından örnekleri görmek için 19 Ocak 1495 (AOM 392190v^o) ve 18 Şubat 1496 (AOM 392201v^o) tarihlerini beklemek gerektiğini kaydedelim. Şu hususa da yeniden değinmek gerekir ki, tarikat arşivlerinin sağladığı bilgiler, ne yazık ki, açıkça eksiksiz değildir.

- 36 Padişahın 1487 ilkbaharındaki şikâyeti (bkz. Lefort, s. 87 - 93); 1495 yılında tarikat liderinin Milet korsanları hakkındaki şikâyeti (AOM 7844v^o sq.), 1487 (bkz. Lefort, s. 87 - 93) ve 1494 (AOM 77120r^o-v^o) yıllarında Anadolu'da öldürülen Rodoslu tüccarlar; 1492 yılında St. Pierre şatosundaki sınır olayları (AOM 7775v^o, 79v^o ve Bosio II, s. 417). Yine bkz. -daha önce de görüldüğü gibi- Miletli korsanlar kadar tarikat liderinin elçilerinin katledilişi ve Rodoslu tüccarların uğradığı zararlarla ilgili olarak Rodosluların yakınmalarına yanıtlayan II. Bayezid'in 7 Kasım 1495 tarihli mektubu (AOM 7844v^o sq.).
- 37 II. Bayezid tarikata, değerli bir kutsal emanet olan Vaftizci Yahya'nın elini göndermişti. Ama, padişah tarafından Pierre d'Aubusson'a ve (içlerinden ikisi için) d'Aubusson'un yeğeni Gui de Blanchefort'a hediye edilmiş daha az olağanüstü olan armağanlar da sayılabilir. Buna karşılık olarak da padişaha önceleri Fransa kralı için düşünülmüş olan beş şahin gönderilmişti: Bkz. Lefort, s. 101 - 103.

- 38 Bkz. Lefort, s. 66 - 68 ve 87 - 93.

CEM'İN FRANSA'YA GÖNDERİLİŞİNİN DİPLOMATİK SONUÇLARI

1495 yılına kadar, Şehzade Cem'in kaderi, Osmanlılarla St. Jean şövalyeleri arasındaki ilişkilerin evriminde temel etkeni oluşturmıştu. Öyleyse Bayezid'in erkek kardeşinin maceralarını kısaca izlemek yararlı olacaktır.¹ Cem, 17 Ekim 1482 tarihinde, Savoy dükünün toprağında yer alan, Nice yakınındaki Villefranche'ta karaya ayak bastı. Ölüm döşeğindeki Fransa kralı XI. Louis bir Müslümanı krallığında barındırmayı reddetti. Böylece Cem, Macaristan'a götürülme olanağını elde edemedi, Savoy'da alıkonuldu. Çünkü şehzade, Macar kralı Mathias Corvin'in yardımıyla kardeşi II. Bayezid'e karşı yeniden mücadeleye girişmeyi arzu ediyordu. 30 Ağustos 1483 tarihinde XI. Louis'nin ölümü, sürgündeki şehzadenin, Pierre d'Aubusson ile Gui de Blanchefort'un ülkesi olan Limousin bölgesine gönderilmesini mümkün kıldı. Altı yıl boyunca orada tutsak kaldı. Pek çok hükümdar (Memluk sultanı, Napoli ve Macaristan kralları, papa...) bu değerli rehinenin kendilerine teslim edilmesi için Fransa krallığını ikna etmeye çalıştı. Nihayet, uzun görüşmelerden sonra, Papalık devleti başarılı oldu. 1488 Kasım'ında, Cem Roma'nın yolunu tuttu ve 13 Mart 1489 tarihinde oraya vardı. Fransa kralı VIII. Charles'ın İtalya seferine kadar Cem papalardan VIII. Innocente ve VI. Alessandro'nun konuğu oldu. VIII. Charles, vârisi olduğunu iddia ettiği Napoli krallığını fethetmeyi arzuluyordu. Osmanlılara karşı düzenleyeceği bir sefer için Napoli'yi üs olarak kullanmayı düşünüyordu. Bu arada, geçerken, 1495 Ocak'ında Cem'i ele

1 Cem'in yaşam öyküsü hakkında, bkz. özellikle Thuasne, Ertaylan, Lefört ve Vatin *Sultan Djem* ve "Macabre trafic".

geçirdi. Tasarlanan Haçlı seferi gerçekleşmedi; kuşkusuz bir ölçüde, 24 Şubat 1495 tarihinde Cem Napoli’de öldüğü için. Bununla birlikte ölümlü, sağlığındaiken neden olduğu sorunu tümüyle çözümlemedi, çünkü onun ölümünü kanıtlamak ve olası sahtekârları bertaraf edebilmek için II. Bayezid’in kardeşinin cesedine gereksinimi vardı. Oysa ancak 1499 yılında, uzun pazarlıklardan sonra padişaha teslim edilen naaş, Bursa’da, Muradiye aile mezarlığında görkemli şekilde toprağa verildi.

Cem’in Batı’ya gidişinin ilk sonuçlarından biri, Osmanlıların oraya temsilciler gönderme isteği oldu. 1483 yılında Hüseyin Bey ile varılan anlaşmanın maddelerinden biri, Fransa’ya şövalyelerin koruması altında ve onların yardımıyla gidebileceğiydi. Bu yolculuk hakikaten gerçekleşti, ama padişahın elçisi ne Cem’i görebildi ne de orada anlaşmaya uyulup uyulmadığını denetleyebildi; oysa görevinin amaçlarından biri de buydu.² Ayrıca Osmanlı hükümeti başka yollardan da şehzadenin yanına casuslar göndermeyi denerdi. 1483 ilkbaharında Floransalıların koruması altında İtalya’ya varan İsmail Bey başarısızlığa uğradı ve şövalyelerin eline geçti. Ama, daha becerikli olan Barak Reis, Cenova’dan geçti, Cem’in koruma altında tutulduğu Bourgneuf’e kadar ulaştı ve oradan oldukça ayrıntılı bir rapor gönderdi.³ Bununla birlikte, 1487 ilkbaharında bendesi Kasım Çavuş’u, muhtemelen bir Rodos şövalyesi olan “Sire Martin” adlı birinin eşliğinde kardeşinin yanına göndermek için padişah yine tarikat liderine başvurdu.⁴

Şehzadeyi, hiç olmazsa 1489 yılında papaya teslim edilmesine kadar, düzenli olarak görmek için tarikatın yardımını istemek oldukça doğaldı. Bununla birlikte, bunun bu elçilerin esas amacı olmadığı seziliyor. Ne olursa olsun, şövalyeler işbirliğine fazla hevesli değillerdi: 1483 yılında Hüseyin’i Cem’in yanına kadar götürmediler ve aynı tarihte, şiddete başvurarak İsmail’in şehzadeyi görmesine engel oldular. İtalya’ya varışa kadar, tutuklunun dostu olan *Vâkı’ât-ı Sultan Cem*’in yazarı, padişah tarafından gönderilmiş bir görevliden söz etmez.

Zaten, bu kişi, Napolili, Floransalı, Cenovalı ya da Venedikli casuslardan ya da dostlarından yeterli derecede bilgi edinmişti.

Gerçekten de, Hüseyin’in görevleri Cem olayının çerçevesini aşıyordu. 1482 yılında, Napolili ve Venedikli diplomatlarla görüşme sorumluluğunu da yüklenmişti. Ertesi yıl, Batı’ya yaptığı yolculuk onu özellikle Fran-

2 Bkz. TKS E 11982/3 (ek no 4) ve Vatin “Sur le voyage en France”.

3 Bkz. Turan, “Barak Reis”, Ménage; Vatin, “Itinéraires”.

4 Bkz. Lefort, belge 15 ve 17 (s. 79 - 84 ve 87 - 93).

sa sarayına götürecekti.⁵ Paleologoslardan olan kuzenlerinden biri, Rum olduğu söylenen Georges Bissipat, orada şerefli, saygın bir durumdaydı. Hüseyin'in XI. Louis nezdinde güven mektubu bulunmaktadır. II. Bayezid tarikat lideri ile bir anlaşmaya vardığını açıklıyordu, şöyle ki:

“[Cem'in] Majestelerinin hükümrânlığına bağlı güvenli bir yerde kalması ve önünde kesinlikle hiçbir krallığa gitme olasılığının bulunmaması koşuluyla. İşte bu nedenle majesteleri bu düzenlemeden haberdar olmadıkları için, talebimiz üzerine majestelerine bir elçi gönderilmişti”.

Ama bu kişinin Hüseyin'in- krala arz edeceği “gizli konuları” bulunduğunu eklemekte ve “öyle ki aramızda dostluk ve sevgi kurulsun ve bizler sizin durumunuzdan ve sizler de bizimkinden haberdar olun” demektedir. Sonuç siyasi bir anlaşmaya, bir uzlaşmaya ve düzenli bir elçi teatisine davetle bitiyordu.

“Siz ulu bir sultansınız. Bizler dostuz. Aramızda olup bitenler buna dayanmaktadır, başka büyük sultanlarla aramızda var olan dostluk ve sevgiyi sizinle de taahhüt altına alırız, öyle ki sizin ülkenizle bizimki birlik olsun, sizin insanların [buraya] gelsin ve gitsin”.

180 Bu mektubu okuyunca Hüseyin'in, Napoli kralının elçisiyle görüşmesinden sonra kaleme aldığı raporu anımsamamak, düşünmemek olanaksız: “Söylediklerinden şunu anladım: Kâfirler arasında hiçbir beyin aşamadığı bir Fransa beyi var.”⁶ Öyle görünüyor ki, Osmanlılar ancak II. Bayezid'in saltanatının başlarında, XI. Louis'nin gerçekten de büyük ölçüde yükseltmiş olduğu Fransa'nın gücünün bilincine vardılar.⁷ Elbette, padişah Cem olayında Fransızların iyi niyetinden emin olmak istiyordu, ama özellikle güçlü olduğu görülen bir hükümdarı dost edinme isteği büyük olasılıkla Osmanlılar tarafından benimsenen siyasette önemli bir rol oynamıştı. Zaten padişah bunu açıkça tarikat liderine anlatıyordu:

“Adı geçen elçimle kararlaştırdığınız üzere şayet [Osmanlı] hükümdarı [Cem'in] nerede bulunduğunu öğrenmek üzere oraya birini göndermek isterse, adı geçen [elçinin Saray'a] varışından sonra bu kişi yanınıza [Rodol'a] gelecek ve siz de onu [Fransa'ya] yollayacaksınız. Bu konuşma bana fevkalade göründü. Oysa [Fransa beyi de] ulu bir padişah. Adamlarımızdan biri oraya gittiğine göre, elçi olarak güvenilir bir kişi gönderelim, padişahlara uygun düşecek şekilde: Bu kişilerle dostluk ve barışı gerçekleştürsün ve [Cem] olayı hakkında olası tüm görüşmeleri yapsın.”⁸

5 Meydana gelen gelişme hakkında, bak Vatin, “Sur le voyage en France” ve “Une tentative”.

6 Bkz. TKS E 5457 (ek no 2).

7 Bkz. Vatin, “Macabre trafic”.

8 TKS E 11982/3 (özk. ek no 4).

Hüseyin'in ilk yolculuğu başarısızlıkla sonuçlandı, çünkü XI. Louis Cem'i kabul etmek istemediği gibi II. Bayezid'in elçisini de reddetti. Ama, ikinci bir girişim 1486 yılında VIII. Charles nezdinde gerçekleştirildi. Bu elçilik görevini düzenlemek için padişah yeniden Pierre d'Aubusson'u görevlendirdi.⁹ Yolculuğun hazırlığı gerçekten de çok ileri götürülmüştü, çünkü Topkapı Sarayı Arşivi'nde Fransa kralı tarafından Hüseyin adına verilmiş bir izin belgesi korunmaktadır.¹⁰ Ancak Hüseyin'in bu yolculuğu yapıp yapmadığı bilinmiyor. Herhangi bir tarihi belgenin yokluğu nedeniyle, bundan kuşku duyulabilir; hem sonra görünürde o 1486 yılının kasım-aralık aylarında Limni'de bulunuyordu. Zaten burada bir yandan tarikat ile görüşmeleri sürdürürken öbür yandan da Fransa'da ve Rodos'ta hafiyelelik ve bilgi edinme işlerini düzenliyordu.¹¹

★

Bu, ikinci derecede bir konu. Fransa krallığıyla ilişki kurabilmek için padişahın özellikle tarikat liderinin aracılığına istemeyi yeğlediğini belirtmek gerekir. Daha önce sözü edilen ve II. Bayezid'in Pierre d'Aubusson'a XI. Louis ile temas etmek niyetinde olduğunu belirttiği mektupta padişah şunu da ekliyordu:

“[Fransa'ya] gönderilmesi gereken elçimi size yolluyorum, [bu kişiyi] adı geçen Fransa bey'inin huzuruna ulaştırarak mükemmel bir yardımda bulunacağınızı ümit ediyorum: Orada, durum hakkında bilgi sahibi olacak ve siz de bu şekilde o insanlarla kuracağımız dostluk ve barışın temelinde yer alacaksınız. Eğer Tanrı isterse, sizinle yürüttüğümüz bu iş karşılıklı saygı, himaye ve iyi davranışlara, aynı şekilde bizleri birbirimize bağlayan barış ve dostluğun da artmasına vesile olur.”¹²

181

Padişahın tercihi kolayca açıklanabilir: Şövalyelerle düzenli, ama yakınlık ve tüccarların sürekli gidiş gelişleri nedeniyle ölçülü ilişkileri iyi halde tutup devam ettirmek kolaydı. Öte yandan, tarikat da Fransa kralına olan bağlılığına sürekli olarak dikkat çekiyordu. O adeta seçilmiş bir aracıydı;

9 Bkz. Pierre d'Aubusson'un J. Lefort tarafından yayımlanan (s. 46 - 50) ve şu hususu belirten mektubu: “Hüseyin Bey'in ikinci yolculuğunun amacı, II. Bayezid'in Pierre d'Aubusson'a yazdığı gibi yalnızca Cem'i görmek değil, özellikle Fransa kralıyla karşılaşmak (bkz. Ek bölüm 1.7) ve Pierre d'Aubusson'un kabul etmesi durumunda Cem'in Roma'ya götürülmesine izin vermemeye ikna etmektir.” Daha ileride bu Roma'ya gönderme olayına yeniden dönülecektir.

10 TKS L 17, J. Lefort tarafından yayımlanan belge, s. 109 - 111. Osmanlıca çevirisi (TKS E 3090) İ. H. Uzunçarşılı tarafından yayımlanmış (“Cem Sultan hakkında”, s. 464 - 466 ve tablo 4) ve Vatin tarafından yeniden ele alınmıştır, “La traduction ottomane”.

11 Bkz. TKS E 6601 ve 6071/16 (Ekler No. 10 ve 7).

12 TKS E 11982/3 (ek no 4).

şunu da kaydetmek gerekir ki tarikat lideri Pierre d'Aubusson Fransızdı ve yeğeni Gui de Blanchefort da kralın maiyetinde yer alıyordu.

Şövalyeler de, bu durumdan yararlanıp Batı ile olan ilişkilerinde padişaha kendilerini zorunlu aracı olarak kabul ettiremezler miydi? Gerçekten de, Napoli, Floransa, Mantova ya da Venedik gibi İtalyan güçler konu hakkında çok daha fazla alakadar ve şabırsız davranıyorlardı. Elbette, tarikat lideri 1483'te ve 1486'da Hüseyin'in, 1487'de de Kasım'ın ya da 1490'da Mustafa'nın (Roma'ya) yolculuklarını düzenlemeyi kabul etmişti; ama, hep padişahın ısrarlı talepleri üzerine, ayak sürüyerek ve hemen gerçekleşmesini dilediği isteklerini kabul ettirerek: Hüseyin'in ilk yolculuğu Cem'in ödeneğinin ödenmesine bağlıydı; ikincisinde, Pierre d'Aubusson yol ve bakım masraflarının ödenmesini istedi, Cem'in ödeneğiyle ilgili yeni taleplerde bulundu ve Osmanlı temsilcilerin seçilişinde fikir beyan etti;¹³ son olarak, 1487 yılında da, II. Bayezid'in sert itirazlarına karşın Kasım'ın hareketini geciktirdi.¹⁴

Bu durum, tarikat liderinin Osmanlı denizaşırı diplomasisine yardımcı olmakta pek hevesli olmadığını gösteriyordu. Bu kaçırılmış bir fırsat mıydı? Oysa tarikat, her şeye karşın, ticaret alanında Venedik ya da Floransa'dan daha az bağımlı olsa da, Hristiyan kamuoyuna karşı çok daha duyarlıydı, çünkü onun geliri Avrupa'da bölüşülüyordu. Oysa, balyosluk ve dirliklerine el konulması sürekli var olan bir tehlikeydi. 1480 zaferi, son derece kötü durumdaki şerefini, ününü düzeltmesine büyük ölçüde yardımcı olmuştu, ama yine de ihtiyatlı davranmak zorundaydı. Pierre d'Aubusson'un Cem karşısında takındığı tavır çeşitli biçimlerde değerlendirilmişti: Caoursin'e, Osmanlılarla imzalanan anlaşmayı ya da XI. Louis'nin kararsızlığına karşın şehzadenin Fransa'ya gönderilişini haklı gösteren metinler sipariş edilmesi gerekti.¹⁵ Oysa, ortaçağın sonunda, Kâfir ile çok iyi ilişkiler içinde olmak, hâlâ hoş karşılanmıyordu. Buna çaba harcayan Venedikliler pek imrenilmeyecek bir üne sahiptiler. Ayrıca Osmanlılarla yapılan çok uzun bir savaştan çıktıklarını belirtmiyorlar mıydı? 1494 yılında, Papa VI. Alessandro ile II. Bayezid arasındaki mektuplaşmanın yayınlanması unutulmaz bir rezalete neden olmuştu. Bu nedenle büyük olasılıkla, tarikat lideri Avrupa'da, aracı olarak tercih edilecek kadar padişahın yakın dostu gibi görünmekte bir yarar görmüyordu.

★

¹³ Bkz. Lefort tarafından yayımlanan (s. 46 - 50) 24 Ocak 1486 tarihli mektubu.

¹⁴ Bkz. Lefort, belge No.15 ve 17 (s. 79 - 84 ve 87 - 93).

¹⁵ *Mémoire sur le très célèbre pacte conclu par les Rhodiens avec le roi des Turcs Bajazet et Discours sur l'envoi du roi Zizime en Gaule et sur sa surveillance par les soins d'une garde diligente*, Vatin, Sultan Dжем, s. 305 - 323 ve 325 - 335.

Bütün bunların tersine tarikat padişah üzerindeki etkisinden zafer sağlayabilir ve kendini Hristiyanların koruyucusu gibi kabul ettirebilirdi. Cem'in tarikatın elinde oluşu ve bu olay nedeniyle Osmanlılarla aralarında oluşan bağlar, şövalyelerin açıkça padişah üzerinde pek çok kez baskı kurmalarına, Hristiyanlara yardım ve hizmet etmelerine olanak sağladı.

Batılılar Osmanlı seferlerinin yıllık gerçekleşme periyoduna alışmışlardı. Bu seferlerin hedefinin son dakikaya kadar gizli tutulduğunu da biliyorlardı. Böylece olanaklar elverdiği ölçüde padişahın askeri hazırlıklarından haberdar oluyorlardı. Marino Sanudo'nun 1496 yılından başlayan *Diarii*'leri, özellikle Venedikliler, Akdeniz'e kıyısı bulunan devletleri tehdit eden seferlerin habercisi olan çalışına aşamalarını tersanelerde izlemeye çalışıyorlardı. Rodos'taki tarikat liderinin etkisinden bu konuda yararlanılmasına şaşmamak gerekir.

1484 yılının başında ilk tehlike işareti belirdi. Önemli bir Osmanlı donanması hazırlık halindeydi. Pierre d'Aubusson, Mosco Perpiano'yu İstanbul'a göndererek hemen harekete geçti; elçisini sert konuşmakla görevlendirmişti: Cem'in varlığı nedeniyle, bu hazırlıklara son vermesinin kendi yararına olacağı padişaha bildirilecekti. Mosco Perpiano'nun tercihinin sertliği ölçüsünde bu gerçek bir ultimatomdu: Bu Rum görevliyi anımsıyoruz, Türkçe bildiği için, 1481 yılında, Peçin subaşı ile görüşmeler yapmak üzere vazifelendirilmişti! Bununla birlikte, II. Bayezid ona bir yüksek görevli gibi itibar göstermiş ve vezirlerini toplantıya çağırmadan önce de özel bahçesinde onunla baş başa görüşmüştü. O zaman padişah, vezirlerinin yanında, padişah donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan geçmeyeceğine dair söz verdi ve tarikat lideri ile aralarında barışın egemen olduğunu göz önünde bulundurarak bu şekilde davrandığını bildirdi.¹⁶ Topkapı Sarayı'nda bu olayla epey eğlenilmiş olmalı: Padişahın tarikat liderinin isteklerini tümüyle yerine getirdiği görülecektir, çünkü hazırlıklarını durdurmuyor, ama donanmasını Akdeniz'e indirmeyeceğine dair söz veriyordu. Oysa bu ödün onun için bir engel oluşturmuyordu, çünkü o Karadeniz'e sefer yapmayı tasarlıyordu! Gerçekten de Osmanlılar donanmalarının lojistik desteğiyle 1484 yılının temmuz-ağustos aylarında Tuna üzerindeki Kili'yi ve Dinyester üzerinde de Akkerman'ı fethettiler.

II. Bayezid'in de Mosco Perpiano'nun görevinin temelinde yatan biraz sert, münasebetsizce şantajdan alınmamış olması da dikkat çekicidir. Perpiano, yalnızca kibarca yanıt almakla kalmadığı gibi, tarikat liderinin

¹⁶ Caoursin'in bu elçi ile ilgili anlatısı tarikat arşivlerindeki üç belgeye dayanmaktadır (AOM 76166v^o sq.).

temsilcisi, 1483 anlaşmalarının görüşmecisi Hayreddin ile birlikte döndü. Osmanlı donanmasının kullanılış alanı konusunda d'Aubusson'a güvence veren bir mektupla birlikte Cem'in ödeneğini ve özellikle de fevkalade bir armağanı getiriyordu: Vaftizci Yahya'nın eli. Bu değerli kutsal kalıntıya sahip olmak elbette çok büyük bir saygınlık unsuruydu, çünkü Caoursin *Commentarium de translatione Sacre dextre Sancti Ioannis Baptiste Christi precursoris*'i¹⁷ kaleme alma zahmetine katlandı. Buradan öğrendiğimize göre, bir tören düzenlemek için 1480 kuşatmacılarının gelişinin yıldönümü olan gün seçildi.

Zaten bu tür bir girişim için koşullar da elverişliydi: Osmanlı donanmasındaki hazırlıklardan kuşkulanan Napoli kralı ile papa da tarikat liderinden padişaha baskı yapmasını istediler. Tarikat lideri de onlara görüşmeleri özetleyen mektupları ve II. Bayezid'in Rumca mektubunun Latince çevirisini göndererek yanıt verdi.¹⁸

Öyle görünüyor ki, papanın talebi üzerine, daha sonra 1484 yılında, Pierre d'Aubusson donanma hazırlıklarına son verilmesi için bir kez daha müdahalede bulunmuştu. Yeni Papa VIII. Innocente'yi de 26 Ocak 1485 tarihli bir mektupla durumdan haberdar etmişti. Bununla birlikte, tarih sıralamasında bir karışıklık olabileceği de düşünülebilir, çünkü bu olayla ilgili başka bir ize rastlanmıyor.¹⁹ Ama, 1486 yılının aralık ayının sonlarında tarikat lideri tarafından padişaha hitaben yazılmış olan bir mektuptan, d'Aubusson'un Osmanlı donanmasının o yıl denize açılmayacağına dair söz aldığını ve bunu da Batı'ya bildirmiş olduğunu öğreniyoruz. Gerçekten de, Topkapı Sarayı Arşivi'nde korunan 1486 yılının yaz aylarına ait tarihleri taşıyan iki belge, bu dönemde Pierre d'Aubusson'un donanmanın silahlandırılmasını kısıtlaması için padişaha ricada bulunduğunu doğrulamaktadır. II. Bayezid'i konudan haberdar etmiş olan İskender Bey, bu sorunu yerinde çözümlemekle görevlendirilmişti. Rodosluların endişelerini özetlediği ilk mektupta, İskender korsanlık nedeniyle silahlanmanın sürmesini gerekli görmekle birlikte padişahın da şövalyelere karşı manevi bir sorumluluğu bulunduğunu kabul ediyor ve padişaha şöyle yanıt vermesini öneriyordu:

17 Caoursin, *Opera*, Ulm 1496, fVIII r° - g VII r°.

18 Bkz. Vatın'ın Caoursin'den alıntı yaptığı, *Sultan Djem*, s. 338 sq. ve AOM 76167r°.

19 Thuasne (s. 129 sq.) başvurulmasını salık verdiği bu mektubun metninden söz etmez (*Epistolae virorum illustrium* adlı derleme No.55, Venedik, Martiana Kitaplığı, mss 174 cl X, Latinler). 1485 yılı Rodoslular için özel bir endişe konusuna tanık değildir. Bununla birlikte, çok dikkatli olan Venedikliler, 19 Şubat 1485 tarihinde, Osmanlıların zırlıklan nedeniyle dört adet üç sıra kürekli kadırga ile bunlardan altı tanesini orada donatıp silahlandırmak için gereken parayı Girit'e göndermeye karar verdiler (Noiret, s. 551). Nisan - Haziran aylarında, aynı yönde yeni önlemler alındı (*Id.*, s. 553).

“[Donanmam] size asla zarar vermeyecektir! Tarikat liderinin şerefine büyük donanmalar oluşturmamalıydım, ama gereksinim beni zorladığı için, bunu yapmalıyım ve de yapacağım.”²⁰

İskender’e verilmiş olan talimatların asıl metni bilinmiyor, ama Aralık 1486 tarihli mektubuna bakacak olursak, tarikat lideri bir noktaya kadar hoşnut kalmış olmalı. Bu tarihte yeniden endişeye düşen Pierre d’Aubusson zaten içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıkları tasarımlardan vazgeçmesi için padişaha bir kez daha baskı yapıyordu. Ancak biz 1487 yılında Osmanlı donanmasının denize açılmadığını kaydetmekle yetineceğiz. Ayrıca, bu başarıyı kendisine mal etmek isteyen tarikat lideri, padişahın onun hatırı için donanmasını silahlandırmadığını kanıtlayan bir mektubu önceden elde etmeden Kasım Bey’i Batı’ya göndermek istemedi. Cem’in temsil ettiği tehlikenin iması II. Bayezid’i ikna etmeye yetmedi ve Pierre d’Aubusson da bu belgeden vazgeçmek zorunda kaldı.²¹ Bu titizlik, şövalyelerin diplomasisinin belirgin bir örneğini oluşturur; şövalyeler padişah nezdinde yararlandıkları saygınlığı ve böylece de Rodos’taki varlıklarının Hristiyanlık için paha biçilemez yararını değerlendirme tasasını taşıyorlardı. Bu da Batı’da tarikat gelirlerine saygı duyulmasını ve tehlike anında da yardımına koşulmasını sağlıyordu.

185

Tarikat lideri daha az önem taşıyan işlerde de padişah nezdinde girişimlerde bulunmuştu. 1486 Nisan’ında Sakız podestası [vali] ve Maona’sından, sonra da adanın podesta ve tüccarlarından bir mektup aldı. Francesco Medico adlı biri, Osmanlı uyruklulara karşı korsanlık yapmıştı. Davayı *Tyro* kadisına götürmüş olan mağdurlar Sakızlılar tarafından zararlarının tazmin edilmesini istiyorlardı. Sahte tanıkları değerlendirerek kadıyı da korsanın Sakız’da ikamet ettiğine inandırıp aldatmışlardı; en azından Sakızlılar böyle olduğunu söylüyorlardı. Olay Osmanlı Sarayı’na da yansıdığı için, bu konuda tarikat liderinin tanıklığına başvurulması kararlaştırıldı. Sakızlılar da kendilerini desteklemesi için ricada bulunmak üzere ona yazıyorlardı.²² Gerçekten de Pierre d’Aubusson II. Bayezid nezdinde aracı oldu. Padişah Sakızlıların masumiyetine kesinlikle inanmadı, ama “tarikat liderinin hatırına”, suçluların aynı suçu bir daha yenilememeleri koşuluyla, olayın üzerine

20 D’Aubusson’un aralık 1486 tarihli mektubu Lefört tarafından yayımlanmıştı, s. 58 - 61. Osmanlı belgeleri, tarih sıralamasını izler, TKS E 5494 (ek no 8) ve TKS E 5300 (ek no 9).

21 Bkz. Lefört, belge 15 ve 17, s. 79 - 84 ve 87 - 93.

22 Olay Bosio II tarafından nakledilmektedir, s. 404 sq. Sakızlıların mektupları La Valetta’da saklanmaktadır (AOM 76199^v-200^v). Tarikat lideri *podesta*’dan 2 Haziran 1486 tarihli üçüncü bir mektup daha almıştı (AOM 76203^r : Bkz. Mizzi I, s. 57).

sünger çekmeyi kabul etti.²³ Bu, tarikat için bir saygınlık başarısıydı ve tarikat lideri yalnızca Maona'nın değil, Ceneviz dükünün, St. Pierre-aux-Liens kardinalinin ve Papa VIII. Innocente'nin teşekkürlerine de nail oldu.²⁴

*

Bu müdahaleler şövalyelere çıkar sağlıyordu. Zaten onlar da bunun bilincindeydiler. Yine de müdahaleler az sayıdaydı ve 1487 yılından sonra da, 1500 yılında Fransa kralının iki habercisinin gelişine kadar tarikatın padişah nezdinde girişimde bulunduğu görülüyor. Tarikat liderinin Edirne'deki temsilcileri, bu koşullarda, son derece tartışmalı bir rol oynamışlardı. Şunu da ekleyelim ki, padişah üzerindeki Rodos baskıları özellikle Osmanlı donanmasının silahlandırılması konusunda yoğunlaşıyordu ve Rodos da bu sorunların etkilediği yörelerin başında yer alıyordu. Demek ki, tarikatın Hristiyanlarla padişah arasında aracılık yaptığı doğru olmakla birlikte, bu ancak çok kısa bir dönem içinde gerçekleşmişti. O dönemde, Cem'in şövalyelerin elinde bulunduğu zamanı kapsamaktadır. Pierre d'Aubusson her fırsatta durumdan yararlanmasını bildi, ama sanki bunları kendisi istememişti. Acaba bu tutumu, Haçlı ruhuna saygıdan mı yoksa ihtiyattan mı kaynaklanıyordu? Belki de şövalyeler kendilerine sunulan ve Katolik Hristiyanlık ile Osmanlı İslam arasında bir köprü oluşturmak için elverişli ve olağandışı coğrafi bir durumdan yararlanma olanağını yakalayamadılar.

Bu nedenle, çok daha geniş bir uluslararası çerçevede gibi görünse bile, tarikat ile Osmanlı Sarayı'nın diplomatik ilişkilerinin temelinde yatan şey, o sırada her iki tarafı da ilgilendiren sorunların bir genel görünümü olarak da kabul edilebilir. Tarikat liderinin baskı girişimlerinin yoğunlaştığı 1484-1489 yıllarında, Osmanlı-Rodos ilişkileri gerçekten de iki çerçevede yer alır: Osmanlılar ile Memluklar arasındaki savaş; Cem'in geleceğiyle ilgili pazarlıklar.

*

* *

23 Bkz. TKS E 5300 : ek no 9.

24 AOM 76212^v 213^v ve 221^r. O zamanlar Ceneviz Dükü olan Kardinal Paul de Campofregoso'nun, tarikat liderinden Jacques de Campofregoso'nun Osmanlıların elinde tutulmuş bulunan eşinin özgürlüğüne kavuşmasına yardımcı olmasını isteyen 2 Ekim 1486 tarihli mektubunu da sayabiliriz (AOM 76209^v: Bak Mizzi I, s. 58).

ŞÖVALYELERİN OSMANLI - MEMLUK SAVAŞINA TEPKİLERİ (1485 - 1491)

II. Mehmed'in saltanat döneminden beri, Osmanlılar ile Memluklar, topraklarını ayıran Türkmen kabileler üstünde bir nüfuz kurma mücadelesi içindeydiler. Yıllar içinde, ilişkileri daha da kötüye gitmişti, çünkü sınırlı da olsa, Memluk sultanı Kayıtbay'ın Cem'e sağladığı destek padişahın hiç de hoşuna gitmemişti. 1484 Eylül'ünde, Memluk ordusu ile bağlaşıkları, Osmanlıların koruması altında bulunan Dulkadiroğulları şehzadesi Alâüddeve'yi savunmak için gelen Kayseri valisini bozguna uğratmışlardı. Bu, 1491 yılına kadar sürecek olan bir savaşın başlangıcıydı. Olayın gelişmesi bu bölümün konusunu oluşturmamaktadır. Çarpışmaların başlıca Kilikya'da, özellikle de Tarsus ve Adana yöreleri çevresinde meydana geldiğini ve çatışmanın sonucundan, Memlukların Osmanlılardan daha fazla hoşnut kaldıklarını anımsatmak yeterli olacaktır.

*

Rodosluların Suriye-Mısır ile Anadolu'daki ticari çıkarları ve bu topraklar arasındaki ticari ilişkilerde oynadıkları rol nedeniyle St. Jean tarikatının bu anlaşmazlık, karşısında ilgisiz kalamayacağı kabul edilmelidir. Ayrıca, Doğu Akdeniz'deki iki büyük Müslüman güce ait kuvvetler dengesindeki bir değişiklik, şövalyelerin bölgedeki konumu için ağır sonuçlar doğurabilirdi. Savaşın patlak verdiği anda, şövalyeler Osmanlılarla barış içindeydiler; ama aynı zamanda Kahire sultanı ile de. Gerçekten de, yukarıda sözü edilen 1481 yılındaki birkaç çarpışmadan sonra ilişkiler düzelmmişti. 10 Mayıs 1484 tarihinde, kurul, Memluk sultanının Doğan (Duan) Ağa adlı biri olan elçisi vasıtasıyla talep ettiği barışı sonuca ulaş-

tırmaya karar verdi. 12 Mayıs tarihli metin, ayın 13'ünde kurulda okundu ve kurul da anlaşma ile tarikat liderinin Kayıtbay'a hitaben yazılmış mektubunu taşıyan Doğan'ı geri göndermeye karar verdi. Doğan'a anlaşmanın onaylanmasında hazır bulunmakla görevlendirilen ve Rodoslu bir Rum olan Vassyly Aoneth de eşlik ediyordu.¹ Anlaşma, barış halini ve insanların ve gümrük vergileri ödenmek kaydıyla malların serbest dolaşımını öngörüyordu; İskenderiye'deki Rodos konsolosunun hukuksal ayrıcalıklarını saptıyordu; son olarak da, korsanlar tarafından Rodos'a getirilen tutsaklar üzerinde Memluklara bir şüfa hakkı tanıyordu. O halde, her iki güçle de olan ilişkiler iyi durumdaydı. Benimsenecek durumu belirlemek aslında zor değildi.

Tarikat lideri ile kurul hemen ihtiyat önlemlerini aldılar. Gerçekten de, 29 Temmuz 1484 kararlarının Memluk devletinin sınırlarındaki durumun gelişmesiyle ilişkili oldukları varsayımı kabul edilebilir: erzak, kurşun, buğday, "topçuluk" için gerekli kerestenin satın alınması, asker hizmete alma... 1485 Mart'ı için öngörülen bu takviyeleri beklerken, Rodos'ta önemli çalışmalara giriliyordu: "topçu sınıfının düzeltilmesi, surların (özellikle topların yer aldığı mevkiller) onarımı, hendeklerin kazılması."²

Tüm bu hareketlilikten kısa sürede haberdar olan Limni'deki Hüseyin Bey, endişe verici bir etkinliği padişaha hemen haber vermekte gecikmedi; çünkü mali ödünler ve Osmanlı saldırısı karşısında korunacakları yolundaki güvence karşılığında Cem'in kendilerine verilmesini isteyen Memluklar adına, Doğan isimli birinin Rodos'ta görüşmeler yapmakta olduğunu öğrenmişti.³ 1484 yılında Memluklar adına görüşmeler yapan Doğan bize yabancı değildi. Hüseyin'in raporunu okuyunca, 1485 yılında tarikat liderini görmeye gelen adı bilinmeyen elçinin kendisi olduğu tahmin edilebilir. 24 Mayıs'ta, bu kişi gerçekten de Kayıtbay'ın tarikatın durumu ve Cem'in kişiliğiyle ilgili önemli önerilerde bulunduğunu kurula bildiriyordu. Bu durumda Pierre d'Aubusson tarikat adına görüşmeleri yürütebilecek yetenekte bir elçinin Kahire'ye gönderilmesini öneriyordu. Açıkça Memlukların tarafını tutmak niyetinde miydi yoksa yalnızca, önemsiz, basit vaatler karşılığında, görüşmelerden farklı çıkarlar –özellikle de mali alanda elde etmeyi mi tasarlıyordu? İlerideki davranışı ikinci varsayımın geçerliğini olası kılıyordu. Alınacak kararın ağır sonuçlar doğurma olasılığı karşısında, kurul, izlenecek siyasetin tanımlanmasında tarikat liderine yardımcı olmak üzere bir heyetin görevlendirilmesine karar

1 AOM 76168r^o-169r^o.

2 AOM 76176r^o-177r^o.

3 TKS E 6071/16 : Bkz. ek no 7.

verdi.⁴ Nihayet 1485 Haziran'ında, bir Hristiyan birliği sağlanmadan, Cem'in yerinin değiştirilemeyeceğine ve Kayıtbay'a da, papanın onayı olmaksızın şehzadenin kendisine teslim edilemeyeceğinin yazılı olarak bildirilmesine karar verildi; kaldı ki, papa da Cem'i ele geçirmek istiyordu.⁵

Bu yanıt kesin değildi, çünkü 1487 yılında Pierre d'Aubusson şehzadenin Mısır'da yaşayan annesiyle Cem'in iadesi konusunda çevrilen karanlık dolapları yeniden gündeme getirdi.⁶ Oğluyla mektuplaşmakta olan anne, o tarihlere doğru tarikat lideri ile bağlantı kurdu. Hatta o dönemde görevinin tam olarak ne olduğu bilinmeyen bir adamının da Rodos'ta bulunduğu sanılıyor. Öbür yandan, Kayıtbay'ın rızası ile ya da rızasının dışında, kendi erkek kardeşi Ali'yi, bu konuda bir şey bilinmemesine karşın, bir danışma ya da görüşme nedeniyle görevlendirmişti. Cem'in eski yoldaşı olan kuzeninin seçilmesi kuşkusuz bir raslantı değildi. Ayrıca Memluklarla şövalyeler arasında aracılık yapan ve şehzade için bir izin belgesi istemek üzere Firenk Süleyman ile 1482 yılında gelmiş olan Doğan'ın da aynı kişi olup olmadığı düşünülebilir. Cem, ayrılırken kendisini tarikat lideri nezdinde temsil etmesi için onu adada bırakmamış mıydı?⁷ Demek ki Cem Memluklar ile şövalyeler arasındaki ilişkilerde başrolü oynuyordu. Her ne olursa olsun, Pierre d'Aubusson yüksek rütbeli bir şövalyeyi Kahire'ye gönderdi ve tutuklunun salıverileceğine dair belirsizce söz vererek, Sudan'dan ve şehzadenin annesinden 20.000 altın aldı.⁸ Pierre d'Aubusson'un, özellikle de Cem'in geleceğinin Avrupa'da hararetle görüşüldüğü bir sırada elindeki rehineyi Memluklara vermeyi tasarlamış olması kuşkuludur. En büyük olasılık kendini para koparıcı biri yerine koymuş olmasıydı ve belki de 1485 yılında Kahire'ye bir elçi gönderilmesini önerirken bunları düşünüyordu.

Kayıtbay 1488 yılında⁹ Cem'in kendisine teslim edilmesi için yeniden girişimde bulundu, ama başarılı olamadı. O halde Hüseyin Bey 1485 yılında boş yere kaygılanıyordu: Şövalyeler ihtiyatlı tarafsızlıklarını sürdürdüler, öyle ki onların bu tutumları 29 Nisan 1485 tarihinde, "[Mısır] Sultanının elveriş-

4 AOM 76182v°.

5 Bkz. Bosio II, s. 402.

6 İzleyen gelişme *Vâkı'ât'a* 15. r° (Vatin, *Sultan Djem*, s. 174); Lefört, s. 71 - 78; TKS E 1461 (ek no 13) dayanmaktadır.

7 Bkz. AOM 76106v°, 114v°.

8 Pierre d'Aubusson, değişim için 300.000 altın ile Cem'in oğlu olan ve Mısır'da yaşayan Murad'ı talep ediyordu. Acaba Rodos üzerinden Fransa'ya gönderdiği adamlarını korumak için mi, yoksa ödenmiş olan 20.000 altınla yetinmeyerek mi? Kayıtbay tarikat liderinin temsilcisini rehlin aldı ama, Cem'in annesi, belki de oğluna karşı misillemeden çekindiği için, bu rehinenin serbest bırakılmasını sağladı.

9 Bkz. aşağıda.

li durumuna karşın Osmanlıları kızdırmamak için”, İskenderiye’den Suriye’ye giden arpa ve bakla yüklü bir geminin Rodos limanına girişine izin vermeme-lerine neden olmuştu.¹⁰ Bununla birlikte Rodoslular Mısır ile olan ticari ilişkilerini sürdürdüler. Zaten Papalık devleti de, Rodosluların Memluk topraklarında yiyecek, zift ve tersanelerde kullanılmaması kaydıyla kereste satmalarına izin vermişti.¹¹ İşte böylece 11 Aralık 1487 tarihinde, tarikat, ciddi bir kıtlığın egemen olduğu Mısır’a gidip buğday satmaları için uyruklarına ve bağımlılarına izin vermekte sakınca görmemişti.¹² Ama, görünüşe göre şövalyeler Osmanlıların düşmanlarına bu “insancıl yardımın” ötesinde bir şey götürmemişlerdi. Yukarıda söz konusu edilen entrikalara gelince, II. Bayezid bunlardan haberdardı, çünkü bu konuyu en iyi şekilde onun hafiyelerinin raporlarından öğreniyoruz; ama padişahın nasıl tepki gösterdiğini bilmek güç. Her ne olursa olsun, “varlığının neden olabileceği ağır sakıncalara meydan vermemek için” 1 Ekim 1487 tarihinde Cem’in kuzeni Ali Bey’i Kahire’ye geri göndermeye karar verirken ağırlığını ihtiyatlı davranmaktan yana koymuştu.¹³

Böylece sonuç olarak, tarikat çatışmadan siyasal ya da askeri yönden yararlanma eğilimine karşı direndi ve gerçek bir tarafsızlığı korudu.

*

Osmanlılar tarikat ile Memluklar arasındaki ilişkileri kuşkuyla sorup araştırırken, Rodoslular da kendi taraflarından Osmanlıların askeri hazırlıklarını şüphe içinde izliyorlardı. 1484 yılında Osmanlı deniz donatılarının, zaten yerinde gerekli önlemler almış olan tarikat liderini çok kısa süre içinde müdahale etmeye götürdüğünü gördük.¹⁴ Ama bir Osmanlı-Memluk savaşında, harekâtın sahnesi kaçınılmaz olarak Rodos’a çok yakındı. 1486 yazında, padişahın oldukça önemli bir donanma hazırlamakta olduğu öğrenilince, halkın kapıldığı korku kuşkusuz böylece açıklanır. O sırada Osmanlı Sarayı’na gönderdiği bir raporda İskender Bey gerçek bir gösteriden söz eder:¹⁵

10 AOM 76181r°.

11 VIII. Innocent’nin 19 Nisan 1488’de yinelenen 10 Kasım 1486 tarihli izni: Bkz. Mizzi I, s. 59 ve 61.

12 Bkz. AOM 76223r°, Lefort, s. 75.

13 *die eodem fuit deliberatum quod Haly Behy frater matris Zyzymy Sultani vadat Caeras propter nonullos respectus et ad evitandum scandalum quod eius occasione contingi posset* (AOM 76220r°). Bununla birlikte Ali Bey *persona grata* olarak Rodos’ta kalıyordu, kuşkusuz belki de o sıradaki entrikaların baş oyuncularından biri olduğu için. Gerçekten de 5 Ekim 1487 tarihinde tarikat lideri özgürce tarikat topraklarına gelmesine, orada yerleşmesine ve oradan ayrılmasına olanak sağlayan bir izin belgesini kendisine vermişti (AOM 389202r°).

14 Limanda alıkoyduğu gemileri ancak 23 Nisan’da, padişahın donanmasının Çanakkale Boğazı’ndan geçmeyeceği haberini aldıktan sonra serbest bırakmıştı (AOM 76166v°).

15 TKS E 5494 (ek no 8).

“Moschos’un oğlu elçilik göreviyle bulunduğu Dersaadetden geri döndü. [Anlatısında] üç-dört yüz gemilik bir donanmanın silahlandırılmış olduğunu ve denize açıldığını yanıtladı. Padişahın durumu böyleydi, kâfirler kendi aralarında şaşkına döndüler. Rodos [kentinin] içinde bir gösteri yapıldı. Topluluklar halinde tarikat liderine gittiler. Halk ona şu sitemkâr kınamalarda bulunarak isyan etti: Kendi ocağını kendi ellerinle söndürdüğünü gördün mü? [Sonra] şunu da dediler: Benim ülkem bu donanmaları istemiyor. Yansın [bu gemiler] !”

Tarikat arşivleri bu halk hareketlerinden söz etmiyor, ama İskender’in raporunun doğruluğundan da kuşku duyulması için bir neden yok. Zaten 23 Haziran 1486 tarihli bir kararda da tarikat liderinin uyruklarının kaygı izleri görülüyor: Osmanlılarla barışın sürmesine karşın, bir Osmanlı donanmasıyla ilgili söylentiler nedeniyle, halka güven vermek için İstan-köy’deki tarikat lideri yardımcısı durumdan haberdar ediliyor ve kendisine küçük bir takviye kuvveti gönderiliyordu.¹⁶ Öte yandan, Castellorizo sakinleri, Osmanlı donanması Çanakkale Boğazı’na geri dönünceye kadar, kadın ve çocukların Rodos’a sığınmalarını tarikattan aynı anda isteyecek kadar korkmuşlardı.¹⁷ Demek ki İskender’in değindiği ürküntünün izleri fark ediliyor. Tuhaf bir şekilde, Rodoslular, Osmanlılarla sanki halkın çıkarına olduğu kadar tarikatın yararına da olan bir uzlaşma siyasetini benimsediği için Pierre d’Aubusson’a adeta serzenişte bulunmuşlardı. Korkuya kapılmış bir halkın kükremelerinden de fazla bir tutarlılık beklemek gerekir. Zaten, tarikat liderinin de davranışında herhangi bir değişiklik meydana gelmedi. Bu dönemde kayda değer güvenlik önlemi de fark edilmiyor.¹⁸ Bununla birlikte, halkı yatıştırdıktan sonra, padişaha bir mektup göndermekte gecikmedi. Bu mektupta elbette Osmanlı donanmasının lağvedilmesini talep etmiyordu, ama daha az endişe verici boyutlara indirilmesini istiyordu. Ayrıca “adalarından hiçbirine, öbür adalara ya da herhangi bir kimseye” zarar verilmeyeceği güvencesini elde etmek istiyordu. Pierre d’Aubusson’un, deniz işlerinde padişah nezdinde müdahalede bulunduğu her zamanki gibi, bu ifadeyle de, Doğu Akdeniz’deki tüm Hırs-tiyan topraklarının koruyucusu gibi davrandığı kaydedilmektedir.¹⁹

¹⁶ AOM 76203v°.

¹⁷ AOM 76203v°sq. (30 Haziran 1486 tarihli karar).

¹⁸ En azından ben izini bulamadım. Bununla birlikte Bosio (II, s. 403) padişahın hazırlıklarının tarikat liderini, 31 Temmuz 1486 tarihinde kurula adanın ve kentin savunmasını hazırlama önerisinde bulunmaya kadar götürdüğünü belirtiyor. Ama, Hazine’nin büyük gemisi ile tarikat liderinin *barcia*’sının geri çağırılış tarihi Thuasne’in yazdığı gibi 31 Temmuz (s. 135) değil, Bosio’nun işaret ettiği gibi 18 Kasım 1486’dır.

¹⁹ O tarihte, özellikle Sakız’ı, ama belki de Napoli krallığını da düşünmüş olması muhte-

Başka ilginç bir nokta da, padişahı temsil etmekle görevli İskender Bey'in tepkisidir. Önce tarikat liderinin adamını Osmanlı Sarayı'na götürmeyi reddetti ve "kurye ile gönderilmeyi gerektiren işin gerekçesini açıklamasını isteyerek" bu kişiyi Rodos'a geri gönderdi. Mesajı iletmek İskender'in göreviydi. Yine de muhatabının ısrarı karşısında geri adım atmakla birlikte, efendisine denizcilikle ilgili hazırlıklarını sürdüreceğini bildiren bir de kesin yanıtı kaleme aldı; "çünkü denizde çok sayıda korsan gemisi vardı" ve İskender orada görüşmeler yapmak üzere görevlendirilmişti ve bir kuryenin gönderilmesini haklı gösterecek bir neden de yoktu. İskender açısından, Rodoslularda kaydettiği kuşkular, büyük olasılıkla sürdürdüğü görüşmeler bakımından yararlı bir neden oluşturuyordu, bu endişenin denizcilik işleri ve Mısır savaşıyla doğrudan ilişkili olmadığı da görülecektir. İşte bu nedenle, kibar bir yanıt salık verirken, Rodos karşısında bir sertlik siyasetinden yanaydı. Belki de tarikat liderinin elçisinin padişaha kadar ulaşmasına izin verirken gösterdiği kararsızlığın ve buna koşut olarak, şövalyelerin ısrarının da bir nedeni burada görülebilir: Cem olayını ve daha da genel olarak, tarikat ile olan ilişkileri, II. Bayezid, görüldüğü gibi, bazen vezirlerinin bile haberi olmadan görüşerek onları bir tür "özel konuları" haline dönüştürmüştü. ●ysa onun benimsemiş olduğu siyaset oldukça uzlaşmacıydı ve bu da Osmanlı yetkililerinin hiçbirinin hoşuna gitmiyordu. Özellikle de Gedik Ahmed Paşa, onaylamadığını iyice belirtmişti. İskender'in, konuyla ilgilenme fırsatı kendisine verilecek olsa, II. Bayezid'in fazla yumuşak davranmasından endişe etmesi de olanaksız değil. Şövalyelerin ısrarı da aynı hesaplara açıklanabilirdi. İşin sonunda, herkes kısmen hoşnut kaldı: Padişah İskender'in tam yetkili olarak kendi adına görüşebileceğini teyit etti, ama öbür yandan da donanmasını o yıl çıkarmamaya söz vermiş gibi göründü.²⁰

Bununla birlikte, Osmanlı hazırlıkları sürdü. Osmanlılarla Memluklar arasında barış anlaşması yapılacağı söylentileri dolaştıkça Rodos'ta kaygı duyuluyordu. Bu donanımların, silahlanmaların amacı bilinmiyordu ve güvenini koruduğunu söyleyen tarikat lideri, bununla birlikte fazladan bilgi elde etmek için casuslar gönderiyordu.²¹ 1486 Kasım'ında bazı önlemler alındı: Gelecek nisan ayı için büyük gemi ile tarikat liderinin *barc-*

meldir: Gerçekten de Kral, II. Bayezid'e baskı yapması ve donanmasını kendi devletlerine doğru yola çıkarmasını engellemesi için Teramo piskoposu olan Francesco de Parezz'i, ona elçi olarak gönderdi: Bkz. Thuasne, s. 144 sqq. Bununla birlikte *Libri consiliorum*'larda bu elçilik göreviyle ilgili iz bulamadım.

20 Bkz. yukarıda s. 185.

21 Bkz. Lamansky (s. 270 -272) tarafından yayımlanan iki mektup, İstanköy balyosu Carmandino'nun (23 Kasım 1486) ve Pierre d'Aubusson'un (23 Ocak 1487) tarihli mektupları.

bia'sı geri çağırıldı ve bir büyük geminin inşasına karar verildi.²² Özellikle de, 1486 Aralık'ının başında, tarikat lideri padişaha daha önce sözü edilen ve donanmasını çıkarmayacağına dair verdiği sözü ona hatırlatan mektubu yazdı. 13 Şubat 1487'de, ki bu tarihte kurul, harekete hazır bir Osmanlı donanmasının varlığı nedeniyle Fra Honoratus Gyrault'nun fustası için bir izin talebine yanıtını verirken²³ Rodosluların endişeleri yok olmamıştı. Bu kuşklara yeniçerilerin Rodos bölgesine doğru hareketi neden olmuştu, öyle görünüyor ki Pierre d'Aubusson da, şüphesiz 21 Şubat 1487 tarihinden önce hareket etmiş olan Davud Paşa'nın seferini ima ederek İskender Bey'e yakınıyordu.²⁴

Görünüşe göre, Osmanlı Sarayı'nın bir gidiş dönüşün sonunda İskender bir kez daha tarikat liderine padişahın yanıtını getirmişti. Raporunun daha ilk cümleleri hızla Osmanlılar kadar şövalyeler için de çok önemli olan gemi-ler sorununu çağırıyordu:

“Önce gemiler konusundan söz ettik. Mutabakatını reddettikten sonra, uzun bir görüşmenin sonunda nihayet şu yanıtı verdi: Padişahın emriyle belirtilen taleplere uygun olsun. Bu gemi işinde [bizim açımızdan] hiçbir engel yok. Dilediğiniz gibi yapın.”

Bu sözler oldukça şaşırtıcı. Gerçekten de Osmanlı donanmasının 1487 yılında denize açılmadığı biliniyor. 28 Mayıs 1487 tarihinde amiral Fra Merlo de Piozascho ile St. Pierre şatosunun kaptanı olan François de Bossolx'e Rodos'tan ayrılma iznini verirken kurul, ancak padişaha olan inançtan kaynaklanabilecek bir güven sergiliyordu. Ayrıca, 24 Nisan 1487 tarihli bir mektupla, Pierre d'Aubusson'un II. Bayezid'den, Rodosluların bir talebi üzerine gemi donatımlarından, silahlandırmalarından vazgeçtiğini doğrulayan bir belge istemiş olduğu söylenmişti.²⁶ Bununla birlikte, İskender geri adım atanın padişah değil, ama tarikat lideri olduğu izlenimini bırakıyor. Bununla birlikte, Pierre d'Aubusson, Osmanlıların denizcilikle ilgili çalışmalarını sürdüreceğini kabul etmesine karşın, gerekli olan bu donatımların, silahlanmaların Hristiyanları değil, Mısır'ı hedef aldığına ikna edildiği sonucu çıkarılabilir mi?

*

²² AOM 76206v° s. 4.

²³ AOM 76209r°.

²⁴ Bkz. Reindl, s. 171 No.42. Tarikat liderinin itirazı İskender tarafından 1487 Şubat'ının ikinci yarısında yazıldığı sanılan bir mektupla padişaha iletılmıştır (TKS E 1460: ek no 11). Aşağıdaki satırlarda bu belgeden yararlanılmıştır.

²⁵ AOM 76215r°.

²⁶ Bkz. yukarıda, s. 185.

1487 yılının sonunda, –kendi hesaplarına endişelenen– Venedikliler arasında, padişahın ilkbaharda yelkenli yüz gemiden oluşan bir donanmayı sefere göndereceğine dair söylentiler dolaşıyordu.²⁷ Bununla birlikte, Rodos'ta 11 Aralık tarihinde bile bir donanma tehdidinin bulunmadığına inanılıyordu.²⁸ Oysa 21 Şubat 1488 tarihinde, Osmanlıların gemilerini donatıp silahlandığı haberi duyulunca işler değişmiş ve kurul St. Pierre şatosuna en kısa sürede erzak ve mühimmat göndermişti.²⁹ Osmanlı donanması 18 Mart'ta demir aldı. Donanmanın kimi tehdit ettiğinden habersiz olan tarikat lideri ile kurul bir dizi önlem aldılar:³⁰ 27 Mart'ta limandaki gemilerin alıkonulması (özellikle de mürettebatı parayla çalışan bir Bask barzasının); İstanköy ve St. Pierre şatosuna takviye gönderilmesi; 2 Nisan'da erzak ve mühimmat önlemleri; 14'ünde yüksek dereceli ve 15'inde de yardımcı dört kaptanın görevlendirilmesi; Rodos ve Sömbeki sakinlerine saldırı anı için öngörülen sığınaklara yerleşme emri. Tüm bunlar Rodosluların bir kuşatmaya maruz kalmaktan çekindiklerini düşündürüyor. Böylece bir önceki yıl verilmiş güvencelerin ve Osmanlılarla sürdürülen iyi komşuluk ilişkilerinin şövalyelerin güvensizliğini, kuşkusunu azaltmamış olduğu anlaşılıyor.

Emin olmakta gecikmediler. Elbette, 22 Nisan'da kurul, herhangi bir olay endişesiyle, kereste toplamakla görevli gemilerin Anadolu kıyılarına gönderilmesini yasakladı. Ama bu karar bile, bunalım doruk noktasında da olsa, ticari ilişkilerin sürdüğünü kanıtlıyor. Ayrıca şövalyeler özellikle de yakın geçmişte bir Biskay barzası tarafından gerçekleştirilen korsanlığın geri tepmesinden çekiniyorlardı.³¹ Nedeni ne olursa olsun, kurul aynı gün hal-kin yığınak yapına, belli bir yerde toplanma önlemlerini erteledi: Ulaşan yeni haberlere göre, Rodos artık tehdit altında değildi.³² Gerçekten de, Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın yönetimindeki Osmanlı donanmasının tarikatın adalarına karşı herhangi bir saldırı niyeti yoktu. Donanma olaysız şekilde Rodos açıklarından geçti, öyle ki 29 Mayıs 1488 tarihinde, bu donanmanın üç aydan önce geri dönemeyeceğini, o anda da kuşatmanın olanaksızlığını fark eden kurul, limanda alıkonulan gemilerin salıverilmesine karar verdi. 6 Haziran'da, öbür yerlere gönderilmiş olan takviye kuvvetler de serbest bi-

27 Bkz. Malipiero I, s. 138.

28 AOM 76223r°.

29 AOM 76225r°.

30 AOM 76227r°-228r°. Malipiero ilkbaharda Osmanlı donanmasının geçişi sırasında tarikat liderinin limanda yüz gemisi bulunduğunu ileri sürüyor (I, s. 138).

31 AOM 76228r°.

32 AOM 76228r°.

rakıldı.³³ Tam bu sırada, Memluk sultanının elçisi olan Riccio di Marino adında biri Rodos'a geldi. 10 Haziran'da görüşülen elçi, elbette Cem'in kendilerine teslim edilmesine karşılık, Osmanlılara karşı bir ittifak önerdi. Tarafsızlık siyasetine sadık kalan tarikat lideri, parlak sözlerle elçiyi geri gönderdi: Böylece yüreklenen Kayıtbay, tarikatın tarafsızlığını sürdürürmüş gibi görünmesine karşın, II. Bayezid'e karşı durabilirdi.³⁴

Osmanlı donanması yeniden Rodos'tan geçeceği için bu gerekiyordu. Bu bekleyiş içinde, 28 Temmuz'da Fra Fluvian'ın istediği izin geri çevrildi³⁵ ve 25 Ağustos ile 4 Eylül'de yeni güvenlik önlemleri alındı. Ama ilkbahardaki savaş telaşından çok uzaktılar. Burada söz konusu olanlar alışılmış önlemlerdi; bir saldırı değil de bir olay tehlikesini çağırıştıran 4 Eylül kararının terimleri bunu kanıtlar.³⁶

Gerçekten de, her şey mükemmel şekilde gelişti. 8 Eylül 1488 tarihinde Rodos sularına varan Ahmed Paşa, trampet sesleri ve top atışlarıyla adalıları selamladı, sonra tarikat liderine hitaben yazılmış nazik bir mektubu da bir görevliyle gönderdi. Olayın, o günün anısına, edebi bir anlatı halinde kurulun kayıt defterine işlenecek kadar önemli olduğuna karar veren Caoursin, Ahmed Paşa'nın elçisine gösterilen olağanüstü saygı konusunda ısrar eder.³⁷ Böyle bir gün gerçekten de tarikatın saygınlığını artırabilirdi. Zaten, hemen ertesi gün, Pierre d'Aubusson, Papa VIII. Innocente'ye bir rapor gönderdi.³⁸ Bununla birlikte, paşanın davranışı bir de siyasal anlam taşıyordu: Şövalyelerle Osmanlılar arasındaki ilişkilerin nitelikli düzeyini açıkça ilan ederken, Osmanlı donanmasının kumandanı şövalyelerin benimsemiş olduğu iyi niyetli tarafsızlık siyasetini kabul ediyor ve geçerli sayıyordu. Bu aynı zamanda bir uyarıydı da; çünkü Cem'in Avrupa'daki varlığına karşın, padişah, 1480 yılından beri ilk kez, Akdeniz'e bir donanma göndermekten çekinmemişti. Öte yandan, Ahmed Paşa'nın elçisine gösterilen olağanüstü saygıyla, tarikat lideri de mesajın anlaşıldığını açıklamıyor mu?

★

³³ AOM 76229r°.

³⁴ Bkz. AOM 76231r° ve Pierre d'Aubusson'un Papa'ya yazdığı bir mektup (Lamansky, s. 276 sq.): *Ad suum principem cum renūsi, postulatūrum spe non omnino vacuum, cum fidelī catholice honoris causa, tum ad hostis tyranni vires propulsandas, cum non parum christianorum intersit, ne ipse inimicus de Soldano victor evadat.*

³⁵ AOM 76234v°.

³⁶ AOM 76239r° ve 240r°: *Consideratis novis de reditu classis turcensisque transitura est per mare rhodium et insulas Religionis ad obviandum inconvenientibus infidelium fuit deliberatum (...) quod mittatur succursus ad Langonem et insulam Symis et ad alia loca.*

³⁷ AOM 76240r°-v°.

³⁸ AOM 76243r°-v°.

Osmanlılarla Memluklar arasındaki savaş bazen şiddetli, bazen hafif biçimde 1491 Mayıs'ına kadar sürdü. Bununla birlikte, 1488 sonbaharından başlayarak, pek çok neden yüzünden, Osmanlılarla şövalyeler arasındaki ilişkilerde ilk sıradaki yerini kaybetmişti. Hersekzade Ahmed Paşa'nın 8 Eylül'deki geçişinin istenen- amacı Rodosluların endişesini yatıştırmaktı. Zaten, o tarihten sonra da şövalyeleri tedirgin edecek herhangi bir Osmanlı deniz hazırlığı kaydedilmiyor. Son olarak, 1488-1489 kışında Cem'in Roma'ya götürülüşü, durumu büyük ölçüde değiştirmişti. O halde bu konuyu burada kapamak ve şu ana kadar süregelmiş olan hadiselerin ışığı altında, tarikatın benimsemiş olduğu davranışı tanımlamaya çalışmak mümkündür.

Savaşçılar eşit şekilde güçlüydüler. Memluklar düzenli biçimde savaşları kazanıyorlardı, ama zaferlerinden yararlanamıyorlardı. Çatışmayı alevlendirmek ve Osmanlılardan değişik çıkarlar elde etmek için Memlukları desteklemek çekici gelebilirdi. Gerçekten de Pierre d'Aubusson, VIII. Innocente'ye yazdığı bir mektubunda, Kayıtbay'ı yüreklendirmenin yararlarından söz etmişti, ama durumdan özellikle kısa vadeli ve bilhassa mali yararlar elde etmek istemişti. Sonuç olarak, Rodos Memluklarla diplomatik ve ticari iyi ilişkiler sürdürdüyse de, Memlukların önerileri her zaman nezaketle geri çevrildi. Şövalyelerin esas çabası padişahı kızdırmamaktı. Topraklarının bu kadar yakınındaki bir gücün donanması ve ordusu şövalyeler için bir tehdit oluşturunuyordu. İlk önce kendilerini düşünerek pek çok kez Osmanlı Sarayı ve tercihan da maiyetindekilerden daha uysal olduğuna inandıkları II. Bayezid üzerinde baskı kurmak istediler. Şurası gerçek ki padişah tarikat liderine ve elçilerine karşı son derece kibar davranıyordu ve Cem tehdidi de, egemen olan gerçek uyum içinde hiç kuşkusuz büyük etki yapıyordu. Bununla birlikte, olayların biraz belirgin, kesin incelemesi de, Batı'daki propagandayı amaçlayan görüşlere ve Rodosluların palavracılıklarına karşı, Osmanlıların her zaman onların tepesinde olduğunu kanıtlar.

*

* *

CEM'İN GELECEĞİ: ROMA MI YOKSA RODOS MU? (1485-1487)

Memluklar ile olan anlaşmazlığı ve çatışması sırasında, Osmanlı Sarayı elbette şövalyelerin tarafsızlığını takdir etmişti. Ama, tarikat lideri ile olan ilişkilerinde II. Bayezid'in tek bir büyük kaygısı vardı: Erkek kardeşi Cem'in geleceği. Şehzadenin Fransa'ya gönderilişi kabul edilmesi gereken bir oldu bittiydi, ama 1483 antlaşması açık ve kesindi: Şövalyeler Cem'i alıkoyacaklarına söz vermişlerdi. Başka bir deyişle, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iç savaşı kışkırtmasına izin vermeyeceklerdi. Bu koşul tarikatın elindeki rehineyi başka bir güce vermeyeceği anlamına geliyordu. II. Bayezid bu konuda kendisini aldatıp aldatmadıklarından emin olmak ve belki de ayakbağı olan bu şehzadeyi öldürtme girişiminde bulunmak üzere, resmen ya da gizlice, Fransa'ya çok sayıda adam gönderdi. Ama, padişaha göre, tarikat lideri ancak Cem'i Rodos'a geri getirerek antlaşmaya saygı duyduğunu daha iyi şekilde gösterebilirdi. Gerçekten de İ. H. Ertaylan'ın da kaydettiği gibi o dönemde, Osmanlılarla Pierre d'Aubusson özellikle bu konuda görüşmeler sürdürdüler.¹

*

Osmanlılar güvenmemekte haklıydılar, çünkü tarikat lideri, 1484 yılının sonunda, Venediklilere şehzadeyi teslim etmeyi gizlice önermişti. Pierre d'Aubusson'u bu şaşırtıcı ikrama neyin ittiğini saptamak güç, çünkü Rodos arşivlerinde böyle bir ize rastlanmıyor. Ne olursa olsun, Osmanlılarla dost kalmaya önem veren Venedikliler, bu mesajı yok saydılar.² Şövalyeler pek çok kez Cem ile ilgili öneriler aldılar, bunların arasında yalnızca Kayıtbay'ınkiler değil (1485, 1487 ve 1488 yıllarında), Napo-

¹ Bkz. Ertaylan, s. 205 - 207.

² Bkz. Lamansky, s. 208 sq.

li (1485 yılında)³ ve Macar (1488)⁴ krallarının ki de yer alıyordu. Heps i de o dönemde tarikat tarafından benimsenmiş olan barışseverliğin belirticisi olan bir yan ıtla geri çevrildi: Osmanlı tahtının vârisi olan şehzadeden el-verişli şekilde yararlanmalarına olanak sağlayacak yeterince güçlü bir Hıristiyan birliği oluşturulamadıkça, yararsız ve tehlikeli hareketlerden kaçınmak yerinde olurdu.⁵ Papa VIII. Innocente bile, 1485 Ocak'ında, yeni seçilmesi nedeniyle kendisini kutlamaya gelen Rodos elçilerine rehine-yi elde etmeyi arzuladığını bildirmişti. Tarikatın temsilcileri ihtiyatlı davranarak bu konuda bir talimat almamış olduklarını belirttiler.⁶

Siyasal durumun İtalya'da son derece karışık olduğu bir dönemde Cem'i papaya emanet etme düşüncesinde kurul önceleri kararsız kaldı: Bir kez daha, bu gönderilme ancak bir Hıristiyan birliği kurulduğu takdirde gerçekleşebilirdi.⁷ Yoksa, tarikat gereksiz yere padişahın öfkesini üstüne çekmiş olacaktı: Şövalyeler şehzadeyi üçüncü bir güce teslim etmemek üzere yemin etmemişler miydi?⁸ Bununla birlikte, tarikat lideri Papalık devleti ile görüşmeler başlattı. "Bu görüşmeler", diye yazıyordu Thuasne, "büyük bir gizlilik içinde sürdürülmüş olmalıydı, çünkü Bosio (...) buna hiçbir şekilde değinmiyor; aynı şekilde Roma'ya varışları [tarikatın görüşmecileri olan Philippe de Cluix ve Guillaume Caoursin'in] ve papa ile görüşmeleri o dönemin hiçbir yapıtında yer almamaktadır".⁹

Yine de sır uzun süre saklanamadı, çünkü Osmanlı gözlemciler bundan haberdar oldular. Gerçekten de, 1485 yılındaki bir mektupta, Hüseyin Bey efendisini şu ifadelerle bilgilendiriyordu:

"[Rodos'tan gelen bir hafiyenin] aktardığı başka bir haber de Rodos beyine Roma'daki Papa'dan haberler getirildiği yolunda ve bazı kâfir beyler oradaki vakıflarını ele geçirmek istiyorlarmış, dediklerine göre böyle bir meblağın Rodos'a gelmesini kabul ediyorlarsa, bunun nedeni [Rodos beyi] ile Türk arasında düşmanlık bulunmasıymış; ama barış imzalar imzalamaz, birkaç bağış ona yetecekti ve bu koşullarda da ona artık hiçbir şey göndermeyeceklerdi. [Rodos

3 Bkz. Thuasne, s. 133.

4 Bkz. Bosio II, s. 406 - 408; Thuasne, s. 198 sq.; AOM 76229^r·231^r.

5 1485 yılında Napolili Ferdinando'nun talebi konusunda belirtilmiş düşünce: Bkz. Bosio II, s. 402. (AOM 76191^r·).

6 Bkz. Thuasne, s. 132.

7 Bkz. Thuasne, s. 134; Bosio II, s. 403

8 Bu son noktanın önemi tarikat liderinin 26 Haziran 1488 tarihinde Macar kralına gönderdiği mektupta belirtilmiştir (Paoli II, s. 444 sq.).

9 Bkz. Thuasne, s. 137. Cem de 1485 yazının sonunda şövalyeler tarafından besbelli ki haberdar edilmişti (bkz. *Vâkı'ât* 16. r° Vatin, *Sultan Djem*, s. 178). Ama, tehlikeli olabilecek gereksiz ve yersiz bir davranışa meydan vermemek için çok yakından korunuyordu.

beyi] şöyle yanıt vermişti: Şatomu güçlendirebilmem ve erzak sağlayabilmem için bana iki yıllık bir süre tanıyın. sonra da, [Hristiyanlığa karşı] isyankâr olmanın dışında, [Türk ile olan] dostluğumu bozalım.”¹⁰

Açıkça, Hüseyin’in casusu duyduklarından pek bir şey anlamamıştı. Ama bu belgenin diğer öğeleri onun tarihini 1485 yılının ikinci yarısı olarak belirtmemize imkân verdiği için, verdiği karışık bilgiler aydınlanır: Haçlı seferinin heyecanıyla heveslenen yeni papa,¹¹ tarikat liderine, askeri bir tarikatın başında olduğunu ve eğer Haçlı düşüncesi içinde hareket ederse gelirlerinin aklanabileceğini, bunun da, özellikle, Cem’in Papalık devletine teslim edilmesi anlamına geleceğini hatırlatıyor. Pierre d’Aubusson’un tahkimat çalışmalarıyla ilgili imasına gelince, kesin uzlaşma sırasında, açıkça ve özellikle belirtildiği üzere, Rodos savunmalarının güçlendirilmesi amacıyla Cem’in ödeneğinin bir çeyreğinin korunmasına olanak sağlayan, mali nitelikli bir tartışmayı çağırıştırıyor. Bazen prenslerin ve papaların da keyiflerince sahip olmayı denedikleri “vakıf” meselesine, yani tarikatın balyosluk ve dirlikleri olayına gelince, 1485 yılında bunun konu edildiği biliniyor, çünkü 13 Şubat 1486 tarihli anlaşmayla, VIII. Innocente tarikatın ayrıcalıklarını ve manastır başkanlıklarını ayırmayacağına, ayrıcalıklarına saygı göstereceğine ve tarikat liderinin oluru alınmadan da tarikata rahip kabul edilmesine izin vermeyeceğine dair söz vermişti.¹² Bu anlaşma yeniden ele alınacaktı. Burada, anlaşmanın uygulanması için tarikat liderinin elinden geleni yaptığını belirtmekle yetineceğiz.¹³ Bunu yaparken, II. Bayezid’e vermiş olduğu söze bir kere daha ihanet ediyordu. O halde padişahın çok uzun bir süre bu pazarlıklardan haberdar olmadığı kabul edilir: Güvencesinin büyük bölümü Cem’i elinde bulundurmaya dayanan tarikat için bu çok tehlikeli bir kızgınlığa neden olabiliyordu. Gerçeği söylemek gerekirse, Hüseyin gizlice düzenlenen oyunu

10 TKS E 6071/16 (ek no 7).

11 Bkz. Setton II, s. 398 sqq.

12 Bkz. Lamansky, s. 267. Brockmann’ın yazılarında ima ettiği kesin olayları bulamadım (s. 98): “Zorla topladığı paralar ve Rodos tarikatının kiler de dahil olmak üzere, maaşlı dini mevkileri satışı, kendi İtalyan çağdaşlarıncı bile rezalet olarak karşılanmıştır”; ama, bu dini mevkiler sorunu tarikat ile Papalık devleti arasında sürtüşmelere neden olmayı sürdürdü. Böylece 11 Nisan 1492 tarihinde de, kurul tarikatın kârlarını Manastır’ın dışında, yani Rodos’ta yaşayan papazlara atfetmekten vazgeçmesi için VIII. Innocente’ye bir arzuhal gönderiyordu (AOM 772r). Aynı şekilde, 1496 yılında, Papa VI. Alessandro Borgia, tarikat liderinin François de Bossol’a vermiş olduğu *Novelles manastır* başrahipliğini Louis Borgia’ya verdi. Auvergne’in dili de panava baskı yapan Ferdinand ile Isabelle nezdinde şikâyetle bulunmak zorunda kaldı: Bkz. Bosio II, s. 428 - 430.

13 Bkz. Thuasne, s. 149 sq., 169 sq., 196 sq., 205, 222.

anlamamış da olsa, sonunda Osmanlıların kuşkulanmaya başladığı görülmektedir. Gerçeği tümüyle saklamak olası değildi. Bununla birlikte, Pierre d'Aubusson'un Cem'in Rodos'a dönüşüyle ilgili olarak padişahla sürdürdüğü görüşmeler, kuşku yok ki, Osmanlıların dikkatini bir noktada yoğunlaştırarak, Roma'da hazırlanmakta olanların gerçek önemi konusunda onların (Osmanlıların) kararsızlık içinde kalmalarını sağladı.

*

Cem'i Rodos'a geri getirme tasarısıyla ilgili ilk yazışmalar 1485 yazına, papa ile yapılan gizli pazarlıkların başlamasından kısa bir süre öncesi-ne rastlar. Söz konusu olan, ilk önce Hüseyin Bey'in bir casusu tarafından Rodos'tan sağlanan bir bilgidir:

"Hizmetkârınız olan benim tanıdığım bir adam Rodos'tan geldi. Anlattığına göre, Rodos beyi iki gemi ile iki mavnayı silahlandırmış ve Cem'i Rodos'a getirmek üzere onları yollamış."¹⁴

Bu söylentinin varlığı gezgin Lengherand'ın 6-7 Ağustos 1485 tarihinde Hayfa'da meydana gelen bir olayla ilgili anlatısıyla doğrulanır:

"Bugün iki kadırganın sahipleri, padişahın erkek kardeşinin şu sırada Fransa'da bulunduğunu ve Rodos'taki tarikat liderinin de geçen martın ilk gününden beri onu elinde bulundurması gerektiğini söyleyerek gemideki Fransızlara büyük güçlükler çıkardılar; bu nedenle itirazlar oldu, çünkü söylentiye göre Fransızlar karaya ayak basacak olurlarsa, izin belgelerine karşın tutuklanacaklardı. Fransa kralının bu kişiler için bir şey yapmayacağı anlaşıncı, bu yüzden Fransızlar da Rodos'a götürülmeyi ya da gemi sahiplerinin başka güvenceler vermesini talep ettiler." Ama, soruşturulduğunda, "Mağripliler böyle bir şeyden söz edildiğini duymadıklarını söylediler."¹⁵

Bu metin oldukça karışık: Bu söylentinin hacıları taşıyan kadırgaların Venedikli görevlilerinden mi ya da aksine Fransız hacılardan mı yayıldığı-nı saptamak güç. Haber Venedik'te mi öğrenilmişti yoksa, geçerken, Rodos'ta mı? Her ne olursa olsun, eğer içlerinden bazıları, zaten hayali olan böyle bir tehlikeden haberdarsa, Fransızlar neden, en azından Rodos'ta gemiye bindiler? Akla en yakın olanı söylentinin yolculuk boyunca gemide olduğu ve kulaktan kulağa geçerken de, Fransız yolcularda ürküntü yaratacak derecede büyümüş olmasıdır. 1 Mart 1485 tarihinde, o sırada Limousin'deki Bois-Lamy'de şövalyeler tarafından korunan Cem'in kade-rinde kayda değer bir değişiklik meydana gelmedi. Papa ile sürdürülen gö-

¹⁴ TKS E 6071/16 (ek no 7).

¹⁵ Lengherand, s. 111. *Derrain* "sonuncu" anlamına gelmektedir.

rüşmelere gelince, gerçek anlamda henüz başlamamıştı. Zaten, açıkça yanlış, hatta hayali olan bu tarih dikkate alınmazsa, Thuasne'in da önerdiği gibi,¹⁶ Lengherand'ın naklettiği söylentinin Cem'in papaya teslimini ima ettiğini kabullenmek zor görünüyor: Gerçekten de açıkça, anlaşılır şekilde Cem'in tarikat lideri tarafından yeniden ele geçirilmesinden değil, geri alınmasından söz ediyor. O halde söz konusu edilen, Cem'in Rodos'a, tarikatın egemen olduğu bir toprağa geri dönüşüydü. Varsayılan bu olayların Fransız hacılar için hangi açıdan tehlikeli olabileceği pek anlaşılır gibi değil, ama her ne olursa olsun 1485 yazında bazı Rodos çevrelerinde kapalı ifadelerle şehzadenin geri dönüşünden söz ediliyordu. İşte Hüseyin'in adamı gibi Lengherand'ın yol arkadaşları da bundan bahsedildiğini orada duymuşlardı. Memluklu yetkililerin bundan haberdar olmaması hiç de şaşırtıcı değil, çünkü söylentinin kaynağı o dönemde tarikat lideri ile padişah arasında sürdürülen ve zaten gizli yapılan görüşmelerdi.

Bu görüşmelerin ne zaman başladığını saptamak güç. Belki de II. Bayezid'in, etkisizliğinden dolayı Pierre d'Aubusson'a sitemde bulunduğu bir mektup bir ipucu oluşturabilir: Kararlaştırılmış olan bir meblağın ödenmesi karşılığında padişahın dileğini üç ayda gerçekleştireceğine dair söz vermemiş miydi? Oysa aradan dört yıl geçmiş, vaat yerine getirilmemişti!¹⁷ Üç ay içinde yerine getirilmesi gereken bu temenni elbette ne Cem'in öldürülmesi şövalyelerin altın yumurtlayan tavuğu öldüreceği düşünülemezdi— ne de şehzadenin iyi bir gözetim altında tutulmasıydı: Bu bakımdan, tarikat liderine söylenebilecek bir şey yoktu. O halde söz konusu edilen şey muhtemelen padişahın erkek kardeşinin Rodos'a dönüşüydü. Ne yazık ki, aradan geçen dört yılla ilgili ifadenin gerçekten bizi aydınlatabilmesi için bu metinden kesin tarihi saptamak oldukça zor.

Şehzadenin Rodos'a nakli ta 1484 yılından beri mi görüşülüp tartışılıyordu? Daha 1485 yılının yazında bundan söz ediliyordu ve söylentiler ertesi yıl Batı'da dolaşmaya başlamıştı. Gerçekten de, 27 Temmuz 1486 tarihli bir mektupla Napoli kralı Cem'i Rodos'a geri götürmesi gerektiği söylenen tarikata ait iki büyük geminin Provence'da bulunuşundan II. Bayezid'i haberdar ediyordu.¹⁸ Erkek kardeşinin geleceği hakkında başka

¹⁶ Bkz. Rossi, *Storia della Marina*; Mori-Ubaldini, *La Marina*; Luttrell, "The Servitudo Marina".

¹⁷ TKS E 6071/31 (ek no 14).

¹⁸ Bkz. Babinger, *Frankische*, s. 92. Zaten Kral Ferrand ihtiyatlı davranarak söylentiye kulak asmamıştı. 18 Kasım 1486 tarihinde, kurulun gelecek ilkbahar için tarikatın büyük kadirgası ile tarikat liderinin *barchin*'sını Rodos'a çağırma kararı verdiği biliniyor (AOM 76106v°) ama, onların Napoli kralının söz ettiği gemiler olup olmadığını doğrulayacak bir kanıt yok.

gizli pazarlıkların varlığından kuşkulansa ya da bilgi sahibi olsa da, bu tür haberler, tüm umutların kaybolmadığı düşüncesiyle padişahı rahatlatıyor olmalıydı. Yine bu 1486 yazında, tarikat lideri nezdinde Anadolu kıyısından padişahı temsil eden İskender'i de başlıca bu sorun kaygılandırıyordu. Daha yukarıda değinilmiş olan bir mektupta,¹⁹ Pierre d'Aubusson'un şehzadenin yakında geleceğine dair verdiği ve asla tutmadığı sözle kendisini oyalamasından yakınınıyordu:

“Bazen şöyle diyor: *Bazı kişiler daha bir ay dolmadan geri geliyor. Bazen de: Yeniden bir ulak gönderdim.* Bizi aldatıyor. Sözüne güven olmuyor. Onunla yeniden konuyu tartıştık ve ona şöyle dedik: *Senin durumunu kesinlikle anlamıyoruz. Bazen bir aydan önce geleceğini söylüyorsun, bazen yeniden bir ulak yolladığını. Bizi oyalamak için konuşuyorsun. Bu koşullarda, demek ki o senin elinde değil. Ya onu elinden aldılar ya da artık hayatta değil.* Başka yanıtlara geçip, bu sözlere asla yanıt vermedi. Padişahımın bahtına [bu varsayımın] asılsız olmasını umut ediyorum, çünkü ondan bu tür hiçbir yanıt almadık.”

Bu metin padişahın temsilcilerinin ısrarı karşısında tarikat liderinin nasıl kaçamak yanıtlar verdiğini açıkça göstermektedir. Bunda şaşılacak bir şey yok, çünkü o tarihte Cem'i papaya verme kararı alınmıştı. İskender'in bundan habersiz olduğu seziliyor. Şehzadenin ölümü ya da korumalarının değişmiş olduğu konusu yalnızca Pierre d'Aubusson'u düşüncesini söylemeye zorlamak için bir bahaneydi.²⁰ Çünkü eğer Cem artık şövalyelerin elinde bulunmazsa, 1483 anlaşması geçersiz olacaktı. Gerçekten de, II. Bayezid'in İskender'in tam yetkili temsilci sıfatını bir kez daha doğrulayan bir sonraki mektubu, tarikat liderinden biraz daha şeffaflık talep ediyordu ve bu kez tehdit etmiyordu, vaatlerde bulunuyordu:

“Bundan böyle, ister devletimi ilgilendirsin isterse sürekli dostluğumuz için önemli olsun, daha önce ya da şu anda kendisine emanet ettiğim herhangi bir iş konusunda, (Allah isterse) [onu] haberdar edin, çünkü böyle bir davranıştan tarif edilemeyecek derecede büyük yararlar sağlayacağınız açıktır.”²¹

Bunun üzerine İskender tarikat lideriyle şahsen görüşmek üzere Rodos'a gitti. Osmanlı Sarayı'na yolladığı rapor da elimizdedir,²² burada konuşmaların temel olarak Cem'in Rodos'a geri dönüşü hakkında olduğu açıkça görülür:

19 TKS E 5494 (ek no 8).

20 Bununla birlikte Cem'in ölümüyle ilgili söylenti 1483 yılından başlayarak Mısır'da ve bir süre sonra da Fransa'da dolaşmaya başladı: Bkz. Ertaylan, s. 175 sqq.; TKS E 6071/35 (ek no 18).

21 TKS E 5300 (ek no 9).

22 TKS E 1460 (ek no 11).

“Şöyle dedim: *Onunla burada karşılaşıp görüşmem mümkün olsun. [Başına] neler geldi? Ama vaatlerine yeniden bahaneler buldu.*”

Tarikat lideri ihtiyatlı bir davranışın nedenlerini doğrulamak için sözlerine papa ile kral (Fransa mı? Napoli mi?) arasındaki kötü ilişkileri bahane ederek başlamıştı; ama ona inanılacak olursa, Cem yakın zamanda dönecekti. Sonra, Osmanlı-Memluk savaşı nedeniyle Doğu’da karışık olan durumu ima ederek, şehzadeyi hemen getirtmeyi kesinlikle reddetmişti. D’Aubusson’un kesin söz verdiğini ileri sürerek, İskender sonunda aşağıdaki yanıtı alabildi:

“Sözlerimi mektubunda bahtlı padişah hazretlerine aktar: Bu konuda kendisi bir emir buyuracak olursa, gerektiği gibi davranacağım.”

İskender’in görüşmek için tam yetkili oluşu nedeniyle, bu yanıt oyacı, kaçamaktı. O halde Osmanlı elçisinin vardığı sonucu kabul etmek yerinde olacak:

“Şunu bilin ki bu kişi [Cem’i] buraya getirmeye asla niyetli değil. Ama, bu yandan bir endişeniz olmasın. İşlerin izleyeceği yol ne olursa olsun, siz devam edin.”

Tüm yıl boyunca, İskender, padişah ile tarikat lideri arasında aracılık etmeyi sürdürdü. Topkapı Sarayı Arşivi’nde Pierre d’Aubusson’un II. Bayezid’e hitaben yazdığı ve İskender ile tarikat lideri arasındaki görüşmelerin konu edildiği bir mektubun sureti korunmaktadır.²³ Elbette bu mektup 1487 tarihlidir, ama padişahın hizmetkârının yeniden Rodos’a gittiği dönem olan sonbaharda mı, yoksa bir önceki paragrafta nakledilmiş olan görüşmelerin sonunda, ilkbaharda mı kaleme alındığını saptamak güçtür. Her halükârda, Pierre d’Aubusson İskender’i, karşısındakinin sabırsızlığını yatıştırmaya yönelik bir mektupla Osmanlı Sarayı’na gönderiyordu. Gerçekten de mektupta şöyle diyordu:

“[İskender] Saray’a ulaşır ulaşmaz, padişahın zihninde hiçbir kuşkuyla yer kalmaması uygun olur (...) Yakın zamanda oradan iyi haberler alacağımı umut ediyorum. Eğer Tanrı isterse, her ne olursa olsun, Saray’ı haberdar edeceğim. Öbür yandan, [Padişahın] bir emri şu terimlerle ifade edilmişti: *Moscós buraya gelsin ki bu önemli işi yeniden görüşelim.* Ama konu kapanmıştı. Adı geçen İskender benimle baş başa görüştü. İnanmak ve biraz sabır göstermek gerek.”

Mosco Perpiano ile ilgili bölüm iki bakımdan ilginçtir. Önce İskender ile baş başa yapılmış olan görüşme sırasında konunun –Cem’in Rodos’a nakli– kapanmış olduğunu ve padişahın sabır göstermesini önererek, tarikat

lideri, 1487 Şubat'ının sonunda, elçinin ısrarlı talepleri karşısında geçici kabul etmemelerin sonunu ima edebilirdi. Bu durumda Pierre d'Aubusson'un mektubunun 1487 ilkbaharında yazılmış olduğunu kabul etmek ve tarikat liderinin İskender'i padişahın kulunun mektubunu yanıtlamasından sonra II. Bayezid'e gönderdiğini tahmin etmek mümkündür.²⁴ Öbür yandan, padişah ile doğrudan görüşmeyi reddedenin tarikat lideri olması da şaşırtıcıdır. Söz konusu olan Mosco Perpiano'nun kişiliği miydi? Gerçekten de bir süre sonra onun padişah tarafından satın alınmış olduğunu öğreneceğiz.²⁵ Aslında, o tarihe kadar padişahla gerçekleştirilen görüşmelerde tarikat tarafından genellikle görevlendirilen Perpiano'nun, belgelerimize göre, bundan sonra sadece bir kere belirmesi dikkat çekicidir. Ama II. Bayezid'e temsilci göndermeyi reddederken, Pierre d'Aubusson'un biraz daha zaman kazanmayı düşünüp düşünmediği de sorulabilir.

Ne olursa olsun, padişah bir süre daha beklemeyi kabul etmek zorundaydı, çünkü o aynı zamanda Fransa'da bir denetleme görevini talep ediyordu. Tarikat lideri 24 Nisan 1487 tarihli bir mektupla bu ilkeyi kabul etti: Padişahın adamlarının yolculuğunu düzenlemeye hazır olduğunu bildiriyordu. 29 Mayıs 1487 tarihinde Rodos'tan ayrılmak üzere olan bu kişiler, büyük olasılıkla Sire Martin adında biriyle Kasım'dı. J. Lefort belki de haklı olarak bu kişilerin, 1487 Temmuz'unun sonunda şövalye Merlo de Piozascho ile birlikte Cem'in yanına gitmek üzere Venedik'e gelmiş olan "meçhul iki Türk olabileceğini tahmin etmektedir."²⁶

1487 Ekim'inde tarikat liderinin gemileri Rodos'a vardı.²⁷ Hemen, 29 Ekim'de, Pierre d'Aubusson, Gui de Blanchefort'un getirdiği haberleri iletme üzere padişaha mektup yazdı: Cem'in sağlığı iyiydi ve Doğu'ya gelmeyi çok arzuluyordu. Ama, Pierre d'Aubusson, karada olduğu kadar

24 TKS E 1460 (ek no 11).

25 Bkz. TKS E 1461 (ek no 13).

26 Bu görevle ilgili olarak, bkz. TKS Y 61 ve 63, Lefort tarafından yayımlanmıştır, s. 79 - 84 ve 87 - 93. Lefort'un önderdiği gibi (s. 89) Kasım'ı pek çok kere II. Bayezid tarafından İtalya'ya gönderilen ünlü Kasım Çavuş ile özdeşleştirmek ilginç olur. Ama, *σέρρα Μορτην* "Pierre d'Aubusson tarafından padişahın hizmetine verilen" Aragonlu şövalye Martino Danse olabileceğini kabul etmek daha zordur. Gerçekten de o padişahın kölesi *σκληρο* tanımlanmıştır. Bazı Cenevizliler kendilerine padişahın kulu unvanını vermekte sakınca görmeseler de, Batılı şansölyeler kapıkullarının özel "kölelik" durumlarının bilincindeydi (bkz. Ménage, s. 114 ve 121). O halde tarikat liderinin, resmi bir mektupta, tarikatının bir şövalyesinden söz ederken böyle bir sıfatı kullanmış olması kuşkuludur.

27 Aslında aynı deyim tarikat liderinin (*τοκαπαβνο μόν*: Lefort, s. 96) ve İskender'in (*megali masdarının gemiler[i]*: TKS E 1461, ek no 13) satırlarında da rastlanıyor.

denizde de onu ele geçirmeye çalışan bu kadar çok sayıdaki düşman nedeniyle, gitmesine izin vermek için zamanın uygun olmadığını düşünüyordu. Ayrıca şehzade nedeniyle Fransa sarayına gelmiş Macar elçiler de bulunuyordu. Ama II. Bayezid açısından her şey iyi yürüyordu, görevli adamı (Sire Martin, kuşkusuz) İtalya'ya varmıştı ve Cem'i görmek üzere Fransa'ya hareket ediyordu. İyi haberler diye sunduğu konulardan çıkar sağlayan tarikat lideri, ödenek olarak hesaba geçirilmemiş olan meblağın ödenmesini istiyordu.²⁸ Gemilerin gelişinden haberdar olan İskender, hemen Rodos'a ulaştı ve padişah ile tarikat lideri arasındaki gidiş ve gelişlerinin durumunda hiçbir ilerleme kaydetmediğini fark etti. II. Bayezid'e gönderdiği rapor,²⁹ d'Aubusson'un mektubuyla eşzamanlı olmayan pek çok ortak noktayı içermektedir:

“Tarikat liderinin gemileri Fransa'dan geldi. Bendeniz [tarikat liderine] gitti ve onunla bir görüşme yaptım. Ona şöyle dedim: *Artık gizli hiçbir şey yok. Beni padişah Hazretlerine gönderdin. Sonra bana şöyle dedin: Git ve en kısa zamanda geri gel, iyi haberlerle tekrar geri dönebilirsin. Ondan haber bekleniyor. Biz artık yalanlar demeye cesaret edemiyoruz. Kesin bir yanıt ver. Öldü mü? Yoksa artık senin elinde değil mi? Yoksa onu getirmen olanaksız mı?* Bazen bu gemilerle onu getirmekten korktuğunu ve [Cem'in] geleceği büyük bir gemi inşa ettirmeye çalıştığını söylüyor. Bazen de şöyle diyor: *Beyler onu [Cem'i] benden istemek için elçiler gönderdiler. Beyler aralarında kavga etmişler. Onu bu nedenle getirmedim.*”

205

Bu kaçamak sözler İskender için yeni değildi, bununla birlikte direnmeyi sürdürdü ve isteklerini yineledi:

“Ertesi gün yeniden onu görmeye gittim ve şunları söyleyerek ısrar ettim: *Haydi! Lütfen bize doğru haberler ver. Seninle olan dostluğumuz bundan büyük zarar görür.* Bu sözleri şöyle yanıtladı: *Gerçekten de, benim bütün bildiğimi Moscos da biliyor. Sana söylesin: Sen de bu yanıtı [padişaha] tekrarlarısın.* Dışarı çıkınca, Moscos'a döndüm ve şöyle dedim: *Padişah Hazretlerinin bir tımarından yararlanıyorsun: Niçin doğru haberler vermeyeceksin?* Gerçeği anında öğrendim: [Şövalyeler] [Cem'i] götürmeye karar verdiklerinde, bu Fransa beyi karşı çıkmış ve şöyle demişti: *Benim tarikat lideri ile bir anlaşmam var. Zamanı geldiğinde, bu resmi mektubu gönder, o zaman [Cem'i] sana yollarım.* İşte gerçek bu.”

Pierre d'Aubusson'un davranışında bir dönüm noktası söz konusu. İskender'i Mosco Perpiano'ya yollarken, Cem'in Rodos'a dönüşü konusunda

²⁸ TKS Y 78, Lefort tarafından yayımlanmış, s. 93 - 98.

²⁹ TKS E 1461 (ek no 13).

206
bir daha şahsen görüşmeyeceğini belirtiyordu. Bu nakil işini gerçekleştirme-
ye asla niyetli olmadığı için, gizli pazarlıklardan vazgeçme kararı Osmanlılar-
nın kısa süre içinde gerçek durumdan haberdar olacakları anlamına geliyor-
du. Tarikat lideri, Mosco'nun padişah tarafından satın alınmış olduğunu bil-
miyor muydu? Her ne olursa olsun, İskender'i bilgilendirme görevini ona
verirken, Pierre d'Aubusson'un Osmanlılara Cem'in Doğu'ya gelmeyeceği-
ni bilgiççe anlatmayı yeğlemesinden kuşkulandırılabilir. Bildiğim kadarıyla tari-
kat ile Fransa kralı arasında yazılı bir anlaşma bulunmuyordu. Öte yandan,
kralın talep ettiği bu nişanın ne olduğunu da bilmiyorum. Ama, esas olan şu
ki şövalyeler rehinelerinin tek efendisi, sahibi olmadıklarını Fransa sarayının
da, Cem'in krallıktan ayrılmasına karşı çıkabileceğini ve karşı çıktığını da itiraf
ediyorlardı.³⁰ Pierre d'Aubusson, II. Bayezid'i bu kadar uzun süre yalan-
larla oyaladıktan sonra, bu komediye bir son vermek için neden bu anı
-1487 Ekim'inin sonu- seçiyordu? Belki de yanıt, eylül ayının ortalarında,
Cem'in Macar kralına teslim edilmeyeceğinin kesin olarak öğrenildiği Fran-
sa'da bulunabilir.³¹ Şu halde, papanın başlıca rakibi bertaraf edildiğine göre,
Osmanlı şehzadesinin Papalık devletine teslim edilmesi artık bir an mesele-
siydi. Öyleyse artık bundan böyle yararsız olan bir yalanı sürdürmenin bir
nedeni yoktu: Padişah erkek kardeşinin yakında İtalya'ya gideceğinden ha-
berdar olmakta gecikmeyecekti. Gerçekten de Venedik, Macar görüşmeci-
nin başarısızlığa uğradığını II. Bayezid'e hemen bildirdi.³²

*

Bu sonuçlar pek çok varsayıma dayanmaktadır. Bununla birlikte, o ta-
rihten sonra, Rodos'ta Cem'in bir geri dönüşüyle ilgili görüşme kaydının
bulunmaması bunları doğrulamaktadır.³³ Görünürde II. Bayezid amaçları-

30 1487 Nisan'ında, VIII. Charles, Papalık elçilerinin ve tarikat liderinin sözcüsünün talep-
lerine karşın Cem'i teslim etmeyi geri çevirdi. Bkz. Thuasne, s. 164.

31 Yukarıda (II-2-2A) Macar kralı Mathias Corvin'in Cem'in kendisine verilmesini istediği-
ni belirtmiştim. Bu amaçla, Varadin piskoposu Jean de Pruisz başkanlığında önemli bir
elçi topluluğunu Fransa'ya göndermişti. Bu topluluk 1487 Temmuz'unda VIII. Char-
les'in huzuruna kabul edildi (bkz. Thuasne, s. 148 sqq.). 7 Eylül'de Laval'e gelen Ma-
car elçisi o ana kadar hiçbir şey elde edemediğini Venedik elçisine söyledi. Eylül'ün
24'ünde, Venedikli elçi Cem'in Macarlara teslim edilmeyeceğini Venedik'e mektupla
bildirdi (bkz. Thuasne, s. 167 - 170). Hiç kuşku yok ki tarikat lideri de durumun uy-
gun şekilde gelişmesinden haberdardı.

32 Bkz. Thuasne, s. 171.

33 Hiç olmazsa Roma'ya nakli sırasında Cem'in kaçırılış tasarılarının yankısı TKS E
6071/31 no'lu belgede görülür: Kralın oluruyla Cem'in Fransa'dan çıkamayacağını II.
Bayezid'e bildirdikten sonra, Pierre d'Aubusson padişahı erkek kardeşini ele geçirebil-
me umuduyla bir süre daha oyalayabilirdi. Ama, oldukça karmaşık metinde ileri sürülen
bu varsayım pek inandırıcı değildir.

na ulaşabilme umudunu yitirmemişti. Dört yılı aşkın bir süre, Pierre d'Aubusson yalanlar ve itiraflarla ona oyun oynamıştı. Bu konuyla ilgili olarak Avrupa kaynaklarında herhangi bir belge bulunmadığı için, böyle bir davranışın ne gibi bir yararı olduğu sorulabilir. Daha yukarıda da söylediğim gibi, akla gelen tek yanıt, Cem'in Roma'ya nakliyle ilgili görüşmeler dışında –çünkü padişahın günün birinde bundan haberi olmaması imkânsızdı– en azından başarıya ulaşmak için gösterdikleri ciddiyeti ve sahip oldukları büyük şansı koruma isteğidir. Böylece, her şeyin neticelenmesine kadar, tarikat Cem'i elinde bulundurmanın sağladığı mali ve siyasal yararları koruyabilirdi. Bunun yaratacağı tehlike elbette padişahın öfkesiydi ama, onun da Memluk sınırlarında yeterince tasası yok muydu?

*

* *

CEM'İN ROMA'YA NAKLEDİLİŞİNİN SONUÇLARI (1489 - 1490)

II. Bayezid Pierre d'Aubusson'un yalanlarına tümüyle kanmamıştı. Erkek kardeşinin Rodos'a dönüşü için faaliyetlerini sürdürürken, daha önce Fransa'ya yapmış olduğu baskıları da yineledi. 1483 yılında, Cem'in Fransa'da iyi korunacağına dair olan güvenceye karşılık, XI. Louis'ye kutsal emanetler armağan etme görevini Hüseyin'e vermişti. Papaya gönderdiği elçiye 6 Temmuz tarihinde verilen talimatlar içinde, VIII. Charles daha yakın zamanlarda sunulmuş benzer armağanların varlığını ima ediyordu.¹ II. Bayezid bu girişimleri 1488 yılında yeniden ele aldı. Bunu gerçekleştirmek için, elbette şövalyelerin yardımlarından yararlanmamayı yeğledi. Bu nedenle, içinde bulunulan durumda, papa ile arası kötü olduğu için daha şanslı olan Napoli kralı Ferrand'a yöneldi. Böylece, Napoli elçisi Camillo Pandone'nin eşliğinde, padişahın temsilcisi olan Antonio Rericho adında bir Rum, 20 Ocak 1489 tarihinde, Melun'de VIII. Charles tarafından kabul edildi. Temsilci, 4 Temmuz 1488 tarihinde İstanbul'da kaleme alınmış bir güven mektubu da götürüyordu. Cem'in Fransa'da korunmasının sürdürülmesine karşılık, padişah adına -eğer Osmanlılar ele geçirmeyi başarırlarsa- Hz. İsa'nın kabri (St. Sépulcre) ile Kudüs'ün devrini, sayısız kutsal emanetin armağan edilmesini ve 50.000 duka tutarındaki yıllık bir ödeneği öneriyordu. Anlaşmayı imzalamak üzere bir Fransız elçinin Osmanlı Sarayı'na gönderilmesini salık veriyordu.² İlk birkaç gün içinde; Antonio Rericho'nun girişimi başarıya ulaşır gibi göründü;³ ama artık çok geçti.

1 Bkz. Lamansky, s. 275.

2 24 Ocak toplantısında yapılmış olan öneriler: Bkz. Thuasne, s. 216 - 219.

3 Bkz. *Vâkı'ât XXr*^o Varin, *Sultan Djem*, s. 194; Thuasne, s. 219 - 223.

Uzun ve zorlu görüşmelerden sonra, Papalık devleti Fransa sarayını Cem'in gönderilmesine ikna etmişti.⁴ 10 Kasım 1488'de yola çıkan şehzade, Roma'ya 4 Mart 1489'da vardı. Papa ile tarikat lideri arasında yapılmış olan 13 Şubat 1486 tarihli antlaşma böylece yürürlüğe giriyordu. Burada bu antlaşmanın koşullarından yalnızca St. Jean tarikatı ile padişah arasındaki ilişkilerde etkili olabilecek olanları belirtmekle yetineceğim:⁵ İtalya'da, Cem bir papalık valisinin yetkisi altında, şövalyeler tarafından gözetilecekti.⁶ Tarikat lideri ile tarikatın onayı olmadan şehzade alıkonulamazdı. Osmanlı ve Memluk sultanlarıyla olan ilişkilerdeki deneyimi nedeniyle Pierre d'Aubusson bu hükümdarlarla papa arasında aracılık yapacaktı. Cem'in ödeneğini talep etmeyi sürdüreceklerdi: Ödenek Papalık devletine aktarılacaktı, bununla birlikte bir çeyreği de *pro fortificatione Rhodi* [Rodos'un güçlendirilmesi için] olarak tarikat liderine kalacaktı. Sonuç olarak, Rodosluların *non obstantibus quacumque probobatione (sic)* [engelleyen herhangi bir direniş olmayan] Memluklara kereste satmasına ve oradan da erzak ya da mal satın almalarına izin verilecekti. Son nokta esas olanıydı ve daha Cem'in teslim edilmesinden önce Rodoslular bu izinden yararlanmışlardı. Ayrıca tarikat, rehinesinin geleceğini denetleme hakkını elde etmişti. Somut düzenlemeler tarikat liderinin ve daha da çok padişahın bu konuda güven duymasına olanak sağlıyordu: Bu durum, Rodos şövalyelerinden oluşan bir koruma birliğinin yararıydı. Bu şekilde, 1483 yılında Osmanlılardan elde edilmiş olan siyasal çıkarlar korunmuş oluyordu. Bu, tarikat liderinin gözünde, Romalı çözümün sağladığı başlıca yararlardan biriydi. 26 Haziran 1488 tarihinde, Cem'i vermeyi kibarca reddettiği Macar kralı Mathias Corvin'e yazdıklarının anlamı buydu.⁷

Şehzadenin Roma'ya yerleşmesi, tarikatı ve kendisi için fazladan her tür lü çıkarı sağlamış olan Pierre d'Aubusson'u hoşnut edebilirdi.⁸ Harekâtın amacının ne olduğunu haklı ve yerinde olarak kendi kendine sorabilecek olan ve Macar kralı için tarikat liderinin geliştirmiş olduğu manığa kendisini bağlı sayan II. Bayezid için durum farklıydı: İtalya Osmanlı topraklarına yakındı,

4 Bkz. Thuasne, s. 176 - 223; Lamansky, s. 281 - 288; Setton II, s. 386 no.16 ve s. 406 no. 88. Papa ancak Fransa kralının oluruyla Cem'den yararlanmaya özellikle dikkat ediyordu.

5 Bkz. Lamansky, s. 263 - 270.

6 Önceleri şehzadenin, sınır kenti olan Ancona'da ikameti öngörülmüştü. Oysa, Roma'da kaldı. Tarikat lideri tarafından seçilen ve Cem'in korunmasıyla görevlendirilen şövalyelerin parası Papa tarafından ödenecekti. Bkz. Lamanski, s. 266.

7 Bkz. Paoli II, s. 444 sq.

8 Kendisi de kardinaldi ve pek çok tarikat St. Jean tarikatına bağlanmıştı.

Cem'i oraya göndermek daha kolay olurdu. Öte yandan, Hristiyan prenslerini bir Haçlı seferi için yüreklendirecek, gayrete getirecek gerekli otoriteye yalnızca papa sahipti. Hem karadan, hem de denizden başlatılacak Haçlı seferi, saldırının nereden geleceğini bilemeyen padişahı kararsızlık, belirsizlik içinde bırakacaktı. Kısacası, II. Bayezid erkek kardeşinin VIII. Innocente'nin elinde bulunduğunu öğrenince, büyük bir korkuya kapılacaktı.⁹

Gerçekten de Osmanlıların kuşkulanan için geçerli nedenleri vardı. Papa, Türklere karşı düzenlenecek bir Haçlı seferi için Hristiyan prensleri bir araya getirme niyetini saklamıyordu, Cem'in elinde bulunması da bu olayı kolaylaştıracaktı. Hatta 1490 Mart'ında Roma'da bir hazırlık kongresi de düzenlendi. Bu çabaların tasarı aşamasının ötesine geçmediği doğrudur ve Macar kralı Mathias Corvin'in 6 Nisan'daki ölümü, tartışmaları sonuçsuz bıraktı.¹⁰ Ama, 1489 yılında Haçlılar ile o andaki düşmanı Memluk sultanı arasında bir anlaşmanın söz konusu olduğu bu dönemde II. Bayezid daha da endişelenebilirdi. Cem'in gelişinden beri Memluk sultanının Roma'da bulunan elçisi papayı Osmanlılara karşı bir savaşa kışkırtıyordu.¹¹ Hatta 1489 Eylül'ünde, VIII. Innocente Pierre d'Aubusson ile Kayıtbay'a papalık elçisi sıfatıyla Philippe Canovi'yi gönderdi. Haçlı seferinin hazırlık çerçevesinde, tarikat lideri Memluklarla ön görüşmeleri başlatmakla görevlendirilmişti.

Bu nedenle Cem'in Roma'ya nakli padişah için kaygı verici bir olaydı. Diplomatik genel durum, toplu koşullar tümüyle değişmişti ve siyasetini yeniden ele alması gerekiyordu. II. Bayezid de yeniden şövalyelere yönelmekte gecikmedi. Bu durum karşısında papanın belirli bir güvensizlik duyduğu anlaşılıyor: Kendi oluru alınmadan Pierre d'Aubusson'un Memluklar ile herhangi bir anlaşmaya varmasına izin vermedi. Canovi, tarikat liderine yardımcı olmakla kalmayacak, bu diplomatik karışıklık içinde, kişisel bir oyun oynamaya kalkışabilecek Pierre d'Aubusson'u¹² da denetleyecekti.

*

* *

9 Bkz. Lamansky, s. 444 sq.

10 Bkz. Thuasne, s. 242 sqq.; Setton II, s. 412 - 416.

11 Bkz. Setton II, s. 411.

12 Bkz. Thuasne, s. 254 sq. Tarikatın arşivleri, ne yazık ki hiçbir ayrıntı vermemekle birlikte, zamanında Rodos ile Kahire arasında sürdürülmüş olan görüşmelerin önemini doğrulayan iki belgeyi korumaktadır: 28 Mayıs 1489 tarihinde Memluk sultanının elçisi Seydi Haymet Malfeti Mauro'ya verilmiş olan bir izin belgesi (AOM 390220^v) ile Cem hakkında görüşmek üzere Rodos'a gelmiş ve daha sonra Rodos'a ya da Batı'ya gitmek üzere Memluk kıyılarına geri dönen sultanın aynı elçisi Ossaynbech (Hüseyin Bey) adına düzenlenmiş olan pasaport (AOM 390228^v).

Değişim gibi, II. Bayezid d'Aubusson'a başvurmakta gecikmedi. 1489 baharı ya da yazında, bir Osmanlı temsilcisini Roma'ya ulaştırma görevini ona emanet etti. Gerçekten de, 29 Ağustos tarihli bir mektupta Cem'in ödeneğinin bendesinin dönüşünden sonra ödeneceğini belirtiyordu.¹³

Bu belge pek çok yorumu düşündürür. Önce, Papalık devleti ile Osmanlı Sarayı arasında yeniden aracılık görevini sürdürürken tarikat liderinin 1486 anlaşmasına uygun olarak davrandığı kaydedilecektir. İkincisi, tarikata ödenek vermeyi sürdürmeyi düşünürken, padişah bu aracılık görevini ve aynı zamanda da şövalyelerin Cem ile ilgili tüm konularda sürdürmeyi düşündükleri rolü kabul ediyordu. Son olarak da, II. Bayezid'in mektubundan öğrendiğimize göre, padişah ile Rodos arasındaki görüşmeler artık padişahın İskender gibi Anadolu kıyısında ikamet eden bir kulu tarafından değil, daha önceden tanıdığımız Hüseyin Bey'in subaşı olduğu Limni üzerinden yürütülüyordu. Gerçekten de tarikat lideri temsilcisi Stamatès Loulos'u Hüseyin Bey'e yollamıştı. İkiisi birlikte bu ödenek sorununu ve olasılıkla da söz konusu edilen adı bilinmeyen bir kişinin Roma'daki görevini ele almak üzere İstanbul'a doğru yöneldiler.¹⁴ Belgelerimizde, önceki yıllarda II. Bayezid'in adamı olarak beliren Hüseyin Bey'in geri dönüşü, bu bunalım döneminde padişahın dosyayı yeniden kişisel olarak ele aldığını düşündürüyor. Gerçekten de, tarikat liderinin kısa bir süre sonra padişaha yazmış olduğu bir mektup¹⁵ Pierre d'Aubusson ile görüşmek üzere Hüseyin'in özellikle görevlendirilmiş olduğunu ve padişahın isteği üzerine de, Stamatès'in bu nedenle Limni'ye gönderilmiş olduğunu doğruluyor. Mektup o süre içinde yoğun bir yazışmayı da ima ediyor ama ne yazık ki bunlarla ilgili bir belge bulunamamıştır. Ne olursa olsun, tarikat ile Osmanlılar arasındaki karşılıklı diplomatik ilişkilerin çoğaldığı ve konularının da Cem olduğu açıkça ortadadır. Eğer papa ile yapılacak görüşmelerin hazırlığı söz konusu olmasaydı, bu kadar etkinlik yaşanır mıydı? J. Lefort'un da esinlediği gibi, Hüseyin ile Stamatès'in başlıca görevlerinin padişahın erkek kardeşinin yeni durumuyla ilgili iki taraflı bir anlaşmanın hazırlanmış olması imkânsız görünmüyor.¹⁶

13 J. Lefort tarafından yayımlanmış belge, s. 98 - 101. 1489 Temmuz'unun başında VIII Innocente'nin bir Osmanlı elçisinin yakın zamanda gelmesini beklediği biliniyor (bkz. Thuasne, s. 250). Büyük olasılıkla söz konusu olan II. Bayezid'in Pierre d'Aubusson'a söz ettiği "elçi"dir.

14 *En azından II. Bayezid'in mektubundan bu anlaşılıyor: Μετα δε ταυτα δηλοποιουν(μεν) τη ση αιδεσημο(τι)τι(ι) οτι τας γραφας υμων εδεξαμεθα παρα τον σκλαβον μον τον Χονσαην συνπαισι και παρα τον δουλεντη συν τον Σταμα(τι), και ο τι αρα εγρηψε(ε) και επαρεξη(ε) αυτους εμαθο(ε)ν τα καταλεπτα. (Lefort, s. 100).*

15 18 Kasım 1489 tarihlidir. Bkz. Lefort, s. 103 - 106.

16 Bkz. Lefort, s. 103 - 106.

Bu şekilde Pierre d'Aubusson'un kişisel oyunundan kuşkulanan papanın güvensizliği asılsız değildi, çünkü Limni görüşmelerinin bir bölümü Canovi'nin Rodos ve Kahire'deki elçilik göreviyle eşzamanlıydı. Buna karşılık bu elçilik görevi, II. Bayezid'i de endişelendirmişti: Papalık büyükelçisi Kahire'de Cem'in kaderinin şövalyelere değil, yalnızca papaya bağlı olduğunu açıklarken tarikat liderine güvenciler miydi, hem de papanın bir Haçlı seferi düzenlediğinin bilindiği bir sırada? Bunun üzerine padişah, tarikat lideri yeni güvenceler verdiğinde yeniden başlamak üzere, görüşmeleri askıya aldı.¹⁷ Bununla birlikte, Roma'da ve İstanbul'da onun hakkındaki kanı her ne olursa olsun, Pierre d'Aubusson her birini yatıştırmayı başardı, çünkü elçisini Vatikan'a götürme görevini II. Bayezid ona vermişti. Padişahın bu niyetini tarikat liderine doğruladığı 28 Nisan 1489 tarihli mektup tarikatın sadece aracı değil ama, işin takipçisi de olduğunu zaten gösteriyor: Besbelli ki bir ön anlaşma yapılmıştı, çünkü II. Bayezid "önceden kararlaştırılmış olanın gerçekleşmesi için" güvendiği bir kişiyi göndermekten söz ediyordu.¹⁸ Önceden anlaşmaya varılmış olduğu sanılmakla birlikte, bunun Papalık devleti mi yoksa tarikat adına mı imzalandığını ortaya çıkarmak, belirtmek gerekir. 1490-1491 kışında Roma'da cereyan etmiş olan görüşmelerin karışıklığı¹⁹ Pierre d'Aubusson'un bu konuda ikili oynadığı ama, tarikatın çıkarlarını gözetmeye de özen gösterdiği izlenimini verir. Anlaşmazlıklar başlıca üç konuda odaklanıyordu: Osmanlı elçisi efendisinden anlaşmanın öngördüğünden daha fazla para aldığı için tarikat liderine sitem etti; II. Bayezid'in, ileri sürüldüğü gibi, erkek kardeşinin şövalyelerin gözetimi altında tutulmasını istediğini inkâr etti; Osmanlıların, Cem'in korunması karşılığında Rodos, Roma ve Venedik'e saygı göstermeye söz verdiğini kaydetti, yoksa sözlerinin ilk çevirisinden sanıldığı gibi tüm Hristiyan devletlerine saygı söz konusu değildi. Tam anlamıyla siyasal olan son iki nokta, Pierre d'Aubusson ile II. Bayezid arasındaki ön anlaşmanın ne olabileceği konusunda bir fikir verir. Hiç kuşkusuz şövalyeler padişahın güvenliğinin kefilidiler: Papa ondan yararlanmadan Cem'i elinde tutacaktı. Buna karşılık, Papalık devleti ile Osmanlılar arasında yapılacak her anlaşmada bu konu yer alacaktı. Başka bir deyişle, söz konusu olan, başka Hristiyan güçlere de yayararak 1483 anlaşmasının sürdürülmesini

17 Bkz. Bosio II, s. 414. Bu olayları Pierre d'Aubusson'un VIII. Innocente'ye gönderdiği 6 Mart 1490 tarihli mektuptan öğreniyoruz. Thuasne da ifadesinde bu mektuba dayanmaktadır (s. 264 sq.). Bkz. aynı zamanda Setton II, s. 411 sq.

18 Bkz. Lefort, s. 108 - 109. Aynı şekilde, Papa'ya iletmek üzere elçisine emanet ettiği mektupta II. Bayezid, tarikat lideri ile yapılmış olan anlaşmanın Papa tarafından onaylandığından emin olmak için elçisinin Roma'ya bir şövalye eşliğinde geldiğini belirtiyordu: Setton II, s. 418.

19 Bkz. Thuasne, s. 276 - 284; setton II, s. 418 - 422.

sağlamaktı. Bunun için, şövalyelerin kendilerini aracı olarak kabul ettirmeleri gerekiyordu; erkek kardeşinin geleceği üzerinde bozulmamış bir erki koruduklarına padişahı, II. Bayezid'in her anlaşmaya etkin şekilde katılmayı arzuladığına da papayı ikna ederek. Önceki gelişmelerde ortaya çıkmış olan VIII. Innocente ile Pierre d'Aubusson arasındaki derin görüş ayrılığı ölçüsünde bu zorlu bir oyundu. Canovi'nin talimatları Roma'nın da zaten bunun farkında olduğunu göstermektedir. Papa Memlukların ittifakıyla Cem'in etrafında Osmanlı karşıtı bir Haçlı seferi düzenlemeyi arzu ederdi. 1490 Nisan'ına kadar tüm eylemi bu amaca odaklanmıştı. Tarikat lideri ile kurulu bunun aksini yeğlediler. Bosio'nun naklettiğine göre, erkek kardeşinin naklinden haberdar olur olmaz, II. Bayezid bu anlaşmanın bozulması karşısında duyduğu şaşkınlığı ve olayı kınadığını bildirdi. Tarikat lideri de, onu yatıştırmaya ve papa ile görüşmelerin başlatılmasını salık vermeye çaba gösterdi. Papa ile yapılacak müzakereler için yardımcı olmaya da hazırdı.²⁰ J. Lefort tarafından yayınlanan belgeler olayların gerçekten de bu şekilde gelişmiş olduğunu gösterir. Zaten tarikat 1489-1490 yılları arasında büyük kaygılar hissetmiş benzemiyor. Arşivlerinde ne özel savunma önlemlerinden ne de bir Osmanlı donanmasının tehdidinden söz ediliyor.²¹ Bunun aksine, 1487 yılında olduğu gibi 1489'da da akıncılıkla ilgili olarak saklanmış birkaç izin de "Mağriplilere" karşı ve Suriye sularında kullanılabilir.²² Hatta 1490 Ocak'ında, Paolo da Cola'nın istediği bir izin de *quia nunc non est opportunitas talia agendi* [çünkü bugün bu tür şeyler yapmaya fırsat yok] nedeniyle geri çevrilmişti.²³ Gerçekten de, Pierre d'Aubusson'un Türklere karşı Hristiyan prensleri birleştirme olanağından kuşku duymakta haklı nedenleri vardı. Türklerin darbe-lerine herkesten daha fazla maruz kaldığı için tarikat lideri, Memluklarla Osmanlılar arasındaki düşmanlığın başlangıcından beri özenle koruduğu taraf sızlığa doğal olarak saygı göstermeyi yeğledi. Birincilerden çok ikincilerin lehinde olan olaylarda, bu bilgece davranış 1489-1490 yıllarında papalığın siyaset çizgisiyle çatışıyordu.

*

20 Bkz. Bosio II, s. 413 sq.

21 Aksine 1489 Ağustos'u ile 1490 Mart'ına ait iki izin bulunur (AOM 7719^r ve 23^r). 15 Ağustos 1489 tarihinde, Osmanlı donanmasının kalıntısı olan pek çok fustanın bulunuşu nedeniyle tarikat topraklarını savunmak üzere en kısa sürede bu *galea*'nın silahlandırılmasına karar verilmiş olduğu doğrudur (AOM 7727^v). Ama, açıkça düzensizlikler söz konusudur, bununla birlikte sonradan bunlara değinilmemiştir. Aslını söylemek gerekirse, önemli bir Osmanlı harekâtından çekinilmiş olsaydı, kayda değer bir önlem de olsa, bir kadirganın donatımı yeterli olamazdı.

22 AOM 76218^r, 7718^r, 18^v.

23 AOM 7721^r.

Cem'in papaya teslimiyle beliren diplomatik karışıklık, Mustafa Ağa'nın elçiliği sayesinde Roma'da çözüme kavuştu. Bu saygın kişi, II. Bayezid'in güvenini kazanmış bir insan, geleceğin sadrazamıydı. Görüşmeci olarak bu mevkideki bir kişinin seçilmesi elbette padişahın bu göreve verdiği önemin belirtisidir.

Mustafa Ağa'nın ilke olarak mart ayında başlaması düşünülen yolculuğu ne var ki çok daha sonra gerçekleşebildi. Roma'ya gidişinde ona eşlik edecek olan Fransa ve Auvergne manastır başkanları ancak 13 Temmuz 1490 tarihinde atandılar, rahipler Roma'da ayrıca tarikatın işlerini çözümleyeceklerdi.²⁴ Osmanlı elçisi Roma'ya ancak 30 Kasım 1490 tarihinde ulaşabildi. Hiç kuşku yok ki bu gecikmenin nedeni bir ölçüde padişahın temsilcisini kabul etmeden önce Haçlı seferi görüşmelerinin sonunu bekleyen papanın isteğine bağlanabilir ama Osmanlılarla Papalık devleti arasında doğrudan sürdürülen ön görüşmelerin varlığı da buna neden olmuştu.²⁵ Her durumda, şövalyelerin de Mustafa'nın Roma'ya varışını isteyerek geciktirmeye yardımcı olup olmadıklarını öğrenmek olanaksız.

Bu ünlü elçilikle ilgili yeni bir anlatıya girişmek gereksiz.²⁶ St. Jean tarikatı ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkiler üzerindeki sonuçlarına gelince, Pierre d'Aubusson aşağı yukarı kendini hoşnut saydı. Kuşkusuz, tarikat karmaşık ve bazen de fırtınalı geçen tartışmalardan büyümüş olarak çıkmadı; hatta Cem'in annesinden haksızca alınmış meblağların bir bölümünü de geri ödemek zorunda kaldı. Bununla birlikte esas olanı elde etti, çünkü her şey Papalık devleti ile Osmanlılar arasında sözlü -ve gizli- bir anlaşmaya varıldığını düşündürüyor. Elde ettiğim metinlerden, bu anlaşmanın içeriği kolayca ortaya çıkıyor: Cem'in Roma'da iyi gözetim altında tutulması; papaya 40.000 altın tutarında bir ödeneğin verilmesi (bunun 10.000'i tarikat liderine aktarılacaktır);²⁷ Osmanlı ordularının ne papalık, ne Venedik, ne de St. Jean şövalyelerine ait topraklara saldırmayacağı güvencesi. Böylece Cem'in Roma'ya nakli, VII.

24 AOM 7726r°.

25 Bkz. İnalcık, "A Case Study", s. 213.

26 Bkz. İnalcık, "A Case Study"; Thuasne, s. 276 - 284; Setton II, s. 418 - 422.

27 Pierre d'Aubusson ile VIII Innocente arasında yapılmış olan anlaşmayla öngörülen bu düzenleme, gerçekte kendiliğinden yürüyordu: Gerçekten de, 1483 yılında padişahın yıllık olarak ödemeyi vaat ettiği 40.000 altın şu şekilde bölüşülüyordu: 30.000 altın Cem'in ödeneği için ve 10.000 de Rodos'un uğradığı zararların karşılanması için. Zaten Papa tarafından tarikata tanınan çeyrek bölüm açıkça Rodos kentinin tahkimatına harcanacaktı.

Innocente tarafından tarikat lideri ile tarikata hatırı sayılır çıkarlar sağlanmasına imkân verirken, Rodos'un yararına şövalyelerin şehzadeyi ellerinde bulundurmaktan elde etmiş oldukları yararların en önemlisini de devam ettiriyordu: Osmanlılarla barış ve iyi komşuluk ilişkileri.

*

* *

CEM'İN ROMA'YA GETİRİLİŞİNDEN OSMANLI - VENEDİK ÇATIŞMASINA (1490 - 1499)

1490 anlaşmasını izleyen yıllarda Rodos açısından kayda değer hiçbir olay yaşanmadı. Memluk ve Osmanlı çatışması 1491 yılında sona erdi. tarikatın davranışında bu süre içinde bir değişiklik meydana gelmemişti; ihtiyat elden bırakılmadı. 4 Ocak 1491 tarihli bir karar silah, erzak ve peksimet dışsatımını yasaklıyor ve hiçbir gemi yapımı işçisinin tarikata bağlı olmayan bir limanda çalışamayacağını açıkça belirtiyor.¹ Kurulun korsanlık karşısındaki ihtiyatlı davranışına bir daha değinmeyeceğim;² ancak özellikle 1490 ve 1495 yılları arasında Rodos korsanlığını kısmak, cezalandırmak ve Rodos limanının yabancı korsanlar tarafından kullanılması nedeniyle meydana gelen sakıncaları azaltmak amacıyla çok sayıda önlem alındığını belirtmek için bu konuyu yeniden ele alacağım. Bununla birlikte, günlük sorunlar hakkında bir fikir vermek için birkaç olay aktaracağım.

Rodos korsanlığı azalırken, bunun aksine 1490 yıllarında II. Bayezid'in uyruklarının korsanlık eylemlerinde belirli bir artış yaşandı: 21 Mart 1493 tarihinde, kurul St. Pierre şatosu sularında Türk fustalarının bulunuşundan kaygılanıyordu.³ 16 Ağustos'ta, tarikat kıyılarına *piratico more* [korsan hukukuyla, ahlakıyla] yağmalayan Türk fustalarının zarar vermesine engel olmak üzere, kurul, iki ay için iki kadirga donatmaya karar verdi.⁴ 1494 Ağus-

1 AOM 7737°.

2 Bkz. yukarıda, s. 174 ve devamı.

3 AOM 77104re.

4 AOM 77108^{ve}.

ros'unda, beş Türk fıstasının üstesinden gelmek için Fra Pierre de Tinteville kumandasında bir deniz seferi düzenlemek gerekti. Bir Anadolu limanında ablukaya alınan korsanlar görüşme talep ettiler. Ateşkesi kabul etmeyen ve Türklerin elinde tutsak bulunan tarikat uyruklarının iadesini isteyen Tinteville yine de bir elçinin tarikat liderine gönderilmesine izin verdi. Bu kişi Rodos'tayken, fustalar bir çıkış yapmayı denediler: Dört tanesi yakalanıp ele geçirildi, beşincisi de battı. Ama görüşmeci, elinde bir izin belgesi bulunduğu için, birkaç da armağanla birlikte özgürce anakaraya dönebildi.⁵ Denetlediği bölge içinde, tarikat lideri, Hristiyan⁶ ya da Müslüman olsun, her türlü korsanlığı cezalandırma hakkını elinde bulunduruyordu. Zaten bu 1482 anlaşmasına uygundu ve önceki örnek de bu görevi yerine getirirken de ölçülü davranmaya çaba harcadığını gösteriyordu: 24 Mart 1497 tarihinde, Osmanlı korsanları ele geçirilince ve bunların geçmişte Rodoslulara karşı yapmış oldukları kötülükler nedeniyle şikâyetler gelince, sorunu mükemmel biçimde düzenlenmiş bir davanın konusu yapabilmek için Pierre d'Aubusson bu adamları kurtarmalık ödentisiyle özgürlüklerine kavuşturdu.⁷

Anakarada da oldukça ciddi olaylar yaşandı. 1491 yılında ölmeden kısa bir süre önce, St. Pierre şatosunun kumandanı olan Philippe de Cluix, genç hizmetkârlarından birinin *perversis moribus imbutus et deditus dyabolico spiritu ductus* [sapkınlıkla lekelenmiş ve şeytana uymuş bir kumandan] kaçmak ve Müslüman olmak için Halikarnas'ın coğrafi durumundan yararlandığını öğrenmek gibi beklenmedik can sıkıcı bir olayla karşılaştı.⁸ Philippe de Cluix delikanlıyı yola getiremeyince, aşırı bir davranışta bulundu: Tarikat liderine bile haber vermeden, misilleme olarak Osmanlı gençlerini kaçırttı. Halikarnas sakinlerinin anlattığına göre, bu eylem çocuklardan birinin babasının ölümüne neden oldu, genç de hemen salıverildi. Bunun üzerine, Cluix ile bölgedeki Osmanlılar arasında bir tartışma başladı. Cluix yöre sakinlerini bir Hristiyanın din değiştirmesine yasadışı yollardan yardım etmekle suçluyordu. Halk ise döneğin kendi özgür ira-

5 AOM 77129r^o-v^o.

6 Gerçekten de tarikat, barınağı Castellorizo'da bulunan Katalan korsan Didacus Ordigna olayının da kanıtladığı gibi, uyruklarını denetlemekle yetinmiyordu. Bu korsan Rodos gemilerine de saldırarak fazla ileri gitmişti. Bu olay üzerine kurul, 24 Kasım 1492 tarihinde, Fra Fluvian'ı onun peşine göndermeye karar verdi. Bununla birlikte, tarikat Kastilya kralına karşı düşmanlık göstermek istemediği için korsanı desteklememesi isteğiyle Castellorizo komutanına mektup yazıldı. Fluvian ile tutuklusu 1 Aralık'ta geri döndüler. Bir dava nedeniyle Ordigna ile pek çok adamı ölümüne mahkûm edildi (AOM 7794v^o-96r^o).

7 AOM 7874v^o.

8 Olay ayrıntılarıyla tarikat arşivlerinde (AOM 7775v^o-77r^o) ve Bosio II tarafından, s. 417, betinlenmiştir.

desiyle hareket ettiğini söylüyordu, tarikatın yaptırdığı soruşturma da bunu doğruluyordu. 1483 anlaşması da kölelerin değişimini ya da para karşılığında özgür bırakılmasını öngörüyordu. Özgür bir adam söz konusu olduğu için Müslümanlar bu olayda kendilerini sorumlu tutmuyorlardı. Pek çok kez korunmuş bölge olarak ilan edilen bir alanda meydana geldiği için Cluix'nin eyleminin savunulabilecek yanı yoktu. St. Pierre şatosunun bir sığınma yeri ve bir bağlantı noktası olarak kalabilmesi için barışa saygı gösterilmesi kaçınılmazdı. O sırada Menteşe'de vali olarak bulunan şehzadenin müdahalesini tarikat liderinin çok ciddiye almasına öyleyse şaşmamak gerekir. İçinde bulunulan zaman da büyük önem taşıyordu. Bu konudaki görüşmenin yapılacağı 13 Mart 1492 tarihinde Osmanlı donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçtiği öğrenilmişti.⁹ Ama, Cem'in Roma'ya naklinden önce olduğu gibi tehditler için de zaman uygun değildi. Böylece tarikat lideri en iyi şekilde davranmaya özen gösterdi. Bir soruşturma yaptırdı ve Halikarnas sakinlerinin göndermiş olduğu mektubu dikkate aldı: Bu kişiler Philippe de Cluix'nin suçluluğuna ve padişah ile yapılmış olan anlaşmaya uymamanın yaratacağı tehlikeye dikkat çekiyorlardı. Onların gözünde, tek çözüm, kaçırılan çocuğu iade etmektir. Gerçekten de, genç tutsağın dönüştürülmesi ile ilgili duyulan duraksamalardan sonra, onu ailesine ve imanına iade etmeye karar verildi.

Tarikat liderinin Müslüman komşuları karşısında bir iyi niyet anlayışı içinde, korsan ya da değil, şövalyelerini denetlemekte karşılaştığı güçlüklerin ve bazı şövalyelerin davranışının tarikat uyrukları üzerinde yarattığı kuşkuların dışında, bu öykü Osmanlı ve tarikat yetkilileri arasında egemen olan uyumu sergilemesi yönünden ilginçtir. Pierre d'Aubusson ihtiyatlı davranıyor; hatta –yüksek bilginlerin yetkesinin ardına sığınarak– Cluix'nin genç tutsağının din değiştirme kararsızlıklarını bile dikkate almakta kaçındığı da bir gerçektir. Ama, öbür yandan Osmanlı şehzadenin elçileri de anlayışlı davrandılar.¹⁰ Zaten Osmanlılar da bunu ciddi bir sorun

9 Gerçekten de Pierre d'Aubusson'un olaya bir çözüm yolu bulmayı arzuladığı söylenir; *visio apparatus turcensis maritimo qui jam fama publica divulgante Helespontum exituscrat et Yonum Egeumque pelagus navigaturus* (AÖM 7776r).

10 Tarikatın arşivlerindeki Latince metin çok açık değildir, ama anladığım kadarıyla Osmanlı temsilcileri, düşüncesizlik nedeniyle meydana gelmiş ve dolayısıyla tarikat tarafından sergilenen resmi bir düşmanlık gösterisi olmayan bir olayı, ört-bas edecek şekilde zamana yaymayı kabul etmişlerdi: *Quaquidem altercationi et scandalo suborto a presidente Licie sive dominationis et provincie Mandachie in Turchia filii Magni Turci homines et nuncios super hoc destinati sunt et his rerum sumi in dilationem probatum est ut huiusmodi res per inconsiderationem contingens soppietur*. Bu metni çözmenin zor olduğu bir gerçek ve benim okumamın da ne derece doğru olduğu tartışılır.

ve bir savaş durumu olarak görmeyip olayı yerel düzeyde tutmayı yeğlediler. Şurası da gerçek ki, o tarihte Macaristan'a karşı sefer hazırlığı içinde olan padişahın başka ilgi alanları bulunuyordu: Bu can sıkıcı Rodoslularla olan ilişkileri kızıştırmanın yararı yoktu.

Zaten iki taraf da kabahatliydi. 1494 Mart'ının ilk günlerinde, Johannes Centurineus (Centurione) Menteşe valisinin bir temsilcisinin eşliğinde Anadolu'dan geri geldi. Tarikatın uyrukları olan ve Anadolu'da öldürülen Stamati ve Perrine de Auria'nın mallarının geri alınması ve katillerin anlaşmalara uygun olarak cezalandırılmasıyla ilgilenmek üzere Centurione Menteşe valisine gönderilmişti.¹¹ Görünürde Osmanlı adaleti pek hızlı değildi, çünkü tarikat lideri Rodoslu iki tüccarın Fethiye'de soyulup öldürüldüklerini 29 Mayıs 1487 tarihinde öğrenmişti. Gerekli önlemleri almasını rica etmek için Menteşe valisi olan Şehzade Alemşah'a hemen yazı yazmış ve oğlunun çabalarından emin olmak için de aynı zamanda II. Bayezid'i haberdar etmişti.¹² Elimizde kesin kanıt bulunmamakla birlikte, bu iki olayı tek açı altında birleştirebilecek pek çok ortak nokta var. Menteşe valisinin 6 Mart 1494 tarihinde kabul edilen temsilcisi efendisinin elinden gelen tüm çabayı gösterdiğini ama, daha tam bir uygulama için, tarikat liderinin bir temsilcisinin Osmanlı Sarayı'na gönderilmesini salık verdi. Önce bu öneriyi gerçekleştirmeye heveslenen kurul, yeniden düşündükten sonra, Johannes Centurione'yi şehzadeye yeniden göndermekle yetindi. Daha sonra, bir yanıt elde edince de, bir temsilcinin padişaha gönderilmesi düşünülecekti.¹³ Şövalyeler II. Bayezid'den mı yoksa oğlundan mı bir cevap bekliyorlardı? Her durumda, kendisi de yerel ölçekli bir yetkiliye başvurarak, Pierre d'Aubusson da bu ikinci dereceden olayı kızıştırmamaya özen gösteriyordu.

Gerçekten de, 1495 yılında meydana gelen dış olaylar, Osmanlılarla şövalyeler arasında yeniden bir gerilimin oluşması tehlikesini doğurdu. 1492 yılında, bir Osmanlı donanmasının denize açıldığı haberi öğrenilince oldukça kaygı duyulmuş ve Rodos limanında bulunan gemilerin alıkonulması kararlaştırılmıştı. Gerçekte, padişahın gemileri Arnavutluk'a doğru yelken açmıştı.¹⁴ Rahatlayan kurul, 3 Nisan'da limanda tutulan gemileri serbest bıraktı.¹⁵ Barışın kendisi de, Türk gemilerinin tarikat adalarında sıkça gerçekleşen ilişki ve ziyaretleri ölçüsünde, şövalyeleri endişelendiriyordu. Bundan dolayı da olası bir saldırıdan korunmak için, 13 Eylül 1492 tarihin-

¹¹ 1494 yılındaki bu olaylar hakkında, bkz. AOM 77120r^v-v^o (6 Mart 1494 tarihli karar).

¹² Bkz. Letfort, belge 17 (s. 87 - 93), II. 26 - 31.

¹³ *Postea habito responso deliberabitur de mittendo ad Magnum Turcum* (AOM 77120v^o).

¹⁴ Bkz. Kâtib Çelebi, s. 19.

¹⁵ AOM 7771v^o-sq.

de İstanköy, Leros ve Kalamos kalelerinin güçlendirilmesine ve erzak yönünden donatılmasına karar verdiler.¹⁶ Bir yıl sonra, Osmanlı donanmalarının Ege'deki varlığı adaların güçlendirilmesi gereksinimini harekât lideri için bir kaygı oluşturmuyordu.¹⁷ İstanköy'de meydana gelen ciddi bir yer sarsıntısı, durumu daha da kaygı verici hale getirdi.¹⁸ Bununla birlikte, açıkça söylenmemiş de olsa, benzer durumlarda Rodosluları kaygılandıran, düzenli bir filodan çok korsanlar ya da akıncılardı. Barışa olumsuz etkileri olan bu olaylar yine de şövalyelerle Osmanlılar arasındaki ilişkilerde ciddi sonuçlar doğurmuyordu. Aksine, ertesi yıl iki gücü işbirliği yapmaya yöneltiyordu. Ama, daha sonra, oldukça uzaklarda meydana gelen bir olay yüzünden durum epeyce karışık bir hal alıverdi: Fransa kralı VIII. Charles'ın İtalya seferi.

*

1494 yılında seferini başlatırken, VIII. Charles'ın başlıca amacı, üzerinde hak iddia ettiği Napoli krallığının fethiydi. Bununla birlikte, ele geçireceği bu yeni toprakları Osmanlılara karşı bir Haçlı seferini hareket üssü olarak kullanmak istediğini doğrulama fırsatını kaçırmadı. Bazı kişiler bu tasarının içtenliği konusunda kuşkuluydular; ancak II. Bayezid bu tasarımı ciddiye almışa benziyordu. 1494 yılından başlayarak Napoli kralı ve papa tarafından Fransızların kendisine karşı besledikleri kötü niyetlerden uyarılan padişah, Fransızların endişe verici bir rahatlıkla kendilerini İtalyanlara kabul ettirdiklerini, Roma'dan geçerken Cem'i ele geçirdiklerini ve 1495 yılının başında, Yunanistan ve Arnavutluk'taki ayaklanmaları kışkırttıklarını görmüştü. O dönemin farklı kaynakları padişahın, özellikle küçük bir donanma oluşturarak ve İtalya karşısındaki Valone ve Durazzo bölgelerini de Çanakkale Boğazı gibi berkitip güçlendirerek savunma önlemleri aldığını gösterir.¹⁹ O dönemde papaya, Venedik'e, Napoli ya da Fransa krallarına gönderilen elçi sayısında da büyük bir artış olduğu bilinmektedir.²⁰ Rodos harekât sahnesinin uzağındaydı. Ayrıca, tarikat lideri de Cem üzerindeki tüm denetimini yitirmişti. Gerçekten de, 1494 Ekim'inde Şehzadeyi Sant'Angelo şatosuna sıkı güvenlik altında yerleştiren VI. Alessandro, tarikat adına rehineyi korumakla görevli şövalyeleri geri göndermişti²¹ II.

16 Bosio II, s. 417 sq. (hiç kuşkusuz AOM 7783r°-84r°'ya dayanarak: Bak Mizzi I, s. 71).

17 AOM 391169r° (28 ekim 1493).

18 AOM 77110v°-113r°, 115v°, 136r°-137r°.

19 Arnavutluk'ta Durres ve Vlore.

20 VIII. Charles'ın seferiyle ilgili yakın zamanlara ait ve ram bir anlatı, Setton II, s. 448 - 482'de yer alır. II. Bayezid'in tepkileriyle ilgili olarak, bkz. "Macabre trafic" adlı yapıtım.

21 Bkz. Setton II, s. 458.

Bayezid'in erkek kardeşinin, 24 Şubat 1495 tarihinde, Napoli'de ölmesi, en azından 1490 yılına kadar, padişah ile olan ilişkilerinde diledikleri gibi ve büyük ölçüde yararlandıkları bir silahı şövalyelerin elinden kesin olarak almıştı. Gerçeği söylemek gerekirse, son yıllarda bundan bir oranda vazgeçmişlerdi. Cem'in kaybı gitgide onlara zarar vermez olmuştu. Bununla birlikte, uluslararası gelişmeler, kısa süre sonra Rodos'u zaten görece olan bir huzurdan yoksun bırakmıştı.

Batılı prenslerin gözünde, Pierre d'Aubusson bir Osmanlı uzmanıydı. Böylece VIII. Charles Haçlı macerasına onu da sürüklemek istiyordu, "elbette Türkiye hakkında büyük bir zekâya sahip olduğunuzu bildiğimizden" diye yazıyordu "bu olayda bize büyük ölçüde yardım edip hizmet edebilirsiniz". Şunu da ekliyordu: "Türkiye olayını ve orada neler yapılabileceğini herkesten daha iyi anlıyorsunuz."²² Böylece Gui de Blanchefort, Pierre d'Aubusson'un yerine geçmek üzere, maiyetinde yer aldığı kral tarafından Rodos'a gönderildi: VIII. Charles'ın kendisine akıl danışmayı hesapladığı tarikat liderinin her işi bırakıp Roma'ya gelmesi rica ediliyordu. Bu, kendisine 13 Ekim 1494 tarihli bir mektupla bildirildi.²³ Zarif bir şekilde gönderdiği kutsal şahinlerle tarikat liderine teşekkür ederken, 13 Kasım tarihli mektupla da isteğini yeniden hatırlatıyordu. Bununla birlikte Pierre d'Aubusson yanıltmak için 22 Şubat 1495 tarihini bekledi. 13 Ekim tarihli mektubu getiren Fra Jacques Brunet Rodos'a bu kadar uzun sürede mi gelmişti?²⁴ Her ne olursa olsun, tarikat liderinin davranışı yeterince açık değil. Övgüye değer niyetlerinden dolayı kralı kutladıktan ve nitelikli danışmanlara sahip bulunduğundan emin olduğunu söyledikten sonra şunları ekledi:

"Bununla birlikte, Tanrı'nın lütfuyla, güveninizin ve talebinizin bana verdiği coşkuyla, elimden geldiği kadar ve deneyimlerimden yararlanarak, Allah'ın da inayetiyle yetkimi de kullanarak İlahi Kudret'e ve siz kralımız efendimize karşı olan görevimi yerine getirmeye çalışıyorum. Şimdilik koşulların gerektirdiği şekle uygun olarak yazdığımız gibi olaylara düzen vermek için görevlendirmiş olduğunuz Auvergne manastır başkanını bekliyorum. Sonra da, sizin de mektubunuzda kaydettiğiniz üzere gidiş tarihimizi en kısa sürede saptayacağım, çünkü bu, dünyada arzuladığım tek şey."²⁵

²² Aynı zamanda AOM 7817^{v°} ve 19^{v°}.

²³ Bkz. AOM 7817^{r°-v°}. Burada ve ilerideki satırlarda söz konusu olan muhaberat AOM 7817^{r°-22^{r°}}'da korunmuştur. 1484 yılıyla ilgili olanı Thuasne tarafından özetlenmiştir, s. 328 sqq. VIII. Charles'ın talebi şaşırtıcı değildi, çünkü 1493 Haziran'ında onunla buluşmak istediğini bildirmek için daha önce Pierre d'Aubusson'a yazmıştı: Bkz. AOM 7797^{r°}.

²⁴ Tarikat lideri "Plaise savoir mon souverain Seigneur que puis aucuns jour ay receu cy frère Jacque Brunet" diye yazarken bunu anlatmak istiyordu (AOM 7818^{r°}).

²⁵ AOM 7819^{r°}.

Sergilenen iyi niyet gerçek miydi, yoksa Pierre d'Aubusson uygun zamanı kollayarak onu oyalyor muydu? Her durumda, VIII. Charles sabırsızlanıyordu. 2 Şubat 1495 tarihinde, isteğini anımsatmak üzere Velletri'den yazıyordu. 26 Nisan'da yanıt veren d'Aubusson gitmek için Blanchefort'un gelişini beklediğini ileri sürerek aynı davranışı sürdürüyordu. Ne var ki, kral ile Kardinal Briçonnet'nin 1495 Nisan'ında Napoli'den²⁶ sonra da 1496 Mart'ında Lyon'dan²⁷ uyguladıkları yeni baskılara karşın, Pierre d'Aubusson Haçlı seferini hazırlamak üzere Batı'ya gitmedi. Zahmetsizce Gui de Blanchefort'dan başka bir kumandan bulabilirdi. Demek ki tarikat liderinin davranışının nedenlerini Blanchefort'un yokluğunun ötesinde bir yerde aramak gerekiyor. Papaya karşı Fransızların tarafını tutmak istememiş olması da olasıdır. Mektuplarında, VIII. Charles tarikat lideri nezdindeki girişimlerinin desteklenmesini VI. Alessandro'dan talep ediyordu.²⁸ Oysa, o hiçbir şey yapmadı. Kralın önerdiği gibi hemen işe girişmek, tüm Hristiyan prenslere bağlı olan bir tarikat için iyi bir siyaset yöntemi değildi.

Karmaşık bir dönemde Rodos'tan ayrılmak akıllıca bir davranış mıydı? Öte yandan, Osmanlılar özellikle saldırgan görünmüyorlardı. 1495 Nisan'ında kaydedilen Türk "kadirga" ve "*nave*"leri olasılıkla korsandı. Eğer kurul özellikle bu durumda İstanköy'ü korumayı düşündüyse, bu bir rastlantı olmazdı. Yakın zamanlarda meydana gelmiş olan bir deprem ve Müslüman ya da Hristiyan çok sayıdaki geçici ziyaretçi nedeniyle İstanköy'ün durumu kaygı vericiydi.²⁹ Ama tarikat bir kadirga göndermekle yetindi,³⁰ bu da tarikatın düzenli bir saldırıdan çok tarikat topraklarının zayıf noktalarına yapılacak olanlardan çekindiğini gösteriyordu. Ne var ki, tarikat lideri Osmanlılarla olan iyi ilişkiler döneminin sona ermekte olduğunu hissediyordu. VIII. Charles'a yazdığı iki mektupta, Fransızların ilerlemekte olduğu haberi üzerine II. Bayezid'in kapıldığı korkuyu belirtiyordu. Kurul padişahın askeri hazırlıklar yaptığını biliyordu³¹ ve bu haber onun gözünde düşmanca olduğu açıkça görülen bir önlemi doğruluyordu: Kâfirlere karşı savaşmak isteyen denizcilere ve öbür Hristiyanlara Rodos limanını açmak. Bu

26 6 ve 14 Nisan tarihli mektuplar (AOM 7825^v ve 27^r).

27 Kralın tarikat liderine yazdığı 14 Mart (AOM 7820^v sq.) ve 17 Mart (AOM 7821^v sq.) tarihli mektuplar; kralın kurula yazdığı 17 Mart tarihli mektup (AOM 7821^r-v^o).

28 Bak Thuasne, s. 329.

29 AOM 392179^r.

30 AOM 7816^v.

31 Venedikli haberciler de kendi taraflarından bunu yineliyorlardı: Bkz. Sanudo, *La spedizione*, s. 158.

kişiler ve ganimetleri hoşnutlukla kabul edileceklerdi.³² 4 Mart 1495 tarihli bu karar en azından şaşkınlık vericidir, çünkü Osmanlı devletinin tarikata karşı davranışında bir değişiklik olmamıştı. Padişahın gözünde saygınlıklarını yitirmekten çekindikleri için mi şövalyeler önce davranmayı yeğlemişlerdi? Yoksa Fransızların başarıları, yakın gelecekteki bir Haçlı seferini mi düşündürüyordu? Tarikat lideri VIII. Charles'a şöyle yazmıyor muydu:

“Her gün keşif yapan adamlarım sayesinde Türkiye’de olup bitenlerden haberdar oluyorum. Adı geçen krallıktaki zaferinizi öğrendikten sonra Türkler öylesine şaşkırdılar ve korktular ki kıyıları bırakıp dağlara, uzak yörelere kaçtılar. Gemi gördükleri zaman da sizin geldiğinizi sanıyorlar. Oysa şimdi onları hoş görmek lazım.”³³

Eğer Pierre d’Aubusson durumu böyle görüyorsa, Fransa kralının isteklerine neden yanıt vermiyordu? Yukarıdaki bölümün 4 Mart kararından altı hafta sonra kaleme alındığı doğrudur; ama, şövalyeler daha ileri gitmediler: Limanlarını korsanlara açmak sonuçta bir bekleyiş önlemiydi. Haçlı seferi gelişecek olursa daha da ileri gitmek her zaman olasıydı. Bunun aksine, Rodos’a karşı gerçekleşecek Osmanlı misillemeleri durumunda, oradaki gemilere el konulabilirdi. Anakara ile yapılan ticaret kesintiye uğramadı: 22 Nisan 1496 tarihinde, Mısır’a gidecek olan Anadolu odunu yüklü gemiler Rodos’a geldi. Bununla birlikte o tarihte, koşullar gemilerin çok fazla uzaklaşmasına elvermeyecek kadar ciddiydi. Mal yüklemek için yeniden Türk kıyısına gitmelerine izin verildi ama, Mısır’a hemen gitmemeleri istendi.³⁴ Bu emir 25 Mayıs’ta kısmen yenilendi.³⁵ Yoksa tarikat için söz konusu olan, belirsiz bir geleceğin öngörüsüyle yapılan bir malzeme hazırlığı mıydı? Şunu da belirtmek gerekir ki her iki taraf da ateşkese görülür şekilde uyuyordu ve 25 Mayıs, 3 Haziran ya da 2 Temmuz tarihlerinde³⁶ değinilen Türk tehditleri açık bir savaşla bağlantılı değil, elbette korsanlıkla ilgiliydi.

Korsanlığın 1495 yılında Rodos çevresinde büyük bir etkinliğe sahip olduğu doğrudur. Bu sırada Osmanlı devleti de korsanlara yeniden görev

32 AOM 77154v: *Expediens est ut pro temporum occurrentiis provisiones fiant que defensionem esse possunt itaque huius temporis qualitate pensata qua motus Turchorum et preparati-ones classis et exercitus terrestres nuntiantur (...) ordinarunt quod fiant provisiones fa- vorabiles et necessarie ut capitanei et patroni et alii christiani fideles volentes inferre bel- lum Turchis habeant receptaculum in Rhodo et de bonis infidelium captis disponere pos- sint ut butinum facere et sua navigia pteparare et quod in ampla forma que provisiones mittantur in Siciliam ut notificetur.*

33 AOM 7820v^o sq.

34 AOM 77816v^o.

35 AOM 7823r^o.

36 AOM 7823r^o, 23v^o v.c. 28v^o.

verme siyasetini uygulamaya başlıyordu. Öte yandan Pierre d'Aubusson kapılarını Batılı korsanlara açarken padişah bilgece bir davranışla mı korsanları özgür bırakıyordu? Her şeye karşın iyi ilişkiler resmen sürüyordu. O dönemde Osmanlıların Rodos şövalyelerinden başka tasalan da vardı. İhtiyatlı davranan, her zaman olduğu gibi uyruklarının zihnini bulandır-mama kaygısı içindeki ve belki de Cem'siz bir geleceğin endişesiyle, şöval-yeler zamansız bir anda maceraya atılmaktan kaçınmayı yeğlediler. Sonuç olarak, 1495 senesi sanıldığı ve beklenildiği gibi bir bunalım yılı olmadı.³⁷

*

Tarikat ince stratejiden çok yerel sorunlarla ilgileniyordu. Misilleme tehlikesini beraberinde getiren sınır olaylarının çoğalmasa tüccarların dolaşım özgürlüğünü engelliyordu. Tarikat liderinin Osmanlı Sarayı'na gitmekte olan iki resmi temsilcisi anakarada soyguna uğramış ve katledilmişlerdi. Bunun üzerine bendesi Hacı Ali aracılığıyla padişaha şikâyetle bulunulmuştu. 3 Aralık 1495 tarihinde Rodos'a geri dönen bu kişi³⁸ II. Bayezid'in 7 Kasım tarihli bir yanıtını sundu.³⁹ Bu mektup vasıtasıyla Rodosluların şikâyetlerinin ayrıntılarını öğreniyoruz: Tarikat liderinin elçilerine saldırı; Milet korsanlarının denize açılması; St. Pierre şatosunun uğradığı zararlar; Rodoslulara ait malların çalınması. II. Bayezid kibarca Anadolu beylerbeyini soruşturma yapmakla, düzeni sağlamakla ve benzer olayların yinelenmemesini sağlayacak şekilde suçluları yakalatmakla görevlendirdiğini bildiriyordu. Tarikat liderinin bir temsilcisinin özellikle de meydana gelen zararların belirlenmesinde yardımcı olmak üzere beylerbeyine gönderilmesini öneriyordu.

Bu kez yerel diplomatik ilişkiler düzeyinde kalınmıyordu, çünkü sorun yalnızca Rodosluları ilgilendirmekle kalmıyordu. Fransızlarla ilgili endişelerinden hemen hemen kurtulmuş olan padişah, gerçekten de 1496 yılının başında Doğu Akdeniz'de bir temizlik siyasetine atıldı, bu görev de Anadolu beylerbeyine verildi. Kaygılanan Türk korsanlar Milet'e ya da Fi-

37 Bir İtalyan devletler birliği tarafından tehdit edilen VIII. Charles, 20 Mayıs 1495 tarihinde Napoli'yi terk etti. Bu haberi alan d'Aubusson öyle görünüyor ki bir Haçlı seferi olasılığına inanmaktan vazgeçti. İmparator Maximilien'in 25 Mayıs 1495 tarihli mektubunu Fra Rudolf de Vertenberg 31 Ağustos'ta Rodos'ta kendisine sunduğu zaman tarikat lideri imparatorun değindiği tasarını fazla ciddiye almadı (AOM 7833r^e). 13 Ekim'de De Vertenberg'in Alınanya'ya geri dönmesine izin verildi (AOM 7837r^e) ama, Maximilien'in tasarılarından bir sonuç çıkmadı.

38 AOM 7844v^o.

39 AOM 7844v^o sq. Bu belgenin İtalyanca çevirisi 1496 tarihini taşımaktadır. Metindeki ifadeye göre, bu ancak bir *Capsus calami* olabilir, belki de *liber consiliorum*'da saklanan su-ret tam olarak 1496'da çıkarılmış olabilir (tarikata ait *libri consiliorum*'larda, yıl 1 Ocak'ta başlar).

nike'ye çekildiler. Zaaf gösterilmeden yürütülen harekât, çok sayıda korsanın tutuklanmasına ve kazığa oturtulmasına neden oldu. Aynı şekilde Sakız geçidinde korsanlarla iyi geçinen kişiler de cezalandırıldı.⁴⁰ Tarikat liderinin temsilcisi kuşkusuz, beylerbeyinin harekâtı yönettiği Milet'e gönderildi. Şövalyelerin de kendi kapılarının önünü süpürmeleri gerekiyordu: Anlaşmaların aksine, Rodosluların da sınırların iç kısımlarında kalan Anadolu kıyılarını da yağmaladıkları biliniyordu. Bu eşkıyalığa şövalyelerin de katılmış olmalarından kuşkulanıyordu. Üst dereceli bir Osmanlı görevlinin Rodos'un çok yakınında bu konuları tartıştığı ve Rodoslulara ödenecek tazminat miktarında görüşmeler yaptığı sırada, kurul, 5 Şubat 1496 tarihinde, anlaşmalara uyulup uyulmadığını denetlemekle görevli bir komisyonun vazifelendirilmesini gerekli gördü.

Bu nedenle Osmanlı devletiyle tarikat arasındaki belirli bir işbirliğinden söz edilebilir. 8 Haziran 1497 tarihinde ateşkes yeniden ilan edildi.⁴¹ Ne II. Bayezid ne de Pierre d'Aubusson ölmüştü; öyleyse hukuken böyle bir eylem gereksizdi. Ama Menteşe'nin böylesine girintili çıkıntılı kıyıları boyunca iki gücün yeni bir ortak kararı olmadan korsanlığı denetlemek olası değildi. Zaten bu ateşkes onaylaması da Menteşe valisi tarafından ilan edilmişti. Kendisi şehzade olduğu için önemli bir kişiydi, ama yetkisi de o bölgeyle sınırlıydı. İlk inisiyatifi Osmanlılara ait olan bu davranışın başlıca amacı, dolaşım ve ticaret özgürlüğünü sağlamaktı. Önceki yıllarda tarikatın almak zorunda kaldığı önlemler bu tasanın haklı olduğunu gösteriyor. Bunun aksine, Osmanlı önerisi o tarihte, Rodos donanmasının tek başına, sürekli olarak, bölgenin denetimini sağlayabileceğini doğruluyor. Ne kadar etkin olursa olsun, Osmanlıların eylemleri ancak birer yumruk darbesiydi. Ama şövalyelerin iyi niyetlerini göstermekte yararları vardı: Cem ortadan yok olmuştu ve ticaret de Oniki Ada'nın ekonomisi için temel direği oluşturuyordu. Böylece tarikat lideri ile kurul da hiç gecikmeden Menteşe sancakbeyi ile ateşkes ilan ettiklerini yeniden açıkladılar. Ayrıca Menteşe uyruklularının mal ve kişiliklerine zarar verecek kendi uyruk ve bağımlılarının ölüm cezası ve mallarına elkonulmasıyla tehdit ettiler. Menteşe uyruklular tarikata bağlı tüm topraklarda diledikleri gibi özgür olmalıydılar.⁴²

Her şey şövalyelerle Osmanlılar arasında bir sürtüşmeden kaçınıldığını gösteriyordu. Bununla birlikte, durum yine de karışık. St. Pierre şatosunun sularındaki şüpheli bir olay da bu şekilde meydana geldi.⁴³ 18 Kasım

⁴⁰ Bkz. Sanudo I, 84, 135 - 136, 204 - 205; Malipiero I, 152; aşağıda, I-3.

⁴¹ A●M 7875r°-v°.

⁴² AOM 7876r° (12 Haziran 1497 tarihli metin).

⁴³ AOM 7894r°.

1498 tarihinde İstanbul'a gitmekte olan mal yüklü Osmanlı gemilerinin tarikata ait kadirgalar tarafından ele geçirilmiş olduğu haberi Rodos'ta duyuldu. Aksilik (*a casu*), bu gemiler Halikarnas önünde batmıştı. Tarikat liderinin hiçbir şeyden haberi yoktu, ama padişahın ateşkes ihlalinden kuşkulanasından çekiniliyordu. Bununla birlikte, Rodos'ta doğruladıklarına göre, gemilerin batmasına Türkler neden olmuştu ve bazıları da yaralanan Rodoslulara ilk önce onlar ateş etmişti. Bu olayda gerçeğin nerede bulunduğunu saptayabilmek oldukça güç görünüyor.⁴⁴ Ancak her durumda, tarikat lideri belirtilen sınırlar içinde ateşkese büyük ölçüde uyulmasını sağlamış olsa da, korsanlık yok edilemedi. 1497-1498 yıllarında, özellikle Rodos, Selanik ya da Zante sularında, Rodoslulara karşı girişilmiş Türk eylemleri kaydedilmektedir. Bunun aksine, Rodos limanlarında korsanlara barınak sağlanması sürtüşmelere neden olabilir. Ama şövalyelerin sürüp giden endişeleri ne olursa olsun, Osmanlı devletiyle tarikat kabul edilebilir bir *modus vivendi* [yaşam şekli] bulmuşa benziyorlardı.

*

44 Bu olay ile 1499 Ocak ayında Roma'da padişaha atfedilen ve şövalyelere karşı beslendiği sanılan düşmanlık arasında bir bağlantı var mı? Bkz. Sanudo II, 369: *Item havia di Rodi il Turcho è in aperto bello con l'horo, per aver preso 5 fuste sue, per danni fatti a quella religion.* (Roma'nın 19 Ocak 1499 tarihli mektubu). Ama, bu durumda haber çok çabuk yayılmış olmalı.

SONUÇ

15. yüzyılın bitmesine birkaç ay kala, bilanço her iki taraf için de hoşnut ediciydi. Cem olayı her iki tarafın da yararına çözümlenmişti: Padişah iç savaş olasılığını ortadan kaldırırken, tarikat da 1480 kuşatmasının yaralarını sarılabiliyordu. Müslüman ülkelerle ticareti sürdürerek adanın refahını sağlarken Batı'daki saygınlığını da yeniden kanıtlayabiliyordu. Osmanlı-Memluk savaşının neden olduğu bunalımlar, Cem'in Roma'ya nakli ve sonra ölmesiyle ilgili sorunlar aşılabiliyordu. II. Bayezid ile Pierre d'Aubusson arasındaki ilişkiler ikiyüzlülükten arınmış değildi, ama yine karşılıklı bir saygı fark edilmektedir. Her durumda, ikisi de sürtüşmelerden kaçınmaya çalışmıştı. Öyle görünüyor ki, özellikle de tarikat lideri, o dönemde, içtenlikle Rodos korsanlığını denetlemeye çalışmıştı.

Bununla birlikte, şövalyelerin güçlü komşularına karşı duydukları kuşku da anlaşılabilir nitelikteydi: 1495 yılından başlayarak, Osmanlı devleti üzerinde hiçbir etkili baskı araçları kalmamıştı ve Osmanlılara karşı barış isteği ile Hristiyan Batı ile sürdürmekte oldukları ilişkiler arasında bölünmüş olduklarından, geçici, güvenilir olmayan bir dengeyi sağlamak zorundaydılar.

*

* *

II – 3

ST. JEAN ŞÖVALYELERİ VE OSMANLI – Venedik ÇATIŞMASI (1499 – 1503)

GİRİŞ

1499 yılında Osmanlı devletiyle St. Jean şövalyeleri arasındaki ilişkilerde hissedilir bir gelişme kaydedilmedi. Bununla birlikte bir dönüm noktasından geçiliyordu. Gerçekten de, 1499 yılında, diğer kaygılarından kurtulan II. Bayezid, Venedik'in Rum mevzilerine saldırarak Hristiyanlara karşı yeniden saldırgan bir siyaset izlemeye başladı. Bunun sonucunda, Rodos şövalyeleri de kendilerini istenmeden karıştıkları bir Avrupa çatışmasının içinde bulacaklardı.

Osmanlılara karşı tarafsızlıktan açık çatışma durumuna geçen tarikat, karşıt bir siyaseti benimsedi ve sonunda da, başlangıçta kendisinin seçmiş olduğu bir düşmanlıkla tek başına karşı karşıya kaldı. Bu olay padişah için önemsiz bir sorundu. Aksine, tarikat lideri ile şövalyelerin izledikleri bu siyasetle ilgili dönem de oldukça ilginçti; dış olayların etkisiyle iki tehlikeden birini –doğu'da askeri ya da batı'da siyasal-mali tehlikeyi– yeğlemek zorundaydılar, ayrıca Rodos'ta oynayacakları farklı rollerden birini yeğlemeye mecburdular: Müslüman komşularıyla rahatça ticaret yapan Hristiyan bir takımadanın bağımsız efendileri, Osmanlılarla Batı'nın Katolik güçleri arasında bir aracı mı olmalıydılar, yoksa askeri bir tarikata bağlı ve Kâfir'e karşı girişilen mücadelede sonuna kadar gitmeye hazır Haçlılar mı?

ANLAŞILMAZ BİR TARAFSIZLIK (1499)

1499 yılında durum pek de anlaşılır gibi değildi. Osmanlılarla şövalyeler arasındaki ilişkiler resmi olarak hoşnutluk vericiydi. İki taraf da iyi niyetini kanıtlıyordu. Ne var ki iyi denetlenmeyen ya da zaptedilemeyen bir korsanlığın gelişmesi kaygı verici bir olaya dönüşebilirdi. Venedikliler için, şövalyelerin bölgede bir kararsızlık etkeni oldukları kuşkusuzdu.¹ Rodos'ta bulunan konsolosları, 20 Mayıs 1499 tarihinde bölgedeki tüm korsanlığın adada yoğunlaştığını yazmaktan çekinmiyordu.² 1498 yılının başından beri Venedik'te kaygıyla izledikleri Osmanlıların donanmayla ilgili hazırlıklarının³ Rodos'a yönelik⁴ olduğunu sanmalarına şaşmamak gerekir. Osmanlılar hakkındaki bilgi eksikliğinin etkisi şaşırtıcıydı: Venedikliler padişahın ordularının tek hedefinin kendileri olduğunu ancak son anda anlayabildiler.

- 1 Bkz. Andrea Loredano'nun Ağustos 1497 tarihli şu belirgin cümlesi: *Et ti aviso Saragosa esser la vera madre che parturise corsari, et Rodi preservatrice di quelli*. (Sanudo I, 770).
- 2 Tarikat liderinin korsanları Rodos'ta alıkoymak için önlem aldığını belirttiikten sonra, Alvise Malipiero gerçekten de şunları ekliyordu: *Non si atrovava altri corsari li in levante, salvo doy barzoni et alcuni pochi bregantini tutti armadi con zente de li* (Sanudo II, 698).
- 3 Bkz. Sanudo I, 880, 897, 709, 977; II, 101, 119, 147...; Priuli I, s. 76; Malipiero, s. 159.
- 4 Söylenti 1498 ilkbaharından beri dolaşıyordu (bkz. Sanudo I, 880 - 897; Malipiero, s. 159; Priuli I, s. 76). Eylül (Sanudo II, 147) ve aralık (Sanudo II, 233) aylarında da buna inanılıyordu. Elbette, yılın sonunda kuşkular duyulmaya başlandı (Sanudo II, 233, 289) ama, görevli olarak gittiği İstanbul'dan dönüşünde 1499 Mayıs'ında sunduğu raporda, Andrea Zanchani padişahın ordularının Venedik topraklarından önce Rodos'u tehdit ettiğini bildiriyordu (Sanudo II, 625 sq.; Priuli I, 119 sq.).

Rodos'ta, Osmanlılara karşı benimsenmiş olan uzlaşıcı yaklaşıma karşın, tehdit ciddiye alınmıştı. Üç yüz yelkenliden oluşan bir Osmanlı donanmasının mayıs ayında Rodos'a karşı hareket etmeye hazır olduğu bilgileriyle kaygılanan kurul, 5 Nisan 1499 tarihinde donanmayla ilgili hazırlıklara girişmeye, en elverişli yerlere toplar yerleştirmeye, İstanköy'e teçhizat ikmalı yapmaya, Sicilya'dan gemi ve takviye kuvvet istemeye karar verdi.⁵ Tehdit doğrulanınca, 26 Nisan'da, buğday sağlamak ve asker tedarik etmek üzere İspanya ve Fransa'ya gidilmesine karar verildi.⁶ Bu arada, tarikat lideri de orada bulunan tüm gemi ve adamlara elkoyuyor, Fransız akıncı barzası *La Pantea*'yı 225 kişilik mürettebatıyla kiralyor ve (Kandiye yakınlarında bulunan) korsan Arfan'a bir izin belgesi de veriyordu. Bunların tümü hep savunma olanaklarını artırmak içindi.⁷ Daha genel olarak, o sırada Rodos'ta 5000 *homini da fatti* [tüccarlar ya da eylem adamları] bulunduğu ve adanın savunmasına katılacak herkese ayda üç duka ödeneceği vaat edilmişti.⁸ Hatta, II. Bayezid'in Rodos'a değil de Venediklilere saldıracağı kesinlik kazandıktan sonra bile, kurul hâlâ durumdan endişe duyuyordu. Tarikat her an kendini savaşın ortasında bulabilirdi. Bu durumda uyanık bulundular: 11 Ağustos 1499 tarihinde St. Pierre şatosunun surlarının onarımı için emirler verildi;⁹ 25 Ocak 1500'de, Osmanlı tehdidi nedeniyle, İstanköy tarikat lideri yardımcısı olan Fra Nicolas de Villacesa'nın talep ettiği izin geri çevrildi;¹⁰ 25 Mayıs 1500 tarihinde, içinde bulunulan dönemin güçlükleri şövalyelerin manastırda bulunmasını gerektirdiği için, ancak tarikatın gereksinimleri ve tarikat liderinin emri üzerine izin verilebileceği ilan edildi.¹¹ O sırada adayı kasıp kavuran ve ba da¹² kurulun sinirliliğini artırıyor ve çalışmasını güçleştiriyordu.

Öte yandan, seferberlik savaş demek değildi. Hatta, korsan ya da akıncıları limanda alıkoyarak ve şövalyeleri de Mora'dan uzak tutarak alınan bu savunma önlemlerinin padişahın işini kolaylaştırdığını savunmak hiç de aykırı bir düşünce sayılmaz. Ayrıca, Pierre d'Aubusson ile kurul,

5 AOM 7897^v.

6 AOM 7898^r. Osmanlılara karşı kraldan [Fransa] yardım istemek için gönderilmiş olan bir Rodos şövalyesi Venedik'e, Malipiero'nun dediği gibi 5 Nisan'da değil (s. 164), muhtemelen bu tarihte uğramıştı.

7 Bkz. Rodos'taki Venedik konsolosunun 20 Mayıs 1499 tarihli ifadesi (Sanudo II, 698).

8 Bkz. Malipiero I, s. 165. Tarikat lideri İspanya'dan getirtmiş olduğu 100 askere 1 Ağustos'a kadar gerçekten de üç duka, iki subaya da altı ve onbeş duka aylık ödemişti (AOM 78105^r-106^r).

9 AOM 78108^r.

10 AOM 78115^v.

11 AOM 78112^r.

12 AOM 78131^r.

tüm bu önleyici tedbirleri alırken, savaş patlak verdiği zaman onun dışında kalmayı başardılar.

*

31 Ocak 1499 tarihinde Rodos'ta imparator ile Polonya kralının mektupları okundu. Birincisi, bir Haçlı seferi düzenlemek için tarikat liderinin görüşlerini talep ediyordu. İkincisi, Osmanlılarla olan sınırının bir bölümünü şövalyelere vermeyi öneriyordu.¹³ Pierre d'Aubusson'un verdiği yanıtlar bilinmiyor ama, her şey bunların ihtiyatlı yanıtlar olduğunu düşündürüyor. Her durumda, Venediklilerin yardım çağrısını nasıl ihtiyatla yanıtladığı biliniyor. Venedikli amiral Grimani, 17 Haziran'da tarikat liderine yazmıştı: Onun isteğine uygun olarak, Rodos'a gitmekte olan gemilere izin vermişti. Ama Martinus de la Gola'nın barzası ile herhangi bir gönüllü barzayı kendisine göndererek şövalyelerin padişaha karşı kendisini desteklemelerini istiyordu. Talebini yerine getirebilmek için, Grimani kendi mesajını Kandiye dükünün 1 Temmuz tarihli mektubu ile destekliyordu. Kandiye dükü Rodos'ta bulunan ve ada da artık tehdit altında bulunmadığı için gereksiz hale gelen çok sayıda barzenin Venediklilere verilmesini talep ediyordu: Venedik masrafları ödeyecekti.¹⁴ Venedikli yetkililer tarikat donanmasının takviye kuvvetini değil, tüccarlarinkini istiyorlardı. Böylece tarikat lideri padişahın gözünde kendisini tehlikeye sokmadan bu ricalara ihtiyatla karşılık verebilirdi: 9 Temmuz 1499 tarihinde, Pierre d'Aubusson Martinus de la Gola ile öbür gönüllülerin iki gün içinde gönderileceğini Grimani'ye bildirdi, iyi karşılanmalarını ve paralarının da ödenmesini istedi. Bu şekilde davranarak Rodos'un savunmasını zayıflattığını, oysa Osmanlı donanmasının hangi yöne yelken açtığının henüz kesinlikle bilinmediğini de kaydediyordu.¹⁵ 11 Temmuz'da Martinus Daluistro ile Martinus de la Gola'yı Venedikli amirale gönderirken, onlara mali koşulları belirleyen bir mektubu da emanet etmişti: Her biri kendi gemisi için ayda beş yüz elli duka alıyordu, bunlara ayrıca yüz asker de eklemişti. Askerlerin aylık ücretleri olan üç duka 1 Ağustos'a kadar ödenmişti.¹⁶ Böylece Pierre d'Aubusson Venedik'e somut bir yardım götürüyordu. Aynı tarihte, Zanin Castilliano'yu da iki barze ile Kandiye'ye gönderiyordu, Castilliano burada çalışmasının koşullarıyla ilgili bir kontrat imzalayacaktı. Tarikat liderinin bundan Grimani'yi de haberdar etmesine ve gerek duyulduğu takdirde Zanin'in geri gönderilmesini rica ettiğine gö-

13 AOM 7895r^o-v^o.

14 AOM 78102r^o-103v^o.

15 AOM 78103.^osq.

16 AOM 78105r^o-106r^o. İki barza 10 Ağustos'ta geldi. Bkz. sudo II, 1231.

re, Castilliano'nun Modon'da Venedikli amirale katılacağı tahmin edilebilir.¹⁷ Giritli elçinin tarikatın yardımı konusunda görüşmek üzere bir süre Rodos'ta kalmış olduğu sanılmaktadır.¹⁸ Amiralin isteği üzerine, tarikat lideri 2 Ağustos'ta hareket eden¹⁹ iki Fransız barzası daha gönderdi. Toplam olarak, kendi hesap ayrıntılarına göre, şövalyeler Venediklilerin imdadına sekiz barza göndermişlerdi.²⁰

Bu bir yardımdı, tüm kaptanlar tüccardı. Tarikat padişahın düşmanlarına açıkça takviye kuvvet göndermeyi göze alabilir miydi? Bu soru, Fransa Kralı XII. Louis'nin Rodos'u korumak için silahlandığı donanma nedeniyle sorulmuştu. Donanma Auvergne büyük manastır başkanı Gui de Blanchefort tarafından yönetiliyordu ve Fransız takviye kuvvetlerinden başka belirli sayıda da şövalye taşıyordu. Oysa Blanchefort kraldan görünürde rotasını Modon'a doğru çevirme emrini almıştı.²¹ Bu da şövalyelerin savaşa katılmasını zorunlu kılıyordu. Bu donanmanın varış tarihini 18 Ağustos olarak bildirirken, Grimaldi'nin papazı donanmanın kralın ve tarikat liderinin talimatları üzerine geldiğini belirtiyordu.²² Bosio'nun anlattığına göre Blanchefort ile öbür şövalyeler 2 Ağustos'ta hareket eden Fransız barzalarıyla Venediklilere ulaşmak istedikleri için, 31 Temmuz tarihinde kurulda uzun bir tartışma yaşandı: Osmanlılarla barış içindeyken, tarikat üyelerinin bu savaşa katılmasına izin verilebilir miydi? Sonuç olarak, Blanchefort'un otuz şövalye ile gitmesine izin verilebilirdi, *come aventurieri e non come mandati della Religione* [dinin görevlendirdiği kişiler gibi değil de maceraperestler gibi].²³ Tarikat arşivlerinde bu tartışmaya ilişkin bilgi bulamadım. Öte yandan, Fransız donanmasının Rodos'a uğramadan doğrudan Modon'a gittiği sanılıyor. Öyleyse zaten bir donanmaya sahip olan Blanchefort, söz konusu barzaya nasıl binebilirdi? Gerçekten de, Bosio, Pierre d'Aubusson'un Grimani'ye yazdığı ve 2 Ağustos'ta hareket eden bu barzaya teslim ettiği bir mektuba dayanarak bu bilgiyi vermiş olabilir. Metin oldukça karışık,²⁴ çünkü hem Fransız donan-

17 Pierre d'Aubusson'un Kandiye dükküne (AOM 78104r^o-v^o) ve Grimani'ye (AOM 78104v^o sq) yazdığı 11 Temmuz 1499 tarihli mektuplar.

18 Pierre d'Aubusson'un Grimani'ye yazdığı 27 Temmuz 1499 tarihli mektup (AOM 78100r^o 101r^o).

19 *Age* ve aynı kişinin aynı kişiye yazmış olduğu 2 Ağustos 1499 tarihli mektup (AOM 78101v^o sq).

20 Aynı kişinin aynı kişiye 28 Ağustos 1499 tarihli mektubu (AOM 78107r^o-v^o).

21 Bkz. La Roncière III, s. 39.

22 Bkz. Sanudo II, 1327.

23 Bkz. Bosio II, s. 435.

24 AOM 78101v^o sq. İşte ilgili bölüm: *Perche in l'armata francese havemo nova navigha ver-*

masının doğrudan Mora'ya yöneldiğini hem de savaşa katılma iznini isteyen şövalyelerin 2 Ağustos'ta Rodos'tan hareket eden barza ile bu Fransız birliğine katılmaları gerektiğini doğruluyor. Bu belki de şu anlama geliyordu: Grimani'ye bağlı papazın mektubundan anlaşıldığı gibi XII. Louis'nin donanmasında bulunan Blanchefort ile şövalyeler gerçekten de bu *licentia*'yı [izin, ruhsat] talep ettiler; bunun ötesinde, Rodos'ta bulunan başka şövalyeler de arkadaşlarına katılma iznini elde ettiler. Bosio'nun kullandığı ifadenin (*come aventurieri enon comemandati della Religione*) aslını bulamadım. Ama esas olan şu ki şövalyelerin hiçbirine emir verilmemişti; ne var ki, onlar bir *licentia* elde etmişlerdi ve bu da aynı anlama gelmektedir. Bir ölçüde, aslı olmayan akıncı mektuplarıyla, tarikat lideri savaşa gönüllü katılmak isteyen tarikat üyelerini karşılık beklemeden bağlaşıklık donanmanın hizmetine sunuyordu. Olanaklar ölçüsünde şövalyelerinin Fransız bayrağı altında çarpışması için ısrar ederek, Pierre d'Aubussin padişaha karşı zaten fazladan ihtiyatlı davranıyordu.

*

II. Bayezid aldatıldı mı? Bu olanaksız değil, çünkü Osmanlı vakanüvisleri tarikat üyesi şövalyelerin 1499 savaşlarına katıldığından söz etmiyorlar. Belki de padişah bu varsayımı görmemezlikten gelmişti. Çünkü tarikat ile yaşanacak bir savaş hali, akıncı donanması gibi düzenli donanmasının da başka yerlerde bulunduğu bir sırada padişahın sularında ve kıyılarında korsanlık olaylarının çoğalmasına neden olabilirdi. Bununla birlikte, 1500 yılında Türk korsanlığının belirli bir şekilde yoğunlaşmasının Rodos'a karşı bir tür misilleme olup olmadığı da düşünülebilir. Eğer durum böyleyse, burada açıkça bir savaş söz konusu değildi, Divan her zaman korsanlığı desteklemediğini savunabilirdi. Gerçekten de, korsanları görevlendirerek donanmasını büyütmüş olan II. Bayezid'in, bunları gerektiği gibi denetleyemediği biliniyordu.²⁵ Ayrıca, 1500 yılında Osmanlı korsanların desteklediği bir baskı varsayımı da olası değil, çünkü tarikat arşivlerinde Osmanlı korsanların verdikleri zararlara değgin somut bir belirti de yok. Tüm bildiğimiz, 21 Kasım 1500 tarihinde, İnansızlara karşı iki çek-

233

so Levante sonno molto nobili ex regno Gallie più nostri cavalieri a quelli parenti et stretti affini infra li qualli e el nipote nostro mastro de la nostra casa desiderosi secondo loro professione in la florida eta sonno et in questo tempo tanto... con loro persone fare cosa sia a Dio accepta et honore del nome Christiano nehanno supplicato li doniamo licentia partire de qui con la presente barza per montare in essa armata (...)et casu quod tale armata anchora non fusse parvenuta che non lo credamo al mancho sopra la presente barza voliamo prestare gratum obsequium Deo contra prenomيناتos hostes (...) havemo concessa essa optata licentia...

²⁵ Bkz. yukanda, s. 75 - 81.

diri ile iki fustanın silahlandırılmasına izin verirken, kurulun buna neden olarak her gün tarikat gemilerine ve kıyılarına saldıran Türk fustalarının davranışını gösterdiği.²⁶ Akıncılık gerçekten kaygı verici olmuş olsaydı bu konuda daha fazla bilgi edinmiş olurduk ve özellikle de Rodos'ta çok daha erkenden daha ciddi önlemler alınmış olurdu. Zaten bu izinlerden çıkar sağlayan şövalyeler her zamankinden daha kısıtlayıcı koşulların ortaya çıktığını görüyorlardı,²⁷ bu kurallara da uymak zorundaydılar, çünkü ganimetlerini geri vermekle kalmayacaklar, kıyafetlerine ve kârlarına da elkonulacaktı: Gemide şövalye bulunmamalıydı;²⁸ kaptan ve denizciler “sınırlar” içinde ve Sakız geçidinde de Hristiyanların ve Türklerin haklarına saygı göstereceklerine yemin ediyorlardı, Osmanlıların Sakızlılara karşı misillemeye bulunmalarına fırsat vermemeliydiler. 26 Kasım 1500 tarihinde, tarikat lideri bu koşulları tüm çekdiri ve fustalara hatırlattı.²⁹ 1500-1501 yıllarında, Rodos akıncılığının Osmanlı devletiyle yapılan anlaşmada belirlenmiş olan “sınırlar” dışında gerçekleştiği doğrudur.³⁰ Demek ki, Osmanlı komşu ile iyi ilişkiler sürdürme kaygısı açıkça görülüyor.

Bununla birlikte, gerçek bir savaş olayını da belirtmek gerekir. 1500 Nisan'ının sonunda, Fransız kaptan Prégent de Bidoulx güçlü bir topçu hazırlığı yaptıktan sonra Volo'da karaya çıktı ve Osmanlı donanması tarafından büyük miktarlarda depolanmış kürek ve arteneleri yaktı. 29 Nisan tarihli bir mektupla tarikat liderini de haberdar etti. O da hemen Kandiye'deki Venedikli yetkililere durumu bildirdi.³¹ Haberi çoktan yaymış olan Venedikli bilgi vericiler bu parlak savaş yararlılığını “Rodoslulara” mal ediyorlardı.³² Gerçekten de, Pierre d'Aubusson bunu üstüne çekme-

26 AOM 78142r°.

27 O tarihte *liber consiliorum*'da ayrıntılı olarak belirlenmiş bu koşullar hakkında en azından bu so nuca vanlabılır (AOM 78142r°).

28 Hiç kuşkusuz, doğrudan korsanlığa katılma endişesinden çok, saldırı halinde elindeki en iyi savunuculardan yoksun kalma kaygısı tarikatı bu yasaklamaya yöneltmiştir.

29 AOM 78143r°. Bkz. Mizzi I, s. 91.

30 Silahlandırılmış fustası Süriye-Mısır'a (zaten orada karaya çıkmaya hakkı yoktu: AOM 78150v°) götürmesi için 7 Nisan 1500 tarihinde Fra Maldonato'ya verilen izin dışında, 1500 yılının Nisan-Mayıs aylarında Skiathos'ta iki fusta ile Schiros'ta bir barzanın varlığından söz edilebilir (Sanudo III, 492 sq.); Süriye-Mısır açıklarında Türk “korsanlara” karşı savaşmak üzere gönderilmiş olan ve İskenderiye Limanı'na sığınmak zorundayken 1500 Nisan'ında yerel yetkililer tarafından tutuklanmış olan Domenicus Centurio ne'nin gemisiyle ilgili olay (Sanudo III, 477; AOM 78131r°); son olarak da, *a darini de amici c inimici* gelmiş olan on Rodos fustasının Kıbrıs'ta vermiş oldukları zararlar (Sanudo III, 1120).

31 8 Mayıs 1500 tarihli mektup (Sanudo III, 448).

32 Bkz. Sanudo III, 337.

ye yanaşmıyordu, çünkü *capitano de le quatre galie sotile e fuste de la Sacra majestà del re de Franza* [majesteleri kutsal Fransa kralına ait dört küçük kadirga ile fıstaların kaptanı] tarafından gönderilmiş olan bilgileri iletmekle yetiniyordu.³³ Bununla birlikte, Schiros'un yönetici papazı Prégent'in Skiathos'ta bulunan iki Rodos fıstasını da gemilerine kattığını ekliyordu³⁴ ama, bu son adanın yönetici papazı bu olayı belirtmiyor!³⁵ Ne olursa olsun, Fransız birliğinin Rodos'u korumak için gönderildiği doğrudur ama, tarikat liderinin sözleri onun özerk olduğunu ve kendisinin de onun davranışlarından sorumlu olmadığını gösteriyor. Eğer Osmanlı devletinin kınanalarına katlanması gerekseydi, hiç kuşkusuz bu görüşü açıklamakta zorlanmayacaktı: Volo harekâtı Fransızlarla Skiathos'taki Venediklilerin işbirliği sonucunda meydana gelmişti. Bunu izleyen ve Kara Turmuş'u hedef alan cezalandırmaya gelince, şövalyelerin buna katılmasında bir sakınca yoktu, çünkü Kara Turmuş padişaha isyan etmişti.

Bu durumda 1499'dan 1501 yılına kadar çatışmanın dışında kalmak için tarikat açıkça elinden geleni yapmıştı.

*

* *

³³ Sanudo III, 448.

³⁴ Sanudo III, 492.

³⁵ Sanudo III, 493 sq.

FRANSA KRALININ VENEDİK LEHİNE BİR ARACILIK BAŞARISIZLIĞI (1500)

Şövalyeler padişah ile olan iyi komşuluk ilişkileri nedeniyle 1500 yılının ilk-baharında diplomatik bir rol oynayabileceklerini düşündüler. Üç ay süren savaştan sonra, Venedik'in Osmanlı baskısına karşı koyamayacağı anlaşıldı. 1499 Eylül'ünün sonunda Macarlar ile Germen devletlerinin Venedik'e askeri desteklerini sağlamaları için ilk girişimler yapıldı; ama Venedik senatosu savaşa karşıydı. Bu nedenle Amboise kardinalinin, Venedik ile savaşa son vermesi için II. Bayezid'i ikna etmek üzere Fransa kralına bir mektup yazdırma düşüncesini onaylıyordu.¹ Gerçekten de XII. Louis padişaha iki haberci yollamaya karar verdi.² Kasım ayının sonunda bu kişilerin Osmanlı Sarayı'na Rodos üzerinden gönderilmesi Venedik'te uygun bulundu,³ haberciler Rodos'a 3 Şubat 1500 tarihinde ulaştılar.⁴ Kral, gönderdiği görevlilere yol göstermesini ve padişah tarafından iyi şekilde karşılanmalarını bildirmek üzere tarikat liderine mektup yazmıştı. Böyle de oldu: 27 Şubat'ta, Fransız temsilcilerin geldiği Saraya bildirildi, elbette tarikat liderinin bir elçisi onlara eşlik edecekti. Venediklilerin, konuyu görüşebileceği umuduyla padişaha göndermiş oldukları elçi Alvixe Manenti, Pierre d'Aubusson'un temsilcisi hakkında şu ilginç açıklamayı yapıyordu: "Bu kişi devletli padişah ile Fransa kralı gibi böylesine büyük iki hükümdarın arasında aracılık yapmayacağını söyledi." Bu eleştiriyi yorumlamak güç. Bu basit bir nezaket ifa-

1 Bkz. Setton II, s. 519.

2 Bkz. Kralın tarikat liderine Milano'dan yazdığı 12 Kasım 1499 tarihli mektup (AOM 78117^c. v^o). Ama padişaha yazdığı mektup 18 Ekim tarihlidir (AOM 78118^c. v^o).

3 Bkz. Sanudo III, 56.

4 AOM 78116^v.

desi miydi yoksa tarikat Fransa kralının habercilerinin aktaracakları konular-
daki sorumluluğundan sıyrılmak mı istiyordu?⁵ Gerçekten de Rodos'ta
XII. Louis'nin II. Bayezid'e hitaben kullandığı ifadelerin diplomatik dilden
ne derece uzak olduğu biliniyordu: Venedik ile olan barışı ihlal ettiği için
kınamalar, savaşa son verilmezse müdahale tehditleri. Bu konuşma elçiler
değil, haberciler tarafından yapılacaktı: Onların görevi görüşüp tartışmak
değil, bir mesaj iletmektir. Söz konusu olan şey, tahmin edilen etkiyi yarat-
maktan uzak bir son ultimatomdu.

Ayrıca tarikat liderinin elçisi, Johannes Centurione'nin tek görevi iki
Fransız eşlik etmek değildi. Büyük olasılıkla daha önce de 1500 Şubat'ın-
da gönderilmiş olan bu kişi,⁶ belki de özellikle, tarikat adına görüşmekle de
görevliydi. Görüşme konularından ilki korsanlık yaparken yakalanan –öyle
görünüyor ki Nicolas Centurione'ninkilerdi– gemilerin Osmanlılar tarafın-
dan ele geçirilişiydi. Daha önce 1498 sonbaharında gemiyi ve kaynağımızın
belirtmemesine karşın, mürettebatı geri almak için gönderilen Rodoslu bir
elçinin girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.⁷ 1499 Şubat'ında İstanbul'a
gelen yeni bir Rodos heyeti de görünürde istediğini elde edememişti.⁸ Ar-
zu edilen sonuca 1500 yılında ulaşıldı. II. Bayezid'in Pierre d'Aubusson'a

5 Alvix Malipicro'nun Malipicro tarafından sureti çıkarılan raporu (I, s. 196): [27 Ocak 1500] *Il signor turco ha mandato ad incontrar l'araldo di Franza, il qual diè esser qui fi-
na do giorni. Il gran Maistro di Rhodi hamandato qui un suo messo, il qual dice, che egli
non è par intromettersi tra lui si gran Principi, come è questo signor e' l Re di Franza.* Ger-
çekten de, XII. Louis'nin habercilerinin gelişini birkaç hafta beklemek gerekti, çünkü Ve-
nediklik ulaklara göre, 16 Mart'ta hâlâ Rodos'ta bulunuyorlardı ve hareket etmek için izin
belgelerinin verilmesini bekliyorlardı (Sanudo III, 337). Bununla birlikte, Rodos'a dönüş-
lerinde işlenen, *liber consiliorum*'daki bu kayda göre, adadan 14 Mart tarihinde ayrılmış-
lardı (AOM 78130v°). Sakız'daki Venedik konsolosuna göre, 8 Nisan'da kabul edilmişler-
di (Sanudo III, 448). Bu da olanaksız değil, çünkü II. Bayezid'in değişik yanıtları 14 Ni-
san tarihini taşımaktadır (AOM 78127v°-130 r°). Rodos'a 18 Mayıs'ta, tarikat liderinin tem-
silcisinin ve padişahın iki elçisinin eşliğinde dönmüşlerdi (AOM 78130v°).

6 Bkz. Sakız'daki Venedik konsolosunun padişahın Fransa kralının habercilerini *lo solito
ambasador di Rhodi* ile kabul ettiğini bildiren 5 Mayıs 1500 tarihli mektubu (Sanudo
III, 448).

7 Bkz. Sanudo II, 128: *da Modon di 22 octubrio [1498] (...). Aynı şekilde haver aviso di
Rhodi, aver di 26 di passato lettere dal Costantinopoli, esser stà mandato a la Porta uno
thoro orator per recuperar soy navilii presi per turchi, non è stà ascoltato dal Signor.* Tari-
kat arşivlerinde bunun doğrulaması bulunmamakla birlikte, Rodoslu bir *orator*'un (ko-
nuşmacı) Osmanlı Sarayı'na gönderilmiş olmasından kuşku duymaya neden yok, çünkü
18 ay sonra Johannes Centurione'nin korsan azadı ile ilgili bir sorunu çözüme kavuş-
turduğu görülecektir. Söz konusu korsanın (Nicolas Centurione) 1498 ilkbaharında
Schiros'ta 90 kişilik mürettebatıyla Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş kişi olup olma-
dığı da düşünülebilir (bkz. Sanudo I, 756).

8 Bu elçinin gönderilişi tarikat liderinin Venedik düküne yazmış olduğu 5 Nisan 1499 ta-

İpsala'dan yazdığı, 14 Şubat 1500 tarihli üç mektuptan⁹ gerçekten de Rodos'taki Müslüman tutuklulara karşılık olarak¹⁰ “bunu hiç hak etmedikleri halde”, padişahın Nicolas Centurione ile adamlarını serbest bıraktığını öğreniyoruz.¹¹ Bundan başka, tarikat 500 *mogia* buğday ile 100 *mogia* bakla satın alma iznini de elde etti.¹² Sonuç olarak da, barış törenle yenilendi.¹³ Bu neticeler çok cesaret vericiydi. Bu arada Venedik, kendisinin ve Fransa kralının harcadığı diplomatik çabalara karşın, gitgide umutsuz hal alan bir durumdaydı, şövalyeler de işin içinden ustalıkla sıyrılıyorlardı. Tetikte olmakla birlikte, Osmanlılarla olan dostluklarını pekiştirerek, siyasal karışıklık içinde güvenliklerini en iyi şekilde sağlıyorlardı. Rodoslu tutukluların serbest bırakıldığını bildirirken *e li nostri è ritenuti* [ve bizimkiler ile alıkonulanlar] diye ekleyen Venedikli habercinin üzüntüsü kolayca anlaşılıyor.¹⁴

★

Şövalyeler Osmanlıların bu iyi niyetini neye borçluydular? İlk yanıt, daha önce de değinilmiş olduğu gibi, kuşkusuz padişahın donanmasının Rodoslu akıncıların eylem alanlarının uzağında meşgul bulundukları bir sırada deniz yollarının ve kıyıların güvenliğini sağlama kaygısıydı; bunun ötesinde başlı başına Türk olan bir korsanlık da gelişmekteydi. Johannes Centurione'nin elçi olarak görev yapmasından hemen sonra Prégent de Bidoulx'nun 1500 Nisan'ının sonunda Volo'da gerçekleştirdiği eylem,

rihli bir mektupla da doğrulanmaktadır (Sanudo II, 666. Pierre d'Aubusson bu mektupta yalnızca padişahın tarikata vermiş olduğu güvencelerden ve bunları nasıl kuşkuyla kabul ettiğinden söz etmektedir; ama, adı bilinmeyen bir bilgi aktarıcı 25 Şubat'ta Pera'dan şöyle söz ediyor: *L'ambasador de Rhodi è sta licentinto senza alcun fructo de quanto diuindava, zoè li homini soi che sono in preson* (Rodos elçisi istediklerini, yani hapsedeki adamların serbest bırakılmasını elde edemeden, gönderildi) (Sanudo II, 704). Olayların devamı bu bilgilerin doğruluğunu düşündürüyor.

9 AOM 78127^{v.1} (antlaşmaların sonucunu bildirirrek); AOM 78128^{v.1} (Osmanlı elçiler (Nan ile Musa'nın güven mektubu); AOM 78128^{v.2} sq (tutuklu değişiminin uygulanması ve erzak satın alınmasıyla ilgili izinler hakkındaki mektup).

10 AOM 78129^{v.1}.

11 *Per lo presente veste ambasciatore Joanni Centurino quos havete mandato a la mia Scrittura con le lettere vestre el quale ne ha referito da vestra parte come domandate di gra lo fratre Nicola Centurino ex sua compagnia liberiano li quali non sonno stati presi in tale opere ehe meritasseno essere liberati ma poiche vestra Reverentia li domanda per amor vestro li havemo liberati (...) quanti si sonno trovati vivi* (AOM 78128^{v.2} sq.). Venedikli bir bilgi ulaştırıcıya göre, Rodoslu 29 tutuklu serbest bırakılmıştı (Sanudo III, 460 sq.).

12 AOM 78129^{v.2}.

13 *Et l'havemo beneintesi [J Centurione] et primitamente supra la pace havemo infra noi la quale havemo renovata et raserinata più che per avanti di stare così come in lo principio* (AOM 78127^{v.2}).

14 Sanudo III, 460 sq.

Osmanlı Sarayı Rodosluların aynı şekilde sorumlu olduğunu düşünsün ya da düşünmesin, bu siyasetin sağlam temele oturtulmuş olduğunu doğruluyordu. Diğer yandan, Venedik ile yapılan savaşta ve Fransa krallığıyla karşılıklı görüşme zorunluluğunda, Osmanlılar, Fransa ile bağlantılı olan ve Müslüman komşularıyla görüşmeye alışık St. Jean tarikatını, ideal bir aracı olarak görüyorlardı. Demek ki II. Bayezid, temsilcileri olan Sinan ile Musa'yı Avrupa'ya tarikat liderinin koruması altında göndermeyi uygun bulmuştu. Pek yüreklendirici olmayan bir mektubu da geçerken Venedik düküne vermeleri,¹⁵ ama özellikle de Fransa kralına gitmeleri gerekiyordu.¹⁶ Padişahın tarikat liderine vermek istediği görev burada da bitmiyordu. XII. Louis'nin kaba uyarısını uzlaşıcı bir şekilde yanıtlıyordu: Savaşın sorumluluğunu Venediklilerin üstüne atarak davranışını haklı çıkarmaktan hoşnut olmadığı için, Fransa'nın Napoli siyasetine karşı takındıkları düşmanca davranışı hatırlatıyordu. İşi, para ödeyerek, Osmanlıların askeri desteğini istemeye kadar götürebilirlerdi; kraldan hiçbir şikâyeti olmadığı için, II. Bayezid bu öneriyi geri çevirecekti. Bu hatırlatmada üstü kapalı bir tehdit mi vardı? Aksine, padişahın mektubu dostluk gösterileri ve iyi diplomatik ve ticari ilişkiler sürdürme isteğiyle son buluyordu.¹⁷ II. Bayezid'in içtenliğinden kuşku duymak için hiçbir neden yok, çünkü onun Avrupa diplomasisi, gücünü ciddiye aldığı Fransa ile uzlaşmaya dayanıyordu; sonuç olarak, XII. Louis'ye ayrı bir banş öneriyordu. Fransa kralının mektubunun anlatım şekli ve kuşkusuz İtalya'daki haber toplayıcılar da, Sinan ile Musa'ya verdiği görevin güçlüğü konusunda padişahı ikna etmiş olmalıydılar: Bu kişiler Venediklilerin oyunları, entrikaları ve kralın çevresinin

15 14 Nisan tarihlidir. Sureti AOM 78129^{c.1.º}'da yer alır. Padişah çatışmanın tek sorumluları olarak kabul ettiği Venediklilerle barış yapmayı reddettiğini ama, Fransa kralına duyduğu saygı nedeniyle, Cumhuriyet koşullarını kabul ettiği takdirde barış yapma lutfunda bulunacağını hatırlatıyordu.

16 Bkz. II. Bayezid'in Pierre d'Aubusson'a bunlarla ilgili mektubu (AOM 78128^{vº}) : (...) *li quali mandemo a la vestra reverentia permandarli a lo Illustrissimo re di França per lo salutare da nostra parte amicabilemente e li diamo una mia lettera. Remetemo dicti nostri ambaxiatori a voi per mandarli per lo dritto camino al re per andare et tornare sença nissuna paura per mandarli con homo di vestra reverentia per andare et venire presto et securi et si l'intervenisse qualche cosa lo stimaremo da vestra reverentia.*

17 Bkz. AOM 78129^{c.º}: "*Ancora havemo saputo de la pace et amicitia tene la tua Illma S. con noi per la quale mandemo anchora li nostri ambaxiatori (...) per informare a v. Illma S. de la mia sanita et per la pace et amicitia e fñcta infra di noi per allegarsene.*" Padişah kralın elçileri Sinan ile Musa'yı en kısa sürede geri göndermesini diliyordu "*a fñche ne allegramo et da hora in avanti li ambaxiatori et mercanti di vestra Illma S. poteranno andare et venire a li nostri lochi sença nissuna paura et con questo continuamente nascerà l'amicitia et pace nostra*" (AOM 78129^{c.º}).

düşmanlığı ile karşı karşıya kalabilirlerdi. Böylece II. Bayezid de, kendi görüşünü kralın yanında açıklamak için, uzlaşmacı tutumuyla iyi niyetini harekete geçirdiği tarikat liderine güveniyordu. Bu şekilde, Venedik'e karşı olan sitemlerini, şikâyetlerini ayrıntılarıyla belirttiği 14 Nisan 1500 tarihli bir mektubu Rodos'a yolladı: Pierred'Aubusson bunun Fransızca bir çevirisini yapacak ve Osmanlıların olaylara bakışını anlatmak üzere bu çeviriyi XII. Louis'ye ulaştıracaktı.¹⁸ Özel bir mektupla Fransa'nın tarikata gösterdiği ilginin onuruna, şövalyelerle sürdürülen barış konusunda krala bilgi verirken,¹⁹ padişah zaten muhatabına Rodos şövalyelerinin hizmetlerine güvenebileceğini belirtiyordu.

Aynı güven, XII. Louis'nin iki habercisini Rodos'a uğratmaya ikna etmişti. Osmanlı Sarayı'na onlarla aynı zamanda yola çıkan Venedik elçisi Patros'a uğramıştı. Edirne'deki II. Bayezid'e ulaşmak için bu çok daha kısa bir yoldu. Venedikliye eşlik edecek yerde (çünkü görevleri ona destek olmaktı), Meriç üzerindeki İpsala'da bulunan padişahın yanına varmak için Fransızlar Rodos ve Anadolu'dan geçerek yolu neden uzatmışlardı?²⁰ Tek açıklama şu olabilir: Elçilerinin güvenliğini ve etkinliğini güvence altına almak için kral tarikata güveniyordu. Şayet şövalyeler Osmanlı devletiyle Batılı güçler arasında kendilerini zorunlu araçlar gibi kabul etirme fırsatını aramışlarsa, o da 1500 yılında gerçekleşmişti.

Bu konuda tam bir başarısızlık yaşandı. Eğer kral ile dükk tarikat liderinin padişahı yatıştıracığını, ona boyun eğdireceğini düşündülerse de, durumun farklı olduğunu gördükleri gibi, kendi işlerini en iyi şekilde düzenlemek, sonuca bağlamak ve kendini ortaya çıkarmak için tarikatın durumdan yararlandığını fark ettiler. 1500 Temmuz'unda bir Rodos barzası ile Venedik'e gelen Osmanlı elçiler,²¹ Johannes Centurione ile dönüş yolunda eşlik ettikleri Fransız habercilerden yakındılar.²² Osmanlılarla şövalyeler arasında yinelenen barış, Venedik'te en kötü etkiyi yarattı ve Osmanlı elçilerin, Venedik'i düşman karşısında yeniden tek başına bırakacak ayrı bir barışı Fransa kralından elde edememelerini temenni etmeye başladılar.

18 AOM 78127^{vº} sq.

19 AOM 78128^{vº}.

20 Yukarıda belirtilmiş olan 14 Nisan tarihli tüm mektuplar bu kentte yazılmıştır.

21 Bkz. Sanudo III, 547.

22 Bak Sanudo III, 560: *Et che l'orator rhodiano, per via di essi oratori turchi, impetrò dal signor la relaxation di 40 presoni, et dixeno mal di essi araldi, et questo rhodiano par fusse bandito una volta de qui (...) et che l'orator di Rodi havia falsificà la littera dil Signor turco, qual mandava al roy, e non al gran maistro di Rodi, e che non volea, quelli presoni venisse, ma fusseno contracambiati con altri turchi erano presoni a Rodi. Et essi araldi, zonti a Rodi, referiteno tutto al gran maistro.*

Ayrıca, şövalyeler Fransızların yüklenmiş oldukları özel görevi başarısızlığa uğratmak ve saygınlık siyaseti izleyerek, II. Bayezid'in diplomatik girişimlerinin kökeninde bulunmakla açıkça suçlanıyorlardı. Öyleyse Sinan ile Musa'yı²³ kabul etmemesi için XII. Louis'yi ikna etmek gerekiyordu. Venedikliler davayı kazandılar. 19 Mayıs 1500 tarihinde, kralın elçisi, meslektaşlarının ve dükün huzurunda, Osmanlı görevlilerin Fransa'ya kabul edilmeyeceklerini bildirdi: Tarikat liderinin *Ben avertido di la comission di questi turchi* olan temsilcisi, mesajlarının içeriğini krala iletcekti.²⁴ Alaydan yoksun olmayan bu son öneri, gerçekten de Osmanlı Sarayı ile karşılıklı görüşmeyi geri çevirme anlamını taşıyordu.

Osmanlı elçiler 22 Ağustos 1500 tarihinde Fransız temsilcinin bir mektubunu götürmeyi reddederek Venedik'ten ayrıldıklarında,²⁵ Rodos'un durumu belirsizdi. Osmanlılarla olan dostluk pekiştirilmiş gibiydi, bu da kısa vadeli bir başarı demekti. Ama tarikatın Avrupa'daki görüntüsü hiç de iyi değildi. 1501 yılının başında, tarikat liderini bir Hristiyan donanmasının başına geçirmekten söz edilmeye başlandığı zaman, olay, Roma'daki Venedik temsilcisinin imalarını sergileyiş şekliyle açıklığa kavuştu: Pierre d'Aubusson Türkün dostuydu, Venedikli konuşmacı da papalık elçisi olarak [başka] bir kardinal seçmesini papadan rica ediyordu.²⁶ Ne var ki Pierre d'Aubusson II. Bayezid ile XII. Louis arasında bir sağırlar diyalogu kurulmasına engel olamazdı. Ama, 1500 yılında verilmiş olan hizmetlerin karşılığı, sonucu olumsuzdu. Onu ikili oynamakla suçlamakla birlikte, Fransızlar ile Venedikliler, girişiminin ne derece etkisiz kalmış olduğunu da fark ediyorlardı. Daha da beteri, elçileri kral tarafından kabul edilmemiş olan padişahın, şövalyelerin Fransa sarayındaki etkisinden kuşku duyması da engellenemezdi. Tarikatın Hristiyanlarla Osmanlılar arasında köprü oluşturabileceği düşüncesi hızla yok oluyordu. Zaten böy-

23 Bkz. Sanudo III, 570: *Fu posto per tutti i savij d'accordo, scriver a l'orator nostro in Franza; la venuta di ditti araldi con li oratori rodiani e dil turco, a li qual è sta posti con guardia, commodamenti alozati, et sono venuti ditti turchi per instigation de li rodiani, dicendo gran mal di essi rodiani, qualli hanno disconzato ogni cosa; per tanto pregiemo la regia majestà non li aldi, nè lassì venir ditti turchi in Franza, perchè non atendeno quarido prometeno, et il signor promesse a li araldi non far o fino non fusseno ritornati de soa majestà, e tamen è andato col campo e con l'armada a Modon. Pur si remetemo a ogni deliberation di la majestà christianissima; et el gran maistro di Rodi, per darsi reputation, li ha fatti venir*

24 Bkz. Sanudo III, 645; 647;

25 Bkz. Sanudo III, 652, 660.

26 *È l'amico del turcho, e prego soa santità facesse legato uno di questi cardinali* (Venedikli konuşmacının Roma'da yazdığı 15 Şubat 1501 tarihli mektup: Sanudo III, 1438 sq.).

le bir fırsat da çıkmadı. Şövalyeler, şimdi her zamankinden daha çok, günün birinde Osmanlılarla karşı karşıya gelme tehlikesini yaşıyorlardı. Benimsemiş oldukları tarafsızlık siyasetinin sakıncaları da vardı; her an, onlara karşı dönebilirdi. Zaten bunun bilincinde olan tarikat lideri adayı savaşa hazır tutuyordu. Her ne olursa olsun, dış olaylar bu anlaşılmazlığa bir son verecekti.

*

* *

1501 HIRİSTİYAN BİRLİĞİ

Venediklilerin yenilgilerinin Hıristiyanlar üzerindeki etkisi çok büyük oldu. Yirmi yıl süren bir sakinlikten sonra, Osmanlı İmparatorluğu, özellikle de İtalya ve Roma için her zamankinden daha tehditkâr görünüyordu. Bu nedenle Papa VI. Alessandro da, 1500-1501 yıllarında, Venedik'in yardımına koşmak üzere para toplamak ve Haçlı seferi oluşturmaları için Hıristiyan güçleri ikna etmek için çok çaba harcadı; hatta pek çok kadirga sağlamaya da söz verdi. Çalışmaları belirli ölçüde ödüllendirildi, çünkü 1501 Mayıs'ında Papalık, Venedik Cumhuriyeti ve Macaristan arasında üçlü bir bağlaşmayı ilan edebiliyordu ve aynı anda da XII. Louis donanmasını gönderdiğini bildiriyordu.¹

Oysa papanın düşüncesinde, Osmanlı karşıtı bir Haçlı seferinde tarikatın oynaması gereken bir rol vardı: Macarlar düşmanın kara sınırlarında çarpışırken, padişahın kıyılarına saldırmakla görevli olan Hıristiyan donanmasını Pierre d'Aubusson'dan daha iyi kim yönetebilirdi? 14 Şubat 1501 tarihinde, VI. Alessandro, tarikat liderine yazdığı mektupta Batılı krallar şahsen savaşa katılamayacakları için, Pierre d'Aubusson'un papalık elçisi olarak seçilmiş bulunduğunu bildirdi: Donanmayı bizzat yönetecekti, ayrıca kendi hesabına ve tarikat hesabına dört kadirga ile dört barzeyi silahlandırıp donatacak ve papalık birliğinin hizmetine sunacaktı. Harekete geçmek için papalık birliğinin gelmesini bekleyecek, sonra da papanın emirlerine uygun olarak, nereye gerekiyorsa oraya yönelecekti (*quousque*

1 Bkz. Setton II, s. 524 sqq.; La Roncière III, s. 46 - 50; Gaglielmotti, *La guerra dei pirati e la marina pontificia del 1500 al 1560*, Floransa 1876, s. 9- 19 ve 31 - 36.

necessitas exegerit et nos jussurimus). Tarikat liderinin temsilcileri Roma'da gerekli erke sahip olmadıkları için, VI. Alessandro ona yazmak zorunda kalmıştı ama, en geç 15 Mayıs'a kadar bir yanıt almayı umuyordu.²

Benzer bir uyarı karşısında, tarikat için tarafsızlığını korumak güçleşiyordu. Zaten tüm Hristiyan prensler Türk'e karşı birleşiyorlar, ittifak kuruyorlarsa, şövalyeler bu kutsal maceraya katılmamazlık edebilirler miydi? Bu mektubu aldığı gün, 23 Nisan 1501 tarihinde, Pierre d'Aubusson kurulu topladı. Ne yazık ki tarikatın arşivleri görüşmelerin ayrıntısını vermiyor. Tüm bilinen, kurulun her üyesinin kişisel olarak düşüncesi ni belirtmek üzere çağırılmış olduğu ve papanın saptadığı koşullar çerçevesinde, tarikata verilen onuru kabul etmeye oybirliği ile karar verildiğidir.³

İşte böylece yirmi yıl süren bir barıştan sonra, şövalyeler gerçekten istememiş olsalar da kendilerini yeniden Osmanlılarla savaşta buluyorlardı. Koşullar çok da elverişli değildi: Pierre d'Aubusson'un da papaya verdiği 24 Nisan 1501 tarihli yanıtta belirttiği gibi, iki yıl süren seferberlik ve veba salgını Rodos'u zayıflatmış ve yoksul düşürmüştü. Kendisi de artık yaşlanmıştı.⁴ Aynı anda, tarikatın Memluklu Mısır⁵ ile sürdürdüğü ilişkiler de durumu daha da az elverişli hale getiriyordu.

Bununla birlikte, mademki koşullar şövalyeleri siyasetlerini değiştirmeye yöneltiyordu, bunu tümüyle gerçekleştireceklerdi. Zaten düşmana o kadar yakındılar ki, saldırıya girişir girişmez başarıya ulaşmamaları olanaksızdı. Bu elverişlilikler tarikat liderinin 24 Nisan 1501 tarihinde Papa'ya verdiği yanıtta belirir. Bildirilen koşullar içinde (papalık donanmasına katılması gereken dört kadirga ile dört barzenin donatılıp silahlandırılması, bu arada silahlandırma masraflarının papaya düştüğü de hatırlatılıyordu) kendisi-

2 AOM 78151^r-152^r.

3 AOM 78151^r.

4 AOM 78152^v: *Angor non mediocriter meas peculiaries et huius ordinis facultates duorum annorum curriculo cum propter maritimos et terrestres quos sustentavimus apparatus tum huius urbis victum pestis tempore cui propriis sumptibus supplevimus adeo exanimatas esse ut vix tantum sit reliqui quo trirremium et barciarum predictarum omnino possit sustentari.*

5 Domenicus Centurione'nin maceralarını ağır bir bunalım izlemişti: 1 Nisan 1500 tarihinde İskenderiye açıklarında bir Osmanlı kalyonuyla meydana gelen çatışmada yenildiği için, bu limana sığınmak istemişti. Orada gemisindeki 29 şövalyeyle birlikte tutuklanmıştı. Rodosluların aktardığına göre, söz konusu olan bir ticaret gemisiydi, şövalyeler de Türk korsanlığı nedeniyle gemiye binmişlerdi. Memluklara göre, korsanlar büyük olasılıkla Rodosluydu! Elde bulunan çok sayıdaki mektupta tarikat lideri bu insanların davranışlarının doğru olduğunu kanıtıyor ve İskenderiyeli yetkililerin izin belgesini dikkate almadıkları için bu durumun Rodoslu başka ticaret gemilerinin gelmesine engel olduğunu açıklıyordu. Bkz. AOM 78131^r-133^r; Bosio II, s. 439 sq.; Sanudo III, 477.

ne verilen görevi kabul ettiğini bildirdikten sonra, bu konuda bilgi sahibi bir kişi olarak başarı için gereken koşulları ileri sürüyordu: Bir Macar kara ordusu ile bir müttefik donanmanın düzenli harekâtını öngörüyordu. Bu durumda Osmanlı devleti savunmasını tek alanda yoğunlaştıramayacaktı.⁶ Bu basit bir stratejiydi. Pierre d'Aubusson'un tanıtılmasının en önemli noktası kendisini yürekli, direşken olarak gösterme gereksinimiydi: Padişah ilk saldırıyı püskürtebilirdi, eğer baskı zafere kadar sürecek olursa buna karşı koyamazdı. Bir mevsimlik seferler için yaygın hale gelmiş olan stratejinin tersine, yeni papalık elçisi topyekûn bir savaş talep ediyordu. Bunun için para gerekiyordu, yoksa askerlerin parasını ödeyememek gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalınabilirdi. Savaş taraftarı gibi görünen bu ilk mektupta, Pierre d'Aubusson kaygılarını saklamıyordu: Osmanlılar için ağır sonuçlar doğurmayan yarı önlemler tarikatın uyrukları için büyük bir tehlike oluşturmuyordu. Acaba VI. Alessandro'yu düşüncesinden caydırmak umuduyla mı Hristiyanlığa hizmet edecek yerde zarar vermekle suçlanan papanın öncellerine karşı bu kadar titiz ve hatta saygısız davranıyordu? Bunu kanıtlamak olanaksız. II. Bayezid'e karşı tasarlanan ve artık kaçınılmaz olan savaşa katılma isteğinde samimi görünüyor. Sonuç olarak, eğer kafa tutulursa kısa sürede Osmanlıların dirençlerinin kırılıp boyun eğeceklerini kesin olarak söylemek için neye dayandığı merak edilebilir. Rodos kuşatmasının 1480 yılındaki başarısızlığını mı düşünüyordu? Ya da Memluklarla yapılan son savaş sırasında padişahın paşalarının ve ordularının kötü durumunu mu aklına getiriyordu?⁷ VI. Alessandro 17 Haziran 1501 tarihli bir mektupla, tarikat liderinin açıklamalarını, uyarılarını anladığını ve onları dikkate alacağını bildirdi.⁸ Bununla birlikte, hemen belirtelim ki, papa tarafından vaat edilmiş olan kadirgaları Doğu Akdeniz'de asla gören olmadı!

★

1501 yılında Hristiyanlar söz aşamasında kalmadılar. Temmuz ortasında Fransa kralının tarikat liderine ulaşan bir mektubu Philippe de Clèves'in (*alias Ravenstein*) yönetimindeki bir donanmanın yakında gelece-

6 Stefano Talcazzi, VI. Alessandro'nun 1500 yılının başında bir Haçlı seferini tasarlamakla görevlendirdiği kişiydi. Ne var ki Talcazzi, daha ziyade, İstanbul'a gitmek için Adriyatik Denizi'ni aşacak ve haçlıların geçişi için elverişli olduğu varsayılan Arnavutluk'u katedecek olan bir Batı ordusunu düşünmüştü (bkz. Setton II, s. 526): Bu, VIII. Charles'ın 1495 yılındaki planıydı. Ama Venedikliler Macar kralına başvurmuşlar, başarısız da olmanmışlardı, çünkü II. Ladislas Venedik Cumhuriyeti'ni de içermeyen bir atçkesi Osmanlılarla imzalamayacağına dair onlara söz vermişti.

7 Tarikat liderinin mektubunun metni tarikat arşivlerinde korunmuştur (AOM 78152r-153r°).

8 AOM 7920r°-21r°.

ğini ve onun emrine gireceğini bildiriyordu. Ayrıca papanın da kadırgalar hazırlatmakta olduğunu belirtiyordu. Bunun üzerine 17 Temmuz'da tarikat lideri kendi görüşünü kurula açıkladı:⁹ Mevsim oldukça ilerlemişti ve belirtilen donanmalar da henüz Doğu Akdeniz'e ulaşmamıştı. Böylece krala ve papa'ya elçiler göndererek, donanmalarını yeterince uzun süre Doğu Akdeniz'de tutabilmek için mali olanaklar öngörmelerini önerdi. Eğer tarikat lideri padişahın sınırlarında tek başına belirecek olursa, sultan bundan cesaret alabilirdi. Ayrıca her iki hükümdara da Macar kralıyla birlikte hareket etme gereksiniminin hatırlatılmasını istiyordu. Bu düşünceler yeni değildi. Onları yinelerken, tarikat lideri güvensizliğini gösteriyordu: Esas güvensizlik şu önerisinde ortaya çıkıyordu: Elçileri, eğer kaçınılmaz harcamalar yapılmazsa, şövalyelerin başarısızlıklarının sorumluluğunu taşıyamayacaklarını bütün dünyaya ilan etmeliydiler.¹⁰ Bu önlem tarikatın karşılaşabileceği en büyük tehlikelerden birini hedef alıyordu: Ba-
■'da oluşabilecek ve büyük gelir kaybına, hatta varlığına mal olabilecek kötü bir ün. Bir öncekiyle birlikte, şövalyelerin her an uyguladıkları siyaseti belirleyen seçeneği oluşturan bunun aksi bir tehlike de hemen sonra düşünülmüştü: Osmanlıların bu kadar yakın ve güçlü oluşu önce tarikatın adalarının güvence altına alınmasını, korunmasını zorunlu hale getiriyordu. Malio Burnu sınır olarak kabul edildiğine göre,¹¹ tarikat donanması Doğu Akdeniz'den ayrılamazdı. Son olarak da, Pierre d'Aubusson gelecek genel rahip meclisi için hazırlıkların hızlandırılmasını ve özellikle de paraya gereksinim duyulacak bir anda mali durumun incelenmesini istiyordu.¹² Kurul tüm bu noktalar'a katılıyordu.

9 Bkz. toplantının özeti (AOM 7913^v sq.).

10 *Necesse est isti nuntii omnino accedant ad prefatos S^m D. nostrum et christianissimum D. regem ut casu quod non fierent debite et continue solutiones ut prefatur protestentur clamant et declarent toto mundo quod per uos non stetit quin christiana respublica medio huius expeditionis honorem et commodum consequatur sed quicquid evenit fuit propter defectum solutionum non factarum et hoc pro exoneratione honoris religionis et Suc R^mc D. que cum adiutorio Altissimi sperat satisfaccere classi per eam promissae S^m D. N et in ea non intercedet aliquis defectus (AOM 7914^v).*

11 *Quia iniunctum est potens et propinquus videtur Sue R^mc D. quod classis rhodia paranda nullo modo debent discedere exoriente ultra promontorium Malee ne sese ad ulteriora conferret datur occasio hosti aggredi aliquid contra statum religionis (AOM 7914^v). Cno Malio (Malcas Burnu) Mora'nın üç yarımadasının, Cythère'in karşısında bulunan, en doğu ucunu oluşturur. En sonunda kurul tarafından alınan karar daha da belirgindi: *Et quod classis rhodia non pretergreditur neque transcat versus occidentem insulam Mali (AOM 7914^v).* Somut şekilde, verilen talimat Cyclades'lardan öteye çıkılmamasını emrediyordu.*

12 İşte kurulun aldığı kararın ifadesi: *Et quod negotia capituli accelerentur fuerintque de-*

Aynı tarihte (19 Temmuz 1501) alınmış farklı kararlar da Osmanlılarla olan ilişkilerin durumunu ve şövalyelerin kaygılarını gözler önüne serer: Altı gemi kereste yüklemek üzere Fethiye Körfezi'ne gitmişti, sonra Lindos'a gelecekler ve Mısır'a doğru yol almadan önce de orada tarikat liderinin keyfini bekleyeceklerdi. Osmanlı korsan fustalarının varlığı nedeniyle bu gemilerle Pietrus Baptistus Gentilis'in kalyonunun bu odunu Brullus'a teslim etmek üzere birlikte gitmesine karar verildi ama, Gentilis taşıdığı kürek ve arteneleri gemiden indirecekti, çünkü burada usul böyleydi. Öbür yandan, hepsinin yirmi beş gün içinde geri dönmesi gerekiyordu.¹³ Fra Diegus de Melo, barzasıyla onlara eşlik etmekle görevlendirilmişti.¹⁴ Demek ki 1501 yazında Osmanlı topraklarıyla yapılan ticaret henüz etkindi ve bu tarihte Osmanlılarla olan iyi ilişkiler resmen sürüyordu. Hatta, Sakız'daki Venedik konsolosuna göre, tarikatın bir elçisi haziran ayında İstanbul'a gitmişti.¹⁵ Görevi her ne olursa olsun, olay, eğer doğruysa, bu karışık dönemde şövalyelerin son derece ihtiyatlı davrandıklarını gösteriyor.

19 Temmuz tarihli bu önlemlerin belirttiği gibi, II. Bayezid ile sürdürdükleri iyi ilişkilerin 1501 yazı boyunca Rodosluların Osmanlı akıncılarının hedefi haline gelmesini engelleyemediği görülüyor. Bunun iki nedeni vardı; ya 1499-1500 deniz seferi padişahın artık başa çıkamadığı bir donanma geliştirmişti ya da akıncıların el altından şövalyeleri tedirgin etmesine izin veriyordu: Bu tutum onları kendi sularında ya da en azından her zamanki etkinlik alanlarında ablukaya almalarını sağlıyordu.¹⁶ Tarikat lideri daha 1500 Kasım'ında Türklerin Rodos sularındaki düzenli korsan-

putati commissarii venerandi d. turcopelerius priores Sancte Egidii et Canipanie et una cum venerandis d. magno preceptore et procuratoribus thesauri summum et accurate videant balançum factum in pretérito generali capitulo de introibis et exitibus ordinis et extractum novem impositionis facte in dicto capitulo ut possint videre proventus totius ordinis ad quam summam ascendent ut possent providere de impositione necessaria secundum occurrentias et necessitatem ordinis (AOM 7914^v°).

13 AOM 7914^v° sq. Antalya, Alanya ve İskenderiyye'da bulunduğu belirtilen Türk akıncı ya da korsanlar için, yine bkz. Sanudo IV, 161.

14 AOM 7915^v°. Kendisi de 25 gün içinde dönecekti.

15 Bkz. Sanudo VI, 105.

16 O dönemde II. Bayezid tarafından bilinçli olarak sürdürülen akıncılık siyaseti hakkında, bkz. örneğin Sakız'daki Venedik konsolosunun 30 Mart 1501 tarihli resmi yazısı: *Che il signor turco havia mandato fuori, non come capitano ordinario, ma dato licentia à patroni di fuste che sono armate. È ussito numero 35, e impii volte 5,7 et 8, undate verso Tenedo e Metelin, dove hanno dimorato alcuni zorni, e poi son andate a la via di Mello. Poi, a di 22 marzo, vene a Cavo Bianco fuste 14 di l'Arzipiela go, e cussi altre fuste è andate in qua e in là n l'adavagno; si che ruinerano l'Arzipielago* (Sanudo IV, 38). 1501 yılında Venediklilerin aleyhine gelişen Osmanlı akıncılığı hakkında, bkz. Sanudo IV, 43,

lıklarından yakınıyordu.¹⁷ 1501 Ağustos'undaki genel rahip meclisi sırasında haçlı donanmalarının bildirilen gelişiyile birlikte, aynı gerekçeler, papaya vaat edilmiş olan sekiz geminin silahlandırılıp donatılmasının ötesinde, üç kadirganın, tarikatın barzasının ve Fransa kralının zaten tarikata satın almış olduğu büyük geminin sürekli denizde tutulmasını haklı gösteriyordu.¹⁸ Zaten 1501 Eylül'ünün ilk yarısında ciddi bir olay sonunda meydana geldi: Tarikata ait iki kadirga Sömbeki Adası önlerinde, yani tarikatın sularında, Türk fustalarıyla girdiği bir gece çatışmasında gerçekten de yenik düştü. Pek çok şövalye öldürüldü ve çok sayıda kişi de yaralandı. Benzer olaylar tarikatın ünü için zarar vericiydi. Üç kadirganın durumunu incelemek, ölüleri, yaralıları ve hâlâ savaşabilecek durumdaki adamları hesaplamak üzere bir komisyon görevlendirildi.¹⁹ Ekimin son günlerinde, Sömbeki'de yirmi dizi kürekçisi bulunan dört fusta ve on dört ya da on sekiz dizisi bulunan dört Türk fustası daha belirlendi.²⁰

Bu farklı bilgileri toplayan kişi için, II. Bayezid'in, savaş gücünü desteklemek üzere, Doğu Akdeniz'e akıncılar saldırdığı açıkça ortadadır. Tarikatın toprakları özellikle amaçlanmamış olsa da, en azından 1501 sonbaharından itibaren kötü davranıldığı açık değil miydi? İki gücün de yirmi yıldır özenle koruduğu bu ateşkesin bozulması artık bundan böyle padişahın gözünde tarikatın bir düşman olduğunu göstermektedir. Şövalyelerin 1499-1500 çatışmalarına katılmış olmaları bu etkiyi yaratmadığına göre, tarikat karşısında Osmanlıların durumundaki değişim nedeninin Pierre d'Aubusson'un Haçlı donanmasının başına Papalık elçisi sıfatıyla atanması olduğunu kabul etmek gerekir.

*

Hristiyan donanmalarının harekâtıyla ilgili olarak, durum biraz daha belirginleşiyordu. 4 Ekim 1501 tarihinde, tarikat lideri almış olduğu iki mektubu kurulda okudu. Papadan gelen birincisi, papa elçisi olarak görevlendirildiğinin ilanını bildiriyordu. Philippe de Clèves'den gelen diğeriysse, Fransız donanmasının Ege'ye girmiş olduğunu ve Midilli'ye doğru yelken açtığını bildiriyordu. Gerçekten de Fransızlar bu yere saldırmak istiyordu ve Pierre d'Aubusson'a kendisine katılmasını rica ediyordu.

159, 161 ve AOM 7921v°sq. (Giritli yetkililerin 23 Temmuz tarihli yardım çağırması, Karpathos Adası'nı talan eden yedi Türk fustasına karşı tarikattan bir donanma göndermesini istiyorlardı).

17 AOM 78142r°.

18 AOM 2819r°.

19 AOM 7924r°-v°.

20 AOM 7929v°.

Böylece olaylar hızla geliyordu. Bütün izinler askıya alındı, kadirga başına düşen şövalye sayısı otuza çıkarıldı²¹ ve kaptanlara da en kısa sürede hazır olma emri verildi: Papalık donanması gelir gelmez harekete geçmek söz konusuydu.²² Bu son noktada, tarikat lideri zaten kaygılıydı; VI. Alessandro'ya yazmış olduğu 8 Ekim tarihli mektup da bunu doğrular. Pek çok kez söylediklerini yineliyordu: Harekâtını bir Macar saldırısıyla birlikte yürütecek bir müttefik donanmasına güveniyordu. Ama, bu donanma şöyle bir görünüp geçecek olursa, sonuç felaket demektir, çünkü padişahın intikamı (en başta Rodos için bunu söylemiyordu ama, kuşkusuz düşünüyordu) korkunç olurdu. Böylece yeterli sayıda insan ve para hazırlamak için papanın krallara baskı yapması gerekiyordu. Vaat edilmiş on beş kadirganın Venedik'te donatılıp silahlandırılmasını hızlandırdı ve bu gemilerin savaşa elverişli bulunduklarından emin olurken kendisinin de örnek vaazlar vermesi gerekiyordu. Pierre d'Aubusson yalnızca itibar değil, gerçek bir komutanlık görevi üstlenmeyi düşündüğünü ekliyordu. Mektubun sonuç bölümü neredeyse şantaja varıyordu: Tarikat liderine Fransız donanmasının Midilli'ye saldıracağı bildirilmişti; ama Venedik, İspanyol ve Portekiz birlikleri gelmemişti, öbür yanda Rodos'ta da papalığa ait on beş kadirganın gelişi ve talimatlar da beklediği için, Pierre d'Aubusson beklemeye karar vermişti. Bununla birlikte, eğer Hristiyan birliklerin donanmaları papanın katılmadan bir araya gelecek olursa, büyük işlere girişmemek ve aşağılık bir *cunctator* [kararsız] yerine geçmemek doğru olurdu!²³

Fransız ve Venedik donanmaları 17 Ekim 1501 tarihinde Midilli önlerine geldiklerinde,²⁴ durumda bir gelişme olmamıştı. Tarikat donanması, kımıldamadan, savaşa hazır durumda bekliyordu. Sekiz Türk fıstasının Sömbeki yakınlarında dolanıp durduğu haberi gelince, kurul, 29 Ekim'de, biraz da çekinerek, bu gemileri kovmak, ortadan kaldırmak üzere üç tane üçsıra kürekli kadirga göndermeyi kararlaştırdı. Ama, tarikat sularını terk etmeleri yasaktı.²⁵ Kadirgalar ayın 31'inde geri döndüler, zaten bir şey bulamamışlardı.²⁶ Philippe de Clèves tarikat liderine düzenli olarak kuşatma hakkında bilgi veriyor, bir yandan da papanın kadirgalarını başka yerde kullandığına güvence vererek kendisine katılması için baskı yapıyor-

21 23 Temmuz 1501 tarihinde, kaptanların görevlendirilişi sırasında, gemideki şövalyelerin sayısı 25 olarak saptanmıştı (AOM 7917v°).

22 AOM 7926r°.

23 AOM 7928r°-29v°.

24 Midilli kuşatması hakkında, bkz. Vatin, "Le siège de Mytilène".

25 AOM 7929v°-30v°.

26 AOM 7932v° sq.

du.²⁷ Nihayet 31 Aralık'ta, VI. Alessandro'nun vaatlerinin yerine gelmesini beklemenin yararsız olduğunu fark eden kurul, tarikat liderinin en kısa sürede müttefik donanmalarına katılması gerektiğine karar verdi. Bir yandan, Papalık elçisi görevleriyle bağdaşmayacak bir birlikle oraya gitmek, öbür yandan da, İzmir ve Milet sularında seyir eden çok sayıdaki Türk gemilerinin varlığı nedeniyle, tarikat lideri yalnızca vaat edilmiş olan dört kadirga ve dört barze ile değil ama, yararlanabileceği tüm gemilerle birlikte gidecekti.²⁸ 21 Kasım 1501 tarihinde Rodos'tan yelkenli otuz altı gemiyle ayrıldı. Dedğine göre, çekindiği Osmanlı akıncıları yirmi kadar yelkenli gemiden meydana gelen bir donanma oluşturuyorlardı. II. Bayezid tarafından Kemal Reis'e emanet edilmiş olan bu donanmanın görevi şövalyelerin Midilli'ye ulaşmasını engellemektir.²⁹ Bu tahmin oldukça mantıklı, akla yakın. Bununla birlikte, Osmanlı devletinin ne dereceye kadar değişmez, kesin bir deniz stratejisine sahip olduğu düşünülebilir. Belki de düşman donanmasının hedefi bilinmediği için, akıncıları rastgele salmakla yetinmiş durumdaydı. Her ne olursa olsun, Midilli kuşatması sırasında Osmanlı tepkisinin yavaşlığı şaşırtıcıdır. Kemal Reis'e gelince, o yörelerde bulunan kendisi idiyse, ne tarikat liderinin donanmasının yolunu kesmek, ne de kuşatma altındakilere yardım için yerinden kımıldamıştı. Hatta bu yüzden Sarayda kendisine kızılmıştı.³⁰ Oysa Osmanlı akıncılarının etkinliği boşa gitmedi: Şövalyeler onların varlığından çekiniyorlardı ve bu durum harekete geçiş tarihlerini erteletti, çünkü ekim ayının sonunda, Lesbos'a ulaşması gereken donanmayı güçlendirmeleri gerektiğini fark etmişlerdi. Bu gecikme Hristiyanlar için zararlı oldu: İstanköy'e ulaşan Pierre d'Aubusson 23 Kasım'da Venedikli amiral Pesaro'dan Midilli kuşatmasının kaldırıldığını bildiren bir mektup aldı. Venediklilerle şövalyeler Fransızları ödlelik ve hafiflikle suçladılar ama, gerçekten de harekâtın durdurulmasının başlıca nedeni erzak ve mühimmat yokluğu idi. Şayet tarikat lideri bunları daha kısa sürede getirmiş olsaydı, olayların sonu nereye varırdı? Bir ölçüde Osmanlı akıncılara yüklenebilecek olan Rodos donanmasının gecikmesi, büyük olasılıkla 1501 yılındaki Fransız-Venedik harekâtının başarısızlığına sebep olan nedenlerden biriydi.

*

27 AOM 7931r^v.

28 AOM 7931v^o-32v^o.

29 Bkz. VI. Alessandro'ya yazdığı 1 Aralık 1501 tarihli mektup (AOM 7943r^o-45r^o).

30 Bkz. Sanudo IV, 322. Kemal'i aklamak için şunu belirtmek gerekir ki kuşatma 17 Kasım'da, Pierre d'Aubusson'un Rodos'tan ayrılışından dört gün önce kaldırılmıştı, denizde de korkunç fırtına vardı. Tarikat liderinin anlatıları ile Fransız donanmasının dönüş yolunda karşılaştığı güçlükler bunun kanıtıdır.

Demek ki yaşlı tarikat liderinin firtunalı bir denize açılması pek de yararlı olmamıştı. Venedik donanması Naksos'ta ikmal yapıldıktan sonra, 7 Aralık'ta, Rodos'a geri dönmüştü, ertesi gün de gemilerinin geri kalanı limana ulaştı.³¹ Bununla birlikte, cesareti kırılmamıştı, çünkü Venedikli amiralin eylemi sürdürmekte kararlı bir kişi olduğunu görmüştü. Birlikte, ilkbahar için tasarılar yaptılar.³² Papalık elçisi görevini ciddiye alan Pierre d'Aubusson, 1 Aralık 1501 tarihinde Paros'tan Venedik düküne ve papaya yazdı.³³ Birincisine, Fabrizio Del Carretto'nun görevine yardımcı olmasını istiyordu. Del Carretto VI. Alessandro'nun vaat etmiş olduğu onbeş kadırganın silahlandırılmasının hızlandırılması için Venedik'e gönderilmişti. Papaya da, daha önce pek çok kez ifade edilmiş olan buyrukları anımsatmakla yetiniyor, gelecek yıl için bir eylem planı öneriyordu. Bir zamanlar kendisinin de Midilli'yi kuşatmayı tasarlamış olduğunu unutarak, tarikat lideri 1501 yılında, padişahın adalarına saldırmanın kötü bir strateji olduğu kanısındaydı: Verilen zararlar düşük derecedeydi ve mesafenin yakınlığı Osmanlıların kaybetmiş olduklarını kolayca yeniden ele geçirmelerine olanak sağlıyordu. Pierre d'Aubusson daha ziyade Çanakkale Boğazı'nı denetleyen kalelerden birinin ele geçirilmesi için daha güçlü bir seferin düzenlenmesini salık veriyordu. Bu gerçekleşirse, donanması Çanakkale Boğazı'nı geçebilir, Gelibolu'yu harabeye çevirebilir ve Osmanlı savaş birliğinin önemli bir bölümünü yakabilirdi. Bu şekilde yol serbest kalınca da, İstanbul ele geçirilebilir ve düşman donanmasının geri kalanı da tahrip edilebilirdi. Eğer aynı anda güçlü bir Macar harekâtı da padişahın ordusunu sınırlarda meşgul edecek olursa başariya daha da kolayca ulaşılabilirdi.³⁴

31 Tarikat donanmasının hareketleri arşivlerde korunmaktadır (AOM 7941r^o-42v^o vc 46v^o).

32 *Habuerunt longum sermonem et consultationem super agendis Quare deliberaverunt scribendum esse ad christianissimum maiestatem et summum pontificem ut in proximo vere armate sint parate contra turcum* (AOM 7942v^o).

33 AOM 7943r^o-45v^o vc 45v^osq.

34 *In eandem sententiam facile devenimus (Pierre d'Aubusson et Pesaro) non expedire neque religioni christiane conducere turcorum insulas aggredi cum parum vel nihil ipsum ledatur et ob vicinitatem absque magno labore deperditas possit recuperare: sed onini conatu ad nitendum esse ut potenti manu Hellesponti castellarum alterum invaderemus quod cito expugnari posset deinde Propontitem penetraremus et Callipolim ubi vicatim habitatur aggredieremur diripemusque et maiorem partem classis tuncensis que ibidem instaurari consuevit eonbureremus postea vero recto itinere et sine obstaculo Constantinopolis peti posset et reliquum quod superesset eius classis deleri et urbs expugnari presertim si terrestri valida ab Hungarorum rege sercnissimo premeretur expeditione asseveravitque dictus excellens capitaneus quem zelantem in hoc negotio repperi illustrissimumque Venetorum dominum in vere proximo classcm ad hunc effectum potentem instructurum* (AOM 7944r^o-v^o).

1366 yılında Amédée de Savoy tarafından gerçekleştirilmiş olan bu savaş başarısını yenilemek gerçekten olası mıydı? 1502 yılında, Osmanlı ordusu başka türlü güçlüydü. Şayet II. Bayezid Midilli saldırısına karşı tepki göstermekte zorlanmışsa, bunun nedeni bir adanın söz konusu olması ve yaklaşık seksen gemiden oluşan Hristiyan donanmasının güçlü oluşuydu. Gelibolu'yu savunmak çok daha kolay olacaktı, çünkü buradaki topçu birliği Midilli'dekinden çok daha güçlü olmalıydı ve Osmanlı gemilerinin düşmaninkilere karşı çok daha etkin şekilde manevra yapmalarına olanak sağlayacaktı.³⁵ Kaldı ki İstanbul da kolay bir av değildi. Macarların şaşırtma hareketine gelince, Osmanlı orduları daha önce onları iki cepheye yenilgiye uğratmıştı. Her ne olursa olsun, Pierre d'Aubusson'un hesapları birleşmiş tüm Hristiyan güçlerinin bir seferberliğini varsayıyordu. Farklı alanlarda Portekizliler, İspanyollar, Fransızlar ve Macarlar Venediklilere belirli derecede destek sağlamışlardı. Ama, kendi iç çekişmelerine son vermiş olmaktan çok uzaktılar. Zaman geçtikçe Pierre d'Aubusson gibi bir "eski kurt"un Haçlı seferinin gerçekleştirebileceğine nasıl inanmış olduğu düşünülebilir.

Bununla birlikte, tarikat lideri düşüncelerinde kararlı görünüyordu.³⁶ Mesleğinin son döneminde, Hristiyan Cumhuriyet için yeniden büyük şeyler gerçekleştirme fırsatını yakaladığını mı düşünüyordu? Ne olursa olsun, artık geri dönüş yoktu. Şövalyeler Osmanlılarla savaştaydı ve bu savaş sonuna kadar sürdürülmeliydi.

★

★ ★

35 Bu konuda, bkz. Guilmartin'in Cidde savaşıyla ilgili yorumu, s. 12 - 15.

36 *Et licet animum numero gravatus sim et corporis robur vires animi equo gradu non comitentur tamen nullis laboribus nullis difficultatibus nullis etiam periculis parcam ut vestre Sanctitati et Sacrosancte romane ecclesie triumphum possim reportare* (AOM 7945r). Pierre d'Aubusson'un içtenliğinden kuşkulanan için bir neden yok, çünkü sadece konuşmakla kalmıyor, somut davranıyor. Üstelik, başarısızlığa uğramış da olsa, Midilli harekâtı Osmanlılara karşı hâlâ hareket edebilmek için gösteriyor.

RODOS OSMANLI DEVLETİ KARŞISINDA TEK BAŞINA (1502 – 1503)

Tarikat liderinin Rodos'a dönüşünden üç gün sonra, 10 Aralık 1501 tarihinde, Fra. Diomède de Villaragut'ye bir görev verildi. Tarikatın üç kadirgasi, Fransız Prégent de Bidoulx'ya bağlı olan diğer dört kadirga ve pek çok barzeden oluşan bir donanmanın komutanı olarak atanmıştı. Demek ki akıncılık söz konusu değildi, yalnızca İstanbul'a doğru yelken açmış değişik türde mal yüklü (*onusta variis mercibus*) çok sayıdaki Osmanlı gemisine Suriye ve Mısır açıklarında saldırmak gibi resmi bir sefer söz konusuydu.¹ Kış boyunca, mevsimin Doğu Akdeniz'de denizcilik yapmaya pek elverişli olmamasına karşın, Kudüslü donanma bölgede devriye gezdi. Farklı iki görevi vardı: Hristiyan adaları savunmak, ama aynı zamanda da, 10 Aralık tarihli karardan da anlaşılacağı gibi, İstanbul'un denizden ablukasını gerçekleştirmekti. Tarikat liderinin 15 Mart 1502 tarihinde Venedik düküne aktardıkları, bu konuda tümüyle açıktır.² Yalnızca düşman gemiler değil, Osmanlılara stratejik

253

1 AOM 7946^v sq.

2 *Nos adhuc classem nostram substantamus licet sit supra vires et tota hieme in egeo mari versata est ut turcorum biremes ab infestatione insularum Christianorum arceret et palantia turcorum navigia interciperet quod ita successit Nam predictae biremes a continenti non discesserunt et necubi excepta Chio damnum intulerunt atque nonnullos grandiores barzie ex Chio Constantinopolim navigantes cum prohibitis et rebus infidelium a nobis triremibus fuerunt intercepte unde poterimus parti expensarum supplere atque quinque biremes turcenses contra Samum in suam potestatem redegerunt* (AOM 7965^r v^o). Gerçekten de, Rodos devriye gemileri Osmanlı akıncılarının tüm çıkışını engellemediler. Midilli'ye gitmek için İzmir'den ayrılan Kemal Reis'in gidişi bunun kanıtıdır. Kemal Reis Midilli'de kaleyi onarmak üzere gönderilen Osmanlı donanmasına katıldı (Sanudo IV, 250 sq.); Samos önlerinde Pierre d'Aubusson'un kendisi tarafından belirtilen gemiler de tanaktır! Şunu da hesaba katmak gerekir ki tam da Kara Turmuş'un etkin olduğu dönemdeyiz.

malzeme taşıyan her gemi onların boy hedefiydi. Bu arada yolsuzluklar ve sürtüşmeler de oldu. İşte bu şekilde, Rodos'ta donatılmış, silahlandırılmış olan bir kalyonun İskenderiye'ye kalay taşıyan bir Venedik gemisine (*grippo*) el koyması nedeniyle Amiral Pesaro'nun şikâyeti üzerine tarikat lideri malın iade edileceğine dair söz verdi. Saldırgan bu ürünün dışsatımının yasak olduğunu ileri sürüyordu, Venedikliler de bunu inkâr ediyorlardı.³ 1501 Aralık'ında Osmanlı gemilerinin taşıdığı *varie merces*'e [değişik türde mallar] gelince, Memluk topraklarından geldikleri için başlıca erzakının yiyecek maddelerinden ve özellikle de buğdaydan oluştuğu düşünülebilir.

Tarikat liderinin davranışı aynı zamanda diplomatikti. Papa ve Venedik dükü ile sürdürdüğü yazışmadan daha önce de söz edilmişti. 16 Aralık 1501 tarihinden başlayarak da, olaylar hakkında bilgi vermek, denizcilikte ve mali alanda destek olmasını istemek üzere Kastilya Kralı Ferdinand'a da yazdı.⁴ 30 Aralık 1501 tarihinde Ağustos 1501 tarihli bir acele mektupla bir Macar elçisinin Rodos'a gelişi de,⁵ Pierre d'Aubusson'un aynı tarihler içinde papaya ve Kral Ferdinand'a yeni mektuplar yazmasına neden oldu.⁶ Mektuplardan öğrendiğimize göre, Macar kralı en kısa sürede Osmanlı sınırına saldırma niyetini bildiriyordu. Dolayısıyla, Papalık elçisi olan Pierre d'Aubusson'a, aynı anda denizden saldırmasını rica ediyordu. Muhataplarını görevlerine çağırarak için d'Aubusson'a verilmiş bir fırsattı bu. Ama Macar kralı tarikat liderine padişahın tüm komşularını, özellikle de Karamanlıları ve Gürcüleri padişaha karşı kıskırtmasını öneriyordu. Yanıtında, Pierre d'Aubusson gerçekten de Karamanlılara, İranlılara ve Gürcülere baskı yapmaya söz verdi ama, Memluklar adına bir vaatte bulunamadı: Kuşatılan II. Bayezid'in artık umudu kalmayacaktı.⁷ Osmanlı İmparatorluğu'na karşı olan sıkıntı verici bu ittifak girişimleri yeni değildi. O tarihte gerçekleştirilmeleri olasıydı, çünkü İran'da 1501 ilkbaharında Tebriz'i ele geçirmiş olan Şah İsmail tahta çıkmıştı, 1500 yılında da Karaman'da Turgud ve Varsak boylarının desteklediği yerel bir taht vârisinin çevresinde bir isyan meydana gelmişti. Ancak 1501 ilkbaharında Sadrazam Mesih Paşa şah-

3 Bkz. AOM 7968v°-69v° (Pesaro'nun 17 Mayıs 1502 tarihli mektubu) ve AOM 7970r°-v° (d'Aubusson'un 28 Mayıs 1502 tarihli yanıtı).

4 AOM 7949v° 50r°.

5 AOM 7948v°.

6 1 Ocak 1502 tarihli mektuplar: AOM 7949r° ve 51r°.

7 AOM 7951v° sq. İkinci bir cephenin oluşturulması hakkında, tarikat lideri şöyle yazıyor: *Et non ceſabimus litteris et nunciis prefatos Caramanum Georgianos et Persas excitare arma contra hostem sumant et confidimus iam persuasus diffucile non erit persuadere. De Sultano nihil certi possum polliceri quia pauci sunt qui supra annum in regali tro- no scdeant* (AOM 7952r°).

sen bu ayaklanmayı bastırmıştı. Şunu da kaydetmek gerekir ki, Macarların gözünde, padişahın komşularıyla bağlantı kurmak ve onları sultana karşı kıskırtmak için St. Jean tarikatı en elverişli olanıydı. Bu, Doğu ile Batı, Hristiyan ile Müslüman arasında aracı rolünün önemiyle ilgili yeni bir kanıt oluşturuyor. 16. yüzyılın hemen başında tarikatın çevresine yaymaya çalıştığı görüntü buydu. Aynı zamanda bu görüntünün, en azından bir bölümünün yanıltıcı olduğunun yeni bir kanıtıydı. Gerçekten de tarikat liderinin müttefik güçlerle olan yazışmasına ait hiçbir iz bulunmamaktadır.⁸ Var sayılsa bile hiçbir etkisinin bulunmadığı düşünülebilir!

Gerçeği söylemek gerekirse, Pierre d'Aubusson'un engin stratejik planları artık geçerliğini yitirmişti. Tasarılarına sadık kalan Pesaro, 17 Mayıs 1502'de, Batı'dan başka donanma beklememeleri, ama onunla Milo'da buluşacağını yazıyordu. Birlikte, İstanbul'da söylendiğine göre, yüz yelkenle Çanakkale Boğazı'ndan çıkacağı söylenen Kemal Reis ile karşı karşıya gelip çatışabilirlerdi.⁹ Gerçekten de tarikat, biraz güçlkle de olsa, üç kadirge, büyük gemi ve tarikatın barzasından oluşan birleşik bir donanmayı silahlandırdı. 28 Mayıs 1502 tarihinde Ludovic de Scalinghe'ye emanet edilen¹⁰ bu gemiler Milo'nun yolunu tuttular. Daha önce, Osmanlı akıncıları ya da donanmasının sürekli tehdidi altında bulunan tarikat topraklarına büyük gemiyle insan, mühimmat ve erzak yardımı götürülmüştü.¹¹ Tarikat liderinin de düke özellikle belirttiği gibi, bu gemilerin görevi Ege'de devriye gezmekti. Tarikat donanmasının Milo ya da Cao Malio'yu geçmesini yasaklayan güvenlik kuralından caymak söz konusu değildi. Oysa 1502 yılında, harekâtın eylem alanı batıya doğru yer değiştirdi. Adriyatik'e geri dönen Pesaro da, 2 Ağustos 1502 tarihinde Rodos birliğine yol verdi.¹²

Doğu Akdeniz'de yalnız kalan şövalyeler, önceleri de çekindikleri gibi, Osmanlı saldırılarının hedefi olarak kalıverdiler. 22 Temmuz 1502 tarihli bir mektupta, Pierre d'Aubusson, İstanköy ve Tilos'u talan etmiş olan Osmanlı fusta ve çekdirilerinin yoğunluğuna değiniyor. Denizcilik alanında

8 Zaten Rossi "Relazioni tra la Persia e l'Ordine di San Giovanni a Rodi e a Malta" adlı yazısında hiçbir imada bulunmuyor, *Rivista degli Studi Orientali* XIII 4 (1932), s. 351 - 361.

9 AOM 7968v^o-69v^o.

10 AOM 7972v^o.

11 Özellikle İstanköy ve St. Pierre şatosu: Bak, AOM 7972v^o (İstanköy ve St. Pierre şatosu ile ilgili 30 Mayıs önlemleri), 70r^o-v^o (Tarikat liderinin 28 Mayıs'ta Pesaro'ya yazdığı mektup), 71r^o-v^o (Tarikat liderinin 28 Mayıs'ta düke yazdığı mektup).

12 AOM 7985r^o-v^o. Kaderin cilvesi, Papaya ait yedi kadirge nihayet Pesaro'ya 5 Ağustos'ta ulaştı ama, çok geçti, çünkü Rodoslular artık gitmişlerdi! (Bkz. Pesaro'nun Pierre d'Aubusson'a yazdığı 7 Ağustos tarihli mektup: AOM 7984v^o sq).

alınan savunma önlemleri düşman donanmanın güçlenmesine yol açmıştı. Dört günden beri, Rodos Adası'na bile saldırıyordu. Otuz kişi ele geçirilmiş, ölenler de olmuştu, ürünleri de ateşe vermişlerdi. Valisi bir gemiyle kaçırılan Chalki Adası da aynı sonuca uğramıştı. Oysa, donanması olmadığı için tarikat lideri, büyük utanç içinde, etkili bir savunma düzenleyememenin acı içindeydi. Böylece Venedikli amiralden kendisine gemiler göndermesini istiyordu.¹³ 20 Ağustos'ta da bu talebi yeniliyordu. Bu arada, Leros, çoğunluğu Gelibolu'dan gelen on sekiz fusta tarafından saldırıya uğradı.¹⁴ Türklerin sayıca kalabalık oluşunun önemi, Rodos'un karşı saldırısına gösterilen tepkinin çabukluğu, son olarak da Leros'a saldıranların Gelibolu'daki Osmanlı üssünden gelmeleri, bunun bir korsanlık değil ama, bir savaş durumu olduğu duygusunu uyandırıyor. Bu görev belki de korsanlara verilmişti, ama gerçekleştirilmesi Osmanlı hükümeti tarafından istenmişti. Öbür yandan, bu olaylar tarikata ait adaların güvenliği için, Venediklilere gönderilmiş olan olağan tarikat donanmasının etkililiğini ve gerekliliğini doğruluyordu. Gerçekten de, şövalyelerin alelacele silahlandırabildikleri tek kadirge büyük başarı sağlamıştı: Rodos'a dört Türk gemisi (ikişer sıra kürekli) ile kırk yedi tutsak getirmişti, bu kişilerin de korsan gibi yargılanmasına ve mahkûm edilmesine karar verilmişti.¹⁵

*

Askeri açıdan iyi seçilmiş bir sırada gerçekleşen bu ani Osmanlı baskısının belki de özel nedenleri vardı. 26 Mayıs 1502 tarihinde, Rodoslu bir rahip Antalya'ya yerleşmiş olan Şehzade Korkud'un sarayından gelmişti ve tarikat liderine yazılmış bir de mektup getiriyordu.¹⁶ Tarikat ilk yaklaşımlarına tepki vermeyince, Korkud Çelebi yeni bir girişimde bulundu: 20 Haziran 1502 tarihinde, usulüne uygun biçimde temsilci olarak seçilmiş

13 AOM 79101r^v.

14 AOM 7985v^o.86v^o.

15 AOM 7990r^o: *Die augusti 1502 cum nudius tercius fuissent conducte Rhodum 4 biremes Turcorum capte a trivremi rhodia armata summa cum celeritate a R^{ma} d. Cⁱ et Magno Magistro ut reprimeret insolentiam Turcorum damnificantium insulas Religionis in absentia trium trirremium grosse nevis et barzie Religionis missarum in subsidium fidei ad armata Venetorum et cum dictis 4 fustis fuerunt intercepti vivi 47 Turci: R^{ma} d. prefatus proposuit in R^{do} consilio quid agendum esset de dictis turcis quapropter singuli dixerunt suam sententiam Tandem (...) fuit deliberatum puniantur pena capitis nonnulli ex dictis Turcis magis nocentes et fuerunt deputati commissarii ad discutiendum eorum delicta et commissum spectabili iudici ordinario ut secundum delictorum qualitatem sententiam contra eos proferat et reliqui qui superstites remanserint deputentur efussioni candachiorum urbis Rhodi in servitium Religionis et fortificatione urbis. Şunu da belirtelim ki candachium sözcüğü elbette Arapça ya da Türkçedeki *hendek*'ten alınmıştır!*

16 AOM 7971v^o (yunanca metin).

bir elçisi Rodos'a geldi.¹⁷ Görevinin içeriği Pierre d'Aubusson'un 2 Temmuz tarihli yanıtında yer almaktadır.¹⁸ Şehzade, tarikat topraklarının sınırında görevlendirilmişti. Tüm eyaletini tarikat liderinin kullanımına sunuyordu, dolaşım ve ticaret özgürlüğünü de güvence altına alarak. Bir ateşkes öneriyordu, böylece tarikat topraklarına ve tarikat liderinin, Kıbrıs dahil, belirteceği tüm yörelere saygı gösterecekti. Anlaşmanın ihlali durumunda da olası kurbanların zararını karşılamayı da taahhüt ediyordu. Bu öneriyi babası padişahın tam onayıyla yaptığını ekliyordu. Padişah da böyle bir anlaşmayı imzalayacağına dair güvence veriyordu. Açıkçası, Osmanlı devleti şövalyelere *status quo*'ya bir geri dönüş sayılabilecek ayrı bir barış öneriyordu. 1482 yılında olduğu gibi, Pierre d'Aubusson'a yapılan bu teklif iki güç arasında imzalanmış bir anlaşma değil, bir eyalet valisi ile tarikat lideri arasındaki yerel bir mutabakattı. Korkud'un muhatap olması doğaldı. Benzer tutumlara Osmanlılarda sık rastlanırdı. Ama bu özel durumda, seçilmiş olan yöntem ölçülü olmaya imkân veriyordu. Bu da ayrı bir barış için yeğlenebilirdi. Pierre d'Aubusson'un yanıtı, kibarca, tam olarak bu noktaya değiniyordu: Padişah ile savaş halinde olan bir birliğin başındaydı ve bu sıfatla yanıt veriyordu. Önerilen ateşkes söz konusu güçlerin tümünü kapsıyor muydu? Bu durumda daha fazlasını öğrenmek üzere elçisi Ciriaco Curi'yi gönderiyordu. Bu şekilde ilgili diğer taraflara da haber verebilecekti. Kullanılmış olan terimler, Korkud'un görevlisi Mehmed¹⁹ ile birlikte 4 Temmuz'da Rodos'tan ayrılan Curi'nin yalnızca bir araştırmacı görevini taşıdığını açıkça belirtiyor.²⁰ 11 Temmuz 1502 tarihinde papaya gönderdiği rapor tarikat liderinin izlediği çizgiyi daha iyi açıklıyor.²¹ Ona göre, Osmanlı önerileri Hristiyanlara zaman kaybettirmeyi amaçlayan bir düzen, hileydi. İşte bu nedenle, Venedik temsilcisine

17 AOM 7979^r. Korkud'un elçisinin gelişini kısaca bildiren ve Pierre d'Aubusson'un yanıtının metnini de eklemek için büyük olasılıkla sonradan yazılmış olan üç satır, 20 Temmuz (20 julii) tarihini belirtiyor. Söz konusu yanıt 7 Temmuz tarihli olduğu için, 20 Haziran tarihini benimserken Bosio kuşkusuz haklıydı (II, s. 460). Bir *lapsus calami* (junii-haziran yerine julii-temmuz) bu konudaki en iyi açıklama gibi görünüyor.

18 AOM 7979^r-80^r.

19 AOM 394248^r.

20 *Havemo deliberato invian li lo exhibitore de le presente nostro ambasciatore nominato Ciriaco Curi: pregando tua Il^{ma} S. circa questo caso ne volla far intendere la sua volonta per potere provvedere et dare notitia a chi apartene cosi come e cosa honesta et condecenza et per potere dare più particularc reposta a tua Il^{ma} S.* (AOM 7979^v sq.).

21 AOM 7980^v :4q. *Libro consiliorum*'da korunan kopya 11 Haziran tarihini taşımaktadır ama, burada da, Pierre d'Aubusson'un söz ettiği gibi Curi'nin Anadolu'ya hareketi, pasaportunun düzenlenme tarihi olan 4 Temmuz'dan önce olmasa da, Bosio bunu temmuz olarak kabul etmekte haklıdır.

danıştıktan sonra, yukarıda belirtilen ifadelerle yanıtlamıştı.²² Ciriaco Curi'nin kişiliğinde düşmana bir casus göndermek Venedikliyi mutlu etmişti. Genellikle görüldüğü gibi, Pierre d'Aubusson'un siyaseti, papaya sezdirdiğinin ötesinde, daha karmaşık ya da daha belirsiz, kapalıydı. Rodos'taki Venedik elçisi, her ne olursa olsun, tarikat liderinin Venedik ile Osmanlı devleti arasındaki barışta arabulucu olmayı arzuladığını hissediyordu, çünkü bu büyük ölçüde yarar sağlayacaktı.²³ Gerçeği söylemek gerekirse, her iki yorumlama da olası. Bununla birlikte, Curi'nin hiçbir görüşme-tartışma yetkisi yoktu, bu da Osmanlıların şövalyeleri barışı gerçekten istememekle suçlamasına neden olabiliirdi. Böyle bir genel durumda, tarikat topraklarına karşı saldırıların 1502 yılının temmuz-ağustos aylarında çoğalması Osmanlı siyasetinin yaygın ateşlerinden birini oluşturabilirdi: Diplomatlar kibarca, Rodos'ta önemsenmeyen barış önerileri yaparken, korsanlar eylemlerini artırıyorlardı, amaç karşılıklı görüşmelerin kendisine de yarayacağına tarikat liderini ikna etmekte.

Osmanlı hükümeti tarikat ile anlaşmazlığa düşmeyi arzu etmemişti. 1502 yılında bunu her zamankinden daha az istiyordu, çünkü o sıralarda hiç kuşkusuz İstanbul'da barışı düşünmeye başlamışlardı. Osmanlılar Venediklilere saldırarak saptamış oldukları hedeflere ulaşmışlardı. Venedikliler, başka Hristiyan güçlerin de yardımıyla, birkaç başarı bile elde etmişlerdi. Oysa II. Bayezid, Kızılbaşlarla Safevilerin padişahın gücünü, yetkisini tartıştıkları Anadolu'da durumun gelişmesinden kaygılanıyordu. Görünüşe göre değişik düşmanlarıyla barış yapmak istiyordu ama, ayrı ayrı. Rodos'a gelince, işler basitti, çünkü burada söz konusu olan *status quo*'ya geri döndü. Her durumda, toplu bir barış görüşmesi padişahın güçlü durumda görüşmesine engel olacaktı.

Şövalyeler kısa sürede bu durumun farkına vardılar. Papaya yazdığı 18 Ağustos tarihli bir mektupta,²⁵ Pierre d'Aubusson Şah İsmail'in ilerlemelerini uzun uzun açıklıyordu. Ayrıca, doğudaki düşmanıyla yeniden mücadeleye girebilmek için Hristiyanlarla barış yapmayı arzulayan II. Bayezid'in kaygısını da gözler önüne seriyordu. 28 Ağustos'ta geri dönen Ciriaco Curi, Safevilerin Osmanlı İmparatorluğu'nda kayda değer bir karışıklık yarattıklarını tarikat liderine doğruladı.²⁶ Ama Venedikliler böyle-

22 Elçi Domenicus Delfinus Rodos'a 11 Mayıs 1502 tarihinde gelmişti (AOM 7967°).

23 *Il gran maestro desidera esser mediator di la pace; spera il suo mezo sarà honorevoli e con avantazo* (Sanudo IV, 347).

24 Bkz. Tansel, *Sultan II. Bayezid*, s. 223.

25 AOM 79 83°-84°.

26 Bkz. Venediklilerin yazmış olduğu 29 Ağustos 1502 tarihli mektubu: *Hic orator nos-*

sine arzuldıkları barışı sağlama fırsatını dinginlikle elde ederken, Pierre d'Aubusson bunun karşıtı bir sonuç çıkarıyordu: Padişaha saldırganın tam zamanıydı, ya şimdi, ya asla! 18 Ağustos tarihli mektubunda, II. Bayezid'in barış isteğini bu güçlüklerle açıkladıktan sonra, sonuna kadar gitmeye hazır olduğunu söylüyor ve vaatlerini yerine getirmesi için Papa'ya rica ediyordu.²⁷ Kısa bir zaman sonra, dostu Pesaro'yu Sainte-Maure'daki başarısından dolayı kutladıktan ve Venediklinin Doğu Akdeniz'de kendisine katılmasının olanaksızlığını da kaydettikten sonra, fırsatın ne kadar elverişli olduğunu belirterek onun namına üzüldüğünü bildiriyordu.²⁸ Batılılar tarafından Osmanlılar karşısında yalnız bırakılınca, Pierre d'Aubusson mücadeleyi tek başına sürdürmeye hazırlanıyordu. 12 Ekim'de İngiltere kralına mektup yazmıştı ve Osmanlılarla savaşmak üzere barzelerin silahlandırılması amacıyla bir mali yardım talep ediyordu.²⁹

Şövalyeler iyi niyet gösterilerini sürdürmekten vazgeçmişlerdi. Rodos'taki Venedik elçisinin ilginç öyküsü de bunu kanıtlamaktadır: Marmaris'te kıyıda yakılan bir ateşle telaşlanan şövalyeler, daha önce de diplomatik görevlerle Osmanlılara göndermiş oldukları Johannes Centurione'yi yollamışlardı. Bu kişi orada hayvan satmak isteyen bir subaşı ile altmış sipahi buldu. Resmi bir savaş ilanı söz konusu değildi, ama Osmanlı devletinin belirli bir düzeydeki bir resmi görevlisinin ticaret yapma isteğini belirtmesi ve padişahın da barış talebini hatırlatması kayda değerdi.³⁰ Ama şövalyeler bu davranışı da önemsemediler, zaten *Liber consiliorum*'da da böyle bir kayıt yer almıyor. Aksine, aynı Venedik elçisinin yazdığına göre, aynı süre içinde, İstanbul'a giden buğday yüklü gemilerin ele geçirilmesi amacıyla Selanik ve Eğriboz sularına bir tarikat donanması gönderildi.³¹ Ayrıca 1503 yılının başlarındaki bir Venedik şikâyeti Rodosluların İstanbul'a karşı bir abluka siyaseti uyguladıklarını doğrulamaktadır.³² Genel o-

ter Satalie Turcos inma gna perplexitate et non dubio timore reperit occasione Şophis novi exercitus ductoris qui muncis populos ad suam sectam allicit et complures provincias armorum vi subegit quique decrevit Caramannum in suo regno restituere et thumanorum domum pessumdare (AOM 79103r ya da Sanudo IV, 407 sq.).

27 *Pro qua ego in societate prefatarum classum sum promptus omnia bona tam mea quam huius religionis meos milites et propriam personam applicare nullis dispendiis aut laboribus parcendo Et spero Vn^{as} prout opus est hanc occasionem prosequi volet et iubebit prout sua ingente sapientia opus esse dignoscet commentus et stipendium triremium suarum id longius tempus extendantur* (AOM 7984r-v).

28 Bkz. Tarikat lideri ile Pesaro arasındaki mektuplaşma (AOM 7995r-98r).

29 AOM 79103v sq.

30 Bkz. Sanudo IV, 416 - 418.

31 *Age*.

32 AOM 8020v sq.

larak, 1502 yılının sonunda ve 1503'ün başında tarikat korsanların eylemini destekliyor ve hatta kışkırtıyordu.³³

11 Aralık 1502 tarihinde Venedik elçisine tarikat liderinin padişaha karşı bu şekilde davranmakla hata ettiğini söyleyen Sadrazam Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın öfkesine şaşmamak gerekir.³⁴ Bunun sonunda tarikat Osmanlılar nezdinde kötü gözle görülecekti. Akabinde, Osmanlı Sarayı fazla etkin görünmedi. Rodos'ta bir genel saldırıdan çekinildiği doğruysa da,³⁵ somut şekilde, tarikat liderinin uyrukları sadece bir Osmanlı akınıyla uğraşmak zorunda kaldılar. Böylece de, 8 Temmuz 1503 tarihinde, *ob nova fustarum turcarum* [Türk fustaları karşısında], Rodos Adası'nın savunmasının güçlendirilmesi görevi *turcopelier*'ye emanet edildi.³⁶ Gerçekten de, eldeki belgelerde yalnızca bir korsanlık olayıyla ilgili iz bulunmaktadır ki, bu da gerçekten önemlidir: 5 Ağustos 1503 tarihinde, on altı Türk gemisi (ikişer sıra kürekli gemi), Ferraclon, Ginadoti, Lachenec ve Catavia gibi Rodos köylerine saldırdı. Yüz yirmi Hristiyan tutsak edilmişti. Derme çatma bir filotilla, akıncıları yakalamak isterken yirmi kadar şövalye ile çok sayıda kişi ölmüştü. Sonuç olarak Fethiye önlerinde gemiler dağıldı. Rodoslular onların fustalarından sekizini batırdılar, ikisini ele geçirdiler, otuz Hristiyanı kurtardılar, on sekiz tutuklu elde ettiler ve kırk kişiyi öldürdüler. Ama, barutun beceriksizce bir kullanımı sekiz şövalye ile altı denizcinin ölümüne neden oldu.³⁷ 1503 yılında Osmanlı akıncılarının eylemine ait tek anı budur. Ama, olayın önemi ile gemilerin sayısı gibi faktörler ve Rodos'a bağlı topraklara saldırmış olmaları, bu dönemde şövalyelere ve onların uyruklarına karşı sürdürülen Türk korsanlığının etkin olduğunu ve büyük olasılıkla Osmanlı yetkililer tarafından desteklenmiş olduğunu düşündürmektedir.

*

Pierre d'Aubusson bu bunalım döneminde, 3 Temmuz 1503 tarihinde öldü. Vefatı hemen hissedilen sonuçlar doğurmadı. Osmanlı tehdidi yılın sonuna kadar gücünü sürdürdü. Başkan yardımcısı Gui de Blanchefort'un

33 9 Mart 1503 tarihinde, tarikat Dydaco Suarez'i Doğu'ya gitmek isteyen tüm gemileri bir araya toplamakla görevlendirdi. Rodos Limanı'na girebilmeleri için kendilerine bir izin belgesi verilecekti. Buradan da gidip eyleme geçeceklerdi: *Far bottino di tucte robe de infideli cioe Turchi et Mori* (AOM 394250r°).

34 Bkz. Sanudo IV, 651: *Nominando l'Ongaro e'l suo orator, disse non era di aspetar; e, volendo saper li altri Signori christiani, fo nominà Franza, Spagna, el gran maistro di Rodi, al qual gran maistro disse Pavia torto haver fato quello ha fato contra el Signor.*

35 13 Mart 1503 tarihinde, Osmanlılara karşı savaşabilmek için yardım istemek üzere Papalık büyükelçisi olarak Fra Petro de Yevenez Papa'ya gönderildi (AOM 394250r°-v°).

36 AOM 8030v°.

37 AOM 8053r°-54r°.

papaya ve seçilen yeni tarikat lideri Aimeric d'Amboise'a yazdığı gibi,³⁸ şövalyeler her an padişahın bir saldırısından çekiniyorlardı, çünkü Karadeniz'deki önemli Osmanlı donanmalarından söz ediliyordu.³⁹ Yeni tarikat liderinin gelişini beklerken, Blanchefort ile kurul savunma önlemleri aldılar: Rodos Adası'nın savunmasının güçlendirilmesi,⁴⁰ Doğu Akdeniz sularında bulunabilecek tüm gemilerin Hazine hesabına görevlendirilmesi,⁴¹ şövalyelerin manastıra geri dönmelerini sağlamak üzere papanın onlara baskı yapması için rica,⁴² Finale'de bir kadirganın yapımının çabuklaştırılması kararı,⁴³ Aimeric d'Amboise'ın gelişine kadar her iznin askıya alınması.⁴⁴ Bu kararı yeniden tartışmak üzere, yelkenli büyük gemiyi olduğu yerde tutmayı düşündüler.⁴⁵ Korsanlığa gelince, tarikatın kutsamasıyla, uygulamayı sürdürüyordu: 25 Ekimde, Fra. J. de Ayalla, Kâfirlerden ele geçirmiş olduğu mallar üzerinden vergi ödemeye mahkûm edildi;⁴⁶ bu da göstermektedir ki, korsanlık yapması kınanmıyor, ayıplanmıyordu. Tam tersi yaşandı, çünkü aynı Ayalla 24 Kasım'da tarikat ile imzalanan ve 11 Aralık'ta yürürlüğe giren bir anlaşma yaptı, buna göre her iki taraf da *Santa-Maria* adlı barzanın deniz akıncılığı için donatılmasının masrafları ile kârlarını bölüşeceklerdi.⁴⁷ Ne var ki bu korsanlık ünlü "sınırların" dışında ger-

38 AOM 8043v° ve 46v°.

39 Blanchefort'un Aimeric d'Amboise'a yazmış olduğu 13 Temmuz 1503 tarihli mektup (AOM 8043v°). Papaya yazmış olduğu 11 Temmuz 1502 tarihli mektubunda, Pierre d'Aubusson Karadeniz'deki bu gemilere değinmişti: *Non ignoro Turcum ibidem habere com plures maiores et minores triremes in Euxino nuper ciectas quas parvo tem pore armis instructas Hellesponto posset emittere* (AOM 7981r°). Venedikliler 1499 yılından beri bunlara işaret ediyorlardı (bkz. Malipiero I, s. 189). Karadeniz'de yer alan ve Hristiyan casusların asla hakkında bilgi edinemediği bu tersaneler, özellikle kaygı vericiydi.

40 8 Temmuz 1503 tarihli karar (AOM 8030v°).

41 Blanchefort'un Papa'ya yazmış olduğu 13 Temmuz 1503 tarihli mektup (AOM 8046v°). 42 Aynı.

43 14 Ağustos 1503 tarihli karar (AOM 8054r°-v°).

44 26 Ağustos 1503 tarihli karar (AOM 8056v°). Bununla birlikte çok sayıda şövalye gitmek istiyordu (AOM 8059r°) ve 21 Eylül'de içlerinden 16'sının gitmesine izin verildi, çünkü kendileri için olduğu kadar tarikat açısından da Avrupa'ya geri dönmeleri gerekiyordu (AOM 8063r°-v°).

45 Gui de Blanchefort 13 Temmuz'da Aimeric d'Amboise'a yazdığı mektubunda bu niyeti belirtiyordu (AOM 8043v°). 30 Ağustos'ta, büyük geminin kış boyunca Rodos'tan ayrılmasına karar verildi, ve kil tehlikeli bulunduğu sürece hareket edemeyecekti (AOM 8059r°). Ama, sonuç olarak, kurul 25 Eylül'de gemiyi sahibine, Fransa kralına geri vermeyi yeğledi, çünkü onu limanda korumak olası değildi. Böylece tarikat maddi yönden tasarruf yapacaktı ve bu da bir izin elde eden şövalyelerin geçişini kolaylaştıracaktı (AOM 8065v°).

46 AOM 8071r°-v°.

47 AOM 8074r°-75r°.

çekleştirilecekti. Ama, Fra. Maldonato, Şehzade Korkud'un kapıcıbaşı olan Kemal Bey'i tarafsız bölgede bulunduğu kabul edilen Seferihisar'da ele geçirdi.⁴⁸ Ne olursa olsun, bu mevkideki bir kişiyi ele geçirme olayı şövalyelerin Osmanlılarla geçinmeye niyeti olmadığını gösteriyor.

Böylece 1503 yılı, Osmanlı devletiyle tarikat arasındaki ilişkilerin durumunda kayda değer bir değişiklik meydana gelmeden son buldu. İki güç sürekli olarak çatışma halindeydi, birbirlerinin akıncılarının etkilerine maruz kalıyorlardı. Bununla birlikte, Pierre d'Aubusson'un ölümü bir dönüm noktasını oluşturuyordu, çünkü o bir simgeydi. 1480 yılında Mesih Paşa'yı püskürtüp bozguna uğratarak, Cem'in elinde bulunuşundan ve Rodos'un jeopolitik durumundan becerikli şekilde yararlanarak, kendisini padişaha kabul ettiren biri haline gelmişti. Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Sarayı'nda da ona saygı gösteriliyordu. Venedik ve Macaristan'ın Osmanlılarla barış imzaladığı sırada öldüğüne göre şimdi tarikatın durumu ne olacaktı?

13 Temmuz 1503 tarihinde, tarikat lideri Aimeric d'Amboise'a hitaben durumun kötümser bir tablosunu kaleme alırken Gui de Blanchefort'un görünürde kendi kendine sorduğu soru buydu: Yalnızca Karadeniz'deki bu gizemli donanma gerçek bir Demokles kılıcı oluşturmakla kalmıyordu, aynı şekilde, bitmez tükenmez savaşlarla tükenmiş olan şövalye nüfusunu da hesaba katmak gerekiyordu.⁴⁹ II. Bayezid'e gelince, tarikata duyduğu nefret, Pierre d'Aubusson'un ölümü (*a Turcis semper formidatus*) ve yeni tarikat liderinin yokluğu onu harekete geçmeye yönleltebilirdi. Şimdilik, tarikat lideri yardımcısı, adayı korumak, ama daha da fazlası zaten vebanın kırıp geçirdiği bir halka güven vermek için yelkenli büyük gemiyi muhafaza etmeyi düşünüyordu. Ama eğer Türkler yazı ve sonbaharı saldırıda bulunmadan geçirirse, gereksinimi hissedilen tarikat liderini getirmesi için büyük gemiyi yollayacaklardı. Bu durumda Gui de Blanchefort oldukça kaygılıydı; Osmanlıların verdiği endişeden çok, tarikat topraklarını zayıflatan ağır ruhsal bunalımdan tasa duyuyordu. 1480 galibinin ölümü büyük olasılıkla Osmanlıları rahatlatmıştı ama, Rodoslular için çok sarsıcı olmuştu. Öbür yandan tarikatın uyrukları yalnızca korkudan ve vebadan çekmi-

48 AOM 8082v°. Tarafsız bölge tam bir açıklıkla belirtilmemiş. Seferihisar büyük olasılıkla sınırların dışında bulunuyordu, ama anlaşmanın geniş kapsamlı bir yorumu ateşkes uygulamasını kıyının bu bölümünde de geçerli kılabilirdi (bkz. yukarıda, s. 110 - 112). Maiyetindeki kişiyi Korkud'a geri vermek söz konusu olunca, tarikat Kemal'i sahiplerine para karşılığında iade etmeyi yeğledi, bu da tutuklunun önemli kişi olduğuna dair bir işaretti.

49 *Commilitonum cetus et rhodius populus assiduis bellis defatigati et supra modum attenuati* (AOM 8044v°).

yorlardı. Ticaretleri de korsanlıktan ve Anadolu ile bağlantı olanaksızlığından zarar görüyordu. Tarikat bile mali yönden çok etkilenmişti.⁵⁰ Venedik dükünün Osmanlılarla yapılacak yeni bir anlaşmaya uyacağına dair yemin etmesinden iki ay sonra,⁵¹ Pierre d'Aubusson'un yeğeni böylece padişahın kilerden çok kendi iç sıkıntılarına, güçlüklerine karşı duyarlı görünüyordu. Kendisi bir şey söylememekle birlikte, amcası tarafından her ne pahasına olursa olsun salık verilmiş olan Haçlı seferinin, izlenmesi gereken en iyi siyaset olmadığı, satır aralarından anlaşılıyordu. Bu şekilde 1481 yılında Pierre d'Aubusson'u canlandırmış olan ruha yeniden kavuşuyordu.

*

* *

50 Aimeric d'Amboise'm 1 Eylül 1504 tarihinde Rodos'a gelişinde, tarikat büyük bir donanmaya sahipti (yelkenli büyük gemi, bir Ceneviz "karak"ını, tarikat lideri ile birlikte gelmiş olan iki barza, *Santa Maria* adlı barza, her zamanki üç kadirga, tarikat lideri ile birlikte gelmiş olan diğer ikisi, onun *schirazo*'su ve değişik çekdiriler). Böyle bir donanma çok pahalıya mal oluyordu. Böylece de sonuç olarak yelkenli büyük gemi ile beş kadirganın ekim sonuna kadar alıkonulmasına karar verildi. O tarihte, alışlageldiği gibi üç kadirga korunacaktı: Bkz. AOM 80110v^o-117r^o.

51 Venedik ile Osmanlı Hükümeti arasındaki görüşmeler hakkında, bkz. İl. Bayezid'in Venedik'te saklanan Türkçe mektuplarının I. Melikoff tarafından gerçekleştirilmiş bas-kısı: "Bayezid II et Venise" *Turcica I* (1969), s. 123 - 149.

SONUÇ

Şövalyelerin Osmanlılarla olan ilişkilerine gelince, Pierre d'Aubusson'un ölümünün koşulları 23 yıllık liderliğinin bilançosunu biraz bulanıklaştırıyor. 1480 yılında Mesih Paşa'nın saldırılarını geri püskürterek beklenmedik bir başarı elde ettikten sonra, tarikat lideri II. Bayezid ile sürekli bir barışı gündeme getirmek suretiyle Cem'in de kaçışından yararlanarak Batı'da kendine büyük bir saygınlık kazandırmış ve Osmanlılara karşı elde ettiği zaferin nimetlerinden faydalanmıştı. Büyük bir beceriklilikle, yirmi yıl boyunca, Batı'da ününe ve Doğu'da da barışa özen göstererek bu hassas dengeyi sürdürmeyi başarmıştı. Ayrıca, sakıncalarından etkilenmeden Hıristiyan güçlerle Osmanlı devleti arasında bir aracı durumunun yararlarını da sağlamayı başarmıştı.

1499-1503 yılları arasındaki Osmanlı-Venedik savaşı bu hassas siyaset sistemini yok edecekti. Onun aracılıkları ve hizmetleri karşıt iki tarafı düş kırıklığına uğrattı. Bencil diplomasisi Venediklileri rahatsız etti. Tarikatın korumaya çalıştığı tarafsızlığına gelince, onu Papalık elçisi olarak görevlendiren papanın kararıyla yıkıldı, mahvoldu: Askeri St. Jean tarikatı, bu onuru uygun şekilde geri çeviremediği için, kendini istemediği bir savaşın içinde buldu. Tuhaf şekilde, şövalyeler aslında harekâta katılmadılar, ama çok büyük harcamalar yaptılar ve sonunda Osmanlıların karşısında tek başlarına kaldılar. Oysa tarikat lideri ile kurul savaşa girme düşüncesinde aşırı ölçüde kararsız kaldırlarsa da, bir kere dönüş olmadığını fark edince, son derece kararlı göründüler. Bu güç koşullarda Pierre d'Aubusson ikinci bir gençliğini mi bulmuştu? II. Bayezid'in Doğu Akdeniz'de güçlüklerle karşılaştığı bir sırada, Katolik büyük güçler Kâfir'e karşı başlatılacak mücadelede ilk kez gerçekten birleşmenin arifesindeydiler sanki: Ortaçağın sonunda Hıristiyanların tümüyle içlerinden atamadıkları bu Haçlı seferini başarmak için umulmadık fırsatı yakaladığını mı sandı? Ya da tarikatın çatışmaya girmesi dönüşü olmayan bir nokta gibi mi görünüyordu? Bu dönemecin ötesinde Osmanlılarla sürdürülen gerçekten barışçıl ilişkiler artık mümkün olamayacak mıydı?

Şurası gerçek ki Osmanlılar bu çatışmada tarikat liderinin oynadığı rol için duydukları öfkeyi uzun zaman sürdüreceklerdi. Genel olarak Osmanlı devletinin tarikata karşı beslediği iyi niyete ve yinelenen barış önerilerine karşın, şövalyeler tek başlarına düşmanlıklarını sürdürmüşlerdi. Şimdilik, padişah akıncılarına göz yummakla yetiniyordu. Pek çok başka kaygıları bulunan II. Bayezid gerçekten barışı yeniden sağlamak istiyordu. Ama, sadrazamın yorumunu da hafife almamak gerekir: Tarikat lideri padişaha bu şekilde davranmakla hata etmişti.

★

★ ★

II - 4

SON YİRMİ YIL (1503 - 1522)

GİRİŞ

1499-1503 çatışmasının neredeyse yalnızca bir parantez olduğu düşünülebilirdi. St. Jean şövalyelerinin Rodos'taki varlığının son yirmi yılı gerçekten de Osmanlı devletiyle tarikat arasında bir barış dönemi oldu. Bununla birlikte, artık hiçbir şey eskisi gibi olamazdı. Osmanlıların şövalyelerden kışkulanmak için her zamankinden daha iyi nedenleri vardı. Şövalyeler de kendi açılarından, hiç olmadığı kadar yerel çıkarları ile askeri haçlı görevleri arasında bölünmüşlerdi. Korsanlığa destek sağlayan tehlikeli bir siyaset ile Osmanlılara karşı gizli bir düşmanlığın girdabına kapılmışlardı. Oysa, Cem artık ellerinde değildi, ayrıca becerikliliği ve ünü, saygınlığıyla tarikata çıkar sağlamak için Pierre d'Aubusson da artık orada bulunmuyordu.

Demek ki artık Osmanlı devletiyle ile tarikat arasındaki ilişkiler bakımından karmaşık bir dönem başlıyordu. Sonuçlar hemen ortaya çıkmadı, çünkü II. Bayezid'in 1512 yılında tahttan feragatine kadar geçen sürede Osmanlı İmparatorluğu ağır iç sorunlar yaşıyordu. Ama, I. Selim'in tahta çıkışıyla, tarihin akışı hızlanıverdi.

Şimdilik, 1503 yılında tarafların her biri barış istiyordu.

*

* *

BİR BARIŞ DÖNEMİ

Şövalyelerin yatıştırma isteği başkan yardımcısı Gui de Blanchefort'un ilk kararlarından birinde beliriyor: 26 Temmuz 1503 tarihinde, kurul, pek çok mantıklı nedenle, Şehzade Korkud'u Pierre d'Aubusson'un ölümünden yazılı olarak haberdar etme önerisini onayladı, zaten şehzade bu haberi duymuş olmalıydı.¹ Gerçekten de, tarikat lideri Aimeric d'Amboise'in seçtiğini bildirmek üzere Korkud ile II. Bayezid'e iki mektup yollandı.² Kuşkusuz, Osmanlılara tarikatın bunalımda olmadığını göstermek gerekiyordu ama, bu davranış büyük olasılıkla daha önemli bir anlam da ifade ediyordu. Blanchefort'un da anımsattığı gibi, kuşkusuz, Osmanlılar da Rodos'ta neler olup bittiğini biliyorlardı. Bu nedenle, eğer şövalyeler savaş yanlısı bir tutumu sürdürmek niyetinde olsalardı, padişah ile oğluna yazmakta acele etmezlerdi. Demek ki kurul daha uzlaşmacı bir diplomasiye geri dönmeyi yeğlemişti. Oysa tarikat liderinin ölümü bir zamanlar II. Bayezid ile yapılmış anlaşmaları hükümsüz kılıyordu. Bu, onları yeniden geçerli kılmak için bir fırsattı. Gerçekten de, padişah ile bir yazışma sürdürüldü³ ve 1504 yılının ortalarına doğru da Korkud Çelebi'nin bir elçisi ateşkes talep etmek üzere Rodos'a geldi.⁴ 8 Mart 1504 tarihli yanıtında, yeni başkan yardımcısı Ludovic de Scalenghe⁵ antlaşma ilkesini kabul

1 AOM 8043r°.

2 Tarikat arşivinde korunan Rumca mektuplar (AOM 8051v°-53r°).

3 Tarikat arşivinde korunan Rumca mektuplar (AOM 8061v°).

4 AOM 8081v°.

5 28 Eylül 1503 tarihinde Fransa'ya gitmek üzere Rodos'tan ayrılmasına izin verilen (AOM 8066v°) Gui de Blanchefort'un yerini 12 Ekim'de, tarikat amirali Ludovic de Scalenghe almıştı (AOM 8068r°).

etti. O, antlaşmayı karşılıklı ticaret özgürlüğü içinde özetliyordu, ama Korkud ile II. Bayezid'in dostluğu sürdürmek istemelerine sevindiğini bildirirken kullandığı ifadeyi⁶ ayrıca daha ileri tarihli bir mektubun bir bölümü de doğruluyordu: 1504 yılında barış antlaşması için herhangi bir görüşme yapılmadı ama, Pierre d'Aubusson'un ölümüyle yenilenmesi gerekli hale gelen ateşkes antlaşması sağlandı.⁷ Bu hukuki uyarılama görüşmeleri kolaylaştırmaya ve sonucu hızlandırmaya yaramıştı.

Tarafların her biri ilk adımları diğerine mal ediyor. Elbette, öncelliğin Osmanlılardan geldiği fark ediliyor ama, Gui de Blanchefort'un (vekâleten) iktidara gelişinden sonra iki güç de barışı arzuluyordu. Eski ateşkes saf ve basit biçimde yenilenirken, resmi şikâyetler ortadan kaldırılabılır ve tüccarların kısa süre içinde işlerini yeniden sürdürmelerine olanak sağlanabilirdi. Çok somut biçimde, kurulun önemli bir kararı, 20 Mayıs 1504 tarihinde, "sınırlar" siyasetini güçlü bir şekilde uygulamaya başladı ve bundan böyle Rodos korsanlığını daha iyi denetleme niyetini ortaya koydu.⁸ Savaşın neden olduğu zarar ziyana gelince, özellikle daha 1481 yılında önemli bir pazarlık konusu olan bu tutuklular sorunu ise, basit ateşkes kurları olarak kabul edilecekti.

Gerçekten de tutuklular sorunu Korkud ile sürtüşmelere ve hatta gerçek sınır olaylarına da neden oldu. Şehzadenin kapucubaşısı olan Kemal Bey, Sa-

- 6 *Preterea havemo inteso tua Ill^a s^a haver deliberato persevare con noi in la bona amicitia e benevolentia havemo tenuto et tenemo conlo s. Conochiari [padişah] et tua Ill^a s^a achio li mercanti de l'una parte et l'altra possino libera mente in li lochi di tua Ill^a s^a et nostri praticare, vendere et comperare a loro beneplacito. Qua cosa a noi e stata molto grata et di bon corre lo acceptamo (AOM 8082^v).*
- 7 *La tua Ill^a s^a sa che sonno molti anni tenemo ferma et secura pace generalmente con lo signor Conochiari tuo padre et riformata di poi la morte di la bona anima de gran maestro et in particular con tua Ill^a s^a prima et ultimamente confirmate con sacramenti da l'una parte et l'altra (15 Haziran 1504 tarihli mektup: AOM 80101^v sq.).*
- 8 *Die eodem comparuerunt (...) fratres Guido Borel et Maldonato patroni et capitanei duarum fustarum armatarum petentes licentiam discedendi cum dictis fustis armatis pro inferendo bellum infidelibus. Ea propter per R^{dm} D. Locumtenentem et consilium attento quod tractantur aliquam concordia cum filio Magni Turci fuit data licentia dictis capitaneis posse discedentiet eundi ad lucrandum de raubis infidelium salvis eis limitibus videlicet a Palatia usque ad Carabum [Karaburun?] et Econere [?] et quod non depredabunt in canali Chii En cas de contravention, ils seraient punis et condamnés à restituer. Idem comparvit Alphonsus de Lignano ac etiam dns fr. Johannes de Flaviano et procurator Consalvi Castelliani petentes licentiam armandi fustas. Quibus fuerunt dati commissarii dui locumtenentis (...) ut intelligant qualitatem armantium dictas fustas et si eis videbantur idonei ex parte concilii dent licentiam cum reservatione superscriptorum limitum (AOM 8092^{r-v}). Bu önlemlerin arkasından, gerçekten de belirli sayıda izin, izleyen hafta içinde kullanılmak koşuluyla verildi (AOM 8093^{r-v}).*

kız'a giderken Fra Maldonato tarafından ele geçirilmişti.⁹ 1504 Şubat'ında elçisi Mehmed Bey'in görevi Kemal Bey'i geri istemektir. Kurul hemen Kemal'i sahiplerinden satın almak, tedavi edilebileceği –hastaydı– doğru dü-rüst, uygun bir ev temin etmek ve hendek çalışmalarında görevlendirilmek üzere yanından alınmış olan eski yoldaşlarından ikisini hizmetine vermek için önlemler aldı.¹⁰ Böylece şövalyeler bu alanda belirli bir iyi niyet gösteriyorlardı.¹¹ Buna karşılık olarak da, korsan Kurdoğlu tarafından ele geçirilmiş ve Menteşe'de satılmış olan tarikat uyruklarının bulunmasını ve mallarıyla birlikte serbest bırakılmalarını Korkud'tan talep ediyorlardı.¹²

Elçi Mehmed'in erkek kardeşi anlaşmayı sağlamak üzere şehzadeye gönderildi. Geri döndüğünde ateşkesin onaylandığını bildirdi. Ayrıca Korkud kadirgalarıyla kullarını talep edilen Rodosluları bulmak üzere görevlendirmişti.¹³ Topkapı Sarayı Arşivi gerçekten de İskender adlı bir naibin imzasını taşıyan bir rapor içermektedir.¹⁴ Bu naip, tarikat liderinin ve kilinin talebi üzerine, “barış döneminde korsanlar (levant) tarafından ele geçirilmiş ve Anadolu'da satılmış tutukluları” arayıp bulmakla görevlendirilmişti. “Böylece (...) elçileri geldiği zaman bu olay hakkında görüşmeye hazır olunacaktı. Ama şövalyeler bu insanları Kemal Bey ile takas etmek istedikleri için elçi Mehmed Bey Marmaris'e Kemal Bey'siz döndü. Bu li-mana ulaşır ulaşmaz, Mehmed misilleme olarak tarikatın görüşmeci sıfatıyla görevlendirdiği Ciriaco Curi ile bir şövalyeyi ve diğer altı Rodosluyu tutsak etti. 1 Mayıs 1504 tarihli mektubunda, şehzade açıkça şunları ifade ediyordu: Bu rehinelere ancak Kemal ve listesini verdiği belirli bir sayı-

9 1 Mayıs 1504 tarihli mektubunda, Korkud tarikatın barış talebinde bulunup onu elde etmesinden sonra Kemal'in tutsak edilmiş olduğunu doğruluyor (AOM 80101r^v). Olayın 1503 - 1504 kışında meydana gelmiş olduğu düşünülebilir.

10 AOM 8081v^o sq.

11 Kurulun 15 Temmuz 1504 tarihli bir kararı bu iyi niyeti doğrular ve bir yandan da onun manevi değerini en küçük incelikleriyle belirtirken Osmanlılarla yapılmış olan barışla ilgili mektubun önemine de değinmektedir: Brullus'tan dönerken Lindos'lu Antonios tis Sophias Mısır açıklarında bir Türk *schirazo*'su tarafından saldırıya uğramıştı. Saldırganlar karşısında zafer kazandıktan sonra ganimetiyle birlikte Rodos'a dönüyordu. Kurul bu ganimete el koymayı düşündü. Böylece Osmanlıların ele geçirmiş oldukları Rodos mallarına karşı takas olanağı sağlanabilirdi. Daha sonra Antonius'un yasal savunma hakkını kullandığını ve ayrıca da cümlenin “sınırlar” dışında gerçekleşmiş olduğu şunu göz önüne alan kurul bu karardan vazgeçti. Ganimetin ele geçirilişinde kurallara aykırı bir yan yoktu (AOM 8098r^o).

12 AOM 8082v^o sq.

13 Bu diplomatik girişimler başkan vekilinin 15 Haziran 1504 tarihinde Korkud'a yazdığı mektupta özetlenmiştir (AOM 80101v^o-102v^o). Şehzadenin yanıtı 1 Mayıs tarihini taşır (AOM 80101r^o v^o).

14 TKS E 5900/2 (ek no15).

daki Müslümana karşılık teslim edecekti. Diğer yandan, Kurdoğlu'nun tutsaklarıyla da ilgileniyordu.¹⁵ Şehzadenin düşüncesinde, farklı iki sorun söz konusuydu: Eğer her iki tarafın da korsanlığı engellemesi gerekiyorsa,¹⁶ Kemal Bey düzeyindeki bir kişi hemen serbest bırakılmalıydı.¹⁷ Bir elçi ile bir tarikat üyesini ele geçirerek, Osmanlılar da aynı kademede bir yanıt veriyorlardı.

Bu, Fethiye ve Marmaris'te Osmanlı uyrukluları misilleme olarak ele geçiren tarikat tebaasının tepkisini hesaba katmamaktı. Bu arada St. Pierre şatosunda Türkler ile Hristiyanlar arasındaki şiddetli bir kavga, dokuz tutsağın Rodos'a nakliyle sonuçlandı. Nihayet, 15 Haziran 1504 tarihinde başkan vekili Marmaris'te ele geçirilmiş olan sekiz uyuğuna karşılık Bodrum, Marmaris ve Fethiye'den gelen 21 tutsağı öneriyordu. Kemal'e gelince, ancak Kurdoğlu'nun ele geçirmiş olduğu kişilerle takas edilebilirdi.¹⁸

İskender'in yukarıda sözü edilmiş olan mektubu büyük olasılıkla o dönemin tarihini taşımaktadır. Şöyle diyordu:

“Şimdiki halde, [Rodos'un] adamları Rodoslu tutukluları alıp götürmek üzere bir kayıkla geldiler. Ama, şayet bu tutsaklar bulunup ele geçirilecek olursa, onları alkoymam ve Saray'a bilgi vermem köleniz olan [bana] emredilmiş olduğu için, teslim edilmediler: Haraçgüzar ve yabancı tutsakların adı kayda geçirildi ve Saray'a gönderildi.”

Gerçekten de, Korkud'un tarikat liderinin vekiline yanıtı kesindi: Kurdoğlu tarafından tutsak edilen Rodoslular kayda geçirilmişti. Tarikat ona güvenmeli ve Kemal ile adamlarını koşulsuz olarak iade etmeliydi. Ancak bu şekilde Rodoslu sekiz rehineyle 21 Osmanlı rehine birer birer takas edilebilirdi. Yoksa Korkud Rodos korsanlığına karşı padişaha şikâyette bulunurdu, bu korsanlık uzaktan kendi uyruklarınıninkinden daha etkindi.¹⁹

15 AOM 80101r^v.

16 Yukarıda belirtilen belgede, “leventlerin” “barış dönemindeki” davranışlarının söz konusu edildiği kaydedilmektedir: Burada 1501 ile 1504 yılları arasındaki atçkes ihlalinin yokluğuyla ilgili resmi yalan göze çarpar.

17 *et jo quando ho saputo era al potere vestro ho detto ehe essendo infra di noi sacramento di amicitia non bisognava mandare homo per tale occasione* (Korkud'un 1 Mayıs tarihli mektubu: AOM 80101r^v).

18 AOM 80102v^o.

19 *Et vale mellio che a noi doniate reposta ehe non li volete dare [Kemal Beg] pertanto ehe voi altri al manco dicete ehe non havete con noi ne amore ne accordio e... essere ehe non havete volonta de haverla et poi dicete ehe per li homini vostri ehe furono presi lo S^c Chonochiari non ne a di certito et per questo de ogni... qualiter vestri fanno non e uno deli nostri per ehe continuamente pilliano li vostri deli vostre dale marine et non cessano et dali giudice havemo verificatione et si a questa volta non acceptavete la mia parola et lassate a qu-*

Oysa, Osmanlı belgesi padişahın oğlunun izlediği siyaseti çok yakından takip ettiğini doğruluyordu ama, bu tehdit Osmanlı devletinin yerel bir görüşme düşüncesini sürdürmeye önem verdiğini gösteriyor. Ne olursa olsun, beklenmedik bir olay durumu değiştiriverdi: Kemal Bey bir kaçma girişimi sırasında öldü. Şövalyeler değerli bir takas unsurunu kaybediyorlar ve Osmanlıların öfkesini üzerlerine çekme tehlikesiyle karşılaşıyorlardı. İşte kuşkusuz bu nedenle, üzücü haberi Korkud'a bildirdiği mektupta²⁰ Ludovic de Scalenghe, Fethiye, Marmaris ve Bodrum'da ele geçirilmiş olan 21 tutsağı iade etmeyi taahhüt ediyordu. Buna karşılık, şehzadenin elindeki sekiz tutsağı güveniyordu, ama Kurdoğlu tarafından satılmış olan tutsakların özgürlüğe kavuşmasını dilemekle yetiniyordu.²¹ Bu olayın sonuçlarının ne olduğu bilinmiyor ama, herhangi bir belgenin bulunmaması, her iki tarafın da çıkarlarına uygun olarak dostça bir düzenlemenin üstün geldiğini düşündürüyor.

Tarihi olgunun ötesinde, bu küçük olaylar, St. Pierre şatosu pazarı ile ateşkesle korunan Osmanlı limanları gibi bu alışveriş yerlerinde kavgalara neden olacak ölçüde iki toplum arasında bu tarihten sonra var olan gerilimi yansıtır. Büyük olasılıkla 1501-1504 yılları arasında yaşanan çatışma sırasındaki akıncılık ve karşı-akıncılığın neden olduğu öfkenin şiddetlenmesi bölgedeki Osmanlılarda gelişecek olan ve zaten ileride de yeniden değineceğimiz bu Rodos karşıtı hıncı doğurdu.²²

Farklı bir bakış açısından ele alacak olursak, bu sürtüşmelerin genelde hoşnutluk verici sonucu aynı zamanda tarafların her birinin gerçek anlaşma ve huzur istemini açıklar, gözler önüne serer. 1504 yılında, bir zamanlar Pierre d'Aubusson tarafından imzalanmış olan anlaşma, sanki üç yıl boyunca hiç ihlal edilmemiş gibi iyi bir biçimde yenileniverdi.

elli che domando lo medesimo faro sapere a lo s. Chonochiari tucti quelli damni che ricevano li sui et quello che per lo S. Chonochiari sera commandato et quello che commandara sara facto (AOM 80103r-v°).

20 AOM 80103v°-105v°.

21 *Noi volemo che tua Illustrissima S^a cognosca che la parola nostra e ferma et che non rompemo lo accordo facto et per tanto noi rendaremo li mussulmani presi a Macri Fisco et Castello S^{to} Pietro chesonno XX^{vi} et tua s^a commandara siano renduto Chiriaco, lu frate Bucciare et li altri nostri sei presi da lo ambasciatore che sonno octo et poi deli altri nostri villani i pr^{mi} da Corto goli essendo tua s^a di nobile pragenie et observatore di sua parola haremo speranza che quelli li rendara a noi graciosamente secondo lo primo accordo poi che havemo facto la dispa in Camalbei et per sua colpa e merto contra nostra volonta et li miei furono presi in nostra terra a tempo di pace la quale observamo et tenemo ferma eon lo s^{or} Chonochiari et tua Ill^a s^a et per tanto la ragione non vole che siano maltractati ne vcn-duti (AOM 80105r°).*

22 Bkz. aşağıda, s. 316-320.

1 Nisan 1512'de tahta çıkan I. Selim, iç savaş ve Kızılbaş sorunuyla mücadele ettiği için, kendisi de aynı barışı yenilemek üzere önlemler aldı. Raguse'de dolaşan söylentilere göre, daha ilkbaharda Rodos'a bir elçi göndermişti.²³ Her durumda, kurulun 18 Aralık 1512 tarihinde aldığı bir karardan, padişahın tarikat liderine bir mektup ulaştırdığını ve buna karşılık tarikat liderinin de bir temsilci gönderdiğini biliyoruz. Bu kişi Osmanlı barış kararını Osmanlı Sarayı'nda elde etmişti. Aimeric d'Amboise da 8 Kasım 1512'de öldüğü için, o tarihte bu haber tarikatı hoşnut etmişti. Padişahın iyi niyetinden emin olmak isteyen kurul bütün anlaşmalarda gelenekselleşen bir uygulamayla, olası bir tutsak değişimini kolaylaştırmak için önlemler alıyordu.²⁴ 1513 yılında ilişkilerin kibarca sürdürülmüş olduğunu ve I. Selim'in kendi topraklarında ateşkes ilan ettirdiğini tarikat arşivlerinden öğreniyoruz.²⁵

22 Kasım 1512 tarihinde Fransa'da bulunduğu sırada tarikat lideri seçilen Gui de Blanchefort, Rodos'a gelirken 24 Kasım 1513 tarihinde öldü. 15 Aralık'ta onun yerine Fabrizio Del Carretto geçti. *Ipso facto* ateşkes askıya alınmış olduğu için 1 Nisan 1514 tarihinde yeni tarikat lideri ile kurul "Pierre d'Aubusson zamanında imzalanmış eski barış anlaşmasını onaylamak" için padişaha gönderilmek üzere bir elçiyi görevlendirdi.²⁶

Birkaç yıl sonra, 31 Ağustos 1517 tarihinde, Mısır'dan dönmekte olan Osmanlı donanması Rodos'a uğradı. Karaya inen bir elçi I. Selim'in tarikat ile yapılmış olan barışın onaylanmasını isteyen mektubunu getiriyordu. Tarikat lideri de kendi elçisini Osmanlı Sarayı'na göndererek olumlu şekilde yanıt verdi.²⁷ Padişah bu girişimi neden gerekli görmüştü? Gidiş yolunda Os-

23 Bkz. Sanudo XIV 465.

24 *Die eodem R^{dn}s D. locumtenens et consiliorum, considerato quod S^{ms} D. Selinus Turcorum tyrannus misit Rhodum litteras suas et postea cum nuntio Religionis ordinavit quod sint in du tie amicitie inter ipsum et religionem, ordinauerunt quod omnes sclavi subditi magni turchi conducti Rhodum per barziam d.f. Garzio Bezerra preceptoris de C'obilles capiantur ad manus Religionis ut casu quod dictus magnus turcus ipsos petiret possint restitui pro observatione dictarum indutiarum et pro recuperatione hominum captivum a Turcis. ..* (AOM 8253°).

25 7 Ekim 1513 tarihinde, tarikat, Nicolas Centurione'nin elinden almış olduğu kalyonu esas sahibi olan Costas Cyro'ya iade etmeye karar verdi, *viso etiam quod magnus turcus affectuose pro eodem scripsit* (AOM 82106°). 15 Kasım'da, *visanova proclamatione facta super treugis cum turcis in Constantinopoli, Bursia et locis circumvicinis (...) ut treuga de bono in melius au geretur* çekdirile'in kaptanı tarafından ele geçirilmiş olan tutsakların sahlendirilmesi kararlaştırıldı (AOM 82110°-111°).

26 *Die eodem D. M. M et consilium elegerunt et deputaverunt oratorem ad Selinum Sultatum Turcorum imperatorem pro confirmando antiquam pacem concertatam tempore (...) magistri fratris Petri d'Aubusson* (AOM 82123°).

27 Tarikata ait *Liber consiliorum*'da ne yazık ki 1517-1519 yıllarını kapsayan eksek bir bö-

manlı donanması ile Rodoslular arasında bir çatışmanın meydana gelmiş olduğu hatırlanabilir. Öbür yandan hiç kuşkusuz I. Selim daha önce tarikat ile Memluklar arasında yapılmış olan anlaşmanın kendi adıyla yenilenmesini de arzu etmişti,²⁸ çünkü artık Suriye ve Mısır'a kendisi egemen olmuştu. Sonuç olarak, görünürde gereksiz olan bu öneri hiç şüphe yok ki İstanbul ile İskenderiye arasındaki denizyolunun güvenliğini daha iyi şekilde sağlayacaktı.

Uzun vadede, belki de I. Selim'in savaşımlı niyetleri vardı, çünkü Venedikli bir bilgi aktarıcısının belirttiğine göre 1517 yılında imzalanan ateşkes iki yıl içindi,²⁹ bu da 1519 ilkbaharında barışı yeniden onaylamak için yeni Osmanlı girişimlerini gerektirmektedir. O yılın şubat ayında Rodos'a uğramış olan kaptan Andrea de Pasqual, adada bir Osmanlı elçisiyle onun peşi sıra gelen ve çok sayıda armağan taşıyan başka bir elçi görmüştü.³⁰ Pasqual bu kişilerin görevinden habersizdi, ama Rodos'taki Venedik konsolosundan öğrenildiğine göre 6 Nisan'da gelen üçüncü bir elçi barış ve akıncıların eyleminin son bulması talebinde bulunuyordu.³¹ Olası bir barış anlaşmasının imzalanıp imzalanmadığı ve süresinin ne kadar olduğu bilinmiyor, çünkü Selim 1520 yılında Rodos kuşatmasının hazırlıklarını düşünüyordu. Ancak bunu gerçekleştirmeden, 1520 Eylül'ünde öldü.

Kanuni Sultan Süleyman da tahta çıkar çıkamaz babasının tasarısını yeniden ele almayı düşünüyor muydu? Şu var ki barışı yenilemek için atılmış bir adımın izine rastlamadım. Tarikat lideri Del Carretto'nun da 1521 Ocak'ında öldüğü doğrudur ve ardılı Philippe Villiers de l'Isle-Adam ise Rodos'a ancak sonbaharda ulaşabildi. Gelir gelmez de Belgrad'ın ele geçirilişi nedeniyle padişahın kendisine yollamış olduğu fetihname eline geçti. L'Isle-Adam I. François'ya yazdığı mektupta Kanuni'nin bu mektubunda bir tehdit unsuru gördüğüne işaret etti.³² Gerçekten de, eldeki metin nazik ifadeler içermekteydi³³ ama, 1504 yılından beri ilk kez, taraflardan hiçbiri barışı onaylamayı henüz düşünmemişti. Bununla birlikte, izleyen aylarda barış gündeme geldi.

lüm var, ama bu kesin olay hakkında oldukça güvenilir bir belge bulunuyor: Sanudo'nun (XXV 58) belirttiği, Rodos'taki Venedikli konsolos yardımcısı Zorzi Zacaria'nın 20 Eylül 1517 tarihli mektubu.

28 10 Ağustos 1516 tarihinde elçi olarak gönderilen Diego de Lorensana (AOM 405232r), Memluk Sultanıyla tarikat lideri Del Carretto tarafından aynı yılın 9 Aralık'ta onaylanan ve üzerine ant içilen bir barış anlaşmasını imzalamışlardı (AOM 405214r-215v).

29 Bkz. Sanudo XXV 71 sq. İkinci elden bir kaynağa göre, akıncı Kurdoğlu şöyle demişti: "*Si bien il signor ha triegua per do anni col Gran Maistro, non l'ha conmi fata.*"

30 Bkz. Sanudo XXVII 136.

31 7 Nisan 1519 tarihinde Rodos'ta yazılmış mektup: Bkz. Sanudo XXVII 349.

32 Charrière tarafından yayınlanan, I s. 89, 28 Ekim 1521 tarihli mektup.

33 AOM 394268r-269r.

Rodos'taki değişik bilgi aktarıcıları –bunların arasında konsolos yardımcısı da yer alıyordu mart sonu nisan başında tarikat liderinin özel bir görevlisinin Osmanlı Sarayı'ndan döndüğünü bildiriyordu. Kandiye yetkililerinin kuşkuyla karşıladığı bu haberlere göre, padişah bu görevli aracılığıyla *come haveano con Baiaxit altempo de li altri gran Maestri di Rhodi* [Rodos'taki diğer tarikat liderleri döneminde Beyazıt ile olduğu gibi] barışın yapılması için bir elçinin gönderilmesini istiyordu.³⁴ Bu gizemli görevli L'Isle-Adam'ın Belgrad fetihnamesine yanıtını mı taşıyordu? Her ne olursa olsun, 6 Mart 1522 tarihinde, tarikat lideri ile kurulunun, II. Bayezid ile Pierre d'Aubusson tarafından bir zamanlar imzalanmış olan anlaşmayı yenilemekle görevli bir elçiyi İstanbul'a göndermeye karar verdikleri biliniyor.³⁵ Ama artık çok geçti: 4 Haziran'da tarikat liderine Kanuni'nin bir ultimatomu ulaşacaktı.³⁶

Osmanlılarla St. Jean şövalyeleri arasındaki diplomatik ilişkilerin bu hızlı göstergesi, durumda meydana gelen ağır bozulmanın ayırt edilmesine olanak sağlar. İmparatorluğundaki iç bunalım nedeniyle zayıf düşen II. Bayezid döneminde sınırsız, sonra doğuda meşgul olan ama, gitgide daha düşmanlaşan I. Selim döneminde geçici olan eski ateşkes, Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışıyla bir daha yenilenmedi. Zaten şövalyelerin Rodos'taki varlıklarının son on yılı boyunca çatışma nedenlerinin eksik olmadığı görülmektedir. Ne var ki 1504'ten 1520'nin sonuna kadar, Osmanlılarla Rodoslular arasındaki ilişkilerin çerçevesini 1483 yılından gelen ve resmi kurama göre de, o tarihten beri düzenli olarak onaylanmış bir anlaşma çiziyordu.

★

Barışın temel yararı, en azından şövalyelere inanılacak olursa, kişilerle malların bir ülkeden diğerine serbestçe dolaşımına olanak sağlamak ve genellikle de, Rodos vatandaşlarının ve orada oturanların ticaretini kolaylaştırmak.

Doğal olarak, başlıca temas noktaları, korunmuş bölge içinde yer alan Anadolu kıyılarının limanları ve en önce de St. Pierre şatosu olmalıydı. Gerçekten de, pek çok unsur Halikarnas'ın, en azından 16. yüzyılın ilk on yılında, bir karşılıklı ilişki alanı olduğunu düşündürür. İşte 22 Ekim 1503

34 Bkz. Sanudo XXXIII 222 - 225.

35 *Die 26 martii 1521 [=1522] R^{dm} Dominus Magnus Magister et R^{dum} consilium completum insequendo formam stabilimentorum, visa qualitate temporis et rerum agendarum turbulentia deliberaverunt mittatur orator ad Magnum Turcum pro confirmando articulationes pacis olim inite inter quondam sultanum Basciasii turcorum tirannum ex una et bone memorie fratrem Petrum Daubusson Cardinalem et Magnum Magistrum ex altera pro se et suis successoribus et descendentibus in perpetuum et non alias nec alio modo* (AOM 16827^v sq. = 8357°).

36 1 Haziran 1522 tarihli: Bkz. AOM 168302° (= 83 61°); Bourbon B I r^o - 1°; Sanudo XXXIII, 398 sq.

tarihinde, komşu yörelerde yaşanan açlık nedeniyle, St. Pierre şatosu ile İstanköy'ün yabancılara yiyecek satması yasaklandı.³⁷ Bu yasaklamadan uygulamanın doğal olarak tam aksi olduğu kolayca anlaşılabilir. Zaten, 1504 yılının mayıs-haziran aylarında yaşanan önemli olayları, St. Pierre şatosu pazarının Osmanlılar için taşıdığı önemi doğrular: Bir çatışmanın meydana gelebilmesi için orada bulunan şövalyelerin sayısının fazla olması gerekiyordu. Zaten şövalyeler de bu nedenle 21 kişiyi tutsak etmişlerdi. Tarikat da bu yerin yararlı ticari ve toplumsal rolünün bilincindeydi.³⁸ İki toplum arasındaki ilişkiler güven verici olduğu için şatonun hendekleri 1512 yılına kadar tamamlanmadan kaldı.³⁹

Osmanlı tüccarlar da tarikatın başlıca adalarına ulaşmak için denize açılmaktan çekinmiyorlardı. Yeni olmamakla birlikte, bu olgu, 16. yüzyılda genişlemiş, yayılmıştı. Daha 1495 yılında, İstanköy'e gelip giden yabancı sayısı kurulu endişelendirmişti. Yukarıda belirtilmiş olan 22 Ekim 1503 tarihli emir, o tarihte durumun değişmemiş olduğunu gösteriyor. Aynı derecede önemli ve anakaraya yakın olan öbür adanın, Leros'un, 8 Ekim 1518 tarihli bir bildiriyle, ürünlerinden bir bölümünü uğrayan, gemilere, hatta yabancı bile olsalar satmasına izin verilmişti.⁴⁰ Osmanlıların bu adaların ürünlerini serbestçe satın almak için İstanköy gibi Leros'a da gelmek için 1518 bildirisini beklememiş oldukları düşünülebilir.

Padişahın uyrukları da Oniki Ada'nın başlıca pazarı olan Rodos'un yolunu bilmiyor değillerdi. Kısa sürede sayıları öylesine arttı ki, 1506 yılında tarikat kölelerle özgür kişileri birbirinden ayırt edebilmek için önlemler aldı.⁴¹ Genel olarak, Osmanlılara ticaret amacıyla verilmiş izin belgelerinin sayısı şaşırtıcıdır: 1480 ile 1502 arasında görülen üç belgeye karşılık, 1503-1522 yılları arasında otuz altı izin belgesi verilmişti. Genellikle birkaç ay ve hatta bazen de on yıl süreyle verilen bu izin belgeleri çok sayıda gidiş gelişe olanak sağlıyordu. Diğer yandan, elimizdeki belgelerin tam anlamıyla eksiksiz olmadığı anımsanırsa, ticaret yapmak için Rodos'a gelmiş olan Osmanlıların sayısının hiç kuşkusuz bir önceki yüzyıla oranla yüksek olduğu görülecektir. İçlerinden bir bölümü Anadolu kıyıları kökenli olduğu için bu durum ateşkesin varlığıyla bağlantılı olmalıydı.

37 AOM 394268r^o-269r^o.

38 Bkz. yukarıda I-1-1.

39 Bkz. AOM 8251v^o: *Die X a decembris 1512 (...) deliberaverunt quod mittatur ad Castellum Sancti Petri galera (...) ad evacuandum foss dicti castelli que sunt diruta a parte Turchie propter aperationem dictorum fossorum que fuit incepta et non completa.*

40 Bkz. yukarıda s. 16.

41 Bkz.yukarıda s. 30.

Buna karşılık, Rodos ticaretinin padişahın topraklarındaki durumu nasıldı? 1504 yılında Fethiye ve Marmaris'te rehinelerin ele geçirilişi bu Osmanlı limanlarında Rodoslu tüccarların bulunduğu anlamına gelir. Marmaris'ten mal dışalım yapan, ama vergi ödemeyi reddeden şövalyelerle ilgili 3 Şubat 1508 tarihli bir şikâyet o dönemde düzenli işlerin sürdürüldüğünü düşündürür.⁴² Hatta 1516 yılında tarikat liderinin uyruklarıyla bir ticaret anlaşması yapan Marmarisli Müslüman zanaatkarların bulunduğu da bilinir.⁴³ 16. yüzyılda, kerestenin her zaman başlıca rolü oynadığı Mısır ile yapılan ticarete gelince, bu ticaret, Anadolu kıyılarıyla sürdürülen iş ilişkilerini kapsıyordu. Ne olursa olsun, pasaport talebinde bulunmadan deniz seferi yapılabilecek bu tarafsız bölgedeki Rodosluların varlığının önemini saptamak güçtür. "Sınırlar" içinde kalan ya da 1516 yılından sonra Suriye-Mısır dışındaki Osmanlı topraklarına giden Rodoslu tüccarların sayısındaki düşüklük şaşırtıcıdır. Aksine, 1503 yılını izleyen dönemde, buğday, erzak ve silah ya da stratejik ürün dışalım yapılan Hristiyan Batı ile olan ticaretin çok büyük ölçüde geliştiği görülür.

Askeri bakımdan görece iyi denetledikleri bölgede etkin olan Rodoslular Osmanlı tüccarlara karşı güler yüzlü davranıyorlardı ama, özellikle korsanlıklarıyla tanındıkları bölgelere gitmekten çekinir gibi görünüyorlardı. İşte böylece 1507 Ağustos'unda kurul sürekli savaş hali nedeniyle Türkiye'den erzak temininin güçlüğüne fark etti.⁴⁴ Zaten 1516 Temmuz'unda İstanbul'dan tuzlanmış balık satın alma işinin Yahudilere verilmesinin daha ihtiyatlı olacağının düşünülmesi de kayda değerdir, tarikat liderinin uyruklarının Osmanlı başkentinde bulunması için dönemin elverişli olmadığı görülmüştü.⁴⁵ Osmanlı Mısır'ı ile yapılan ticarete gelince, yine sürdürüldü ama, gittikçe artan bir kuşkuyla: İki keresinde, 1515 ve 1519 yıllarında, yerel yetkililerin iyi niyetinden yararlanmak ve Osmanlı akıncılardan korunmak için bir Rodos gemisine binen bölge Türklerinden söz edilmektedir.⁴⁶

42 AOM 8190v° sq.

43 Bkz. s. 58.

44 AOM 8176v° sq. Gerçekten de 15 gün sonra, 19 Ağustos'ta, kendisine *di commission et ordinatione nostro* katılabilecek tüm gemilerle birlikte, Osmanlı topraklarından buğday yüklemek üzere gidecek barza kaptanı Petro Pathero'ya bir pasaport verilmişti (AOM 398192v°). Ama söz konusu edilen ticaret miydi yoksa korsanlık mı?

45 *Non comportando la qualita de tempi che nostri subditi praticino in ditta Constantino-poli dove principalmente si fa ditte negotiatione* (AOM 405229v° sq.). 1489 yılında tarikat lideri vekilinin kulları olan Giorgio Palameda ile Rodoslu Giorgio, kürk ve tuzlu balıkla takas edilecek kumaş ve mallarla birlikte sonun çıkmadan İstanbul'a gidebilmişlerdi (AOM 390222r°).

46 Bkz. AOM 404223r°; 407242v°.

Bu şekilde, tarikat uyruklarının Müslüman ülkeler ve özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'yla sürdürdükleri ticari etkinlikte belirli bir sıkıntı hissedilir. 1504 yılından sonra, şövalyelerin gitgide artan kaygıları ve Rodos korsanlığının yeniden önem kazanmasıyla tam bir güven ortamına geri dönüş zorlaşmıştı. Tarikat arşivlerinde köle satımı ve fidyelerle ilgili kayıtların çoğalması zaten Rodos ekonomisinde Osmanlılarla ilişkiler açısından sağlıksız bir gelişmeyi göstermektedir. Bununla birlikte, ölçüyü kaçırmamak gerekiyordu. 13 Kasım 1513 tarihinde, ticarete zarar vermemek amacıyla Rodoslu tüccarların isteği üzerine Osmanlı ve Arap tutsakların salıverilmesi için karar alırken kurul, son yıllarda, nüfusun ne Türkiye ne de Mısır'da ticaret yapabildiğini ve işlerini yürütemediğini, bu nedenle de büyük bir yokluğa sürüklendiğini göz önüne alıyordu.⁴⁷ Ama 1513 Kasım'ında yetkililere baskı yapmış olan aynı tüccarlar Memlukların gemilerini oldukça iyi şekilde karşıladıklarını belirtiyorlardı.⁴⁸ Zaten 1512 Ağustos'unda Trévisan elçisi şunları belirtmiyor muydu: "Ada çok verimli değil ama, denizyolu ticareti büyük bir bolluk getiriyordu."⁴⁹ Rodos ticaretinin geleneksel Mısırlı eşiyle ama, aynı zamanda Osmanlı topraklarıyla olan canlılığını saptamak, bana daha önemli görünüyor. Ne var ki, bu yörelerle sürdürülen ticarete, kereste nakliyatında, ama padişahın uyrukları için tarikat sularında özgürce deniz seferleri gerçekleştirebilme olanağına bağlı, özellikle yerel bir etkinliğin söz konusu olduğunu belirtmek gerekir. Demek ki ticaretleri her iki güç tarafından sürdürülen ateşkes siyasetinin sonucunun ve etkililiğinin işaretidir.

*

Bununla birlikte, Osmanlı devletiyle olan anlaşmanın sürekliliği ve bunun ticari alandaki etkililiği gerçek anlamda bir güvenin yeniden sağlanmasına izin vermemiştir. Rodoslu tüccarların ihtiyatlı davranışları buna iyi bir örnek oluşturur ama, daha genel anlamda, tarikat bir kuşku ortamında yaşamayı sürdürdü. Gerçekten de, her an bir Osmanlı saldırısından endişe ediliyordu. 1503 Temmuz'unda Blanchefort'un, etkinliğini saptamanın imkânsız olduğu bir

47 *Ut populus rhodius tam in Turchia quam Egypto possit suam mercaturam exercere et inveniri cum suis familiis viso quod proximis preteritis annis nullibi negotiari et lucrari poterunt ex quo dictus populus ad maximam paupertatem redactus est* (AOM 8211 v°)

48 *Fuit dicta supplicatio plurium mercatorum Rhodi per quam recensebant quod ipsorum navigia et merces in Egypto fuerunt et sunt hodiernae die favorabiliter tractate ex precepto Sultani qui videtur oblivioni tradidisse damnum et ignominiam olim acceptam a classe Rhodiorum ex quo dicti mercatores et populus rhodius hoc presenti anno utilitatem non mediocrem reportarunt et sperant maiorem reportaturos* (AOM 82111°). Memluk sultanının karşılaştığı haksızlıklar konusunda, bkz. aşağıda, s. 304 - 306.

49 Schefer, s. 122.

Karadeniz donanmasının tehdidinden kaygılandığına tanık olunmuştur.⁵⁰ 9 Eylül 1504 tarihinde, *attenta temporum qualitate propter armata Turcensium* [Türk donanmasının geçici nitelikleri nedeniyle tehlikeye atılıyor] Manosque kazaskerinin bir izin talebi geri çevriliyordu.⁵¹ 1505 Mart'ında, 1506 Nisan'ında, 1507 Mayıs'ında Türk birliklerinin yeniden denize açılmasından kaygı duyuluyordu.⁵² Elbette tarikat da anında tepki gösteriyordu: 1504 Nisan'ında, orada bulunan şövalyeleri, *per soccorso* [yardım için], İstanköy ve St. Pierre şatosunda tutuyordu;⁵³ 1505 Mart'ında Kemal tarafından tehdit edilen İstanköy'e yedek kaptan Fra Raymond Balaguer ile silah kullanan 20 tarikat üyesini gönderiyordu. Fra Balaguer sağlam adamları bir araya toplayacak ve yararsızlarla çocukları Rodos'a geri yollayacaktı.⁵⁴ Diğer yandan, kale meydanlarının onarılması gerekli olan İstanköy ile St. Pierre şatosunda yeniden önlemler alınıyordu⁵⁵ ve 1503-1506 yıllarında, Venedik'ten demir ve demir eşya alımı artırılıyordu. Bu arada buğday ve erzak temini için tedbirler alınıyordu. 1506 Nisan'ında, aylık üç duka karşılığında Piemonte'li topçu Angelino Castratore de Civiliano'nun da görevlendirildiğini kaydedelim.⁵⁶

En çarpıcı taraf, Osmanlı devletiyle olan çatışmayı izleyen yıllarda, şövalyeleri etkisi altına alan kuşatılmışlık düşüncesi idi. Başkalarına karşı duyulan bu kuşkunun ilk işareti daha 1503 Ocak'ında verilmişti. Bir kararnaymeyle Rodos ve İstanköy'deki Yahudiler kovuluyordu, ayrıca bilgi aktarıcılığı ve casusluk yapmalarından çekinildiği için de Doğu'da yerleşmeleri yasaklanıyordu.⁵⁷ Elbette yine aynı kaygıyla, 21 Ekim 1504 tarihinde Rodos kentinin her kapısına iner-kalkar köprüler yerleştirilmesine ve gece gündüz nöbet tutulmasına karar verildi.⁵⁸ 10 Mart 1505 tarihinde, Osmanlı topraklarının yakında olması ve her zaman casus olabilecek yabancılardan da sakınmak gerektiği göz önüne alınarak, kurul, adanın hangi noktasına olursa olsun gelen her gemiyi denetlemek üzere iki Şövalyenin görevlendirilmesine karar verdi. Bu ziyaretlere sağlık ve liman güvenlik görevlilerinin hizmetleri de eklenecekti. Kentin nöbetçi görevlilerinin izni olmadan karaya ayak basmak, ölüm cezasıyla yasaklanacaktı. Görevli nöbetçiler tüm yolcuları doğum yerleri, ayrıldıkları liman ve ne iş için Rodos'a geldikleri konusunda

50 AOM 8043v°, 46v°.

51 AOM 80112r°-v°.

52 AOM 80124v° sqq.; 8139v°-41r°; 398192r°.

53 AOM 395180r°.

54 AOM 80124v°-126r°.

55 AOM 80117r°.

56 AOM 397195r°.

57 Bkz. yukarıda s. 33.

58 AOM 80117r°.

sorgulayacaklar, adlarını kaydedecekler ve yabancılara birer pasaport vereceklerdi. Bu kişiler pasaportları olmadan hiçbir meyhaneye ya da herhangi bir yere gidemeyeceklerdi. Bu giriş vizesini göstermem Rodos'tan da ayrılamayacaklardı:⁵⁹ Doğruyu söylemek gerekirse, *Libri bullarum*'lar denetimin gerçekten uygulanıp uygulanmadığını saptamaya olanak vermiyor.⁶⁰ Öbür yandan, daha 1483 yılında Faber, tarikat liderinin rızası olmadan kimsenin Rodos'a giremediğini yazıyordu.⁶¹ Bu ihtiyat önlemleri birkaç yıldan beri yeterli bir ciddiyetle uygulanıyor muydu? Her durumda, tarikat lideri ile kurul bu önlemlerin gereksiniminde alenen ısrar etmek ve uygulama koşullarını yeniden belirlemek ihtiyacını hissederken açıkça kuşku ve neredeyse korku duyduklarını sergiliyorlardı.

Bu kaygı ertesi yıl benzer koşullarda yeniden ortaya çıkacaktı: 6 Nisan 1506 tarihinde, Rodos'u tehdit eder gibi görünen Osmanlı hazırlıklarının haberiyle endişelenen tarikat lideri Aimeric d'Amboise her olasılığa karşı, özellikle de kıyılar boyunca herkese gece nöbeti tutturarak hazineyi koruma gereksinimini duydu. Dolayısıyla, "Turcopelier" ile memurları tarafından, kendisine göre aşırı ölçüde verilmiş olan izinlere karşı çık-
■, ayrıca *Turcopelier* ile adamlarını baştan çıknuşlıkla suçluyordu: Kıyılarda nöbet tutmakla görevlendirilmiş köylüler olan *turcopoli* kaçıyorlar ve nöbet sırasında da sık sık uyuyorlardı, bu da Türk baskınları sırasında büyük oranda zararlara, kayıplara neden oluyordu. İşlerin düzgün şekilde yürütüldüğünden emin olmak için, şövalyelerin de bu nöbetçileri ziyaret etmesi zorunlu oluyordu. Bu çıkış *Turcopelier*'nin sert ımarzlarına hedef oldu, bunun üzerine de d'Amboise meydana gelebilecek hiçbir olayın sorumluluğunu üstlenmeyeceğini açıkladı.⁶² Bu tür bir davranış, sürekli bir saldırı korkusuyla kendi içlerine kapanmış ve birbirleriyle di-
dişmeye başlayan şövalyelerin içinde bulunduğu gerilimi gözler önüne serer. Birkaç yıl sonra, Andrea d'Amaral olayı, tarikatın en üst derecede-

59 AOM 80126^{r-v}.

60 Bununla birlikte Stultz'un 1519 yılındaki ziyaretiyle ilgili anlatısı (Schmid, der., s. 233) bulunmaktadır: Gece vardığında, gemisi hemen nöbetçi tayfalar tarafından ziyaret edildi. Tayfalar gemide hacıların bulunduğunu görünce, bir izin belgesi talebine tarikat liderinin yanıtını alabilmek için sabahın sekizine kadar beklemek gerekti.

61 Bkz. Faber I, 169. Kutsal Hac görevini 1522 yılında yerine getirmiş olan Barthélémy de Salignac da Rodos'a ancak *petita et obtenta licentia a Magni Magistru huiusce Religionis, datoque juramento ritu solemn* girebildi (III, Dd v°). *Libri Bullarum*'lara gelince, 1504 yılından önce ve sonra verilmiş izin belgeleri yer alıyor, belgelerin tümünün korunduğundan emin olunmadığı için, verilişlerinin gelişmesini saptamak olası görünmüyor.

62 AOM 8139^v-41^r.

ki sorumluları arasındaki bu casusluk ve ihanet saplantısı ile geçimsizlikleri belirgin bir şekilde bir araya getirecekti.

Şimdilik, şövalyelerin mülkleri yalnızca ufak yardımlarla tehdit ediliyordu. I. Selim'in 1512 yılında tahta çıkışıyla, daha büyük bir korkuya kapıldılar, çünkü yeni padişahın o yerlere saldırmaya yemin ettiğine ikna olmuşlardı.⁶³ Böylece 10 Aralık 1512 tarihinde önemli savunma önlemlerinin alınmasına karar verildi, ayrıca Osmanlı gemilerinin silahlandırıldığına dair söylentiler de dolaşıyordu. St. Pierre şatosu ile İstanköy kalelerinin onarımı; gönüllü olarak Rodos'a gelecek silah kullanabilen tüm insanların gelecek ilkbahara kadar görevlendirilmesi; şarap, buğday, peksimet ve diğer erzahın satın alınması; limanda bulunan gemilerin tayfalarının tarikat hesabına görevlendirilmesi gibi çeşitli önlemler alındı.⁶⁴ Tam bu anda I. Selim'in ateşkesin yenilenmesini öneren mektubu geldi ama, kaygı devam ediyordu: 27 Aralık 1512 tarihinde, 30 adet yelkenli Türk gemisinin denizde bulunuşunun ve Fethiye'de de üç bin kişinin toplanmış olduğunun bildirilmesi üzerine nöbetler ve savunma önlemleri arttırıldı.⁶⁵ Bir bilgi aktarıcısının Ocak 1513 tarihli mektubu da bu haberleri doğruluyordu.⁶⁶ 1513 Kasım'ında Osmanlı topraklarında ateşkes ilan edilmesine karşın, aralık ayında tarikat liderinin vekili, padişahın hazırlıklarından kaygılandığı için, açıklamanın bir an önce gelmesini bekliyordu.⁶⁷

Gerçeği söylemek gerekirse, Osmanlı devletinin başında başka dertler vardı. Yaşlanan II. Bayezid durumun denetimini kısa zamanda yitirmişti ve taht yüzünden oğulları arasında çıkan mücadeleyi güçsüz bir seyirci olarak izlemişti. Anadolu'daki ayaklanmalar ve imparatorluğun doğu sınırlarında Şah İsmail'in gücünün yükselişi şövalyelerin davranışından çok daha fazla endişe vericiydi. Tahta çıkar çıkmaz Selim'in çözümlemesi gereken sorunlar işte bunlardı. Padişahın ilk önce erkek kardeşlerinden kurtulması ve Safevilere doğru yönelmesi gerekiyordu. Tarikat ile ateşkesi yenilerken, gerçekten içtenlikle davranıyordu. 1512-1513 kışında Rodos

63 *Juravit venire contra Rhodum* diye okunuyor. 10 Aralık 1512 tarihli bir kararda (AOM 8251v^o). Şövalyeler 9 Aralık 1513 tarihinde papaya yazdıkları bu mektupta da bu gerçekliği dile getiriyorlardı: *Non parvam suspicionem nobis incutit, cum reminiscamur tyrannum ipsum in imperii adeptione bis solemni jurejurando se astrinxisse nos vexatim iri cum primum dominii sui res componerat* (Sanudo XVII 517). Rodos'taki eski bir tutsağın mektubu Selim'in iktidara gelişinin Rodosluları özellikle kaygılandırıldığını doğruluyor: Bkz. TKS E 5779 (ck no 16).

64 AOM 8251v^o-52v^o.

65 AOM 8255v^o sq.

66 AOM 8256v^o.

67 Yukarıda zikredilen papaya yazılmış mektup (Sanudo XVII 517).

topraklarındaki Türk fustalarının bolluğuna gelince,⁶⁸ buna çok sayıda işaret var ama, hiçbir olay da kaydedilmemiş. Bu fustaların görevi padişahın erkek kardeşlerinin şövalyelere sığınmasını önlemek de olabilirdi. Osmanlılar 1520 yılında Rodos'a karşı bir sefer düzenlemeyi düşünmüştü. Ama o tarihe kadar Osmanlılar tarikat ile onun uyruklarına karşı hiç de saldırgan davranmadılar.

*

* *

68 Bkz. AOM 8251v^a, Trévisan, s. 220; Thénau, s. 137; Sanudo XV 547, XVI 438

KORSANLIĞIN YENİDEN ŞİDDETLENMESİ

Eğer St. Jean Şövalyelerinin Rodos'taki varlığının son yirmi yılında ortam karardıysa, Doğu Akdeniz'deki korsanlık bunun en iyi belirtisidir ve başlıca nedenini oluşturur. Alberto Tenenti, bu bölgedeki korsanlık etkinliğinin 16. yüzyılın başında yükselişe geçtiğini kaydeder.¹ 15. yüzyılın sonunda güçlelerin akıncılığa karşı uyguladıkları görece denetim bunun kaçınılmaz bir gelişme olmadığını kanıtlar. Bu korsanlık patlamasının esas ya da en azından başlanma nedenini 1499-1503 yılları arasındaki çatışmada aramak gerekir.

1495 yılından başlayarak, deniz kuvvetlerini yeniden yapılandırmak için korsanları göreve çağıran II. Bayezid, Pandora'nın kutusunu açıyordu, çünkü kaptanları güçlendiriyor, destekliyordu; bunların içinden bazıları "saygıdeğer" akıncılar olmayı kabul ederken, öbürleri hızla korsanlığa geri dönüşüyordu. Bu kitabın ilk bölümünde Osmanlı devletinin 1499-1500 ve 1515-1517 yıllarında olduğu gibi, büyük deniz seferleri nedeniyle yoğunlaşmış bir merkezde toplandıktan sonra dağılan korsanların etkinliğini denetlemekte karşılaştığı güçlükten söz edilmişti. Bunun en iyi örneğini Kara Turmuş oluşturur. 1503 yılında onu Seferihisar'dan kovmak için gerçek bir harekât düzenlemek gerekmiş ve ancak 1504 yılında ele geçirilebilmişti. 1501 ya da 1515 yıllarında olduğu gibi, deniz seferleri hazırlamak üzere akıncıların koşulsuz salıverilmesi de aynı olaya neden oluyordu: Akdeniz'in doğu havzasında ve özellikle de Cyclades ve Sporades'lerde gittikçe büyüyen bir güvensizlik ortamı vardı. Daha yukarıda betimlenmiş olan konulara burada

Bkz. Tenenti, "I corsari", s. 237 ve 251 sqq.

yeniden değinmeyeceğim, zaten 1504 yılındaki ateşkesin imzalanmasından sonra da, Rodoslular Türk korsanlığından pek az yakınmışlardı. Türk korsanlığından büyük ölçüde kaygı duymuşlarsa da, bir önceki bölümde görüldüğü üzere genelde kötülükten çok korku yaşanmıştı.

Bununı aksine, Rodos tüm varlığıyla akıncılığa girişti. Burada da, yüzyılın başındaki anlaşmazlık temel bir rol oynamış gibi görünüyor bana. Tarikat da 1503 Mart'ında bu girişime destek verdi.² 1502 yılında ortaya atılan deniz ablukası stratejisi bazılarını çekti, öbürlerinin de bu alandaki eğilimini uyandırdı. Böylece çok sayıda fustanın silahlandırılması ve hatta inşa edilmesi gerekti, çünkü 1504 ilkbaharında izin taleplerinin çoğaldığı görünüyor, öyle ki bu talepleri incelemek üzere bir komisyon oluşturulmuştu.³ Fırsat düştüğünde, tarikatın da mali yönden katıldığı akıncılık, demek ki destekleniyordu. Bir kere ortaya çıktıktan sonra da, benzer hareketlerin durdurulması ve hatta denetlenmesi bile güçtü.

Gerçekten de, Rodos korsanları yalnızca Müslümanlara saldırmakla kalmıyordu. 1502-1503 yıllarında, Venedikliler, Müslüman ülkelere stratejik ürün kaçakçılığını önlemek bahanesiyle gemilerine yapılan saldırılardan yakınmışlardı.⁴ Yine 11 Aralık 1503 tarihinde, Fra Ayala akına giderken kaçakçılığa karşı mücadele etmek için saldırmayacağına yemin etmişti... eğer karşılaştığı gemiler kâfirlere mal taşıyorlarsa.⁵ 1504 ilkbaharında, Rodosluların bir Venedik limanındaki bir Türk gemisini ele geçirdiklerini görüyoruz.⁶ 10 Temmuzda, Coron-Modon sularında bir Venedik gemisini (*grippo*) ele geçirmekle suçlanan Fra Camps'a karşı bir soruşturma açılması emredildi.⁷ 1509 sonbaharında, Rodos'a yerleşmiş olan, Basklı Joan Rois, Magosa sularında, Venedikliler tarafından kiralanmış bir gemiyi (*schirazo*) ele geçirirken suç üstü yakalandı, bu arada bir Rodos şövalyesinin karavelası Kandiye uyruklulara saldırmış olmakla suçlanıyordu.⁸ 1510 yılında, Mora, Cerigo, Patras, Kandiye kıyılarında korsanlar vardı.⁹ 1517,¹⁰ 1518,¹¹ 1519¹² ve 1520¹³ yıllarında Venedikliler yine Rodoslu-

2 AOM 394^{250r}.

3 Bkz. AOM 8088^r, 92^r, 93^r, 95^r, 96^v.

4 Bkz. yukarıda s. 259.

5 AOM 8074^r-75^r.

6 Priuli II, 347 (Tencenti tarafından sözü edilen, "I corsari", s. 263).

7 AOM 8096^v.

8 Sanudo IX 391 - 393.

9 Sanudo X 142, 254, 381, 413, 431, 885; XI 54, 55, 65.

10 Sanudo XXIV 382, 595.

11 Sanudo XXVI 322 sq., 342, 524.

12 Sanudo XXVII 348, 539, 663.

13 Sanudo XXIX 454, 457.

lardan yakındılar. Pek çok kez, Anconalılar, Ragusalılar ya da Floransalılar korsanlık olarak adlandırılması gereken olayın kurbanı oldular.¹⁴

Tarikat her zaman suç ortağı değildi, bazen soruşturmalar ve davalar açıldı: Bu şekilde 1504 Temmuz'unda Fra G. Camps'a;¹⁵ 20 Mart 1506 tarihinde acıklı şekilde ünlenen Nicolas Centurione ile ortağı Sicilyalı Antonio Gratiano'ya¹⁶ ya da sınırlara uymamakla suçlanan Fra Mauritio Jonas ile tarikatın öbür üyelerine¹⁷ karşı. Haksız şekilde elde ettiklerini geri vermeleri için, 1504 yılında Fra Maldonato'ya,¹⁸ 1510 yılında Fra Farafan¹⁹ ya da 1513 yılında Nicolas Centurione'ye²⁰ zorla kabul ettirilmiş olan önlemler aynı şekilde duruma egemen olma kaygısını taşır. Ama bu olayların çoğalmasa tarikatın korsanlarını ya da kabul ettiği ve sayılan gitgide artan öbür korsanları denetleyemediğinin işaretidir. Stratejik ürünlerin kaçakçılığını önlemek bahanesiyle el koymuş olduğu Rodoslu Domenico Centurione'nin (ya da Turino) gemi yükünü iade etmesini Nicolas Centurione'ye emreden 16 Temmuz 1504 tarihli karar buna iyi bir örnek oluşturur: Bunlar Fra Ycart ve Philipppo Malerbi ile Ianottino Zava Rodiani'ye ait tahtalar ve mallardır.²¹

Bununla birlikte, olanaksızlık tek başına neden oluşturmuyordu. Bazı durumlarda tarikat siyasal nedenlerle tutsakları serbest bırakmışsa da,²² 1483 yılından sonra görülenlerin aksine, 1504 yılından sonra tarikat liderlerinin korsanlığı desteklediği ortadadır. Verilmiş olan akıncılık izinlerinin açıkça artan sayısı bunun bir işaretidir, tıpkı Rodoslu olmayan korsanların gönüllü şekilde kabul edilişi gibi: 1519 yılının sonunda Kandiyeliler tarafından bu konuda yapılmış olan şikâyetleri, tarikat lideri Del Carretto küstahça "Rodos'un tüm Hristiyanların vatani olduğunu" söyleyerek yanıtlamamış mıydı?²³

*

Pek çok öge tarikat siyasetinin korsanlık alanındaki ani değişikliğini açıklayabilir. Önce, 16. yüzyılda Rodoslularda ayırt ettiğimi sandığım bu

14 Bkz. Torr, s. 53; Müller, s. 260 - 266.

15 AOM 8096v°.

16 AOM 8138r°.

17 AOM 405230v° sq.

18 AOM 395192v°-193v°.

19 AOM 81147r°-v°.

20 AOM 82106v°.

21 AOM 395191v° sq.

22 Bkz. yukanda s. 269.

23 *Rhodi è patrin di ogni Christiano, e sono stànave fmncese venute li conletere dil Christianissimo re, e li ha dà recapito, et cussì fù a le nave spagnole quando vieneno* (Sanudo XXVII 64).

kuşatılmışlık düşüncesi hatırlanabilir: Korsanlarla akıncıları kendi limanlarına çekerek donanmalarının gücünü büyük ölçüde artırıyorlardı ve Osmanlı saldırısı sırasında savunucu olarak onlardan değerli bir destek sağlıyorlardı. Diğer yandan, Rodos bir kere Hristiyan korsanların alışılmış başka bir yere açılma noktası haline geldikten sonra, aynı şekilde adanın refah düzeyini de düşünmeden bu korsanların etkinliği kısıtlanamazdı. Kendilerinin ya da yakınlarının özgürlüğe kavuşması için gerekli miktarları dost ülkelerden toplamak üzere giden talihsiz Yahudi ya da Müslümanlara verilmiş olan pasaportların gittikçe artan sayısı gerçekten de şaşırtıcıdır. Nihayet ve belki de yakın geçmişteki anlaşmazlığın bir sonucu olarak, şövalyelerin Osmanlılara karşı olan davranışı da değişmişti.

II. Bayezid ile barış anlaşması imzalamış olan Pierre d'Aubusson bile, daha sonraları ateşli bir haçlı oluvermişti. Aimeric d'Amboise, sonra da Fabrizio Del Carretto bu dindar yolda ayak dirediler. Her ne kadar daha ihtiyatlı olsalar da, ileride öncellerinden daha saldırgan bir siyaseti benimsemiş oldukları görülecektir. Kanımca, dindarlığa bu geri dönüşün başka bir işareti de Yahudilere karşı gitgide artan düşmanlıklarıydı: 1492 yılında İspanya'dan kovulduktan sonra Batı'dan kaçarken, bu Yahudilerin pek çoğu tutsak oldu ve fidye ödedi,²⁴ oysa Rodos'ta ikamet edenler de, son aylarda beşinci bir koldan korkan bir nüfusun günah keçisi olmadan önce kovulmuşlardı.

285

24 Daha 1495 Aralık'ında, kurul, Antonio di Sabna'nın, *pro hac vice tantum*, Rodos'ta –ama yalnızca orada ikamet edenlere– ele geçirdiği Osmanlı sahiline giden Yahudileri (*li quali partendo di lochi di christiani andavano a lochi di turchia et jurisdictione del gran turco*) satmasına izin veriyordu. İleri sürülen neden bu zavalıların Hristiyanlaştırma olanağı ise de, tarikatın, bu Batı Yahudilerinin padişahın topraklarında yerleşmesini engellemek için, ender olarak böyle davrandığı açıkça ortadadır (AOM 7845v^o). Daha sonra, ilke sorunları dikkate alınmadı. 1511 Şubat'ında, Venetüküliler, Fra Monroya tarafından ele geçirilen Yahudiler lehine araya girmek zorunda kaldılar. 1517 yılında, tarikat, Rosette'te gemisine kabul ettiği Mağripililerle Yahudileri Coron'a götürmeyip Rodos'a teslim eden Kandiyeli T. Manuna'yı kabul etmekten çekinmedi (Sanudo XXV 155). Pek çoğu görünürde köle ticaretinin kurbanı oldu: 7 Ocak 1511 tarihinde, Modon Yahudisi olan Sabetay'a, öbür Yahudilerin fidyesini toplamak üzere, bir yıl boyunca gemi işletme izni verilmişti (AOM 400225r^{o-v^o}); 22 Mayıs 1512 tarihinde, 1507 yılında zengin bir Cenevizli gemisinde ele geçirilmiş olan Kasiya Yahudisi Abraham Bonavita karısına fidye bulmak üzere Mısır'a gidebiliyordu (AOM 401246r^{o-v^o}); 25 Mayıs 1519 tarihinde, Toledo Yahudisi olan Moiz'e benzer bir görev veriliyordu (AOM 408221v^o), tıpkı 1521 Haziran - Temmuz'unda, Katanalya Morday ve Korfilu Sabetay'a olduğu gibi (AOM 409190v^o). 1495 yılında olduğu gibi, bu Yahudilerin çoğunluğunun batılı olduğu, öbür yandan da, her referansın tüm bir tutsak Yahudi topluluğunu kapsadığı kaydedilecektir. Bunu Yahudi toplumunun Batı'da karşılaştığı bunalıma bağlamak gerekse de, sayılarının çoğalması önemli oldu. Karsının fidyesini bulmaya gitmek için Bonavita'nın dört yıl (yukarıdaki hesaba göre –1507-1512– beş yıl ediyor, ç.n.) beklemesi gerektiğini de kaydetmek yerinde olur.

1500 ile 1522 yılları arasında Rodos korsanlığıyla ilgili haritanın incelenmesi tarikatın mantıklı bir strateji uyguladığını doğrular. Genelde, şövalyeler “sınırlara” yaklaşık olarak riayet etmiş gibi görünüyorlar. Bununla birlikte, Saadeddin, 1507 yılının ilk aylarında, Sadrazam Hadım Ali Paşa Türk korsanlığını engellerken, Rodosluların Menteşe’nin köylerini yağmaladıklarını ve tutsaklar aldıklarını ileri sürüyor.²⁵ Gerçekten de Venedik balyos’u 6 Ocak 1507 tarihinde, bir Osmanlı birliğinin *contra corsari turchi et fuste rhodiane, qual damnizado turchi* [Türk korsanları ve Rodos fustalarına karşı, şu lanet Türkler], Çanakkale Boğazı’ndan çıktığını belirtmesine karşın,²⁶ tarikatın arşivlerinde ya da İtalyan belgelerinde benzer bir ateşkes ihlalinin izine rastlamadım. Bununla birlikte, 1504 barışından önceki alışkanlığı bırakmak bazıları için güç olabiliirdi: Tarikatın akıncılarını gerektiği gibi denetlemediğini gördük ve en azından verilmiş sözlere uyulmadığı kesin bir olayı da biliyoruz. Gerçekten de, 3 Temmuz 1516 tarihinde kurul, *non molestare li lochi del Sultani ne piliare navilii de sui subditi ne robbe a quelli appartenenti in le dicte circumstancie* [Sultana ait bölgelerde tedirginlik yaratmamak için ne uyruklarının gemileri yağınalanmalı ne de söz konusu durumlarda bulunanların malları çalınmalı] yeminine bağlı kalmamakla suçlanan silahlandırılmış karavelanın kaptanı Fra Mauritio Jonas ile diğer şövalyelere boyun eğdirmeye karar verdi.²⁷ Bununla birlikte, benzer rezaletler sık sık yinelenmiş olsaydı, kaynaklarımız bunlardan daha çok söz ederdi. Şurası gerçek ki, Osmanlı vakanüvisleri düzenli olarak korsanlıktan söz etmiyor; Topkapı Sarayı Arşivi’de bu konuda henüz bilinmeyen belgeler içerebilir. Ama vezirlerle balyosların bilgi aktarıcıları büyük olasılıkla Venediklilere Osmanlı yakınmalarından bahsetmişlerdi.

Oysa, Rodos akıncılığı özellikle uzaklara taşındı; elbette bu etkinlik için ayrıcalıklı bir yöre oluşturan Cyclades’lere. Orada, tüm darbeler, vuruşlar serbestti. Bununla birlikte tarikat liderleri Patmos Adası ile manastırını kendi korumaları altına almışlardı.²⁸ Öbür yandan Venedikliler

25 Bkz. Saadeddin II, s. 130; Sanudo VI 530 sq., 554; VII 55, 81.

26 Sanudo VI 554.

27 AOM 405230^v sq. Oysa Fra Mauritio Jones, geçen mayıs ayında, Hıristiyanlarla padişahın uyruklarının mallanna el koymayacağına söz vermişti (AOM 405224^r). Tarikat kâdırgalarının kaptanı 1513 Kasım’ında Leros’tan gelirken, hacca gitmekte olan 40 Osmanlı ile 15 Tunusluyu taşıyan bir gemiyi (zaten çatışına da meydana gelmemişti) ele geçirdi. Bu durumda kaptanın ne derecede haklı olduğu sorulabilir. Ancak siyasal ve ekonomik nedenlerle, tümü serbest bırakıldı (AOM 82110^v sq.).

28 8 Aralık 1508 tarihli bir belgyle, Aimeric d’Amboise, hangi gemide bulunurlarsa bulunsunlar, uyruklarının ve bağımlılarının Patmos Adası’nı ve manastırını talan etmelerini yasaklamıştı. Emre uymayanlar zararları ödemeye mahkûm edilecekler ve ayrıca isyan suçundan takibata uğrayacaklardı (Miklosich ve Müller VI, s. 397). 12 Mart 1514 tarihinde Del Carretto da aynı davranışı sürdürdü (*id.* VII, s. 400).

Mora kıyıları boyunca Rodoslu korsanların varlığını sık sık kaydediyorlardı. Bu bölgeden, özellikle de Cythère dolaylarından, Doğu ve Batı Akdeniz arasındaki ulaşimleri denetleyebiliyordu.²⁹ Ama iki bölgenin ayrıcalığı vardı: Bir yandan Suriye-Mısır kıyıları (Girit ve Kıbrıs'ta devam etmek üzere), diğer yandan da Eğriboz çevresi.

*

1501 yılındaki Midilli kuşatması bozgunundan sonra, tarikat liderinin İstanbul'a bir tür ekonomik abluka uygulamaya giriştiği anımsanır. Bunun amacı özellikle Memluk topraklarıyla olan iletişimi engellemekti. Bunun ötesinde, tarikatın Kansu Gavri ile sürdürdüğü pek parlak olmayan ilişkileri, ayrıca, "sınırlar" dışında kalan etkin ticarete sahip bir bölgenin korsanlar için var olan doğal çekiciliğini de göz önünde bulundurmamak yerinde olur. Bu yörede vicdan huzuruyla "Mağripli" (Arap) kâfirlere saldırılabilir, bu şekilde de ne olursa olsun Müslümanlarla işbirliği yapmakla suçlanan Hristiyanlara zarar verilebilirdi.

Rodos darbelerinin en güzellerinden birkaçı da bu sularda gerçekleştirilmişti. 1504 Eylül'ünde, Centurione, Magosa açıklarında Araplar tarafından kiralananmış (gemide 150 Arap bulunuyordu) ve Memluk sultanına mal götürülen bir Ceneviz gemisini (*nave*) ele geçirmişti.³⁰ 1507 yılının sonunda, tarikatın büyük gemisi, belki de kaptanla suç ortaklığı yaparak, yeniden bir Cenevizli gemisine el koydu. E. Rossi'ye göre, bu tarikatın c güne dek elde ettiği en güzel ganimetti: 1508 Ocak'ında Venedik'te dolaşan söylentilere göre, bu gemi 600 Mağripli ile son derece zengin bir yük taşıyordu.³¹ Bu girişimin tarikatın bir gemisiyle gerçekleştirilmiş olması ve ganimetin de Rodos'a götürülmüş olması, Mısır'ın Osmanlılar, Mağripliler ya da Batı Hristiyanlarıyla ilişkilerini bozmak amacıyla tarikat liderinin bu olayları etkin şekilde desteklediğini yeterince kanıtlar. 1510 yılı buna iyi bir örnek oluşturur: Mayıs ayında tarikat liderinin *per andar a intrometer mori con le robe Choro*³² [gidip Mağriplileri Choro işlerine

287

29 Cerigo'lu (Kitira) *castelan ve provedador*'un 1508 Kasım'ında Venedik'e ulaşan resmi bir yazısı yörenin stratejik önemini, Rodos akmacılığını siyasal tercihlerini ve kolayca apaçık korsanlığa dönüşen bu akıncılığın anlaşılmağını gözler önüne seriyordu: *Come, essendo capità li vicino una nave di Coresi, veniva da Constantinopoli per andar a la Valona, carga di monition e artillarie, par che alcuni corsari, con galie..., sin stà presa e menata via. I qual rodiani etiam l'i in porto volseno prender uno gripo nostro; ma l'i fo dà ajuto da quelli di Pisola e scapoloe. Li qual corsari par siano venuti in quelle aque per questa nave* (Sanudo VII 657 sq.).

30 Sanudo VI 93; Priuli II 361 (Tencenti tarafından da değinilmiştir "I pirati", s. 263).

31 Bkz. Sanudo VII 239; Bosio II, s. 490 sq.; Rossi, *Storia della Marina*, s. 29 so

32 Bilgi *galie bastarde*'lerin Venedikli kaptanı tarafından Rodos'tan elde edilmiştir: *Hà do*

bulaştırmak için] bir filotilla oluşturduğu, ekonomik ve stratejik nedenlerle İskenderun Körfezi'nde Memluk donanmasına saldırmadan önce, Centurione'nin de Kandiye dolaylarında beklediği ve oradan geçmekte olan mal ile Mağripli yolcu³³ yüklü üç Fransız gemisini ele geçirdiği ve 22 gemiden oluşan bir donanmaya temmuz-ağustos aylarında alarına geçirdiği görülür.³⁴ Memluk çıkarlarına karşı yürütülen Rodos akıncılığı 1516 yılına kadar yalanlanmadı.

1507 yılından başlayarak İbn İyas'ın "Avrupa" –kuşkusuz, büyük çoğunluğunu Rodos oluşturunca– korsanlığına ve Memluk yetkilileri tarafından alınmış korunma önlemlerine yaptığı sayısız gönderme Rodos etkinliğinin bölgedeki bu gelişmesinin Kahire hükümeti ile "burjuvalar" için bir kaygı konusu haline geldiğini gösterir.³⁵ Elllerinde donanma bulunmadığı ve ancak Kudüs'te tüm Hristiyanlığı etkileyecek misillemelerle yanıt verebildikleri için Rodos akıncılığı karşısında Memluklar çaresiz durumda kalıyorlardı.³⁶ Akıncılık bu şekilde ekonomik çıkarlarla, oldukça bozulmuş haclı ilkelerini bağdaştıran tarikat liderleri tarafından büyük ölçüde korunuyordu.

1516 yılında Memluklarla imzalanmış olan bir anlaşma Rodoslularla Memlukları barış içinde tutmaya zorluyordu, ama Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethiyle korsanlık bölgedeki etkinliğini sürdürdü. Tarikat açıkça İskenderiye'nin imparatorluğun geri kalan bölümüyle olan ilişkilerine za-

nave di Franz esser in porto per Alexandria; il gran maistro à la sua barza, le nave di la religion, el galion di Santurion, et in conserva sono partito de Rodi per andar e introneter Mori con le robe lhoro (Sanudo X 885).

33 Bkz. aşağıda s. 303 - 304.

34 Bkz. Sanudo XI 55.

35 Bkz. İbn İyâs, *Journal* I, s. 87, 125 (Mart - Nisan 1508: "Padişah, Akdeniz'de sürekli olarak aynı sulara dolaşıp kol gezen Avrupalı akıncılara karşı mücadele etmekle görevli bir sefer birliği oluşturdu"), 127, 142 (kıyı boyunca kulelerin inşası ve 1509 Şubat - Mart'ta "Avrupalı" bir baskın haberi), 154, 185 (İskenderiye Körfezi'nde 1510 yılında meydana gelen olay), 186, 187, 189, 193 (1510 olayına misilleme olarak, ele geçirildikten sonra, "[Kudüs'teki Yeniden Diriliş] kilisesine bırakılmış Avrupa mallarına Mısırlılar tarafından misilleme olarak, el konulmasının verdiği kaygı), 203 (özellikle kıyının savunulmadığını "Avrupalılara" bildirmekle suçlanan Tangriverdi'nin tutuklanması: 1511), 213 (1511 ilkbaharı: Burulos'a "Avrupalı" baskını).

36 Trévisan'ın gezisine ait bir bölüm (s. 215) bu zayıflığı ve Rodos korsanlığının Memluklar la Avrupalılar arasındaki ilişkiler ve günlük yaşam üstündeki etkilerini gözler önüne serer: Damiette'c gelişinde (7 Ağustos 1512), şöyle dedi, "Rodos gemileri tarafından ele geçirilmiş olan birkaç tohum yüzünden bize güçlük çıkardılar. Mağripliler elçinin kadırgasını onları aramaya göndermesini ve kendisinin de kentte kalmasını istiyorlardı. Elçi hazretleri buna karşı çıktı ve büyük güçlüklerden sonra düşüncesini kabul ettirdi". Suriano Rodos korsanlığının Filistin kıyılarına verdiği zararlara değiniyor (s. 175) ama, bu açıklamanın aynı zamanda Doğu'da kaldığı tüm süreç için geçerli olup olmadığını ya da Frank ve özellikle de Rodos korsanlığının 16. yüzyılda yoğunlaşp yoğunlaşmadığını bilmek olanaksız.

rar vermeye çalışıyordu. Böylece 1517 Eylül'ünde, Dimyat'tan ayrılırken, Kurdoğlu'nun yelkenli 25 gemisinde Hristiyan ve özellikle de Rodoslu korsanlardan çekinildiği için çoğunluğunu arkebüzcuların oluşturduğu beş yüz yeniçeri yer alıyordu.³⁷ Gerçekten de Mısır yolu üzerinde 1517,³⁸ 1518,³⁹ 1519,⁴⁰ 1520⁴¹ yıllarında Mısırlılara karşı korsanlığa ve 1520, 1521 ve 1522 yıllarında da Mısırlıların korsanlığa karşı mücadelesine tanık olunmaktadır.⁴² 1520 yılına Fransız donanmasının Beyrut'a saldırısı damgasını vurmuştur.⁴³ Şövalyeler bu saldırıya katılmadılar ama, zaten I. François tarafından yardımlarına gönderilmiş olan bu donanma Rodos'a uğramıştı ve kış geçirmek üzere de oraya geri döndü.

Demek ki, 16. yüzyılın ilk yirmi senesinde Suriye ve Mısır'ın kıyıları ve ticareti, tarikatın desteklediği bir akıncılık tarafından hiç olmadığı kadar zarara uğratıldı, ayrıca bu akıncılık ilerleyen yıllarda gelişme eğilimi gösterecekti. 1502 yılında başlatılan abluka siyaseti, yalnızca bir ölçüde etkili olmakla birlikte, 1522 yılına kadar sürdü.

*

Aynı olaya Eğriboz bölgesinde de tanık olunur. Tam karşısında yer alan anakara kıyılarına açılan büyük ada ile tarım bölgeleri İstanbul'un erzak temininde önemli bir rol oynuyordu. Lütfi Güçer, 1171/1757-1758'de önemli buğday limanlarının adı arasında Platamon, Selanik ve Volos'u sayar. Maurice Aymard'ın 16. yüzyılın ikinci yarısında tahıl dışsatımı yapan başlıca merkezlerle ilgili haritasında Chalci, Talanta, Zeiton (Lamia/İzdin), Almiro, Volo, sonra daha yukarıda, Citros, Selanik, Cassandra ve Kavala yer alır.⁴⁴ Öbür yandan bu bölge, Rodos'tan başlayarak kolay bir ulaşım yolunun elverişliliğine sahipti. Yol üzerinde yer alan düzensiz, kargaşa ortamının yaşandığı Cyclades'lerde çok küçük sayıda bir

37 Bkz. Mocenigo elçisinin 7 Eylül 1517'de Rosette'ten yazdığı resmi bir yazı: *Avvisa l'armata dil Signor esser da vela 25 fra galie, fuste e galeotte, capitano Cortagoli, soprare qual sono montati janisari 500 la maggior parte schiopetieri, per che dubitano esser assaltati da qualche armata, o di Rodi o di altri Christiani* (Sanudo XXV 152).

38 Bkz. sanudo XXIV 595, 607.

39 Bkz. Sanudo XXV 572; XXVI 342, 404-406; XXVII 135; La Roncière III, s. 149 sq.

40 Bkz. İbn İyâs, *Journal* II, s. 279 sq.; Sanudo XXVII 348, 663. Son örnek akıncı savaşının karmaşıklığını iyice gözler önüne seriyor: 1519 Temmuz'unda, Venediklilere ait bir gemi Beyrut'a Katalan ve Ceneviz ipeklileri götürüyordu. İki Rodos barzası bu gemiyi el koydu ve ganimeti ... Trablus'ta sattı.

41 Bkz. İbn İyâs, *Journal* II, s. 318 ve 360.

42 Aynı, s. 318, 404, 409, 424.

43 Bkz. La Roncière II, s. 153 - 157; Sanudo XXIX 427 - 429; İbn İyâs, *Journal* II, s. 348 sq.

44 Bkz. Aymara, s. 30, 40 sq. (harita), 47; Güçer, s. 410. Şunu da belirtelim ki, Robert

Müslüman nüfus ikamet ediyordu. Bölge, Skiros ve Skiathos gibi Venediklilere ait olan bu adalara yakındı ve ayrıca yerel halkın tek isteği de Osmanlılara düşman olan korsanlarla işbirliği yapmaktı.

Bu nedenle Rodos akıncılığının bu bölgede aşırı derecede gelişmiş olmasına şaşmamak gerekir. İlk doğrulayıcı olay (Skiros sularında) 1497 yılına aittir. 13 Mart 1499 tarihinde, Rodos'taki Venedik konsolosu, Selanik yakınında arpa yüklü bir Venedik gemisine (*schirazo*) el koymuş bir korsanın varlığını kaydediyor. Son olarak da, Skiathos limanında bulunan ve Fransız harekâtlarına katılmış olan iki Rodos fustasının bu sulara laf olsun diye vızır vızır gidip geldiği de düşünülebilir.⁴⁵ Ama yeniden, 1502 yılında, abluka siyasetinin başlangıcından itibaren, tarikatın da yüreklen-dirmeleriyle, bu bölgedeki Rodos varlığı yoğunlaşmaya başladı. 6 Ekim 1502 tarihinde, tarikat İstanbul'a buğday taşıyan filotillayı açıkça ele geçirmek amacını taşıyan donanmasını Selanik ve Eğriboz'a yolluyordu.⁴⁶ Elimizdeki kaynaklar, ileriki yıllarda bu sulara görülen Rodos korsanlığına pek çok kere değiniyor, bu arada korsanların da öncelikle buğday nakliyatına göz diktiklerini belirterek.⁴⁷ Ayrıca bunların 1507 ya da 1509 yıllarında Çanakkale Boğazı'na daha yakın yörelerde ele geçirilmiş olmaları

Mantran *İstanbul dans la seconde moitié du 17e siècle*, (Paris 1962) adlı yapıtının buğday ve tahıl ticaretine ayrılmış bölümünün (s. 187 - 194) kaynakları arasında bu bölgeye ait yazı, not bulamamış. 16. yüzyılda, Osmanlı buğday ticareti hakkında yinc bkz. B. Simon, "Le blé dans les rapports vénéto-ottomans au 16. siècle". J.-L. Bacqué - Grammont ve P. Dumont, *Contributions à l'histoire économique et sociale de l'Empire ottoman*, Paris-Louvain 1983, s. 267 - 286 ve G. Veinstein, "Un achat français de blé dans l'Empire ottoman au milieu du 16. siècle" H. Batu ve J.-L. Bacqué - Grammont, *L'Empire ottoman, la République de Turquie et la France*, İstanbul - Paris 1986, s. 15 - 36.

45 Bkz. aynı şekilde Sanudo I, 756 sq.; II 681; III 492 sq.

46 Bilgi Rodos'taki Venedik elçisi tarafından sağlanmıştır: *Le galie de la Religion, ch'è tre, enpetanio el prior del Portogallo, con una sua barza di botte 600 et una curavella vanno questa note a la volta di Negroponte e verso Salonichij, perchè hanno inteso, in su quella riviera se cargano molti navilij di formenti per Constantinopoli, per prenderli* (Sanudo IV 416 - 418). 1503 yılında *barza nostra Maria* (AOM 39425.3v^e) ya da 1516 yılında *nostre galere* (AOM 405210r^e) tarafından Osmanlı gemilerinden ele geçirilmiş buğdayla ilgili açık notlar yer alır.

47 1503 (AOM 80128r^e, 129r^e; Sanudo VI 163; Rodoslular aynı yıl Skiathos Limanı'nda bir Kandiye gemisine el koydular) - 1506 (Sanudo VI 460) - 1507 (Sanudo VII 259, 265: Buğday yüklü gemi kafilesinin söz konusu olduğunu belirten ama, nerede saldırıya uğradıklarını bildirmeyen, Sakız'daki konsolosun verdiği bilgiler. Ne var ki her zamanki bölge söz konusu olmalıydı, çünkü aynı konsolosa göre, akıncıları cezalandırmak isteyen Osmanlı donanması tam olarak Eğriboz'a doğru yöneliyordu. Bkz. Sanudo VII 266) - 1508 (Kısmal'ın başında bulunduğu ve Rodoslulara karşı buğday nakliyatını korumayı amaçlayan sefer: Sanudo VII 440, 476, 538, 628, 630, 649, 658) - 1510 (Tüm Doğu'da kıtlık; Osmanlı buğdayının nakliyatına karşı tarikat liderinin denizcilik alanın-

da olası.⁴⁸ Her durumda, balyos Andrea Foscolo'nun yazmış olduğu mektuplar ablukanın etkililiğini doğruluyor: 21 Kasım 1509 tarihinde, İstanbul'da buğdayın pahalı olduğunu ve Rodosluların ablukası altındaki Çanakale Boğazı'nı buğday nakliyatına açmak için padişahın bir donanma göndermek zorunda kaldığını yazıyor. 28 Mart 1512 tarihinde de, tahılın pahalılığından yine Rodosluları sorumlu tutuyor.⁴⁹

Ayrıca 1518 yılının sonunda Eğriboz ile Lamia'da, Osmanlı hükümetinin isteği üzerine kaleme alınmış çok sayıda rapordan söz ediliyor.⁵⁰ İlk elden sağlanmış bu belgelerin okunması, gerçekliği yadsınmadığı için öğreticidir. Genellikle Nicolas Centurione'nin yönettiği Rodoslu korsanlar, düzenli olarak gelip yöreye zarar veriyorlardı. Hatta 1516 yılında, Lamia limanında, iki gemi ele geçirilmişti! Durmadan hırpalanan, tedirgin edilen Müslüman nüfus, köle olarak Rodos'a götürülmekle tehdit ediliyordu. Bu nedenle Müslümanlar kıyılardan kaçıyorlar ve tahkim edilmiş kentlere sığınıyorlardı. Eğriboz'un çok tehlikeli olan değişik noktaları arasında, iletişim neredeyse olanaksız hale gelmişti. Selanik ve Kavala'ya kadar, ada ile ana-kara arasındaki deniz yolları son derece sakıncalıydı. Burada da, denizcileri kaygılandıran şey yağma değil, tutsaklıktı. Yalnızca başkentin buğday gereksinimi tehdit altında kalmıyor, Osmanlı devletinin gücü de sarsılıyordu. Osmanlı kadı, dizdar ve müfettişlere göre, o bölgenin yerli halkı özellikle de Eğriboz'daki Lihada'da yaşayanlar kesinlikle korsanların suç ortağıydılar. İşte, örneğin Chalcis kumandanının 1518 Kasım'ında yazdığı:

"Üç yüz hanenin haracını ödeyen kâfir köyüne, kâfir yirmi korsan geliyor. Oraya varır varmaz da köyde buldukları Müslümanları eşleri, oğulları ve kızlarıyla birlikte zorla götürüyorlar ve köyün kâfirleri de onlara bir şey demiyor. Korsanlar da köydeki kâfilere zarar vermiyorlar. Eğriboz bucağının tüm köyleri deniz kıyısında. Padişah da kâfirler arasındaki ilişkiden haberdar. Sancakbeyi buradayken, kıyıları koruyan sipahiler getirtmişti. Vilayet şu anda boş olduğu için kâfir korsanlar gemilerinden iniyorlar ve kimse kendilerine engel

da yaptığı hazırlıklar hakkında söylentiler dolaşüyor: Sanudo X 254. Bu konuyla ilgili açık bir doğrulama bulamadım) - 1512 (Rodoslular tarafından ele geçirilmiş çok sayıda buğday nakliyatı, yer belirtilmemiş: Sanudo XIV 292) - 1514 (Sanudo XVIII 359) - 1515-1516 (TKS E 6349: ek no 22; AOM 405210⁺) - 1517 (Sanudo XXIV 337: Balyos Saray'da bölgede korsanlardan sorumlu olan Rodosluları suçluyor; Sanudo XXV 181 - 183) - 1518 (Sanudo XXV 334, öyle büyük bir kanışıklık vardı ki, Zanthé provedador'u rolleri değiştirmiş gibi görünüyor: *Item che l'armada di Rodi era ussita fuora e preso molte fuste turchese de corsari, e il resto di le fuste erano scampate in Negroponte*) - 1519 (TKS E 5884, E 6637, D 10284: (ekler no 19 - 21).

48 Bkz. Sanudo IX 338.

49 Bkz. Sanudo IX 338; XIV 292.

50 TKS E 5884, E 6637, D 10284, E 6349: Bkz. Ekler No.19'dan 22'ye.

olmadan kâfirlerin erzağım da diledikleri gibi alıyorlar. Kıynın her [noktasında] sancakbeyinin bir adamı bulunmasına karşın, iyi korunan vilayetin kâfirleri itaat etmiyorlar ve gelip görevlerini yerine getirmiyorlar. Korsanların tarafını tutuyorlar.”⁵¹

Bu metin yerli Rumların bir bölümünün bütün talanın kurbanı olduklarını düşündürse de, dizdar Ali’nin tanısı haklı, usa yatkın görünüyor.

Ne olursa olsun, biraz ileride, bazı köylerin altı aydan beri artık haraç ödemediklerini belirtirken, Ali, Osmanlı yetkililerin artık bölgeyi denetlemediğini doğruluyor. Öyle bir noktaya gelinmişti ki padişahın resmi görevlileri korsanların yağmaladığı kıyıdan kaçmak için güzergâhlarını değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Zaten korsanların küstahlığı Lütü Paşa’nın güncel tarih öyküsünün bir bölümünde beliriyor. Paşa, I. Selim’in “kâfir” korsanları saf dışı bırakmasına kaderin nasıl yardım ettiğini anlatıyor: Korsanlar, 925/1519 kışında, yağmalamak için Taşoz yöresine kadar gitmeyi göze almışlardı. Şurası da gerçek ki, padişahın o sırada adanın karşı tarafında, Karasu Ovası’nda avlanmakta olduğunu tahmin edemezlerdi. Padişahın gözünün önünde etkinliklerini sürdürmeleri sultanın saygınlığının ve gücünün Attika ile Kavala arasında ne ölçüde alaya alındığını, hiçe sayıldığını gösterir.⁵²

Bu durumda Rodosluların sorumluluk payı neydi? Gerçekten de, padişahın haber bildiricileri bir ayırım yapıyorlardı. Eğer 1518 yılında Nicolas Centurione’nin filotillasının düzenli gelişine işaret ediyorlarsa, bu demektir ki Skiros ve özellikle de Skiathos’un Rum asıllı ama, Venedik uyruğu olan sakinlerine ağır bir sorumluluk yükleniyordu:

“Skiathos ve Skiros gemileri bu kıyılardan hiç ayrılmıyor ya da ayrılacak olurlarsa, Selanik ve Platamon kaleleriyle Kavala yönüne gitmek için: Yolları kesiyorlar, her türlü yağma yapıyorlar, sonra da buraya geri dönüyorlar.”⁵³

Zaten, 1500 yılından beri Osmanlıların Venediklilere yaptığı şikâyetler artmıştı. O tarihten başlayarak Skirososluları Rodoslulardan daha çok çatışma çıkarmakla suçluyorlardı.⁵⁴ Venediklilerin denetleyemediklerini itiraf ettikleri bu adalıların suçluluğu yadsınamaz. Ne var ki Rodoslular

51 TKS E 6637 (ek no 20).

52 Bkz. Lütü, s. 282. M. Bacqué-Grammont benzer durumu yansıtan Bostân’dan bir bölümü (48r° - 49r°) işaret ediyor: Rodos seferinden önce, Kanuni Sultan Süleyman vezirlerince, bir korsan barınağı haline gelmiş olan Kavala’nın savunmasını güçlendirmelerini emreder.

53 TKS E 6637 (ek no 20)

54 Bkz. Sanudo III 494.

bu “Venedik” korsanlığında itici gücü oluşturuyorlardı. Gerçekten de, 1504 yılında Skiros’luların ele geçirdiklerini Girit’e götürdükleri görülürken,⁵⁵ 1518 ilişkileri kuşkuya yer bırakmadan, Osmanlılardan ele geçirilen ganimetin, özellikle de bir Venedik toprağına götürülemeyen tutsakların, artık bundan böyle Rodos pazarına taşındığını açıkça belirtir. Demek ki, Rodos’luların Skiros ve Skiathos’luların hizmetlerini yol gösterici ve silah arkadaşları olarak kullanmalarından bağımsız olarak,⁵⁶ St. Jean tarikatının Rodos’taki varlığı bile bu kötü adamların eşkiyalıklarını kolay hale getiriyordu.

Diğer yandan, bireyler uyuğunda bulundukları şu ya da bu güce göre sınıflandırılırken, somut gerçekle ilgili oldukça yanlış bir görüntü sağlanıyor. Chalcis kadısı Bilal’in, her limanda iki kayığı ile bir karısı bulunan ama, görünürde Skiathos’ta ikamet eden soylu bir Korfulu olarak sunduğu Troilos buna iyi bir örnek oluşturur. Ama, diğer yandan tarikatın arşivleri onun 1516 Kasım’ında tarikat liderinin verdiği bir akıncı izniyle gitmiş olduğu Rodos’ta bir fusta silahlandığını öğretir. Son olarak da Venedik donanmasının yüksek görevlisi olan Sebastiano Moro, Skiros ve Skiathos korsanlığının önemini yadsıdığını ileri sürdüğü bir raporda, aynı adamı, biraz belirsizlikle, Rodos ya da Batı akıncıları arasında sınıflandırır.⁵⁷ Şu halde Troilos’un “Rodoslu mu” yoksa “Venedikli” bir korsan mı olduğunu saptamak zor görünüyor. Zaten Chalcis dizdarı bu korsan gemilerinde çok sayıda Osmanlı uyruklu Rumun varlığını kabul eden ilk kişiydi.⁵⁸ Esas sorun korsanların “milliyetini” öğrenmek değildi, önemli olan korsanlığı hangi gücün desteklediğini bilmektir. Hiç kuşku yok ki, Rodos’tan beri, bu güç St. Jean de Jérusalem tarikatı idi.

*

Elbette Osmanlı hükümeti de bunun bilincindeydi. Osmanlı tepkisinin görece gevşekliğı daha da dikkat çekicidir. Elimizdeki belgeler kuşkusuz belirli sayıda tazminat talebi içermektedir ama, tarikat lideri nezdinde yapılmış

55 Bkz. Hunger, s. 362.

56 Olay, 3 Kasım 1517 tarihinde *provedador* Moro’nun Skiros’ta yazmış olduğu rapor tarafından doğrulanmıştır. Bu kişi, silahlandırılabilir tek fusta bulamayacağı için, söz konusu adaların bağışlanmasını öneriyordu. Öyleyse tüm sorumluluğu şu kişilere yükliyordu: *Alcuni ribaldi forestieri qui sono reduti in dite insule e si compagnavano con diti corsari a danni de’ circhi, e li guidavano, et erano conosciuti. Bununla birlikte örnek oluşturacak birkaç cezadan sonra, şunların yapılmasını gerekli görüyordu, far proclama tutti si abstenisse a compagnarsi con corsari, sotto gravissime pene, nè darli vituarie per niun modo.* Bkz. Sanudo XXV 181.

57 Bkz. ck no 21.

58 TKS E 6637 (ck no 20).

resmi itiraz söz konusu değil.⁵⁹ Zaten Eğriboz bölgesinde gitgide kötüleşen duruma itiraz etmek için, Osmanlı devletinin Venedik'e yönelmiş olması da kayda değerdir. Bu arada yağmayı gerçekleştirenlerin Cumhuriyet'in uyruklarının değil Rodoslular olduğuna inanan Venedik balyosu Lunardo Bembo'nun hesaba katılmaması da ilginçtir.⁶⁰ Vezirlerin bu davranışını açıklamak güç. Ateşkesle saptanmış "sınırların" dışında kalan Rodos akıncılığının haklılığını kabul mü ediyorlardı? Diplomatik bir eylemin etkisiz kalacağını ve Venedik'e şikâyetle bulunarak, önce Skiros ve Skiathos korsanlarından kurtulmanın daha gerçekçi ve etkili olacağını mı düşünüyorlardı? Bu sonuçluların yardımından yoksun kalan Rodoslular zulümlerine son mu vereceklerdi? İstanbul'da, Venediklilerin tarikat lideri üzerinde yararlı baskılar yapabilecekleri mi umuluyordu? Ya da I. Selim'in saltanatının sonunda hazırlanmış olan saldırı tasarılarına karşı şövalyelerin kuşkusu uyutulmak mı isteniyordu? Tüm bu varsayımlarda gerçek payı vardı ama, şunu da eklemek gerekir ki tarikata karşı uygulanacak siyaset konusunda Osmanlı Sarayı bölünmüştü.⁶¹

Osmanlıların diplomatik tepkisi kaydedilmemişse de, Osmanlı hükümetinin Müslüman ya da Hristiyan korsanlar ve onların suç ortaklarına karşı birlikler göndererek düzenli olarak önlemler aldığı görülüyor. Hristiyan korsanlar arasında tarikatın üyeleri, uyrukları ya da koruması altında bulunanlar en büyük hisseyi kendilerine alsalar da, tarikat liderine bağlı adalar yukarıda işaret edilen pek çok uyarıya karşın, genellikle saf dışı bırakılmıştı. Zaten bu ateşkese de uygun düşüyordu. Bununla birlikte, bir ayrıklık kaydediliyor: 8 Kasım 1508 tarihinde, Kemal Bey, *grande numero de janizari, tutti spin-cardhari, con duo capitani, homeni da conto* [çok sayıda yeniçeri, saygın iki kaptanla birlikte büyük gemiler] taşıyan ve 20 kadar yelkenli gemiden oluşan bir donanmanın başında, Leros'ta karaya ayak bastı. Kısa süre sonra yelkenli 13 gemi ile Milet'ten gelen *Cartoli* de kuşkusuz, Kurdoğlu ona katıldı. Topçuların ve merdivenler yardımıyla yapılan baskınların hazırlıklarıyla kuralına uygun bir kuşatma böylece başladı. Savunucular kendi topçularının ateşi ve yanıcı madde atışlarıyla saldırıyı geri püskürttüler. 12 Kasım'da durumdan haberdar edilen tarikat lideri akılsızca, saflıkla geciken bir birliği imdada gönderdi, öyle ki kuşatmacılar ancak ayın 19'unda çatışmadan çekilebildiler.⁶²

59 Bilinen tek Osmanlı girişimi Rodos'taki Venedik konsolosu tarafından aktarılmıştır. Sanudo'ya göre (XXVII 349) konsolos 7 Nisan 1519 tarihinde şöyle yazıyordu: *come era eri zanto de li uno ambador dil signor turco con lettere dil Gran Signor a quel reverendissimo Gran Maestro, come vol far di nova la paxe insieme, et non voglii per meter corsari fazino danni*

60 Sanudo XXIV 337.

61 Bu son konuda, bkz. aşağıda, s. 320-321.

62 Bu olay oldukça açık şekilde tarikat lideri Aimeric d'Amboise tarafından 30 Kasım 1508 tarihinde Kandiyce *rezimento*'suna yazılan bir mektupta anlatılmıştır (Sanudo VII 768 - 770).

O tarihte, Kemal Bey padişahın hizmetindeydi. Öte yandan, tarikat lideri saldıranlar arasında yeniçerilerin varlığını öğrendi. Bu durumda saldırı bir Osmanlı savaş girişimi olarak kabul edilebilirdi, ayrıca Kemal'in elindeki topçuların görece önemi de bunu doğrulayabilirdi. Zaten Kemal Bey geçen ilkbaharda Eğriboz'daki Rodos korsanlığını önlemek üzere gönderilmişti. Leros'a yapılmış olan bu girişimde, kademeli bir misilleme önlemi alındığı düşünülebilir, çünkü Rodos'un kendisi tehdit edilmemişti. Hatta, II. Bayezid için, gövayelerin direnme gücünü ölçmesinin söz konusu olduğu da düşünülebilir. Ama, diğer yandan, böylesine ciddi bir olayın görünürde hiçbir diplomatik sonuca neden olmamış olması da şaşırtıcıdır. Gerçekten de, Kemal'in girişimi bir noktaya kadar Osmanlı Sarayı tarafından korunan, ama bu durumda ondan bağımsız bir akıncının eylemi olarak da sunulabilir. Bu görüş, Kurdoğlu'nun ancak Cafer Ağa'nın 1517 yılında Mısır'a gönderilişinin arifesinde padişahın hizmetine girmesiyle doğrulanabilir.⁶³

*

Böylece Türk korsanların bağımsızlığının derecesi sorusu yeniden sorulabilir. Gerçekten de, Osmanlı devletinin merkezi hizmetleri onları destekleyecek, kollayacak tek güç değildi. Yerel erklerin hizmetlerinden de yararlanılabılırdı. 3 Ekim 1499 tarihinde Sakız'daki Venedik konsolusu tarafından aktarılan bir söylentiye göre, o sırada padişaha karşı açıkça isyan etmiş olan Kara Turmuş, yine de Manisa *zelebi*'sinin [çelebi] koruması altında olabiliirdi; yani, o tarihte, Şehzade Korkud'un.⁶⁴ Elbette bu kaynağın doğruluğundan kuşkulandır ama, dört yıl sonra, İstanbul'da 1503 Aralık'ında elçilik raporunu hazırlarken, Andrea Gritti'nin, Seferihisar'da üslenmiş olan, Kara Turmuş'un *favorito del zeleby di Mangressia* [Manisa çelebisinin desteklediği] olduğunu yine belirtmesi şaşırtıcıdır.⁶⁵ Bu konularda Kolkhis kesinlikle söz konusu olmadığından, Mangnessia'nın Saruhan'ın başkenti Manisa olarak kabul edilmesi gerekir. 1503 yılında, vali artık Menteşe'ye geçmiş olan Korkud değil, erkek kardeşi Alemişah'tı. Zaten bu ikinci dereceden bir ayrıntı, çünkü bir şehzadenin, o tarihte, Hristiyanlar gibi Müslümanlara karşı da korsanlık yapan bir asinin tarafını tutması bana kuşkulu görünüyor. Buna karşılık, 1499 Ağustos'unda ayrılışından önce, Seferihisarlı bir denizci olan Kara Turmuş'un, Saruhan valisi Korkud Çelebi'nin akıncısı olmasının anlamsız bir yanı yok.

295

63 28 Kasım 1516 tarihli bir mektupta balyos Lunardo Bembo Venediklilere şunu bildiriyordu: *Il Signor ha scritto che Curtogoli corsaro e li altri vadino a lui con la ditta armata, si come il bassà medemo li ha ditto haver autp questo ordine dal Signor* (Sanudo XXI-II 548).

64 Bkz. Sanudo III 128.

65 Bkz. Sanudo V 465.

Her ne olursa olsun, bu şehzadenin denizle ilgilendiği biliniyor. 1509 yılında kendisini gizlice Mısır'a götüren beş geminin sahibi değil miydi?⁶⁶ Bir akıncı siyaseti gütmüştü. Her durumda, iki gemi emanet etmiş olduğu Oruç Reis'i -Barbaros koruması altına aldığı kesindir. Oruç Korkud'a öylesine yakındı ki 1512 yılında I. Selim'in tahta çıkışıyla Batı Akdeniz'e göç etmeyi ihtiyatlı şekilde yeğledi.⁶⁷

Son bir ipucu da doğrudan Korkud'a bağlı bir akıncı donanmasının varlığını doğruluyor. Selim'in iktidara gelişinden sonra, erkek kardeşleri Ahmed Rumeli'ye ulaşmak için Korkud'un İzmir limanında bulunan gemilerini kullanmak istedi. Korkud denizde cihadı sürdürmeyi amaçladığı bu gemileri Ahmed'e vermediğini hemen Selim'e bildirdi.⁶⁸ Korkud'un yönetimi altındaki deniz bölgelerinde akıncılardan bir yandaş topluluğu oluşturmuş olması mümkündür.⁶⁹ Son belirtinin de gösterdiği gibi, belki de bir Osmanlı iç siyaseti stratejisine dayanarak böyle davranıyordu. Ama, diğer yandan da, bu "yerel" donanma hiç kuşkusuz II. Bayezid'in Rodos korsanlığına karşı esnek şekilde tepki göstermesine yardım ediyordu. Yaratıcısı olduğunu inkâr edebileceği misilleme olanağını da korumuş oluyordu. Buna karşılık, tarikat lideri de Kurdoğlu'na 1514 yılında kendi yuvasında ya da 1517 yılında Fethiye'den çıkışında, gönül rahatlığıyla saldırabilirdi.⁷⁰ 1508 yılındaki Leros saldırısını bu siyasal iklim çerçevesinde mi yorumlamak gerekiyor? Genelde, tarikat ta-

66 Bkz. Uzunçarşılı, "Sultan Korkud", s. 550.

67 Bkz. Uzunçarşılı, "Sultan Korkud", s. 560 sq.; Soucek, "The rise of the Barbarossas", s. 245. 1508 yılında Milet'te üslenen Kurdoğlu'nun aynı durumda olduğu düşünülebilir. Gerçekten de pek çok kere 1509 - 1510 yıllarında Doğu Akdeniz'deki eylemleri nedeniyle Venedikliler tarafından değinilen bu kişi (Sanudo X 44 sq.; XI 209, 704), 1514 yılından başlayarak Batı'da da yeniden beliriyor (ilk değinme Mayıs 1514: Sanudo XVI-II 278). O yılda, tarikat liderine göre koruyucusu bostancıbaşı tarafından çağırılınca, kıyı Doğu Akdeniz'de geçirdiği doğrudur (Sanudo XIX 465). Ama, 1515 yılında durum farklıydı ve 24 Ekim 1516 tarihinde de Venedik balyos'una Piri Paşa'nın verdiği yanıtta Kurdoğlu'nun Osmanlılara da zarar veren bir korsan olduğu ve Venediklilerin onu ele geçirebileceği bildiriliyordu. Bkz. Sanudo XXIII 385.

68 Bkz. Uzunçarşılı, "Sultan Korkud", s. 581.

69 Korunma altındaki benzer kişilerin denetlenmesi her zaman kolay değildi. 1511 yılında Pathmos sakinlerini denizde tutsak eden Hamza Reis'in durumu da bunu gösterir. Suçlunun aranmasını ve tutuklanmasını emrederken, Korkud anlamlı şekilde şunu ekliyordu: *Ve cezîre-i Bâtnâsın harâc-gûzâr zimmîlerin dahi levend tâ'îfesinden vegayriden görülgözedüb bir ferd kimesne incitdirmiyesiz. Bu bâbda şirreti ve şenâ'eti zâhîr olan tâ'îfe-i levendi yazub bâb-ı sa'âdet-me'âbıma bildüresiz.* (917 Ramazan ayının ilk on günü/ 22 Kasım - 1 Aralık 1511 tarihli bu belge Pathmos'ta korunmaktadır ve E. A. Zachariadou tarafından yayımlanmıştır, s. 223 - 225).

70 Bkz. Sanudo XIX 465 ve aşağıda s. 323.

rafından alınmış olan ihtiyat önlemleri ile birliğinin düzenli devriyeleri Oniki Ada'yı yerel Osmanlı akıncılığından oldukça iyi korumuştı.

*

Böylece Rodos akıncılığı 1502 yılından başlayarak uzun süredir sahip olmadığı boyutlar kazandı. Elbette, 16. yüzyılın başında korsanlık genellikle Doğu Akdeniz'de büyük ölçüde egemen oldu ama, tarikatın da bilinçli bir siyaset izlediği ayırt ediliyordu. Bu siyaset 15. yüzyılın sonunda sürdürölenin aksiydi ve Osmanlıların dikkatinden kaçmayacak kadar da zararlıydı. Osmanlıların tepkileri değişken olmakla birlikte, ilk zamanlar daha ziyade savunmaya dayalıydı ve az saldırgandı.

*

* *

1503'TEN 1522'YE KADAR ST. JEAN ŞÖVALYELERİNİN OSMANLI SİYASETİ

298

Şövalyeler Osmanlılarla ateşkesi sürdürmek ve az ya da çok becerikli bir şekilde deniz akıncılığını yönetmekle yetinmediler. Aynı zamanda Osmanlı siyasetinin gelişimine karşı tepki göstermeye de çaba harcadılar. Batı'nın Katolik güçleriyle II. Bayezid arasında imzalanan barış anlaşması, Anadolu'nun dağılmış olduğu koşullarda askeri yönden çıkar sağlamalarına olanak vermiyordu. Ama, Rodos'ta bu konudan iyice haberdardılar ve elverişli bir imkânı yakalamak için fırsat kolluyorlardı.

Şehzade Korkud neredeyse bu fırsatı sağlayıverecekti.¹ Sadrazam ile meydana gelen bir anlaşmazlık sonucunda, 1509 Mayıs'ında, aniden, denizden, Mısır'ın yolunu tuttu. Bir yıldan uzun bir zaman sonra, 1510 yılının Temmuz-Ağustos'unda, 20 gemiden oluşan bir Memluk donanmasıyla Antalya'ya geri döndü, gemi de dönüş yolunda, bir Rodos birliği tarafından saldırıya uğradı. Olay biliniyor ama, ilginç şekilde, İbn İyâs gibi tarikat lideri Aimeric d'Amboise da onun yalnızca Mısırlı-Rodoslu yanını ele almıştır.² Oysa olayın Saadeddin versiyonu böyle değildir. Saadeddin'e göre, Rodos donanması Osmanlı şehzadesini ele geçirebilmek umuduyla

1 Korkud'un biyografisi için, bkz. T. Gökbilgin'in "Korkud" maddesi, İ.A. VI, s. 855 - 860 ve İ. H. Uzunçarşılı, "II. Bayezid'in oğullarından Sultan Korkud", *Belleten* XXX (1966), s. 539 - 601.

2 Bkz. İbn İyâs, *Journal* I, s. 185; Sanudo XI 570 sq. (Tarikat liderinin Venedik düküne yazdığı 8 Eylül 1510 tarihli mektup).

çevrede dolanmaktadır.³ Başka hiçbir vakanüvisin bu olaylardan söz etmediği doğrudur⁴ ama, Saadeddin'in kaynağı da bilinmektedir. Antalya'ya dönüşünün öyküsünü babasına anlatan Korkud şunları yazıyordu:

"Sevgili mahdumunuz bu ülkenin yolunu tutunca, haber Rodos'a ulaştı. Bunun üzerine kendi gemileriyle orada hazır bulunan diğerlerini denize indirdiler ve onları sevgili mahdumunuzu aramaya gönderdiler. Bununla birlikte bunu dikkate almadık ve (...) durmadık: Cenab-ı Hak hizmetkârlarını kâfirlere yeğledi (...) ve bu yönde çabucak ilerleyerek, (...) kâfirlerin bayrağıyla karşılaşmadan evimize ulaştık".⁵

Korkud'un anlatısı elbette ki olduğu gibi kabul edilemez, çünkü tarihat arşivlerinin hiçbir yerinde tarikat liderinin bu tür bir girişiminin izine rastlamadım. Şurası da gerçek ki, eğer benzer bir tasarı olsaydı, harekâtın başarısızlığa uğraması halinde onun sözünü etmeden geçebilirdi, bilhassa Mısır donanmasına karşı özellikle başarılı çıkışını haklı gösterebilseydi. Ayrıca Osmanlı, Mısır ve Avrupalı kaynaklar tarafından doğrulanan bu zafer tarikatın arşivlerinde de gözükmemektedir. Korkud'un yorumuna da belirli ölçüde güvenmek anlamsız sayılmaz. Aimeric d'Amboise'in Venedik düküne açıkladığına göre 1510 yazında oluşturulan birliğin esas görevi Memluk donanmasına saldırmaktı.⁶ Donanmanın varlığından haberdar olduğuna göre Kilikya kıyılarına kimi taşıdığını da bilmesi olası değil miydi? Şövalyeler Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Mısır'daki olayları da yakından izliyorlardı. Korkud'un ele geçirilişle birlikte Cem'in ellerinde bulunmasının bir zamanlar kendilerine sağlamış olduğu güce yeniden kavuşma düşüncesinin onları çekmiş olması mümkündür.

Olanaklarının azlığı nedeniyle, bu oynayabileceği en iyi kartlardan biriydi. Osmanlı devleti de bunun bilincindeydi, I. Selim'in tahta çıkışı sırasındaki Osmanlı donanmasının hareketleri bunu kanıtlayabilir. Zaten, Korkud da, 1511 kışının sonunda Manisa sancağının Selim'e verilmesine karşı çıkar-

3 Saadeddin II, s. 132.

4 Bkz. Uğur, s. 155.

5 Uzunçarşılı'nın faksimilesini sağladığı TKS E 6684 no'lu dosyadan alınmış belge ("Sultan Korkud", levha No.3): *muhibbinüz bu diyıra 'azimet edecek Rôdôsa haber varub kendülerün ve anda hâzir bulunan gayrun gemilerin donadub muhibbinüz talebine göndermişler-imiş. Ma'buzâ biz bunlardan gâfil-idük li-llâh el-hamd ve l-minnet tavakkuf etmeyüb küfereden hüddâm All'ah takdîm edüb istîcâl-la bu cânibe revâne olındı Hakk celle ve 'alü 'azza ismihünün lütfü ve 'inâyeti-ile ve Hazret-i Hüdvendîgâr ballada Al-lahu mülkihiünün mabkûl ve müstecâb du'âları berekâtinde velî himmetler ile kâfirler'amâresine mülâkat olunmadın gelüb mekâmımıza vusûl bulduk* (11. 4 - 8).

6 Yukarıda sözü edilen mektupta (Sanudo XI 570 sq.).

1503'TEN 1522'YE KADAR ST. JEAN ŞÖVALYELERİNİN OSMANLI SİYASETİ

298

Şövalyeler Osmanlılarla ateşkesi sürdürmek ve az ya da çok becerikli bir şekilde deniz akıncılığını yönetmekle yetinmediler. Aynı zamanda Osmanlı siyasetinin gelişimine karşı tepki göstermeye de çaba harcadılar. Batı'nın Katolik güçleriyle II. Bayezid arasında imzalanan barış anlaşması, Anadolu'nun dağılmış olduğu koşullarda askeri yönden çıkar sağlamaları- na olanak vermiyordu. Ama, Rodos'ta bu konudan iyice haberdardılar ve elverişli bir imkânı yakalamak için fırsat kolluyorlardı.

Şehzade Korkud neredeyse bu fırsatı sağlayıverecekti.¹ Sadrazam ile meydana gelen bir anlaşmazlık sonucunda, 1509 Mayıs'ında, aniden, denizden, Mısır'ın yolunu tuttu. Bir yıldan uzun bir zaman sonra, 1510 yılının Temmuz-Ağustos'unda, 20 gemiden oluşan bir Memlûk donanmasıyla Antalya'ya geri döndü, gemi de dönüş yolunda, bir Rodos birliği tarafından saldırıya uğradı. Olay biliniyor ama, ilginç şekilde, İbn İyâs gibi tarikat lideri Aimeric d'Amboise da onun yalnızca Mısırlı-Rodoslu yanını ele almıştır.² Oysa olayın Saadeddin versiyonu böyle değildir. Saadeddin'e göre, Rodos donanması Osmanlı şehzadesini ele geçirebilmek umuduyla

1 Korkud'un biyografisi için, bkz. T. Gökbilgin'in "Korkud" maddesi, İ.A. VI, s. 855 - 860 ve İ. H. Uzunçarşılı, "II. Bayezid'in oğullarından Sultan Korkud", *Belleten* XXX (1966), s. 539 - 601.

2 Bkz. İbn İyâs, *Journal* I, s. 185; Sanudo XI 570 sq. (Tarikat liderinin Venedik düküne yazdığı 8 Eylül 1510 tarihli mektup).

çevrede dolanmaktadır.³ Başka hiçbir vakarıüvisin bu olaylardan söz etmediği doğrudur⁴ ama, Saadeddin'in kaynağı da bilinmektedir. Antalya'ya dönüşünün öyküsünü babasına anlatan Korkud şunları yazıyordu:

“Sevgili mahdumunuz bu ülkenin yolunu tutunca, haber Rodos'a ulaştı. Bunun üzerine kendi gemileriyle orada hazır bulunan diğerlerini denize indirdiler ve onları sevgili mahdumunuzu aramaya gönderdiler. Bununla birlikte bunu dikkate almadık ve (...) durmadık: Cenab-ı Hak hizmetkârlarını kâfirlere yeğledi (...) ve bu yönde cabucak ilerleyerek, (...) kâfirlerin bayrağıyla karşılaşmadan evimize ulaştık”.⁵

Korkud'un anlatısı elbette ki olduğu gibi kabul edilemez, çünkü tarikat arşivlerinin hiçbir yerinde tarikat liderinin bu tür bir girişiminin izine rastlamadım. Şurası da gerçek ki, eğer benzer bir tasarı olsaydı, harekâtın başarısızlığa uğraması halinde onun sözünü etmeden geçebilirdi, bilhassa Mısır donanmasına karşı özellikle başarılı çıkışını haklı gösterebilseydi. Ayrıca Osmanlı, Mısır ve Avrupalı kaynaklar tarafından doğrulanan bu zafer tarikatın arşivlerinde de gözükmemektedir. Korkud'un yorumuna da belirli ölçüde güvenmek anlamsız sayılmaz. Aimeric d'Amboise'in Venedik düküne açıkladığına göre 1510 yazında oluşturulan birliğin esas görevi Memluk donanmasına saldırmaktı.⁶ Donanmanın varlığından haberdar olduğuna göre Kilikya kıyılarına kimi taşıdığını da bilmesi olası değil miydi? Şövalyeler Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Mısır'daki olayları da yakından izliyorlardı. Korkud'un ele geçirilişle birlikte Cem'in ellerinde bulunmasının bir zamanlar kendilerine sağlamış olduğu güce yeniden kavuşma düşüncesinin onları çekmiş olması mümkündür.

Olanaklarının azlığı nedeniyle, bu oynayabileceği en iyi kartlardan biriydi. Osmanlı devleti de bunun bilincindeydi, I. Selim'in tahta çıkışı sırasındaki Osmanlı donanmasının hareketleri bunu kanıtlayabilir. Zaten, Korkud da, 1511 kışının sonunda Manisa sancağının Selim'e verilmesine karşı çıkar-

3 Saadeddin II, s. 132.

4 Bkz. Uğur, s. 155.

5 Uzunçarşılı'nın faksimilesini sağladığı TKS E 6684 no'lu dosyadan alınmış belge (“Sultan Korkud”, levha No.3): *muhibbinüz bu diyâra ‘azîmet ediccek Rôdôsa haber varub kendülerün ve anda bâzır bulınan gayrungemilerin donadub muhibbinüz talebine gön-dermişler-imiş. Ma’buzâ biz bunlardan gâfil-idük li-llâh el hamd ve-l-minnet tavakkuf etme yüb küfereden hüddâm All’ah takdîm edüb isti’câl-la bu cânıbc revânc olındı Hakk celle ve ‘alâ ‘azza ismühünün lütfi ve ‘inâyeti-ile ve Hazret-i Hüdâvendigâr ballada Al-lahu mülkühünün makbûl ve müstecâb dı’s’âları berckâtinde veli himmetler ile kâfir-ler’amâresine mülâkat olunmadın gclüb mckânımuza vusûl bulduk* (11. 4 - 8).

6 Yukarıda sözü edilen mektupta (Sanudo XI 570 sq.).

ken, Mısır'a mı yoksa Rodos'a mı gitmesi gerektiğini sorarken, bunu etkili bir şantaj aracı olarak kullanmıştı: Sonunda kendisi Manisa'ya gitti ve orada kalmayı başardı.⁷ Hatta 1513 yılının Ocak ayında Bursa'da Korkud'un St. Pierre şatosuna sığındığına dair söylentiler dolaştı.⁸ Böyle bir olay söz konusu değildi ve hiçbir zaman da tarikat liderinin rehinesi olmadı.

Başka olanaklar da vardı, çünkü Osmanlı ailesinin Rodos'ta ikamet eden üyeleri bulunuyordu: Cem'in oğlu ile ailesinin gereksinimleri tarikat liderinin hesabından karşılanıyordu.⁹ Bazen Murad, bazen de babası gibi Cem diye adlandırılan¹⁰ bu kişinin hangi tarihte şövalyelerin yanına yerleştiği bilinmiyor ama, bu 1501 Ağustos'undan sonra olmalı. Gerçekten, de, o tarihte toplanan genel rahip meclisinde bu kişi söz konusu edilmedi, oysa 1504 yılındaki toplantı sırasında onun gereksinimleri için düzenlemeler yapıldı, önlemler alındı. Cem'in oğlunun Rodos'a gelişi acaba kız kardeşlerinin çoğunun 1503 yılında II. Bayezid'e gönderilmesiyle bağlantılı olabilir mi?¹¹

1503 yılından kaldığı sanılan bir metinde, şövalyelerin eski tutuklusu olan Ebu Bekir Darani adlı bir kişi, şövalyelerin İstanbul'u ele geçirebilmek için Cem'in oğlundan yararlanmayı düşündüklerini yazıyor.¹² Oysa, 1503 - 1522 yılları arasında tarikat liderinin benzer tasarısına rastlanmıyor. Zaten, bu Osmanlı evladın, bilinmeyen bir tarihte Hristiyanlığı kabulüyle, bu düşüncenin gerçekleşmesi zorlaştırılmıştı.¹³ Bununla birlikte, eğer bu işte bir çıkar görmeseler şövalyeler onun bakımını üstlenmezlerdi. Gerçekte, ne olursa olsun, tarikatın askeri olanaklarıyla doğrudan bağlantılı olarak bu kişiden yararlanmaları düşünülemese de, Osmanlıların düşmanlarıyla işbirliği yaparak, Anadolu yangınına alevlendirmek için onun adından faydalanılabiliirdi.

*

Osmanlılarla Safeviler arasındaki açık çatışmanın I. Selim döneminde birden ortaya çıkivermesi, tarikatın kendi hesabına ve papanın yararına, bir

7 Bkz. Uzunçarşılı, "Sultan Korkud", s. 563.

8 Bkz. Sanudo XVI 44.

9 1504 (AOM 28459r) ve 1513 yıllarındaki (AOM 2852v) genel rahip meclislerinin kararlarına uygun olarak.

10 Bkz. Thuasne, s. 387 - 390; Ertaylan, s. 239 - 246. Adı her ne olursa olsun, Ertaylan'ın varsayımına göre, hiç kuşku yok ki Cem'in torunu değil oğluydu. Gerçekten de Avrupa ve Osmanlı kaynakları bu noktada anlaşmaktadır. Bkz. Örneğin Süleyman'ın "Günlüğü", Feridun, s. 539. Vezir Ahmed Paşa "Cem'in oğlu diye adlandırılan" kişiden söz ederken, aldatmayan siyasal bir dil kullanıyordu (bkz. ek no 25).

11 Bkz. Thuasne, s. 389.

12 Bkz. Uzunçarşılı, "Rodos şövalyeleri Hakkında", s. 352 ve ek no 31.

13 Olay, 1522 yılında Cem oğlu adına olan *kâfir* diye çağırılan Ahmed Paşa'nın sözleriyle yeterince açıklağa kavuşturulmuştur.

zamanlar düşünülmüş olan eski karışıklık siyasetinin yeniden uygulanmasına imkân verdi. Ama, 1501 yılında Pierre d'Aubusson'un niyet aşamasını geçip geçmediği bilinmese de, 1514 yılından başlayarak Şah İsmail ile tarikat lideri Del Carretto arasındaki bağlantılarla ilgili olarak belgelere dayanan izler bulunuyor.¹⁴ İki hükümdara aracılık yapan kişi, Karaman'da oturan Ali adında biriydi. Her biri bu kişiyi kendi adamı olarak tanıttığı için, bir karışıklık meydana geldi.¹⁵ Oysa, Osmanlı uyruklu olan Ali hiç kuşkusuz imparatorluk içinde belirli bir rahatlıkla bir yerden bir yere gidebilirdi. Onun tek aracı olması da mümkün görünüyor. Başlangıçta tarikat liderinin mi emrindeydi yoksa şahın mı? Başka bir deyişle, ilk adımları atan birincisi miydi yoksa ikincisi miydi? Öyle sanıyorum ki bunu Del Carretto'ya mal etmek yerinde olur. Gerçekten de, Ali Bey, Safevilerin Osmanlılar karşısında bozguna uğradıkları Çaldıran Savaşı'ndan (23 Ağustos 1514) çok önce Rodos'ta bulunuyordu: 10 Nisan 1514 tarihinde, tarikat lideri, başına dert açılmaması için ona bir pasaport veriyordu. *Aly de Caramania turco nostro particolare servitore quale va in Caramania et deve tornare a Rhodo per nostre facende* [Karaman'a giden ve işlerimiz nedeniyle Rodos'a geri dönmesi gereken özel hizmetlimiz Türk Karamanlı Ali].¹⁶ Tarikat liderinin kararlarında genellikle görülen belirsiz bir ifade. Ama olayların devamı göz önüne alınınca, daha o dönemde Ali'nin padişahın doğudaki düşmanıya bağlantı kurmakla görevlendirilmiş olduğu düşünülebilir.

Öyle ya da böyle 1515 Mayıs'ında Çaldıran yeniğinin Rodos'ta bir temsilcisi bulunuyordu ve bu kişi de, gizli görüşmelerden sonra, ayın 31'inde adadan ayrıldı. Onun anlattıklarını dinledikten sonra, Şah İsmail 1 Ekim 1515 tarihinde, tarikat liderine Tebriz'den bir mektup yazdı. Ona iyi duyularından, Osmanlılara karşı yeniden savaşma niyetinden ve Cem'in oğlu-

14 Bir zamanlar Rossi tarafından incelenen ("Relazioni"), sorun daha sonraları J.-L. Bacqué - Grammont (*Les Ottomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 140 - 145) tarafından da yeniden de alınmıştı. Araştırmaları, göndermeler yaptığım bu iki yazarın yararlanmış olduğu belgeleri yararlı şekilde artırmaya olanak vermedi. Onların incelenmelerine ekleyebildiğim birkaç tamamlayıcı bilgi not halinde belirtilmiştir.

15 Rossi'nin yazdığına göre ("Relazioni", s. 353) Şah İsmail'in elçisi Rodos'a 1515 Mayıs'ında *aiutato dal nominato Ali* ulaştı. Ama, elçinin ülkesine dönüşünde Safevi hükümdarının 1 Ekim 1515 tarihli mektubu açıkça şöyle demektedir: *Lo honorato servitor mio alibei è venuto a la mia porta* (Sanudo XXII 355). İki Ali Bey'in var olduğunu düşünmek oldukça kanışık görünüyör. Tarikat arşivlerinde korunan ve bu diplomatik ilişkilerden söz eden tek metne gelince (AOM 82150r, zaten Rossi de bundan söz eder, s. 353 No.2), *nuntius qui venit ab Schac Ismaele sophionorum imperatore*'nin adını vermiyor.

16 AOM 403259r.

nu elde etme dileğinden söz ediyordu. Şahın Cem'in oğlunu ele geçirmek-
teki yararı her ne olursa olsun,¹⁷ tarikatın bu kişiden ayrılmaya kesinlikle ni-
yeti yoktu ve herhangi bir şey yapmadı. Ama, ikinci derecedeki bir olgu on-
dan nasıl yararlandığının daha iyi anlaşılmasına yardım eder: Osmanlı şehza-
desini kendi topraklarında barındırarak,¹⁸ tarikat lideri padişah üzerinde var-
sayıma dayalı bir baskı unsuru oluşturmakla övünüyordu. Ayrıca, bu yoldan
gelecekteki müttetikini Osmanlıların dikkatini Kilikya kıyılarından uzağa
çekmeye özendirecek anlaşma önerilerine daha büyük bir değer veriyordu.

Ayrıca, 1514-1515 yıllarında, diplomatik ilişkiler kurarken, tarikat yal-
nızca kendi hesabına hareket etmiyordu, çünkü 1515 Temmuz'unda Şah
İsmail'in papaya ulaşan bir mektubu, bu mektubun mayıs ayında Ro-
dos'tan geçerek gelmiş olduğunu mantıklı şekilde düşündürüyordu. Bu
mektup, Sanudo tarafından, papaya verilen bir cevap gibi sunulduğu için,
J.-L. Bacqué-Grammont da şu olası varsayımı ileri sürüyor: Ali, Papalık
devleti ile Tebriz arasındaki yazışmaları yerine ulaştırmakla görevliydi.
Böylece Papa X. Léon'un Haçlı seferi tasarıları¹⁹ St. Jean şövalyelerine bir
zamanlar yine kendisine ait olan aracılık görevini yeniden veriyordu; bu
kez Osmanlılarla değil, onun düşmanı olan Safevilerle.

Bu görüşmelerin, pazarlıkların devamı hakkında sadece kesin olmayan
bazı bilgiler var. Bununla birlikte, bu bilgiler Şah İsmail ile şövalyeler ara-

17 Osmanlı Sarayı'nın düşmanları Cem'in oğluyla ilgilenmek için onun Rodos'a gelmesini
beklememişlerdi. Topkapı Sarayı'nın arşivlerinde korunan TKS E 6071/27 kod numara-
lı ve Yusuf adında biri tarafından Şehzade Selim'in Trabzon'da görevli bulunduğu sı-
rada kaleme alınmış bir rapor bulunmaktadır (1487 - 1511): Bkz. Tarsel, *II Bayezid*,
s. 264 No.33). Bu raporda "yukan ülkeler"den, yani Azerbeycan ve İran platosundan
belli sayıdaki beylerin hareketlerinden, tutumlarından söz edilmektedir (Bkz. Bacqué
Grammont, *Les Ottomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 36 No.52). Orada şunlar okun-
maktadır: *Ve bundan akdem Araba adam ırsal edüb Cemün oğlın iltimas etmişler kim
cemî Rumun kapısı halkı ana muhibb ü müribb dūr gördükleri vakt bize düşerler deyî
ma'lum olına*. Ne yazık ki bu belgenin yeniden yayımlanmış bir nüshası elimde yok ama,
yalnızca aceleyle çıkarılmış bir sureti var, bunu M. Bacqué - Grammont'a ve hatta bun-
dan yararlanmak isteyecek herhangi bir kimseye vermeyi daha usa uygun buldum. Her
ne olursa olsun bu metin daha 1503 yılından önce imparatorluğun Doğulu düşmanla-
rının Cem'in oğluyla ilgilendiklerini kanıtıyor. Yusuf'a göre (bu kişinin adı gerçek bir
siyasal değer taşıyor): 1481 bunalımı uzun süre devam edecek izler bırakmıştı.

18 Şah İsmail'in tarikat liderine yazmış olduğu 1 Ekim 1515 tarihli mektup, Cem'in oğlu-
nun Rodos'ta bulunuşunu bu sonuncunun muhatabına işaret etmiş olduğunu açıkça
göstereyor: *Ancora ho inteso come haveti in vestro poter el figliolo de Zem soltan; e si fosse
honesto la mia dimanda, non fosse molesta a la vostra signoria, io ve lo dimanderia per
buono rispetto, et spero lui in questa bande seria ben reputato et ben visto* (Sanudo XXII
355).

19 X. Léon'un Osmanlı karşıtı siyaseti hakkında, bkz. Setton III, s. 142 - 197.

sındaki ilişkilerin sonuna kadar süregeldiğini açıklamaya olanak sağlıyor. İşte bu şekilde *Liber bullarum* 18 Haziran 1517 tarihinde, “İran’la ticaret yapan” Joannes Chanascitis’e verilmiş olan bir pasaportu saklamaktadır. Chanascitis bir süre Rodos’ta kalmış, hizmetinde bulunduğu tarikat lideri tarafından kabul edilmiş, ticaret yapmak için ve *per cose a noi importante* [bizim için önemli olan nedenler yüzünden] başka diyarlara gitmişti.²⁰ Bosio’ya göre, Safevi bir elçi de 2 Mayıs 1521 tarihinde, *per segreti maneggi et intelligenze che frà loro passavano* [aralarında geçen entrikalar], Rodos’a gelmişti. Tarikat lideri Del Carretto’nun öldüğünü öğrenince de, Cem’in oğlunu Ferraclon’da ziyaret etmişti, *havendone expresse commandamento dal Sofi suo signore*.²¹ Her ne olursa olsun, bu gizli pazarlıklar uygulamada bir sonuca ulaşmadı. Bunun aksine, eğer haberi olsaydı padişahı huzursuz ederdi. Ama hiçbir şey durumun bu şekilde gerçekleştiğini göstermiyor.

*

Osmanlıların hanedan mücadelelerine karışmayı düşünerek ya da Safevilerle bir karşı ittifak görüşmeleri sürdürerek, St. Jean tarikatı geleneksel bir siyasal tercih yapıyordu ama bunun gerçek değeri çok fazla değildi. Oynanması güç bu iki kart tarikat liderlerine olsa olsa Osmanlılarla yapacağı olası görüşmelerde daha önemli bir ağırlık sağlayabilirdi. I. Selim’in Mısır siyaseti şövalyeler açısından çok daha ağır sonuçlar taşıyordu.

Bu kolayca anlaşılabilir, çünkü Rodos Memluk devletiyle Osmanlı devletinin rekabetinden ya da en azından birlikte var oluşlarından yarar sağlıyordu. Osmanlı devletinin yararına meydana gelecek bir birleşme tarikatı ancak kaygılandırabilirdi, özellikle de eğer gidiş ve dönüşte, Oniki Ada’nın yakınından düzenli olarak geçecek önemli bir Osmanlı donanmasının oluşumuna neden olacaksa.

Gerçekten de, son on beş yıl içinde, tarikat ile Memlukların ilişkilerinin mükemmel olduğu söylenemezdi. Suriye ve Mısır kıyılarının yakınında etkinliğini sürdüren Rodos akıncılığı elbette ki Memlukların hoşuna gitmiyordu.²² 1500 Nisan’ında aniden bir bunalım belirivermişti: Domenicus Centurione’nin kereste ile melas yüklü ve çok sayıda Şövalye –resmi olarak onları Rodos’u kasıp kavuran vebadan uzaklaştırmak ve güvenlik önlemi olarak– taşıyan gemisi, bir Türk gemisine karşı talihsiz bir çatışmaya girdikten sonra izin belgesiyle İskenderiye limanına ulaşmıştı. Oysa yerel yetkililer gemiye el koymuş ve denizcilerle şövalyeleri tutuklamışlardı. Pierre d’Aubusson itiraz etmek için hemen İskenderiye “amirali” nezdinde Mem-

20 AOM 406222r^f-v^o.

21 Bosio II, s. 519. Bosio genellikle yeterli bilgiye sahip ama, tarikatın arşivinde bu olayların izine rastlayamadım.

22 Bkz. yukarıda, s. 287 ve devamı.

luk sultanına ve çevirmeni Tanrıverdi'ye yazmıştı.²³ Tanrıverdi'ye yazdığı mektupta özellikle bundan böyle Rodoslu tüccarların yeniden Mısır'a gitmekten çekindiklerini bildiriyordu. Bu olayın sonucunun ne olduğu bilinmiyor, ticaret de aynı düzen içinde sürdü. Ayrıca 1506 yılında Tanrıverdi'nin Venedik'e elçi olarak giderken Rodos'a uğradığı görüldü.²⁴

Bununla birlikte, Osmanlı-Memluk ilişkilerinin gelişmesi karşısında şövalyeler kaygılanacak başka konular seziyorlardı. Gerçekten de Portekizlilerin Kızıldeniz'deki yayılmaları, ilerlemeleri sonucunda II. Bayezid'in, bir Memluk donanması oluşturmak için Kahire'deki dindashlarına maddi bir yardım ve teknik bir destek sağladığı biliniyor. Sanudo'nun *Diarii*'lerinin çok sayıdaki değinmeleri bu hareketlerin gözlemcilerin dikkatinden kaçmadığını gösteriyor.²⁵ İşte tam o sırada, Korkud'u Antalya'ya geri getirmiş olan Memluk donanması İskenderun Körfezi'nde kereste ikmali yaparken, 22 Ağustos 1510 tarihinde şövalyelerin bir birliği tarafından saldırıya uğramıştı. Tarikat liderinin Venedik düküne yazmış olduğu 1 Eylül tarihli bir mektup, bunun tarikat tarafından tasarlanmış askeri bir eylem olduğunu doğruluyor. Öyleyse şunu da önemle belirtmek gerekir ki, bu saldırı yalnızca "sınırların" dışında meydana gelmekle kalmıyor, aynı zamanda da Osmanlı değil ama, bir Memluk kıyısının açığında gerçekleşiyordu. Bu durumda Osmanlı devletine karşı bir *casus belli* [savaş nedeni] durumu olamazdı.

Eyleminin nedenlerine gelince, Aimeric d'Amboise onları şu sözlerle ifade ediyordu:

"Bu son yıllarda, Suriye ve Mısır sultanı tüm dikkatini ve tüm gücünü büyük bir gayretle bir deniz filosu oluşturmaya ve hazırlamaya adanmıştı. Öyle ki İskenderun Körfezi'nden İskenderiye'ye, kaç yılda olursa olsun, adı geçen donanmayı büyütme için kereste getirtilebilecekti. Amacı bizim Akdeniz'imizde yaşayan Hristiyanlara zarar vermek, aynı zamanda da Portekiz

23 Bkz. Sanudo III 477; AOM 7813h^o-133r^o.

24 Bkz. Wict, *L'Egypte arabe*, G. Hannotaux, IV. cilt, *Histoire de la nation égyptienne*, Paris, s. d. s. 619; Sanudo VI 416; Heyd II, s. 490, 493, 494, 537; Schefcr, *Voyage d'Outremer*, s. L I. Mısırlıların o dönemdeki ruh hali için, bkz. İbn İyas'ın kısa tanıtım yazısı (*Journal I*, s. 87): "Çevirmen Taghriberdi, Avrupalıların, Müslüman tüccarların malların yağmalamak amacıyla kıyılarda çoğalan baskınlarına itiraz eden Patrik'in mektuplarını beraberinde götürerek Avrupa'ya hareket etti".

25 Bkz. Sanudo VII 168, 181 sq., 630; X 869; XI 620 v.s. 1 Eylül 1510 tarihinde dük yazdığı bir mektupta tarikat lideri Aimeric d'Amboise ise şöyle diyordu: *Diu est, Sultanus ipse alexandrinum quendam virum sagacem et expertum Constantinopolim misit, qui a turcarum tyranno honorificentissime acceptus, complures navis navali supellectili replevit, ut Alexandriae futuram et augmentatam classem praemitteret* (Sanudo XI 572).

güçlerini kovabilmek için Kızıldeniz’de gemiler inşa ettirmektir. Bu koşullarda, bu tahta nakliyatının kötü sonuçlar doğurarak tüm Hristiyanlık için tehlikeli olacağını ve düşman donanmanın yıldan yıla büyüüp gelişmesine olanak sağlayacağını deneyimlerimizle bildiğimiz için, kendi olanaklarımız ölçüsünde, başlayacağı belli olan yangını önlemeye ve ateşi daha başlangıcında söndürmeye karar verdik.”

İşte bu nedenle, çok sayıda tutsağın ele geçirilmiş olduğu bir zaferden sonra,

“Söz konusu keresteyi yüklemek üzere padişahın kolayca başka gemiler göndermesini önlemek için, bizimkiler kıyıda hazır buldukları tüm malzemeyi gemilere yükleyip Rodos’a getiriyorlar. Bu kayıpların padişahı yüreğinden vura-
cağını ve beş yılda güçlkle oluşturduğu ve her türlü silahla donattığı bu donanmayı bir savaş gününde kaybedince deniz seferlerini aklından çıkaracağım umut ediyoruz.”²⁶

Biraz uzun olan bu alıntı tarikat liderinin siyasal hesabını iyice açıkladığı ölçüde aktarılmayı hak ediyordu. Tehlikede olan, Rodos’un Doğu Akdeniz’deki rolü ve yeri. Osmanlılarla Memluklar anlaştıklarından ve birbirlerini desteklediklerinden beri, elbette tarikat büyük bir askeri tehlikeyle karşı karşıyaydı, şu anda olmasa da, en azından orta vadede. Şimdilik, Kızıldeniz’de bir Memluk donanmasının oluşturulmasının Aimeric d’Amboise’a gerçekten tehdit edici gelip gelmediği sorulabilir. Ama Kahire hükümdarının gerçek niyetleri hakkında kuşkulandığının ötesinde, başka bir kaygı belirliyor mektubunda: Eğer Mısırlıların kendi gemileriyle gelip kereste temin etmekten vazgeçmelerini diliyorsa, bunun gelecekte Rodoslulara ayrılmış bir ticaret olduğunu düşünmesinden değil miydi? Osmanlı-Memluk yakınlaşması ve bir Mısır donanmasının

26 Düke yazılmış olan 1 Eylül tarihli mektup (Sanudo XI 570 sq.): *Cum superioribus annis, Syriae et Aegypti Sultanus, summa cum diligentia, omnem curam et vires suas in fabricanda et maritima classe comparanda adhibuerit, ut qualibet anno ex sinu Jaciae ligna Alexandriam conduceret pro dicta classe amplianda, tam ut Christianos, hoc mediterraneum Mare incolentes, vexaret, quam ut navigia in Mari Erythraeo, pro propulsanda Portugallensium vi, erigeret; et cum, ipsa experientia, nos didicerimus huiusmodi lignorum vecturam toti christianitati periculosam fore et ad malos fines tendere, et de anno in annum hostium classem augeri, consilium esse duximus, futuro incendio quantum possumus obviare, et ignem in suo principio extinguere (...)* Et, ne facile Sultanus alias naves pro praefatis lignis destinaret, nostri totam materiam, quam eadem ad litora paratam invenerunt, navibus imposuerunt, et Rhodum conducunt. Speramus, sultanus usque ad cor hanc suam jacturam sentiet, et a maritimis expeditionibus mentem removebit, cum unius diei proelio classem, omni armorum genere munitam et per quinque annos vix comparatam amisericit.

oluşturulması tarikat liderlerinin, uyruklarının ve onun koruması altındaki kilerin, tarikatın Oniki Ada'daki varlığının haklı çıkarılmasına yardımcı olan ticari aracılık rolünü ellerinden böylece alabilirdi.²⁷

Oysa, 22 Ağustos 1511 savaşı Kansu Gavri'nin düşüncesinde kaygıdan çok öfke yarattı. Bu her zamanki Rodos korsanlığının uygulamasına eklenen bir halkaydı. Fransa Kralı XII. Louis'ye yazdığı bir mektupta, Memluk sultanı Fransız tüccar ve din adamlarına karşı misilleme önlemleri alacağını bildirirken açık açık karşı çıkıyordu. Ayrıca, kralın konsolosunun ısrarları karşısında ve bir Fransız elçisinin bekleyişi içinde Rodos'u ele geçirmek ve mahvetmek üzere *lo signor de Grezia* (II. Bayezid) ile yapılmış bir anlaşmayı uygulamaya koymaktan vazgeçmeyeceğini belirtiyordu.²⁸ Fransız elçisi iki tarafı uzlaştırmayı başaramadı.²⁹ 1513 Kasım'ında tarikatın iyi niyetini belirten bir davranış göstermesi için Rodoslu tüccarların yaptığı baskılar elbette bu çerçeve içinde açıklığa kavuşur. Bu tüccarlara göre, Memluklar uğradıkları zararları bağışlamayı kabul etmişlerdi. Diğer yandan, tarikat lideri de, belki de I. Selim'in tahta çıkışı nedeniyle, gerçekten de iyi niyetli görünmeyi kabul etti.³⁰

*

Osmanlılarla Safevilerin güç ilişkilerinde meydana gelen gelişme Memlukların durumunu değiştirmekte gecikmedi. I. Selim'in Çaldıran'da kazandığı zaferin 1514 Ağustos'unun sonunda ulaşan haberi, Kansu Gavri'yi kaygılandırmışa benziyordu. O zamana kadar Şah İsmail'e son derece düşmanca davranan Gavri, tehlikeli iki düşmanını barıştırma isteğinin egemen olduğu tarafsız ve dikkatli bir siyaset izlemeye başladı. 1514-1515 yıllarında, tampon görevi yapan Dulkadiroğulları beyliğine yapılan Osmanlı müdahaleleri tarafsız, ama davranışlarını gitgide büyüyen bir

27 Memluk sultanının Fransa kralı XII Louis'ye yazmış olduğu bir mektubun birkaç satırı bu olayın doğuşunda kereste temini konusundaki bağımsızlığını güven altına alma iradesinin önemini doğrular: *E in oltra non è occulto a vostra serenità el costume nostro di fabrichare qui, ne la nostra cità di Caiaro, et lo ligname in questa parte del nostro regno essere pucho, et nel numero de nostre provincie ve n'è una in colfo de la Giza nella quale è assai legname;; et hessendo necessità de quelle lo condure legnami, non volendo costringere nesuna nave de' christiani ad portare, come era solito nel tempo antiquo, conzo sia cosa ch'è li corsari de Rodi alcuna volta davano a l'hono molestia, et ancora li patroni medesimi facevano tradimento menando via le robbe nostre...* (Sanudo XII 625).

28 Sanudo XII 624 - 630.

29 Bu görüşmeler hakkında, bkz. Setton III, s. 24 sqq.

30 Bkz. yukarıda s. 289.

31 Önceki ifadeler için, bkz. Bacqué - Grammont, *Les Ootomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 190-209.

kuşku düşüncesi içinde sürdüren Memluklara daha da rahatsız edici görünmüş olmalıydı.³¹

Öte yandan, şövalyeler de Osmanlıların deniz seferi hazırlıklarını kaygıyla izliyorlardı. Galata tersanesinde meydana gelen yangından sonra, 1515 sonbaharında, Venedikliler önce padişahın önemli bir donanmayı gelecek mevsime kadar oluşturmamayaacağını sanmışlardı. Ama, 1516 Ocak'ından başlayarak, balyosun mektuplarının ifadesi değişiyor: 8 Ocak'ta kırk kadırgadan söz ediliyor; 30 Ocak'ta altmış; son olarak da, 1 Nisan'da *120 galie più che bastarde, 100 sotil, 40 palandarie*'den bahsediliyor. 30 Şubat'ta (şubat ayının en fazla 29 günü olabileceğine göre herhalde yazar bir tarih yanlış yapıyor, ç.n.) balyos Edirne'den yazarken, padişahın tüm akıncıları çağırdığını, bunun da önemli bir deniz seferinin hazırlanmakta olduğu anlamına geldiğini belirtiyor.³² Bu bilgilerin doğruluğundan emin olunmasa da kaygının Rodos'ta da büyük ölçüde hissedildiği fark ediliyor. 13 Aralık 1515 tarihinde, *grossa barzia, stantibus terminis novarum turcensium*'un burada saklanmasına karar verildi.³³ 15 Aralık'ta, iki şövalye Sicilya'dan buğday temin etmekle görevlendirildi ve 19'unda da, tarikat liderinin Osmanlı askeri hazırlıkları konusundaki bir açıklamasından sonra, kurul onlara altı bin duka vermeyi kabul etti.³⁴ 27 Mayıs 1516 tarihinde, padişahın bir donanmasının yola çıkma hazırlığıyla ilgili söylentiler nedeniyle, para basmak üzere zincirlerin ve eski altın sikkelerin çıkarılmasını emretti.³⁵ Bu karar belki de, bilinmeyen bir tarihte, limanda bulunan gemilerin zorunlu olarak kiralanıp görevlendirilmesiyle bağlantılıydı.³⁶ Öte yandan, o yıl için listeye alınmış iki adet akıncı izninin her zamanki kısıtlamaları içermemesi de kayda değerdir. Son olarak, 2 Haziran 1516 tarihinde, Rodos kentindeki onarım çalışmaları iki şövalyeye emanet edildi, bu işlerde ayrıklama yapılarak 7 Temmuz'da özel köleler görevlendirildi.³⁷ Batı'dan buğday satın almak için 30 Ağustos'ta birikmiş paranın harcama yasağını kaldıran kurul yine *apparatus maritimi turcenses*'ten [Türklerin deniz araçları] duyduğu kaygıyı belirtiyordu.³⁸

Tam o tarihlerde, I. Selim Memluk ordusunu Mersin'de bozguna uğratmıştı. Ama tarikat lideri Del Carretto ile Kansu Gavri birbirlerine

32 Bkz. Sanudo XXI 160, 161, 238, 251, 408, 456, 505; XXII 141, 204.

33 AOM 82171v°.

34 AOM 82173r°-174v°.

35 AOM 82190r°.

36 Bkz. 7 Haziran 1516 tarihli bu karar: *extrahatur (...) quedam summa scutorum pro satisfactione stipendiorum navium contentarum ob suspicionem armate turcensis* (AOM 82196v°).

37 AOM 82190r°, 191r°.

38 AOM 82194v°.

yaklaşmak ve birbirlerine akıl danışmak için bu anı beklemişlerdi. Hatta Rodoslular özellikle ticari sorunlarla ilgilenirmiş gibi görünseler de, Osmanlı etkinliği karşısındaki kaygılarının koşut yükselişi dostluğun bu yenden doğuşunu yeterince açıklar. Elçi sıfatıyla Kahire'ye giden Fra Diego de Lorensana'ya verilen talimatlar 29 Mayıs ve 9 Haziran 1516³⁹ tarihli-dir ama, Jaxi adında birinin, görünürde özellikle Rodoslu tutsakların serbest bırakılmasını görüşmek üzere, daha önce gönderilmiş olduğunu öğreniyoruz.⁴⁰ Oysa, 4 Ocak 1516 tarihli bir mektupta, İskenderiye'deki Venedik konsolosu böyle bir vazifeyle görevlendirilmiş bir Rodos elçisini daha önce Kahire'de görmüş olduğunu ve zaten bu kişinin sultanın bir temsilcisiyle birlikte Rodos'a geri dönmüş olduğunu belirtiyor.⁴¹ Demek ki 1515 yılının sonundan başlayarak tarikat ile Memluklar arasında diplomatik ilişkiler bulunuyordu. Jaxi başka yerde tanınmıyor ama, onun adı Avrupa'ya giderken Cem'e eşlik eden çevirmeninkini anımsatıyor. İster aynı kişi, ki bu biraz kuşkulu, isterse ailesinin bir üyesi söz konusu olsun, bu, büyük olasılıkla Türkçe ya da Arapça konuşan Rodoslu bir Rumdu. 1515 yılında tarikat liderinin görevlendirmiş olduğu kişi göreceli olarak daha aşağı düzeyden olduğuna göre, ilk adımların Rodoslular tarafından atılmış olduğu sanılabilir. Diğer yandan, uluslararası belgenin metni ile olayların devamı, onun yalnızca tutsaklar sorununu görüşüp tartışmadığını ama, Kahire'de, Lorenzana'nın tarikat lideri adına imzalamakla görevlendirildiği anlaşmanın temellerini de atmış olduğunu düşündürüyor.

Venedikli muhabirler (genellikle iyi bilgi sahibiydiler) 1516 yazının başından itibaren Rodos ile Kahire arasında gerçekleşen çok sayıdaki gidiş ve gelişten söz ederler.⁴² Bozgun ile Kansu Gavri'nin Mercidabık'taki ölümünün, 1516 Aralık'ında tarikat lideri Del Carretto tarafından onaylanan ve yeni sultan Tumanbay ile yapılan bir anlaşmanın imzalanmasını engellemediğini söylemekle yetineceğim.⁴³

Doğal olarak, anlaşmanın koşulları yalnızca ticari ilişkilerle korsanlığın engellenmesini kapsıyor. Görüşmelerin ayrıntılarına, koşullarına bakılacak olursa, başka sorunların da tartışılıp görüşülmüş olduğu düşünülebilir. Ne yazık ki, 30 Ekim 1516 ile 11 Mart 1521 tarihleri arasındaki *Libri consiliorum*'lar eksik. Venedikli bilgi aktarıcılarına göre tüm bilinenler, Memluk elçisinin yüz parça top ile Cem'in oğlunun teslim edilmesini ve zaten

39 AOM 405215v^o-216v^o ve 206r^o-v^o; 206v^o-208v^o.

40 AOM 405215v^o.

41 Sanudo XXII 180.

42 Bkz. Sanudo XXII 567; XXIII 248, 532, 595; XXIV 15, 16 - 18, 136.

43 AOM 405214sr^o-215v^o.

Memlukların hesabına olan Osmanlı karşıtı bir donanmanın hazırlanmasını istemiş olduğuydu.⁴⁴ Del Carretto'nun yanıtı ne oldu? Tumanbay'ın elçisinin gelişinden bir ya da iki hafta önce gerçekleşmiş olan bir görüşme sırasında, gelecekte pek emin görünmemişti:

“Padişahın işleri iyiye gidiyordu. Suriye’yi almıştı ve [tarikât lideri de] Memlukların bu toprağı yeniden ele geçirebileceklerini ve bir ordu oluşturmak istediklerini söylemelerine karşın, onların Kahire’de kendilerini savunabileceklerini düşünmüyordu. Padişah silahlandırılması için büyük bir donanmayı İstanbul’a yollamıştı ve [tarikât liderine] gelince, o da Rodos’ta savaşa hazır bekliyordu.”⁴⁵

Eğer 1516 Kasım'ının sonunda Del Carretto'nun çözümlemesi böyleyse, çok yakında ölüme mahkûm bir güçle neden bir anlaşma imzalıyordu? Acaba Rodoslu tüccar ve konsolosların Brullus'taki durumlarının yeniden oluşturulmasının, düzeltilmesinin, olasılıkla yeni iktidar tarafından da benimsenip destekleneceğı bir oldu bittiyi mi oluşturacaktı? Henüz önemli bir güç oluşturdukları bir dönemde yakınlaşmış olduğu Memlukları terk etmeyi mertlikle bağdaştırmıyor muydu? Tarikatın 1516 Ekim'inden, yani aralık ayında yapılmış ikinci talepten önce, Tumanbay'ın yardımına belirli sayıda topçu göndermiş olması da mümkündür.⁴⁶ Her durumda, eğer bu askeri yardım sağlandıysa, bir örneğı daha olmadı: Tarikat liderinin kendini savunmak üzere orada gereksinim duyduğu donanma gibi, Cem'in oğlu da Rodos'ta kaldı.

44 Bkz. Sanudo XXIII 595; XXIV 16 - 18.

45 *Di sier Vincenzo Capello, va capitano a Famagusta, date a Rodi a di 28 Novembrio [1516]. Come, essendo con la nave capitato de li in quelli canali, li parse andar in terra a visitar il Gran Maestro, del qual li fo fato bona ciera; e scrive colloqui auti insieme. E che le cose del Turco prosperava, havendo auta tutta la Soria; et che non tien schiavi siano par ricuperarla, ne più per difendersi al Cairo, ancora che dicono voler far exercito; et che'l Turco ha mandato a preparar grova armata a Constantinopoli; et che lui in Rodi sarà in ordine e gran fortezza, et havia mandato a tuor homeni in Franza et a Napoli, over in Sicilia. Arà unabona armata di nave et galie; sichè non teme di lui* (Sanudo XXIV 41).

46 Bu konuda, bkz. Bacqué - Grammont, *Les Ottomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 144 sqq. ve Ayalon, s. 162 No.21 2. Bağısız kaynakların (Mısır, Osmanlı ve batılı) birliğine dayanarak, J.-L. Bacqué - Grammont şu yargıya varıyor: “Ekim’den beri Matariyya’da bulunan Rodoslu 40 topçu uzmanına gelince, onların Mısır’daki varlığı kuşku götürmeyecek şekilde, İbn İlyas’ın 1517 Ocak’ının başlarında bu konuya değinmesinden çok öncedene dayanıyor, zaten bundan da asılsız bir söylenti diye bahsetmişti.” D. Ayalon sonuç çıkarmadan kaynakları belirtmekle yetiniyor. Belki de böylesi daha ihtiyatlı, çünkü şövalyelerin olaylarına değinen o dönemin tek yazarı olan İbn İlyas tam olarak şu nu da ekliyordu: “Anrı, bu yalnızca temdi olmayan bir dedikodu, bir doğrulamaya olanak sağlayacak hiçbir ciddi temel de yok” (*Journal* II, s. 132). Diğerleri, Haydar Çele-

Tarikat liderinin Mısır siyasetinin nedenleri ne olursa olsun, 1517 Ocak'ından başlayarak Kahire'yi kaybeden Memlukların çöküşü, güç dengesini şövalyelerin zararına değiştirdi. Ama Osmanlı siyasetlerinin ne ölçüde değişikliğe uğradığını saptamak güç.

1517 ilkbaharında, Osmanlıların Rodos'a karşı besledikleri kötü niyetlerle ilgili olarak Suriye, Mısır ve İstanbul'da çok söylenti dolaştı.⁴⁷ Diğer yandan, Del Carretto da ilk bakışta Osmanlı devletine karşı düşmanca bir davranış benimsemişti. Gerçekten de, 1517 Mart'ının başında, Kurdoğlu'nun yönettiği yelkenli 36 geminin karşısına bir birlik göndermekten çekinmedi. Bu, o dönemin ender görülen deniz savaşlarından birine neden oldu. Rodoslular bu savaşta harikalar yaratamadılar.⁴⁸ Kurdoğlu padişahın hizmetine çağırılmıştı ve Marmaris limanında bir ay geçiriyordu.⁴⁹ ●Öyleyse şövalyelerin askeri eyleminin onu padişahın bir görevlisi olarak kabul ettiği anlamına geldiği düşünülebilir. Bununla birlikte, hiçbir şey kesin değildi, çünkü tarikat liderinin gözünde, donanması kısa süre sonra İstanbul'dan ayrılacak olan Cafer Ağa'nınla henüz birleşmemiş olan Kurdoğlu, 1508 yılından beri haksızlıkları, zulümleriyle tanınan ve bir "savaş nedeni" durumuna olanak vermeden karşı çıkabileceği bir akıncıydı. Bunu düşünmekte haklıydı, çünkü Marmaris'ten ayrılan Kurdoğlu, şövalyelerin adası olan Sömbeki'ye doğru yelken açmıştı. Bunu yaparken o, Mısır yolundan sapıyordu: Bu durumda Rodos'ta, ünlü korsanın Osmanlılarla imzalanmış olan anlaşmaya aykırı bazı hareketlerinden çekiniliyordu. Ona karşı koyarken, şövalyeler belki de yasal bir savunma yaptıklarını düşünüyorlardı. Zaten bir sonuca da ulaşmayan bu savaştan padişahın donanmalarına karşı tarikatın düşmanlığını açıkça göstermeyi yeğlediği sonucunu çıkarmak bana tehlikeli görünüyor. Ayrıca, birkaç hafta sonra, gerçekten de

bi (Bacqué - Grammont tarafından belirtilen, s. 145 No.568) ve I. Selim (Ayalon tarafından belirtilen, İbn Tulun'da, s. 126 No. 212), yalnızca Fransızlardan söz ediyorlar. Öyleyse 1516 - 1517 yıllarında Memluklara yapılmış bir Avrupa yardımının varlığı kesin olarak kabul edilebilir; ama, eğer bu "Fransızların" Rodos'taki tarikat lideri tarafından gönderilmiş olma olasılığı varsa, bunu kesin şekilde doğrulamak zor görünüyor. Bizler gibi 1516 - 1520 arasında kalan tarikat arşivlerine ulaşamadığı için bu durumda Bosio da ne yazık ki bize yardımcı olamıyor. Zaten bu arada tarikat ile Memluklar arasında 1515 - 1516 yıllarında yapılan görüşmelerle ilgili anlatısının oldukça yanlış olduğunu da belirtelim.

47 Bkz. Sanudo XXIV 162, 349; XXV 145, 482.

48 Bkz. Bacqué - Grammont, "Présence navale", s. 11 ve 20 sqq. tüm bu olay hakkında, Sanudo'dan bilgi ediniyoruz (XXIV 154 sq., 162 - 166, 172).

49 Fransızlar için *Flischo* ya da *Fisco*.

çok daha önemli olan ve Cafer Ağa'ya teslim edilmiş bulunan donanma, yakınılacak bir olaya neden olmadan geçti.⁵⁰ 1517 yılında, tehdit altında olduklarına inansa ve topraklarını korumak için silaha sarılmaktan vazgeçme pahasına olsa bile, tarikatın ölçülü davranmayı yeğlediği kanısındayım.

Bununla birlikte, Cafer Ağa'nın geçişi tarikat liderini heyecanlandırdı, çünkü Osmanlı kapudanpaşası 13 Nisan 1517 tarihinde vardığı Sakız'dan ona bir tehdit mektubu gönderdi,⁵¹ Sanudo'da bunun bir "sureti" bulunur.⁵² Hakaret dolu ve ender sertlikteki bu metnin, aslının sadık bir çevirisini oluşturduğundan kuşku duyulabilir. Ama, mektup öyle değilse bile, genel ifade aşağı yukarı korunmuştu: (padişahın adına değil de) kendi adına konuşan Cafer Ağa uyguladığı ya da koruduğu korsanlık nedeniyle tarikat liderine sitem ediyor, iyi niyet gösterisi olarak belli sayıdaki tutsağın serbest bırakılmasını emrediyor ve kaygı verici tasarımlardan söz ediyordu.⁵³

29 Mayıs'ta papaya yazmış olduğu mektuba bakılırsa, Del Carretto bu tehditleri ciddiye almışa benziyordu. Mektupta ayrıca alışılagelmiş ve kuşkusuz artık gözleri açılmış olarak son umutları olan bir Haçlı seferi çağırısı yapıyordu, bu adeta bir imdat talebiydi; harekete geçme zamanı gelmişti:

"Çünkü Türklerin zorba hükümdarı bundan önceki savaşlarda yitirdiği deneyimli ordudan yoksun. Bir zamanlar Anadolu'da yer alan garnizonlarını Sudan toprağında barındırmak ve elinde kalan savaşa yetenekli birlikleri de beraberinde götürmek zorunda. Diğer yandan, Türk komşularımızın ve söz konusu zorbanın uyruklarının dediğine göre, Perslerin kralı, Süfi, güçlü bir orduyla Türk toprağına girmiş: Bunun sonucunda da padişah Halep'e gitmek üzere Kahire'den ayrılmış ve Türklerin imparatorluğunu yöneten tüm paşalar da bulabildikleri bütün Türkleri silahlandırıp Halep'e gönderiyor ve kendileri de Süfi'ye karşı yürüyorlarmış. Son olarak da, önceki kayıplar ve donanmanın silahlandırılması, Asya'da olduğu kadar Avrupa'da da Türk bölgelerini cengâverlerinden yoksun bırakmış. Bu durumda, böylesi bir işe girişmek için fırsatı kaçırmamak gerekir. Ayrıca padişahın Avrupa'da yaşayan Hristiyan uyrukları, Hristiyan ordularını yeniden görmekten başka bir şey arzulamıyorlar (...) Özellikle (...), söz konusu padişahın işlerini yoluna koyup güçlendikten sonra ken-

311

50 Cafer Ağa'nın donanması 26 Mart 1517 tarihinde İstanbul'dan deniz aldı (bkz. Bacqué - Grammont, "Présence navale", s. 15 ve N.62), 13 Nisan'da Sakız önlerinde belirdi ve 6 Mayıs'ta da Rodos açıklarından geçti (Sanudo XXIV 437).

51 Bkz. Sanudo XXIV 437.

52 Sanudo XXIV 440 sq.

53 *Habiano speranza, quando [mio signor] intenderà li toi latrocinii, comanderà a me, suo schiavo, che a te et altri, come te cani et figli de cani, che io de la loro grassa habbi a spalmare lemie galere; et infino li ultimi termini de Franza io exaltarò la spada deli musulmani, et tagliarò la testa a tutti quelli che non vorano pagar tributi a Sellim* (Sanudo XXIV 441).

diliğinden Hristiyanları istila etmesini, ele geçirmesini beklememeliyiz. (...) Savaşa iyi hazırlanmış bizler, papa hazretlerinin kutsamasıyla, kâfirlerin yenilgisiyle Hristiyan ününü yüceltmeyi umut ederken, bu donanmanın gelmesini bekliyoruz (...). Bu donanmanın dönüşünde, söz konusu padişahın toprağını istila edeceğine kesin gözüyle bakıyoruz. Bu nedenle masrafı tarafımızdan karşılanarak silahlandırılmış çok sayıdaki geminin Sicilya'dan buğday ve sair erzak getirmesini emrettik. Davet ettiğimiz saygıdeğer din adamlarını [şövalyeleri] deniz ötesine göndermeye, bizlere karşı olan görevlerinden hiçbirini bizden esirgememeye ve tüm din adamlarının gerekli ödemeleri ortak hazineye yapmalarını emretmeye tenezzül etmesi için papa hazretlerine yakarıyoruz.”⁵⁴

Demek ki şövalyelerin bahaneleri, istekleri asla değişmiyordu. Savaş yanlısı heyecanlılıklarına gelince, her zamanki gibi Batı prenslerinin kuşuklu eylem isteğinin bir yansımasıydı. Del Carretto'nun mektubunun en açık, kolay anlaşılır tarafı, olağandışı savunma önlemleri alması ve sonbahardaki bu saldırıdan gerçekten çekinmesiydi. Cafer Ağa'nın mektubuna verdiği yanıt bilinmemekle birlikte, bunu ciddiye aldığı düşünülebilir, çünkü 1517'nin Eylül ayında ateşkes yenilendi ve İstanbul'a dönen Osmanlı donanmasının geçişi nedeniyle karşılıklı olarak dostça gönderilen nezaket ifadelerine tanık olundu.⁵⁵

Kuşku aynı canlılıkla sürüyordu.⁵⁶ İlerideki yıllarda önemli deniz hazırlıkları İstanbul'da sürdü. Tarikat uyanık davranmakta kararlıydı; 1517 Mayıs'ında⁵⁷ Fransa kralının ve 1518 yılında da papa ile Fransa ve İspanya krallarının yardımını talep etti.⁵⁸ Bu anlamda 1520 ve 1522 yıllarında⁵⁹ Roma'da yeni elçilikler kaydedilir. Bu arada, 1521-1522 yıllarında⁶⁰ yeni tarikat lideri Philippe Villiers de l'Isle-Adam tarafından I. François'ya sunulmuş yardım talepleri de bulunmaktadır.

Fransa kralı somut bir destek sağlayan tek kişi oldu. 1518 yılında Rodos'a Chanoy ile Prégent de Bidoulx'yu yolladı, 1520'de de Chanoy'yı oldukça hatırı sayılır bir donanma eşliğinde yeniden gönderdi.⁶¹ Ama,

54 Sanudo XXIV 437'de yer alan metin.

55 Bkz. Sanudo XXV 58 (Rodos'ta bulunan Venedik konsolos yardımcısının 20 Eylül 1517 tarihli mektubu): *Vener passato, che fù a di 18 del presente, passà del Canale del lungo* [Lango, yani Kos], *mostrorono a quella isola grandissimo amor, salutandoli con forza de artilarie. Quelli de li li hanno fato bon presente...*

56 *Tamen nui con tutto questo non se fidamo dil fato loro, ma stemo benissimo in ordine de ogni cosa, e con bene vardie più che mai* (Ibid.).

57 Bkz. La Roncière III, s. 149.

58 Bkz. Sanudo XXV 540.

59 Bkz. Sanudo XXVII 603, 618, 621; XXXIII 350; Guglielmotti, s. 168 - 172.

60 Bkz. Charrière I, s. CXXXI - CXXXIII, 85 sq.

61 La Roncière III, s. 149 sqq.; Ursu, s. 18 sq. Hem kralın hizmetkârı hem de tarikat üye-

1521 yılından başlayarak, V. Karl (Şarlken) ile savaşa giren kral, Doğu Akdeniz'deki bu deniz seferlerine bir son verdi.⁶²

Fransız donanmalarının görevi tarikatın adalarını korumaktı, ama o sırada bir tehdit söz konusu olmayınca, kralın denizcileri Osmanlılara karşı akıncılığa giriştiler.⁶³ Siyasal bir güç olarak, tarikatın bu faaliyetlerde etkin bir rol oynamış olduğu sanılmamaktadır. Ayrıca 1520 Ekim'inde Chanoy'nun Beyrut'ta giriştiği felaketle sonuçlanan sefere katılmamış olması da karakteristiktir. Ne var ki Fransızlara gösterilen kabul ve Prégent'in şövalyeler arasındaki durumu tarikatın da bir ölçüde sorumlu bulunduğunu ve bunun bilincinde olduğunu doğrulamaya yeter. Ama, seçme hakkı var mıydı? Elimizdeki kaynaklar Rodos'ta ne dereceye kadar ihtiyatlı davranılmaya çalışıldığını saptamaya olanak vermiyor.

*

1520 yılında Rodos'a karşı ilk Osmanlı tasarılarının terk edilişi, sonra da aynı yılın 22 Eylül'ünde I. Selim'in ölümü, şövalyelerde müdahale isteğini yeniden uyandırmış olabilir. Tam zamanında gerçekleştirilen Beyrut seferi gibi bir olay eğer genel bir Haçlı seferi çerçevesi içinde yer almıyorsa hiçbir yarar taşımıyordu. Buna karşılık, Osmanlılarda tahta çıkışlar sırasında sık sık görülen dalgalanmalara güvenilebilirdi, ayrıca genç Süleyman da Hristiyanlar tarafından çok az tanınıyordu. Tarikatın yeni padişahın gözünü korkutmayı ve dikkatini Rodos'tan uzaklaştırmayı denemiş olması hiç de şaşırtıcı değildir. Bunun için denenmiş iki çareye başvurdu: İmparatorluğun iç işlerine müdahale ve karışıklık ittifakı.

Tahta geçmek için kavgaya edecek erkek kardeşi bulunmayan Süleyman'ın, öncülleri gibi kaygılanacağı hanedan sorunları yoktu. İsyan, henüz tümüyle egemenlik altına alınmamış Arap eyaletlerinden yükseldi. 1517-1518 yıllarında Selim Suriye'den Sina'ya kadar uzanan bir toprağı 1517 Şubat'ında yeniden birleştiği Memluklu Canberdi Gazali'ye emanet etmişti. Gazali, kişisel bir orduya da sahip olduğu için aynı zamanda büyük bir yetkiye de sahipti. Yeni efendisine olan bağlılığının gerçekliği ne olursa olsun, I. Selim'in ölümüyle iktidarını yerleştirme fırsatını yakaladığını düşündü ve Osmanlı gücüne karşı silahlı bir isyanın başını çekti.⁶⁴

si olan, akıncı Prégent Doğu Akdeniz'de kaldı ve 23 Şubat 1519 tarihinde İstanköy Ada'sına komutan olarak atandı (AOM 407233^v-v^o).

62 Bkz. Ursu, s. 19, La roncière III, s. 159 sq.

63 Bunu izleyen bölüm için, bkz. La Roncière III, s. 149 sqq.

64 Canberdi Gazali ve I. Selim dönemindeki anlaşılmaz durumda, bkz. Bacqué - Grammont, *Les Ottomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 275 sqq. Özellikle Osmanlı günlük tarih yazılarına dayanarak, isyanın bir anlatısı da Yurdaydın'da yer alır, *Kanunî'nin Cülusu ve ilk Seferleri*, Ankara 1961, s. 7 - 14.

Müttefik ararken, Canberdi Gazali papaya Fransiskan iki rahip gönderdi. 1520 yılının Aralık ayının ortalarında Kıbrıs'a uğrayan bu kişiler önce Rodos'un yolunu tuttular. Roma'ya ulaşip ulaşmadıkları bilinmiyor, ama tarikat liderinden isyankâr için "top, teçhizat ve donanma" konusunda bir destek talep etmiş olmaları olası görünüyor. En azından 1521 Mart'ında Papalık devletine ulaşan haberler böyle bir girişimin söz konusu olduğunu belirtiyordu.⁶⁵ Bosio tarikat liderinin olumlu yanıt verdiğini ve Suriye'ye top ve teçhizat gönderdiğini ileri sürüyor. Öte yandan Fra Antonio Bosio'yu da papaya göndermiş olabilirdi: 20 Aralık 1520 tarihinde yola çıkan Bosio'nun görevi, Kutsal Topraklar'ı yeniden ele geçirmelerini sağlayacak bu beklenmedik fırsattan yararlanmak üzere Hıristiyan prensleri yöreklendirmek için papaya ricada bulunmaktı.⁶⁶ Bu bilgileri doğrulayan ya da yalanlayan tek kaynak yok. En azından şövalyelerin genç Süleyman'ın imparatorluğunu sarsmak için yeniden müdahale etmeyi düşündükleri ve belki de bunu yaptıkları doğrulanabilir.

Her durumda, bir kere daha padişahın bir düşmanıya Batı arasında aracılık yapmayı kabul ettiler. Aynı dönemde Şah İsmail'e karşı da görünürde aynı rolü oynadılar. 1521 Haziran'ının sonunda, gerçekten de papa, Venedik elçisine, şahın, tarikat liderine, Osmanlılara karşı savaşmak için hazırlandığını haber verdiği bir mektubu gördüğünü bildirdi.⁶⁷ Gerçekten de, Bosio, Sufi'nin, Del Carretto ile sürdürdüğü gizli pazarlıkları devam ettirmekle görevli bir elçisinin 2 Mayıs 1521 tarihinde Rodos'a geldiğine işaret ediyor. Del Carretto'nun ölümünü öğrenen elçi, yine de Cem'in oğlunu ziyaret etmek isteyecekti.⁶⁸

Tarikatın eylem yollarının asla değişmediğini göstermek açısından bu son belirti ilginçtir. Padişahın düşmanlarına aracılık edebilir, bilgi aktarabilirdi. Özellikle de, Osmanlılardaki kargaşayı artırabilir ve bunu yapmakla tehdit de edebilirdi.

*

65 Bkz. Sanudo XXIX 587; XXX 60.

66 Bosio II, s. 517. 20 Mart 1521 tarihinde Venedik elçisinin yazdığı haberleri Roma'ya götürülenler fra Antonio Bosio mı, yoksa iki Fransiskan mıydı?

67 Bkz. Sanudo XXX 289.

68 Bosio II, s. 519. J.-L. Bacqué - Grammont ile birlikte (*Les Ottomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 143). Papa tarafından sözü edilen mektubun bu elçi tarafından götürülmüş olduğu düşünülebilir.

SONUÇ

1499-1503 çatışmasını izleyen yirmi yılın tamamına bir göz atılacak olursa, şövalyelerin stratejisi oldukça belirsiz görünüyor. Bir ölçüde Pierre d'Aubusson'un yöntemlerinden yararlanmayı sürdürdüler. Ama, korsanlı-ğı her zamankinden çok destekleyerek ve Mısır'a müdahale ederek, II. Bayezid'in zayıflığından ve I. Selim'in doğu çıkarlarından yararlanarak, beceriksiz bir düşmanlık sergilediler. Zaten kendileri de çözümlemeyi bilemedikleri bu çelişkilerin bilincindeydiler.

1517-1522 yıllarında Rodos'tan, tarikat lideri Fabrizio Del Carretto'nun 1521 Ocak'ında ölümüyle daha belirginleşen bir kaygı ve şaşkınlık duygusu yükseliyordu. Memluk iktidarının Suriye-Mısır'da kaybolması, birbirinden farklı büyük iki Müslüman devletin sınırlarında bulunmanın ekonomik ve askeri yararlarını şövalyelerin elinden alıyordu. Tarikat artık kendi siyasetine egemen değildi. Yirmi yıl boyunca, Osmanlı devletine karşı açık bir tutum benimsemeyi beceremediği anlaşılıyordu. Padişah, iç sorunlarından kurtulduğu ve Akdeniz'in tüm doğu havzasına egemen olduğu şu sırada, her zamankinden daha güçlüydü. Şövalyeler bir çıkmazdaydılar ve kaçınılamaz bir saldırıyı beklemekle yetinir gibiydiler. 1521 yılında görev yerine ulaşmak üzere Fransa'dan ayrılırken, yeni tarikat lideri Philippe Villiers de l'Isle-Adam, ikinci Rodos kuşatması karşısındaki direnmek zorunda kalacağına kaniydi.

Gerçekte ise Osmanlıların gözünde söz konusu olan, tarikatın Oniki Ada'daki varlığının kendileri için yol açtığı sakıncaların, bir kuşatmanın tahmini bedelini karşılayıp karşılamayacağıydı.

*

* *

II – 5

OSMANLI RODOS’U

II – 5 – 1

SAVAŞA DOĞRU

316

16. yüzyılda Rodosluların tutumundaki değişim, İslam ve özellikle de Osmanlı dünyasında, şövalyelerin genel görünüşü üstünde hissedilir sonuçlara neden oldu. Ebu Bekir ed-Darani¹ adlı bir kişinin son derece ilginç bir mektubunun¹ çatışmanın sonu olan 1501-1504 tarihini taşıması kuşkusuz bir tesadüf değildi. Rodos’ta tutsak olan bu kişi Şehzade Korkud’a uzun bir mektup göndermiş, o da bunun bir suretini babası II. Bayezid’e yollamıştı. Söz konusu olan, abartılar ve yanlışlar içeren bir propaganda mektubuydu. Bu aşağılık kâfirlerle barış yapmasını padişaha salık verdikten sonra yazar, korsanlıklarının neden olduğu zararları, Müslüman tutsaklara uygulanan kötü davranışları, şövalyeleri padişaha karşı suçlu duruma sokan dolandırıcılıklarını ve onların kötü niyetlerini belirtiyordu: Cem’in oğlu ile Karaman’ın vârisi olduğunu ileri süren bir kişiyi Osmanlı hükümetine karşı kullanmayı kesin olarak istemiyorlar mıydı? Oysa Rodos’un fethinin kolay olduğunu söyleyerek devam eden Ebu Bekir’e göre bu fetih II. Bayezid’in yakın geçmişte ele geçirdiği Modon’unkinden de daha kolaydı. Gerçekten de, surların zayıf noktaları vardı ve yerli halk da kendisine zulmeden, baskı altında tutan şövalyelere karşı düşmanlık besli-

1 Uzunçarşılı tarafından yayımlanan belge, “Rodos şövalyeleri Hakkında”. Bu Arapça metnin açıklamalar konmuş Farsızca bir çevirisi için, bkz. ek no 31.

yordu. O halde gerektiğinde kurtarıcılarına yardım ederdi. Ebu Bekir son olarak da kentin zenginliği konusunda ısrar ediyordu, bu da padişahın askerlerinin savaşçı ruhunu yüreklendirmeye özgü bir bahaneydi.

Ebu Bekir mektubunda tarikatın Osmanlıları karşı karşıya bıraktığı tehlikelere işaret etti. Ama, diğer yandan Rodos'u ele geçirmenin kolay olduğunu ve Kemal Reis'in kumanda ettiği bir birliğin şövalyeleri yıldırma yeteceğini doğrularken, şövalyelerin gerçekten temsil ettiği tehlikeyi göreceli hale getiriyor. Tarikat donanmasının değil de yalnızca dönemin belli başlı akıncılarının olanaklarını ayrıntılarıyla betimlemesi karakteristiktir. Onun yazdıklarını okuyunca, Rodos'un yol açtığı zararların kor-sanlığından kaynaklandığı açıkça görülüyor:

“Şunu iyi bilin ki padişahım”, diye yazıyordu, “siz on tutsağı kurtarır kurtarmaz kâfirler onların yerine yüz Müslümanı tutuklayacaklar ve gereksinim duydukları her şeyi alacaklardır: inek, keçi ve diğer şeyler...”

Ama, gerçek rezaleti, utanç verici şekilde kötü muamele gören sayısız Müslüman kölenin varlığı oluşturuyordu:

“Ebu Bekir, iyilerle dürüstleri ne kadar ezebildiklerini, onları dövebildiklerini, onlara hakaret ettiklerini kendi gözleriyle gördü. Allah adına, ey hakanımız efendimiz, eğer Müslümanlar tutsakların ne cezalandırmalara katlandıklarını öğrenseler, üzüntüleri neşelerini de bastırır. İnanan bir kardeşin derdiyle üzölmek her inananın görevidir.” Biraz ileride şunları belirtiyordu: “[Kalede] betimlenemez bir durumda olan çok sayıda tutsak bulunuyor. Bu insanlar, sürekli olarak Sultan Bayezid Han'ın, Tanrı saltanatını daim kılsın, Rodos'u fethedeceği ve o güne kadar hayatta kalmayı başaranları kurtaracağı düşüncesiyle avunuyorlar. Bazıları otuz yıldır orada bulunuyor ve o zamandan beri de bunu bekliyorlar. Aynı şekilde bunu bekleyen kadın, erkek yaşlılar ve de güçsüzleşmiş gençler var.”

Ebu Bekir ed-Darani padişaha başvuran tek tutsak değildi. 1513 yılında kaçabilmiş olan Foçalı Kasım da I. Selim'e bir mektup yazdı.² Bu mektupta Rodos'taki tutsakların üzüntü verici kaderini anımsatıyor ve Osmanlı hükümetinin konuyla ilgilenmesini talep ediyordu: Biraz sertlikle padişah onların serbest bırakılmasını kolayca sağlayabilirdi. Kasım'ın yazdıklarını okuyunca, şövalyelerin tutsaklara inananları çileden çıkaracak davranış şekilleri olduğu yeniden anlaşılacaktır:

“Saadetli padişahım”, diye yazıyordu, “üç bin sadık ve dindar Müslüman şu anda Rodos kalesinde kâfirlerin elinde tutsak bulunuyor: emir, gazi, hacı.

Gündüz, onlara hendek kazdırıyorlar, gece de onları zincire vurup hapsediyorlar. Yılda oniki ay onlar bu işkencelere katlanıyorlar”.

Birkaç yıl sonra, Trablusşamlı ve fidyelerini ödedikten sonra özgürlüğüne kavuşan zengin bir tüccar olan Takiyiddin ed-Darani, Rodos'u fethetmek için padişaha deneyiminden yararlanmasını öneriyordu.³

“Öyle ki tek bir ok atlamasın, tek bir kılıç çekilemesin, en düşük miktar harcanmasın. Çünkü kâfirler tarafından ele geçirilmiş olan o aşağılık kişi ben, bu kalede yedi yıl boyunca tutsak olarak kaldım. Sonunda, bu kalenin fethedilme sırrını iyice öğrendikten sonra, iki bin eşrefi karşılığında özgürlüğüme kavuştum ve dilekçemi sunmaya geldim.”

Elbette bu üç belge pek kabarık bir dosya oluşturmuyor. Ama, onların varlığı çok sayıdaki Osmanlı için Rodos korsanlığının ne tür bir rezalet olduğunu belirtmek açısından oldukça anlamlıdır. Takiyiddin ed-Darani zengin bir rehineydi ve kuşkusuz ona iyi davranılmıştı. Ama, toprak düzenleme işlerinde çalıştırılan kölelerin kaderi kabul edilemez bir alçaklıktı. Benzer bildirilerin etkisi neydi? Ebu Bekir ed-Darani havanda su dövdüğünü söylüyor, yakınıyordu. O sırada Osmanlılarla şövalyeler arasında bir yaklaşma meydana geliyordu. Daha sonraları, benzer şikâyetler daha çok dikkat çekti: Kasım'ın mektubu Osmanlı Sarayı'nda oldukça ilgi yarattı ve bir Anadolu kadısı kısa süre sonra bu konudan Venedikli bir bilgi aktarıcısına söz edebildi.⁴ On yılda Rodos korsanlığı aşırı ölçüde yayıldı ve başka mektupların yanı sıra, tıpkı 1513 yılında, geceyi tutsakların hapisahanesinde geçirmiş olanın gibi, başka kaçak ya da Osmanlı tüccarların sözlü anlatıları da bunlara eklendi.⁶

Her ne olursa olsun, bu tutsaklar sorununun şövalyelerin Osmanlı Sarayı nezdinde tutulmamalarının başlıca unsurunu oluşturduğu kesindir. 1522 yılında Osmanlıların ruh hali hakkında özellikle derin bilgi sahibi olan tarihçi Celalzade tarafından şövalyelere karşı ileri sürülen başlıca şikâyet konusu, özellikle onların korsanlıkları ve bunun sonucunda, Müslümanların köleliği idi.⁷ Aynı şekilde, hekim Ramazan da şöyle yazıyordu:

3 TKS E 6206: Bkz. c. 17.

4 Bkz. Sanudo XVII 12, c. 16'da belirtilmiştir.

5 Bu bir varsayım. Ama, başka mektuplar da yazmış olduğunu Ebu Bekir'den öğrendiğimize göre, saklanmamış başka mektupların da yazılmış olduğu kabul edilebilir.

6 AOM 8259°.v. Örneğin Oruç Reis'in anıları korunmuştur.

7 “Ara vermeden, Müslümanlara zarar vermek ve onlara hakaret etmek amacıyla, dalgaları aşan gemileriyle açık denizlerde devriye geziyorlar, Mısır'a doğru yelken açmış hacı ve tüccarları taşıyan gemilerin yolunu kesiyorlar, onları topa tutuyorlar, onları batırıyorlar

“Onların eline düşme bahtsızlığına uğrayanlar, eğer fidye ödeme olanağından yoksunsalar, özgürlüğe kavuşmayı asla umut edemezlerdi, efendileri onların zengin olduğunu öğrenince de, fidyenin bedelini aşırı derecede yükseltiyorlardı; ama, eğer köleler yoksulsa ve yoksullukları da öğrenilirse, kölelikleri ancak yaşamlarıyla birlikte sona eriyordu. Güçlü kuvvetli oldukları takdirde, onları en ağır işlere veriyorlardı; onlara günde, eğer çalışmaları karşılığında kazanabilirlerse, iki ‘dragmes’ veriyorlardı, sonra da bunu geri alıyorlardı. Geceleri onları prangalarla, karanlık, kanlarını emen böceklerin kaynaştığı hapishanelere kapatıyorlardı; oradaki koku dayanılmazdı, hatta içlerinden bazıları bu yüzden ölüyorlardı (...) Yer ile gök arasında kalan tüm varlıklar, meleklerle huriler de dahil, onlara acıyordu. Bunların duaları sonucunda Tanrı Rodos’a saldırma kararını Süleyman’a esinleyecekti.”⁸

Kıyı halkları tarafından korsanlıklarıyla tanınan şövalyeler gezginlerin ve tehlikeden kurtulmuş kişilerin anlatıları nedeniyle berbat bir üne sahiptiler. Kasım’ın mektubu örneği, şövalyelerin kötü davranışları hakkındaki bilgilerin yayıldığını, dolaştığını gösterir. Şövalyelerin ihtiyatlı davranışları da, ister merkezi ya da yerel yetkili, isterse daha da genel olarak çileden çıkmış bir halk olsun, Osmanlılar tarafından iyi gözle görülmediklerinin bilincinde olduklarını doğrular. Bunun bir işareti de, 1517 yılında Mısır’ın işgali sırasında I. Selim’in ordusu tarafından Rodoslulara yapılan ve uygun düşmeyen davranıştır.⁹ Bu durum şövalyelerin ve Rodosluların gözünden kaçmıyordu, zaten görüldüğü gibi Osmanlı toprağında yolculuğa girişenlerin sayısı 16. yüzyılda 15. yüzyıldakine oranla azalmıştı. O dönemde alınmış çok sayıdaki ihtiyat önlemi bunu ortaya koymaktadır. Örneğin, “genel koşulların İstanbul ile ticaret yapmasına izin vermediği tarikat liderinin Hristiyan uyrukları” yerine İstanbul’a Yahudilerin gönderilmesi yeğlenmişti.¹⁰

1500’lü yılların Müslüman toplumunda “kamuoyundan” söz etmek anakronik görünebilir. Bununla birlikte, Atina’dan İstanbul’a ve İstanbul’dan İskenderiye’ye kadar, şövalyelerin, onların korsanlıklarına maruz kalmış ya da Rodos’ta Müslüman tutsaklara uygulanan davranışların do-

ve tahrip ediyorlardı (...), Müslümanları ele geçiriyorlar, boyunlarına halka (lale), ayaklarına da pirangalar takmaya zorlayarak varlıklı ve erdemli adamları aşağılıyorlar ve küçük düşürüyorlardı” (bkz. Rossi, *Assedio*, s. 24 ve 47).

8 Tercier tarafından Arapçadan çevrilmiştir, s. 730 sq.

9 Bkz. Damiette’teki Venedik konsolosunun 17 Şubat 1517 tarihli bir mektubu: *Tutte nation son ben viste exceto rhodiote* (Sanudo XXIV 162).

10 Bu ihtiyat ve bu önlemler konusunda, bkz. yukarıda s. 288 - 289. Osmanlı başkentinden tuzlanmış balık satın almak için 1516 Temmuz’unda Yahudilerin gönderilmesini kabul eden tarikat liderinin kararının ötesinde, İstanbul ve Yunanistan’daki işlerin kendi adına sonuca bağlanması görevini tarikat liderinin, birkaç gün önce, yine Giritli Yahudilere vermiş olduğunu da belirtelim (AOM 405227*).

kunaklı, etkili anlatılarını duymuş halklar arasında tiksindirici bir üne sahip oldukları sonucuna da varılabilir. Bu tutsakların çoğunun hacılardan oluşması da durumu daha rezil bir hale getiriyordu. Bu son nokta, tarihatın kötü ününün yalnızca kıyı sakinleriyle sınırlı olmadığını düşündürmeye yöneliyor. Zaten şövalyelerin başka bir ünlü tutsağının yaşam öyküsü halka I. Selim'in saltanatı sırasında açıklandı. Bu kişi, şövalyelere güvendiği için onların rehinesi olan Şehzade Cem'di.¹¹ Her ne olursa olsun, padişahın sıradan uyruklarından çıkan ve onu Rodos'u fethetmeye iten belgelerin varlığı Müslüman bir kamuoyundan söz edilmesine olanak sağlar. Bu kamuoyunun şövalyelere karşı duyduğu düşmanlık 16. yüzyıl boyunca düzenli olarak büyümüş, artmış olmalıydı.¹²

★

Ancak neredeyse sonuna kadar, tarikat Osmanlılarla iyi ilişkiler sürdürmeyi başardı. Ama Osmanlıların iyi niyeti sebepsiz değildi. Bununla birlikte padişahların çevresinde, küstahlıklarıyla kızdıran şövalyelere karşı benimsenecek tutum hakkında bölünmüşlüğe tanık olunuyordu. Önce Cem ile kaygılanan, sonra da imparatorluğunun iç sorunları karşısında bunalan II. Bayezid, uzlaşmacı bir siyaseti yeğledi, bunun gereklerinin yerine getirilmesini de Hüseyin Bey, Mesih Paşa ya da Mustafa Paşa gibi farklı rütbelerdeki kişilere emanet etti: Şunu da hatırlatalım ki, Mustafa Paşa gibi önemli bir kişinin görüşmeler yapıp koşullar saptamak üzere Roma'ya kadar gitmesi duyulmuş şey değildi. Bunun aksine, 1482 yılında Gedik Ahmed Paşa ya da daha sonra İskender Bey bir sertlik siyasetini salık veriyordu. Benimsenecek tutum konusunda Divan'daki görüş ayrılıklarının zaten 1482 yılında, vezirlerinin haberi olmadan, II. Bayezid'in sürdürdüğü görüşmelerle doğrulandığı görülmektedir.

Padişah tercihini zorla kabul ettirmeyi ve bunda diretmeyi başardı; ama, baskılar devam etti. Anadolu kıyısından başlayan bir karşı-akıncılığı düzenleyerek, Korkud yerel olarak belirli bir sertlik gösteriyordu; belki de bu, babasının hoşuna gidiyordu. Onu daha girişken, atılgan olmaya yöneltiliyor muydu? Her ne olursa olsun, Ebu Bekir ed-Darani'nin mektu-

11 Söz konusu edilen *Vâkı'ât-ı Sultan Cem*'dir. Bu, geniş bir halk kitlesi tarafından da anlaşılabilir bir biçimde Cem'in eski bir dostu tarafından kaleme alınmış bir metindir. Burada şövalyelere mal edilenler pek de hoş şeyler değildi: Bkz. Vatın, *Sultan Djem*.

12 Rodosluların Müslümanlara uyguladıkları kötü davranışlar Kahire'de atasözüne dönüşmüştü. Gerçekten de, 1521 yılında bir çavuşun kötü muamelesinden yakınırken, adı bilinmeyen bir kişi padişaha şöyle yazıyordu: "Adı geçen çavuşun Müslümanlara uyguladığı küçük düşürücü davranışları, Allah'tan ve Allah korusun, kâfir bile Rodos'taki Müslüman topluma benzerini asla çekti olmamıştır" (bkz. Bacqué - Grammont, "Une dénonciation", s. 34, II. 31 - 32 ve s. 44).

bunu Osmanlı Sarayı'na ileten odur. Zaten oğlu aracılığıyla, padişahın şövalyelerle barışçı ilişkileri yeniden sağlamayı denediği bir anda, Ebu Bekir'in sözlerinin şiddeti, sertliği kayda değerdir:

"Allah muzaffer eylesin, padişah efendimizin niyeti tutsakları kurtarıp bundan yarar sağlayarak onlarla barış yapmaksa, şunu iyi bilin ki, padişahımız efendimiz, siz on tutukluyu kurtarır kurtarmaz kâfirler yüz Müslümanı tutuklayacaklardır (...) Onları yenmek kendisi için dua etmek, oruç tutmak gibi bir görevken, Sultan Bayezid'in, Allah muzaffer kılsın, tepki göstermekte gecikmesi ne kadar hayret vericidir (...)[Ben] sefil, Allah muzaffer eylesin, padişahın çevresinde, bunun ele geçirilmesi güç bir kale olduğunu, ordunun burada sonuç elde edemediği kayıplar vereceğini ve zaptedilebilir olduğu varsayılrsa da tıpkı bir kilise gibi olduğunu, içeride para bulunmadığını ve harcanacak paranın da elde edilebilecek olanı kat kat aşacağını söyleyen sahtekârlar bulunduğunu öğrendim."¹³

Okuyucu böyle bir metnin bir lütuf dilekçesinden çok, acı bir eleştiriye benzediğini kabul edecektir. Kötü danışmanlara yapılan ima, Osmanlı Sarayı'nda şövalyelere karşı benimsenecek siyaset konusunda bir tartışma yaşandığını doğrular. Padişahın Rodos'u ele geçirmesi için uygulanan baskıların sürdüğü görüldü, bu da kuşkusuz Hristiyanların neden bu yerin sık sık tehdit altında bulunduğunu düşündüklerini açıklar.

Savaş kararı I. Selim'in tahta çıkışıyla daha güçlenmişe benziyor.¹⁴ İmparatorluğun durumu hakkında yeni padişaha sunulan uzun bir raporda, Ali bin Abdülkerim Halife sonuç olarak Rodos ile Sakız'ın fethinin gereksinimini kaydediyordu. S. Tansel'in sağladığı bu belgenin kopyası ne yazık ki çözülmesine olanak vermiyor. Bu durumda Ali bin Abdülkerim'in hangi kanıtlara dayandığını bilmiyorum. Rodos'un yanı sıra Sakız'ı da sayması düşüncesinin jeostratejik olduğunu tahmin ettiriyor: Doğu Akdeniz'deki son Hristiyan iç topraklarını ortadan kaldırarak II. Mehmed ile II. Bayezid'in eserlerini tamamlamak mantıklı görünüyordu. Birkaç yıl sonra, Mısır fethedilince, kanıt daha da bir ağırlık kazanmış olmalıydı. Ama, I. Selim şimdilik doğuda Safevilerle mücadelenin daha önemli olduğuna karar verdi.

Bununla birlikte, padişahın kayıtsızlığı vezirlerin gittikçe artan öfkesiyle dengelenmiş oldu:¹⁵ 1502 yılından başlayarak Rodos akıncılığı tarafından yürütülen abluka siyasetinin tedirgin edici olduğu ortaya çıkıyordu. Skiros ve Skiathos gibi Venedik adalarındaki suç ortaklarıyla birlikte, tarikat lideri-

¹³ Bkz. ek no 31.

¹⁴ TKS E 3192: Bkz. Tansel, *Tamuz Sultan Selim*, s. 20 - 29.

¹⁵ Bu paragraf hakkında, bkz. yukarıda s. 294-295.

nin korsanları Eğriboz bölgesinde padişahın yetkisini hiçe sayıyorlardı: Vergiler doğru dürüst toplanmamakla kalmadığı gibi, yetkililer de adeta durumun denetimini yitirmişlerdi. İlginç olan şu ki, vezirler tarikat liderine değil, Venediklilere şikâyetle bulunmuşlardı. Nedeni her ne olursa olsun, Sanudo tarafından bir araya getirilen belgeler sayesinde Osmanlı hükümetin Eğriboz sorununu son derece ciddiye aldığını öğreniyoruz. 1503-1504 yıllarından başlayarak beliren itirazlar 1516'dan 1519'a kadar arttı.¹⁶ Ayrıca 1518 yılında talep üzerine çok sayıda raporun hazırlanması ve bunların karamsarlığı¹⁷ bu işin Osmanlı yetkililerin gözünde kazandığı önemi doğrular.

Korsanların koruyucusu, kendileri de korsan olan, Osmanlı başkentine karşı uygulanacak bir abluka siyasetinin başlatıcıları, İstanbul ile İskenderiye arasındaki deniz bağlantılarını kolayca tedirgin edebilecekleri bir yere yerleşmiş olan şövalyeler, yetkisini hiçe saydıkları Osmanlılar için rahatsız edici olmaya başlamışlardı. Sonunda savaş taraftarları üstün geldi. 1517 yılından başlayarak, Cafer Ağa'nın tarikat liderine yazdığı mektup, padişahın çevresindeki en önemli kişilerden bazılarının elde edebileceği konumların aşırı karakterini gösterir, hatta bu özel durumda, Osmanlı donanmasının artçılarını korumak amacıyla şövalyeleri etkilemek isteği göz önüne alınsa bile.¹⁸ 1519 sonbaharında, Venedikliler Osmanlıların Rodos karşısı hazırlıklar yaptıklarını kaydettiler.¹⁹ Hatta Venedik'e dönünce, elçi Bembo I. Selim'in anakarada Rodos'un karşısında bir kale inşa etmek için önlemler aldığını, hazırlıklar yaptığını belirtti.²⁰ Her durumda, 1519-1520 yıllarında Haliç tersanelerinde adaya karşı bir seferin pekâlâ hazırlandığını Saadeddin'den öğreniyoruz. Ama, vakanüvisin, görgü tanığı olan babasından duyduğu anlatıya göre, burada söz konusu olan padişahınkinden çok vezirlerin tasanlarıydı:

“Mısır ülkesi Osmanlı topraklarına katılır katılmaz, bu ülkenin değerli mallarının halifeliliğin merkezine doğru taşınması için denizyolunun açılması saltanatın kurallarına son derece uygun ve doğru, haklı kararın gereksinimleri için son derece yararlı olmuştur. İşte bu nedenle, isteklerin yerine getirilmesi anlamında devletin önemli işleri mükemmel şekilde tamamlanınca, ülkelerin fatihi şahın parlak zekâsına korsanların barınağı olan Rodos kalesinin fethine karar vermeyi önerdikten sonra övgüye değer vezirler tartışmaların oklarını Rodos ka-

16 Bkz. Hunger ve Sanudo V 759, 789, 1003, 1034; VI 43, 308, 613; XXIII 548; XXIV 36, 189, 337, 626; XXV 154, 181 - 183, 227; XXVI 263 - 266; XXVII 79.

17 TKS E 5884, E 6349, E 6637, D 10284; Bkz. Ekler no19'dan 22'ye.

18 Bkz. yukanda s. 311.

19 Bkz. Sanudo XXVII 620; XXVIII 35, 83.

20 Bkz. Sanudo XXVIII 163.

lesinin kökünden sökülmesine, saltanat kararlarının arş-ı âlâsının soylu düşüncesine doğru çevirip eğdiler. Bunun üzerine sefer için gerekli olanı ele alarak, kendilerini imparatorluk donanmasının hazırlığına adadılar.”²¹

Benzer hazırlıklar padişahın rızası olmadan yapılamazdı. Bununla birlikte, o dönemde yaşayanlar I. Selim’in gerçek niyetinin ne olduğunu asla öğrenemediler. Saadeddin’in babası da şöyle itiraf ediyordu: “Bab-ı Hümayun’un ağalarından sefere iyiden iyiye karar alındığını duymuş olmamıza karşın, o güne kadar padişahın tutumu, durumu anlamamıza kesinlikle imkân vermemiştir.”²² Gerçekten de, padişah ordularını Rodos’a yollamaktan vazgeçmişti. Forsalar takımının açığa alındığı haberi 6 Haziran 1520 tarihinde Karaman beylerbeyine²³ ve 15 Haziran’da da İskenderun’a²⁴ ulaştı. 30 Haziran’da, tarikat lideri Kıbrıs hükümetine bu iyi haberi bildirdi: Selim büyük bir donanma oluşturmaktan vazgeçmişti ve Şah İsmail’e karşı yeni bir harekât düzenleyecekti.²⁵ Sanudo tarafından toplanmış farklı bilgiler padişahın kararını, Osmanlı Sarayı’nda Şah İsmail taraftarlarını ararken ele geçirilen bir Safevi casusun tutuklanmasına ve Şah İsmail’in ordularının harekete geçtiğinin açıklanmasına mal ediyordu. Bununla birlikte, Saadeddin’in babasının yorumu farklıydı: Bir kadirganın denizde denemeler yaptığını görürnce,²⁶ padişah vezirlerinin kendisini zorladığı duyusuna kapıldı.

323

Hemen öfkelenildi: “*Bu kadirga kimin emriyle denize gönderildi? Sefere henüz karar verilmediği halde, kimin emir ve onayıyla sefer davulları çaldırıldı?*” diye bağırды. Kapudan Cafer Ağa’nın ölümünü [emreden] uyulması gereken bir ferman ekledi. Sonunda Sadrazam Piri Paşa araya girdi ve özür dileyerek sadetlu şahın öfkesini yatıştırdı. Bu kadirganın yeni inşa edilenlerden biri olduğunu ve denemek için de bunların denize indirilmesinin bir alışkanlık olduğunu ve bu geleneğe uygun olarak davranıldığını söyledi. Ama [padişah] vezirlerle buyurucu ifadelerle sitem dolu bir söylev verdi: “*Seferimin akıncısı fatih davranışına alışırken, itibarımın dizginlerini bir kalenin saf dışı bırakılması*

21 Saadeddin II, s. 388.

22 *Merhûm vâlid aydur ki egerçe bâb-ı hümayûn ağalarından sefer takarrurını istimâ’ eylerdük ammâ evzâ’ ı pâdişâhiden aslan ol güne bâlet fehm etmez-idük* (Saadeddin II, s. 388).

23 Bkz. *Novc prodote permi Hanibal Malipiero de la Aranta, paese dil Caraman*, Sanudo XXIX 264 sq.

24 Bkz. Sanudo XXIX 265.

25 Bkz. Sanudo XXIX 265 sq.

26 Saadeddin’in bundan söz etmemesine karşın, Osmanlıların Hristiyan, özellikle de Venedikli casusların saplantısı içinde yaşadıklarını hatırlatmak gerekir. Bu yeni kadirganın denize açılmasına izin verirken, tersane görevlileri düşman bilgi aktarıcılarının dikkatini çekebilirlerdi. Acaba padişahın öfkesinin nedenini burada mı görmek gerekiyor?

na doğru çeviriyorsunuz, beni ihtiyattan saptırıyorsunuz ve açık denize doğru sürüklüyorsunuz. Kuşatma sanatında, en önemli madde baruttur. Kaç aylık barutunuz var? Peki ya şef için gerekli olan öbür malzemeler, elinizde yeterli ölçüde var mı, depolandı mı, ihtiyat oluşturuldu mu?” Emri üzerine, vezirler buğday ve çok sayıdaki diğer malzeme ihtiyatı hakkında bilgi verdiler. Ama, barut miktarı hakkında malumatları olmadığı için, bu açıklamayı ertesi güne bıraktılar. Sonra da, utanç içinde, padişahın huzurundan ayrıldılar. Ertesi gün, soruşturmadan sonra, görkemli tahtın basamağında, dört aylık barut bulunduğunu bildirdiler. Onlara öfke dolu bir bakış fırlatarak, yüce şöhrete sahip Şah onları şu ifadelerle kınadı: *Ünlü ceddin Sultan Mehmed Han Gazi'nin saltanatı döneminde Rodos'un neden olduğu utancın henüz silinmemiş olmasına rağmen, bu acımasız olayı yenilemek mi istiyorsunuz? Hem de bu kez [benim de] şahsen katılmamı öngördüğünüz halde! Şayet olur da boş yere gitmek ve de bir şey elde edemeden geri dönmek zorunda kalsaydım, içinizden hiçbiri kendini kurtaramazdı, bu kesin! Dört ay için yeterli olan barut bu kalenin ele geçirilmesine yeter miydi, eğer Allah'ın izniyle olağanüstü bir başarı sayılacak bu fetih bunun iki katı bir sürede gerçekleştirecek olsaydık? Böylesine aptalca hazırlanmış bir şefere ben girişmezdim! Hiç kimse beni gitmeye ikna edemez. Birkelimeyle, öteki dünyaya götürenin dışında, bir şefere çıkmayacağız. Konuşmasını bu sözlerle bitirirken, böylece seferin iptal edildiğini bildiriyordu. Ve Rodos'un ele geçirilişi [Allah'ın] inayetiyle ardılının saltanatı döneminde, öngörüldüğü süre içinde binbir güçlkle gerçekleşti. Bu saadetli [hükümdarın] yüce niyetleri gerçekleşmiş oluyordu. Özellikle de, bu olaydan altı ay sonra, [padişahın] cennete yolculuk ettiği bilinince, bu son derece akla uygun söylevinin tanrısal bir esinin saf etkisi olduğu açıkça görülür.”²⁷*

J.-L. Bacqué-Grammond'a göre, I. Selim kendisini ilgilendirmeyen bir seferden vazgeçmek için “en tartışılabilir bahaneleri” ileri sürüyordu. Yine bu yazara göre, Venedikli haber aktarıcıları tarafından nakledilmiş olan casusluk ve ihanet olayı “donanmanın hazırlıklarını durdurmak için başvurduğu resmi kanıt olmuştu ve son olarak da çevresindekilerin onu vazgeçirmek istedikleri geleneksel Kızılbaş düşmana karşı mücadeleye yeniden girişmek için bir bahane yaratmıştı”.²⁸ Şurası kesin ki, I. Selim doğu sınırında yer alan her zamanki düşmanın etkinliklerine özel bir ilgi duyuyordu. Ne var ki padişah tarafından alenen sarf edilen sözleri önemsiz bahaneler gibi düşünmek bana güç geliyor. Piri Paşa ile Cafer Ağa'nın ısrarları karşısında buna karar vermiş olsa da, eğer donanmasından gerçekten yararlanmak niyetinde olmasaydı Osmanlı hükümdarı deniz seferi için hazırlıkları bu kadar ileri götürmezdi. Öte yandan, 1520 yılında yalnızca Rodos seferinden de-

27 Saadeddin II, s. 388 sq. I. Selim 21 Eylül 1520 tarihinde öldü.

28 Bkz. Bacqué - Grammont, *Les Ottomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 273 sqq.

ğil, her tür harekâttan vazgeçtiği görülür: Saadeddin'in babası bunu açıkça belirtiyor ve Selim'in de, ertesı yıllar için hazırlıklar yapması nedeniyle, yaz sonunda Edirne'deki kışlık karargâhına gitmeden önce İstanbul'dan ayrılmadığı biliniyor. Oysa vezirlere ettiği sitemler, Saadeddin'in de kaydettiği gibi, elbette haklıydı: 1480 kuşatması üç ay sürmüştü, 1522 kuşatması ise beş ay sürecekti. Osmanlıların güçlü Rodos topçusu ve kentin görkemli surları hakkında kötü anıları vardı. Pierre d'Aubusson ile ardılarının kırk yıldır sürdürmüş oldukları önemli çalışmalar hakkında bilgi sahibiydiler. Kemal Reis'in 1508 yılında Leros'a karşı girişiminin yenilgisi, ikincil bile olsa, tarıkata bağlı yörelerin savunucularının niteliğini ve direngenliğini zaten göstermişti.²⁹ Bu nedenle Selim işin zorlu ve uzun süreli olacağını ve başarının da yönetimin niteliğine bağlı olduğunu biliyordu: 1501 yılında Fransızlarla Venedikliler tam olarak barut yokluğu nedeniyle Midilli kuşatmasını terk etmek zorunda kalmışlardı.³⁰

Gizliliği siyasal bir silah olarak geliştiren ve kullanan Osmanlı padişahlarının niyetleri hakkında kuramlar yürütmek her zaman tehlikeli ve nazik bir konu olmuştur. Bu durumda, ben de J.-L. Bacqué-Grammont gibi, Osmanlı Sarayı'nın yüksek rütbeli görevlilerinin çoğunluğu bundan böyle Doğu Akdeniz'i zararlı bir güçten kurtaracak kesin çözümden yanayken, padişahın daha da kararsızlık gösterdiği sonucuna varmakla yetineceğim. Her şeye rağmen, Rodos'u mutlaka ve ne pahasına olursa olsun ele geçirmek için maceralı bir sefere çıkmak I. Selim'e zorunlu görünmüyordu.

*

I. Selim'in bu dünyayı terkinden iki yıl sonra, ardılı Kanuni Süleyman bunun aksini yeğledi. Bu siyaset değişikliği nasıl açıklanır?³¹ Ş. Turan kendisine göre 1522 seferini açıklayan farklı nedenleri sıralıyor:³² Şövalyeler her zaman Osmanlı İmparatorluğu'na düşmanlık beslemişler ve onun düşmanlarının müttefiki olmuşlardı; Anadolu kıyılarının yakınında ve hatta Anadolu'da, Bodrum'da, yerleşmişler ve korsanlara bir sığınak sağlamışlardı; Suriye ile Mısır'ın fethinden sonra, İskenderiye deniz yolunun güvenliğini sağlamak için Oniki Ada'ya egemen olmak her zamankinden daha gerekli hale gelmişti; yakın geçmişte de tarikat Canberdi Gazali'nin başkaldırısını desteklemişti; son olarak da, Cem'in oğlu adada ikamet ediyordu. Tüm bu düşünceler bir gerçek payı içermektedir. Zaten bu düşünceleri çağdaşların paylaşması da kayda değerdir. Bununla birlikte bu düşüncelerin hepsi eşit değerde değildir.

29 Bkz. yukarıda s. 295.

30 Bkz. Vatin, "Le siège de Mytilène".

31 İlerideki düşünceler Vatin'in "La conquête de Rhodes" adlı yapıtında geliştirilmiştir.

32 Bkz. Turan, "Rodos'un zabtından", s. 47 - 53.

1504 yılında, Ebu Bekir ed-Darani kötü niyetlerin yüreklendirdiği şövalyelerin elinde bulunan Cem'in oğlunun varlığının temsil ettiği tehlikeye daha önce de değinmişti.³³ Gerçekten de, Memluklar ile Safeviler onu teslim almayı denediler.³⁴ Ama, boşuna. Zaten bu şehzade Hristiyan olmuştu ve bu nedenle de Osmanlı toprağında bir isyanı kışkırtmaya elverişli değildi. Ebu Bekir'in mektubunun kaleme alınışından kısa süre önce onun Rodos'a gelişi, Osmanlı Sarayı'nda kaygı yaratmış olabilirdi. Ama, orada kaldığı yaklaşık yirmi yıl içinde, asla tehlikeli görünmemişti, Osmanlılar da onun tarikat toprağındaki varlığından aşın ölçüde etkilenmişe benzemiyorlardı.

Aynı şekilde, şövalyeler tarafından Memluklara ve belki de, Canberdi Gazali'ye sağlanmış olan destek kayda değer değildi ve Osmanlı girişimlerini asla rahatsız etmemiş, engellememişti.

Rodos'un İstanbul'dan İskenderiye'ye olan denizyolu üzerindeki varlığı, zaten bir öncekine bağlı ve ağırlığı olan bir sebeptir. Saadeddin'e göre, Mısır'ın fethinden sonra vezirler I. Selim'e bunun değerlendirmesini yapmışlardı. Ticari dolaşım, malların ve sikkelerin nakliyatı ve hatta gerektiğinde yeni eyalete gidecek askeri birliklerin yolculukları, tarikat donanması ve Rodoslu korsanlar tarafından tehdit edilebilirdi. Şurası gerçek ki 1517 yılında şövalyelerin birliği Kurdoğlu'na karşı harikalar yaratmamıştı ama, yine de, özellikle de günlük yaşamda dikkate alınması gerekirdi. Ne olursa olsun, Doğu Akdeniz'de, Osmanlı sularında, üstelik de vergi ödemeyen Hristiyan bir devletin varlığı Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun süre katlanamayacağı bir anakronizmdi. I. Selim'in tahta çıkışından başlayarak, bazıları, görüldüğü gibi, Rodos'u ve Sakız'ı ele geçirmesini önermişlerdi. Bununla birlikte bu fetihler önemli bir ivedilik niteliği taşııyordu, çünkü yalnızca Rodos 1522 yılında ele geçirildi: Sakız ile Ege takımadalarının Venediklilere ait olanları daha sonraları zaptedildi. Ayrıca, "sınırlar" hakkındaki anlaşma, tarikatın Oniki Ada'daki varlığını, aşağı yukarı Sakız'dan Antalya'ya kadar uzanan bir bölge için bir istikrar unsuru haline getiriyordu.

Korunmuş bu suların dışında, buna karşılık, Rodos korsanlığı gerçekten aşırı boyutlara ulaşmıştı. Şövalyelerin Rodos'taki varlığı bile Hristiyan korsanlar için bir kolaylık ve bir yüreklendirme oluştuyordu. 1518 yılında Eğriboz'un durumu elbette kabul edilemezdi. Hristiyan güçler için kaleme alınmış olan fetihnamelerde Rodos eşkıyalığının Kanuni Sultan Süleyman tarafından ileri sürülen resmi nedeni oluşturması hiç de şaşırtıcı değildir.³⁵ Bursa kadısına hitaben yazılmış olanda, padişah Rodos kale-

33 Bkz. yukarıda s. 316.

34 Bkz. yukarıda, s. 302 ve 308.

35 *La causa è per i malfattori et corsari et tristi homeni che haveva et salvava et habitavano*

sinden de “denizlerde yolculuk edenler için zarar nedeni ve tüccarlarla hacılar için de kanı akıtan bir hastalık” diye söz ediyordu.³⁶ Zaten, şövalyeler de Rodoslu korsanların neden olduğu zararların ve onların kurbanlarının şikâyetlerinin büyük ölçüde 1522 seferinde meydana gelmiş olduğu kanısındaydılar.³⁷ Şimdilik Osmanlıların gerekçeleri ikna etmek için tek başına yeterli değildi, çünkü II. Bayezid de 1500 yılında Venediklilere karşı aynı suçlamaları, daha az haklı olarak, yüksek sesle ifade etmişti.³⁸ Ne olursa olsun, Rodos akıncılığı insanı çileden çıkarıyordu; kısa vadede huzur kaçıracı da olabilirdi; ama, Osmanlı ekonomisi üzerinde fazla belirgin sonuçlar yaratmıyordu. Şövalyelerin kovulmasının Ege’deki korsanlığın tümüyle yok edilmesi için yeterli olmayacağını padişah da biliyordu. Öbür yandan, tıpkı 15. yüzyılda meydana gelmiş olduğu gibi, korsanlığa boyun eğdirmeye yöneltmek için tarikat lideri üzerinde diplomatik baskılar uygulamak gerekebilirdi.

Özetleyecek olursak, 1522 yılında Rodos’un kuşatmasıyla ilgili olarak Osmanlılar tarafından ileri sürülen açıklamalardan hiçbiri reddedilemez. Onların korsanlıklardan kurtulma ve İstanbul ile İskenderiye arasında deniz ulaşımının güvenliğini sağlama isteği kuşkusuz belirleyici oldu. Tarikatın Doğu Akdeniz’deki varlığı şüphe yok ki artık mahkûmdu. Yine de ivedilikle sonuçlandırılması gerekli miydi? İleri sürülen nedenlerin hiçbiri için bu geçerli değildi. Seferi haklı gösteren sebepler 1519 yılında da geçerliydi. Vezirler bunları anımsatmaktan geri kalmamışlar ve Selim’i ikna etmeyi bilmişlerdi. Bununla birlikte, padişah 1520 yılında yetersiz bulduğu bir eylemi yürütmekten vazgeçti: Haklı olarak uzun ve pahalı olacağını tahmin ettiği bir savaşa girişmek için siyasal, ekonomik ve stratejik nedenler kendisine yeterli gözükmemişti. Bu nedenle 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman’ı harekete geçiren nedenleri başka yerde aramak gerekiyordu.

327

proprio lã, et per ogni zorno operavano molti latrocinii, et tristitie a li navillii et musulmani et christiani (Venediklilere yazılmış fetihnâme, Sanudo XXXIV 47 sq. ya da Charrière I, s. 95 No.1). Aynı neden Sakızlılara yazılmış mektupta da yer alıyor. (Sanudo XXXIV 62).

36 *Mâdde-i cizrâr-ı misâfirân-ı bihâr ve ‘illet-i sefk-i demâ-ı tüccar ü zevvar* (Ferîdûn I, s. 523).

37 Rodos’un savunmasına katılmış olan Bourbon piçisi Jacques da bunu söylüyordu. Zaten padişahın da Suriye ile ulaşımını korumak ve II. Mehmed’in, II. Bayezid’in ve I. Selim’in kahramanlıklarının geleneğini sürdürmek için de hareket ettiğini ekliyordu (Bkz. Bourbon, A I 1° - 1°).

38 Bkz. G. Vajda, “Un bulletin de victoire de Bajazet II”, *Journal Asiatique* CCXXXVI (1948), s. 87 - 102 (s. 91).

I. Selim'in ölümünde, yüksek rütbeli siyasal görevliler yerlerini korumuşlardı ve girişimi yeniden önermiş olmalıydılar.³⁹ Oysa yeni padişah o sırada J.-L. Bacqué-Grammont'un "doğuda yükümlülükten kurtulma" diye adlandırdığı şeye yöneliyordu. Ordularına güven vermeye ve artık Müslümanları değil de kâfirleri hedef alan parlak askeri eylemlerle kendini kanıtlamaya gereksinim duyuyordu.⁴⁰ Böylece Kanuni'nin ilk iki seferi 1521 yılında Belgrad'ın ve 1522 yılında da Rodos'un fethiyle sonuçlandı. Ş. Turan'ın da kaydettiği gibi, böylece Kanuni Fatih Sultan Mehmed'in başarısızlığa uğradığı yerde başarıya ulaşmış oluyordu. Böyle bir darbenin değeri apaçık ortadaydı, özellikle de 1480 yılındaki Rodos kuşatmasının bıraktığı anı da düşünülecek olursa. Ayrıca, Bursa kadısına hitap eden fetihnamede, padişahın öncelikle Oniki Ada'nın fethinin saltanatın gazi gelenğinde yer alması hakkındaki ısrarı da karakteristiktir.⁴¹ Ama, bu arada Osmanlı "kamuoyunun" durumunu da dikkate almak gerekir: Padişahın uyrukları ve kulları, sayısız dindar Müslümanı köleliğe sürüklemekle suçladıkları şövalyelere karşı özellikle düşman olmuştu.

Elbette stratejik yüce düşünceler 1522 seferini haklı kılıyordu ama, genç padişahın ne pahasına olursa olsun Rodos'u fethetmek için aldığı kardarda iç siyaset düşüncelerinin rolünü de unutmamak gerektiği kanısındayım. Vezirler zaten kısmen hazırlanılmış olan bir sefere girişmeye niyetliler⁴² ve kamuoyu da bunu olumlu karşılıyordu: Eğer kutsal bir savaş haklı idiye, bu, iyi yürekli saf Müslümanları küçültücü bir boyunduruktan kurtaracak savaş olmayacak mıydı?

*

* *

39 İ. H. Uzunçarşılı'ya göre (*Osmanlı Tarihi*, s. 313), Sadrazam Piri Mehmed Paşa, ikinci vezir Mustafa Paşa ve akıncı Kurdoğlu, Rodos'a karşı bir sefere sıcak bakıyorlardı.

40 Bkz. Bacqué - Grammont, *Les Ottomans, les Séfévides et leurs voisins*, s. 249 sqq.

41 Bkz. Feridûn I, s. 522: 'alâ a ddevâm şamşâm-ı cîdd ü icthâd ve şimşir i gazvü cihâd dahi heme ve âmme-i ecsâd-ı fesâd-nihâd ü küffâr-ı bâd-kirdâr üzere maşfûl ve mestûl olmak âdet i hüsne-i şâhâne ve sünnet-i merziye-i hüsvânem olduğu sebebden teshir ve isrihlâş-ı kal'e-i Rodos-ı menhûs için... ("Çabanın ve gayretin ve de cihadın kılıçlarının çürümüş nitelikteki bedenlerin hepsine ve tümüne ve de kötü ahlaklı kâfirlere karşı kınından çekilmesi ve de indirilmesi benim mükemmel şahane [bir hükümdara yakışabilecek] alışkanlığım ve övgüye değer uygulanamdır. İşte bu nedenle, uğursuzluğu hasretilmiş [verilmiş] Rodos Kalesi'nin fethi ve sahiplenilmesi için...").

42 Bkz. Lütfi Paşa anlatısına nasıl başlıyor (s. 304): *Ve târîk-i hicretün tokuz yüz yegirmi sekizinde Sultân Süleymân Kâfiristâna gerü gaza kasdına (s.e.) edüb ve deryâda gemiler donadub ki andan evvel Firenkistâna gaza etmek niyyetine merhûm Sultân Selim yaptırmışdı...* ("Hicret'in 928'inci yılında, Sultan Süleyman kâfir ülkelere karşı yeniden savaş açmaya niyetlendiği ve merhum Sultan Selim'in Firenk ülkelerine karşı savaşmak amacıyla yaptırmış olduğu gemileri denize indirdiği üzere...").

RODOS'UN FETHİ

Amacım burada 1522 kuşatmasının yeni bir anlatısını sunmak değil.¹ Bu kuşatmanın başlıca özelliklerine değinmek ve Topkapı Sarayı Arşivi'nin yeni bilgiler sağladığı belgeler üstünde birkaç noktayı belirtmekle yetineceğim.²

*

21 Mayıs 1522 tarihinde önemli bir malzemeyle İstanbul'dan hareket eden bir donanmayı padişah ikinci vezire emanet etti.³ Donanma, yolu üstünde Gelibolu kapudanı Palak Mustafa Paşa'nın birliğiyle takviye edildi. Akıncı Kurdoğlu Muslihiddin Reis donanmaya kılavuzluk edecekti. Sefer nedeniyle padişahın bağısladığı ve göreve çağırıldığı Osmanlı korsanla-

329

¹ O dönemdeki anlatılar çoktur ve güvenilirlerdir. Hristiyan tarafında, Fontanus ile Bourbon'un kitaplarının ötesinde, Sanudo çok bol sayıda belge toplamıştır (c. XXXIII XXXIV) ve Charrière de pek çok belge yayımlamıştır. Müslüman tarafında, Feridun sayesinde Kanuni Sultan Süleyman'ın sefer güncesi ("Journal") ve pek çok fetihname bulunmaktadır. Osmanlı vakanüvisleri hakkında, bkz. bu kaynaklar konusunda bir tahlil ve onlardan hareketle, bazı özel konulardaki açıklama ve incelemeler de içeren oldukça ayrıntılı bir anlatı sağlayan Rossi, *Assedio*. Bu vakanüvislerin en başta geleni, Celâlzâde, *faksimile* olarak P. Kappert tarafından yayınlanmıştı (f.f. 65 - 104). Yine bkz. Arap hekim Ramadan'ın anlatısı, Tercier. Son olarak da, E. Brockman 1969 yılında *The Two Sieges of Rhodes 1480 - 1522* adlı bir kitap yayımlamıştır. Bu yapıtta 1522 kuşatmasının özellikle Batılı kaynaklara ama, Rossi'nin eserine de dayanan bir anlatı yer alır. En yakın tarihli anlatı Setton'unkidir, III, s. 204 - 216. Daha yakın zamanlarda, Z.N. Tsirpanlis 14 Kasım 1522 tarihinde Rodos'tan ayrılan bir şövalye tarafından kuşatma hakkında kalem almış bir belgeyi yayımlamış ve yorumlamıştır. ("Ανεκδοτὴ ἐκθεσὴ").

² TKS D 5643, E 5887, E 5681, E 5600, E 10472: Bkz. cıklar 23'ten 27'ye.

³ 9 ya da 10 Receb/4 - 5 Haziran değil 24 Cemaziyülevvel 928 (Bkz. TKS D 5642, cık no 23), (bkz. Rossi, *Assedio*, s. 15; "Journal", s. 529).

ri da başka yörelerden donanmaya katılacaklardı.⁴ Sakız'da bir mola verdikten sonra, Osmanlı donanması haziran başında tarikatın sularına vardı ve aynı ayın 26'sında da karaya çıkmaya başladı.⁵ Bu arada Kanuni Süleyman da ordularıyla karayolundan Marmaris'e ulaşıyordu. Kütahya'da Rumeli ve Anadolu beylerbeyleriyle, yeniçerilerin ve azabların ağalarıyla bir araya geldi. 28 Temmuz'da padişah Rodos'a ayak bastığında, malzemenin büyük bir bölümü karaya indirilmişti.

Derlenmiş malzemenin önemi hakkında doğru bir fikir edinmek güç. Mustafa Paşa'nın donanmasının taşıdığı malzemenin dökümü korunmuş.⁶ Bu listede zırhlar, örme zırhlar, miğferler, çok sayıda zırh eldiveni ve kalkan, mızraklar ile uzun ve ince mızrak sapları (kabza), toplar, tüfekler, yaylar ve oluklu oklar, ok fırlatmaya olanak sağlayan yüz binlerce gereç (mermiler, oklar ve yaylı ok eğeleri, humbaralar, barut kapları, fitiller, fişek için kâğıt, kibritler...), kükürt, güherçile ve kömür (barut yapmaya yarıyordu), ayrıca zift ve petrolün yan ürünleri (belki de yangın çıkarma silahlarının yapımında kullanılacaktı). Listede çelik ve kalay da yer alıyor: Belki de geçenken Sakız'dan alınmış ve tuncdan topların dökümü için gerekli olan bakır? Bunların yanı sıra dülgere, taş yontmacısı, duvarcı ve toprak düzeltme çalışmaları için (sorgun dalından yapılmış 3700 adet sepet) lazım olan gereç ve malzemeler.⁷ Kısaca, uzun ve güç bir kuşatma öngörülmüştü. Bu arada, "gemi için bin adet uzun namlulu tüfeği" de belirtelim, bunların varlığı da deniz savaşlarının düşünülmüş olduğunu gösteriyor. Her gemi için ayrılmış beş-on kadar tüfek azımsanacak bir rakam değildi. Ne olursa olsun, bu döküm bir araya getirilmiş malzemenin tümünü kapsamıyor: Yalnızca Palak Mustafa Paşa ile Kurdoğlu'nun birlikleri silah ve mühimmatla donatılmış değildi, aynı zamanda yeniçerilerin de kendi silahları vardı. Tımar sahipleri de kendi donatılarını ve gelirlerinin önemine göre belirli sayıda temin etmekle yükümlü oldukları adamların donatımını sağlamak zorundaydılar. Bu birlikler Marmaris'e karayoluyla ulaştı. Diğer yandan, Osmanlılar da ayrıca malzeme sipariş etmiş olmalıydı. Örneğin, adı bilinmeyen bir kişi Şirvan'dan beş yük petrol ürünü (neft) getirirken yolda Kızılbaşlarla başı der-

4 Sakız'daki Venedik konsolosu tarafından sağlanmış ve Osmanlı usulü uygulamaya son derece uygun düşen bilgi: Bkz. Sanudo XXXIII 364.

5 AOM 8361v° sq.; Sanudo XXXIII 385 sqq.

6 TKS D 5643 (ek no 239).

7 Savaşla ilgili olmayan malzeme arasında, 565 parça çuha, 48 adet ipek ve çelik kalkan ile işlemeli kadifeden 113 adet süvari ceketi (ödül mü yoksa gösteri silahları mı?); 14 tane meşale ya da fener; katı halde 1229 kg içyağı ve 198 kg zeytinyağı; balmumu; sirke; madeni tel; ipler; iplik ve ökse (kunduracılıkla mı ilgili? Herhalde ipliğin bir bölümü özellikle kunduralar için).

de girmişti ve bu nedenle de Rodos'a çok geç ulaşmıştı. Bununla birlikte, yükünün teslim alınmasını rica etmek üzere padişaha mektup yazmıştı.⁸ Ayrıca Mustafa Paşa'nın donanmasının hayvan ve erzak yükleyip yüklenmediği de bilinmiyor.⁹ Her durumda, pek çoğu doğrudan doğruya Anadolu'dan Marmaris'e geldi. Küçük Rodos Adası'nda, yöreden sağlanabilecek erzak söz konusu olamazdı. Osmanlı hazırlıklarının önemi ne olursa olsun, yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştı: Kasım sonunda, Kanuni Sultan Süleyman'ın yeniden erzak, hayvan ve barut sağlaması gerekmişti.¹⁰

Rodos'ta tehlikenin bilincine çok geç varılmıştı: Kandiyelilere 2 ve 3 Mayıs 1522 tarihlerinde yazmış olduğu iki mektupta tarikat lideri Philippe Villiers de l'Isle-Adam kentine karşı bir seferin söz konusu olduğunu doğruluyor ama, güvenini de belirtiyordu. Ona göre, aslında Macaristan hedef alınmıştı.¹¹ 14 Haziran'da, Kanuni'nin iyi yürekli Müslüman hükümdar olarak, niyetlerini bildiren mektubunu alınca, artık kuşkuyla yer kalmamıştı: Tarikat lideri eğer teslim olmazsa, padişah Rodos'u ve orada yaşayanları ele geçirecekti.¹² Bourbon kayıtları, Villiers de l'Isle-Adam'ın 1522 yılında tehdit edildiğini kabul etmesi için belirli bir sürenin geçtiğini doğruluyor.¹³

Bununla birlikte şövalyeler de gafil avlanmadılar. Halkın merkezi olarak toplanması tasarları hazırды; erzak ihtiyatı tarikatın kalelerinde düzenli olarak sağlanıyordu. Tarikat lideri, seçildiği Rodos'a gelmek üzere Fransa'dan ayrılırken, Villiers de l'Isle-Adam beraberinde üç yüz kental güherçile getirmişti.¹⁴ Zaten, tarikat lideri tarafından sergilenen güvenin de siyaset gereği olduğu düşünülebilir, çünkü 18 Şubat 1522 tarihinden başlayarak, Osmanlı hazırlıkları nedeniyle, kurul surların onarımı için evlerde çalıştırılmayan kölelerin dörtte üçüne el konulmasına karar vermişti.¹⁵ Aynı gün, padişahın donanmasından çekinilecek süre boyunca Rodos'ta bir

8 Elimde kopyası bulunmayan ve yalnızca birkaç dakika dince alabildiğim yayımlanmamış belge. Neft sözcüğü kuşkusuz bir petrol ürününü anlatıyor, belki de alçı tutuşturucu silahların yapılmasında kullanılıyor ama, neyin söz konusu olduğunu tam olarak saptamak zor. Mustafa Paşa'nın donanmasına İstanbul'da üç buçuk "kantâr revgân-ı neft", açıkça sıvı bir madde, yüklenmişti. Bkz. ek 23.

9 İstanbul'da yüklenmiş olan üç buçuk kantâr zeytinyağı hangi işte kullanılacaktı?

10 Bkz. Sanudo XXXIII 508, 533, 534 sq., 560; "Journal", s. 533 - 535.

11 Bkz. Sanudo XXXIII 337.

12 Tarih hakkında, bkz. AOM 8361v° sq.; Sanudo XXXIII 390. Metin için, bkz. Bourbon piçi (B I r°) tarafından kaleme alınmış bir sayfayı kopya eden Charrière I, s. 91 sq.; Sanudo XXXIII 398 sq..

13 Bkz. Bourbon A III r°.

14 Bkz. Charrière I, s. 85 sq.

15 *Omnes sclavi infideles qui solvunt jornatam suis dominis et lucratur in platea Rhodi.*

araya getirilecek köylülerin gereksinimleri ile ilgilenmek üzere iki üye görevlendirildi.¹⁶ 2 Nisan'da, tarikatın korunmasında yararlı olacak önlemleri görüşmek üzere Fra Johannes de Yseray, papaya gönderildi.¹⁷ 7 Mayıs'ta, tarikat liderinin Kandiyelilere yazdığı ikinci mektuptan iki gün sonra, şövalyelerin genel bir denetlemesi emredildi.¹⁸

İlk birlikler karaya çıkınaya başlayınca, tarikat lideri acil önlemler aldı: Surların dışında kalan ağaçların kesilmesi, halkın iskân edilmesi, topçuların yerleştirilmesi, üç bin Türk kölenin zincire vurulmuş olarak *fossa da mar*'a [deniz fustası ?] gönderilmesi. Bunun ötesinde, mürettebatlarıyla birlikte bir Venedik gemisiyle bir Cenova "karak"ını alıkoydu. Bu kararları da 26 Haziran tarihli bir mektupla Venediklilere bildirdi.¹⁹ Mektubunda ayrıca üç bin parçadan oluşan toplara ve her gün top başına yirmi beş atış yapacak kadar yeterli baruta, aynı şekilde on sekiz aylık erzağa da sahip olduğunu ama, yine de Hristiyan prenslerden yardım istediğini ekliyordu.²⁰

Şimdilik, tarikat Batı'dan bir yardım elde edemeyecekti. Papa, ücretleri kilise tarafından ödenen üç bin piyade eri vaat etti ama, Roma'daki Venedikli konuşmacı bunun yalnızca sözde kaldığını ve hiçbir şeyin yapılmadığını ekliyordu.²¹ Fransızlarla İspanyollar çatışma halindeydiler ve Doğu'ya git-

16 AOM 8345r^o-46r^o.

17 AOM 409203v^o.

18 AOM 16129r^o-v^o (8360° sq.'nın kopyası). Bu şekilde şövalyelerle keşişlerin taşıdıkları savunma ve saldırı silahlarının bir betimlemesi elde ediliyor: *Que quidem monstra fiet hoc modo videlicet quod omnes domini fratres predicti habeant dicta arma vestita super se et in propria persona hoc est celatum bavoram braccialetos bergantinam sive alceuetum cum suis faldis sive brachis aut coralettos . Item quilibet ipsorum habebit suum ensem accinctum etiam arma inbastata etiam duas spingardas vel duas arbalestras vel unam spingardam et unam arbalestram aut duos arcus pro anglicis].*

19 Bkz. Sanudo XXXIII 385 sq. Bourbon piçi zorla alıkonan bir Ceneviz gemisini ve akıncıların geri çağırılışını ima ediyor (A IV r^o).

20 *Dize avr 3000 pezi de artelaria e tanto polvere, che fata la descrittione potranno trazer 25 botte per artellaria, inmodo che aferma sperar di conseguir victoria* (Sanudo XXXIII 385). *E fatto la descrittione de le vietuarie, sono furniti per uno anno e mezzo; hanno grandissima quantita di megii, et bote 8000 de vino, sicche sperano in Dio e in messier San Zuane Batista loro protector di conseguir victoria. Tamen mandano a dinmandar soccorso a li potentati christiani* (Sanudo XXXIII 385). Sanudo'nun topçu birliği ile ilgili özeti çok açık değil ama, 26 Haziran'da Rodos'ta Zuan Antonio di Bonaldi tarafından yazılmış mektuptan da yararlanılabilir: *Poi li sono in questa città più di pezi 3000 de artellarie, (...) e più hanno polvere bene per tirar diete artellarie per a mi tre a colpi 25 al zorno per cadaun pezo, et io ne ho balote 25 millia; e sono balote di ferro 2500, munitum di piombo e ferro, assai formento per uno anno e mezzo, et altre vituarie assaiseme* (Sanudo XXXIII 387). Öte yandan Bourbon da Rodos'ta bir yıl yetecek mühimmat bulunduğunun sandığını ve yörcenin teslim olmasından bir ay önce mühimmatın tükendiğini hüznünlü bir şekilde kaydediyor (A III v^o).

21 *Tutte erano parole, et nulla si faceva* (Sanudo XXXIII 350).

mezlerdi.²² Bu kez hiçbir Hristiyan prensin Rodos'un yardımına gitmediğini fark eden Venedik de kendi savunmasıyla meşguldü.²³ Öyle ki temmuz başında Fra Antonio Bosio ünlü mühendis Gabriel Tadini di Martinengo'nun Rodos'un savunmasına katılması için izin verilmesini talep etmek üzere Kandiye'ye geldiği zaman, papazlar bu konu hakkında Venedik'e başvuracaklarını söylediler. İş sonunda hakarete vardı ve Martinengo da şövalyelere katılmak için kaçtı. Venedikliler bu konuda masum olduklarını ve Martinengo'nun gitmesini yasaklamış olduklarını hemen Saray'a bildirdiler.²⁴ 28 Temmuz 1522 tarihinde padişah adaya ayak bastığında, Rodoslular ancak ellerinde bulunan kuvvetlere güvenebileceklerini biliyorlardı.

*

Savunucuların kişi sayılarını yaklaşık olarak hesaplamak mümkün. Gerçekten de, Villiers de l'Isle-Adam Venediklilere elinde on altı bin kişi bulunduğunu yazmıştı: Sekiz bini, iki bin kişilik topluluklar halinde yörenin dört bir yanına dağıtılmıştı; iki bininden gezginci takviye kuvveti olarak yararlanılacaktı; altı bini de kentin merkezinde tarikat liderinin etrafını çevreleyecekti.²⁵ Aynı tarihlerde Venedikli haber aktarıcılarının önermiş oldukları değerlendirmelerle tarikat liderinin rakamları birbirini tutuyordu: 8 Haziran'da, Naksoslu Jacomo Crispo savaşa elverişli adamların sayısının 14 bin kişi olarak saptandığını yazıyordu.²⁶ Ay içinde savunuculara katılanlar da eklenecek olursa, 16 bin sayısı kabul edilebilir. Bununla birlikte, savaşa katılmış olan Fontanus, bunun çok daha altında bir rakam veriyor:

"Eli silah tutabilecek yaklaşık beş bin özgür erkek sayıldı. Bunların yanı sıra aşağı yukarı altı yüz Şövalye ile beş yüz Giritli de var güçleriyle çarpıştılar. Ciddiyet ve sadakatle kendilerini savaşa adayan diğerleri de, denizciler, kürekçiler, yüksek rütbeli subayların değerlerini özellikle takdir ettikleri deniz piyadeleri ve denizde keşif yapmakla [görevlendirilmiş akıncılar]dı. Her zaman deniz savaşında çok yetenekli olan Fransız Michel Vidal, kesinlikle Sicilyalı olan şanslı Seringus Vandalus ve Nicolaos Mego adlı bir Rodoslu. Adanın kırsal yörele-

333

22 I. François son olarak asla gelmeyen mühimmat yüklü iki gemi gönderdi: Bkz. La Roncière III, s. 159 - 162; Ursu, s. 19 sq.; sanudo XXXIII 474.

23 Bkz. 18 Temmuz 1522 tarihinde, *Zeneral'in* dört galic ile gidişi nedeniyle Sanudo'nun bu açıklayıcı duası: *Che pregbo Iddio vadi in bona hora, e torni con vituria a casa; ma si tien non achaderà, perchè il Turcho va a l'impresa di Rhodi. Tamen non si vede alcun Principe christian mandar soccorso a Rhodi, come fu fatta l'altra fiata* (Sanudo XXXIII 371).

24 Bkz. Sanudo XXXIII 417, 419, 422.

25 Sanudo XXXIII 385. Burada da Zuan Antonio di Bonaldi tarafından aynı tarihte gönderilmiş olan bilgiler tarikat lideri tarafından sağlananlarla uyum gösteriyor (Bkz. Sanudo XXXIII 387).

26 Bkz. Sanudo XXXIII 364, 375.

rinden gelmiş olan köylüler de savaştan çok toprağı kazıp taşıyarak kuşatmada yararlılık gösterdiler. Geri kalanlara gelince, bu arada etkin birkaç erkeğin dışında, ne çalışmaya ne de tehlikeye saygın şekilde katlanabilen ödle, uyuşuk kentli çoğunluk cesarettin çok çalım sergiledi.”²⁷

Kuşatmanın ertesi günü “düşmanlara karşı direnmek için yalnızca bin beş yüz erkeğin” bulunduğunu kaydeden²⁸ K. M. Setton, savunucuların sayısını yaklaşık beş bin olarak saptıyor,²⁹ oysa E. Brockman, Villiers de l’Isle-Adam’ın, halka güven vermek için insan sayısını abarttığını ileri sürüyor.³⁰ Ama, yardım talep ettiği Venediklilere karşı tarikatın bu şekilde davranmakta bir yaranı olamazdı. Hiçbir unsur olaylardan sonraki anlatılara güvenilmesine olanak vermiyor, zaten hiçbir şey de tarikat liderinin çağdaş bir raporundan daha emîn olamaz. Kanımca, Fontanus’un rakamlarında bozgundan sonraki açıklamanın resini bir yorumunu görmek daha ihtiyatlı bir tutum olur. Oysa, bu yazar, belirtilen beş bin kişiye denk gelen Latinlerin oluşturduğu sert bir nüvenin karşısına yerli Rumları, adaya sığınmış köylüleri ya da Rodoslu burjuvaları çıkarıyor sanki. Bu sonuncular için sergilediği kuşkusuz bir ölçüde önyargıya dayanan hor görme, teslim olma sırasında oynadıkları rolle pekiştirilebilir. Ama, Rumlar, kuşkusuz orada bulunan bazı Yahudilerle birlikte, 1480 yılında olduğu gibi 1522’de de yörenin savunmasına katılmışlardı.³¹

Bir anda oluşturulan bu garnizonun ayrıntılı oluşumuna gelince, hiçbir kaynak bu konuyla ilgili tatminkâr bir bilgi edinilmesine olanak vermiyor. Fontanus’un önerdiği 600 Şövalyeyle ilgili rakam akla yatkındır ve bir denetlemenin de kısa bir süre önce emredilmiş olduğu da rahatça kabul edilebilir.³² 18 ve 20 Mayıs tarihlerinde büyük gemide, *Marieta* ve *Gale-*

27 (...) *recensa liberorum hominum, qui arma ferre possunt plus minus quinque milia, inter quos strenue pugnarunt sexcenti fere equites, quingenti Cretenses, caeteri qui pugnae diligenter fideliterque vacarunt, fuere nautae, remiges, classarii quorum virtutem plurimum iuverunt (sic) duces ipsi maritimique excursores Michael Vitalis Gallus proelio navali semper acerrimus, & felicissimus Seringus Vandalus, ac Siculus quidam & unus Rhodius Nicolaus Maggo, Rustici qui ex agris insulaeque convenerant, non tam pugnando quam fodiendo, ferendoque terram, obsidioni utiles fuere. Reliqua urbana multitudo, aliquot tamen vere strenue exceptis, imbellis, iners, neque laboris neque periculi satis patiens (...) plus omnino ostentationis quam fortitudinis habuit* (Fontanus, II v°).

28 Bourbon E II v°.

29 Bkz. Fontanus ile Guichardus’tan alıntılar yapan Setton III, s. 206.

30 *He seems to have cheated a little, marching some units twice to put heart into the people* (Brockman, s. 119).

31 Bu kişilerin askeri zorunlukları olduğu hatırlanıyor ve zaten Fontanus da içlerinden bazılarının şerefli bir şekilde savaştığını kabul ediyor.

32 *Picro da Campo’nun tuttuğu günlüğe göre, 18 Mayıs’ta 100 İspanyol şövalye ve aynı*

ga barzalarında ve tarikatın *barzioto*'larında 450 kişi bulunuyordu.³³ Fontanus 500 Giritliden söz ediyor: 29 Mayıs'ta, Kandiye gemilerinde görev yapan 16 kaptanın çevresinde 400, Venedikli kaptan Joannes Cazaro-la'nın *nave*'sinde de ayrıca 50 kişinin yer aldığı görülmüştü.³⁴ Son olarak da, 25 Mayıs'ta 150 savaşçı, Cenevizli 15 tüccarla birlikte Domenico Fornario'nun (de li Fornarii) çevresinde bir araya gelmişti.³⁵ Bu şekilde hesaptan düşülen 1650 kişi ancak eksik ve geçici bir özet oluşturur: Takviye kuvvet taşıyan başka gemiler de daha sonra geldi ve Piero da Campo da Rodos'ta bulunan akıncı gemilerindeki insan sayısı hakkında bilgi vermiyor. Aksi kanıtlanıncaya kadar ta'fikat lideri tarafından verilmiş olan rakamları dikkate alacağım. Kuşatmanın başlangıcında, tarikat liderinin elinde yaklaşık 16 bin kişi bulunmalıydı, bunun üçte birini de aralarında 600 Şövalyenin yer aldığı Latinler oluşturunuyordu.

Rodos'ta bulunan donanmaya gelince, bu tahmin edilemiyor. Tam anlamıyla tarikata ait birliğe, kuşatma nedeniyle orada kalan ya da tutulan gemilerin yanı sıra birliğe katılanları ya da yerli korsanlarınkileri de eklemek gerekirdi. Korsanların minnettarlık göstererek oynadıkları rol de önemlidir. Genel olarak, Osmanlı donanmasına karşın, Rodos Limanı kuşatma sırasında oldukça yoğun bir trafiğe sahne oldu.

Padişahın ordularına gelince, elimizdeki bilgiler ne yazık ki büyük ölçüde Latin kaynaklıdır ve fazla güvenilir değildir. 14 Ağustos 1522 tarihinde, İstanbul'daki Venedik balyosu 300 bin kişiden söz ediyor ve bunlara da İskenderiye'den gelen diğer on bin kişiyi ekliyordu.³⁶ 200 bin kuşatmacıyla ilgili rakam genel olarak hepsi de Rodos'ta bulunan Bourbon, Gabriel Taragon ya da Piero da Campo tarafından belirtilir.³⁷ Osmanlı kaynaklarına gelince, 40 bin kürekçi ile 20 bin piyade azab'ın görevlendirilmesinden söz etmektedir. Osmanlı devleti, istenilen süre içinde talebinin yalnızca bir bölümünün karşılanacağını bildiği için mi bu kadar sayıda kürekçiyi seferber etmiş, silah altına almıştır? Toplanıp bir araya getirilen donanma

335

22'sinde de 200 Fransız sayılmıştı (*Lo signor fra' Tentaila nepote de la reverandissima signoria de nostro signor, ha facto une bella mostru de arme con le sopraveste, et in sua compagnia erano da cavalieri 200 in zercha*): Bkz. Sanudo XXXIV 69 - 70. Öbür dillerdeki insan sayısı hakkında ayrıntı yok. Bosio'ya gelince (II, s. 534 - 536), denetlemler sırasında 325 şövalye ve keşiş sayıyor ama, birkaç satır aşağıda rahip giysili 600 adamdan söz ediyor.

33 *Age*.

34 Bkz. yine Piero da Campo'nun günlüğü, Sanudo XXXIV 72 sq.

35 *Age*. Bkz. Sanudo XXXIV 70 sq.

36 Sanudo XXXIII 448.

37 Bkz. hem Bourbon B II v°; hem de Sanudo XXXIV 16, 88.

için 40 bin rakamı ne olursa olsun aşırı görünmektedir.³⁸ En azından şunu da hatırlamak yerinde olur ki, tüm Osmanlıların sayısı yalnızca dar anlamıyla savaşırları kapsamıyordu, bunların arasında kürekçiler, her türlü zanaatkâr (kaldı ki Mustafa Paşa'nın donanması da malzemenin bir bölümünü taşımıştı) ile istihkâmcılıkta çok sayıda istihdam edilen kazmacıları da içeriyordu.³⁹ Kanuni Süleyman'ın Rodos'ta elinde bulunan insan sayısını tahmin etmeye kalkışmayacağım ama, kuşkusuz çok büyük bir sayıya ulaşıyordu. Osmanlı donanmasına gelince, kaynaklar çelişkilidir. Kara Çelebizade⁴⁰ gibi Kâtib Çelebi de yelkenli 700 gemiden oluşan "çok büyük" bir donanmadan söz eder⁴¹ ama, sonra da Mustafa Paşa'nın Rodos'a 300 kadırgayla çıktığını yazar. Bostan⁴² bu sayıyı 500'e yükseltir. Cantacassin de kendi açısından 384 geminin söz konusu olduğunu söyler;⁴³ bu değerlendirmeye Ş. Turan'a göre gerçeğe en yakın olanıdır.⁴⁴ İşin ilginç yanı, Venedik ve Rodos kaynakları değerlendirmelerinde daha ılımlıdır. Venedikli bilgi aktarıcıları, balyostan başlayarak, Osmanlı donanmasının önce 100 kadar yelkenli gemiden oluştuğunu⁴⁵ ileri sürerken, daha sonraları bu rakamları azar azar yükselttiler: 28 Haziran'da, balyos yaklaşık 300 gemiden söz ediyordu.⁴⁶ Şunu da kaydetmek gerekir ki, burada asıl olarak söz konusu olan büyüklüktür, bilgi aktarıcılar az önemli deniz taşıtlarını her za-

38 Osmanlı donanmasındaki insan sayısı konusu aşağıda ele alınacak. En geniş kapsamlı var-sayma göre, gemi başına yaklaşık 180 kürekçi bulunuyordu. Bu rakam en büyük Venedik gemilerindeki (üç sıra kürekli kadırga - *trirème*) mürettebat sayısını karşılamaktadır (bkz. Lane, s. 9) Oysa zaten büyük olasılıkla daha küçük olan padişahın donanması daha küçük gemiler de içeriyordu.

39 Osmanlı donanmasına mal ettiği 200 bin kişi arasında, Bourbon, madenlerde/patlatılan lağımlarda çalıştırılan 60 bin kişi sayıyordu (B II v²). Mustafa Paşa'nın donanmasının dö-kümü farklı gerçekler için gerekli 13760 sap, 8.000'den fazla kürek ve kazma, yaklaşık 3.000 balta, odun baltası ve nacak, istihkâm kazmacıları için 1280 sivri kazma ve 594 tane patlatılacak lağım çubuğu, taş yontucular için 1500 sivri kazma ve 1350 tarak, 900 adet du-varcı çekiçi ile 800 mala, 250 testere ve 170 harç çapası, son olarak da büyük olasılıkla ka-zılan toprağı taşımak için 3.700 sorgun dalından yapılmış sepet (bkz. TKS D 5643: ek no 23). Oysa bu rakamlar, bir kez daha, kullanılan malzemenin tümüne tekabül etmiyor. Sayılan ne olursa olsun, değişik meslek toplulukları üyelerinin sayısı binlerle ifade ediliyordu.

40 Rossi tarafından belirtilmiştir, *Assedio*, s. 50. Cella zade'nin Rossi tarafından yayınlanmış B elya zmalannın metni de aynı rakamı verir (*ageve* Billioti ile Cottret, s. 294) ama, di-ğ er elya zmalan ve "Journal" rakam vermektedir.

41 S.25 sq. Uzunçarşılı bu rakamı belirtir, *Tarih*, s. 314.

42 Yurdaydın tarafından belirtilmiştir, s. 36 dipnot 185.

43 Turan tarafından belirtilmiştir, "Rodos'un zaftından", s. 58.

44 *Age*, s. 57 sq.

45 Bkz. Sanudo XXXIII 35 - 37, 44, 110 - 111, 198 - 199, 238.

46 Bkz. Sanudo XXXIII 388.

man göz önüne almazlar. Öbür yandan, Mustafa Paşa'nın donanmasına Gelibolu'da Palak Mustafa Paşa'nın birliği katılacaktı; ayrıca Kurdoğlu'nun gemileriyle kuşatma nedeniyle göreve çağırılmış olan korsanlarınkini de bunlara eklemek gerekir. Son olarak, 24 birimden oluşan bir Mısır donanmasının da ayrıca Rodos'a ulaştığı biliniyor.⁴⁷ Her durumda, kuşatılanlar Venedik kaynaklarına benzer bir tanıklık yapıyorlar. Fontanus da, zaten bunu hesabına katmadan, çıkarma donanmasının her türden 300'den fazla gemiden meydana gelmiş olduğunu aktarıyor.⁴⁸ 26 Haziranda Giritlilere yazdığı bir mektupta tarikat lideri 250 yelkenli gemiden söz ediyor, ayrıca 50 adet başka gemi de yakında bunları izleyecekti.⁴⁹ Oysa 5 Temmuz'da tarikatın Girit'teki elçisi, gemi tiplerinden 100 *galie sotil*, 70 *galeaze* sayıyor ve kalanın da *palandarie*'lerden (Osmanlıların at gemisi) ve fustalardan oluştuğunu, bunların toplamının da yelkenli 270 gemiye ulaştığını söylüyordu.⁵⁰ Bourbon'un raporu buna oldukça yaklaşıyor: *Bastardes* olduğu kadar da *futilles* olan 300 kadirga sayıyordu ve bunlara Rodos'un ablukasını güvenlik altına almak için devriye gezmekle görevli 25-30 kadar başka gemiyi de eklemek gerektiğini bildiriyordu. Bunun ötesinde 35 *galliacés*, 15 *mahones*, 20 *taffoeres* (?); 60 fusta ve çekdiri; son olarak da, 12 adet "topçuların büyük bölümünün yer aldığı peleme, kalyon ve *esquiraesses*, yaklaşık olarak toplam 250 gemiye "Suriye'den gelerek" katılan birkaç kadirga ve fusta, "ve kuşatma süresince, dışarıdan gelen ve çoğu zaman sayıları yaklaşık 400'ü bulan yelkenli gemiler".⁵¹

337

En küçük boyutlu gemilerin de hesaba katılmış olabileceği kabul edilse de, bu rakamların doğruluğuna itibar edilemez. Girit'e gönderilmiş olan elçinin ya da Bourbon'un ifadelerinin görünürdeki kesinliği insanı yanıltmamalı. Bir arada bulunan bu kadar geminin kesin sayısını saptamanın güçlüğü ötesinde, gemilerin gidiş ve gelişleri, saymayı güçleştirdiği gibi yanlışlığa da sürüklemiş olmalıydı. O halde Osmanlı donanmasının kesin değerlendirilmesini yapmak için elimizdeki kaynaklara güvenmemek yerinde olur.

Neyse ki Topkapı Sarayı Arşivi bize yardımcı oluyor.⁵² Fetihten sonra, Kapudan Behram Bey Vezir Ahmed Paşa'ya, gemileri İstanbul'a götür-

47 "Journal" (s. 531) ve Celâzade (bkz. Rossi, *Assedio*, s. 17) tarafından verilen rakamdır, ama Matrakçı Yurdaydın tarafından belirtilmiştir. s. 41 no. 204) ile Ferdi (Rossi tarafından belirtilmiştir, *Assedio*, s. 17 (no. 1) Mısır'dan gelen 40-50 gemiden söz ederler. Öbür yandan Pathnos (hégoumène) 37 adet yelkenli gemi sayıyordu (Sanudo XXXIII 468sq.).

48 *Ad trecentum & amplius naves omnis generis fuisse dicitur* (Fontanus, E III r).

49 Sanudo XXXIII 385.

50 Sanudo XXXIII 417.

51 Bkz. Bourbon B II v.

52 Bkz. ek no 26.

mek için elinde 800-900 kişi bulunduğunu bildirdi. Bunların içinden 250'si reis'ti, bu da gemi başına 7-8 kişi isabet ediyor demekti: Öyleyse 1523 Ocak'ında Rodos'ta denize açılmaya hazır 100-130 gemi vardı. Dokuz tanesi orada kalacaktı; öbür 25'i de daha sonra yola çıkacaktı. Pek çoğu fırtınanın kurbanı olup batmıştı: 40 ya da bazı değerlendirmelere göre 70.⁵³ Son olarak Ahmed Paşa da Mısır'dan gelen 24 gemiyi hesaba katmayacaktı.⁵⁴ Hemen 198-258 gemilik bir toplama ulaşılıyordu. Demek ki Mustafa Paşa'nın elinde Gelibolu'da yelkenli 174-234 gemi bulunacaktı. En düşük tahmin büyük olasılıkla gerçeğe en yakın olanıdır, ayrıca fırtınanın tahrip etmiş olduğu gemilerin sayısı da kuşkusuz Hristiyanlar tarafından büyütülmüştü.

Bir karşılaştırma yapılacak olursa, 1517 yılında Mısır'a yollanan Osmanlı donanmasının 142-146 yelkenli gemiden oluştuğu⁵⁵ ve bunun sonucunda I. Selim'in 1519-1520 yıllarında önemli deniz hazırlıkları yaptırmış olduğu anımsanabilir. Demek ki bu durumda 1522 donanması biraz daha önemliydi. Bu belirleme Kanuni Süleyman'ın kabul etmiş olduğu savaş çabası hakkında bir fikir edinilmesine izin verir. Celalzade, Rodos'un olağanüstü gücünün hesaba katılarak hazırlıkların yapılmasına özen gösterilmiş olduğuna işaret eder:⁵⁶ Oysa, padişah deniz güçlerini savaş haline geçirmiş ve ordularının büyük bölümünü bir araya getirmişti. Ama, aynı zamanda Dulkadiroğulları üzerine⁵⁷ bir sefer gönderiyordu. 1522 kuşatması için bir araya getirilmiş olan kuvvetler kalabalıktı ama, kuşkusuz o kadar da olağanüstü değildi.

*

Rodos'un fethi askeri bir başarıydı. Bu, Osmanlı Sarayı'nda o kadar iyi biliniyordu ki padişah sefere şahsen katılmayı yeğledi. Kuşatmayı hazırlamak için ne kadar özen gösterilmiş olursa olsun, olay öngörülenden daha sert geçti: Bir önceki yıl Belgrad kuşatması bir ay sürmüştü, Rodos kuşat-

53 Bkz. aşağıda s. 341.

54 Ama, Mustafa Paşa'nın 7 Zilhicce/28 Ekim 1522 ("Journal") tarihinde Mısır'a gittiği gemiler bu yirmi dört gemiye dahil miydi?

55 1522 yılındaki Osmanlı deniz gücünü önceki 20-30 yıl içindeki seferleriyle karşılaştırmak için, bkz. Vatin'in "La conquête de Rhodes" adlı yapıtı.

56 *Rodos kal'esi'nün metanet'pe hasaneti ma'lum olub ana göre levâzim-i tedârik olunmak mühim ve zaruri olduğu cilden..* (¶ 67 r° - v° Kappert baskısı): "Rodos kalesi güçlü ve ele geçirilemez olarak biliniyordu. Bu nedenle zorunlu olan hazırlıkların yapılması önemli ve gereklidir ve işte bu nedenle de..."

57 Bu seferle görevlendirilmiş olan Ferhad Paşa ordularıyla birlikte Rodos'a ancak 20 Aralık 1522 tarihinde, savaştan sonra geldi: Bkz. "Journal", s. 538. Ferhad Paşa'nın bu görevi ve özel koşulları hakkında, bkz. Bacqué - Grammont, "Trois lettres de Ferhad Paşa".

ması beş ay devam etti. Anlatısında Peçevi yörede tam altı ay boyunca savaşıldığını belirtiyor ve Müslümanların da gece ve gündüz uyumayı ve dinlenmeyi haram saydıklarını söyleyerek Osmanlı askerlerinin karşılaştıkları güçlüklerle değiniyor.⁵⁸ Savaşlara katılmış olan ve 7 sayısının üstünde hoş bir şekilde oynayan Lütfi Paşa, ele geçirmek için yedi yılın bile yetmeyeceği bu kale karşısında padişahın önce cesaretini yitirdiğini ileri sürüyor!⁵⁹ Şurası bir gerçek ki, Süleyman kasım ayında yeniden erzak, hayvan ve barut sağlamak zorunda kaldı ve amacına ancak bu şekilde ulaşacağını anlayınca da kışı adada geçirmeye karar verdi. Oysa bu Osmanlılarda ender görülen bir uygulamaydı.

Elbette ki kuşatma art arda gelen öldürücü baskınlardan oluşuyordu, sayıca çok düşük ama, ateşli silahlar bakımından iyi donatılmış olan savunucular bunları durdurmak için gitgide daha fazla zorlanıyorlardı. Rodoslular, keşfe çıkmak ya da bilgi toplamak üzere tutsak edinmek amacıyla birkaç çıkış denediler. Ama, pahalıya mal olan bu delice serüvenler seyrek olarak meydana geliyordu. Gerçekte bu bir topçu ve isihkâmcıların savaşıydı.

Tarikat lideri Osmanlı birliklerinin ve mühimmatın karaya çıkartılmasını engellemeye girişmedi. Zaten belki de olanakları da yoktu. 9 Ağustos'ta Mısır'dan gelen birliği, boş yere, top atışma tutturmuştu.⁶⁰ Ama, 29 Temmuz'da kuşatmacıların kazmaya başladıkları siperlere ateş açan Rodos topçusu oldu.⁶¹ En azından başlangıçta, Hristiyanlar bu alanda bir üstünlükten yararlanıyorlardı: St. Jean Kilisesi'nin pencereyi yüksek çan kulesi düşmanın hareketlerini, yer değiştirmelerini gözetlemeye ve ateşi uygun yere yoğunlaştırmaya olanak sağlıyordu. Osmanlılar 10 Ağustos'ta bu kuleyi yıkarak muratlarına erdiler.⁶² 30 Ağustos'a kadar, Süleyman'ın "Günlüğünde" de kaydedilmiş olduğu gibi, Osmanlılar bir topu onarıp ateşler ateşlemez, Rodoslular 30 namluyu bu topa doğru çeviriyor ve onu yok ediyorlardı,⁶³ Pathmos "İgumenos"u da bunu doğrulamaktadır.⁶⁴

58 Kâmil beşay kal'e-i mezbûre dökülüp rûz ü şebel-i islâm h'âb kendülere harâm edüb bir mertebe ciddü ihtimâm etmişler-dür (Peçevi I, s. 74 s. q.).

59 Lütfi, s. 309.

60 Bkz. "Journal", s. 531.

61 Bkz. Rossi, *Assedio*, s. 17; "Journal", s. 530.

62 Rossi, *Assedio*, s. 17; "Journal", s. 531.

63 *Fî 7 minbu [şevvâl] Pîri Paşa topların atmağa başladı zira bu güne gelince bunun bir tobu islâh eyleyüb atınca küfere otuz mikdârı tob havâle edüb zir ü zebur eyledi* ("Journal", s. 531).

64 *Li christiani non lassano metter le bombarde, ma ge le rompono, unde ha lassà star le bombarde et combateno cum li trabuchi* (Sanudo XXXII 468). (Hégoumène) Rodos'tan 14 Ağustos'ta ayrılmıştı.

Lütfi Paşa da “aynı anda pek çok topu ateşleyen” savunucuların atış gücünü belirtiyor.⁶⁵ Bununla birlikte, Osmanlılar’ üstünlüğü sağladılar ve büyük ölçüde hasara neden oldular. Kendilerini korumak ve topraklarının etkinliğini artırmak için, tepesi surların düzeyine ulaşan dev bir toprak dolgusu oluşturdular. Diğer yandan, kuşatmanın sona ermesinden çok önce Rodoslular barut sıkıntısı çekmeye başladılar.

Barut eksikliği belki de şövalyelerin böylesine uzun süreli bir kuşatma beklememelerinden kaynaklanıyordu. Bununla birlikte, barut tüketimi büyük olasılıkla, kuşatmanın belirleyici olaylarından birini oluşturan toprakaltı yol çalışmalarının büyük oranda gelişmesiyle aşırı artmıştı. Osmanlılar Rodos surlarının altına onlarca hendek kazdılar.⁶⁶ Hepsini uçuramadılar, çünkü kuşatma altındakiler, dikkatli, uyanık bir gözetleme sayesinde, karşı hendeklerle bunları etkisiz hale getirmeyi başardılar. Bu savunmanın başarısının başlıca yaratıcısı mühendis Gabriel Tadini di Martinengo idi. Fra Antonio Bosio, Giritli yetkililerin karşı çıkmalarına rağmen onu Rodos’a getirerek tarikata değer biçilemez bir hizmette bulunmuştu. Tadini olmasaydı, kale kuşkusuz bu kadar uzun süre dayanamazdı ve şövalyeler de sonunda padişahın kendilerine bahsettiği koşullardan daha az elverişlileri kabul etmek zorunda kalırlardı.

Donanmalara gelince, Osmanlıların sayısal üstünlüğüne karşın, denizdeki egemenlik Rodoslularda kalmıştı. Kanuni’nin denizcilerinin yörenin ablukasını sağlama yeteneğinden yoksun oldukları görüldü. Tüm kuşatma boyunca, Lindos, İstanköy ya da St. Pierre şatosuyla olan ilişkiler gibi Girit ve Batı ile olan denizyolu ilişkileri de sürdürüldü. Son dakikaya kadar, takviye kuvvetler limana girebildi. Yüksek komutanlık karadan ve denizden düzenlenmiş baskınlar öngörmüştü. 4 Ağustos’ta, gelecekteki deniz harekâtının yönetimi Kurdoğlu’na verildi. Bununla birlikte, Osmanlı donanması 24 Eylül saidirisına katılmaktan son anda vazgeçmiş gibi görünüyor.⁶⁷ İkinci bir girişim daha oldu: 27 Kasım’da, Hüdavendigâr’ın adamları ayın 30’undaki baskına denizden katılmak üzere gemilere dönme em-

65 *Hisârdan ân ve abad niçe toplar atarlardı* (Lütfi, s. 312).

66 Piero da Campo 21 Eylül’e kadar bunlardan (tahminen) 38-39 kadar (Sanudo XXXIV 79); hironim de la Torre, 14 Kasım’a kadar, 63 tane saymıştı (Sanudo XXXIII 568). Aynı tarihe kadar, Fra Albergho di Rouari 50 tane sayıyordu (Tsirpanlis, “Ανεκδοτή”, s. 139 - 141). Ama, *capitano zeneral del mar* Domenego Trivixan yalnızca 45 ve biraz daha fazla patlatılacak lağımın söz ediyor (Sanudo XXXIV 56), Sanudo’nun kendisi de 52 sayı üzerinde duruyor (Sanudo XXXIV 68).

67 Bkz. Zuan Antonio Bonaldi’nin Rodos’tan yazdığı 10 Ekim 1522 tarihli mektup: *In dicto arsalo, era preparate galie sotil, piate, bregantini et barche per venir per mar, a li quali non parse di venir, benchè il tempo bonissimo li serviva* (Sanudo XXXIII 516).

rini aldılar. Donanma gerçekten de, yağmur altında, savaşa katıldı ama, kayda değer bir etkinliği olmadı.⁶⁸ Ne var ki, Osmanlıların haberi olmadan, St. Ange ve St. Nicolas kuleleri arasında liman girişini engelleyen zinciri yok eden güller belki de o gün atıldı.⁶⁹ Ama söz konusu gemilerde böyle bir atışı başarmak için yeterli top bulunuyor muydu? Her halükârda, Osmanlı donanmasının etkin bir rol oynamasını sağlamak için harcanmış olan çabalar hiç de ikna edici değildi. Bir kere daha, donanmanın yararlılığı özellikle lojistik alanda görüldü.

Bununla birlikte, padişahın gemileri büyük zarar gördü. Padişahın gelişi sırasında gemilerden ondan fazlasının isabet alıp battığı haberi⁷⁰ doğrulanmadı. Ama, Kanuni'nin "Günlüğü" 22 Kasım'da, belki de bir baskın nedeniyle, bir Rodos taş gülesinin isabet ettiği bir kadirganın batışını kaydediyor.⁷¹ Gerçekte kötü hava da hasara nederi olmuştu. Rodos tatmin edici bir doğal limana sahip değildi; özellikle de böyle bir gemi yoğunluğu için. Böylece ekim sonunda, yağmur mevsimi başladığı için, Divan donanmanın kışlık karargâhını Marmaris'te kurmasını yeğledi.⁷² Bununla birlikte, Kanuni'nin "Günlüğü" fırtınanın 17 Kasım'da padişaha yedi gemi kaybettirdiğini ve 8 Aralık'ta da pek çok başka geminin limanda birbiriyle çarpışmış olduğunu kaydediyor.⁷³ 11 Şubat 1523 tarihinde Kandiy'e'de Zuan Vituri, fırtınanın Osmanlıların 30-40 kadar gemisine mal olduğunu doğruluyordu.⁷⁴ Hatta Rodos'tan 2 Ocak 1523 tarihinde ayrılmış olan *Michali Greco de la Cania* adlı biri, yok olan 70 gemiden söz ediyordu.⁷⁵ Bu rakamlar elbette abartılı olsa da, Osmanlı donanmasının Rodos kuşatması sırasında büyük zarar gördüğü kesinlik kazanıyor.

*

Kuşatma altındaki kentte durum yavaş yavaş bozulmuştu. Surların direnci gitgide azalırken, takviye erzakın ya da mühimmatın zamanında geldiğini görme umudu da yok oluyordu.⁷⁶ Bunun da ötesinde, bir beşinci kol saplantısı da havayı gerginleştiriyordu. Kuşkusuz, kuşatmacılar orada

68 Bkz. "Journal", s. 536.

69 Bkz. TKS E 5681 (ek no 25).

70 Bkz. Sanudo XXXIII 459: *Galie 7 et una galiaza con doe navi et altri fausti*

71 "Journal", s. 536.

72 Bkz. Rossi, Assedio, s. 20; "Journal", s. 535.

73 "Journal", s. 535 ve 536.

74 Sanudo XXXIV 62.

75 Sanudo XXXIV 17.

76 Bu konuda, bkz. ek no 24. Fra Albergho di Rouan 1522 Kasım'ının ortalarında mart ayma kadar yetecek buğday kaldığını ve geri kalan için (et ve şarap) adada açlığın hüküm sürdüğünü doğruluyordu (Tsiranlis, "Ανεκδοτῆς", s. 141 ve 145).

bulunan kendilerine sığınmış kaçaklardan ve haber aktarıcılarında da yararlanıyorlardı,⁷⁷ tıpkı aynı şekilde davranan Rodoslular gibi.⁷⁸ Ama, casusluk kuşatmanın Hristiyan anlatılarında özellikle önemli bir yer tutuyor. Bu nedenle, eylül ayında, suçlamaların ilk önce, Hristiyan olmuş Yahüdlere yönelmesine şaşmamak gerekir.⁷⁹ Bellekleri en çok etkileyen olay tarikat şansölyesi Fra Andrea d'Amaral gibi önemli bir kişinin tutuklanması, yargılanması ve idamıydı. Suçluluğu bugün bile tartışılmaktadır.⁸⁰ Oysa çağdaşları bu suçluluk konusunda kuşku duymuyorlardı:

"13 Kasım 1522 tarihinde, yalnızca Türklerle savaşmadım", diye yazıyordu Villiers de l'Isle-Adam, ama kurulumuzun en üst düzeydekilerden, kıskançlık ve tutku nedeniyle Türkün gelmesine yardım etmiş ve bu kenti ona teslim etmeye söz vermiş biriyle de çatıştım."⁸¹

Bu kadar yukarıdan gelen ihanet, kötü bir ön belirtiydi. Rumlar da düş kırıklığına uğratacaklardı. Fontanus'un Rodoslulardan aşağılamayla söz ettiği anımsanacaktır. Kandiye'deki Venediklilere anlatırken, Prégent de Bidoulx, yerli halkı kuşatmanın sonunda, görevlerini yapmayı ve çarpışmayı kasıtlı olarak inatla reddetmekle suçlamıştı.⁸² Darbeden sonra yenik askerler tarafından oluşturulan anlatılarda Rodoslular biraz da günah keçisi yerine konmuştu sanki. Teslim olma sırasında etkin bir rol oynadıkları da gerçeğe aykırı değildir. Bir süreden beri Osmanlılar halkı barışa yöneltmenin yollarını arıyorlardı.⁸³ Kısa süre sonra,

"Kentin bazı kişileri metropolit adlı yüksek rütbeli papazlarına yürekliliklerinden söz ettiler: & büyük hacın bazı efendileri de çok ünlü tarikat liderleriyle bu konuda konuşmak istiyorlardı. Bu kişiler bu mesele hakkında düşünmesi gerektiğini, çünkü kentin elden gitmekte olduğunu anlattılar."

77 Bkz. "Journal", s. 531 (düşmana sığınan kaçak), 533 (bildiklerini bir oklagönderen Rodos'taki tutuklu; ekim ayında kaçan Rum topçu), 536 (düşmana sığınan kaçak; kaçan Arap tutsak).

78 Bkz. "Journal", s. 533; Sanudo XXXIII 570.

79 Bkz. Sanudo XXXIII 567; XXXIV 78.

80 Bkz. Brockman, s. 139 - 148. Yeniden, burada da suçlananlar arasında din değiştiren bir Yahüdi olan Blasco Diaz da bulunuyor, Diaz d'Amaral'ın hizmetinde olan bir Portekizliydi.

81 Charrière I, s. CXXXII.

82 *In ultima nonera alcun rodioto volesse far guardic, nê tuor arme in mano, e mancho lavorar, e qualche uno che lavorava li devano uno duchato al zorno, e dice che se non fusse-no stâ Candiotti che erano li, Rhodi avanti era perso, e da zercha mille che erano, nê restati 200 in zercha, il resto morti; et è morti zercha 300 cavalieri, e in ultima erano poche persone a potersi difender, non volendo quelli di Rhodifar il debito* (Sanudo XXXIV 60).

83 Bkz. Sanudo XXXIV 14; Bourbon, D VIII r°.

Bir red durumuyla karşılaşmış olarak,

“Bir başka gün adı geçen efendilerine geri geldiler ve her şeyi, & kentinin & dininin [St. Jean tarikatı’nın] kurtarılmasını iyi düşünmesini söylediler, & hal-kın kendinin & karılarının & çocuklarının ölmesinden en kısa sürede yardım istemesinden yana olduklarını, tehlikenin de anlaşmanın onsuz yapılması olduğunu eklediler.”

Bunun üzerine tarikat lideri kurulu toplantıya çağırarak,

“Şehrin ileri gelen iki ya da üç tüccarıyla & kentlisi”, sonu şöyle bağlanan bir dilekçe sundular “eğer adı geçen efendimiz bunu sağlayamıyorsa kendileri bu-nu sağlamak zorunda kalacaklardı. Söz konusu mektupta kentin başta gelen sekiz ya da dokuzunun adı yazılıydı.”

Böylece başarıdan umudunu kesen zengin burjuvalar gerçek bir şanta-ja başvurarak tarikat liderini teslim olmaya zorluyorlardı. Bununla birlik-te, şunu da kaydetmek gerekir ki, başından beri kendi görüşlerini destek-leyecek kurul üyelerini de bulmuşlardı. Demek ki onlara Rodos’un düş-mesine neden oldukları için şitem etmek haksız değildi. Gerçekte, izlene-cek tutum konusunda tarikatta görüş ayrılığı vardı. Ama, çok sert olmak-la birlikte Prigént de Bidoulx ve Tadini di Martinengo kentin bundan böyle artık savunulamayacağını kabul etmişlerdi. Manevralar sona ermiş ve savaşçılar ölmüştü. Topların yerini değiştirmek bile olası değildi, barut ve mühimmat kalmadığı için zaten top atmak da mümkün değildi. Villi-ers de l’Isle-Adam’ın üstü kapalı geçmesine karşın, kentin yağmalanması-nı, talan edilmesini önlemek için, kurul, anlaşmayı kabul etmeyi yeğledi.⁸⁴

Böylece 10 Aralık’ta padişah ile görüşmelere başlandı. İlginç bir şekil-de, itirazlar yine Rumlardan geldi: “Kent halkından bazıları” teslim olma tasarısına karşı tarikat liderine gelip itiraz etti:

“Onların kanısına göre onlara haber vermeden böyle bir şeye asla girişilmeme-li ve anlaşma yapılmamalıydı, & vatanlarının bu durumuna izin vermeyecek-lerdi, & ölmek evlaydı: Çünkü böyle bir durumda, padişah, teslim olan Belg-radlılara yaptığı gibi onların da tümünü öldürürdü.”⁸⁵

84 Bkz. Bourbon, E Ire - v^o. Teslim olmayı haklı çıkarmak için tarikat lideri tam olarak bu nedenleri ileri sürdü: “Sonunda, barutumuz, mühimmatımız, ne de savaşacak adam kal-madığı, pek çok kez talp etmiş olduğumuz yardım umudu da tükendiği için daha faz-la dayanmamızın imkânsız olduğunu görerek, yetki alanımızda bulunan veya kılıçtan ge-çirilmesi ya da baskıyla güven verilmesi gereken bu az sayıdaki halka acıyarak, bu yolu seçtik” (Charrière I, s. 94 sq.).

85 Bourbon, E III^{re} - v^o. Bu arada Kanuni’nin Belgrad’daki davranışıyla ilgili bu suçlama-ların bir temelden yoksun olduğunu da kaydedelim.

Bazı Rumlarda kendi geleceklerini hesaba katmadan, şövalyelerin padişah ile anlaştığını görme endişesi vardı. Birkaç gün süren yeni çarpışmalar-
dan sonra, mantıklı davranmak ve anlaşmayı kabul etmek zorunda kaldılar.

“Bununla birlikte kent halkı, adı geçen efendilerinden [tarikât liderinden], on-
dan bir ölçüde emin olmak için elçileriyle birlikte padişaha gitmek üzere içlerin-
den bir ya da iki kişi seçmelerine izin vermek lutfunda bulunmasını rica ettiler.”⁸⁶

Kabul edilen bu talebin önemi, tarikât liderinin eski uyruklarının ken-
dilerini artık bundan böyle tarikata bağlı hissetmediklerini anlamasınday-
dı. Herkesin savunulacak kendi çıkarı vardı ve onlar da bunu kendileri
gerçekleştirmeyi düşünüyorlardı. Ahmed Paşa’nın İstanköy kaleleri ile St.
Pierre şatosunun teslimini açıklayış şekline göre bir karara varılacak olur-
sa, bu hesabın doğru olduğu ortaya çıkar:

“Bu kalelerin yürekli ve soylu *zimmî*’leri kutsal anlaşmaya uygun davrandılar:
Canlarının bağışlanmasını istediler, anahtarları teslim ettiler ve de içeride bu-
lunan rahipler [şövalyeler] dışarı çıkıp gittiler.”⁸⁷

Vezerin yerli halka karşı gösterdiği iyi niyet kayda değerdir. Ama, o ta-
rihte bile Osmanlıların artık Latinlerle değil de Rumlarla anlaşma yapma-
sı ve şövalyelerin de bundan böyle Rumların koruması altında bulunması
bana çok ilginç görünüyör.

Padişah ile tarikât lideri arasındaki anlaşma metninin korunmamış ol-
masına karşın,⁸⁸ yeniklere kabul ettirilen koşullar iyi bilinmektedir: Tüm
mülklerini geri verme karşılığında,⁸⁹ St. Jean şövalyeleri on gün içinde
malları, hatta donanmalarının topçusuyla birlikte sağ salım gidebilirlerdi.
Yerli ya da değil, orada ikamet edenler ve isteyenler tarikât adalarını mal-
ları ve aileleriyle birlikte terk etmekte özgürdüler; bunu üç yıl içinde ger-
çekleştirebilirlerdi. Kalanlar beş yıl boyunca vergiden bağışık tutulacaktı,
İslamiyeti kabul etmeye zorlanmayacaklarına⁹⁰ ve çocuklarının da devşir-
me olarak alınmayacaklarına dair güvence verilmişti. Rodosluların ilk gün-

86 Bourbon, E IV v°.

87 Bkz. TKS E 5600 (ek no 26).

88 Charrière tarafından yayımlanan metin (I, s. 92 sq.) genellikle yanlış olarak kabul edil-
mektedir: Bkz. Setton III, s. 213 No.56.

89 Tilos 2 Eylül 1522 tarihinde (bkz. Rossi, *Assedio*, s. 17 sq) ve Nisiros da 6 Eylül’de tes-
lim olmuştu (bkz. Rossi, *age*, s. 18; “Journal”, s. 532). Diğer yerler, özellikle Ferracón
(Rodos’ta) ve İstanköy, Kalymnos, Leros ve St. Pierre şatosu, bu amaçla 31 Aralık 1522
tarihinde yola çıkan kapudan Behram Bey’e teslim edildi: Bkz. “Journal”, s. 539 ve TKS
E 5600 (ek no 26).

90 Bu maddede elbette Hristiyanlığı seçmiş Müslümanları (bkz. Sanudo XXXIV 18) ve özel-
likle de Cem’in oğlunu ilgilendirmiyordu.

lerde işgal yüzünden fazla acı çekmelerini önlemek amacıyla şimdilik Osmanlı ordugâhı adanın biraz içine çekilecekti.

Böylece eski Rodos toplumunun farklı bileşenlerinin kaygıları dikkate alınmıştı. Genellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos'taki hoşgörüsünü belirtme eğilimi vardır, kuşkusuz, bir ölçüde davranışının tarihsel sonuçları nedeniyle ama, aynı zamanda her şeyden önce bir Osmanlı padişahının böyle bir gönül yüceliği göstermesine şaşıldığı için de. Teslim olma tercihini yorumlarken, Villiers de l'Isle-Adam daha 1523 Şubat'ında şöyle yazıyordu: “Düşmanımızın bize olan üstünlüğünü ve kuşatma sırasında meydana gelen hasar ve masrafları görünce, ilahi lutfun davranışı olan bu tercihi kabul ettik.”⁹¹ Kesinlikle, kuşatma uzun ve masraflı olduğundan ve ordu dizanteri nedeniyle tükenmiş bulunduğu⁹² ve kuşatmacılara da takviye geldiği ve belki başka takviyeler de bekledikleri için yeni ölümleri göze almanın bir yararı olmayacaktı diye yanıt verilebilir.⁹³ Her ne olursa olsun, kendisine ait olacak bir kenti biraz daha fazla yakıp yıkmamanın Kanuni'ye yararı olmayacaktı ve daha genel bir şekilde, Osmanlıların 1522 yılında Rodos'ta benimsedikleri tutum geleneğe ve teslim olan bir yöre karşısındaki davranış yasına da uygundu.⁹⁴

*

* *

91 Charrière I, s. 95. Bkz. yine Bourbon (E II r°) ya da Taragon (Sanudo XXXIV 15).

92 Bkz. Sanudo XXXIII 572; XXXIV 56.

93 Bourbon'a göre (E V r°), padişah Rodos'un cinde hâlâ çok miktarda mühimmat bulunduğunu sanıyordu. Topkapı Sarayı Arşivi'nin TKS E 5887 no'lu belgesi şövalyelere Batı yardımlarının gönderildiğini padişaha bildiriyordu. Ne yazık ki tarihini saptamak zor ama, Sakız podestası (valiliği) çıkışı olduğu için, yörenin tesliminden önce padişaha ulaşmış olması kesinlikle olanaksız değildir. Bkz. bk no 24.

94 Bu konuda, bkz. Vatin “La conquête de Rhodes”.

OSMANLILAR RODOS'TA

Osmanlılar Rodos'a Noel günü, öngörölmüş olan tarihten biraz önce, Sadrazam Piri Paşa ile yeniçeri ağası Bali Ağa'nın yönetiminde girdiler.¹ Yeniçerilerin sayısı 150'yi buluyor olmalıydı. Prégent de Bidoulx'ya göre, Piri Paşa kenti üç-dört bin kişiyle işgal etmiş olmalıydı.² Bourbon'a ve Fontanus'a göre, galiplerin davranışı kusursuz olmadı: Erkeklerin silahları alındı; dayaklar, ırza geçmeler, yağmalar oldu (özellikle de kiliselerde, revirde ve hatta sığınmacıların yerleştiği gemilerde) tarikat liderlerinin gömütleri saygısızca bozuldu.³ Bununla birlikte, tarikat lideri Kandiye'de Venedikli *capitano zenerale* padişahın harfiyen teslim koşullarına saygı gösterdiğini⁴ itiraf etti ve başka tanıklar da Osmanlı ordularının mükemmel tutumu üzerinde ısrarla duruyorlar.⁵

Gerçekte bazı aşırılıklar olmuştu, ama vezirler düzeni sağlamaya özen gösterdiler. Taragon ile Bourbon bunun övücünü vezirlere mal ediyorlar⁶

1 Bkz. ek no 25. Bu, Ahmed Paşa'nın kente hemen girişten sonra yazdığı rapora ayrılmıştır (TKS E 5681). Okuyucu o satırlarda, burada not halinde belirtmenin yararlı olmadığını düşünülen göndermeler bulacaktır.

2 Bu doğrulama Gabriel Taragon'unkinden daha usa yakın görünmektedir. Taragon'a göre *el zorno de Nadal intrò Farach bassà cum più di 60 milia turchi ne la terra* (Sanudo XXXIV 14).

3 Bkz. Bourbon, E VIII v° - F I r°; Fontanus, K I r°.

4 Sanudo XXXIV 10.

5 Michali de la Cania şöyle aktarıyor: *che a l'ingresso deli turchi non fu fatta violentia, nè strepito alcuno, salvo che non fu permesso portar armi nè piccole nè grandi, ma facciano demonstratione bonc, si a quelli restavano, come a quelli che se partivano* (Sanudo XXXIV 17). Gabriel Taragon'dan da aynı ses yükseliyor (Sanudo XXXIV 14).

6 *E questo*, diyordu birincisi, *nim è stà veder del signor, qual da se fa puoco, ma de Peri et*

ama, padişah da durumla yakından ilgileniyordu. En azından Ahmed Paşa'nın kendisine gönderdiği rapordan bu ifade çıkıyor:

“Kentteki duruma gelince, yayınlanan bir fermenda bazı evlerde sakinlerinin öldürüldüğü ve malların yağmalandığı bildirilmişti. Fakat hizmetkârınız ben-deniz, insan ölümünden söz edildiğini duymadım. Bununla birlikte, [Rod-os’a] ilk kez girilen gece, yasakçılar ve yeniçeriler çeşitli yerlere yerleştirilerek bir koruma sağlandı. O sırada, yerleşecek ev arayan birileri, bazı kişilerin mal-larına el koydular.”

Soruşturmadan sonra, Ahmed Paşa gece ve gündüz nöbet tutmak üzere yalnızca yeniçerileri alıkoyarak, Anadolu ve Rumeli beylerbeylerinin asker-lerini şehirden çıkarttı. Ayrıca 11 Sefer/30 Aralık 1522 tarihinde, 500 ye-niçeri ile 500 nöbetçi kentin korumasıyla görevlendirildi. Bu önlemler et-kili oldu. Gerçekten de efendisine “O zamandan beri, kimse hiçbir şey kay-betmedi. Nöbet ve koruma en iyi şekilde sağlanmaya çalışılıyor” diye yazar-ken vezirin sözünden kuşku duymak için bir neden yoktu. *Post scriptum*’da da “Daha önce, şikâyetle konu olanlar da cezalandırılmıştı. Bir ya da iki gün-den beri, şikâyetle bulunan olmadı” diyerek raporunu bitiriyordu.

Öbür yandan, şövalyelerin de şikâyeti olmadı. Tüm kaynaklar Kanuni Sultan Süleyman’ın tarikat liderine karşı kibar ve saygılı davrandığını doğ-ruluyor. Tarikata erzak sağladı ve deniz topçu birliğini de beraberinde gö-türmesine izin verdi. Bundan vazgeçenler, gitme telaşı içindeki şövalyeler oldu.⁷ Değerli eşyalar arasında Vaftizci Yahya’nın eli gibi⁸ paha biçilmez kutsal kalıntıları ve tarihçilerin şansına bugün La Valetta’daki Royal Lib-rary’de korunmakta olan arşivlerini götürüldüler.

Galiplerin ilk önlemlerinden biri elbette ki Müslüman tutsakların salı-verilmesi oldu. 25 Aralık’tan başlayarak Osmanlı ordugâhında bu kişilere padişah para dağıttı.⁹ Öte yandan, Hristiyanlığa geçmiş Müslümanların ilk dinlerine dönmeleri gerektiği ilan edildi ve bu kişiler “Türkiye’ye”, bil-

de Ameth bassadi che governino el tutto (Sanudo XXXIV 16). İkinciye gelince, “Acıma-sız insanların oluşturduğu ikiyüzlü ve hırslı ayaktakımının yeniden gemilere geldiğini ve koparabildikleri her şeyi zorla ele geçirdiklerini” öğrenir öğrenmez, Ahmed Paşa “ben-zer şiddet olaylarına engel olmak için gemilere hemen yetkili kişiler çağırdı” (Bourbon, F I r°).

7 Bkz. Bourbon, F I r°. Tarikat lideri ile yapmış olduğu konuşmalara dayanarak, Venedik-li *capitano zeneral* şunları yazıyordu: *Il Signor ha voluto le artellarie ele rame restino in Rodi* (Sanudo XXXIV 10). Metne göre, bu noktada Bourbon’a oranla tarikat liderini yalan söylemekle daha kolayca suçlardın.

8 Tarikat liderine güçlkle inanarak: Bkz. Sanudo XXXIV 10.

9 Bkz. “Journal”, s. 538 ve 539. Müslüman 80 tuncuklu aynı şekilde İstanköy’de ve St. Pi-erre şatosunda salıverildi: Hemen Anadolu’ya götürüldüler (bkz. TKS c 5600 : ek no 26).

mediğimiz bir geleceğe doğru gönderildi.¹⁰ Son olarak da, Naillac kulesinin tepesinden ezan okundu ve kiliseler de camiye çevrildi: Hareket etmeden önce Kanuni cuma namazı için tantanayla bir zamanlar St. Jean Kilisesi olan yere gitti.¹¹

En kısa sürede birtakım askeri önlemler alındı.¹² Behram Bey tarikatın öbür topraklarını ve adalarını ele geçirmek üzere gönderildi. Orada, kalelerde bulunan silah, mühimmat ve erzığın dökümünü çıkardı ve Ahmed Paşa'ya bir rapor sundu. Diğer yandan, her biri on kişiden oluşan garnizonların başına önceden kararlaştırılmış olan kumandanları yerleştirdi. Ayrıca bu sayının İstanköy'ün başkenti için açıkça yetersiz olduğunu bildirdi. Behram Ağa'nın taleplerini en aza indirirken, Ahmed Paşa da zaten onunla aynı düşüncüyü paylaşıyordu. Bu konuda Osmanlı hükümetinin ilk başta şövalyelerin kullandıkları garnizonlardan daha düşük sayıda garnizon öngörmüş olduğu kaydedilecektir.¹³ Ama, Osmanlıların Oniki Ada'daki durumu şövalyelerinkinden daha emin olmalıydı. Bu arada şunu da belirtelim ki, Behram Bey'in adalardaki görevi yalnızca askeri değildi. Büyük olasılıkla yeni Osmanlı yönetimini yerine yerleştirmekle görevliydi, çünkü daha kalabalık bir garnizon talep ettiği (bulunamayan) mektubunu adanın kadisiyle birlikte imzalamışlardı. Oysa kadı görev yerine ancak Behram Bey'in birliği ile ulaşmış olabilirdi.

Rodos'ta da önce topraklarla ilgilenildi. Tüm gülleler bir araya toplandı. Kuşkusuz, düzen kaygısı kadar bir darbeye de engel olmak için küçük çaplı topraklar eski *collachium*'da depolanmıştı, büyük topraklar ise kente karşı kullanılamayacak şekilde yerleştirilmişti. Toprakların esas bölümü de zaten donanma hareket edecek duruma gelince İstanbul'a gönderilecekti. Başka bir güvenlik önlemi de, *intra muros* [sur içi] mahallelerin sakinlerinin de toplu halde dış mahallelere taşınmasıydı.

Osmanlılar öbür yandan çevreye düzen getirmeye de çalışıyorlardı. Ordu hemen hendekleri doldurmaya başladı. Eldeki olanaklar limanı kapayan zinciri onarmaya yeterliydi ama, kuşatma sırasında yıkılan surların tamiri, duvarcı ve malzeme takviyesi gerektiriyordu. Padişah oraya Anadolu'nun değişik bölgelerinden asker ve adam getirtti.

Kuşatma için gelmiş olan askerler yavaş yavaş ülkelerine geri dönüyorlardı. Donanmanın toparlanması ve forsalar takımının salıverilmesi daha hassas sorunlar oluşturuyor ve daha çok zaman gerektiriyordu. İlk gidenler padişah ile vezirler oldu. Ahmed Paşa, insanların yerleşmelerini uyumlu hale getir-

10 Bkz. Sanudo XXXIV 18; Bourbon, E VIII v°.

11 Bkz. Rossi, *Asedio*, s. 40, 43 sq.; "Journal", s. 538 sq.; Fontanus, KI r°.

12 Bkz. TKS E 5600 (ek no 26).

13 Bkz. yukarıda s. 15.

mek ve gemilerin gidiş gelişini düzenlemek üzere bir süre daha Marmaris'te bulunmak zorunda kaldı. Öte yandan da Osmanlı devletiyle Rodos arasında aracılık görevi yapıyordu. Ahmed Paşa, nüfusu son fetihlerle artan Midilli'de, Dizdarzade Mehmed Çelebi'nin gelişini beklerken, Anadolu Beylerbeyi Güzelce Kasım Paşa "kalenin işlerini düzene sokmakla" görevlendirildi.

Yörenin Osmanlılara teslim oluşundan başlayarak, öncelikle alınan önlemler arasında, konuyu noktalarken siyasal nitelikli bir olaya da değinmek gerekir.¹⁴ Şövalyeler Cem'in oğlunu Osmanlılara karşı zararlı bir araç olarak kullanamamışlarsa da, bu kişinin varlığı padişah için bir tehdit oluşturmuştu. Görünüşte kuşatma sırasında Rodos'a sığınmak üzere Ferracolon'daki ikametgâhından ayrılmış olan talihsiz, Osmanlı zaferinden sonra adadan ayrılmaya çalıştı. Gerçekten de eşyalarını tarikatın büyük gemisine yükledi. Ama tarikat liderinin koruması onları kurtarmaya yetmedi. Ailesiyle birlikte tutuklandıktan sonra, Kanuni'nin emri üzerine oğluyla birlikte idam edildi, bu arada karısı ile iki kızı İstanbul'a sürgün edildi.

*

Osmanlı devletinin Oniki Ada halkına karşı izlediği siyaset biraz belirsizdi; padişah isteyenlerin gitmesine izin vermişti. Ne yazık ki kaynağını bilemediğim, Bosio'nun yazdığına göre, Girit'e gelen tarikat lideri *stipendiati e quelli che tiravano soldo*'lar [maaşlılar ve parayla tutulmuş olanlar] dışında, kendisini izlemiş olan dört bin kişi saymıştı.¹⁵ Puccini'nin 2 Mart 1523 tarihinde Messina'dan yazdığı bir mektuba göre, üç bin Rodoslu şövalyelerle birlikte adayı terk etmişti.¹⁶ 1522 ilkbaharında eli silah tutanların tarikat tarafından yapılmış olan sayımına bakılacak olursa, eğer doğrusa, üç bin rakamı açıkça nüfusun azınlık ama, azımsanmayacak bir bölümünü temsil ediyordu. Bu hareket ileriki aylarda da sürdü, çünkü 17 Mart 1523 tarihinde Kandiye dükü şunları kaydediyordu: "Her gün Kandiye'ye çok sayıda geliyorlar."¹⁷ Oniki Ada'nın tüm nüfusundan arındığı sonucuna varmak da yanlış olur. Olaylara tanıklık eden ve kendisi de kuşatmadan sağ kurtulmuş olan Michali Greco de Candia da 1523 Ocak'ında Rodos'ta kalanların gidenlerden daha fazla olduğunu doğruluyordu.¹⁸

14 Bu paragraf için, bkz. TKS E 5681 (ck no 25).

15 Bosio III, s. 1.

16 Bkz. Sommi - Piccarnadi, s. 20.

17 Sanudo XXXVI 215.

18 *Sono molto più restati in la terra, de quelli che si sono partiti* (Sanudo XXXIV 17). 4 Mart 1523 tarihinde *in Rhodi esser Turchi 5000 et rimasti Rodiotti 2000* diye yazan Kandiye yöneticilerinin doğrulanmasına gelince, yalnızca tek bir yerleşim alanından mı yoksa tüm adadan mı söz ettikleri bilinmediği için bunun değerini saptamak güç (bkz. Sanudo XXXIV 97).

Gerçekten de pek çok aile babasının yeni hükümdarın iyi düzenlemelerinden yararlanmayı yeğleyip maceraya atılmak istememesi olağandı.¹⁹

Üstelik Osmanlı yetkililer varlığı yararlı görülen “kâfirleri” orada alıkoymak için çabalarını esirgemediler. İstanköy ve St. Pierre şatosu kalelerinde “usta topçular, arkebüzçüler ve kundaklı yay askerleri” bulan Behram Bey de “o ana kadar ellerine geçen gelirin süreceği vaadiyle cezbederek” onları alıkoydu.²⁰ Öbür yandan adanın yaşamı için ticaretin öneminin bilincinde olan Osmanlılar, bazı tüccarları kalmaya ikna etmeye çalıştılar. Ahmed Paşa Rodoslu tüccar Taragon’a şöyle demişti:²¹

“Suriye, Kıbrıs, İstanbul, Kandiye ve daha birçok yerle bağlantısı olan bu top-
rağın güzel durumunu görüyorsun. Şunu iyi bil ki efendimizin amacı yakında
Kandiye ile Kıbrıs’ı da ele geçirmektir, çünkü bu denizdeki işlere başkalarının
karışmasını istemiyor. Bu nedenle, Rodos’ta ikamet edenler ticaret için çok uy-
gun ve elverişli bir yerde bulunacaklar.”

O tarihte padişahın Kıbrıs ve Girit ile ilgili kısa vadeli hedefleri var mıydı? Şurası gerçek ki bölgede Osmanlı bayrağı altında tutarlı ekonomik bir alan oluşturma isteği, yeni sancakbeyinin Karpathos (Venedik elinde) sakinlerine kendi hukuki alanına girmelerini önerdiği mektupta da belirmektedir.²² Ama, şimdilik Rodos’un ticari refahının sürdürülmesi yerli ya da yabancı tüccarlarla ve en başta da Venediklilerle işbirliğine dayanıyordu: Gelir gelmez, aynı sancakbeyi kendi bölgesiyle ticari bağlar kurmaya teşvik etmek için Kandiyelilere yazıyor ve Osmanlı hükümeti de Venedik’in Rodos’ta bir konsolos ya da bir balyos bulundurması ve daha önceleri de olduğu gibi adayla ticaret yapması için elçi Piero Zen’e ısrar ediyordu. Gerçekten de Venedikliler ileriki yıllarda da bir konsolos bulundurdular ve 16. yüzyılın ortasında, Pierre Belon du Mans şöyle yazıyordu: “Venedik beyliği burada malın gidiş gelişini sağlamak üzere bir aracı bulunduruyor.”²³

Böylece Osmanlılar Hristiyanların en yararlı olanlarını alıkoymaya çalıştılar ama, bir yandan da çok beceriksizce davrandılar. Halk Rodos ve İstanköy kentlerindeki evlerinden ayrılmak zorunda kaldı.²⁴ Büyük olasılık-

19 O dönemde rezalet olarak kabul edilen bir örnek de şurası gerçek ki o bir laik-tarikatın mühürdar yardımcısı Politiano’nun kalmak istemesiydi. Bkz. Bosio III, s. 10.

20 Bkz. TKS E 5600 (ek no 26).

21 Sanudo XXXIV 15. Kökeni ne olursa olsun, Taragon Rodos vatandaşıydı ve Rodos’ta evlenmişti. Bkz. AOM 405234v°.

22 Bkz. Sanudo XXXIV 124.

23 Belon du Mans, 78 v°. Bkz. Sanudo XXXVII 481, 487; XXXVIII 285 sq.; XXXIX 476; XL 84, 199; L 1 82..

24 Rodos için, bkz. TKS E 5600 (ek no 26) ve İstanköy için, Belon du Mans, 87 r° - v°: “Kos kentinde tümüyle Türkler ikamet ediyor, tüm adada Rumların oturduğu yalnızca iki köy bulunuyor.”

la ihtiyatlılık nedeniyle uygulanan bu kovmalar daha başlangıçta öngörül-
müştü, çünkü hemen fetihten sonra İstanköy'e bir kadı yerleştirilmişti.
Ahmed Paşa'nın raporunun bir paragrafının da kanıtladığı gibi bu davra-
nışın sakıncaları da olmuştu:

“Firenk ülkeye giden kâfirlerin taşınmaz mallarıyla ilgili olarak ve kâfirler de
toplu halde surların dışına, dış mahallelere [yerleştirildiği için], emin ve güve-
nilir olan bazı sakinlerin gelip kalenin içine yerleşmelerine izin vermek yerin-
de olur: Bekâr hisar erenlerinin bu kadar büyük bir kaleyi doldurmaya yetme-
yeceği bildirilir.”²⁵

Bu uyarının sonucu ne oldu bilmiyorum ama, Belon du Mans'a göre,
yaklaşık birkaç istisna dışında (köleler, Venedikli “aracının” ev halkı) 16.
yüzyılın ortasında Hristiyanlar kentte barınamazlardı.²⁶ 1880 yılında bi-
le, surların içinde yalnızca Müslümanların yaşamasına izin veriliyordu.²⁷
Bu sorun, Osmanlılarda alışılmış bir uygulamayla, Rumeli ve Anadolu
halklarının yeni toprağa sürgün edilmeleriyle, çözümlendi. Olay bir Os-
manlı arşiv belgesiyle doğrulanmaktadır.²⁸ Elçi Piero Zen 6 Aralık 1523
tarihinde İstanbul'dan dönüşünde sunduğu raporda bu olaya değiniyor.²⁹
Öbür yandan Rodos'taki Venedik konsolosu 1525 Kasım'ında Selanik kö-
kenli üç bin beş yüz ailenin (*caxe*), Eğriboz'dan gelen başka üç yüz aile-
nin (*fameie*) ve yüz elli Yahudi ailesinin yerleştirilmesine değiniyor.³⁰ Söy-
lediklerine bakılırsa ayrıca burada zoraki göç de söz konusu değildi.³¹

Bu mülksüzleştirmeler hoş değildi ama, bunun daha ciddileri de mey-
dana geldi. Kuşkusuz, Oniki Ada'daki Hristiyanlar devşirme yöntemin-
den muaf tılar, ama Osmanlı devleti her zamanki geleneğine uygun olarak,
Rodosluları sürgün etme eğiliminde oldu. Rodos'un ele geçirildiği habe-

25 TKS E 5600 (ek no 26).

26 Bkz. Belon du Mans, 78 v°.

27 Guérin, s. 75 - 77.

28 Gerçekten de Beldiceanu-Steinherr Aydın iliyile ilgili 935/1528 - 29 tarihli ve ayrıntılı
bir kayıt, fetihten sonra belirli sayıda insanın Rodos'a yerleştirilmesine ilişkin bir emrin
çıkanıldığını, ama Ayasoluğ sakinlerinin bundan bağışık tutulduğunu belirtiyor: Bkz.
Başbakanlık Arşivi'ndeki (İstanbul) T. T. 148 (s. 181) no'lu kayıt.

29 *Il signor non ha alcun utile di Rodi, e tutti chi vi manda ad habitar li moreno il forzo;
sichè la brigà si schiva di andarvi.* (Sanudo XXXV 258).

30 Bkz. Sanudo XL 84, 199. Yahudilere gelince, 1522 yılında Rodos'ta kaç Yahudi bulun-
duğunu bilmiyorum. S. Faroqhi 16. yüzyılın sonunda, tahkim edilmiş bölgelerin çoğun-
da Yahudilerin yer almış olduğunu belirtiyor (*Towns and Townsmen*, s. 117). Bunlar
şövalyelerin eski uyrukları ile kölelerinden mi oluşuyordu, yoksa fetihten sonra padişah
tarafından yerleri mi değiştirilmişti?

31 *E el governador ha fatto intender, li sorgoni [sürgün?] se voleno star stagino, et volendo
andar vadino* (Sanudo XL 84).

ri üzerine, Tilos Adası sakinlerinin bir bölümü İstanbul'a gönderildi.³² Önlem belki de kabul edilebilirdi, çünkü bu ada eylül ayının başında fet-hedilmişti. Böylece Saray kendini dilediği gibi davranmakta özgür sayabi-lirdi. Ama, adadan ayrılmaları için halka üç yıl tanıyan teslim koşullarına aykırı olarak, sanki benzer önlemlerin Rodos'ta da alınması düşünülmüş-tü. Acaba bu nedenle mi bu önlemden vazgeçildi? Her ne olursa olsun, 1524 Mart'ında Kandiye dükü sürgünlerin neden olduğu endişeyle sığın-macıların Girit'e akını arasında bir bağlantı kuruyordu: "İstanbul'a götü-rülmesi gereken Rodoslular Rodos'ta kalabilme ve canlarının istediği yere gidebilme iznini elde ettiler ve her gün büyük sayılarda Kandiye'ye geli-yorlar."³³

Genel olarak, galipler yerli ya da dışarıdan gelmiş halka özellikle kötü davranmadılar. Fethin ertesinde, Saray'ın yüksek rütbeli görevlileri Ro-dosluları kendilerine çekmek ve güvenlerini kazanmak için tartışılmaz ça-balar harcadılar. Ama, kendi uygulamaları ve gelenekleri olan Osmanlı yö-netimi, oraya yerleşirken, belirli bir beceriksizlik sergiledi.³⁴ Bu şekilde es-ki yönetimin hasretini çekenlerin ekmeğine yağ sürüyordu.

*

İşgallerinin ilk yıllarında, Osmanlılar Oniki Ada'nın sakinleri karşısın-da pek çok kez büyük güçlüklerle karşılaştılar. Acaba bunlar Saray'ın Mı-sır'da karşılaştığı sorunlarla bağlantılı mıydı? Şurası bir gerçek ki 1524 yı-lının sonunda İstanbul'dan Venedik'e ulaşan kısa bir bilgi Leros halkının belki de bir an padişahın otoritesine karşı ayaklanmış olduğunu bildirir.³⁵ 1526 Ekim'inde, Lindos'tan hareket etmiş olan bir gemi Hristi-

32 Bkz. Piri Reis, s. 245: *Ródos fethi ma'üm olıacak kimisi Rodós'a kaçdılar ve kimisi da-bi İstânbûla sürüldi.*

33 *Li Rodiotti doveano esser conduti a Constantinopoli, hanno ottenuto d'i poter restar a rodi et andar dove li piace, et qua in Candin per giornata capitano molti* (Sanudo XXXVI 215).

34 Bununla birlikte Osmanlı Sarayı tarafından özellikle korunan Venedikliler bile yerel yetkililerden yakındılar. Bkz. Sanudo XXXIV 481, 487. Şurası da gerçek ki tek yakınan on-ların konsolosu değildi. 1524 yılında, İbrahim Paşa'nın ziyareti sırasında, Rodos'ta ha-va çok gergindi: Balyos'un İstanbul'a yazdığı 13 Aralık 1524 tarihli mektuba göre, *era gran discordio fra el signor dila terra e il chadi, et il bassà alditte la ragion di uno e l'alt-ro, terminò el chadi mai più potesse haver officio, e feceli forar il naso da una banda a l'altra e metter uno anello e tairarli la barba* (Sanudo XXXVI 487). O yıl 70 yeniçerinin kadınlarıyla birlikte (?) firarını belki de bu genel durum açıklıyor. Osmanlı Sarayı'na gö-re, Girit'e ya da Ege takınadalarına (o tarihte henüz çoğunluk Venediklilere aitti) git-mişlerdi. Bkz. Sanudo XXXVI 27, 59.

35 *Il magnifico Imbraim si apresentò cum l'armata a uno castello ditto Lero di la iurisditi-on di Rodi nel suo andar al Cayro, qual havia ribellato et è ritornato a la devotion del Sig-nor* (Sanudo XXXVII 361). Ama, *qual'in geçmişi Cayro da olabilirdi.*

yanların İstanköy'de isyan etmiş olduğu haberini Magosa'ya ulaştırdı. İs-yancılar adanın içinde yer alan Pili Kalesi'ndeki Müslümanları katletmiş-ler ve kalenin içine kapanmışlardı. Şu anda kendilerini kılıçtan geçirmek-le tehdit eden Rodos'taki Osmanlı askerleri tarafından kuşatılmışlardı.³⁶ Hiçbir kaynak bu bilgileri doğrulayıp tamamlamaz. Demek ki ayrıntılar kuşkuyla karşılanabilir. Ama, İstanköy'deki Hristiyan nüfusun bir bölü-münün işgalciye karşı isyan ettiği bilindiğine göre, esas olaydan kuşku duymaya neden yok.

Başkaldırıların Rumlar olması mümkündür. Her ne olursa olsun, şö-valyelerin geri dönüşüne olanak sağlamak için Rodos'ta yürütülen komp-loların suç ortakları ve hatta önayak olanlarının da Rumlar olduğu kesin-dir. Metropolit Evtimios halkının duygularının güvencesi olduğunu be-lirtmek ve harekete geçmeye kıskırtmak için tarikat liderine yazmış da ola-bilir.³⁷ Bundan başka Lindos başpapazı (*protopapas*) olan ve yöredeki ye-niçerileri elde ettiğine dair güvence veren Georges Psichidalis adlı Rodos-lu bir papazın 1525 yılında Villiers de l'Isle-Adam'a göndermiş olduğu bir mektup hâlâ korunmaktadır. Eğer tarikat lideri suikastçılara bir gelir güvencesi veren ve Rodoslulara da yeni çıkarlarla birlikte eski özgürlükle-rini vaat eden bir bulla düzenleseydi, kent tarikatın iktidarına geçerdi.³⁸ Yeniçerilerin 1524 yılında gerçekleştirmiş oldukları o ilginç dönemlik olay-ı düşünülecek olursa,³⁹ rahibin güvencesi de haksız olmayabilirdi. Zaten 1529 yılındaki bir Osmanlı soruşturması gerçekten de metropolitin, hal-kın bir bölümünün, Rodos ile Lindos'taki Rum papaz sınıfının ihanetinin yanı sıra yeniçerilerle Rodos sorumlularınıninkini de ortaya çıkardı. Her ne olursa olsun, Georges Psichidalis'in önerisi şövalyelerin yüreklerinde ya-tan isteğe uygun düşüyordu. 1525 ilkbaharında, Philippe Villiers de l'Is-le-Adam Rodos'un yeniden fethi için gidip Charles Quint'ten mali bir yardım istemeye karar vermişti.⁴⁰ Tarikatın Doğu mülklerini yeniden ele geçirme umudu kuşkusuz tarikat liderinin Malta takımadası ile Trablus-garp'ın devrini imparator ile sonuca bağlamaktı, ne var ki tarikat liderinin gecikmesi girişimin sonuçsuz kalmasında önemli rol oynadı.⁴¹

36 Andrea Sansom'un Magosa'dan yazdığı 19 Ekim 1526 tarihli mektup: Sanudo XLIII 546.

37 Bkz. Bosio III, s. 42.

38 British Museum'da korunan mektup. Bkz. Sommi - Picenardi, s. 221 sq., Torr, s. 33 sq. Bölgeyi yağmalamak için giden bir şövalye birliği zaten Rodoslu denizcilerle bağlan-tı kurmuştu, gerçekten bu davranış da halkın Osmanlı iktidarını oybirliğiyle kabul etmedi-ğini gösteriyordu: Bkz. Bosio III, s. 26.

39 Bkz. yukarıda dipnot 34.

40 Bkz. Valentini, "I cavalieri", s. 149.

41 *Age*, s. 153.

Boşio'nun anlatısına göre bu komplonun temel direği Fra Antonio Bosio idi.⁴² Mükemmel derecede Rumca konuşan bu Şövalye aynı zamanda maceradan da hoşlanırdı: 1522 yılında Gabriel Tadini di Martinengo'nun Girit'ten kaçışını o düzenlemişti. Demek ki 1525 yılının başında Fra Bosio Rodos'ta bulunuyordu. Orada yalnızca metropolitin, Rodos ve Lindos *protopapas*'larının, Rodos ve Oniki Ada'yı oluşturan diğer adaların ileri gelenlerinin değil ama, garnizondaki yeniçerilerin bir bölümünün de işbirliğini sağlamıştı. Mısır'da kişisel bir iktidar kurmaya çalışan Ahmed Paşa'nın Papalık devleti ve Rodos'un iadesini vaat ettiği tarikat lideri ile olan ilişkileri başarıyı daha da olası hale getiriyordu. Garnizonun ihaneti zaten 1526 yılında papa ile yörenin Osmanlı kumandanı arasındaki yazışmalar⁴³ ve 1529 soruşturmasıyla doğrulanmıştı. Ayrıca söz konusu soruşturmadan Rodos halkının bu tasarıdan haberi olduğu ve buna iyi gözle baktığı sonucu çıkarılabilir.⁴⁴

Mısır'ın İbrahim Paşa tarafından ele geçirilmesi, İtalya'daki olaylar ve tarikat donanmasının yetersizliği tarikat liderini bir süre için tasarısından vazgeçmeye zorladı. 23 Mayıs 1527 tarihinde, genel rahipler meclisi Malta ile Gozo'nun yardımını kabul etmeye karar verdi.⁴⁵ Ama, şövalyeler Rodos'ta entrikalarını sürdürdüler. 16 Ocak 1529 tarihinde, yeniden bir ele geçirmenin son hazırlıklarını yapmak üzere Fra Antonio Bosio tekrar Doğu Akdeniz'e gönderildi. Bu arada tarikatın donanması Nice'te hazırlanıyordu, resmen Malta'ya gidecekti. Ama, tarikat lideri gemileriyle birlikte Gozo önlerine gidip Fra Bosio'nun dönüşünü bekleyecekti.⁴⁶

Şövalyelerin umudu boşa çıktı: Balyos yardımcısı ve sözcü (*orator*) Piero Zen'in 11 Mart 1529 tarihli bir mektubu Rodos'taki papalık entrikalarının ortaya çıkarıldığını ve padişahın da Nicolo Candioto adında birinin, Rodos metropolitinin ve tüm suç ortaklarının cezalandırılmasını emrettiğini bildiriyor.⁴⁷ Topkapı Sarayı Arşivi gerçekten de, adı daha önce de anılmış olan Lindos başpapa Georges Psichidali ile aynı kentin *protoie-*

42 Bkz. Bosio III, s. 26 - 74. İzleyen satırlar bu metne dayanır, referansların dipnot halinde verildiği ek hariç.

43 *Ianizzerorum et militae rhodienses prefectus seu aga*: Bkz. Setton III, s. 224 No.110; Uzunçarşılı, *Tarih*, s. 319.

44 Bkz. ek no 30.

45 Bkz. Valentini, "I cavalieri", s. 156 sq.

46 Bkz. Valentini, "I cavalieri", s. 160 - 162 ve 211 - 212 (belgeler No.30 ve 31).

47 *Scrive come era stà scoperto uno trattato in Rodi con alcuni Candiotti, che'l papa voleva con alcune galie si armava in Sicilia far tornar il gran maestro in Rodi: è stà scoperto, il Signor ha mandato a far apichar uno Nicolò Candioto et metropolitano di Rodi, et amazar alcuni li a Rodi quali erano nel tradato* (Sanudo L 175). Tam olarak, tarikat genel rahipler meclisini 1529 Nisan'ında Siracusa'da gerçekleştirdi (bkz. Setton III, s. 352 No.23).

ros'u olan Stefano'nun sorgulanmalarının Şubat 1529 tarihli özetini korumaktadır. Psichidali ile Stefano Antonio Bosio ve suç ortaklarıyla bağlantı kurduklarını itiraf ediyorlar ve kentin tarikat liderine teslimiyle ilgili tasarıları herkese ifşa ediyorlardı.⁴⁸ 29 Ağustos 1529 tarihinde Malta'ya gelen Villiers de l'Isle-Adam böylece Rodos'u yeniden ele geçirme düşüncesinden vazgeçmeleri gerektiğini Fra Bosio'dan öğrendi.⁴⁹

1529 olayı Osmanlı yetkililerini adada ikamet eden yabancılara karşı son derece sert önlemler almaya zorladı. Yabancıların tümüne padişahın olağanüstü bir şekilde gönderilmiş görevlisine kendilerini tanıtmaları emredildi; bu görevli, soruşturmadan sonra, bunların 49'unu kaziğe oturttu ve öbürlerini de hapse attırdı.⁵⁰ Bu konuda hiçbir bilgi olmamasına karşın, Rodos'taki önemli bir yabancı topluluğu varlığının o zamandan beri mahkûm edilmiş olduğu da düşünülebilir. Ama, Osmanlı devletinin 1531 yılında şövalyelerin Modon'a karşı sefer düzenlediğini öğrenir öğrenmez adada teyakkuz durumuna geçilmesi kayda değerdir.⁵¹ Daha uzun süre, Osmanlılar Oniki Ada'daki Rumlara karşı büyük bir güvensizlik duydular, zaten bu da Osmanlıların yerli halkın surların içinde yerleşme yasağını 19. yüzyıla kadar özenle sürdürmelerinin nedenini açıklar.

*

Oniki Ada'nın Osmanlı yönetimindeki bir tarihini yazına düşüncesinden kesinlikle uzak olarak sonucu bağlamak üzere bu konuda birkaç açıklama yapılabilir.

Rodos, kapudanpaşaya bağlı bir sancağ'ın yönetim merkezi oldu. Fethin ertesinde, limana dört kadirde ile beş kayık yerleştirildi, bu da önem-

48 Bkz. TKS E 2958 (ek no 30).

49 Bkz. Valentini, "I cavalieri", s. 164 ve belge No.33.

50 Bkz. Rodos'taki Venedik konsolosunun 1529 yılının Haziran-Temmuz aylarında gönderdiği iki mektubun Sanudo (L I 82) tarafından yapılan birçimi: *Come era venuto li .. uno... del Signor Turco, con gran commission, el qual fece una crida, che tutti li banditi di Candia, Napoli et altri loci, et forestieri habitanti li in Rodi, dovessero venire a presentarse a lui, et cussi venuti ne fece retener assai, et examinati da poi, fece impalar 49, et altri è ancora in prexon, et uno calogiero che è quello accusò il trattato di questi, che era di dar Rodi al Gran maestro, venuto la sua presentia, volendo si partir, rechiedendo qualche premio, li disse andasse dal cadi, al qual havia ordinato al tutto, et cussi andato lo fece apicar.*

51 Gerçekten de şövalyeler 1531 Eylül'ünde Modon'u ele geçirmeyi denediler. Kenti yağmaladılar ama, zaptedemediler: Bkz. Setton III, s. 352, bu kaynakçalara Sanudo LIV 603 sqq. da eklenebilir. Rodos'taki tepki bir Pathmos *naviloto'sunun* kaptanından öğrenildi. 19 Ekim'de Kandiye'ye gelen kaptan *aver inteso come erano stà mandà a Rhodi 400 spachi a cavallo per custodia dil ditto loco, da poi che haveno la nova di la presa di Modon* (Sanudo LV 159).

senecek bir birlik oluşturunuyordu.⁵² Rodos'ta kalmak için gönüllü olan denizcilerin bir listesini veren 23 Ekim 1524 tarihli bir belge, on gemi kapitanının (reisin) o tarihte yerel donanmanın kumandanının çevresinde yer alacağını belirtmekteydi.⁵³ 16. yüzyılın ortasında, Rodos, on kadırgalık bir birliğiyle, ikinci derecede bir deniz üssüydü.⁵⁴ Bu gemilerin görevi, en azından ilk yıllarda, olanaklar ölçüsünde Venedik ile işbirliği yaparak korsanlığı önlemektir.⁵⁵ Sanudo tarafından toplanmış bilgiler engelleme harekâtının pek çok kez Rodos birliğine verilmiş olduğunu doğruluyor.⁵⁶ Bu harekâtın Saray'ın beklediği tüm semereyi vermediği görülür. Şövalyeler, bir zamanlar "sınırlar" siyasetinin uygulanmasıyla güvenli hale gelmesine yardımcı oldukları denizde ve karada yağmalamalar yapmaktan çekinmiyorlardı.⁵⁷ 16. yüzyılın ortasında, Rodos ile ticareti o kadar önemli olan Fethiye halkı, korsanların sık sık yinelenen saldırılarından kaçmak için kalarların iç bölümüne kaçmak zorunda kalmıştı.⁵⁸

Tarikatın eski adalarının ekonomik durumunun gelişmesine gelince, ayrıntılı bir yanıt vermek gerekir. Görülmüş olduğu gibi, Saray orada ticari bir etkinliği sürdürmek için çaba harcıyordu ve 1529 yılında Rodos'ta hâlâ çok sayıda yabancı vardı. Polo Iustinian'ın 1525 yılındaki yer değiştirmeleri kentin hâlâ hem önemli bir finans merkezi ve hem de Osmanlı tüccarları ve Batılı tüccarlar arasında bir bağlantı yeri olduğunu gösterir.⁵⁹ Venediklilerin 20-30 yıl boyunca bir temsilciyi Rodos'ta tutmaları sebepsiz değildi.

Ne var ki şövalyelerin gidişi ekonomik çöküşün başlangıcı oldu. 1523 yılından başlayarak, ada, artık tarikatın Avrupa'daki kârlarından kaynaklanan paradan yoksundu.⁶⁰ Osmanlı birliği ile garnizonu bu açıdan onların

52 Bkz. TKS E 5600 (ek no 26).

53 Bkz. TKS D 9139/3 (ek no 29).

54 Bkz. Imber, "The Navy", s. 258.

55 1525 yılının başında, Mustafa Paşa, Venedikli *proveditor*'ü [müfettiş] suçladığı korsanlığa karşı çıkmak için balyosun gelmesini emretti ve sordu: *che si provedi et si tegni do galie in Cypro et do in Candia, che etiam il Signor tegnirà 4 galie a Rodi* (balyosun 4 - 5 - 7 Mart 1525 tarihli mektubu: Sanudo XXXVIII 162). 28 Mayıs 1525 tarihli bir mektupla, sultan dükkânında ısrar ediyordu: *Scrive si debbi vardar li marida corsari, che etiam lui conl'armata di Rodi facia vardar* (bkz. Sanudo XXXIX 30). Yine bkz. Sanudo XLI 408.

56 Bkz. Sanudo XXXIX 386, 450, 466; XL 628 sq.

57 1524'de (Bosio III, s. 26), 1525'de (Sanudo XL 624) ya da Malta ve diğer yerlerden gelmiş dokuz galie ile iki fustanın Marmaris'te demir attıkları ve çok sayıda kişiyi tutuk ettikleri yıl da böyle oldu (Sanudo LIV 579).

58 Bkz. Faruqi, "Sixteenth Century", s. 48; *Towns and Townsmen*, s. 99.

59 *E concessendo andato in Candia e de li partito per andar a Rodi per cambiar in aspri, volendo andar a Napoli di Romania* (Sanudo XL 739).

60 Bu konuda, Osmanlı hükümetinin tarikatın Kıbrıs'taki şeker plantasyonlarından gelir talep etmeyi düşündüğü de belirtilebilir: Bkz. Sanudo XXXVIII 169.

avantajlı yerini tutamıyordu. Kutsal Topraklar'a gidip gelirken burada mola veren hacıların geçişine bağlı olan turistik gelir de, en azından bir süre için kaybolmuştu.⁶¹ Rodoslular korsanlıklarına son vermediler ve bazı ganimetlerin kentin pazarına getirilmesi de devam etti.⁶² Ama, az çok gizli olan bu etkinlik, adanın Hristiyan akıncılığının Doğu Akdeniz'deki merkezi olduğu dönemdekiyle karşılaştırılmaz. İstanbul'daki Başbakanlık Arşivi'nde, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat dönemine (fazla açıklama bulunmuyor), 1593 ve 1560 yıllarına ait, Rodos ve İstanköy ile ilgili üç kanunname korunmuştur.⁶³ Bu kanunnamelerin adaların 16. yüzyıldaki ekonomik görünümüyle ilgili olarak verdikleri bilgiler açıklama içermez. Sözü edilen ürünler (bağcılık ve sebzeçilik ürünleri, meyve, peynir, bal, ipekböceği kozası, büyükbaş hayvan, avlanmış balık) diğerleri gibi Ege adalarını anımsatır. Şunu da kaydetmek gerekir ki Rodos şarap ve özellikle de buğday dışalım yapıyordu.⁶⁴ Öbür yandan, Rodos yoluyla, Oniki Ada'nın İstanbul'a kükürt ve katran dışsatımı yaptığı da biliniyor.⁶⁵ Yönetmelik bir liman etkinliğinin (dışalım, dışsatım ya da malların bir gemiden öbürüne aktarılması) sürdürülmesini onaylıyor ama, bu değiş tokuşların, trampa'nın sıklığının, öneminin ve türünün saptanabilmesine izin vermiyor. Tutsak satışlarından alınan verginin varlığı özellikle etkin bir esir pazarının bulunuşunu kaçınılmaz olarak kapsıyor mu?⁶⁶ Kanuni'nin saltanatından başlayarak, büyük olasılıkla fazla önem taşımayan ve oldukça kaba bir gemi yapıcılığı kayda değerdir ama, öyle görünüyor ki Rodos'taki gemi tersaneleri 1559'dan önce bulunmuyordu.⁶⁷ Bu tersaneler 19. yüzyıla kadar oldukça etkindiler. Bir bütün olarak, kent 16. yüzyılda S. Faroqhi'ye oldukça müreffeh görünüyor.⁶⁸

Rodos ve bölgesinin 18. yüzyıldaki liman etkinliği konusunda yakın geçmişte hazırlanmış bir tez,⁶⁹ Osmanlı yönetiminin 200 yıllık sonucu-

61 S. Faroqhi ise aksine akabinde uğradıklarını kaydeder: Bkz. *Towns and Townsmen*, s. 117.

62 Bkz. Sanudo XXXIX 184; LVIII 590; Faroqhi, *Towns and Townsmen*, s. 98 sq.

63 Bkz. Barkan, s. 338 - 340; Alexander, s. 207 sqq.

64 Bu son nokta hakkında, bkz. Faroqhi, *Towns and Townsmen*, s. 85. 1524 tarihli Mısır kânûnnâmesi Rodos'a gidecek buğdayın dışsatımıyla ilgili özel bir madde içerir: Bkz. Barkan, s. 369.

65 Bkz. Faroqhi, *Towns and Townsmen*, s. 80.

66 Fisher de bunu öneriyor. "Chattel Slavery", s. 28. Bu durumda bir korsanlık etkinliğinin sürdürülmesiyle bağlantılandırılmış olur.

67 Bkz. Imber, "The Navy", s. 258.

68 Faroqhi, *Towns and Townsmen*, s. 117.

69 Maria efthymiou - Chatzilaou, *Rhodes et sa région élargie au 18. siècle: Les activités portuaires*, 3. dönem (DEA) tezi (Université de Paris I), Paris 1984 (daktiloda yazılmış

nun kabaca değerlendirilmesine olanak sağlar. Nüfusunun çoğunluğunun tarımla uğraşmasına karşın, ada her zaman kendi kendine yeterli değildi. Bölgeden geçen tüm donanmalar için önemli bir uğrak, onarım ve kalafat limanı imkânı sunuyordu. İstanköy, özellikle de İstanbul'a ihraç edilen, taze, kuru ya da suyu çıkarılmış meyveler sayesinde, Rodos'tan daha önemli duruma gelmişti. Eğer Rumlar, Türkler ve Yahudiler Mısır'ın gereksinimini Karaman kerestesiyle karşılamayı sürdürüyorlarsa, bunun bir bölümünü yabancı gemileri, özellikle de 18. yüzyılda Fransız bandıralı gemiler, kiralayarak gerçekleştiriyorlardı.⁷⁰ Öbür yandan, kereste genellikle varış yerlerine doğrudan Anadolu kıyılarından taşınıyordu ve Rodoslular da bu ticarete şövalyeler döneminde sahip oldukları o egemen rollerini artık oynayamıyorlardı. Özellikle, Avrupa ile artık neredeyse hiç ticari ilişkileri kalmamıştı, çünkü ürünler kendilerine bundan böyle İzmir yoluyla ulaşıyordu.⁷¹ Hiçbir şey Osmanlıların ihmalkârlık ya da kötü niyetlilikle suçlanmasına olanak vermiyor ama, kesinlikle Osmanlı olan bir ekonomi ağına giriş Oniki Ada'nın ticaretine herhangi bir yarar sağlamıyordu.

*

Sonuç olarak, Osmanlıların St. Jean şövalyelerinden ele geçirilen topraklara yerleşmesi, Venedik elçisi Piero Zen'in 1523 yılındaki düşüncesini doğrulamaktadır: Padişah Rodos'u iyi bir şekilde kullanamadı.⁷² Osmanlı devleti onun fethinden sonra adayla ilgili hiçbir özel plan uygulamadı. Orada hazır bulunduğu ticari durumu sürdürmeye çalıştı ama, bu işte kararlılıktan çok beceriksizlik sergiledi. Rodos ve takımadası, kısa süre içinde, görüldüğü kadarıyla kendine yetersiz, diğerleri gibi sıradan bir sancağa dönüştü.

*

* *

nüsha). P.P. Vouras'ın makalesini de inceledim "The development of the resources of the island of Rhodes under turkish rule 1522 - 1911" *Balkan Studies IV* (1963), s. 37 - 46, ama, P.H.D.'sine ulaşamadım, ne de J. Stephanopoli'nin kitabına, *Les îles de l'Égée, Atina* 1912.

70 Bu sorular hakkında, bkz. D. Panzac, "Les échanges maritimes dans l'Empire ottoman au 18. siècle", *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée XXXIX* (1. yarıyıl 1985), s. 177-188: (Caramanic) Osmanlı donanmasının oldukça küçük gemilerle en büyük ticaretini kordığı bölge oldu. Diğer yüklerle karşılaştırılırsa tahtanın taşıdığı küçük değer yerel donanmanın (ama, özellikle Rodos ile ilgili olan değil) önemini açıklamaya yardımcı olmalıdır.

71 İzmir limanının gelişmesi 16. yüzyıl içinde başladı (bkz. Faroqhi, "Sixteenth Centnry", s. 62) ama, bununla birlikte liman uluslararası ticarete 17. yüzyıldan önce önemli bir rol oynamaz: Bkz. Daniel Goffman, *İzmir and the Levantine World, 1550 - 1650*, University of Washington Press, Seattle ve Londra, 1990.

72 *Il Signor non ha alcun utilc di Rodi* (Sanudo XXXV 258).

GENEL SONUÇ

GENEL SONUÇ

Rodos ile Oniki Ada, 15. yüzyılın sonunda ve 16. yüzyılın başında, Doğu Akdeniz'deki tarihsel değişimin dışında istisnai bir durak oluşturunuyordu. Osmanlıların sınır komşusu olan ve onlara haraç ödemeyi reddeden Katolik ve askeri St. Jean tarikatına ait bu mülkler, bölgede Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız olan son topraklardı. 1480 yılında Osmanlı kuşatmasını geri püskürttükten sonra, tarikat lideri Pierre d'Aubusson, II. Mehmed'in ölümünden ve Şehzade Cem'in Rodos'a kaçışından yararlanarak bu bağımsızlığı onyıllar boyunca sürdürmeyi güvence altına almayı başardı. Diğer yandan, şövalyeler de adalarında yaşayan farklı toplumların tatıninkâr bir birlikte var oluşlarıyla belirginleşen belirli bir toplumsal dengeyi sağlamışlardı.

Osmanlı devletine karşı bu kibirli, gururlu bağımsızlık Rodosluların Osmanlı komşularıyla sıkı ticaret ilişkilerine girmelerine engel olmuyordu. Osmanlı ve Memluk etki alanlarının sınırında yer alan Oniki Ada'nın coğrafi konumu, Rum ya da Latin, etkin tüccar ya da denizci Rodosluların ayrıcalıklı araçlar olmasına imkân vermişti: Anadolu ürünlerini --en başta ke-
reste-- Mısır'a götürüyorlar, karşılığında da erzak ve mal ya da benzeri şey-
ler getiriyorlardı. Ama tarikatın uyrukları, bir yandan Batı, öbür yandan da Osmanlı ve Memluk toprakları arasında uluslararası ticarete katılmak için coğrafi yakınlıktan da yararlanıyorlardı. Gerçekte buna, donanmasıyla de-
niz ticaretini koruyan şövalyelerin gücü olanak sağlıyordu. Ayrıca, Oniki Ada'yı, özellikle de Osmanlılara ait Marmaris ve Fethiye ile tarikata bağlı St. Pierre şatosu gibi anakaranın limanlarından ayıran sular da şövalyelerin aşağı yukarı uygulanan bir ateşkes bölgesi yaratan diplomasisi de bu konuda önemli bir etken oluşturunuyordu.

Başka bir gelir kaynağı olan deniz akıncılığı da (ateşkesin belirlediği sınırların dışında) Rodos'ta bağımsız bir gücün varlığına bağlıydı. Bu olgu nedeniyle Rodos Doğu Akdeniz'de seyreden Batılı korsanların toplanma noktasıydı. Ayrıca şövalyeler de bu kârlı etkinliğe büyük ölçüde katılıyorlardı. Ama bu savaşların bıraktığı izlenim, Hristiyanlığın gözünde tarikatın Rodos'ta korunması gerektiğini doğruluyordu. Bir dereceye kadar Doğu Akdeniz'in genel durumuna bağlı ve tarikat liderlerinin siyasi iradesinden

bağımsız olsa da, tarikat tarafından desteklenen Rodos korsanlığının Osmanlılar tarafından iyi gözle görülmeyeceği aşikârdı. Tarikat liderlerinin görevlerinden biri de korsanlığı olanaklar ölçüsünde denetlemektir.

Kısacası, 1480 ve 1522 yılları arasında Oniki Ada'nın sakinleri bir huzur ve bolluk dönemi yaşadılar. Ama, bunun 16. yüzyılda gitgide daha da eğreti bir hal alan, değişken bir denge olduğu da açıkça ortadaydı. Bu dengenin korunması Doğu Akdeniz'deki güç ilişkisinin sürekliliğine ve her şeyden önce de St. Jean tarikatının varlığına bağlıydı. Oysa bu varlık tehdit altında bulunmuyor muydu?

*

Şu ya da bu şekilde, Osmanlılarla St. Jean şövalyelerinin 1480 ve 1522 yılları arasındaki ilişkileri acıklı bir nitelik taşıyordu. Facianın oyuncularının eylemleri ve amaçları ile mücadelenin beklenmedik olguları ne olursa olsun, şövalyeler günün birinde kaçınılmaz olanla yüz yüze geleceklerini biliyorlardı: Zaferle sonuçlanacağı kesin bir Osmanlı saldırısı. Doğu Akdeniz'in tümünün denetim altına alınması II. Mehmed'in giriştiği eylemin mantığını oluşturuyordu. Her biri kendi yöntemine göre uygulasa da ardılları da bunu sebatla sürdürdüler. Diğer yandan, Batı Hristiyan düşüncesi de tarikatı padişaha karşı düşmanca bir tutum izlemeye zorluyordu. Bu düşmanlık, deniz akıncılığını desteklemek, ona katılmak ve hatta 1501 yılında papanın oluşturduğu Osmanlı karşıtı birlikte etkin bir rol oynamakla su yüzüne çıkmıştı. Ama, tarikatın kendi başına etkili bir saldırı siyaseti uygulama olanağı yoktu. Batılı güçleri bir Haçlı seferine zorlama ya da en azından ("Hristiyanlığın kale meydanı olan") Rodos'un savunması için harekete geçirme olanakları ise oldukça sınırlıydı. Oysa Osmanlılar hemen yakınlarındaydılar ve güçlüydüler. Bu nedenle ihtiyatlı davranmaları gerekiyordu. Ancak şövalyelerin etkinlik alanı oldukça dardı. Bununla birlikte trajedi kahramanının görevi sonuna kadar kadere karşı mücadele etmektir. Gerçekten de tarikat kırk yılı aşkın bir süre Rodos'ta varlığını sürdürmeyi başardı, çünkü hem yeterli kozu vardı hem de becerikliydi.

Tarikatın ilk üstünlüğü Batı'daki mülkiyetlerinin kendisine sağladığı zenginlikti; bunun sayesinde şövalyeler Doğu'daki topraklarını olağanüstü güçlü bir şekilde silahlandırıp, kuvvetli hale getirebildiler. Kendileri de iyi askerdiler; yüksek düzeyli tüccarlara (akıncılar dışında) ve teknik adamlara (topçular, mühendisler, mimarlar) başvurabiliyorlardı; son olarak da, yerli uyruklarıyla iyi ilişkiler kurmayı bildiler. Padişah da başkentten başlamak üzere, tarikatın kalelerini ele geçirme olanağından yoksun değildi. Rodoslular da bu olasılığı asla unutmadılar: Osmanlılarda deniz etkinliğindeki bir artış tarikat liderinin dikkatini çekmeye ve eylemini artırmaya ve hatta bazen de halkın

ayaklanmasına neden oluyordu. Ama, Rodos'un fethi Osmanlı devletinin büyük bir çaba harcamasını gerektirecekti. Bu nedenle katlanılacak külfetin zahmete değecek şekilde olmasını sağlamak gerekiyordu.

Bu açıdan, adanın coğrafi konumu şövalyeler lehine bir etken oluyordu. Rodoslular Osmanlı, Mısırlı ve Batılı tüccarlar arasında yararlı araçlardı. Şurası da bir gerçek ki bu üstünlük Mısır'ın 1517 yılında I. Selim tarafından fethiyle zayıfladı. Bir aracının yerini de her zaman bir başkası alabilir: 16. yüzyıldan başlayarak İzmir, Rodos'un Osmanlı-Batı ticaretinde yitirdiği yeri almaya başladı.

Daha da önemli olan tarikatın siyasal aracı olarak oynayabileceği roldü: Şövalyeler Osmanlı topraklarının hemen yakınında bulunuyorlardı; hatta bazen ticaret yapma bahanesiyle de olsa, onlarla usulca temasa geçmek Padişahın hizmetkârları için kolaydı. Oysa II. Bayezid Batı'nın Hristiyan güçleriyle diplomatik ilişkilerini geliştirmeyi arzuluyordu; özellikle de tarikatın yakından bağlı olduğu Fransa ile. Padişah aynı zamanda, 1482 yılından 1500'e kadar tarikat liderinin diplomatik ve somut desteğini sağlamak için çaba harcamıştı. Pierre d'Aubusson bunu kabul etmişti ama, pek hevesli değildi ve fazla da emek harcamadı. Buna karşılık, Osmanlı Sarayı nezdinde sahip olduğu etkiyi de Batılılara kanıtlamak için hiçbir fırsatı kaçırmadı. Bu etki gerçek ama, sınırlıydı. II. Bayezid her zaman kibar ve iyi niyetliydi ama, hep aklına estiği gibi davranıyordu. Zaten, bu bağlar 16. yüzyılda gevşedi.

İyice tartılıp düşünüldüğünde, St. Jean şövalyelerinin Oniki Ada'daki varlığı Osmanlılar için hiç de yararlı görünmüyordu. Ekonomik sorunlar Saray'ın siyasetini tarikat liderininkinden çok daha az etkiliyordu. Şövalyelerin diplomatik rolüne gelince, etkisiz olduğu ortaya çıkmıştı. Gerçekten de, tarikatın Rodos'ta yararlandığı son mühletin nedeni ilke olarak olumsuzdu: çok fazla zarar verici değildi. İşte tarikat liderlerinin davranışını bu açıdan ele almak gerekir. Tarikat, kendi hesabına ya da Batılı güçlerin yararına onun iç işlerine karışarak ya da Osmanlı karşıtı ittifaklar oluşturarak Osmanlı devletini rahatsız etme olanaklarına sahipti: Memluklara, Safevilere, Karamanlılara ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde yer alan asilere yardım etme tehdidi, çıkarlar sağlamak ya da güvenceler elde etmek için ağırlıklı bir neden oluşturunuyordu. Cem, fırsatların en güzelini sundu. Pierre d'Aubusson bu olaydan yararların en büyüğünü sağladı. Ama bu aynı zamanda, bu tür bir kozun sunduğu olanakların sınırına da iyi bir örnek oluşturur. 1482 yılında Padişahın kaygısı, d'Aubusson'un bunu ona pahalıya mal etmesine ve tarikatın bağımsızlığını koruyan kârlı bir anlaşma elde etmesine olanak sağladı: Tarikat vergi ödemekten kurtulmuştu. Hatta kısa süre sonra da yıllık bir ödentinin kasasına girmesine de

olanak vermişti. Bu bir başarıydı ama, pazarlıkların incelenmesi II. Bayezid'in her şeye razı olmaya hazır bulunmadığını da gösterir. Ayrıca, ileride erkek kardeşinin kâfirlerin elinde bulunmasının yarattığı ipoteği ortadan kaldırmak konusunda uzlaşmacı ve kaygılı davranmış olsa da, baskılara karşın yine de kendine uygun düşen siyaseti sürdürmüştü. Böylece, tarikatın elinde bulundurduğu silahlar bazı çıkarlar elde etmesine olanak veriyordu ama, kınından çıkmamak koşuluyla: 1501 yılına kadar, şövalyeler gerçekten de padişahın lehine bir tarafsızlıkla yetindiler.

Biraz istemeyerek olsa da Osmanlılarla anlaşmazlığa düşmek zorunda kalan şövalyeler barışın geri dönüşünü izleyen yıllarda da süren bir Haçlı seferi ruhunu yeniden gündeme getirmişlerdi; oysa Batı'nın güçleri çatışmayı artık bir yana bırakmışlardı ve padişah da Rodos'un kuşatmasının yararlı olacağını henüz düşünmüyordu. Ateşkesin korunması altında, ticaret etkinlikleri haklarına yeniden kavuşuyordu. Ama deniz akıncılığı, Pierre d'Aubusson'un ardıllarının denetlemeyi başaramadığı büyük bir gelişme kaydetti. Gerçekte, Osmanlı devletinin iç sorunları ile Safevilerin doğuda güçlenen tehdidi şövalyelere olanak tanıyordu. Onların kötü niyetli etkinlikleri, öfkelenirici olsa da, Osmanlılar açısından büyük bir tasa oluşturmuyordu. Ancak bu, hiç kuşkusuz, sonun gelişini hızlandıran tehlikeli bir siyasetti.

*

Osmanlılarla St. Jean şövalyeleri arasındaki ilişkilerin kırk yılını kapsayan incelemenin yararlarından biri de o dönemdeki Osmanlı diplomasisinin işleyişinin daha yakından görülmesine olanak vermesidir.

Bu diplomasi önce etkin bir bilgilenme siyasetine dayanıyordu. Kaygılandırıcı Cem olayı bu etkinliğe, zengin belgelerden yararlanmamıza olanak veren kayda değer bir gelişme sağlamıştı.¹ Çok sayıda İtalyan ya da Rum, padişahın hizmetinde görev yapmıştır. Limni'deki merkezinden başlayarak, Hüseyin Bey Rodos'ta ama aynı zamanda Avrupa'da da hafiyelik yapan bir ağ oluşturmuştu. Hatta Osmanlı hükümeti, tarikat liderinin güvendiği bir hizmetkâr olan Mosco Perpiano'yu bile baştan çıkarmayı başarmıştı. Diğer yandan, din değiştirmiş Rumların diplomatik etkinlikteki önemini de kaydetmek gerekir: Anadilleri Doğu Akdeniz'deki diplomatik lisandı ve Batı'daki Hristiyanlarla bağlarını korumuş olabilirlerdi. Paleologos ailesinden olan Hüseyin Bey, buna iyi bir örnek oluşturur.

Rodos'un imparatorluğun sınırında bulunuşu nedeniyle, yerel ve merkezi yetkililer arasında hassas bir görev dağılımı fark edilebilir. Padişah ya-

1 Bkz. İ. H. Uzunçarşılı'nın, İ. H. Ertaylan'ın, Ş. Turan'ın, S. Tansel'in, H. J. Kissling'in, F. Babinger'in, J. Lefort'un, V.-L. Ménage'm yayınları ve benim yazılarım.

kinlaşmayı uygun gördüğü zaman, bunu yerel yetkililer aracılığıyla yapıyordu. 1481 yılında “Peçin subaşı” ile ya da 1503 yılında Korkud Çelebi’yle olduğu gibi. Gerçekten de Osmanlı Sarayı temsilcilerinin tutumunu denetliyordu ama, bu yetkilendirme farklı yararlar da sağlıyordu: Olası bir karar bazen daha kısa sürede alınabiliyordu; bölgesel düzeyde benimsendiği için, sınırlı bir bölgenin dışında, merkezi yetkilileri bağlamıyordu; son olarak da, başarısızlığa uğrama durumunda da, düşünecek zamanı bulan padişah tarafından eleştirilebiliyordu. Bu da 1482 yılında Velîyüddin oğlu Bursalı Ahmed’in tarikat liderinin elçilerini neden kıyıda alıkoymaya çalıştığını ve 1486 yılında da İskender Bey’in görüşmeci olarak kendisine verilmiş bulunan tam yetkililik konusunda neden ısrar etmiş olduğunu açıklar. Sonuçta, bu temsilciler, bulundukları yerlerde, daha etkin şekilde casuslukla ilgilenebilirlerdi. Sonuç olarak, Osmanlı kıyısında yerleşmiş olmalarına karşın genellikle gerekli durumlarda bazen Rodos’a giden bu kişilerin, o dönemde Batı’da yayılmaya başlayan daimi elçilik kurumunu çağrıştıran bir görevleri vardı. Aynı şekilde, Osmanlı devleti düşmanca bir davranışın sorumluluğunu yerel bir güce bırakma kolaylığına da sahip olabiliyordu. Deniz akıncılığı bu duruma iyi bir örnektir, çünkü siyasal bir iktidar tarafından korunmakta ve cesaretlendirilmekte olmasına karşın, aynı zamanda ondan bağımsız görünmektedir. II. Bayezid 1508 yılında Leros’un kuşatması konusunda masum olduğunu ilan edebilir ve Osmanlı deniz akıncılığının sorumluluğunu Korkud’a yükleyebilirdi. Şehzade, kendi yönetim alanında bir denizciliği geliştirirken, büyük olasılıkla kişisel bir siyaset de yürütüyordu. Bununla birlikte, 1501-1504 yıllarında Osmanlı karşı akıncılığının Korkud’un gerçek anlamda bağlı olduğu Osmanlı Sarayı’nın siyasal gereksinimlerine cevap verdiği belli oluyor. Bu bir rastlantı olamaz. Ama, 1504 yılında, barış yeniden sağlanınca, taraflar Osmanlı İmparatorluğu ile St. Jean tarikatı arasında savaş olmamış gibi, Pierre d’Aubusson’un ölümüyle geçersiz hale gelen ateşkesi yenilemekle yetindiler.² Yerel yetkililerin üstündeki pazarlıkları sürdürmek vezirlere düşüyordu: 1482 görüşmeleri tarikat lideri Pierre d’Aubusson ile Sadrazam Gedik Ahmed Paşa arasındaki karşılıklı bir yazışmayla başlamıştı. Daha sonra şövalyeler Montarnault ile Duprat İstanbul’da vezirlerle görüşüp konuyu tartışmışlardı.

2 1540’lı yıllarda, Polonya ile sürdürülen ilişkilerle ilgili farklı bir çerçevede M. Berindei ile G. Veinstein, Osmanlı hükümetinin kurnazca oynadığı oyunu çözümlediler; görevlerle sorumluluklar yerel ve merkezi yetkililer arasında bölüştürülüyordu, öyle ki her iki düzeyde de aynı aynı yürütülen eylemler, bazen zıt yönlü de olsa, padişahın belirlediği amaçlara birlikte hizmet ediyordu: Bkz. Berindei ve Veinstein, *L’Empire ottoman et les pays roumains. 1544 - 1545*, Paris - Cambridge 1987, s. 110 - 112.

Kurala uygun olarak, Hayreddin 1484 yılında tarikat lideri ile vezirlerin emri üzerine görüşmüş olmalıydı ve başına işler açabilecek bir durumu düzeltmesini II. Bayezid'den istemiş olması da kayda değerdir. Elbette ki tercihi tek başına, dilediği gibi kullanan, vezirlerin “arz”larla haberleştiği padişahı. Ama, Divan da açıkça önemli bir karar ve tartışma organıydı. Osmanlı hükümeti, bir sorunun farklı yönlerini öğrenmek üzere buraya başvurup durumunu saptıyordu: Bazen düşünceler, akımlar, eğilimler burada sert şekilde çarpışıyordu.³ Öbür yandan, vezirler padişahıdan önce kararın son aşamasını oluşturuyorlardı. Tehditler, öğütler ya da önerilerle bir anlaşma yolu arayabilir ya da muhataplarına nasıl davranması gerektiğini zorla benimsetip, kabul ettirebilirlerdi: Kaç kez “Paşa”, Skiros ve Skiathos korsanlarının etkinlikleri bir düzene sokulmazsa I. Selim’e yazmak zorunda kalacağını Venediklilere açıklamış, bildirmişti.

Bu nedenle dış işleri padişahın özel yetki alanına girmiyordu. Rodos’taki tarikat ile sürdürülen ilişkilerde, ne I. Selim, ne de oğlu Süleyman görüşmelerde ön planda yer alıyordu. Ama II. Bayezid, pek çok kere, güvendiği kişilerin çevirmenliğiyle, vezirlerini dışlayıp görüşmeler yaparak, konulara kişisel olarak müdahale etmişti: 1482 yılında Veliyüddin oğlu Bursalı Ahmed Paşa, sonra Hüseyin Bey ve Hayreddin Bey, son olarak da 1490 yılında Mustafa Ağa ile. 1484 yılında vezirlerinin toplantıya gelmelerini buyurmadan ve de onların önünde donanmanın Akdeniz’e açılacağına dair söz vermeden önce Mosco Perpiano ile baş başa görüştüğünü de kaydetmek gerekir. Oysa sarayın bu müdahalelerinin tümünün ortak bir noktası vardı: Cem’in tarikat liderinin yanına kaçtığını öğrendiği zaman II. Bayezid şövalyelerle görüşmeler yapma görevini Gedik Ahmed Paşa’dan almış ve Bursalı Ahmed Paşa’ya vermişti. 1482-1483 yıllarında, Hayreddin Bey barış anlaşmasını Pierre d’Aubusson’a sunmak bahanesiyle görüşmeler yapmak üzere vezirlerin haberi olmadan Rodos’a gitmişti. Kısmen, Fransa’da bulunan erkek kardeşinin geleceğinden emin olmak için padişah, bu ülkeye gitmek üzere Hüseyin Bey’i iki kez görevlendirmişti. Cem’in Roma’ya nakledildiği öğrenildiği zaman da Limni’den tarikat lideri ile görüşme görevini, kuşkusuz güvendiği kişilerden biri olan yine bu Hüseyin Bey’e vermişti. II. Bayezid’in yakın çevresinde yer alan bir başka kişi olan Mustafa Ağa’nın Papalık devletine elçi olarak gönderilmesini de yine Hüseyin Bey düzenlemişti. Demek ki padişahı kişisel olarak

3 Ayrıca bu, kurnazca diplomatik bir oyuna neden oluşturabilirdi, tıpkı 1517 yılında Cafer Ağa’nın, padişah adına değil, kendi namına hareket ettiğini belirterek, tehdit etmek için tarikat liderine yazdığı gibi!

müdahale etmeye yönelten, olağanüstü önem taşıyan hanedana değgin bir olaydı. Bu aile sorunu yalnızca kendisini ilgilendirdiği için mi böyle yapmıştı, yoksa resmi diplomatlarının beceriksizce davranmalarından ya da yeterince esneklik gösterememelerinden mi çekinmişti?

Bu nedenle Osmanlı diplomasisi basit değildi. Açık, kesin olmayan birçok değışik aracı bulunuyordu ve bazen de bunlar zıt istikametlere yöneliyordu. Padişahın yakın çevresinde, farklı görüşlerin çatışmasının ötesinde, baskılarıyla siyasal tercihleri etkilemeye yardımcı olabilecek ve “kamuoyu” diye adlandırılabilir bir olgunun varlığını da unutmamak gerekir. Olağan zamanlarda, padişah tercihlerinde egemendi. Ama, Osmanlı devletinin dış siyasetinin işleme biçimlerindeki değışimlerin bu hızlı gelişimi, Şövalyelerin Rodos’taki varlıklarını sürdürmelerinin nasıl ve neden ilk önce bir Osmanlı iç sorunu olduğunu anlamaya daha fazla imkân sağlar.

EKLER

(Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki Osmanlı belgeleri)

VELİYYÜDDİN AHMED PAŞA'NIN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

1482 Eylül'ünün başı

(TKS E 11984)¹

/ zayyana Allahu bi-s-safa 'ömrihi mâ tahallaya bi-huccatı 'ömrihi / ba'da nasal
 'atebe hiya kıblatü-l-ikbâl ve ka'batü-l-âmâl matla'ü-s-sa'âdet bâbuhâ ve iksirü-l-
 hayât türâbuhâ / re'y-i cihân-arâya mahfî olmaya kim kardaşunuzu bir kökeye ko-
 yub göndermişler kanda / gitdüğün bildürmezler ve Rodôs elçisi kapudan gayrî
 yerde haber söyleşmege / bana buyuruk yok-dur dedi gördüm ki murâdunuz söy-
 leşmege bunda mecâl kalmadı / bana sizünle söyleşmek emr olunmış-dur çün ha-
 ber vermezsiz ben aradan çıkdum / varun maslahatunuzu kapuyla siz söyleşün de-
 dim âhır şol kadar ikrâr / etdiler kim Cem bi-l-fi'l tekârun hükminde-dür mak-
 dûrından hâric mahallde degül-dür / gayrî kimseye gönderilmemiş-dür bu kelâ-
 mın sıdkına elçi kendü dînince tekrâr yemin / eyledi eyle olsa Rodôsdan bu es-
 nâda elçi çıkarıldı ve murâdunuz / ellerinde idüğine ikrâr etdürüb huzûr-ı şerîfi-
 nûze irsâl olındı ednâ / bendenüzün sa'ı bu denlû oldu şimden gerü hizmet a'lâ
 bendelerünüzün [-dür] / hazret-i 'izzetden [aleyhi-s-selâ]m nevâle mes'ûl-dur ki
 habt vâkı' olımya bu husûsda / iki mansûbe fevt edüb-dürsüz ümid-dür ki üçün-
 ci-dürüst oynaya / galibâ elçi evvel kendü barışmak murâd-edinür andan sonra
 kardaşunuzla / barışdurmak kasd eder sulh-ı sâni sûret datarsa^(sic) fe behâ ve illâ
 / mültezem olsa gerek-dür ki kardaşunuzu siz incinecek yere koyuvermiyeler /
 mazbût ola tura kemînenûze böyle izhâr etdiler bâkî / be-nevrûz-ı bahtat cihân
 tâze bâd // ki ser-i hasm-ı tû tâc-ı dervâze bâd / 'Abdü-l-hakîr Ahmedü-l fakîr

*

Caoursin ile Ahmed'in anlatılarının yakınlığı, bu belgeyi neredeyse ke-
 sin olarak tarihlendirmeye olanak sağlıyor: Osmanlı Sarayı'na gönderilen
 elçiler Léonard Duprat ile Guy de Montarnault'nun Anadolu kıyısından
 geçişiyle aynı döneme rastlamaktadır. Bu iki elçi Rodos'tan 2 Eylül 1482
 tarihinde, Cem'in gidişinin ertesi günü, ayrılmışlardı. Ahmed'in açıklamaları
 padişahın siyasetine yüksek düzeyde katılan bir adamı belirtmektedir.

1 Fotoğraf ve kısmi baskı Ertaylan'da bulunuyor, s. 152 sq. Yukarıda yararlanılmış olan
 belge, 154 - 155.

ترا بیا
 بمسئله موقله الاقال وکبه الامالی مطبع السعاده باجا و اک الحياه
 را و جهان را با بخت اوله کم فردا شکری بر کو که به قویب کو ندر شلو قانده
 کند گویند من و زور و دس ایلمی قایودن غیری بیه خیر سویشکا
 باک بودی بوقی در ددی کوردم که مراد کز سویشکا بودند حال نالما
 باک سزک سویشکا مراد نمیشد در حق خبر و بیز سز بن ارا و حق حقدم
 واک صلیحی قایودله سز سویشکا ددم آخر مشول قدر اقوال
 اتدیر که بتم بالنعل نکور که حکند در مقدر و تدن خارج محله کلده
 غیری که کو ندر شلو در بوکلامک صدقه ایلی کند و دینجه تکرار می
 ایلی ایله اوله د و دس دن بوا ساد ایلی جفر لوی و مراد کون
 اللز و اد که اقوال اندرب حضور شریک که ار سال اولدی اوقی
 بند کز که سخی بود کلوا اولدی مقدر کز خدمت اعلی بند لو کز که
 حضرت عزت دن عم نواله مسؤل در که خط و ایل اولیه بوخصی صد
 اک مقصوب فوت ادر سز آمدن بیک او بختی درست او نینه
 غالباً ایلی اول کند و بار شوق مراد اد نور اندن صیکه فردا شکری
 بار شدن بقصد در صلیح ثانی صورت دو تر سه تها و الا
 حلترم اوله کر کز که فردا شکری سز ایلمی کز میوه قویب کز
 مضبوط اوله طوره کینه کز موبله اظهار اندلر باقی
 بتورون بخت جهان تازه بال سر غم تو باج در وازه باد

عبدالمجید
 اهل العلم

Bir görüşme/pazarlık görevine kendisi anıştırmada bulunduğu için, tari-
kat lideri ile görüşmek üzere padişahın Milet'e gönderilmiş olan hizmet-
kârının söz konusu olduğu kesin görünüyor: O sırada Bursa'da sancakbe-
yi olan, Veliyüddin oğlu Bursalı Ahmed Paşa.²

Bu belge daha önce yukarıda yapılmış açıklamayı gerektirmiyor. Bu-
nunla birlikte, şu satırları yazarken Ahmed Paşa'nın neyi ima etmiş olabi-
leceğı sorulabilir: "Bu olayda iki kez başarısızlığa uğradık: İnşallah üçün-
cüsü iyi olur." Raporu okununca, Ahmed Paşa'nın başlıca kaygısının –tıp-
kı II. Bayezid'inki gibi– Cem'in geleceğı olduğu açıkça görülüyor. İşte bu
yönden bir yanıt bulmamız gerekiyor. Belki de, II. Bayezid'in orduları-
nın, askeri açıdan zafer kazanmalarına karşın, şehzadenin kendisini ele ge-
çirmeyi beceremediklerini anımsayarak, bu sonuca ulaşılabilir: 19 Haziran
1481 tarihinde Yenişehir'deki yenilgisinden sonra beriki Konya'ya ve Mı-
sır'a kaçarken; sonra 1482 ilkbaharında ikinci Anadolu seferinin bozgu-
nundan sonra Kilikya ve Rodos'a ulaşmayı başardığı zaman.

HÜSEYİN BEY'İN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

Eylül – Ekim 1482

(TKS E 5457)¹

/ ebbede Allahu devletehu ve zâde şevketehu / yüz-i hâksâr 'ubûdiyyetde koyub devletlü hâk-ı pâyuna yüz sürdükten sonra 'arz-ı bendegî bu-dur ki / biz kemîne kulunuza emr ohnan hizmetler-içün^(sic) ma'lûm ola kim devletlü hâk-ı pâyundan cüdâ^(sic) düşdükde Pûlyâ / elçisiyle bulışdum anun dilin aradum barışmaga gâyet iltizâm gösterdi kulun şöyle anladum ki anun hiç / vechle kasdı düşmanluk degül-dür ba'dehu sözinden şöyle anladum ki Fıranca begi var-dur kâfirde gâlibâ / andan büyük beg yok-dur anunla ittifâk edüb ve dahi niçe kâfir begleri var-mış ittifâk edüb Venâdik^(sic) / üstine yürümek isterlermiş ve sultânımı gerü kalan beglerle barışdurayın dedüğü bu sebebden-imiş ba'dehu / emr-i 'âlî mûcibince bâylôz nâm kâfirle dahi söyleşdüm dedüm ki niçün fırsat eldeyken Cemi yanlarına çeküb almazlar / döstluk etmegün hód vakti-dür dedüm cevâb verdi ki paşayla bulışalım ne vech ile buyурса yazub bildürelüm niçe kâbil / ise edeler dedi ba'dehu kemîne kulun Limnôs cezîresine geldükde Rôdosa iki âdam irsâl etdüm idi birisi şöyle haber / getürdi Rodôs begi Pôrtô Mâstûr gâyet ta'zîm etdükten sonra mübârek recebün âhırına yakına dek anda / imiş âhır sultânuma elçi göndermiş ve anı bir gemiye koymış Fırancaya gitdi âvâzesin çıkarmış ammâ ... cezîrelere / yürirmiş sultânımdan elçi varmayınca togrılub gitmez-miş deyü haber getürdi ve on beş âdamla gemiye girmiş ve ... / oğlu ve niçe âdamlarıyla Rodôsda-dur bile gitmemiş ve tedbîrleri bu-imiş girdükde Fıranca tarafına gide imiş Rôdos begi / ile şöyle tedbîr etmişler ki evvel Pûlyâya çıkalar andan Fıranca tarafına gideler ammâ tahkîk dahi bunda-dur inşâ'allâh ... / togrılub girdükde umarım ki irsâl olınan âdam gele ne haber verirse gerü âstâne-i 'ulyâya 'arz olına ba'dahu / ma'lûm ola kim mezkûr mektûbun üç kerre mefhûmı irsâl olındı gerü yel karşuladı adaya bırakdı zîrâ / gemimiz yok-dur

*

Limni'ye gelişinin anıştırılması bu mektubun yazarının kimliğini saptamaya kesin şekilde olanak sağlar: Söz konusu, Limni subaşı ve iyi tanınan bir kişi olan Paleologoslardan Hüseyin Bey'dir.²

1 Ertaylan tarafından yeniden basımı, s. 179; ayrıca bkz. yukarıda s. 163'te yararlanılan belge.

2 Bkz. s. 173 dipnot 1.

Belgenin tarihine gelince, Cem'in 2 Eylül 1482 tarihinde Rodos'tan hareketinden sonradır. Hüseyin'in adamı, yanlışlıkla, bu hareket tarihini yaklaşık olarak recebin son günü, yani 14 Eylül, diye belirtmiştir. Demek ki Rodos'a bu tarihten sonra gelmiş olduğu kabul edilebilir. Oysa, 2 Eylül'de gemiye binen Cem, denizde fırtınaya yakalanmış ve İstanköy'e ancak 10 Eylül'de varabilmişti. Hüseyin de haberini anakaraya göndermesine engel olan kötü havadan etkilendiği ve yazdığı sırada Cem'in hâlâ şovalyelere bağlı bir adada bulunduğunu düşündüğüne göre, mektubunun 1482 Eylül'ünün ikinci yarısında ya da ekimin ilk yarısında kaleme alınmış olduğu kabul edilebilir.

Söz konusu olan Napoli elçisi, Otranto'nun 10 Eylül 1481 tarihinde Osmanlılar tarafından kaybedilişinden sonra Osmanlı Sarayı'na gönderilmişti. Padişahın 28 Mart 1482 tarihinde Venedik'e gelen elçisi Napolilinin İstanbul'a gelişini kaydediyordu:³ Söz konusu kişi, Gedik Ahmed Paşa'nın 18 Aralık 1482 tarihindeki ölümünden önce Türkiye'den ayrılmış olan Mesir Nikôla Dimômıfırat adında biriydi.⁴ Hüseyin'in Venedik balyosuyla yaptığı görüşmelerin asıl metni kral Ferrante'nin temsilcisiyle olan konuşmalarının metnini açıklar. Genel bir görüşe göre, iki güç arasındaki barış daha yüksek bir düzeyde ele alınıp tartışılmalıydı. Demek ki Hüseyin'in görevi Cem konusunda Napolililerin iyi niyetinden emin olmaktır. Bu olayda II. Bayezid tarafından kendisine verilmiş olan özel rolün yeni bir kanıtı da görülecektir.⁵ Venedik'e karşı hazırlanmakta olan birlik/ortaklığa gelince, burada Ferrare savaşının ilk gelişmelerini kaydetmek gerekir. Gerçekten de bu savaş Venedik ve Papalık devleti ile Napoli, Ferrare, Floransa, Milano, Mantova ve Urbino'yu karşı karşıya getirecekti.⁶ Ne var ki bu olaylarda Fransa kralının rolü açık şekilde belirmemektedir.

Hüseyin'in balyos ile sürdürdüğü görüşmelere gelince, Padişaha yardımcı olmak üzere Cem'i ele geçirmeyi kabul edecekleri umuduyla Saray'ın

3 Bkz. Malipiero I, s. 133 - 134.

4 Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, "Otranto'nun zaptından sonra Napoli kralı ile dostluk görüşmeleri", *Belleten* XXV (1961), s. 595 - 608. Bu elçilik görevi, ya da adı geçen Nicolas'ın Montferrat'daki elçilik göreviyle ilgili bir belge bulamadım.

5 Bununla birlikte Malipiero'nun yorumunu da kaydedelim (*op. cit.*, I, s. 133): "*El Re Ferrando de Napoli ha mandato un so Ambassador alSignor Turco; el qual, è giunto a Constantinopoli con presenti, e l'ha trovà absente, e ha mandà in campo per saver el die continuar el viajo; e ghe è stà rispostò che l'aspetta che'l torna, e ghe è stà mostrà de tegnir poco conto del so Re*". Böylece elçi, birinci dereceden bir sorumlu olmayan Hüseyin tarafından kabul ettirirken, Osmanlı Sarayı'nın küçümsene belirtisi gösterdiği kabul edilebilir. Ne var ki, Hüseyin'in II. Bayezid'in özel görüşmecisi rolünü de gözardı etmenin yanlış olacağını düşünüyorum.

6 Bkz. Setton II, s. 375 sq.

Venediklilere gerçekten de baskı uyguladığı biliniyor. Bu isteğe kibar ama, son derece etkili bir tepkisizlikle karşı çıktılar.⁷ Nazik ve protokole uygun bir biçimde vezirlere (paşalara) başvurulmasını ve sonra da bir ulak gönderilmesini önerdiler. Balyos zaten kaçamak bir yanıt vermeye başlamıştı!

Limni'nin yetersiz donatımı hakkında bkz. yukarıda s. 20.

⁷ Bkz. *Sultan Djem* adlı yapıtım, s. 39.

EK 3

HAYREDDİN BEY'E MAL EDİLEN II. BAYEZİD'E YAZILMIŞ MEKTUP 1482 Kasım sonu – Aralık başı (TKS E 6071/15)¹

378 / sultanumun devletlü ayagı topragına yüz sürmekden sonra ma'rûz-ı bende olı-
nur ki şimdiki-hâlde / sultânnumun devletinde Rôdôsa gelüb deniz rüzgarı muhâ-
lif^(sic) olmagın on gün berü yakada / turduk 'âkıbet bir kökeyle gelüb geçürdiler
üç günden sonra varub begleriyle buluşduk / emr mucibince su'âl ve cevâb çok
olındı evveli bu ki barışıkluk taleb etmişsiz makbûl / oldu ve dahi bir yarâr âdam
gelsün mezkûr içün ka[v]illeşevüz Hündkârın / gönlünü hõş edevüz zîra mezkûr
elümüzde-dür deyü ol sebebden geldük^(sic) ne dersiz / cevâb verdi kim beli anun
vikâyesiyçün getürdük^(sic) ammâ ol bundan gideli dahi niçe / oldugın henüz ha-
ber gelmedi bu yakında haber umaruz bir iki gün sabr / edün dedi üç günden
sonra sâzlık etdiler varub gerü buluşduk be gâyet / şâd olub el-hamdü li-llâh bâ-
dişâh devletinde kademünüz mübârek-dür şimdi gönlümüz mutma'in / oldu hayr
haberler geldi meger giderken Venedik gemileri arkın gelüb haylî galebe / etmiş-
ler 'âkıbetde pâdişâh devletinde mahzûn olub belkim gâret etdiler mezkûr sâg ve
selâmet / varub tamâm istedugumuz^(sic) yere teslim oldu şimdiden sonra benüm
boynuma hiç bu vech ile / şübhe ve nizâ'kalmadı hem-ân ana kendüye ve kendü-
yi hifz edenlere dirlik^(sic) gerek-dür ve bizüm / bunca emegümüz ve harcumuz
gine pâdisâh ugarında şimdiye degin olmuş-dur umaruz kim zâ'i' olmiya / mübâ-
laga herzeler soylediler bârî berü yakad[a] iken atdugunuzu iki ol kadar gerek-dür
zîra vardugı / yerde her nesne bahalu-dur ve kendüyi hifz eden yarâr ve emîn beg-
ler-dür gece ve gündüz anı göz- /lemek-dür mübâlaga nesneyle olur ve hem bi-
ze 'ıvaz iki ada vermek gerek dedi bunun / üzerine su'al ve cevâb çok oldu ada-
lardan bir vech ile cevâb aldı kim bizâr oldu / bin cehd ile altmış bine indi Alla-
hun fazlıyla ve sultânnumun devletinde iş murâdca-dur zîra / geregi gibi vâkıf ol-
dum ki mezkûr eyü muhkem sâklı^(sic) yerde-dür dirlik^(sic) bâbında sultânnumun
devletinde / ol dahi umarım kim yüz suyiyla^(sic) sultânnumun ayagı topragı-
na yüz sürem ve hem mezkûrun / kendü nişâniyla bu kağıd kim bunu vekil etmiş-

1 Ertaytan tarafından sureri çıkarılan ve kısmen yayımlanan belge, s. 156 - 158.

dür anı bin cehd ile cihânen aldum ve hem şimdiye-degin / su'al ve cevâb ne ol-
dugin karındaşum oğlu İlyâs kulnuz kim Trabzônda subaşıydı evvelden / sultân-
mun kuli-dur bile alub geldüm kim gayri kimesne muttali' olmaya deyu mezkûr
sultânunun ayagı / topragina 'arz ede zîra cemî'-i kaziiyelere vâkıf-dur ve hem
paşalara dahi kagıd gönderdüm mezkûrun / müsâlahâ bâbindan sizden me'mûr
olmadugum sebebden hiç cevâb vèrmedüm ne buyurursız dèyü zîra / kendüler-
den havf éderin kim bizüm izinsüz iş éddün diyeler sultânuma 'arz édince icâzet-
/ nâme buyurasız kim mezkûra dirlik içün mümkün oldukça söyleşesin dèyü gèrû
mezkûr / İlyâs kulunuz ta'cîl gönderile kim / başalarun bu bâbda ma'rifetleri ol-
mış ola^(?) / bu gelmedin sultânunun devletinde / umarın kim iş tamâm murâd-
ca / ola ammâ kendülerden / havf étdugumdan^(sic) / n'ola böyle buyurasız / kim
mümkün oldukç söyleşesin / dèyü bâkî dar-ı devlet-i edebî ve sa'âdet-i / sermedî
müstedâm ve ... bâd

*

Bu mektubun Hayreddin'e mal edilişi ve tarihi hakkında, okuyucunun s.175'e başvurmasını rica ediyorum. Bununla birlikte belki de bir noktaya geri dönmek yerinde olur: Begleriyle (ya da begler-ile) çoğul şeklinin, Hayreddin ile görüşmek üzere tarikatın kurulu tarafından atanmış heyeti ifade etmesi olası görünüyor. Yine de çoğuldan tekile ve tekilden çoğula sık ge-
çişler oldukça büyük bir karmaşa yaratıyor. Elçi muhatabı olarak padişaha
kimi belirtiyordu: Tarikat lideri, heyet, kurul ya da daha doğrusu, sırasıyla
işlerinden her birini mi? Cem'in maceralarıyla ilgili olarak, Villefranche'a
17 Ekim 1482 tarihinde ulaştığını² ve onu taşıyan gemi İtalya açıklarından
geçerken de gerçekten de Venedikliler tarafından ziyaret edilmişti. Ama
şehzadenin Türk olan yaşamöyküsü yazarı, çatışmadan söz etmiyor.³

Trabzon eski subaşı ve Hayreddin'in yeğeni olan İlyas Bey, ilerideki bel-
gelerde yeniden beliriyor, ama onun hakkında daha fazla bir şey bilinmiyor.

2 Bkz. *Sultan Djem* adlı yapıtımda değinilen *Vâkı'ât* X r*, s. 132.

3 Bkz. *Sultan Djem* adlı yapıtımda değinilen *Vâkı'ât* IX v° - IX bis r*, s. 126 - 128.

II. BAYEZİD'İN PIERRE D'AUBUSSON'A MEKTUBU

1482 Aralık sonuna doğru

(TKS E 11982/3)¹

/ Rodôs begine yazılan mektûb sûreti bu-dur ki zikr olunur / şimdiki-hâlde size elçilige gönderilen kulum Hayrû-d-dîn gelüb sizünle etdügi musâlahayı / ve mu'âhede'i tamâm 'arz eyledi bu cânibde dahi bi-tamâ-mihi ma'lûm ve makbûl olındı inşaa-llah ki döstluk / edebî ola ammâ karındaşum husûsıyçün her ne ki söyleşmişsiz ol dahi ma'lûm olına ki / sizün mu'âvenetünüzle varub Efrenc be-gine teslîm olındı ve mezkûr elçimle söyleşmişsiz ki / eger anda Hüdâvendigâr âdam göndermek isterse ki anun kandalığın bile mezkûr varıcak / âdam bunda bi-ze gele biz gönderevüz denilmiş ol söz bana gâyet müvecceh geldi / imdi ol da-hi bir ulu pâdişâh-dur çünkü âdamumuz varur bâri pâdişâhâne / âdet üzre elçilik tarîkiyle yarâr âdam gönderevüz kim anlarunla dahi döstluk / barışıkluk olub ve mezkûrun husûsıyçün dahi her ne ise söyleşile / imdi gönderilecek elçimizi anda sizlere gönderevüz ki hüsn-i mu'âvenetünüzle / anda mezkûr Firence begine ir-sâl edesiz ki varub hakikat-ı hâl ma'lum olub / anlarunla dahi döstluguma ve ba-rışıkluguma siz sebeb olasız inşaa-llah bu bâbda geregi gibi / sizlere ihsânlar ve 'ıvazlar ola ki aramızda olan mahabbetün ecri zâ'i / olmaıya bu bâbda kulum İl-yâs gönderildi gerek-dür ki ta'cil gerü müvecceh cevâbla gönderesiz / kim ana gö-re 'amel olına ve filûrî bâbında ki mezkûr elçimle / söyleşmişsiz cein'isi makbûl-dur hem-ân murâdumuz âdemümüz / varub hem kendüye göre hıfzında nice-dür ve ol / pâdişâhla dahi döst olmak-dur

Sayfa kenarında:

/ ammâ kâfir aydırsa kim / mezkûr filûrî varlıub / âdamunuzla bile gelmek / ge-rek-dür ve-illâ kabûl / olmaz derse ne / buyursuz zîra / elbettde bu su'âl / olsa gerek-dür

*

Kaleme alanın sayfa kenarına düştüğü bir açıklamanın da gösterdiği gi-bi bu belge gerçekte bir karalamadır, kesin bir metni benimsemeden ön-

¹ Ernyalan'ın yeniden yayımladığı belge, s. 158 - 159.

روحانی کلمہ یا زین کلمۃ حق یا پروردگار ایستاد

[illegible][illegible]

اولسه کوکر
البتق بو اوله
پوزن زنی
ولجی درسته
دوکر و لاقیلله
کوکور دیلگهل
حرفه کارکن
تاکفاییه

ce de padişah ile vezirlerinin bunu dikkate almaları gerekmişti. Suret terimi o dönemin Osmanlı mühürlüğü sözlüğünde bir çeviriyi de belirtebilir. Ama, burada tarikat liderinin eline geçen mektubun özgün çevirisinin söz konusu olduğunu varsaymak daha olası görünüyor. Yunanca yazılmış olan bu mektup yayımlanmıştı.²

Elimizde bulunan yunanca metin 7 Aralık 1482 tarihini taşımaktadır. J. Lefort haklı olarak bunun mümkün olmadığını düşünüyor o tarihte Hayreddin Edirne’de değil, Rodos’taydı ve padişahın temsilcisinin Saray’a dönüşünden sonra yazılmış bir mektubun aralık sonunda kaleme alınmış olmasını öneriyor.³ Haklı olarak bu varsayım kabul edilebilir.

II. Bayezid’in sözünü ettiği filuri ya da altın paralar, elbette ki Pierre d’Aubusson ile Hayreddin’in üzerinde anlaşmaya varmış oldukları ödeneği oluşturuyor.

İlyas Bey’e gelince, Hayreddin’in önceki belgede karşılaşmış olduğumuz yeğenidir.

² Paoli, s. 000; Miklosich ve Müller, s. 324 - 325; *Pandora* VI’da (1855 - 1856), s. 565-571 Zampélios (Lefort tarafından değinilen, s. 7 no. 27) tarafından.

³ Bkz. Lefort, s. 7, no. 27.

EK 5

II. BAYEZİD'İN PIERRE D'AUBUSSON'A MEKTUBU

1483 Mart'ı içinde

(TKS E 6679)¹

/ Rôdos begine yazılan mektûbun sûreti-dür ba'de-s-selâm ma'lûm ola kim bundan / öndin kim kulum İlyâs andan varıñş-dur meger Hazretünüzle bir niçe mahfî / haberler ki soyleşmişsiz mezkûr karındaşum içün kim eger Hüvendiğârın / safâsı var ise ol bâbda sırrla bir vech-le hizmet gösterem ki cemî' / gönli murâdı hâsıl ola imdi şöyle ma'lûmunuz ola kim asıl / sizünle bizüm aramızda sulh barışıkluk kim olmış-dur evvel ve âhır / murâdum bu-dur gine bundan gayrî degül-dür ve senün hüsn-i emânetüne ve döst- / lugunda i'timâd edüb zîra eger mezkûr bunda iken âdam ve yahûd haber / gönderseydi Hündigânın^(sic) gönlini hôş ederdük deyü bildürmiş / idünüz ammâ gerü elümüzdedür deyü ol sebebden gerü mezkûr kulum / İlyâsı gönderdüm varınca her ne mahfî haberler kim söyleye benüm / kendüm ısmarladugum sözler-dür inansız imdi eger bu bâbda lütf / eyleyüb aramızda olan döstluk ve ataluk hakkum yerine getüresin / inşaa-llah şöyle ola kim senün dahi her ne maksûdun var ise tamâm / kabûl ola ve devletle inşaa-llah benüm 'ömrüm oldukça ve ogul[dan] oğla gılâz û / şiddâd 'ahd ü peymân ve ...-nâme birle kim edebü-l-âbâd döstlugumuz zâ'il / olmaya ve bundan böyle bunca ihsânlar ve keremler ve 'atâlar ve mahabbetler ola kim / cemî' döstlar şâd olub ve düşmanumuzun ve hasûdların karnı agrıya / imdi şimdi ma'lûm olur bunun gibi bir er 'ömrinde vâkı' olur demişler / inşâ'llah ben dahi 'azametümle niçe ulu maslahatuna bulunamı Allahun / fazlıyla şöyle umarım kim benden bin cân ü gönülle râzî ve hôşnûd / olasın kadîmî hı-sım^(sic) kavım ve ogul ata gibi kılınavuz imdi lütf / edüb bu mühimm içün gereği gibi mukayyed olasın tê'hîrî âfet-dür ve bu / bâbdan ötürü kulum İlyâsa icâzet verdüm kim mahfî nesneler anda size 'arz / edecek ümîz-dür kim muhâlefet^(sic) olunmaya ve inşâ'llah şöyle ola kim bizüm dahi / nice olduğın bilüb gön-lümüz mutba'in ola ve-s-selâm

1 Ertaylan tarafından yayımlanan belge (sayfa kenarındaki not dışında), s. 160 - 161.

/ ve devletlü sultânumdan ümîz-dür / kim bu kulına bir çiftlik / sadaka bu-
yur[a] kim / vakf edüb miri / sultânunun ola

*

Bu belgenin sağladığı bilgiler son derece kapalı, anlaşılmaz. En azından İlyas'ın Osmanlı Sarayı'yla Rodos arasında bir kez gidip gelmiş olduğunu öğreniyoruz. Oysa 1482 Aralık'ının sonunda ya da 1483 Ocak'ının başında II. Bayezid'in bir mektubunu Pierre d'Aubusson'a taşıyarak bir ilk yolculuğu gerçekleştirdiğini biliyoruz.² D'Aubusson 25 Ocak 1483 tarihli bir mektupla³ Padişahı yanıtladı. Bu yazı da yine İlyas'a emanet edildi:⁴ Tarikat lideri Cem'in Fransa'ya varışını resmen açıklıyor ve 45.000 altın talep ediyordu. 5 mart tarihli yanıtıyla,⁵ padişah ödemeyi taahhüt ettiği ödeneği kesin şekilde 40.000 altın olarak saptıyordu. Bu mektup İlyas'a emanet edildi mi? Bu olanaksız değil, çünkü 4 nisan 1483 tarihinde Rodos'ta bulunduğu biliniyor, bu tarihte Hüseyin Bey onu Osmanlı Sarayı'na geri gönderecekti.⁶ Öbür yandan, belgemizin bir cümlesi sanki tarikat liderinin Cem'in Nice'e varışını İlyas'a, Rodos'a bir önceki gelişinde haber verdiğini belirtiyor.⁷ Demek ki elimizdeki belge, her ne olursa olsun, aslı olmadığı 5 Mart tarihli mektupla aynı zamana denk düşüyor. Oysa gizli pazarlıklar için bir güven mektubu söz konusu olduğu ölçüde, bu pekâlâ olasıdır. Pierre d'Aubusson'un talebini 40.000 altına indirmeyi kabul ettiğini doğrulamak üzere, İlyas'ın mart ayı içinde Türkiye'ye gelmiş olabileceği de düşünülebilir ama, bu varsayımı hiçbir şey desteklemiyor. TKS E 6679 no'lu belge de bu durumda II. Bayezid'in yanıtı olurdu. Hangi durumda olursa olsun, bu mektubun tarihini 1483 Mart'ı olarak belirtmek gerekir.

İlyas Bey'e emanet edilmiş görüşmeler/pazarlıkların konusu neydi? Gerçeğe en yakını, daha önce amcası/dayısı Hayreddin'in elde ettiğine uygun olarak, bir Osmanlı görevlisinin –bu Hüseyin Bey olmalıydı– Fransa'daki özel görevini hazırlamasıdır. Osmanlı hükümetinin içinde bulunduğu telaşı anlamak mümkündür: Söz konusu olan, Cem'in kaderinin bundan böyle bağlı olacağı sezilen Fransa kralının da Rodos'taki

2 Bkz. Ek 4 (TKS E 11982/3).

3 Bkz. Miklosich ve Müller, s. 324 - 327.

4 Padişahın 5 Mart tarihli yanıtı da bize bunu anlatıyor (Miklosich ve Müller, s. 327 - 329).

5 Bkz. bir önceki not.

6 Bkz. ek no 6.

7 “(...) olduğunu bildirmiştiñiz, ama [Cem'in] yeniden elinizde bulunduğu.”

tarikât lideri gibi aynı iyi niyeti göstereceğinden emin olmağı. Osmanlı yönetiminin o dönemden başlayarak, şövalyelerin Cem'in Rodos'a geri dönüşünü sağlamalarını denemiş olması da mümkündür.⁸ Ne yazık ki, bu belgenin yazılışı sırasında gösterilen ölçülülük, ağız sıklığı en küçük şekilde emin olmaya imkân vermemektedir.

8 Bkz. yukarıda, s. 201.

EK 6

HÜSEYİN BEY'İN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

9 Nisan 1483

(TKS E 3286)¹

Daha önce İ. H. Uzunçarşılı ve J. Lefort tarafından özetlendiği için² belge açık: Rodos yolunda, Hüseyin Bey Cem'in ödeneğinin 40.000 duka'sını ("malzeme") Muğla'ya teslim ediyor. İlyas Bey'in katkılarıyla saraya gönderilen kesin ve yazılı bir anlaşma üzerinde tarikat lideri ile mutabakata vardıktan sonra, Hüseyin Bey Rodoslu üç rehinenin eşliğinde ödeneği almak üzere yeniden Muğla'ya hareket ediyor. Yeniden Rodos'a, sonra da Fransa'ya gitmek üzereyken, söz konusu raporu Padişaha gönderiyor.

J. Lefort Topkapı Sarayı Arşivi'nde Pierre d'Aubusson'un Hüseyin Bey ile varılmış/yapılmış olan anlaşmayı doğruladığı³ 4 Nisan 1483 tarihli mektubu buldu. Elbette ki sözü edilen ve belgemize de konu olan, İlyas'a emanet edilmiş metindi, bu da İlyas'ın bu tarihte Rodos'ta bulunduğunu kesinlememize olanak sağlar.⁴

Rehinelere gelince, tarikat liderinin 4 Nisan tarihli mektubu tahmin edilebilecek olanı açıkça doğrular: Hüseyin Bey'in Fransa'dan dönüşüne kadar Türkiye'de kalmak zorundaydılar. Zaten, bu belirli noktanın ayrıntısıyla ilgilenen Hüseyin Bey değil ama, daha önce karşılaşmış olduğumuz ve üstelik evvelce de [Rodos ile anakara arasında] gidiş gelişler yapmış olduğunu açıklayan bir kişidir: Hacı İbrahim, 1481 ateşkesinin görüşmecisi.⁵ Milas subaşılarının yardımcısydı, demek ki ondan yararlanılabiliirdi, ayrıca Rodosluları iyi tanımak gibi bir üstünlüğü de vardı. Pierre d'Aubusson'dan öğrendiğimize göre, rehineleleri daha önce 1481 yılında da görüşmelere katılmış olan biriyle birlikte seçmişti: Rodoslu Yunanlı Mosco Perpiano. Üç rehinenin adı bilinmiyor.

1 Burada İ. H. Uzunçarşılı tarafından yayımlanmış olan bu belgenin yalnızca çevirisini veriyorum, "Cem Sultan'a dair", s. 463 - 465 ve 478.

2 Lefort, s. 38.

3 TKS Y 90, Lefort tarafından yayımlanan, s. 36 - 42.

4 Bkz. ek 5.

5 Bkz. yukarıda s. 146 -147.

HÜSEYİN BEY'İN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

1485 ilkbaharı
(TKS E 6071/16)¹

389

Yüz-i hâksâr 'ubûdiyyet makâmında koyub sultânımın devletlü hâk-ı pâyına yüz sürmekden sonra 'arz-ı / bende-i fakir bu-dur ki sultânımın emriyle cezîre-ye geldüğümünden sonra cemî'i etrâflardan tecessüs etdürdüm / tonanma husûsında hiç vech ile nesne zâhir olmadı ammâ şöyle istimâ^{*} olıncı kim Kedelên begi / bir kaç pâre gemi göndermiş sultânımın tonanması yerine gider deyü bir haber ola ve bundan gayrî / Rôdôsdan biz kulunuz bildüğümüz bir âdam gelüb şöyle haber getürdi kim Rodôs begi iki ulu / gemi ve iki mavna tonadub Cemi Rôdôsa getürmege göndermiş hattâ Venedik gemileri arkurı / çıkmışlar ammâ buluşmuşlar ve Rôdôs begi işidicek karşı bir kaç gemi dahi göndermek istemiş / gerü ol dört pâre gemiden haber gelmiş ki bize yardım gerekmez ol sebebden gönder[me]miş ammâ yaragın / geregi gibi görmüş ve bundan gayrî bir haberi dahi bu-dur ki Rîm pâpâdan ve ba'z-ı kâfir beglerinden / Rôdôs begine haber gönderüb anda evkâfların tutmak istemişler ve şöyle demişler ki bunca meblâğ / Rodosa varmakdan murâd bu-dur ki türk ile yağı oldugun sebebden şimdiki-hinde barışub sana / nice in'âm dahi yetişür eyle olsa sana nesne vermezüz demişler bu dahi şöyle cevâb vermiş ki / bana bir iki yıl mehil^(sic) verün hisârım berk edeyüm azıgum tedârükin göreyüm andan yağı olmazsam / döstlugum kat' edeyiz deyü haber getürmüş ve be husûsda 'amelledür ve kal'esine tekrâr / handak eyledi ve ziyâde tereke doldurdi ve bir haberi dahi bu-dur kim Mısırlâ^(sic) turmayub haberleşür / ol münâfık Togan yle hattâ Mısır begi şöyle haber göndermiş ki meblâğa fulûrî vereyüm / bana ver ve Hünkâr üzerinê^(sic) gelürse yardım ve fulûrî göndereyüm demiş şunun üzerine dâ'im / haberleşürler şimdiki-hâlde iki cindi ulak gelmişler anda tururlar bilmezüz ki ne hâl-dur ve şimdiki-hinde sultânımın / emriyle tekrâr bir âdam dahi gönderdüm inşaa-llah geldükde haberi neyse sultânımın hâk-ı pâyına 'arz olına / ve andan gayrî Firanca tarafına bir dahi gönderdüm inşaa-llah sultânım devletinde ümiz bu-dur ki bi-cidd varub sahîh haber

/ getüre ve bundan öndin iki dahi göndermişdüm anları dahi umarım ki yakında geleler inşa-ılah geldükleri / gibi sultânımın ayagı topragına ‘arz edevüz bâkî fermân sultânımın hâk-ı pâyına müfevvaz-dur / bende el-fakîr el-hakîr Hüseyin

★

Bu belgenin yazarı, bulunduğu adadan, Rodos’ta ve başka yerlerde bir casusluk ağını yöneten ve padişah adına erkek kardeşinin geleceğiyle ilgilenen, elbette ki Limni subaşıydı. Oysa, görevli olarak Fransa’ya gönderilen bu kişi Rodos’a ancak 27 Ocak 1484 tarihinde geri döndü.² O sırada raporunu düzenlediği saraya gitti, sonra da “padişahın emri üzerine [Limni] Adası’na döndü”. Hafiyelik görevlerinin düzenlenmesi ve bunların ilk sonuçlarının beklenmesi için gerekli zaman da hesaba katılırsa, 1484 yılı, Hüseyin Bey bu raporu kaleme alırken, en azından iyi başlıyordu, iyi seçilmişti. Doğan adında Mısırlı bir elçinin bulunuşu 1483 Mayıs’ında kabul edilir³ ama, Hüseyin’in sözünü ettiği berkitme ve erzak teminiyle ilgili önlemler 29 Temmuz’da alınan kararlardan sonra görülür. Bu kararlar özellikle (Marsilya’dan gelen) Hazine’nin gemisinin, bir İspanyol barzasının ve iki İspanyol kadirgasının (üç sıra kürekli) 1485 Mart’ına doğru gelmesini öngörüyordu:⁴ Hüseyin’in sözünü ettiği “büyük iki gemi ile iki mavna” olabileceği düşünülür. “Katalan beg” hakkında bu son üç gemiye mi anıştırma yapıyor? Her ne olursa olsun, 1484’te Kili ve Akkerman seferi gerçekleştiğine göre, Osmanlı donanmasının o yıl nasıl tehdit edilebileceği anlaşılıyor. Bu farklı unsurlar Hüseyin’in raporunun daha ziyade 1485 yılında kaleme alınmış olduğunu düşündürüyor, aynı şekilde tarikatın Papalık devleti ile olan ilişkilerine ayrılmış paragraf da kesin olarak bu yönde.⁵ Mısır Sudan’ı adına Cem’in kendilerine verilmesini istemek üzere 1485 Mayıs sonunda gelen elçinin tıpkı Hüseyin’in aktardığı gibi– yeniden Doğan olduğu bundan böyle kolayca kabul edilecektir.⁶ Tarikat kurulu ancak haziran’da Cem’in Mısır’a naklini resmen geri çevirmeye karar verdi: Türk casusların, 1485 ilkbaharının sonunda, şehzadenin Doğu’ya olası bir dönüşünden Rodos’ta söz edildiğini duymuş olmalarının gerçeğe aykırı bir yanı yoktur. Daha kesin olmak mümkün mü? Papa nezdindeki Rodoslu konuşmacılar Rodos’a 21 Temmuz’da döndüler ama, hiçbir şey Papalık devleti ile yapılan görüşmelerin/pazarlıkların o tarihte başlamamış olduğunu kanıtlamıyor. Öbür yandan, mart-

2 Bkz. *Vákı’ât*, XIII v°, Vatın’ın *Sultân Djem* adlı yapıtı, s. 168 sq.

3 Bkz. s. 187.

4 Bkz. s. 188.

5 Bkz. s. 198.

6 Bkz. s. 189.

ta gelmesi beklenen dört geminin ne zaman ulaştığı da bilinmiyor: Venedik tehdidi olayı başka kaynaklar tarafından doğrulanmadığı için, bu soruya cevap oluşturacak belgeye sahip değilim. Akla en yatkın olanı, özellikle Doğan tarafından yürütülen Mısır görüşmelerine güvenmek ve 1485 ilkbaharından sakınımla söz etmektir.

İSKENDER'İN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

1486 ilkbahar – yazı

(TKS E 5494)¹

392 / Hû / gıbbâ du'â bend[ç]-i fakîr 'arz etdüğü ol-dur kim Moskôzun oğlu devlet
 eşiginden elçilikden geldi şöyle cevâb vermiş ki üç dört yüz donanma donadı /
 yürür pâdişâh eyle olıcak kâfirlerden bir birine dokundu Rôtos içinde bir gulgule
 oldu megâlî masdaranun başına / üşmüşler gördün-mi kendü elünle ocaguna su
 koydun deyi gûlûvv(sic) edüb ayıtmışlar ki donanmalar yerüm istemez yanalar(sic)
 deyü ol-da inkâr / etmiş ki ben destûr vermedüm ammâ dedümse de kırk elli pâ-
 re ola ancak ol husûs için bir âdemisin gönder- / miş ki bi-cidd mektûbı kapuya
 ulak ile gönderesin deyü kağıdunun mezmûnında dahi bu-dur ki donanma oldıy-
 sa az çok ola / ve hem bize bir hükm veresiz ki adalarumuzdan ve gayr-i adalar-
 dan ve gayrinden kimseye ziyân etmeyeler ben dahi gelen âdemisin gine / dön-
 dürdüm ki ne size ulak ile gidecek iş var-dur ben kendü âdamum ile gönderüb bil-
 dürevereyin çâreler almadı / gine kendü âdemisin göndermiş nâ-çâr olub ayagu-
 nuz topragına gönderdük ammâ donanmayı az çok eylemeyesiz / kâfirün dedü-
 gine i'tibâr etmemek gerek-dür zîrâ harâmî gemiler[i] denizde hayli var-dur
 gemi az olıcak bir ziyân / edeler cehd edesiz kim gemi çokca ola zîrâ kâfirün ödi
 satınmış-dur(sic) donanma haberi olalıdan berü gâyet / korkusu var-dur biz[i] dün-
 ledüğünden ne diyeceğin bilemez gâh aydur ki ol bir kimesneyçün bir aya kalmaz
 gelir gâh / aydur kim tekrâr ulak gönderdüm te'hîr etmege-dür(sic) hiç belli baş-
 lı sözi yok tekrâr anunla gine söyleşdük / şöyle dedük ki biz senün hiç ne hâlde
 idüğün bilmedük gâh dersin bir aya kalmaz gelir gâh aydursın tekrâr ulak / gön-
 derdüm bizi te'hîr etmege dersin imdi eyle olsa senün elünde degül-dür yâ elün-
 den aldurdun veya / hûd diri degül-dür dedük her-giz bu sözümüze cevâb ver-
 medi gayr-ı cevâba başladı sultânüm devletinden şöyle / umarız ki hiç vücûdı yok-
 dur zîrâ hiç buncaleyn cevâbın aldugumuz yog-idi donanma sebebiyle vehm / va-
 ran kâfire igende yüz vermeyesiz şöyle cevâb veresiz ki biz anda bir yarâr âdam
 anun için koduk kim / bunların gibi maslahat anda görüle bu ne ulagla gelecek
 nesne-dür imdi şöylece mektûb yazub diyesiz ki benüm donanma / helbet eksik-

mi-dür aydının evet size her-kez ziyâni dokunmıya büyük donanma etmesem gerek-di me[ğ]âlî maşdara / hâtırıyçün(sic) ammâ zârûrî düşdügiyçün édevüm kâfirün de maksadı bu-dur böyle dénile bâkî fermân pâdişâhların-dur / bende-i ... el-fakîr İskender el-hakîr

*

Bu mektubun yazarı, sonradan paşa olan, İskender Bey, tanınan bir kişidir; gerçekten de 1486 yılında Rodoslularla görüşmeler yaptığı biliniyor.² Rum-Ceneviz kökenli, II. Bayezid'in yakını olan İskender Bey benzer bir işte tam yerini bulmuştu.

Bu belgenin tarihine gelince, bu, değişik öğelerden çıkarılabilir. İlk önce, elimizde II. Bayezid'in Pierre d'Aubusson'a yazdığı ve en geç yaz 1486 tarihini taşıyabilecek bir mektup bulunuyor.³ Bu mektup, İskender'in mektubuna ve kendi yargılama alanı olarak kabul ettiği bu yerde görüşmeleri kendisinin sürdürmek istediğini belirttiği talebe açıkça bir yanıt oluşturur. Oysa, bölgedeki Hristiyanlarda kaydedilen belirli bir kaygının varlığı 1486 yazının başında kabul edilir.⁴ Demek ki İskender Bey tarafından betimlenen bu açığa vurmaya aynı zaman dilimine yerleştirmek tutarlı olur. Son bir belge de bu tarihlendirmeye destek olur. Gerçekten de Pierre d'Aubusson 1486 Aralık başında II. Bayezid'e savaş donanmasını o yıl denize indirmeyeceğine dair verdiği sözü anımsatan bir mektup yazdı.⁵ Bu da 1486 yılı içinde Osmanlı donanması hakkında tartışmalar meydana geldiğini doğrular. Tarikat liderinin, İskender'in yukarıda yayımlanan vel486 yazında kaleme alınmış mektubunda söz konusu edilen görüşmeleri açıkça ima etmiş olması mümkündür.

Korsanlık sürüp giden bir sorundu. Ne var ki, İskender'in özellikle Francesco de Medici yüzünden 1486 kışında ve ilkbaharında Türklerin uğradığı yıkımı, zarar ziyânı düşünüp düşünmediği de sorulabilir. Francesco de Medici Sakız'a yerleşmişti, bu da Pierre d'Aubusson'un aracılığı/uzlaştırıcılığı sonunda çözümlenen diplomatik bir bunalıma neden olmuştu.⁶

Bir nokta karanlıkta kalmaktadır: Rodos arşivlerinde Mosco Perpiano'nun bir oğlunun ya da *a fortiori* bu kişinin Osmanlı Sarayı nezdinde bir elçiliğinin izini bulamadım. Ama, Mosco Perpiano da Rodos ile ilgilenen Türkler tarafından çok iyi tanınıyordu, bu nedenle İskender'in

2 Bkz. Lefort, s. 48.

3 TKS E 5300: Bkz. Ek 9.

4 Bkz. yukarıda s. 190.

5 TKS Y 58, J. Lefort tarafından yayımlanmış, s. 58 - 61.

6 Bkz. yukarıda s. 185; Ek 9.

yanılmış olduğu da düşünülemez: Bu durumda Perpiano'nun bir oğlu bulunduğunu ve onun da bilmediğimiz bir amaçla, 1486 yılında İstanbul'a gönderilmiş olduğu kabul edilecektir.

1486 yazı
(TKS E 5300)¹

1 Bildiğim kadarıyla yayımlanmış belge, ne yazık ki elimde kilesi de bulunmuyor. Bkz. yukarıda s. 185.

bilir:² Gerçekten de, Sakızlıların korunan ve tarikat liderinden yardımcı olmasını istedikleri mektuplar 1486 yılının nisan ve haziran aylarına aittir. Öbür yandan, Pierre d'Aubusson, müdahalesi nedeniyle Cenevizli yetkililerden aynı yılın 1 Eylül tarihini taşıyan teşekkür mektupları almıştı. Demek ki tarikat lideri 1486 yazında padişaha baskı yaptı ve buna karşılık olarak da yukarıda yayımlanan mektubu aldı, bu mutlu sonucun haberi Ceneviz'e kadar ulaştı.

Elbette II. Bayezid'in üç mektubundan birincisi için de aynı durum söz konusu. Padişah tarikat liderinin adamlarından biriyle ulaştırdığı mesajı aldığını bildiriyor ve bundan da yararlanarak İskender'in padişah adına konuşmak ve yetkisini yenilemek üzere gönderildiğini anımsatıyor: 1486 yazında kaleme alınmış böyle bir mesaj, İskender Bey'in Pierre d'Aubusson'un bir temsilcisini nasıl saraya göndermesi gerektiğini açıkladığı raporun devamını oluşturur: "Onu şöyle yanıtlayın: Bu nedenle, bulunduğunuz yerde bu tür işlerle ilgili görüşmeler yapması için orada güvenilir bir adamımızı görevlendirdik."³ II. Bayezid'in değindiği "ciddi haberler" öyleyse kuşkusuz Osmanlı donanmasıyla ilgilidir.

"Barış dönemindeki" korsanlık olayına/konusuna gelince, içinden çıkılması oldukça güç bir sorun. Sakızlı yetkililer, ikiyüzlü davranarak, korsanlıkla deniz akıncılığı ve de Hristiyan korsan ya da akıncılara sunulan geçici barınak uygulaması arasında bir fark oluşturuyorlardı. Rodos şövalyeleri de bu konuda her zaman tümüyle açık bir davranış sergilemediler. "Sakız geçidinin" Osmanlılarla St. Jean şövalyeleri arasında imzalanmış ateşkesin kapsadığı bölge içinde yer aldığı ölçüde, benzer, "ahlaksızca tutumların" yenilenmemesi için berikinin kişisel olarak ilgilenmesini, açıkça söylemeden, ne dereceye kadar beklemeyeceğinin düşünülebileceğini de ekleyelim.

2 Bkz. yukarıda s. 185.

3 TKS E 5494, 11, 18 - 19 (EK 8).

HÜSEYİN BEY'İN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

1486 Kasım sonu – Aralık

(TKS E 6601)¹

398 / ebbede Allahu devletihi ve zâde şevketihi / yüz-i hâk-sâr 'ubûdiyyetde koyub
sultânımın devletlü hâk-ı pâyına 'arz-ı bende-i fakîr bu-dur ki / bundan öndin
Fıranca tarafına gönderdiğüm câsûslardan birisi gelüb şöyle haber getürdi ki /
Cemi evvelki hisârdan çıkarınışlar gayrî hisâra iletmışler rigânun ma'rifetiyle an-
da durur / ammâ yüzün görmek mümkün degül-dür ve hıfzı evvelkinden dahi
ziyâde-dür ve tahkîk / Hatîb oğlın ve sâ'ir müslimânları görmüş zîra şe'nlerin-
den haber verdi ve kendünün / ölüsinden dirisinden bî-haber-dür anda evfâhda
aldığı haber bu-dur ki / sahîh diri-dür ve mezkûrın andan gitdüğü tâ'rîhi ge-
çen şa'bân ayının içinde / hisâb olındı sultânımın devletlü hâk-ı pâyına şöyle
ma'lûm olına ve bundan gayrî / ol tarafda bir câsûsumuz dahi var idi Mora bu-
cagına geldüğünün / haberi geldi ammâ kendü gelmedi eglendi bilâneziz ki der-
yâda-mı helâk oldı / yogsa harâinî-mi aldı haberi geleli iki ay oldı inşaa-llah eger
şöyle ki fevt / olmamış olursa geldüğü gibi haberi neyse sultânımın devletlü
hâk-ı pâyına 'arz / olına ve bundan gayrî sultânımın emri üzre bundan öndin
Rôdôsa bir câsûs / göndermiş-idüm ki ol taraflarda tecessüs ede ne haber olur-
sa yazub bildüre / şimdiki-hâlde zî-l-ka'de ayının âhırında bir mektûbı geldi
sultânımın devletlü hâk-ı pâyına / irsâl olındı anun dahi haberi bir nev' dahi
dür bâkî fermân sultânımın devletlü / hâk-ı pâyına müfevvaz-dur bende el-fâ-
kir el-hakîr Hüseyin

*

Sözünü ettiği etkinliklere göre, Hüseyin Bey yeniden Limni subaşıdır.

Cem'in Fransa'daki gidiş gelişlerine dayanarak, mektubu tarihlendi-
rilebilir. Gerçekten de Fransa'daki bu yolculukların burada söz konusu
olan şaban ayının 1486 yılının ağustos ayına² isabet ettiği ve hicri 891
yılında bulunduğumuz hesaplanabilir. Hüseyin Bey'in Rodos'tan bir

¹ Ertaylan tarafından sureti çıkarılmış belge, s. 182.

² Bkz. *Sultanı Djem* adlı yapıtım, s. 43 sq.

mektup aldığı tarih olan 1 Zilkade, demek ki 28 Kasım 1486'ya denk düşmektedir. Buna göre raporu o yılın kasım sonu ya da aralık ayında kaleme alınmıştı.

İSKENDER'İN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

1487 Şubat'ının ikinci yarısı

(TKS E 1460)¹

/ Hû / gıbbâ^(sic) du'â bende i fakîr 'arz etdüğü bu kim ol masâlihe bizi gönderdünüz geldük Rôtos begiyle mülâkât aldugumuzda / mecmû'ı ne ki emr olmuş ise söylendi evvel gemi kaziyyesini söyledük cökcük^(sic) ki cedel edüb / rızâ vermedüğinden sonr[a] 'âkıbet şöyle cevâb verdi kim emr-i pâdişahun nice dilerse işlesün iş-bu gemi / bâbunda hiç mânî' yok-dur nice dilerseñüz şöyle işlen andan sonr[a] ol bu kimesnenün kaziyyesinden ötürü / söyledük şimd[i] ben anı bunda bulanı derdim ne hâl oklı gine va'deye hilâf oldu dedüm devletlü / Hüdâventigâr^(sic) hazretlerini kanı incidün gâfil olmıyasın bu işden dedüm cevâb şöyle verd[i] kim dîn-içün / ben Hüntikâr hazretlerin incidmezin ammâ pâpayla rigü bir biriyle yağı olduğu sebebden varan âdamumuz / ihtiyât edüb tahayyüre komışlar ammâ işde yakında gelir deyi cevâb verdi sonr[a] cevâbı bu oldu kim / v-allah şimdi[i] bu talgaluk oldu çerilerünüz işde bu yana gide yürür bu yıl anı bunda getirmege / safâm yok-dur zîra ol emri pâdişâh bana emr etdüyd[i] kim geldüğinden sonr[a] birâ ve güçlü / iyi geçmeyince edemezsin der ammâ niyyetüm çokdur eyle olsa aranızda bir talgaluk ola deyi ihtiyât ederin / imdi ne dersin tîz bir kayık gönderin bu yıllık dursun maslahatunuz berîke olma dedi / ben ayıtdum ki v-allah şu 'ahdun Hüntikâr hazretleriyle etmişsiz ki anı 'alâ-t-ta'cîl getirüb / yerine komak gereksin bizüm talgalıktan ne pervâmuz var dedüm döndi sefile cevâb verdi kim hele / şu sözlerüm mektûbunla devletlü Hüntikâr hazretlerine 'arz eyle kim kendünün emri anun üzre ol[ursa] / bed[e] anun üzerine ola imd[i] ayagunuz topragina bildirildi görün maslahat neyse 'alâ-t-ta'cîl varan / ulagla gine bildüresiz ammâ şöylece bilmiş olasız hiç bu kişünün anı bunda getirmege niyeti yok-dur / şöyle bilesiz bilmezüz ki orda ne var-dur imdi bu taraftan hiç bir vech ile ihtiyâtunuz / olma her ne maslahatunuz varsa dutun bîç vech ile bu taraftan ihtiyât edecek nesnemüz / yok-dur şöylece ma'lûmunuz ola ve bir bendenünüz^(sic) ki bunda durmasına anda varmasına her ne emr olursa / ana göre mektûbda emr oluna biz de ol emr üzre olavuz bâkî fermân pâdişâhun-dur / bende el-fakîr İsk[ender el-hakîr]

*

İskender Bey'den gelen, hem Cem'in Rodos'a geri dönüşünü hem de bir Osmanlı donanmasının silahlandırılmasına bağlı sorunları konu edinen bu mektup, aynı özellikleri, nitelikleri taşıyan TKS E 5494 (Ek 9) no'lu belgeyle yaklaşık aynı zamana denk düşmektedir. Bununla birlikte mektup belgeden biraz daha sonra kaleme alınmıştır, çünkü İskender TKS E 5494 no'lu belgede konu edilen ve Rodoslular tarafından ele geçirilen donanma olayının çözümlendiğini naklediyor. Tarikat liderinin bölgenin karışık durumu (talgalık) ve yeniçerilerin Rodos yöresine (bu yana) gelişiyile ilgili anıştırmaları sayesinde biraz daha kesin bir tarihlendirme yapılabilir. 1486 sonu-1487 başında, büyük olasılıkla Memluklarla yapılan savaş ve daha da tam olarak, kuşkusuz 21 Şubat 1487² tarihinden önce hareket eden Davud Paşa'ya emanet edilmiş sefer söz konusudur. Zaten, 13 Şubat'ta bir Türk donanmasının hareket etmek üzere olduğu düşüncesinin Rodos'ta kaygılara neden olduğu biliniyor,³ eğer II. Bayezid'in güvenceleri İskender'in ağzından Pierre d'Aubusson'a iletildiyse, bu da 1487 Şubat'ının ikinci yarısından önce olmadığını doğrular, sözü edilen belge kuşkusuz o süre içinde kaleme alındı.

O tarihte papaya düşman kral ancak Napoli Kralı Ferrante olabilir, gerçekten de Papa VIII. Innocente 1486 Eylül'ünde⁴ bu kralla yeniden çatışmaya başlıyordu. Pierre d'Aubusson'un uslamlaması/kanıtı şu şekilde açıklanabilir: Padişaha Cem'in sağ salim Rodos'a geri geleceğine dair söz vermişti. Oysa İtalya'daki savaş bu geçişi tehlikeli hale getirecekti. Diğer yandan Osmanlı ordusunun (ve daha da önemlisi donanmasının) adanın yakınında bulunuşu şehzadenin sorunla karşılaşmadan, tarikat liderinin sarayına kadar ulaşabilme güvencesini de ortadan kaldırılıyordu. Demek ki durum elverişli hale gelince, gelişini güvence altına almak üzere bir gemi göndermek koşuluyla, d'Aubusson rehinesini Batı'da alıkoyacaktı...

2 Bkz. H. Reindl, p.171, No.42.

3 Bkz. AOM 76 209r.

4 Bkz. Setton II, s. 396.

PIERRE D'AUBUSSON'UN II. BAYEZİD'E MEKTUBU

1487 başı

(TKS E 6071/14)¹

/Hû / Öteden gelen mektûbun sûreti-dür / ulu ve 'azametlü ve şevketlü pâdişâh-
lar pâdişâhı sultân Bâyezîd han hallada Allahu ta'âlâ mülkehu / dôstluk ve mahab-
bet ve selâmet tamâm edâ olındukdan sonra ma'rûz dergâh-ı mu'allâya / olınan
bu-dur ki şimdi-hâlde ol maslahat için bu tarafa gelen kulun İskender beg / bun-
da da'vet etdüm geldi çün bu cemî'-i esrâra vâkıf-dur ve hem geregi gibi / uslu
ve 'akıllu ve cemî'-i sözine müvecceh ve sâdık gördüğüm sebebden evvel ve min
âhır / ol mühimme mütâ'alık ne var ise söyleşdük inşa'Allah devlet eşigine varub
/ 'arz edince gerek-dür ki hiç vech ile devletlü pâdişâhun mübârek hatırlarına(sic)
şübhe komaya kim bu maslahat tamâm pâdişâhun gönüli murâdınca-dur / gayrî
nesne fıkr edüb mübârek gönüllere perişânlık câ'iz degül-dür zîra / cemî'-i teşviş
benüm-dür ve yakında ol taraflardan hayır haberler umarın / inşaa-llah ve vâkı'
olursa devlet eşigine 'arz edem ve Môşkôş / bunda gelsün ol mühimm için gerü
söyleşelüm deyü emr olunmışdı / hiç ol bâbda söz kalmadı bunda müvâcehe mez-
kûr İskender benümle(sic) / söyleşildi hem-ân inanub bir-az vakt tahammül gerek-
dür ve dahi bunda / olan karamânlular-içün söyleşdük inşaa-llah ta'cîl nice olma-
lu-dur / buyurasız zîra bunlardan 'âcız olduk her gün takâzâ ederler / (ki bizi)
vatanlarına gitmek isterler

*

Môşkôş –iyice tanıdığımız Mosco Perpiano– anıştırması bu mektubun
St. Jean tarikatının liderine maledilmesini kesin hale getirir.

Pierre d'Aubusson İskender Bey ile Rodos'taki bir karşılaşmadan söz
eder. Bu görüşme sırasında Padişahın çok önemseddiği meseleyle ilgili her
şeyi itiraf etmişti: Elbette ki söz konusu olan Cem'di. Diğer yandan, İs-
kender'in hakkındaki düşünceler, İskender'in tarikat lideri ile ilk kez kar-
şılaştığı sonucunu çıkarmamıza olanak sağlar. Her şey bu mektubun İs-
kender'in tarikat lideri ile karşılaştıktan sonra saraya hareket ederken ve-

1 Bildiğim kadarıyla yayımlanmamış belge. Bkz. yukarıda s. 203 - 204.

rildiğini kabul etmeye neden olur. Zaten İskender de 1487 Şubat'ının ikinci yarısında yazıldığı kabul edilen bir raporu kaleme almıştı.²

Rodos'ta bulunan Karaman sakinleriyle ilgili tartışmalara değinilmesi ne yazık ki tarihin saptanmasına imkân vermez. Pierre d'Aubusson'un Osmanlı Sarayı'na yazdığı 24 Nisan 1487 tarihli bir mektupta,³ Rodoslu korsanlar tarafından ele geçirilmiş Karaman Müslümanlarıyla ilgili bir Osmanlı şikâyeti söz konusudur. Ama, o sırada tarikat lideri konudan haberdar olmadığını ve bir soruşturma yapacağını yanıtlamakla yetiniyor. Soruşturmanın neticesi ne oldu bilinmiyor ama, sonradan bu tutsaklar bulunmuş da olsalar bu adamların iadesinin önemli sorunlar oluşturmadığı ve her ne olursa olsun düşüncelerinin sorulmadığı da varsayılabilir. Oysa, daha tatminkâr görünen başka bir yorumlama da olası: Tam o devrede, Bayezid'in saltanatı döneminde Karaman'ın kesin ele geçirilişi sürgün önlemlerinin alınmasına da neden oldu. Olay kesinlikle, tam olarak tarikat liderinden gelen bir belgeyle doğrulanmaktadır. Padişaha yazılmış 31 Ocak 1487 tarihli bir mektupta, Pierre d'Aubusson, ailesiyle birlikte İstanbul'a gitme emrini almış olan İshak adında biri lehine yardım için araya girmişti. Hamideli yöresindeki Atabey köyünde kalmak isteyen İshak, Pierre d'Aubusson'un deyişiyle "ovadaki kuş gibi" (korku içinde, diken üstünde) şu sırada bulunduğu Rodos'a sığınmıştı. Tarikat liderinin sıkıntısı/kaygısı, "vatanlarına geri dönmek isteğiyle ona her gün baskı yapan" bu insanlardan söz ediş şekli, padişaha danışıp onun düşüncesini almadan bu işi gerçekleştirebilmenin olanaksızlığı, bu Karamanlıların da İshak'ın durumunda bulunmalarının mümkün olduğunu gösterir. Bu varsayım elimizdeki belgenin 1487 yılının başında yazıldığını doğrular ama, ek bilgiler, öğeler içermez.

İskender'inkinden sonra yazılmış olan bu mektubun en erken şubatin ikinci yarısında kaleme alınmış olduğunu söylemekle yetineceğiz. Eğer II. Bayezid'in Mosco Perpiano'nun kendisine gönderilmesi için belirttiği istek İskender'in raporunun sonucuysa bu son derece olasıdır~ bu son tarihlendirme mart ayına da kaydırılabilir ama, bugünkü bilgilerimiz açısından daha fazla bir şey söylemek olanaksız.

Bu suret elbette ki yunancanın bir çevirisi. Padişahın sıfatlarının, sanlarının neler ifade ettiğini görmek ilginç. Pierre d'Aubusson'un II. Bayezid'e göndermiş olduğu ve J. Lefort⁴ tarafından yayımlanan on mektuba

2 TKS E 1460: Bkz. Ek 11.

3 J. Lefort tarafından yayımlanmış, s. 79 - 84.

4 Bkz. Lefort, belge 2, 4, 9, 10, 11, 15, 17, 18, 20, 21. J. Lefort II. Bayezid'in sahiplenmesini 15 - 16. sayfalarda işliyor.

dayanarak bunu gerçekleştirmeyi denedik (69. Sık sık *Βασιλενς Βασιλεων* ifadesine rastlanıyor, 1485 ve 1491 yılları arasında Yunanca olarak kaleme alınmış muhaberatta Osmanlı hükümeti de aynı terimleri kullanıyordu.⁵ “Hanlar Hanı” da bunu ifade eder. Pek şaşırtıcı olmayan “Sultan Bayezid Han” a gelince, *σονλταν Μπαγιασητ Χαν*’ye denk düşmektedir ki, Rodoslu kâtipler de bunu düzenli olarak kullanıyorlardı. Üç sığata gelince, “ulu” sık görölen *νψηλωτατος*’ye denk düşüyor ve “azametlü”de genellikle *μεγας* “bey, soylu kişi” *ανθεντης* ya da *αμνρας*’ye bağılı olarak, birlikte beliriyor. Ama, şevketlü’nün yunanca karşılığı tam olarak bulunmuyor, meğeri ki Osmanlı çevirmenler onu *εκλαμπρωτατος*’nin eşanlamlısı olarak kabul etsinler.

5 Bkz. Lefort, s. 15 - 16.

İSKENDER BEY'E MAL EDİLEN II. BAYEZİD'E MEKTUP

ekim 1487

{TKS E 1461}¹

/ âstâne-i 'âlem-penâh[a] 'arz-ı bend[e]-i fakîr ol-dur kim Frengistândan megâli masdarının gemiler[i] geldi / kulun varub kendüye buluşdum hâfi gine nesne yog beni pâdisâh hazretlerine gönderdün / var gine ta'cîl gel gine haberi hayr ile gidesin dedün id[i] şind[i]^(sic) bundan haber umarlar yalan söylemekden / yüzümüz kalmad[ı] belli haber ver öldi-mi yohsa senün elünde degülm[i] getirmek elünden gelmez-m[i] dedüm / gâh ded[i] kim bu gemiler ile getirmege korkdum büyük gemi yapayürürin anun ile gelir der / gâh aydur beglerden elçiler geld[i] bize ver dediler begler bir birine düşdiler ol sebebden getürmedüm der / yarın-dası gine vardum gel kerem ile togr[ı] haber ver eger togr[ı] haber verür isen senünle / dostluk dahi pek olur deyi üstüne süricek şöyle cevâb verd[i] kim işde / ben bildüğümü Moskôz bilür sana desün sen de öyle cevâb ver dedi taşr[a] çıkıcak / Moskôza sen pâdişâh hazretlerinin timârın yeyesin niçün togr[ı] haber vermesin deyicek / haberün togrısı bunlar alub gidelüm deyicek ol Firantsa begi koyıvermemiş / benüm megâli masdar ile kavlüm var-dur vakit olıcak evvel nişânı gönder andan göndere / demiş işd[e] haberün togrısı bu-dur ded[i] ve hem ol kişinün annesi bir âdam gönderüb / turur id[i] ... baba derler önde göstermemişler ol kişi bunun vardugun / işidüb bir kılın gönderüb buluşmuş ondan teftîş etdüm ol da böyle cevâb verd[i] / sultânım hazretler[inün] bâkî ne tedbîri var ise etsün bu taraftan biz yaldak bu tarafta / nesne yok-dur ve dah[i] Deli 'Aliden istifsâr olunur ise kız karındaşımdan mektûb geldi / cevâbınd[a] şöyle demiş kim seni onda gönderdiğümüz varub ta'cîl haber getiresin dedük imdi / ta'cîl gelesin bund[a] sultân verdüğü fülûr[i]den ötürü ol kefil dört kâfir habs etmek / isted[i] eyle olincak varub elin ayagın öbüb^(sic) gücinle alıkoduk imdi ol gelmekden kaldı / sen bârî gelesin demiş anlar da varub desturistediler ma'âli^(sic) masdar da anı işidüb / gönderdi bu ay içinde giderler ve dahi ol

*

Topkapı Sarayı Arşivi'nde bu belgeyi eline alıp okumuş olan S. Tansel onu İskender Bey'e mal etmektedir. Elimdeki fotoğrafta belirmeyen/gö-

1 Tansel tarafından sureti çıkarılan belge, "İkinci Bayezid hakkında", s. 224.

rılmeyen imzayı okumuş olduğu tahmin edilebilir. Zaten elimizdeki değerlendirmeye unsurları aynı yönde. Görüleceği gibi 1487 yılındayız. O tarihte, tarikat lideri ile görüşmeleri sürdüren resmi Osmanlı görüşmeci İskender'di. Ayrıca, bu mektubun metni yakın geçmişteki tartışmalara ve Padişahın hizmetkârının/kulunun Rodos ile Osmanlı Sarayı arasındaki gidiş gelişlerine anırtı yapıyor. Bu da adada değil ama, Anadolu kıyısında ikamet etmesine karşın İskender Bey'in durumuna uygun/denk düşüyor. En azından, gemilerin gelişi haber verildiğinde, tarikat lideri ile görüşüp konuşmak üzere yola çıktığını söylediği zaman bu anlaşılıyor.² Ayrıca, -sakınımla da olsa- İskender'in burada sunulan diğer mektuplarında³ rastlanılan, bir derece daha az da olsa, -di'li geçmişin, -de halinin ya da yönelme durumunun veya şimdi veyahut bende gibi sözcüklerin son sesli harflerini kaydetmeme eğilimi de fark edilebilir.

Bu belgenin tarihlendirmesi, Pierre d'Aubusson'un II. Bayezid'e yazdığı 29 Ekim 1487 tarihli bir mektubun varlığıyla kolaylaşmaktadır. Tarikat liderinin mektubunun içeriği bu noktada İskender'in raporuyla koşuttur, doğal olarak da bu iki metnin aynı döneme ait olduğu sonucuna varılır.⁴ Öyleyse, burada II-2-4B'de yorumlanmamış olanı açıklamakla yetineceğim.

İskender'in Pierre d'Aubusson tarafından saraya geri gönderilmesi belki de 1487 kış sonu ya da ilkbaharında görüşmecinin TKS E 6071/14 no'lu belgeyi götürdüğü yolculuk da olabilir.⁵ Tarikat liderinin sözünü ettiği inşa halindeki gemi, Nice'te tezgâha alınmasına 24 Eylül 1486 tarihinde⁶ karar verilen büyük gemi olmalıydı.

Cem'in annesiyle Rodos tarikatı arasındaki pazarlıklar o dönemde doğrulanmakta, kabul edilmektedir.⁷ 1487 yılının başında Çiçek Hanım'ın adı bilinmeyen, Rodos ve Sakız'a uğrayan bir adamı görevli olarak gönderdiği de biliniyor.⁸ Bu adamla buluşmak üzere bir hizmetkâr gönderen "söz konusu kişi" Cem'den başkası olamaz; önce de söylendiği gibi şehzade, Osmanlı muhaberatında sık sık benzer dolaylamalarla belirtiliyordu. Bu görüşmenin/buluşmanın yeri ve koşulları/ayrıntıları ne olursa olsun, kaçınılmaz olarak, Padişahın bir hafiyesinin Çiçek Hanım'ın ada-

2 *Varub kendüye buluşdum* (1.2).

3 TKS E 5494 (Ek 8) ve TKS E 1460 (Ek 11).

4 Bkz. s. 204.

5 Bkz. Ek.12.

6 Bkz. AOM 76207.

7 Bkz. *Sultan Djem* adlı yapıtım, s. 174.

8 Bkz. Antònis'in II. Bayezid'e yazdığı (1 Nisan 1487) ve J. Lefort tarafından yayımlanan mektup, s. 71 - 78.

mının yakın tarihte Sakız'a gelişini bildirdiği 1 Nisan 1487 tarihinden çok sonra gerçekleşti.⁹

Deli Ali büyük olasılıkla bu aynı Çiçek Hanım'ın erkek kardeşidir. Gerçekten de başka hangi kadın bu olaylara karışabilirdi, zaten Cem'in adı Ali¹⁰ olan dayısı da zamanında Rodos'a sık sık gidip geliyordu. Tarikat kurulunun onu Kahire'ye geri göndermeyi kararlaştırdığı karar da zaten 1 Ekim 1487 tarihlidir,¹¹ bu da İskender'in mektubunun o yılın ekim ya da kasım başı tarihli olduğunu doğrular.

Çiçek Hanım'ın sözünü ettiği rehineler Cem'in olası bir geri verilmesiyle ilgili tartışmalar sırasında Mısır Sudan'ı tarafından ele geçirilmişlerdi. Gerçekten de o zaman tarikat liderine 20.000 florin ödenmişti.¹² Erkek kardeşine yazdığı sırada, Cem'in annesinin oğlunun Mısır'a gelmeyeceğini kuşkusuz bildiği fark edilecektir, bu da belgemizin görece gecikmişliğini doğrular.

Rodos gemileriyle geri dönen adamın başına gelen kötü rastlantı İsmail'inkini anımsatıyor ama, 23 Aralık 1486 tarihinde adaya geri dönen bu kişi, Pierre d'Aubusson'un 31 Aralık 1487 tarihli bir mektubuyla Türkiye'ye geri gönderilmişti.¹³ Ne olursa olsun, Bayezid'in kendilerine emanet ettiği bir casusa –bu da, tam olarak İsmail'in durumu değildi– Şövalyelerin “işkence yapmaya” cesaret etmeleri kuşkuyla görünmektedir. Ama, o dönemde görevli olarak gönderilmiş adamların sayısı kabarıktı, her zaman da –Hüseyin Bey'in raporları buna tanıktır– olayların onların yararına geliştiğinden emin olamadan. Burada söz konusu edilen kuşkusuz adı bilinmeyen bu kişilerden biriydi.

Sayfa kenarındaki notu çözümleme olanağım yok. En fazla, Milano adının geçmesinden¹⁴ Cem'in söz konusu edildiği kanısına varılabilir. Çiçek Hanım'ın aracısı Cem'inkiyle Milano'da mı karşılaştı?

⁹ Bkz. bir önceki not.

¹⁰ Bkz. *Sultan Djem* adlı yapıtım, s. 15.

¹¹ AOM 76220r°.

¹² Bkz. Thuasne, s. 161; Lefört, s. 72 - 73. Bu karışık durum hakkında bkz. s. 200.

¹³ İsmail hakkında bkz. Babinger, *Frankische Briefschaften*; Uzunçarşılı, “Cem Sultan'a dair”, s. 458 - 463; Lefört, s. 61 - 66..

¹⁴ *Anda buluştular* ifadesi bir yer adının söz konusu olduğunu düşündürüyor.

II. BAYEZİD'İN PIERRE D'AUBUSSON'A MEKTUBU

1487 (?)

(TKS E 6071/31)¹

/ Hû / bundan öndin mezkûr kazıyye içün de'ât ile söyleşildiği bu vech üzre yarâr / âdamun gelüb böyle kavl ve karâr olındı ki mezkûr meblâg^(sic) tamâm edâ olmasına / mevkûf dur iki üç ay içinde maksûd tamâm ola deyü bunun üzere / tamâm 'ahd ü peymân olındı ve mezkûr meblâg^(sic) sana tamâm teslim olındukdan sonra / şimden gerü siz fârig olun yük^(sic) benüm üzerüme düşdi hiç bu bâbda teşvîş / çekmen deyü bildürmişsin ve dâ'imâ mektûbun gelür kim ben pâdişâhun sâdık / döstiyem^(sic) deyü ve hem be-gâyet maksûdum-dur kim bu bâbda devletlü pâdişâhun / tamâm gönüli murâdı hâsıl ola ben dahi bunca teşvîş-den bürü olanı ve pâdişâhun / bunca ihsânlarına lâ'ik olanı deyü aydursın imdi bu nice döstluk-dur kim / üç boynuna alub bitirecek maslahatı şimdi dört yıl oldu henüz gönülümüz / mutma'in olacak bir zerre nesne anlayamazuz hem-ân bu kuru 'abeş haberlerle zamân / gecer evvelden sen her ne vech ile dedünse hiç muhâlefet etmedük^(sic) bir yarâr âdem gönderün / gösterelüm deyü âdam gönderdük vardı bir yıl 'abeş gerü geldi göstermedünüz / sonra sen gerü böyle tedbir edüb bildürmüşsin kini bir yarâr âdam gelsün bile gönderelüm / kim mezkûrun maslahatı anda yerinde veyâ hûd yolda olmak yegrek-dür deyü gönderdük ol dahi bir yıl / 'abes gezüb hiç bî ma'na gerü geldi şimdi gerü kulum Hâccî Mustafayla mektûb göndermişsin kim / ol yerde olan âdamlarumdan böyle haber geldi kim gavga ve gılıbbâyla âşikâre gemiler gelüb almakdan / mahfî gelüb almak b ize yegrek gelür deyü ve ben dahi ol yerleri cem'isinden yegrek bilürim böyle / gelmek âsân-dur deyü bildürmüşsin ve devletlü pâdişâh bunun tedbirin onat fikr eylesün / bildürsün kim ana göre 'amel edüb pâdişâhun gönüli murâdın yerine getürin deyü bildürmüşsin / hiç bunun sırrına vâkıf olmazuz kim bunca müddetdür dâ'imâ böyle dersin hiç bir ma'na zâhır / olmadı hem-ân 'abes kuru sözle avıdursın böyle etdügundan^(sic) maksûd ne-dür bilinmedi / imdi eger benüm döstlugumun şimdiki-hâlde ve bundan böyle sana olacak himmetlerini mülâhaza et-sen / evvelki va'dena^(sic) hilâf gelmiye idi imdi benüm murâdum ve maksûdum

senün evvelki tedbîründe / mezkûr maslahat anda yerinde olmak-dur eger benüm
ebedî döstlugumı istersen ta'cîl yazub / bildüresin kim yarâr âdam gönderem bi-
le gönderesin ve gereği gibi mukayyed olasın kim bundan / böyle bu bâbda hilâf
vâkı' olmaya be-her-hâl ta'cîl bellü haber bildüresin

Sayfa kenarında:

elbetde bu kazıye anda yerinde / tamâm olmak için mezkûr / varan kulumla
'alâ-t-ta'cîl / bellü haber bildüresin bir / dürlü dahi hilâf vâkı' / olmaya ve illâ /
ve bu bâbda gereği gibi onat / fikirle tedârik édesin kim şimdiye / degin hilâflar
olduğu / gibi hilâf vâkı' olmaya / kim gönülüm sana bi-gâyet / perişân olur bil-
miş / olasın / zira bu bâbda sana i'timâd / olduğundan ötürü / bunca ulu mas-
lahat geriye / kalındı hürmeti iki tarafıdan / bilesiz / ... fikirle yazdugum bunlar-
dur / devletlü Hüdâvendigâr ihtiyâr / etdüğün buyura ve bâkısını / kâlanla ça-
linsun kim ana göre / emr neyse yazıla

*

J. Lefort, Pierre d'Aubusson'un II. Bayezid'in bir itiraz mektubuna
yanıtını yayımlıyor.² Bu mektupta padişah, Cem'in Fransa'daki ikameti
konusunda şikâyet ediyor ve bu ülkeye yeni bir adam gönderebilmeyi ist-
tiyordu. Söz konusu belgede, tarikat liderinin 1486 Ocak'ında yanıtladı-
ğı bu mektubu görmek elbette ki ilginçtir. Bununla birlikte bu varsayım-
dan vazgeçmek gerekiyor. Gerçekten de, yukarıda yayımlanan belgede,
padişah Osmanlı devletiyle tarikat lideri arasında varılan anlaşmadan bu
yana geçen dört yıllık bir süreden söz ediyor. Oysa Cem ile ilgili anlaşma
Nisan 1483 tarihinde onaylanmıştı. Demek ki büyük olasılıkla Bayezid'in
mektubu 1487 ilkbaharından, Pierre d'Aubusson'un J. Lefort tarafından
yayımlanan mektubundan bir yılı aşkın bir süre sonra kaleme alınmıştı.

Daha açık seçik görmemizi sağlayacak veriye sahip değiliz. Hacı Mus-
tafa'yı tanımıyoruz. Fransa'ya ilk gönderilen kişi olarak belirtilen elbette
ki Hüseyin Bey'dir ama, ikincinin kimliği nedir? Yeniden Hüseyin Bey
miydi? Gerçekten de, belki de zaten J. Lefort tarafından yayımlanmış
1486 Ocak tarihli mektubun sonucunda, ikinci bir yolculuğun çok ciddi
şekilde hazırlandı, çünkü 21 Nisan 1486 tarihinde Fransa Kralı VIII.
Charles tarafından Hüseyin adına verilmiş bir izin belgesi bulunmaktadır.³
Böyle bir yolculuğun tarihsel izine rastlanmıyor ama, yapılmadığı da ka-

2 Lefort, s. 46 - 50.

3 TKS L 17 (Lefort, s. 109 -111). Topkapı Sarayı Arşivi'nde Türkçe çevirisi de muhafaza
edilmektedir (TKS E 3090): Bkz. Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a dair", s. 464 - 466 ve
479; Vatin, "La traduction".

nıtlanmıyor. 1486 yılının kasım aralık aylarında Limni'de bulunan Hüseyin bu arada görevini yerine getirmiş olabilir. Bununla birlikte tam olarak kesin değil, çünkü o yılı, adasından, Batı'dan bilgi toplamaya, casusluk ağı kurmaya adanmış gibi görünüyor.⁴ II. Bayezid'in de, 1487⁵ sonbaharında İskender'in Rodos'a geldiğini gördüğü adı bilinmeyen bu kişiden söz etmek istemiş olacağı da düşünülebilir, bu da zaten belgemizin tarihini pek çok ay ileri atar. Bununla birlikte, şövalyelere resmen emanet edilmiş bir Osmanlı casusunun İskender'in adı bilinmeyen adamının şikâyetçi olduğu gibi kötü muameleyle karşılaşması olası değil. Bilgilerimizin bu evresinde, bu sorunu çözümlemek bana güç görünüyor.⁶

Padişahın mektuplaştığı kişiden istediğine gelince, bunun Cem'in Doğu'ya geri dönüşünden başka bir şey olabileceği düşünülemez.⁷ II. Bayezid'in metni, Tarikat liderinin, ister kuvvete başvurarak, ister hileyle, kurnazlıkla bir kaçırma olayını düzenleyeceğini kabul ediyordu. Sonuç olarak bu son yöntem (kurnazlık) engellenmişe benziyor ama, gerektiğinde savaştan gemilerin açıkça gönderilişini öngören birincisi dikkat çekiyor. Gerçekten de bu, ancak Cem bir kıyıda ya da denizde –yolda bulunuyorsa, bir anlam taşıyordu. Bundan, II. Bayezid'in, erkek kardeşinin yakında Rodos'a nakledilme olasılığından haberi olduğu sonucuna varmak mı gerekir? Oysa, bu gemiler ifadesi çözümlemeyi kolaylaştıracak yerde fazladan bir karışıklık da getirmektedir/eklemektedir.

⁴ Bkz. Ek 7.

⁵ Bkz. TKS E 1461 (Ek 13).

⁶ Elbette o dönemdeki başka Osmanlı casuslarının görevleri de biliniyor, ama bunlar Rodos şövalyelerinin yardımını olmadan gerçekleştirdi ve bu nedenle de burada bizi ilgilendirmiyor.

⁷ Bkz. s. 200 ve devamı.

İSKENDER'İN OSMANLI SARAYI'NA MEKTUBU

1504 ilkbaharı mı?

(TKS E 5900/2)¹

/ Hû / kapûdân beg kagıdı-dur / esirler husûsında / dergâh-ı mu'allâya ve bârgâh-ı a'lâya hâliyyen 'arz-ı bende-i fakîr bu-dur ki sâbıkâ Rôdôs beginün yerinde duran / kimesne istid'â etdügi esirler ki bârışıkluk üzere levendler alub Anatôliya satmışlar idi / mezbûrları her ne vech ile mümkün ise teftiş edüb bulub hazîr edesiz ki elçileri gelecek bu husûsı / söyleşile deyü bu dendenüze hükm-i şerîf vârid olunmuş idi eyle olsa imtisâl-i emrû'l-'âlî mücibince mezbûrları / teftiş olunub beş nefer kimesne idi cümlesi bulunub alındı ve mezbûrları bulmak için teftişe şurû' / olındukda devletlû pâdişâhumun vilâyetinde kimi Móradan ve Agnibôzdan ve Aınadan ve Selânikden niçe 'avret ve erkek / harâc-güzâr esirler bulundu ve bunlardan gayrî Venedik adalarından ve Sakızdan alınmış elin esirler bile / bulunub sâhiblerinin ellerinden alındı faammâ hâkk-ı 'alîm ü 'allâm-dur ki ol vilâyetde hârac-güzâr ve elin esirün / nihâyeti yok-dur her köyde ve her şehrde lâ gayrî nihâye-dür şöyle ki bu husûs teftiş olunmayub mezbûr esirler anda / kalalar kat'an hırsuz men' ve def' olunmaz şöyle mülâhaza buyunla ve ba'dehu mezbûr Rôdôs esirleri bulub getürmek / için varan âdamlarımız ba'z-ı hırsuz ve yatak olan kimesnelerin ellerinde haylî çuka bulunub meger ki ba'z-ı renc-ber / tâ'ifesi çuka alub develere yükledüb Bursa cânibine alub giderken harâmilere düş olub mezbûr renc-berleri / basub kırub yüklerin almışlar hâliyyen zikr olan çukadan ve bile basub alanlardan ve evinde saklayan kimesne / dutulub el-ân bunda-dur ve şimdiki-hâlde Rôdôs esirleri alub gitmek için kayık ile âdamları gelmiş-dür fâ-ammâ mezbûr esirler / bulunub ele girürlerse hıfz edüb dergâh-ı mu'allama 'arz edesin deyü bu bendenüze emr olunmagın verilmeyüb harâc- / güzâr ve elin esirlerün esâmileri defteriyle mezbûrlar bile içinde sebt(sic) olunub âstâne-i devlete irsâl olındı / şöyle ki beyân-ı vâkı'-dur 'arz olındı bâkî bu bâbda fermân dergâh-ı 'âlem-penâhun-dur / az'afû-l-'ibâd İskender el-fakîr

Mühür:

İskender 'abdü'l-fetî al-nâ'ib bi-l-müftî

*

¹ Bildiğim kadarıyla yayımlanmamış belge, ne yazık ki elimde sureti de yok.

İskender tanınmıyor. Ulema sınıfına ait olduğu ve yerinde sürdürülecek bir soruşturma için Osmanlı merkezi yönetimi tarafından görevlendirildiği sanılıyor. Bir “kapudan beg” ifadesine gelince, bunun ne anlam taşıdığını bilmiyorum.

Koşullar oldukça açık, belirgin: Rodoslu elçilerin yakında gelmesi bekleniyor ve tutsaklar/rehineler hakkındaki görüşmelere hazır olmak gerekiyor. Bu durum 1482 görüşmelerini/pazarlıklarını² ya da 1500 yılında Fransa kralının öncülerine Edirne’ye kadar eşlik etmiş olan Rodos şövalyelerinin görevini çağırıştırıyor.³ Bununla birlikte durum farklı, çünkü söz konusu olan tarikat liderinin bir yardımcısıdır. Öyleyse daha ziyade 1504 kış-ilkbaharında Korkud Çelebi ile Pierre d’Aubusson’un ardılı olan ama, o sırada henüz Rodos’ta bulunmayan Aimeric d’Amboise’in iki yardımcısı arasındaki heyecanlı, fırtınalı görüşmeler/pazarlıklar düşünülecektir. Hakikaten, 1504 Şubat-Mart’ında barış görüşmeleri gerçekten başladığında, tarikat liderinin yardımcısı, Ludovic de Scalinghe, Kurdoğlu ve yandaşlarıyla bir tuttuğu korsanlar tarafından Rodos topraklarında ele geçirilmiş olan tarikat uyruklarının serbest bırakılmasını istedi.⁴ Babasının son derece yakın denetimi altında Antalya’dan görüşmeleri/pazarlıkları sürdüren, diğer yandan da kapucubaşısı Kemal Beyin iadesini talep eden Şehzade Korkud da bu adamları arayıp bulmaları için kadılarına ve kullarına emir verdiğini bildirdi.⁵ Bu koşulların yukarıda yayımlanmış olan belgede tanımlanmış olanlara oldukları uygun düştüğü görülür. İskender’in aldığı emrin Korkud’un sarayından değil, ama kuşkusuz Osmanlı Sarayı’ndan geldiği doğrudur ama, Korkud ile St. Jean tarikatı arasındaki yazışmalar imzalanan bölgesel anlaşmanın II. Bayezid ile tam uzlaşma içinde tartışıldığı konusunda kuşkuyla yer bırakmamaktadır. Gerçeği söylemek gerekirse, bu nokta karanlıkta kalmaktadır ama, ele geçirilen Rodoslu tutsakların kaydı konusunda İskender’in söyledikleriyle Korkud’un Ludovic de Scalinghe’nin 15 Haziran 1504 tarihli mektubuna verdiği yanıtın sağladığı bir bilgi arasındaki raslantı şaşırtıcıdır: *li sclavi che preso Corto goli havemo facto scriverli in libro et donati sotto fermanza et sosi questo... che sara la mia letera devete acceptare la mia parola*.⁶ Bu farklı ipuç-

2 Bkz. yukarıda s. 154.

3 Bkz. yukarıda s. 237; AOM 78107r°; Sanudo III, s. 460 - 461.

4 8 Mart 1504 tarihli mektup (AOM 8082v°). Tüm bu görüşmeler hakkında, bkz. yukarıda, s. 267-268.

5 1 Mayıs 1504 tarihli mektup (AOM 80101r°-v°): *Ho mandato commandamento a li judici et mei sclavi per trovarli et anchora sonno al cerciare*.

6 AOM 80103r°.

ları bizi ikna edebiliyorsa, demek ki İskender'in raporu araştırmaların bir-birini izlediği tarih olan 1 Mayıs 1504 ile⁷ aynı yılın haziran ayının ikinci yarısında kaleme alınmış olmalı, çünkü yukarıda sözü edilen mektup 15 Haziran tarihli bir mektuba bir yanıttır. İskender'in raporu bu mektuptan çok kısa bir süre sonra yazılmış olmalı, çünkü burada tutsakları almaya gelen bir kayıktan söz ediliyor, bu tekne aynı zamanda 15 Haziran tarihli mektubu getiren gemi de olabilir. Şaşırtıcı son bir nokta daha bulunmaktadır: İskender tutsak edilmiş ve satılmış yalnızca altı Rodosludan söz eder. Genel anlamda bu çok düşük bir sayıdır ve eğer Kurdoğlu tarafından gerçekleştirilmiş korsanlık eylemleri sırasında ele geçirilmiş kişiler söz konusu edilse bile. Ama, 1504 Mart'ında Marmaris'te tutsak edilmiş altı Rodoslu da bahis konusu olamaz, çünkü onlar köle gibi Anadolu'da satılmamışlar, doğrudan doğruya Korkud'un sarayına götürülmüşlerdi.

7 Bkz. yukarıda. İskender'in raporunu 1512 yılının Aralık ayı sonuna isabet eden süre içine yerleştirmek elbette mümkün. O tarihte tarikat liderinin bir vekili Osınanlılarda ateşkesin yenilenmesini ve tutsaklar sorununun görüşülüp tartışılmasını sağladı. Ne var ki 1512 yılında 1504'teki kadar uygun öge bulunmuyordu. Öyleyse, bilgilerimizin bugünkü ışığında, 1504 varsayımı uzaktan daha iyiymiş gibi görünüyor.

HİSARERİOĞLU KASIM'IN PADİŞAHA MEKTUBU

Mart 1513

(TKS E 5799)¹

419

/ Hû / devletlü sultânüm bârcakü-İlah^(sic) Allah tebâreke ve ta'âla 'ömrün ve devletün ziyâde eylesün / devletlü sultânüm yedi yıl-dur ki Rodôs hisârında kâfirler elinde dutsak / idim devletlü sultânüm üç bin mikdârı mü'mîn müslümân-ı müt-takî emîrlerden / ve gazîlerden ve hâccîlerden el-ân Rodôs hisârında kâfirler elinde / mahbûslar-dur gündüzde hisârün hendekin kazdururlar ve gece demürlerler habs / ederler yıl on iki ay bu 'azâbı çekerler devletlü sultânüm ben benden / Fô-çada hisâr-eri-oglu Kâsım derler Hakk sübhânehu ve ta'âla 'inâyet-i ezeliyyesinden / ben fakîre halâs müyesser eyledi ve beş mü'mîn ve dört kâfir bile halâs / *okdu* dergâh-ı ma'delet-penâha yüz süreyü geldük ol dört nefer / kâfir müsülmân olu-ruz Hüzâvendigâr hazretine hâlumuzu anladiver dediler / devletlü sultânüm 'âli hazretünden mercüvv-dür ki merhâmet nazariyle manzûr / *olub* mü'mîn müslü-mân olalar ve yâr ü kardaş olalar devletlü sultânüm / Rodôs hisârında mahbûs olan mü'mînler ve müsülmânlar şöyle vasiyyet / eylediler ki devletlü Hüzâvendi-gâra bizüm hâlumuzu bildür dediler devletlü / sultânüm dört ay mikdârı var-dur ki Rodôs begi öldi halkı gemiler / yarakladılar Firengistâna girdiler beg getürme-ge ve niçe gemiler bile gele azık getüre / devletlü sultânüm Rodôs hisârının kıb-la cânibinden bir kulesi tamâm vehm / yeri-dür zirâ dörd top ol kullenden atar-idi senün eyyâm-ı devletünde hendeki / icine yıkılıb top-tolu oldu devletlü sultânüm 'âli hazretünüz ki / pâdişâh oldu kâfirlere bir mertebede mahâbetünüz düşmüş-dür ki hâliyyen bir / kulunuz göndersenüz ol dutsakları verün desenüz verirler-idi / devletlü sultânüm ol dört kâfirlerden birisi ki ... demekle ineşhûr-dur / ol sebep oldu gemi ogurladı tokuz nefer kimesne halâs oldu / bâkî zill-i vücûd-ı şerîf ber-erbâb-ı ber-hâcât memdûd bâd be-rebbü-l-'ibâd

*

Kasım'ı tanımıyoruz ve Rodosluların eline nasıl düştüğünü de bilmiyoruz. Demek ki bu belgenin çözümlenmesinde onun kişiliği bize hiçbir şekilde yardımcı olmuyor.

¹ Bildiğime göre yayımlanmamış belge.

اولیای سلطان با جگر الله الله تبارک و تعالی عمر کرد و کشتن بآل
 و ولتای سلطان بیدی بیدر که روزی حصارند کافر از انبیا
 ایدم و ولتای سلطان اوچ بیکمقداری مؤمن مسلمان متقی است
 و غازیلردن و حاجیلردن الان روزی حصارند کافر از انبیا
 مجموعی سرحر کنند زین حصار که هندکن قند در لر و یکم دور لر
 ایدر لر بیدلردن آلی کی بو عزان جگر کرد و ولتای سلطان بن بیدر
 قویرد و حصار باری او غلی قاسم و لر حق بیانی و تعالی عنایت از کله
 بن فیتن خلاص بستر بیلدی و بنی مؤمن و ورور کافر بیدر جگر
 اولدی و رکاه معدلت بنامه یوز سوری کلدن اولد و درت نفس
 کافر مسلمان اولور ز خداوند کار حضرت خالموزی اکلدی و درت
 و ولتای سلطان عالم حضرت کدر مرچو که مرچت نظر بیدر منظور
 اولوب معامن مسلمان اولد و دیار قه کن اولد و ولتای سلطان
 روزی حصارند مجی کن اولد معامن و مسلمان سولید و وضیت
 ایدر که و ولتای خداوند کار بنم خالموزی بیدر و ولتای
 سلطان درت آبی مقداری دان رک روزی کن بیکر اولدی خلقی کلد
 بر قلدر فرنگستان کلدن بیکر کلدن و کلدن بیکر بیکر از کلدن
 و ولتای سلطان روزی حصارند کلدن بیکر بیکر بیکر بیکر بیکر
 بیدر زرا درت طوبه اولد قلدر و آن بیدی سنگلام و ولتای
 اجنه بقاوت طوبه طوبه اولدی و ولتای سلطان عالم حضرت بیکر
 بیکر اولدی کافر بر مرتب میا بیکر و بیکر که حایا بر
 فاکر کلدن کلدن سکون اولد و شافقن و بیکر سکون و بیکر
 و ولتای سلطان اولد درت کافر بیکر بیکر بیکر بیکر
 اولد سبب اولدی بیکر او خور و دی طقدن بیکر کلدن خلاص اولدی
 باقی طقدن سحرین برار بایر حاجاج محمد و بیکر بیکر

Bereket versin ki, elimizde oldukça kesin tarihlendirme öğeleri bulunuyor. Rodos'taki tarikat lideri dört ay önce ölmüş ve ardılı da henüz adaya gelmemiş. Bu durum Aimeric d'Amboise'ın 1503, Gui de Blanchefort'un 1512 ve Philippe de Villiers de l'Isle-Adam'ın 1521 yıllarındaki seçilmelerine denk düşebilir.² Sanki Kasım'ın padişahın tahta kısa süre önce çıktığını ve bu yeni durumların da şövalyeleri korkutacak nitelikte olduğunu belirtir gibi bir ifade kullandığını da ekleyelim. Öyleyse 1512 ya da 1521 yıllarında bulunduğumuzu düşünelim, daha da doğrusu ilk tarihi kabul edelim, çünkü Kanuni Sultan Süleyman iktidara geldiğinde pek fazla saygı, ilgi uyandırmamıştı, oysa I. Selim korkulan, çekinilen bir kişi olarak tanınıyordu. Oysa yıkılan/çöken kule anıştırması bu varsayımı doğrulamaya olanak verir. Yapılan betimleme elbette ki 1481 yılındaki yer sarsıntılarından çok zarar görmüş olan ünlü St. Nicolas kulesini anımsatır.³ Bununla birlikte, bu tarih, belgemizin tanımladığı koşullarla çelişmektedir; zaten 1493 yılında da bir deprem kaydedilmemiştir.⁴ Ama, Venedikli bir haber aktarıcısı tam olarak 1513 ilkbaharında Karaman'da Mali kadısıyla karşılaşır. Kadının bildirdiğine göre padişah bir deprem sonucunda bir kalenin çöktüğünü kaçak bir köleden öğrenmişti. Bir kez bu benzerlik/koşutluk fark edilince, kadının sözlerinin büyük olasılıkla Kasım'ın mektubuyla doğrudan ilişkili olduğu kabul edilecektir: *"E hanno ditto de omnino el vol andar [Padişah] a Rodi per el pianzar de monsulmani che ga' fato davanti; et che haveva inteso per schiavi scampati de Rodi che l'era cazuto la cortina de muro de marina per terramoto, et ch'el gran maistro non era venuto in Rodi; tamen ai 18 de mazo, fo dato licentia a quelli del campo per mexi 6"*. Demek ki bu belgenin tarihi 1513 yılının mart ayı olmalıdır, yani Aimeric d'Amboise'ın 8 Kasım 1512 tarihindeki vefatından dört ay sonra.

Kaçma olaylarıyla ilgili olarak elimizde az sayıda anlatı bulunur. Oruç Reis kürek çektiği kadirganın Anadolu kıyılarının yakınından geçmesinden yararlandı. Ama, anakaranın yakınlığı ve kölelerin çoğunluğunun adada görece olan yer değiştirme özgürlüğü, yerli halkın suç ortaklığı olsun ya da olmasın, bir sandal edinmeyi çekici hale getiriyordu. Korkud'un kapucu başı olan Kemal 1504 yılında bunu denemiş ve Kasım da başarmıştı. Bu konuda, tarikat kurulunun tutsakların kaçışını önlemek

2 1513 yılının sonunda Blanchefort'un ardılı olarak görevlendirildiğinde, Fabrizio Del Carretto Rodos'ta bulunuyordu.

3 Bkz. Gabriel, s. 80.

4 Bkz. Malipiero II, s. 627.

amacıyla balıkçı kayıklarının özenle korunması için 18 Kasım 1501 tarihinde bir karar aldığını da kaydedelim.⁵

5 Bkz. AOM 7936r*.

TAKİYÜDDİN DARANİ'NİN I. SELİM'E MEKTUBU

(Trablusşam'dan)

1516 ve 1522 yılları arası

(TKS E 6206)¹

423

/ Hüve-r-rahîm / dergâh-ı mu'allâya ve bârgâh-ı a'lâya lâ-zâla 'âliyyan 'arz-ı hâl-
 i garîb ü hakîr ●-dur kim / Sâkız kâfirlerinden bir kâfırde vâcibü-l-edâ meblag-ı
 'âzîm hakkum var kâfir ta'allül / edüb vermez âstâne-i sa'adet-bahşun hâk ü kîm-
 yâ-yı sa'adetden hükm-i şerîf ile / bir kul ilûmâs ederin ol zâlimlerden hakkum
 aliverüb devletlü Hüdâvendigâra / şevâb-ı dû-cihânî hâsıl ola ve ba'dehu eger
 devletlü Hüdâvendigârün Rodôs kal'esi / fethi hâtır-ı şerîfine hutûr ederse ol fet-
 hün sebebine hazret-i müsebbibü-l-esbâbun avn ü / 'inâyetiyle ben hakîr mütek-
 kefi(sic) şol şartla ki bir ok atılmadan bir kılıç çekilmeden bir habbe / harc olma-
 dın zîrâ ben hakîr[i] kâfir tutub yedi yıl ol kal'ede mahbûs oldum / âhır kal'enün
 sebep-i fethi sırrına vâkıf olub kendü nefsum kâfirden iki bin üç yüz / eşrefiye sa-
 tun aldum gelüb 'arz etdüm bâkî 'ömr devletlü Hüdâvendigârün-dur / hemîşe
 devhâ-ı 'ömr ü devlet-makâm sa'adet ve selâmetde kâ'im bâd bürûkü-l-'ibâd /
 Abdül-hakîr Takîyü-d-dîn Dârânî min Trâblûs Şâm

*

Bu kişiyi tanımiyorum. Rodos'ta bulunan ve Ebu Bekir ed-Darani di-
 ye bilinen başka bir tutsakla aynı adı taşıdığı kaydedilebilir. Bu kişi 1503
 yılına doğru, kendisini hâlâ ellerinde bulunduran Rodoslulara karşı II. Ba-
 yezid'i eyleme geçmeye yüreklendirmek için yine Arapça yazmıştı.² Bu iki
 adamı belki de birbirine bağlayan ilişkiler konusunda bir şeyler bilebilmek
 ne yazık ki güç. Yedi yıl süren tutsaklığının hangi dönemde yer aldığını
 bilmediğimiz Takîyüddin'in kötü rastlantıları onun önemli bir tüccar ol-
 duğunu düşündürüyor, çünkü Sakız Adası'yla iş ilişkileri vardı ve fidye

1 Bildiğime göre yayımlanmamış belge. Ne yazık ki elimde arka sayfanın sureti de yok. Ar-
 ka sayfada orada okuyamadığım Arapça bir metin yer alıyor, belki de elimizdeki Türkçe
 çevirinin aslıydı.

2 Bkz. ek no 31.

وریا، معلایه و بارگاه اعلایه لازله عالمی عرض حال غریب حقیر لودلر که
 صاف کافری لوده بر کافره واجب الادا مبلغ عظیم حقیق وار کافر نقل
 لایب و رستمستانه سعادت بخشک خاک کیمیای سعادت تن حکیم شریف الیه
 بر قول التماس ایدرن اول ظالم لودن حقیق الوری دولت و خداوند کاره
 ثواب و جہانی حاصل دولا و بعد اگر دولت و خداوند کار کد و دوش قلم
 فتحی خاطر شریفه خطور ایدر اول فتحی سینه حضرت مستبیب الاسباب کد خون
 عنایتی بن حقیق متکفیل شول شریفه که بر اوق آتکدن بر قلم چکدن بر جبهه
 عرض اولکدن زیر ابن حقیق کاف طوبی بدی بل اول قلعون مجوس اولدم
 لحن قلعه کد صیب فتحی سترینه واقف اولب کند و نفس کافرون اکی بیکر اولد
 لاش فی صتون الدح کلین عرض لدم باقی عمر دولت و خداوند کار کد در
 همیشه روحه عمر و دلح مقام سعادت و سلامند قیام بل بوقوف العباد
 عبد الحقیق تقي الدين
 و از این من طرأ بکرم مقام

sağlayabilmek için, Rodoslular tarafından ele geçirilmişti; bu durum deniz yoluyla yolculuk ettiğinin ve yeterince zengin olduğunun belirtisidir. Memluklu yetkililere değil de Osmanlı padişahına başvurmasından, elbette Rodos'un 1522 yılında ele geçirilişinden önce yazılmış olan mektubunun, Suriye'nin 1516 yılında Osmanlılar tarafından fethinden sonra kaleme alındığı yargısına varılabilir. Takiyüddin talebini/dilekçesini sunmak için belki de I. Selim'in Suriye'deki varlığından yararlandı. Rodos'ta öde-miş olduğu fidyeyi neden akçe ya da filuri olarak değil de eşrefî üzerinden saydığını açıklayabilir.

Her ne olursa olsun, isteğinin sonucunun ne olduğunu bilmiyorum.

HÜSEYİN BEY'İN II. BAYEZİD'E MEKTUBU
1486 – 1488'e doğru mu?
(TKS E 6071/35)¹

426 / ebedde Allahu devletihi ve zâde şevketihi / yüz kere koyub sultânunun devlet-
lü hâk-î(sic) pâynâ yüz sürmekden sonra 'arz-ı / bende-i fakîr bu-dur ki bundan
öndin Fırınca tarafına bir câsûs göndermiş-idüm / şimdiki-hâlde şöyle haber ge-
türdi kim Cem Çelebînün bir yıl mikdârı-dur ki hîç kimesne / ölüsün dirisün gör
medi ve efvâhda söylenen haber bu-dur ki tahkîk / fevt oldu ol sebebdan ayagu-
nuz toprağına 'arz olındı ve bundan / gayrî sultânunun devletlü hâk-î(sic) pâynâ
şöyle ma'lûm ola ki deryâ yüzinde / iki kedelan pârçası(sic) ve iki kayık anlara mu-
ta'allık gezüb yürürler ve anlardan / gayrî bir müslümân harâmîsi dahi var-dur ki
deryâ yüzinde Sâkızdan / ve sâ'ir cezîrelerden bulduğı sandalları ızkların alub
âdamların / deryâya garık eder ve andan gayrî bir kayık dahi var-dur ki Rôdôsdan
/ çıkmış-dur Semendirek cezîresi var-dur ki bir kulunuzun timarı-dur anda gelüb
âdamları / târâşa(sic) çıkub bir ilki ra'yyet ve davar aldudkan sonra anda duran /
âdemümüz re'ayyeti düşürüb üzerine varmış ba'z-ı davardan ve bir re'ayyeti / bı-
rakdurdı ammâ birin aldı gitdi bâkî fermân dergâh-ı mu'allâya müveffâz-dur /
bende el-fakîr el-hakîr Hüseyin

*

Semadirek'in yakın oluşu ve Cem hakkındaki casusluk etkinliği kuşku-
ya asla yer bırakmamaktadır. Bu mektup tanıdığımız, Paleologoslardan
Hüseyin'den gelmektedir ve Limni'de kaleme alınmıştır.

Bu belgeyi tarihlendirmek çok güçtür. Cem'in öldüğü haberi 1483
Nisan'ında Mısır'da dolaşıyordu² ama, o sırada, burada söz konusu olma-
yan, Fransa yolculuğuna hazırlanıyordu. Zaten, bu tarih de, şehzadeyi bir
yıldır kimsenin görmediği ifadesiyle bağdaşmıyordu. Demek ki bu mek-
tup Hüseyin'in 1484 yılında Limni'ye dönüşünden sonra yazılmıştı.³ En

1 Ertaylan tarafından sureti çıkarılmış bđge, s. 181.

2 Bkz. Ertaylan, s. 181.

3 Bkz. Ek 7.

نور بن قورده سلطان خورشید و ملک بانه پور سور مدون صالح عرض
بنده عبد الوهید بوندی اولدی فوخر طرقتی بر جاسو که اندر خانی
شد حال شویا خبر نور دلم هم طبعی نری بر مقدار در که می گشته
اولوش درین نور مدون و احوال من سولیان خبر بعد و کجین
فون اولدی اوله سپهر ایا حکم طرقتی عرض اولدی و بوند
خبر سلطان خورشید و ملک بانه شویا معلوم اولدی و رایان
که که لای بارج سی و کد مانی آلی شعلی توپ پور و لای
غیرک بر میان فرا می دلی و لرد در رایان من هان
و سایر خوی لوی بولد و صابو الکر ز زما کبر آید و لای
در بایه زن لور و اندر غایر و میان دلی و لرد و لای
جنس در مدون خوی سی و لرد در بعلون چار در این ملک
طراش جنوب را دین و اوله اندر علی این مدون
آو غرضین خوشو به از ز و ارش بعض دوله و درین
را قدر که آتا و سپهر الکر که باق فیان در می مایه

muhtemeli, anılan durumun, Cem'in Limousin'de tutsakken özellikle sıkı bir koruma altında tutulduğu ve kimseye gösterilmediği dönem olan 1486-1488 yılları olmasıdır. Zaten bu da 1486 yılının sonunda Hüseyin tarafından yazılmış mektupta açıkça betinlenen ortamdır:⁴ Fransa'dan geri dönen casuslarından biri Cem'in ölü mü ya da diri mi olduğu konusunda bir bilgiye sahip değildi. Avrupa'da dolaşan söylentilere göre, Hüseyin onun hayatta olduğuna karar vermişti ama, elimizdeki belge bu raporla gerçekten çelişmiyor: Tüm doğruladığı, bir yıldır Cem'i gören olmadığını. Öyleyse her iki özel görev de aynı dönemde yerine getirilmiş olabilir. Hem sonra, 1486 yılının sonunda raporunu kaleme alırken Hüseyin Fransa'dan geri dönen ve Mora'dan da geçeceğini bildiği ikinci bir casusu beklemiyor muydu? Burada bu kişiden söz edildiğini doğrulayacak kanıt yok, ama bu olanaksız da değil.

19, 20, 21 ve 22¹ no'lu oklerde yayımlanan dört belge, Eğriboz bölgesi ve çevresindeki korsanlığın durumu hakkında padişahı bilgilendirmek için 1518 yılının sonunda kaleme alınmış raporlardır. Orada, Osmanlı topraklarını ilgilendiren sonuçların padişahın hizmetkârlarının çözümlediği şekilde bir özeti yer almaktadır. Genel olarak korsanlığa ve St. Jean şövalyeleriyle Osmanlılar arasındaki bağlantılara ayrılmış bölümlerde bu belgelerden yararlanmayı daha önce de denedim.¹ Oysa bu raporlar Skiros ve Skiathos gibi Venedik adalarından gelen korsanların bu yörede oynadıkları rolü açık şekilde ortaya koymaktadır. Orada söz konusu olan yaklaşık on beş yıldır Venedik ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkilerde etkili olan epet eski bir olaydır. İşte bu nedenle bu belgelerden birincisinin yayımından önce tarihsel kısa bir anımsatmanın yararlı olacağını düşündüm.

Elimizdeki ilk kaynakça 1500 tarihine aittir. O dönemde Venedik II. Bayezid ile savaş halindeydi ve Volo'da bırakılmış ve Osmanlı donanmasına ait kürekleri imha eden gemiler Skiros ve Skiathos'tan hareket etmişti.² Ne var ki, en kayda değer olay da Skiathos Adası sakinlerinin bu olay nedeniyle iki yüz elli adamın binebileceği on gemiyi (*gri peti*) silahlandırıp donatabilecek yetenekte olduklarını göstermeleri idi.³ Bundan, çok küçük gemilere sahip oldukları ama, eyleme hazır bulundukları ve böylece de büyük bir olasılıkla henüz deneme aşamasında olmadıkları sonucu çıkarılacaktır.

Şurası bir gerçek ki barış onların etkinliklerini sona erdirmedi: 1503 yılının sonunda, Osmanlı yetkililer balyos nezdinde şikâyetle bulunmak ve padişah da düke yalnızca uyrukların değil, Saray'ın görevlilerinin de Platanon'da (Yunan kıyısında), Karystos'ta (Eğriboz'un güneyinde) ya da Skiros önlerinde uğradıkları zararlar nedeniyle, yazmak zorunda kaldı. Suçlular hep Skiros ve Skiathos adalarına ait küçük gemilerdi. Paşaların balyos nezdindeki eleştirileri, yakınmaları çoğalıyordu, balyos da 1504

¹ Bkz. yukarıda I - 3 ve s. 289-295.

² Bkz. Sanudo III 49.2.

³ *Age*, 493.

Şubat'ında Venedik'e gitmekte olan bir Osmanlı elçisine padişahın itirazlarını, karşı çıkmalarını iletme emri verildiğini bildiriyordu.⁴ Gerçekten de, bu elçinin, Ali Bey'in, düke götürdüğü mektup korunmuştur: İçeriği Sanudo tarafından bir araya getirilmiş resmi yazılarınıkini doğrular.⁵

Doğruyu söylemek gerekirse, Venedikliler harekete geçmek için beklememişlerdi, çünkü 1504 Ocak'ının sonundan başlayarak Takımada'ya iki kadirge göndermeyi ve Skyros'ta bir soruşturma yapmayı donanma *proveditor*'una emretmeye karar vermişlerdi.⁶ Nihayet, Ali Bey'in elçilik görevinin sonunda, Nicolò Stella adında biri Skiros'ta soruşturma yürütmek ve şikâyetçilerin zararlarını tazmin etmek üzere görevlendirildi.⁷ Sınıldığına göre, son derece sert davranması gerekmişti.⁸

Bu davranış vezirlerin yeniden şikâyet etmesine engel olmadı, Skyros'lular bu kez de Rodos korsanlığına destek sağlıyorlardı: 1505 Mart'ında, Rodosluların verdiği zararların ödenmesini Skiros'lulardan talep ettiler⁹ ve 1506 Ocak'ında da, yakınmalarını yineliyorlardı.¹⁰ 1508 Temmuz'unda, Skiathos Adası sakinleri Osmanlıların itirazlarına neden oluyorlardı.¹¹

İlerideki yıllar konusunda, kaynakçalar yeniden sessiz kalıyor; belki de Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve doğu sorunları vezirlerin dikkatini başka konulara çektiği için. Her ne olursa olsun, Venediklilerle sürtüşme nedenleri aramanın zamanı değildi. Her şeye karşın Skiros ve Skiathoslu denizcilerin kötülüklerine bir son vermediklerini düşündürüyor, çünkü Rodos akıncılığının o bölgede her zamankinden daha etkin olduğu biliniyor.

Ne olursa olsun Osmanlı yakınmaları 1516 yılında yeniden belirdi: Limni'ye gitmekte olan bir Türk Skiros'lular tarafından ele geçirilip ada

4 Bkz. Sanudo V 759, 763 - 764, 1003, 1034; Hunger, s. 373.

5 Hunger tarafından yayımlanmış, 7 Nisan 1504 tarihli Rumca mektup.

6 *Fu posta per tutti (...) di scriver al proveditor di l'armada mandi do galie in Arziptiela-go, et fazi processo a Schiros cercha li danni fatti a' turchi, come scrive sier Lunardo Bembo vice-baylo a Constantinopoli nostro, e debi far satisfar il danno e mandar li delinquenti et il processo a esso proveditor, qual habi a far justicia. Item si fazi una proclama per tutte terre nostre di mar, che niten non fazi danni a' turchi, excepto si non fuseno stati in corso, soto pena di la vita* (Sanudo V 789).

7 Sanudo VI 43 (17 Temmuz 1504 tarihli not).

8 Nicolò Stella'nın eylemi, *qual fe' processo e fo castigati molti*, 13 yıl sonra balyos Lunardo Bembo tarafından hatırlanıyor (Sanudo XXIV 337).

9 Sanudo VI 163. Suç ortaklığı ithamı Sanudo tarafından yayımlanan metinde resmen ifade edilmiyor ama, tazminat talebiyle üstü örtülü şekilde belirtiliyor.

10 Sanudo VI 308, 337, 460. Balyosun resmi yazısında Skyros adı geçmiyor (VI 308) ama, o sırada Venediklilerin tarikat lideriyle sürdürdükleri görüşmeler bu adanın söz konusu olduğunu gösteriyor.

11 Sanudo VII 613.

yöneticisinin karşısına çıkarılmamış mıydı? O da talihsiz adamı hapsedip fidye ödemeye zorlamamış mıydı?¹² Bu şikâyetten sonra, Venedik donanmasının *proveditor*'u, 6 Mart 1517 tarihinde, suçluları cezalandırmak üzere tam yetkiyle, soruşturma yapmak için Skiros'a gitmekle görevlendirildi.¹³ Bununla birlikte, 16 Mart 1517 tarihinde, balyos yeniden paşaların Skiros ile ilgili şikâyetlerine değiniyordu.¹⁴ Sonra, 12 Nisan'da, Skiathos sakinlerinin korsanlıklarının sonuçlarından kaygılanıyordu ve alınmış olduğunu gördüğümüz bir önlemi öneriyordu: Nicolò Stella'nın 1504 yılında görevlendirilmiş olduğuna benzer özel vazifeli bir kurulun gönderilmesi. Gerçekten de acilen eyleme geçmek gerekiyordu, çünkü bu kötülükler, yolsuzluklara bir son vermeyi denemek üzere Skiathos'a gönderilen önceli olan balyos Andrea Foscolo'nun bir temsilcisi, oraya varır varmaz, ada yerlileri tarafından öldürülmüştü!¹⁵

Bununla birlikte somut hiçbir şey yapılmıyordu ve 1517 Temmuz'unda da, balyos, Eğriboz'da quelli di Schiati tarafından yapılmış kötülükler hakkındaki şikâyetleri dinlemek üzere yeniden çağırıldı. Kendisini kabul eden paşa bir yıldır yakınmalarının hiçbirinin dikkate alınmadığını belirtti. Onun düşüncesine göre bu bir "savaş nedeni" idi ve bu konuyu padişahın kendisine iletmeden önce balyosa iki aylık bir süre tanıyordu.¹⁶ Hem sonra korsanlığın sona ermesini ve Venedik ile çatışmaya girmek istemeyen Osmanlı hükümeti, daha ziyade esnek davranıyordu, çünkü elçi Alviso Mocenigo İstanbul'a geldiğinde yakınmalar hâlâ sürüyordu: "Paşa" bazı olayların şikâyetçiler tarafından büyütüldüğünü bildiğini söyledi ama, bazı hadiseler de gerçektir ve paşa bu durum karşısında Cumhuriyet'in hiçbir şey yapmamasına şaşıyordu.¹⁷ Balyos gibi elçi Mocenigo da gerçekten de harekete geçilmesi gerektiğini düşünüyordu, Venedik adalarına şahsen gidip düzen sağlamayı üzerine aldı, söz verdi.

12 Sanudo XXIII 548.

13 Sanudo XXIV 36. Proveditore verilmiş olan talimatlar Sathas V tarafından yayımlanmıştır, s. 42 sq.

14 Sanudo XXIV 189.

15 Sanudo XXIV 337.

16 Sanudo XXIV 626.

17 *Il Bassa suçuyordu le insule de l'Arzipielago, presertim Schiro qual davano favor a corsari e adito a depredar i cornzari e subditi dil signor e partecipavano di le prede per vie oblique, e si meravigliava che la Signoria non li haveesse puniti, facendo tanto per lui di conservar la bona pace e amor dil Signor, il qual saria turbato se lui li haveesse scritto di questo (...) dicendo che lui havea ben tanto lume e discretione che'l conosceva ebe tutti li stridi e lamenti di questi non erano veri; ma di alcuni Pera certissimo.* (Sanudo XXV 154).

Tam o sırada, donanmanın *proveditor*'u olan Sebastiano Moro 3 Kasım 1517 tarihinde Skiros'ta ilginç bir rapor düzenledi: Barışa aykırı hiçbir durum kaydetmemişti; bu adalarda fusta bulunmuyordu. Suçlu olanlar bölgede etkinlik gösteren yabancı –Rodoslu– korsanlardı ve adalılar da onlara yardımcı olmuyorlardı. Bununla birlikte, bu adalarda bu korsanlarla işbirliği yapan ve onlara rehberlik eden yabancılar (*ribaldi forestieri*) bulunuyordu: Örnek oluşturmak ve Osmanlı hükümetine güven vermek için bunlardan bazılarını yakalamış ve cezalandırmıştı.¹⁸

Elçi Mocenigo yine de soruşturmasını yürütmek üzere, Osmanlıların eşliğinde oraya gitti ve çok daha ciddi, ağır bir sonuca ulaştı: Skiathos sakinleri Eğriboz sularında gerçekten de korsanlık yapıyorlardı.¹⁹

Mocenigo raporunu 29 Aralık 1517 tarihinde Eğriboz'da hazırlamıştı. 1518 Ekim'inde, Skiros ile Skiathos Saray için bir şikâyet konusu olmayı sürdürüyordu. Bu kez, padişah, ayrıntılı bir soruşturmanın yapılacağını bildirerek, itiraz etmek için Cumhuriyet'e şahsen yazdı.²⁰

İzleyen dört Osmanlı belgesi bu koşullar altında kaleme alındı. Saraya yeni bilgiler ulaşmasını sağladılar mı? Ne olursa olsun, o tarihte Osmanlı yetkililerin Eğriboz bölgesi sularındaki denetimi tümüyle kaybetmiş olduklarını gösterir. Durum daha da ciddiydi, çünkü bir Türk korsanlığı da gelişmişti ve iki Osmanlı fustasının eşlik etmesine karşın bu hal Mocenigo'nun yolculuğunu da son derece güçleştirdi. Osmanlı devletinin tehlikesi elçiye açıklanmış olan bir müdahalesi,²¹ son derece önemli, büyük bir çaba gerektirecekti. Bu nedenle Venediklilerin bu işi kendi aralarında çözümlemeleri daha yerinde olurdu. Ama bunu kolayca başarabilecekler miydi?

Gerçek şu ki, Skiathos'ta merkezi yetkenin temsilcisi tamamen etkisizdi. Balyos andrea Foscolo'nun bir görevlisinin orada öldürülmüş olduğu anımsanmaktadır. 1518 yazında, Skiathos yöneticisi senatonun emirlerini ilan etmek isteyince bir ayaklanmayla karşılaşmıştı. Gerçekten de, güç, iktidar beş adamın elindeydi, yunanlı metropolit ve iki oğlu da onlar arasında bulunuyordu.²² Cumhuriyet'in donanması bu kargaşalı suları terk eder etmez

18 Sanudo XXV 181 - 183.

19 *Et li janizari non si contentò dil processo fato per il provedator di l'armada, mostrando uno di quelli di Schiati, dicendo "Questo mi prese"; unde lui orator fece retener 4 di essi di Schiati, e li fe'meter su la galia. Avisa, vero è che diti di Skiathi andavano publice in corso in quelli canali di Negroponte, et scrive longo di questa materia* (29 Aralık 1517 tarihinde Eğriboz'da kaleme alınmış rapor: Sanudo XXV 274).

20 Sanudo XXVI 263 - 266.

21 Sanudo XXVII 227.

22 *Come, volendo proclamar de li la parte li comisse il Senato, quelli de l'li tolseno l'ubidientia e veneno al suo palazzo e litolseno le chiave, dicendoli parole inzuliose; per tanto bisog*

en ılımlı yönergeler bile uygulanma fırsatını bulamayacaktı! Böylece, 26 Kasım 1518 tarihinde, asileri yakalayıp getirmek üzere donanma *governador*'unun Skiathos'a gönderilmesine Venedik'te karar verildi.²³ Harekâtın sonucu ne oldu? Sebastiano Moro –sebebi ne olursa olsun– önceki görevlerinde asla etkili olamamıştı. Her ne olursa olsun, 1519 Ocak'ının sonunda Osmanlı hükümeti hâlâ Skiros ve Skiathos korsanlarından yakınıyordu.²⁴ Bununla birlikte, birkaç ay sonra iki adaya da uğrayan yeni balyos orada hiçbir fusta bulunmadığını ve Osmanlı şikâyetlerinin bir temele dayanmadığını söylüyordu.²⁵ Ne olursa olsun, sanudo'nun 1533 yılında biten *Diarii*'leri, artık Skiros ve Skiathos adalılarının korsanlıklarıyla ilgili Osmanlı eleştirilerini, yakınmalarını kaydetmiyor. Adalı korsanların eylemlerine tümüyle son vermemelerine karşın, en azından bu etkinliğin temposunun düştüğü sonucuna varılacaktır, çünkü bu sularda Hristiyan akıncılığını cesaretlendiren ve destekleyen şövalyeler artık Rodos'ta bulunmuyorlardı.

Venedik açısından, 1538 yılında Barbaros, Skiros, Skiathos ve Skopelos'u ele geçirince sorun nihayet çözümlenmiş oldu.

na si fazi provision. Lui à formà processo contra di loro, i qual non stima li rectori; e si mandì il Provedador di l'armada de li a castigarli, e nomina capo e principal scandalosi (Skiathos yöneticisinden (recteur, 25 Eylül 1518: Sanudo XXV 210). Piskoposun aksine yapılmış olan bu suçlama aynı şekilde elçi Mocenigo tarafından da 26 Kasım 1518 tarihli sözlü bir açıklamada da ifade edilmişti (Sanudo XXV 227) ve yine Sebastiano Moro da, Skiros ile Skiathos'u birbirine karıştırdığı halde ithamda bulunmuştur (Sanudo XXVI 458).

²³ Sanudo XXV 227.

²⁴ Sanudo XXVII 79.

²⁵ *Trovò de li non esser fuste, cometurchi si lamentavano, e t non esser stà armato per loro alcun navilio. Hanno solum barche che 4 homeni vogano per una; sichè le querele è false* (Sanudo XXVII 567).

KADI MAHMUD'UN SARAY'A RAPORU

4 – 14 Kasım 1518

(TKS E 5884)²⁶

/ Hû / dergâh-ı mu'allâma ve bârgâh-ı 'alâya 'arz-ı bende-i fakîr ve hakîr ol-dur ki
hazar-ı Hüdâvendigâr a'azza-llahu ansârihî / kapucılarından İskender nâm kapucı
ile mehâlif teftîş için Agrîbôza varılub teftîş olunurken / haber geldi ki hazret-i
Hünkâr 'arsa-ı hâsslanndan Litâza nâm kariyye'î harâmî kâfîr kayıkları gelüb / gâ-
ret edüb hâsslar emininün iki âdemi almışlar bir iki kaç günden sonra mezkûre Li-
tâza mukâbelesinde / Rûmeli cânibinde Tâlânda nâm kariyyeyi gâret edüb niçe
müslümânları şehîd edüb imâmı alub / gitmişler 'akîbince Agrîbôz cezîresinde hi-
sâr-ı ... ve ... nâm kal'eyi gâret edüb / bir iki kaç müslümân aldılar ba'zı soylub ka-
çub kurtulmuşlar andan sonra gelüb Agrîbôz kurbında / anâr ile ineşhûr Pôltoka
nâm kariyyeyi urdılar hattâ anâr için gelen Hünkâr kulin dahi alyazmışlar / ba'da
mâ Kızıl Hisâr tarafında Eski Hisârlık demek ile ma'rûf kal'enün limânına Rôdôs
harâmilerinden / Çantârlı oğlu dedükleri harâmî on bir pâre tonanma mu'teber ge-
miyle geldi gâfil olman deyü / Kızıl Hisâr dizdârından ulak gelüb haber vericek va-
roşda konmuş idük havf edüb hisâra / girdik varoş halkı dahi ürkdi ekseri esbâbın
hisâra râniş etdi hâsıl-i kelâm Agrîbôzun / Kızıl Hisâr tarafından ve Orôz cânibin-
den âyende ve revende gelüb gidemeyüb niçe gün-dür Agrîbôza / zikr olunan iki
tarafdan vehmden azık dahi bayagı gibi gelinmez oldu bu hâdiselerden / fakîr dahi
anda bulunmagın zikr olunan vâkı'âtı âstâne-i 'âlem-penâha siz dahi i'lânı edi- / ve-
rûn deyü taleb etdükleri sebebden inâ-vaka'a 'ilâ inâ-hüve-l-vâkı'südde-yi sa'âdet-
me'âba 'ubûdetlü / 'arz olındı bâkî / ... tahrîren fi evâ'il-i zî-l-ka'de sene 924

İmza:

ahaddü-l-'ibâd Mahmûd el-kazî be-... l-me'mûr be teftîş-i mehâlif-i Agrîbôz 'an .

*

Burada birkaç açıklama yapmakla yetineceğim.²⁷ Birincisi, zaten baş-
kan edenle tanımadığın Mahmud, Eğriboz'da vazifeli değildi ama, belki

26 Bildiğime göre yayımlanmamış belge, elimde bir sureti de yok. Yukarıda yararlanılmış-
tır, s. 291.

27 Bu belgeyle ilgili başka açıklamalar için, bkz. yukarıda, s. 291.

de yöreyle ilgili bir defter düzenlemek üzere, özel görevle bulunuyordu. Osmanlıların bölgede soruşturma yapma kararının daha 20 Ekim 1518 tarihinde Venediklilere tebliğ edilmiş olduğu biliniyor²⁸ ama, Mahmud bu işle görevlendirilmemişti, çünkü bildirdiğine göre orada tesadüfen bulunduğu için yerel sorumlular kendi raporunu da onlarınkine eklemesini rica etmişlerdi. Acaba zaten kendisini ilgilendirmeyen bir işe müdahale edişini açıklamak üzere mi bunu belirtiyordu?

TKS E 6637 (Ek 20) no'lu belgede yine karşımıza çıkacak olan “Rodolu korsan” Çantârlı oğlu'na gelince, onun izine Hristiyan belgelerinde rastlıyoruz. Gerçekten de, Sanudo'nun *Diarii*'lerinde olduğu gibi tarikat arşivlerinde de pek çok Centurione'ye (Centurineo ya da Santurion/San Turini) ile karşılaşılır. Biri, Giovanni (ya Johannes ya da Zuan...) oldukça önemli bir kişi, hekim,²⁹ 1507 yılında *appaltator gabellae* [vergi tahsildarı],³⁰ 1494 yılında Menteşe valisi şehzadenin³¹ ve 1500 yılında da padişah nezdinde elçi.³² Tarikat arşivleri onu korsanlar ya da denizciler arasında kaydetmiyor. Oğlu Domenicus da, 1500 ve 1515 yılları arasında, bir “karavela” ya da bir “gemi” sahibi olarak pek çok kez beliriyor ve akıncılık değil ticaret yapıyor-du.³³ Demek ki, Johannes'in oğlu olarak tanınmasına karşın, Çantârlı oğlu diye kabul edilmeyecektir. Giorgio Centurione yalnızca 1495 Ağustos'un-da, Suriye-Mısır'da tahta satmak üzere giden bir karavelanın sahibi rolünde bir kez görünmektedir.³⁴ Doğruyu söylemek gerekirse, yalnızca tarikat arşivlerinde izlerine rastlanmadığı için bu iki kişinin akıncılık yapmadığı doğrulanamaz, özellikle de denizci olarak tanındıkları halde.³⁵ Ama, son bir Centurione'yi tanıyoruz, Nicola, *citadino rhodiano* [Rodos vatandaşı], 1517 Şubat'ına kadar Rodos arşivlerinde izlerini bulduğumuz etkin korsan.³⁶ 1513 yılında Floransalılar ondan şikâyetçi olmuşlardı,³⁷ Cenevizliler de Malta ve Gozo sularında her şeyi kırıp geçirdiği 1513-1514 kışında.³⁸

28 Bkz. Sanudo XXVI, 263 - 266.

29 *Physicus infirmariae Rhodi* (AOM 78131r°).

30 AOM 8175v°-76r°.

31 AOM 77120r°-v°.

32 AOM 78127r° sqq.

33 Bkz. AOM 78131r°; 394246r°-v°, 267r°, 271r°; 395191v°-192r°; 403258v°-259r°, 271v°-272r°.

34 Bkz. AOM 392191r°.

35 Domenicus zaten 1500 ilkbaharında, İskenderiye önlerinde bir Türk gemisiyle çarpışıp zafer kazanmıştı, bu olay da Memluk yetkilileriyle ciddi bir bunalımın doğmasına neden olmuştu: Bkz. AOM 78131r°.

36 Bkz. AOM 78128v°-129r°; 7914v° 15r°; 394246r°; 8053r°-54r°; 8138r°, 134r°; 8251v°-52v°, 106v°; 395191v° 192r°, 194v°; 405221v°-22r°.

37 Bkz. Müller, s. 265 sq.

38 Bkz. Bartholomaeus Senarega, *de rebus genuensibus commentaria ab anno*

Osmanlı yetkililer tarafından iyi tanınıyordu, çünkü 1500 yılında Johannes Centurione'nin talebi üzerine mürettebatıyla birlikte onu serbest bırakmayı kabul etmişlerdi, bunu hiç de hak etmediklerini de belirtmek gerekir.³⁹ Sannudo, 1519 Şubat'ından önce Santurineo adlı bir korsanın Doğu'daki ölümüne anıştırma yapar,⁴⁰ zaten bu da 1518 Kasım'ında Eğriboz'daki varlığıyla kesinlikle bağdaşamaz diye kabul edilemez, ama Johannes ile Nicola'yı birbirine karıştırdığı sanılan Venedikli vakanüvis bu durumda fazla yararlı değil.⁴¹ Öyleyse, 1518 Kasım'ında Eğriboz'da Mahmud tarafından belirtilen "Çantârlı oğlu"nın büyük olasılıkla Nicola Centurione olduğu kabul edilecektir. Bu kişinin uluslararası korsanlar tarafından tanındığı ve etkin bir üye olduğu *Gazavat-ı Hayreddin Paşa*'nın bir bölümünde doğrulanmaktadır. Gerçekten de, Rodos'taki tutsaklığının koşullarının değişmesini dilediğinde Oruç Şantulô oğlu adlı birine başvurmuştu: "Sen zengin bir adamsın, demişti ona. Lütfen beni satın al. Dilersen beni yeniden satarsın, bunu istemiyorsan, carun nasıl isterse öyle yaparsın. Ama, en azından senin elinde olayım, çünkü sen tutsak olmanın ne demek olduğunu bilirsin!"⁴² Gerçekten de daha önce görüldüğü gibi Nicolas Centurione Osmanlılar tarafından tutsak edilmişti ve ne yazık ki ona yararlı olamasa da sıkıntı, üzüntü içindeki meslektaşından yardımını esirgemedi. Yalnızca adıyla, yeniden, Ebu Bekir tarafından sözü edildi (bkz. ek no. 31).

MCDLXXXVIII usque ad annum MDXIV, E. Pandiani yay. *Rerum Italicarum Scriptores* 24/8, Bologna 1932, s. 172, not 2 E. Pandiani'nin sağladığı): O zamanlar iki barza ile iki kalyondan oluşan bir filotillayı yönetiyordu, zaten iki kalyondan birini kısa süre önce Cenevizlilerden ele geçirmişti.

39 *Non sonno stati presi in tale oper che meritasseno essere liberati* (AOM 781281° 129r^o).

40 XXVII, 135 sq.

41 III 456 ile 461 ve IV 416 - 418'de söz konusu olan kesinlikle Johannes'tir ama, sonradan, VI 93, VII 184, X 142, X 431, X 885, XI 55, XI 65, XI 69 ve XXVII 135 sq.

42 *Hele sen eyü kişi-sin lütfedüb beni sen satunal dilersen yine satasın ve eger dilemezsen her nice kim istersen eyle edesin. Hele hârti senün elünde olam dedi hâsseten kim sen esir ahvâlin bilürsin* (*Gazavât* 7 v° - 8 r°).

CHALKİ YÖRESİ KUMANDANI ALİ'NİN SARAY'A MEKTUBU

Aralık 1518 – Ocak 1519

(TKS E 6637)¹

437

/ Hû / 'atebe-i 'alem-penâha 'arz-ı bende-i fakîr bu-dur ki bundan evvel dergâh-ı âsmân-rifâta 'arze-dâşt gönderilüb küffârün harâmî kayıklarının / ehli çıkub deryâ kenârında olañ kasabalara ve kurâlara çtdükleri ta'addî 'arz olındukda pâdişâhumuz halladat hilâfetuhu hazretlerinin / çavuş 'Alî nâm kulı ile hük-m-i şerîf gönderilüb mazmûn-ı şerîfinde ol gelen gemiler ve mikdâr gemi idi ve ne asl gemiler idi ve ol mahalde / ne mikdâr gün eglendiler ve kimlerin idügin tamâm ma'lûm edinüb mufassal yazub bildüresiz deyü emr olunmuş eyle olsa vilâyet-i / mahrûse kefereleriden harâmî gemilerine girüb çıkan kâfirlerden ve ol gemilere mahbûs olub gerü kendüyü satun alub gemilerden / çıkan müslümânlardan şöyle haber aluruz ki asl bu fesâdâta bâ'îş olan gemilerin beş altı pâresi Rodôs kâfirlerinden / Sântarlı oğlu emekle ma'rûf kâfirün-dür mabâkulanı Venedige tâbî' cezîrelerden İskâsôs ve İskîrôs cezîrelerinden-dür / illâ İskâsôs kal'esi yatak-dur vilâyet-i mahrûse-i pâdişâhîde eger deryâda ve eger karada ne kadar ta'addî olursa İskâsôs / kâfirleri delâletiyle-dür İskâsôs bir kal'e-dür el ve vilâyeti yok-dur tahmînen on mil mikdârı devr eder ve harâmî gemilerinin / yatağı-dur İskâsôs ve İskîrôs cezîrelerinin Agribôz cezîresiyle mâ-beyni beş mil mikdârı yer-dür kendü vilâyetümüz kâfirlerinden / dahi harâmî gemilerinde çok kâfir var-dur ekser dâşîrâ^(sic) çıkub kariyye be kariyye müslümânları arayub bulub 'avretiyle ve oğlu / kıızıyla alub Rôdôsa iletmege bâ'is olan İskâsôs kâfirleriyle vilâyet-i mahrûse kâfirleri-dür şimdiki-hinde bu diyârlara / gelüb ta'addî eden harâmî gemileri kimi gâlyôn ve kimi kâdirga ve kimi kayık ve kimi pergende anlardan dil alınmaz ki hakikatıyla 'adedi / ma'lûm ola ammâ ehl-i vükûf demesiyle ve kal'elerde olan dizdârların gönderdikleri 'arznâmeleri mücibince cemî' yegirmi iki / pâre gemiler-dür gâh çok olur ve gâh az olur Kızıl Hisâr cânibinde görünen gemiler hâliyyen kandakları ma'lûm degül / ammâ İskâsôs ve İskîrôs tâbî' olan gemiler cemî' zamânda bu kenârlardan gitmezler gitseler dahi Selânik körfözüne / ve Plâdama ve Kavâlâ kal'eleri cânibine varub yollar kesüb envâ'-ı ta'addîler edüb gerü bu câni-

1 Bildiğime göre yayımlanmamış belge.

bine gelirler sancak begi / sefere gideliden bertî hûz İslâmbuldan ve Gelibôlîdan ve Selânîkden ve İzdinden âyende revende rencber gemileri gelimez oldılar / gelseler dahi ekseri alınub müslümânları Rodôsa iletirler Agrîbôz sancagina mûta'alîk hâssa-ı^(sic) pâdişâhda ne kadar iskele var-ise / mu'attal olmuş-dur ve bu cânibe maslahat-ı pâdişâhî için dergâh-ı mu'allâdan gelen ulaklar ve kullar harâmî gemileri vehminden / tarîk-i müstakîm-i ma'mûl bir yoldan gelmeyüb taglardan dolanub gelirler deryâdan yedi sekiz mîl irak olan köylerde / aduvv vehminden müslümânlar yatımız oldılar üç yüz hânelü harâc-güzâr kâfir köyine yegirmi nefer harâmî kâfirleri gelir / bedîn^(?) iken içinde bulduğu müslümânları 'avretleriyle ve oğulları ve kızlarıyla alır gider köy kefereleri anlara nesne demezler / anlar dahi köy keferesine ta'addî etmezler Agrîbôz sancaginun cemî' köyleri kenâr-ı bahr-dur kâfirün kâfire nisbeti olduğu / dar-ı devletden mahfî degül-dür sancak-begi bunda olduğu zamânda sipâhilerin getürdüb kenârları muhâfazat edermiş / şimdi vilâyet hâlî olduğu sebebdan harâmî kâfirleri gemilerinden daşra^(sic) çıkub murâdınca kefereden azugın alub / mâni' olur kimesne yok egerçe ki sancak beginün her kenârda birer âdemi durur ammâ vilâyet-i mahrûse kâfirleri itâ'at edüb / varub yoldaşluk etmezler harâmîler cânibine mâ'iller-dür husûsiyle Agrîbôz cezîresinde Lîsâda nâm iki yüz elli hânelü / köy ekseriyyen ihlâlâtı^(sic) harâmîlerle-dür ol sebebdan ol cevâniblerde ba'z-ı köy var-dur ki altı aydan berü henüz / gelüb harâcın eclâ etmemüş-dür Venedik cezîreleri kal'elerinden Rôdôs harâmî gemilerine mu'în ve zahîr olub / ma'îyyetle bu fesâdâtı eden kâfir re'îsleri ehl-i vukûf şahâdetiyle esâmîleri yazılıb defter olub dar-ı devlete gönderildi / fermân dergâh-ı mu'allânun-dur / bende el-fakîr el-hakîr 'Alî dizdâr be-Agrîbôz

*

Belgenin tarihi yok, ama 19 no'lu ekte yayımlanmış olan Kadı Mahmud'un mektubundaki (TKS E 5884) aynı olaylara anıştırma yaptığı ve demek ki 1518 yılının sonunda bulunduğumuz açıkça belli. Bu metinle, Dizdar Osmanlı Sarayı'nın bir rapor talebini yanıtlıyordu. Oysa bir soruşturmanın yürütülmesi kararının daha 20 Ekim 1518 tarihinde Osmanlılar tarafından Venedik'e tebliğ edilmiş olduğu biliniyor. Bununla birlikte, Ali'nin sözünü ettiği emrin sonradan geldiği kabul edilebilir, çünkü Eğriboz'dan gelen bir raporun sonucu olduğunu belirtiyor. Osmanlı mühürdarlığından gelen metin elimizde bulunmuyor ama, elbette ki Kızıl Hisar/Karistos'ta görülen bir korsan filotillası söz konusuydu, çünkü Ali 16. satırda bu belirli konuya bir yanıt veriyor: Bu gemiler gitmişti ve şu anda nerede bulundukları bilinmiyordu. Oysa Mahmud'un 19 no'lu ekte yayımlanan raporunun da kanıtladığı gibi bu korsanlar 1518 kasım'ının başında görüldüler. Zaten, durum hakkında vezirlere bilgi vermek üzere Eğriboz'daki farklı yetkililer tarafından aynı anda başka mektupların da gönderilmiş olduğunu Mahmud'dan öğrenmiştik. Demek ki, büyük olasılıkla, kasımın ilk yarısında düzenlenen bu raporların sonucunda Ali'nin söz

konusu belgeyle yanıtladığı emir gelmişti. Sântarlı oğlu/Centurione'nin filotillasının,² raporunu hazırladığı sırada yok olması bu neticeyi doğruluyor. Bu durumda Ali'nin raporu en erken 1518 Kasım'ının ikinci yarısında kaleme alınmış olmalı. Hatta bu tarih ertesi aya da aktarılabilir, çünkü elimizde bulunan ve aralığ'ın ilk günlerinden sonra yazılmış bir raporda, Lamia Kadısı Ali adında bir çavuş'un getirmiş olduğu Osmanlı Sarayı'nın aynı taleplerini yanıtlıyordu. Ali, Chalci dizdâr'ının burada sözünü ettiği aynı kişi olmalı.³

Çavuş Ali'yi tanımasam da, Topkapı Sarayı Arşivi'nde, TKS D 10284 kod no'suyla, Chalci dizdarının raporunun son satırlarında başvurduğu kaydı bulma şansını elde ettim. Chalci Kadısı Bilal tarafından düzenlenmiş bu defter, 21 no'lu ekte yayımlanmıştır.

2 Bkz. ek 19.

3 Bkz. TKS E 6349 (ek 22). Bununla birlikte, daha önceki bir tarih olasılığı hakkında, bkz. TKS D 10284 (ek 21) hakkındaki yorumum.

CHALCI KADISI BİLAL TARAFINDAN HAZIRLANMIŞ VENEDİK UYUKLU YUNAN KORSANLARIN LİSTESİ

Aralık 1518 – Ocak 1519
(TKS D 10284)¹

/ tafsîl / ol-dur ki Agrîbôz vilâyetine deryâdan gelüb ta'addî eden / Venedîge tâ-
bi' cezîrelerden re'îs olub başka kayık kullanub Rodôs / kâfirlerine mu'în ve za-
hîr olan kâfir re'îslerin beyân eder iş-bu mûcibince ki zikr olunur
/ 'an kal'e-i İskâsôs tâbi'-i Venedîk
/ Evîrînôs nâm kâfir / re'îs-dür başka kayık / kullanur
ve Pirînô nâm kâfir re'îs-dür / başka kayık kullanur
ve Vârsamî nâm kâfir re'îs-dür / başka kayık kullanur
/ ve Yânî Kôlâstir nâm kâfir / re'îs-dür başka kayık / kullanur
ve Sevâstô veled-i Zônkô / nâm kâfir re'îs-dür başka / kayık kullanur
ve Kôpsô Zâhatilô nâm kâfir / re'îs-dür başka kayık kullanur
/ ve Yakimô veled-i Bâlârô / nâm kâfir re'îs-dür başka / kayık kullanur ve Vân-
dâlî nâm kâfir / re'îs-dür başka kayık / kullanur
ve Trôyôlô nâm re'îs iki pâre / maşığı var-dur her adada 'avreti / var-dur asîl kôr-
fûzli-dur / 'an kal'e-i Eskîrôs tâbi'-i Venedîk

Yörgî Ôpsômâ nâm kâfir / re'îs-dür başka kayık / kullanur

/ ve 'an kal'e-i Anâbôlî tâbi'-i Venedîk

İstâvrînô Kârlômenô nâm kâfir / re'îs-dür başka kayık kullanur

/ bu zikr olan kayıklar cemî' zamânda bu diyârdan eksük olmazlar ammâ galyôn
ve kadirga / ve galyâta ve kayıklar ki Rodôsâ tâbi'-dür anlar gâh gelürler ve gâh
nâ-bedîd olurlar şimdiki-hâlde / kandalukları ma'lûm degüldür / minü-d-dâ'î el-
fakîr Bilâl / bin İlyâs el-mollâ be kazâ-yı / Agrîbôz

¹ Bildiğime göre yayımlanmamış belge.

Bu liste belli ki dizdar Ali'nin raporunda bildirdiğidir² ve demek ki o raporla aynı zamanda hazırlanmıştır, zaten belirli bir nokta da bunu doğrulamaktadır: Her ikisi de Kızıl Hisar/Karistos'ta görülen ve sonra da yok olan korsan filotillası hakkında aynı bilgileri vermektedir.

Ali toplam yirmi iki korsan gemisinden söz ediyordu, bunların beşi ya da altısı Rodoslu Centurione'nin emrindeydi, öbürleri de Skiros ve Skiat-hos'tan geliyordu. Oysa, Bilal'in listesinde adalardan gelenlerin sayısı yalnızca on birdi. Bununla birlikte, belki de bu görünüşte bir çelişkiydi, çünkü Ali'ninki pek kesin değildi –örneğin Bilal'in değindiği Nauplie'den söz etmiyor– ve Bilal de öbür yandan yalnızca Venedik uyrukluların bir listesini vermekle yetiniyor ve belki de öbür reisleri dikkate almıyordu. Eğer bu varsayım doğruysa, bu belgenin düzenlenme amacı açıktı: Venedikli temsilciler nezdinde şikâyetle bulunurken Osmanlı hükümetinin yararlanabileceği kesin ayrıntıları sağlamaktı.

Adlarına bakıp bir karara varılacak olursa, bu korsanların, belki de Kâr-İömenô dışında, yunanlı oldukları düşünülür: 13 Haziran 1516 tarihinde, “kâfirlerden” elde etmiş olduğu ganimetle Rodos Limanı'na girmek isteyen, *capitan de fusta armata* [fusta kaptanı], Troiollo'ya bir izin belgesi verilmişti.³ O yılın 28 Kasım'ında bir fusta *armata qua a Rhodi* ile hareket ediyordu, çinde de tarikat liderinin bir pasaportu ve yalnızca “kâfirlere” karşı uygulanmak üzere bir de akıncı izni bulunuyordu.⁴ 3 Kasım 1517 tarihinde, Venedik donanmasının *proveditor*'u Skiros'ta bir *Troylo corsaro frequente de lo più di altri corsari rodioi et ponentini* işaret ediyordu.⁵ Nihayet 12 Ekim 1518 tarihinde, balyos şöyle yazıyordu: *Quelle cose di Schiros e di Schiati fa gran richiami a la Porta. Poi quel Troylo con le fuste di Rodi, sicche per tuttu vien fato gran minaze...* Öbür yandan, *proveditor* Moro 3 Kasım 1517 tarihli bir mektupta, Eğriboz Boğazı'nda bir Rodos çekirisi-nin varlığına ve iki Skyros'lu ile iki Skiathos'lunun ele geçirilişine değiniyordu. Bu kişilerden Zoncha, *accusato ne le letere di Baylo di Constantinopoli*⁶ idi: 7. satırda adı geçen Sevâstô'nun babası Zônkô söz konusu olmalı.

Zaten bu farklı belirlmeler bir korsanı şu ya da bu limana veya bu ya da başka bir bayrağa bağlamanın ne kadar güç ve hatta imkânsız olduğunu gösterir. Ayrıca TKS D 10284 ve TKS E 6637 no'lu belgelerin tarihlerini yeniden ele almayı gerektirirler. Gerçekten de 12 Ekim 1518 tari-

2 TKS E 6637: Bkz. ek 20.

3 AOM 405228r^o-v^o.

4 Bkz. AOM 405238r^o-v^o.

5 Bkz. Sanudo, XXV 183.

6 Bkz. Sanudo XXV 181 - 183.

hinde Venedik balyosu tarafından Troylus'un belirtilmesinin, zorunlu olarak önceki bir tarihte Bilal tarafından hazırlanmış korsan listesinin gönderilişinin bir sonucu olup olmadığı da düşünülebilir. Bununla birlikte, ilk varsayım daha kabul edilebilirdir, çünkü "Santârlı oğlu"nın gemilerinin Kızıl Hisar önlerinde belirmesi dayanak noktası olabilecek kesin ve somut bir ayrıntı oluştururken Troylus'un kötü davranışları yukarıda yayımlanan listenin düzenlenmesinden önce şikâyet konusu edilmiş olabilir. Zaten Osmanlı hükümeti de 29 Ocak 1519 tarihinde, Eğriboz'daki korsanlığa ve Skiros ile Skiathos'un burada oynadıkları role karşı yeniden itirazda bulunmuştu:⁷ Bu yeni Osmanlı yakınmaları, karşı çıkışları büyük olasılıkla Mahmud ile Bilal'in, en erken 1518 Aralık'ı olarak tarihlendirebileceğimiz raporlarının sonucu olarak kabul edilebilir.

İZDİN / LAMİA KADISI HÜSEYİN'İN SARAY'A MEKTUBU
Aralık 1518 – Ocak 1519
(TKS E 6349)¹

/Hû / dergâh-ı mu'allâya ve bârgâh-ı a'lâya 'arz-ı bende-i fakîr bu-dur âstâne-i 'âlem-penâhdan çavuşlar zümresinden / 'Alî nâm bende-i hakânî(sic) ile hükm-i vâcibü l-itâ'at vârid olub mazmûn-ı hümayûnunda livâ-yı Agrîbôzda deryâ / kenârlarında vâkı' olan kurâya çıkub gâret eden kâfir harâmîleri kandan gelürler ve kimlere mansûblar-dur / ve ne mikdâr gemiler-dür tahkîkin bilüb 'arz edesiz de-yü emr olunmuş imtişâlenli-l-emri-l-'âlf deryâ kenârlarında vâkı' / olan kurânun ahâlisinden ve sâ'ir ehl-i vükûfdan teftîş olunub bu fesâd dâ'imâ Rôdôs kal'esinden ve Venedik / adalarından-dur deyü cevâb verdiler ve kazâ[-yı] İzdîne tâbî' Gârdik nâm kariyyeden mübârek zî-l-hicce ayının evvellerinde iki / kâfirleri dutub soyub esbâbların hattâ gönleklerin bile alub gerü salıvermişler idi mezkûrân zim-milerden teftîş / olunub beş pâre kayık ve iki kalyâta-dur dediler ve sâbıkâ Kara-Mustafâlu nâm kariyye'î gâret edüb halkını / Rôdôsa iletmîşler idi içlerinde sipâhî tâ'ifesinden Muhammed nâm sipâhî 'avretiyile ve oglancuklarıyla Rôdôsda iki / yıl mikdârı mahbûs olub kendüyi satun alub çıkmış-dur ol mel'ûnların ekseri ve re'îsleri Rôdôs kâfirleriyle / Venedik adalarından İskâtôz ve İskârôz ve gayr-i adalardan levend kâfirler bile-dür deyü cevâb verdi ve bundan / gayrî ihdâ ve 'işrîn ve tis'ami'a yılında kal'e-i Rôdôsdan üç kâdırga gelüb İzdîn iskelesinde 'İsâ ve İskender / nâm re'îslerin iki büyük gemilerin almışlar kendüler kenâra çıkub halâs olub sonra âstâne-i sa'âdetden hükm-i hümayûn / ile varub Rôdôsdan gerü almışlar bu fesâdât dâ'imâ Rô[do]s kal'esinden olduğunda ittîfâk var-dur / şol ki vâkı' hâldur südde-i seniyyeye 'arz olındı bâkî fermân dergâh-ı mu'allânun emr-i 'âlîsine menût-dur / az'afî-l-'ibâd Hüseyin el-mevlâ be-İzdîn

★

921/1515-16 tarihinden sonra yazılmış olan bu belge, kuşkusuz, öncekilerle eşzamanlıdır. Gerçekten de Chalci dizdarının raporuyla pek çok benzerlik taşır (TKS E 6637); Ek 20): Her ikisi de Osmanlı devletinin Eğ-

¹ Bildiğime göre yayımlanmamış belge.

[illegible]

riboz bölgesinde “kâfirlerin” korsanlıkları hakkında bilgi, açıklama isteyen bir talebine karşılıktır. Sorulmuş sorular yaklaşık birbirinin aynıdır (kaç gemi ve kime ait), verilen yanıtlar da birbiriyle uyumludur. Ayrıca, Lamia’da olduğu gibi Chalci’ye de soruşturma talebini getiren Ali adında bir çavuştur. Bu iki belgenin de 1518 sonu-1519 başında hazırlandığı aşağı yukarı kesindir. Hüseyin’in kaydettiği en yeni olay ancak 924² olabilecek bir yılın zilhicce ayının ilk günlerinde meydana gelmiştir, söz konusu rapor da en erken ancak 1518 Aralık’ında kaleme alınabilirdi.

MUSTAFA PAŞA'NIN DONANMASI TARAFINDAN
 RODOS'A GÖTÜRÜLEN MALZEME KAYDI
 21 Mayıs 1522
 (TKS D 5643)¹

/ defter-i / yarakhâ-ı cebehâne-i 'amire ki der vakt-ı sefer-i donanma-ı / der der-
 yâ-yı sefid bâ hazret-i Mustafâ Paşa be-hem refte bûdend / el-vâkı' fî 24 cemâ-
 zî'ü-l-âhır sene 928

/ zinhâ-ı / mütenevvi'e – bin sekiz kırk otuz tokuz sevb

'an derbendî / beş yüz toksan / beş sevâb

'an hüsvânî / seksen dört / sevb

'an firengî / bin yüz altmış / sevb

/ girîbân-ı zirih / üç yüz 'aded

cebehâ-ı / yeniçeriyân / bin sevb

tulgahâ-ı / mütenevvi'e / bin yüz kıt'a

/ kolçakhâ-ı / mütenevvi'e / bin yüz otuz zevc

tobukûnhâ-ı / mütenevvi'e / iki bin yegirmi beş / kıt'a

kemânâ-ı / ciga / dört bin kabza

/ tîrhâ-ı / ceng / on sekiz kerre yüz bin / ve toksan bin 'aded

tîrhâ-ı / zenberek / on sekiz bin 'aded

tîrhâ-ı ... / on bin 'aded

/ kemânâ-ı / ... ma'a kol / yegirmi kabza

kemânâ-ı / zenberek-i polad / kırk kabza

1 Bildiğime göre yayımlanmamış belge. Bu gemi yükünün içeriği s. 344'te sunulmuştur. Yüğü oluşturan farklı mallarla ilgili notlar, buraya aktarmayı mümkün ve kolay bulduğum açıklamaları sağlıyor. Bununla birlikte, bu tek belgenin Rodos seferiyle ilgili olarak yapılmış hazırlıkların yalnızca bir bölümüyle ilgili bilgiler sağladığını göz önüne alarak ve elimizdeki kaynakçanın kısmi niteliği nedeniyle yanlışlığa sürükleyeceğini düşünerek genel bir açıklamaya girişmemeyi uygun gördüm.

دو قلمه
بر اهداء جبهه خانه عامه که در دوش سحر و ماه عید
در درای بنید با مشورت معانی شایم دو قلمه بود
الواتفی ۲۶ جمادی الاخر سنه ۹۲۸

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

زده
موس
بیک سحر بود او ترخیز و قلمه
من خسروانی
سکس دوش
بیک روز الفش
قلمه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

کریان زده
اوج روز عدد
بیک سحر بود او ترخیز و قلمه
بیک سحر بود او ترخیز و قلمه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه
نزد و فیه

peykânâ-ı / mütenevvî'e / üç bin üç yüz / elli kıt'a
/ harbehâ-ı / çatal ma' zâhire / sekiz yüz kırk / kıt'a
siperhâ-ı / harîr ma' polad / kırk sekiz kabza
siperhâ-ı / eflâk / iki bin altı yüz / kırk kabza

/ siperhâ-ı degme / beş yüz / kıt'a
tüfenkhâ-ı / dirâz berâ-yı keştî / bin kıt'a
pây-ı cidâ / bin 'aded

/ tüfenkhâ / küçük / dört bin beş kıt'a
fındukhâ-ı / tüfenk-i küçük / kırk sekiz kerre yüz bin 'aded

/ fındukhâ-ı / tüfenk-i dirâz / yüz elli bin 'aded
fetûl-i penbe / on yedi / kantâr
prangı[-yı] şütür ma'kondak / on altı kıta'

/ veznezhâ-ı / tüfenk-i küçük / iki bin yüz altmış / kıt'a
veznezhâ-ı / tüfenk-i dirâz / bin sekiz 'aded
kece-i / sürh / beş yüz kıt'a

/ cübbehâ-ı / süvârî'an / kadîfe-i münakkaş / yüz on üç sevâb
destehâ-yı / tûre / üç bin üç yüz / altmış kıt'a
kece-i / torluk / altmış beş kıt'a

451

/ sâbhâ-ı / mütenevvî'e – on üç bin yedi yüz altmış / 'aded
sâb-ı / balta / iki bin beş / yüz 'aded
sâb-ı / kürek / bin yedi yüz / altmış 'aded
sâb-ı / kazma / iki bin beş yüz / 'aded
sâb-ı / külünk / iki bin beş yüz / 'aded

/ sâb-ı / keser ve tarak / dört bin beş yüz / 'aded
balta / bin yedi yüz / kırk ['aded]

/ kürek-i / âhen / dört bin dört yüz / 'aded
kazma / yek-rûy balta / yedi yüz elli 'aded

/ külünk / bâ kazma / üç bin yedi yüz / 'aded
külünk-i / lâgımcıyân / bin iki yüz seksen / 'aded

/ külünk-i / seng tıraşan / bin beş yüz 'aded
küski / beş yüz toksan / dört 'aded
tarak-ı / seng tıraşan / bin üç yüz / elli 'aded

/ vârya-ı âhen / üç yüz elli altı / 'aded
çivi / dört yüz elli / 'aded
meş'ale / on dört 'aded

/ âhen çatal / berâ-yı nerdbân / tokuz yüz altmış / 'aded
çelik / elli üç buçuk kantâr
kal'â / otuz kantâr

/ âhen-i hâm / yüz seksen iki / buçuk kantâr
revgan-ı neft / yegirm[i] altı buçuk / kantâr
revgan-ı zeyt / üç buçuk kantâr

/ mismâr-ı / tabân / on bin 'aded
mismâr-ı kıtık / yüz yegirm[i] iki / kantâr
mismâr-ı / mertek / yüz otuz tokuz / kantâr

/ mismâr-ı / tahtâ(sic) / yegirm[i] sekiz kantâr
mismâr-ı / şayka ve ... / otuz sekiz buçuk / kantâr
mismâr-ı / badavra / yedi kantâr

452 / şem'i ... / sekiz yüz yetmiş / sekiz 'aded
destehâ-ı / balâmâr / yegirm[i] kankâl
kükürd / on altı buçuk / kantâr

/ tîrhâ-ı naft / bin dört yüz
zift / on buçuk kantâr
kagıd / bin deste

/ gühercile-i / sefid / yegirm[i] kantâr
kibrît / beş kantâr
kumbârahâ-ı(sic) mütenevvi'e / dört bin beş yüz / seksen 'aded
'an kûmbâra-ı / çömlek / üç bin seksen / 'aded
'an serpme / bin beş yüz / 'aded

/ bâdbân-ı keştî / berâ-yı fetîl-i top / on kıt'a
çengel-i / âhen / bin 'aded
ketân ma'resen-i tınâb / berâ-yı terâzû-yı binâ / ve resen-i düzen ve rîşte-i
pâbüş ve torba ve gazl / ve siriş ve çakmak

/ tel-i âhen / iki yüz kangâl
çeküc-i binâyân / tokuz yüz 'aded
terâzû-yı binâyân / üç yüz 'aded

/ bıçkı / elli ‘aded
keser-i / neccâr / yüz elli ‘aded
keser / bâ yuları / yegirm[i] ‘aded

/ dest erre / iki yüz ‘aded
burgı / mütenevvî’e / bin ‘aded
keski-i âhen / tokuz yüz altmış / beş kıt’a

/ baskı-ı âhen / dört yüz altmış / beş kıt’a
mısırlı[n-ı] binâ’iyân / sekiz yüz / ‘aded
ay-ı âhen / toksan ‘aded

/ revgan-ı pîlı / yegirm[i] kantâr
engişt / on yedi / him
tulum bâ zift / iki yüz yegirm[i] / kıt’a

/ kurşun / elli kantâr
hall / yegirm[i] vâril
küfe-yi sepet / üç bin / yedi yüz ‘aded

İSTANKÖY BEYİNİN KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'A MEKTUBU
1522 sonu
(TKS E 5887)¹

/ Hû / Sâkız beginden Rûm dilince 'atebe-i 'uliyâya gelen mektûb sûreti-dür / İstanbul ve 'Acem ve Mısır deniz pâdişâhı sultân Süleymân Venedik begi evvelki / güz ayının on sekizinci gününde devletlü hünkâra(sic) bir gemi gönderüb mez-bûr gemi / Kâvos Santa Mârya nâm adaya gelicek gark oldu ammâ haberi bu idi ki / Firanca yedi pâre gemi donadub her cins yaragla ve ugraşçı kâfir ile ve azık ile / yardum için Rodôsa gönderse gerek-di ve iki pâre gemi dahi Anâpôli vilâyetinden / gelse gerek-di ve Ceneviz dahi iki pâre gemi donadub ve Mesîne dahi iki pâre gemi / donadub ki cümle on üç pâre büyük gemi olur şöyle haber alduk ki zikr / olan gemiler lîmûnda hâzır olub hem-ân çıkub mu'âvenet için Rodôsa / gelmek üzere olub ve bundan gayrî şöyle haber alduk ki Giltâre begi seksen pâre / gemi ile ve mübâlaga leşker ile Firanca üzerine cenge varub Firanca ile ceng eyleyüb / Giltâre gâlib olub Firancanın haylî(sic) âdemisin kırdı ve andan sonra Firanca dahi çok gemiler ile / ve haylî(sic) leşker ile İspânya üzerine cenge varub İspânya ile ziyâde ceng eyleyüb / İspânyanın haylî(sic) beglerin ve âdemisin kırub Firanca gâlib olcû devletlü hüdâvendigâra / ma'lûm olsun ve bunlardan gayrî Pâpâs nâm kadirge ve gemiler ile Rômaya üzerine / vardı deyü istimâ' olındı fâ-am-mâ ne için varduğı sahih bilinmedi ki devletlü hüdâvendigâr / hazretlerine 'arz olına ve hem gece ve gündüz hakk ta'âlâ dergâhından istid'â olunur ki / devletlü hüdâvendigâr hazretlerinin yevmen fî yevmen fırsatı ve nusreti ziyâde olub / a'dası mahkûr ola bâkî

*

Bu mektubu gönderen İstanköy "beyi" elbette adanın *podesta*'sıydı. Bu belgenin tarihine gelince, ne olursa olsun, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1520 Eylül'ünde tahta çıkışından sonra ve büyük olasılıkla Rodos'un

1 T. Gökbilgin tarafından yayımlanmış b'dge, "Venedik Devlet Arşivi'ndeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Bdgeler", *Belgeler V - VIII* (1968 - 1971), s. 1 - 152 (140 sq.). Bu belgenin bir fotoğraf baskısı M. Bacqué - Grammont'un cömertliği sayesinde elimde bulunuyor.

1522 yılının aralık sonundaki fethinden öncedir, bunu kesin olarak belirtmek hiç de kolay değil. “Geçen sonbahar ayının 18’inde” hareket eden Venedik gemisi ifadesi pek aydınlatıcı değil, bununla birlikte sağlanan bilgilerin kuşkusuz güneş yılı sonunda toplandığı yaklaşık olarak kabul edilebilir. Demek ki Batı Avrupa’daki günün konularına yapılan anıştırmalarda bir yanıt aramak daha kolay olacak. Oysa 1518 Ekim’i ile VIII. Henry’nin I. François’ya savaş ilan ettiği tarih olan 29 Mayıs 1522 arasındaki sürede Fransa ile İngiltere barış içindeydiler. 6 Haziran’da VIII. Henry kendisini Londra’da ziyaret eden V. Karl’a (Şarlken) ağustos ayında Fransa’ya karşı bir sefer düzenleyeceğine dair söz verdi.² İngiliz imparatorluk harekâtı eylül ayında Fransa’nın kuzeybatısında başladı.³ Ama, daha haziran ayından itibaren bir İngiliz donanması Fransa kıyılarına, özellikle de Britanya’nın St. Pol-de-Léon ve Morlaix kentlerine zarar vermeye başladı: Çok sayıda gemi yakıldı. Dieppe ile Le Havre önlerinde bir gözlem filosu bırakan İngiliz amiral bunun üzerine V. Karl’ı 16 Temmuz’da Santander’de karaya çıktığı İspanya’ya götürdü.⁴ Denizcilik alanında o dönemde İngilizlerin gerçekleştirdiği tek saldırı söz konusu olduğu için podesta elbette ki bu olaylara anıştırma yapıyor, anlatısının devamında da daha hissedilir bir abartma fark ediliyor: Gerçekten de, 1522 yılının ikinci yarısında İspanyol sınırında çok sayıda Fransız harekâtı gerçekleştirildi ama, burada saldırı değil savunma yapılıyordu, çünkü Bidasoa’nın güney kıyısında İspanyolların bir yıldır kuşatma altında tuttukları Fontanabie’nin kurtarılması söz konusuydu. Gerçekten de başarıyla sonuçlandı ama, 1522 yılının sonunda birkaç çarpışmaya neden oldu. Zaten padişahın haber aktarıcıları da iyi bilgilendirilmemişlerdi, çünkü Lartigue derebeyi olan Pierre de Bidoulx’nun kumandası altında bir deniz seferi öngörülmüşse de, İngilizler tarafından bırakılmış olan gözlem filosundan kaygılandığı için, La Rochelle’den çıkmaya cesaret edemedi. Öyle ki, uzun süre bekledikten sonra, Mareşal de la Palice, denizcilerin desteği olmadan, Bidasoa’yı geçti.⁵

Rodos’a gidecek yardımcı donanımlara gelince, Sakız beyi sanki bilgilerini Venediklilerden sağladığını belirtiyor. Oysa, Sanudo’nun *Diarii*’lerine bakılacak olursa, Venedikliler durum hakkında kesin bir görüşe sahip

2 Bkz. R.J. Knecht, *Francis I*, Cambridge, 1982, 2.146.

3 *Age*.

4 F. Mignet, *La rivalité de François Ier et de Charles Quint*, Paris, 1875, c.I, s. 348; La Roncière, *Histoire de la marine française* III, Paris, 1906, s. 176 - 177.

5 Bkz. *Mémoires de Martin et Guillaume Du Bellay*, V.-L. Bourilly ve F. Vindry, der., c. I, Paris, 1928, s. 241 - 243 ve 282; La Roncière, *age* III, s. 178.

olmaktan uzaktılar.⁶ Ne olursa olsun, Rodos denizcilik alanında Fransızlardan yardım almadı.⁷ Bununla birlikte, padişaha sağlanan çarpıtılmış bilgilerin izini bulmak olası: Kaynağını Venedik konsolosunun yazışmalarından alıyordu. Bu kişi 1522 Aralık'ında, yiyecek, mühimmat ile piyade eri ile yüklü ve Rodos'a doğru yelken açmak için elverişli bir rüzgâr bekleyen yedi *nave*'nin (elbette Napoli'ye ait) Napoli'de bulunuşuna işaret ediyordu. Messina'daki öbür iki geminin de aynı durumda olduğunu ekliyordu.⁸ Öte yandan 20 Aralık'ta Venedik'e ulaşan bir mektupta da tarikat hesabına silahlandırılmış iki Ceneviz *nave*'sinden söz ediyordu. Zaten bu gemilerden biri fırtına yüzünden harap olmuştu.⁹ Geriye "Napoli ülkesinin iki gemisi" kalıyor: 1522 yılının sonunda bulunulduğuna göre, bu ifadenin neyi anırttığını anlayamıyorum, belki de Rodos'a taşınacak buğdayı Sicilya'dan yüklemek üzere hareket eden ve papa tarafından silahlandırılmış iki barze söz konusuydu.¹⁰

16.-17. satırlarda verilen bilgiler açık, belirgin değil. Ve bunlardan "gayri" ifadesi artık ne Rodos'a ulaştırılacak yardım hazırlıklarının ne de Fransa, İngiltere ve İspanya arasındaki çatışmanın değil, üçüncü bir konunun bahis mevzuu olduğunu belirtiyor, açıklıyor. "Rumiye" diye okuyan ve "Osmanlı devleti" diye çeviren Gökbilgin'in yorumu hiç de ikna edici değil. Padişaha gönderilen haberler Batı ile ilgili ve çok daha doğal olan

6 Bkz. Sanudo XXXIII 449, 461, 468, 470 - 471, 480, 563, 581.

7 Aksine, V. Karl ile sürdürülen savaş nedeniyle Doğu Akdeniz'e giden donanma 1521 Mart'ında geri çevrilmişti: Bkz. Ursu, s. 19.

8 Bkz. Samido XXXIII, 581.

9 Bkz. Sanudo XXXIII, 548. Her biri bin piyade eri, erzak ve cephanе taşıması gereken bu iki geminin Cenova'da silahlandırılması eylül sonunda Venedik'te kaydedilmişti (Sanudo XXXIII, 461). Cenova'dan hareketleri 10 Ekim'de Roma'da açıklanmıştı (Sanudo XXXIII, 480). Gerçeği söylemek gerekirse, eldeki belgeler oldukça karışık: Öbür yandan La Roncière (III, s. 162) Rodos'a gitmek üzere Marsilya'dan gelen ve Cenevizliler tarafından el konulan iki karak'tan söz ediyor. "Ambargonun kaldırılması sağlandığında da -diye tamamlıyordu- mevsim oldukça ilerlemişti ve (carraques)lar da fırtınaya yenik düştü, biri Monako açıklarında battı, öbürü de Sardunya'da karaya oturdu." Ne yazık ki kaynakçasını belirtmiyor ama, VI. Adrien'in V. Karl'a yazmış olduğu 16 Eylül tarihli bir mektup da aynı olayı ima etmiyor mu: "Cenevizliler iki karak'ın böyle bir felakete uğramış bu zavallı adanın yardımına koşmasına izin verdiler. Bu iki gemiden birinin battığını öğrendik; öbüründen de haber yok." (Bkz. Abbé A. Lepitre, *Adrien VI*, Paris, 1880, s. 228 - 229. Lepitre, diğer yandan, bu iki geminin Cenevizliler tarafından sağlandıktan sonra, donanımı ve silahlanma masraflarının papa tarafından karşılanmış olduğunu da doğruluyordu!). Hep aynı gemilerin söz konusu olduğu düşünülebilir ama, onları kimin silahlandığını saptamak oldukça güç.

10 Bkz. Sanudo XXXIII, 480. 28 Ekim'de Roma'daki Venedikli görüşmeci bu gemilerden birinin Napoli'ye vardığını bildiriyordu.

“Rômaya” okunuşunun da düşündürdüğü gibi daha ziyade Roma söz konusu olmalı. Önemli olan tam anlamıyla neyin anıştırıldığıdır. Seçildiği sırada İspanya’da bulunan Papa VI. Adrien’in denizyoluyla 29 Ağustos 1522 tarihinde geldiği Roma yolculuğuna mı değiniliyor?¹¹ Ama, yardımı giden donanmalarla ilgili haberlerin aralık tarihli olduğu kabul edilirse bu hiç de olası değil. Zaten papanın Roma’ya doğru yola koyulmasında şaşılacak ne var? Son olarak da Osmanlı Sarayı, papayı “pâpâs nâm” ifadesiyle tanımlaması garip bulunacak kadar, Hıristiyanlıkla ilgili olaylar konusunda fazlasıyla bilgi sahibiydi. Zaten, bu ifade büyük olasılıkla eksiktir: Burada “Papas adında” bir kişi söz konusudur, özgün yunanca metin de kuşkusuz hangi toplumsal sınıfa ait olduğunu belirtiyordu.

Padişahın sıfatlarıyla ilgili olarak, Sakız podestası ve kurulu tarafından 1533 yılında gönderilmiş ve J. Lefort tarafından yayımlanmış bir mektubun yunanca aslına başvurulabilir.¹² Lefort’un kaydettiğine göre bazı unvanların dışında, Sakızlıların Süleyman için kabul ettikleri hitap şekli, Padişahın yunancada kendisi için kullandığının aynıdır.¹³ Türkçe olarak kalemeye alınmış belgelerdekilere oranla çok daha az geliştirilmiş olan bu unvan sıralaması yine de söz konusu belgede okunandan çok daha zengindir, burada yalnızca birkaç öge yer alıyor. Acaba saltanatın başında olduğumuz için mi yoksa, bu sadece bir çalışma belgesi olduğu için, çeviren kişi kısaltmanın daha kolay olacağını mı düşünmüştü?

11 Bkz. Setton II, s. 202; Lepitre, s. 202 sqq.

12 “Sakız podestası ile “beylerinin” Kanuni Sultan Süleyman’a mektubu (1533)”, *Travaux et recherche en Turquie* 1982, İstanbul - Paris - Louvain, 1983, s. 55 - 61.

13 J. Lefort karşılaştırmasını Kanuni’nin Venedik Dükü Andrea Gritti’ye yazmış olduğu 13 Kasım 1529 tarihli bir mektuba dayandırıyor (Miklosich ve Müllers III, s. 361 - 364). Kendi yayınladığı Sakızlıların mektubunda, padişaha tanınan yasal haklar şunlardı: Γαληνот(α)т(ε) και μεγiσte βασιλεν Κωστoντινου πολεως, Περσων ται και Αραβων, Συριας, Μεκoς και Ι(ερουσα)λημ, Ασιας τε Ευρωπ(ης) και πασης γης Αιγυπτου, αυτοκρατωρ σουλτoν Σουλεημεν σαχ. 12 no’lu ekimizde çözümlenen belgelerde bildirildiği şekliyle II. Bayezid’e tanınan haklar arasındaki fark şaşırtıcıydı.

AHMED PAŞA'NIN SARAY'A MEKTUBU
30 Aralık 1522 (?)
(TKS E 5681)¹

459

/ Hû / 'arz-ı bende-i fakîr bu-dur ki Cem oğlu adına olan kâfirün husûsiyçün fermân olınmış mezkûrun iki kızı ve bir 'avreti ayagınız / topragina gönderilüb berü-ye döndükde Pîri Paşaya gelmişler bir emîni kimesne bulub bir mahfûz kâfir evinde 'emânet konılmağın / bu gece mezkûr emîn bulunmadı ve bir sanduk esbâbı büyük geminün yüki altında olmağın çıkarılmadığı ecilden götürilmedi / sabâh emîn-i mezbûrı bulub ve gemide olan sanduğın çıkardub ayagunuz topragina gönderilür ve kapûdân ahvâli dahi / emrünüz üzere ahkâmı yazılıb verildi ve ta'yîn olan yeniçerilerin bi-l-fi'l ba'zı gemide olub ve ba'zı bu gece / tamâm varsa gerek-dür şimdi esen rüzgâr gitmege mâni'-dür hem-ân rüzgâra tavakkuf çeker ve şehrin ahvâlinde ba'z-ı / evlerde âdamlar katl edüb esbâbların gâret edermiş deyü fermân olınmış eyle olsa âdam katl olınduğın kulunuz / işitmedüm ammâ evvel girildiği gece yollarda yasakçılar ve yeniçeriler koyub beklenürdi ol vakt konmak için ev isterken / ba'z-ı kimesnelerin esbâbın almışlar kim idüğü ma'lûm olmamağın yeniçerilerden su'âl edilicek Rûm-eli ve Anâtôli sipâhîleri / bunda-dur kimler idüğü neden ma'lûm olur denilmegin Rûm-eli ve Anâtôli beglerbegilerin cem'i sipâhîleriyle taşra çıkarduk / şehir içinde yagayla yeniçeri kullarunuz kaldı aa kulunuz yarar ya-ya başları ve yasakçılar ile gecede ve gündüzde mümkün oldukça / bekleyüb ol vaktiden berü kimesnenün nesnesi zâ'i' olmadı ihtimâm üzre hıfz ve hirâset^(sic) olunmakda-dur ve limân zincirinün / ahvâli mukadeimâ bizüm toparumuz râst gelüb kesmiş imiş biz bunda geldükde ip ile baglu bulduk deniz ziyâde olmağın / gece ile ipi kırılmış şimdi deniz yavuz olmağın bağlanması mümkün degül-dür bir pâre sâkin olıcak bağlanur bâkî / fermân dergâh-ı mu'allânundur bende el-hakîr Ahmed

Sayfa kenarında:

/ mukadeimâ şikâyeti olanların / hakkından gelinürdi bir iki günden / berü şikâyetçi dahi gelmedi şöyle / ma'lûmunuz ola

*

¹ Bildiğime göre yayımlanmamış belge. Yukarıda yararlanılmıştır, s. 346 ve devamı.

[illegible]

الحمد لله

Handwritten text in Persian script, likely a continuation of the letter or a separate note, written in a cursive style.

Bu raporu imzalayan kişi, üçüncü, sonra ikinci vezir olan ve Mustafa Paşa'nın Kahire'ye hareketinden sonra da harekâtın başına geçmiş olan Ahmed Paşa'dır. Rodos'a 5 Sefer 929/24 Aralık 1522 tarihinde, Sadrazam Piri Mehmed Paşa ve yeniçeri ağası Bali Ağa ile aynı zamanda girmişti.² Yeniçerilerin sayısı 150 idi.³ Prégent'a göre, Piri Paşa Rodos'a 3-4.000 kişiyle girmişti.⁴

Ahmed Paşa'nın raporu elbette ki kente girişinden birkaç gün sonra ki bir tarihi taşımaktadır. Orada bulunan Prégent'in anlatısından öğrendiğimize göre daha 25 Aralık'ta Piri Paşa Cem'in oğlunun teslim edilmesini istemiş, ama şövalyeler sonuç alamadan başlangıçta buna karşı çıkmışlardı: İşgalciler sonunda talihsizi ele geçirdiler ve hayatını bağışlamayı reddettiler.⁵ Olayların Hristiyanlar tarafından anlatılış biçimi Süleyman'ın "güncesi" tarafından doğrulanmaktadır, burada talihsizin 8 Sefer/27 Aralık 1529 [herhalde yazar burada hicri 929 ile miladi 1522 yıllarını birbirine karıştırmış ç.n.] tarihinde eşi, kızları ve kendisiyle birlikte ölüm cezasına çarptırılan oğluyla beraber ele geçirildiği belirtilir.⁶ "Cem'in oğlu diye anılan kâfirin meselesiyle ilgili" bir fermandaki ifade kibarca elbette bu üzücü olayları anırtıyor. Bosio'nun talihsizin ölüm haberinin şövalyelere Girit'e varışlarından sonra ulaştığını belirtmesi ve doğal olarak ikamet ettiği Ferraclos'ta ele geçirildiği izlenimini bırakır ki bu sunuş şekli beceriksizcedir.⁷ "Süleyman'ın güncesinde" belirtilen ve Ferraclos'un teslim olmasından,⁸ *a fortiori* Osmanlı ordularının buraya girişinden önce olan tarih dikkate alınır, Rodos'ta ele geçirildiği görülür. Prégent'in anlatısı ve elimizdeki belge olayların yorumunu doğrular, zaten bu anlatım da ölüm cezasının ancak birkaç gün sonra yerine getirilmiş olduğunun kabul edilmesini engellemez.⁹ Demek ki Cem'in oğlu, kuşatma sırasında, ailesiyle birlikte gelip Rodos'a sığınmak zorunda kalmıştı. Umutları kuşkusuz tarikat lideri ile birlikte adayı terk etmekte, çünkü hanımların eşyalarını "büyük gemiden", yani büyük olasılıkla ta-

2 *Rûznâme*, Feridûn, s. 538; Celâlzâde, s. 40. Hristiyan kaynaklarının 25 Aralık'tan söz ettiğini kaydetmek gerekir: Bkz. Sanudo XXXIV, 10; 14; 16; 67.

3 *Rûznâme*, Feridûn, s. 538.

4 Bkz. Sanudo XXXIV, 61.

5 Venedik donanmasının *proveditor*'u Zuan Vituri'nin Kandiye'den yazdığı 11 Şubat 1523 tarihli bir mektupta naklettiği anlatı: Bkz. Sanudo XXXIV, 59 - 62.

6 Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 539.

7 Bosio III, s. 4. Bkz. Rossi, *La conquista*, s. 42, No.2.

8 9 Sefer / 28 Aralık 1522: Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 539.

9 Sanudo'nun kaleme almış olduğu özete göre (XXXIV, 67) 29 Aralık, yani tarket liderinin hareketinden önce.

rikatın büyük gemisinden gidip almak gerekmişti.¹⁰ Ahmed'in anlatısına göre bir kaniya varılacak olursa, üç hanım önce padişahın huzuruna çıkarıldılar sonra da –belki de ünlü fermanla–¹¹ onları tutuklayan Piri Paşa'ya gönderildiler. Kuşkusuz bu hanımlar ve durumlarıyla ilgilenmek için ertesi sabahı beklemek gerekti: Şu halde Ahmed Paşa'nın mektubu 28 Aralık tarihli olabilirdi. Bununla birlikte, Padişahın 10 Sefer/29 Aralık'ta¹² oraya gelişi nedeniyle "Cem'in oğlu diye anılan kâfirin durumunun" kendisine sunulmuş ve üç hanımın da kendisine tanıtılmış olduğu düşünülebilir. Bunun üzerine Ahmed de raporunu ertesi gün 11 Sefer/30 Aralık 1522'de kaleme almış olabilirdi.

Bu çözüm şekli en iyisi olabilir. Bir kere Sanudo tarafından açıklanan tarih sıralamasına uygun düşüyor. Ayrıca, belgenin sağladığı diğer bilgilerin daha iyi kavranmasına olanak sağlıyor: Gerçekten de, sipahilerin başka yere gönderilmesi ve kentte yalnızca yeniçerilerin alıkonulması, kalenin korunması ile görevlendirilen ve "güncenin" sözünü ettiği 500 hisar eri ile 500 yeniçerinin sefer ayının 11'inde atanmasıyla da pekâlâ ilişkili olabilir.¹³ Aynı şekilde, sözü edilen kapudan da, 12 Sefer / 31 Aralık'ta belirli sayıda gemiyle Ferraclos,¹⁴ sonra da tarikat adalarını ele geçirmek üzere gönderilen Behram Ağa olmalı. "Görevlendirilmiş yeniçeriler" de kuşkusuz ona eşlik edeceklerdi. İklim koşullarına gelince, Osmanlı kaynakları 7 ve 8 sefer günlerinde şiddetli/tufan örneği yağmur yağdığını belirtir.¹⁵ Yağışlar sonradan dinse de denizin bir süre daha fırtınalı olduğu düşünülebilir.¹⁶ Ahmed Paşa'nın raporunu 30 Aralık 1522 olarak tarihlendirmek bana mümkün görünüyor. Elbette ki burada bir varsayım söz konusu. Bununla birlikte, bu varsayımın yanlış olduğu or-

10 Gerçekten de tarikat liderinin Girit'e gittiği donanmanın bir parçasını oluşturuyordu: Bkz. Préjean'ın anlatısı, Samıdo XXXIV, 61.

11 Kuşkusuz, üç kadının İstanbul'a gönderilmesine aynı nedenle Kanuni Süleyman tarafından karar verildi: Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 539.

12 Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 539; Celâlzâde, s. 42.

13 *Rûznâme*, Feridûn, s. 539. Osmanlı vakanüvisin padişahın ordularının kötü davranışına kesinlikle değinmemesi doğaldır.

14 *Rûznâme*, Feridûn, s. 539. Bu kaynağa göre Avlonya Beyi dolayısıyla da donanma konusunda yetki sahibi olan Behram Bey, 27 Muharrem 929 / 16 Aralık 1522 tarihinde Pa lak Mustafa Bey'in yerine *kapıdanı* olarak görevlendirilmişti: Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 537.

15 Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 539; doludan söz eden Celâlzâde, s. 41.

16 Zuan Vituri 11 Şubat 1523 tarihli raporunu şu cümleyle bitiriyordu: *Si ha per certo, sotto Rhodi, per le fortune è rotte di l'armata dil Turcho da 30 in 40 galie* (Sanudo XXXIV, 62). Tarihî suasa göre açıklama bulunmadığı için, bu belirleme ne yazık ki yetersiz.

taya çıksa da, bu ancak bir ya da iki günlük bir yanılma olurdu, çünkü elimizdeki belge Cem'in oğlunun tutuklanmasından sonraki ve Behram Bey'in hareketinden önceki bir tarihe denk gelmektedir.

AHMED PAŞA'NIN RAPORU
11 Ocak 1523 ya da kısa süre sonra
(TKS E 5600)¹

/ Hû / 'arz-ı bende-i fakîr bu-dur ki mukademmâ feth olan Rôdôs kal'elisinde kalan maslahatlara sultânunum emri üzere ahkâmlar yazılıb hısınum Bâyezîd Çelebî kulunuz gönderildi / idi eyle olsa varub Kâsım Paşa kulunuza mülâkât olub anda konılan sancakbegleri ve sipâhîler ile taşrada ve içerde olan toplarun / sagırı bi-tamâm kal'eye çekilüb ve kebîrlerinün dahi ağızların^(sic) tag cânibine ve fetîl evleri aşagaya döndürildi muhâfaza için kifâyet niikdârı üzerine / bekciler konıldı ve binâ' olunan iskeleye dahi muhâfızlar konulub hıfz etdürülür ve cevânibinde olan taş ve demür top taşları ki evvelâ atılmış / idi bi-l-küllîye cem' ve mahzen^(sic) oldu şehir ve kurâ'-ı etrâf dahi ihtimâm üzre hıfz olunur ve bil-cümle ta'addî edene têtîd ü renbîh olur sultânun devletinde / kimesneye zulm ü te'addî olmaz şehir ü etrâf tamâm emn ü emânda-dur ve hisârdan taşra kesilen handaklar ve kazılan topraklar geri yerlû yerine tolmakda-dur / ve limânun zincîri tekmîli içtin cebehânedan kifâyet kadar demür alub haddâdlara verildi düzüldüğü sâ'at yerine konulur ve büyük toplarun / meterisleri dahi bozuldı ve Mısra zahîre maslahatı için ahkâm-ı şâhî ile âdam gönderilür ve sâbıkâ kâfir etdüğü meterisler yerine hisâr yapıldukda / taşdan kapulu meterisler olunur şimdiki hâlde mühim olan cerahôr-dur ve kal'e-i inezbûrede istihdâm için dört pâre kadirge ve beş pâre kayık emr olunmuş / ammâ hisâr yapılmak maslahatı için tahta^(sic) ve ağaç ve odun getürmege iki pâre at gemisi kapûdân begden alıkorulmak gerek-dür deyü mezkûr Bâyezîd Çelebî kulunuz ile / mektûb gönderüb ilâm etmegin mumâ-ileyhün gönderdüğü mektûbı 'aynî ile sultânunum hâk-ı pâ-yı şerîfine gönderildi ve kapûdân beg kulunuz dahi İstânköy / ve Pôdrum kal'elerine varub mezbûrân kal'elerün yarar ve be-nâm zimmîleri 'ahd-nâme-i şerîf muktezâsıyla 'âmil olub istî'mân gösterüb miftâhların getürüb / teslim edüb ve içlerinde olan filârlân^(sic) çıkub gitdiler emr ile gönderilen dizdâr kul-

1 Ş. Turan'ın "Rodos'un Zaptından Malta Muhâsarasına" adlı bölümde Arap harfleriyle çevrimyazısını sunduğu belge, *Kamîni Atıfâtı*, T.T.K., Ankara 1970, s. 47 - 117 (s. 110 - 114). J.-L. Bacqué-Grammont bu belgenin bir kopyasını bana emanet etme cömertliğini gösterdi. Bu durumda bu çevrimyazı üç ayrı kişinin okumasının ürünüdür.

[illegible]

larunuzu ve ta'yîn olınan hisâr erenlerin kal'e-i mezbûrelere / koyub ve bulnan yar-
 rakların ve âlât ü harbların mufassal defter edüb dizdârlarına teslim olındı ve emr
 olan adalara kayık gönderildi / olan kal'elerden yarar ve be-nâm zimmileri emr-i
 şâhiye itâ'at eyleyüb miftâhların getürüb teslim etdiler ve bu zikr olan kal'elerde
 bulunan yarakları / ve âlât ü harpları mufassal defter olındı ve İstânköy ile Podrûm-
 da dutsak bulunan müslimânlardan erden ve 'avratdan seksen nefer âdam bulındı /
 gemiyle Anâtôliya çıkarup koyıverildi ve mezbûr kal'elerde ustâd topçılar ve tüfek-
 ciler ve zenberekçiler var şimdide dek olan dirliğünüz kadar / gerü dirlik olunur de-
 yü istimâlet edüb alıkonuldu deyü mektûb ve defter gönderüb i'lâm etmegin 'aynı
 ile mektûbı ve defteri hâk-ı pây-ı sa'âdetünüze gönderildi / ammâ mezkûr kapû-
 dâñ beg kulunuz ile İstânköy kâzisi kuluna mektûb gönderüb asıl baş-kal'e ki Nâ-
 ranca kal'esi-dür haylî hisâr olub kallan akall / iki yüz hisâr erenleriyle yüzden zi-
 yâde 'azab ve bir at gemisi ve üç 'aded kayık konılmak lâzım-dur ve chem-i mü-
 himmât-dan-dur ve andan gayrı İstânköy cezîresinde / üç 'aded kal'eler var anlar-
 dan gayrı Kâlîmnôs ve İlerôz nâm kal'eler dahi başka cezîreler-dür birer mikdâr hi-
 sâr erenleri lâzım-dur emr-i 'âlî / gelince Pîrî Paşa kulunuz her kal'eye onar nefer
 hisâr erenleri bunda hâzır bulunan ma'zûl hisâr erenlerinden ve kul oğullarından
 altmış nefer kimesne yazılıb / on neferi Nâranca kal'esine ve elli neferi bâkî kalan
 beş 'aded kılâ'a onar nefer vaz' olunmak içün ta'yîn olındı ammâ Nâranca kal'esine
 cümle iki yüz nefer / hisâr erenleri ile bir mikdâr 'azab yazılıb ve zikr olan gemi-
 ler vaz' olunması emr olunursa hük-m-i şerîf İrsâil(sic) olına ki bi-l-fi'l bunda Rôdôs-
 da olan / tâlib hisâr erenleri ve kul oğulları ve ma'zûl sipâhîleriün ekseri tüfenk 'il-
 minde mâhirler-dür perâkende olmadın tesvîd olunub memâlikde olan / sâ'ir kılâ'
 gibi mazbût ve mahfûz olına ve mezbûr Nâranca kal'esinde kefereden kalmış bir
 mikdâr ganem ve bugday ve arpa kalmış-dur ve diyâr-ı Efreñge giden / keferenün
 emlâkları husûsında ve şehrin keferesi mecmû' taşra vâroşa ihrâc olunmuşlar-dur
 ba'z-ı yarar mu'temed şehirlülerinden hisâr içine girüb / sâkin olmak münâsib-dür
 mücerred hisâr erenleri ol kadar hisâr içine kifâyet etmez deyü i'lâm eylediler ve
 Kâsım Paşa kulunuz dar-ı devletden ırak / olındı hisâr hizmeti maslahatına gönde-
 rilmek içün ahkâm hâcet olur deyü ba'z-ı nişânlu kagıd taleb eder hakkında fermân
 buyurıla ve Ferhâd Paşa / kulunuz ile gelüb öte yakaya geçmek emr olan begler
 kullarunuzdan Hersezkâde oğlu Kangırı begi ile Behrâm Beg kulunuz cümle sipâ-
 hîletiyle iskelede hâzır bulunan / gemilere koyılıb göndürildiler(sic) Mahmûd beg
 kendü bizüm ile Rôdôsda olmagın marîz olub ve sancagı sipâhîleri Ferhâd Paşayla
 bile idi alay beglerine koşılıp / öte yakaya göndürildiler ve bunda bulunan yaya
 beglerine iki gemi yüki hâzır kömür olmagın tahmîl etdürilüb mezkûr yaya begle-
 ri ile kal'e-i mezbûreye / göndürildiler ve mâh-ı mezbûrın yegirini üçüncü günü ki
 yekşenbe-dür sultânımın hâk-ı pây-ı şerîflerine gönderilen mektûblar ile mezkûr
 Bâyezîd Çelebî kulunuz hisârdan / gelüb vusûl bulmagın ben kulun dahi iskele-i
 mezbûreden kalkub sultânımın 'akebince yab yab gitmekde-in bu zikr olan mek-
 tûblara fermân ne vech ile / nâzil olursa emr-i 'alî inûcibince işâret buyurıla ve ka-
 pûdân beg kulunuza emrünüz üzere kal'e-i Rôdôsda top getüren gemilerün on pâ-

re top / gemisi ve on beş pâre at gemisini evvel bahârda topları İstânbûla iletmek için kalafât ve meremmât etdürmek için Midillü begine teslim edüb dahi / Sel-mân Re'is üzerine koyub ve 'ulûfelü olan Galata 'azablarından zikr olan gemilere kifâyet kadar kürekci koyasız ve anların yerine sefêr-i hümayûna sürilüb / gelen kürekçilerden İstânbûla varınca koyasız ki içinde olan kürekçilere topları getirüb teslim eyleyince zâ'id 'ulûfe verilmeye denilmiş idi hâliyyen / inektûb gönderüb top gemilerine altmışar âdam ve at gemilerine otuzar âdam ancak iletebilürler cümle bin elli âdam olur Galatanun cümle re'isleri / ve 'azabları bin yüz inikdârî âdamdur bir iki yüz mikdârî zâhır bunda degül-dür ba'z Galatada gemiler çekilmege konulub ve ba'z mahzen^(sic) için / esbâb getürmege göndürilüb ve ba'z dahi bunda fevt olmuşdur hem-ân ancak sekiz tokuz yüz mikdârî âdam var-dur yüz elli mikdârî re'isdür / donanma gemilerümüzi İstânbûla iletmeye gemiden gemiye yedişer sekizer âdam ancak olur hâricden gelen kürekçiler ve âlatcılar aslan gemi kolayın bilmezler şöyle ki / bunlar bunda kala donanma bundan gitmek mümteni'-dür donanmamuzu İstânbûla iletdükten müstakill gönderile gelüb gemileri alub gideler hâliyyen mezbûr / top gemilerinün ve at gemilerinün ve 'bunda kalan kadirga ve kayıklarun vilâyetden sürilüb getirilen kürekçileri ve âlatcıları bunda gemiler ile mi kalur / yohsa icâzet mi verilür deyü i'lâm eylemegin 'alrı ime ketüübü irsâl olındı fermân-ı şerîf ne vechle sâdır olursa anun ile 'amel olma / ve ben kuluna şöyle gelür ki zikr olan kal'elerün hıfzına ve zabtına ve adaların hirâse^(sic)ne şimdikihâlde Anâtôli sipâhîlerinden bir yarar subaşıyla / yüz mikdâr sipâhî göndürile inşaa-lla-hül-l-a'azz İstânbûla varıldukda kapûdân beg kulunuzdan tamâm ahvâlları istifsâr olunub ana göre / tedârükleri görile hâliyyen kapûdân beg kulunuzun bir âdemi benüm ile bile-dür ve konakları dahi toksan üzere etdüm ki bu husûslarda / ne vechle emrünüz olursa işâretünüz ile i'lâm buyunla ki Kâsım Paşa kulunuza ah-kâmlar yazılıb kapûdân beg kulunuz âdemiyle bir ulak / bile koşulub gönderile bâ-kî fermân dergâh-ı 'âlem-penâhun-dur el-fakîr bende Ahmed

Sayfa kenarında:

/ virâneye tolan topraklar / handaka âdem varduğı yollarun / topraklarıdur ve büyük toplar yanında / olan meterisler dahi bozıldı

*

Bu kabarik, yüklü raporun yazarı elbette ki bir önceki belgenin de yazarı olan vezir Ahmed Paşa'dır. Süleyman'ın "Günlüğüne" göre, Ferraclos, İstanköy ve Bodrum'un teslim olma haberini Padişah 17 Sefer 929 / 5 Ocak 1523 tarihinde, büyük olasılıkla Marmaris'te öğrenmişti.² Bununla birlikte, elimizdeki belge 23 Sefer / 11 Ocak 1523 tarihinden önce ya-

² *Rûznâme*, Feridûn, s. 539. Teslim olma 16 Sefer tarihinde meydana gelmişti: Bkz. TKS D 10582 (ek no 28).

zılmış olamaz.³ Hatta kesin tarihin o gün olabileceği de düşünülür, Ahmed Paşa raporunu hazırladıktan sonra yola çıkmak için kuşkusuz Bayezid Çelebi'nin gelişini beklemişti.

Bu metin oldukça karışıktır, bu nedenle içeriğini tam olarak saptamak epey güç. Edinilen genel izlenim, Ahmed Paşa'nın padişah ile birlikte Marmaris'e gitmiş olduğudur⁴ ama, Sultan Süleyman İstanbul'a doğru yola koyulurken kendisi bu limanda pek çok kez sözünü ettiği bu iskelede kalmıştır. Orada, Divan tarafından alınmış önlemlerin Rodos'taki uygulamasını denetleyebilir ve bildirileri iletip insan ve malzeme nakliyatını düzenleyerek Oniki Ada'daki bağlantıları sağlayabilirdi. Akrabası ve kethüda⁵ Bayezid, İstanbul'a gitmekte olan padişah, Marmaris ve Rodos arasında gerçekleştirdiği yolculuklarla görevinde ona geniş ölçüde yardımcı oluyordu.

Bununla birlikte, bu yorumlama Mahmud Bey ile ilgili olarak söylenenlerle çatışıyordu (ve Mahmud Bey kendü bizüm ile Rôdôda olmanın marîz olub...), buradan da raporunu hazırlarken Ahmed Paşa'nın bizzat Rodos'ta bulunduğu düşünülebilir. Bu bölüm başka şekilde de yorumlanabilir. Gerçekten de, Mahmud olayı "öbür tarafa" (öte yakaya) adam gönderilmesiyle bağlantılıymış gibi görünüyor. Oysa isimler vererek, Ahmed Paşa, Rodos'tan değil de Rodos'a doğru bir nakliyenin söz konusu olduğunu doğrulama imkânını veriyor. Gerçekten de anakaraya ulaştıktan sonra padişahın Rodos'un onarımı/ımarı için iki kez önlemler aldığını "Günçesinden" öğreniyoruz: 16 Sefer / 4 Ocak 1523 tarihinde, dört sancağın beyları ile adamlarını Rodos'un imarı/onarımı ile görevlendirdi: İmrâhor İskender Bey (Menteşe), Sinan Bey (Karası),⁶ Lütfi Bey (Aydın eli) ve Ferhad Bey (Saruhan).⁷ Ferhad Beyi, başka Anadolu birliklerini çalışmalara katılmak üzere 18 Sefer / 6 Ocak 1523 tarihinde Rodos'a götürmekle görevli Ferhad Paşa ile karıştırmamak gerekir. Bu kez, başka dört memur görevlendirilmişti: Korkmaz oğlu (Kara Hisar), Mumcu Behram Bey (Bolu), Tütünsüz Mustafa Bey oğlu Mehmed Bey (Kastamonu) ve Hersek-

3 Belge ayın adını belirtmiyor ama, açıkça fetihten sonra kaleme alınmıştır ve 23 Sefer'de tam olarak bir pazar gününe denk gelmektedir.

4 Zaten ne Osmanlı kronikleri, ne de en iyi bilgilere sahip çağdaş Hristiyan anlatıları efendisinin ayrılışından sonra adada kalmış olduğuna değinmemektedir; efendisi de 14 Sefer / 2 Ocak 1523 tarihinde hareket etmiştir. Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 539; Celâlzâde, s. 46; Sanudo XXXIV, 13, 61, 90.

5 Bkz. *Rûznâme*, Feridûn, s. 538.

6 Görünürde İskender ile Sinan üzmândılar, çünkü daha önceleri de ordularıyla birlikte Eski Rôdôs'u / Mt Fileremo'yı yeniden inşa etmekle görevlendirilmişlerdi (bkz. Rossi, *Assedio*, s. 48) 23 zî-l-ka'de 928 / 14 ekim 1522 (*Rûznâme*, Feridûn, s. 534).

7 *Rûznâme*, Feridûn, s. 539.

zade (Kangırı).⁸ Bu listede –ikinci ve dördüncü sırada– Ahmed Paşa tarafından belirtilen iki ad bulunsa da, bunun aksine, oysa pek çok kez fark edildiği üzere, bilgi sahibi olduğu halde, vakanüvisin Mahmud’un ismini anmadığı kaydedilecektir. Demek ki, fetihten sonra Rodos’un onarım/imar çalışmalarıyla görevlendirilmiş vazifelilerin arasında Mahmud Bey’in bulunmadığı sonucu çıkarılacaktır. Şu halde Ahmed Paşa’nın cümlesinin başka bir yorumu akla gelir: Mahmud, Rodos’ta, Ahmed Paşa’nın eşliğindeyken hastalanır ama, 14 Sefer / 2 Ocak 1523 tarihinde gerçekleşen anakaraya geri dönüşten önce. Bunun üzerine Ahmed Paşa da askerlerinin başına doğrudan Ferhad Paşa’yı getirdi. Ferhad Paşa 6 Ocak’ta Rodos’a geri gönderilince, vezir de Mahmud’un askerlerine Ferhad Paşa’yı izlemeye devam etmelerini emretmeyi yeğlemiş olabilir. Ama, bu iş için görevlendirilmemiş olduklarından, bu girişimden Padişahı haberdar etmeyi uygun bulmuştu.

Zaten başka bir olay da Ahmed Paşa’nın Rodos’ta bulunmadığının kabul edilmesine olanak sağlıyor: Başka bir paşanın orada “kalenin işlerini” düzenlemekle görevlendirilmiş olduğunu Ahmed Paşa’dan öğreniyoruz. Bu kişi Anadolu beylerbeyi Güzelce Kasım Paşa olmalı. Bu göreve şaşılabılır, çünkü “Günlük”ten öğrendiğimize göre, Şövalyelere ait adaların Mytilène sancağına bağlanmasına ve sancak beyi Dizdarzade Mehmed Çelebi’nin de kalenin onarımına yardım etmek üzere gelmesine 16 Sefer 929 / 4 Ocak 1523 tarihinden başlayarak karar verilmişti.⁹ Bununla birlikte, elbette ki arşiv belgesine daha fazla güvenmek gerekir. Zaten, adadan 2 Ocak’ta ayrılmış olan Yunanlı Michel de Candie’nin anlatısı da giderken Süleyman’ın adı bilinmeyen –ama, başka haber aktarıcıları Venediklilere Anadolu beylerbeyi’nin söz konusu olduğunu söylemişlerdi¹⁰– bir paşayı bıraktığını bildirir. Paşanın 3.000 askeri kentin imarı/onarımıyla görevlendirilmiş 20.000 kişiye katılacaktı.¹¹ Burada şunu da kaydedelim ki bu 20.000 kişi tam olarak Kasım Bey’in beylerbeyi olduğu Anadolu’dan toplanmıştı. İşgal ettiği mevki göz önüne alınırsa, bu görevlendirme herhalde geçiciydi. Elimizdeki belgenin de gösterdiği gibi, hareket etmeden önce Midilli’de önlemler alması gereken Dizdarzade Mehmed Çe-

⁸ *Rûznâme*, Feridûn, s. 539 - 540.

⁹ *Rûznâme*, Feridûn, s. 539.

¹⁰ Bkz. Sanudo XXXIV, 10. Bacqué - Grammont Bostân Çelebi’nin (f. o 71 r° - v°) Kemal Paşa’nın Rodos’un onarımıyla görevlendirilmiş olduğunu doğruladığına işaret ediyor.

¹¹ Bkz. Sanudo XXXIV, 17: *Il governo di loco ha lassato ad un Bassà, il nome non sa, cum 3.000 persone, videlicet 1.500 janizari et 1.500 tamesi, et comandati 20 mila del suo paese de più loci, per el fabbricar et riconzar la terra.*

lebi yola biraz daha geç çıktı, bu arada da 28 Ocak 1523 tarihinde ayak bastığı Sakız'a da uğradı.¹² Bu bilgilerin ışığında, bilinmeyen bir tarihte ve kısa bir süre için Çoban Mustafa Paşa'nın yerine atandığında, Kasım Paşa'nın Mısır'a gitmek üzere 1523 Şubat'ında doğrudan doğruya Rodos'tan yola çıkıp çıkmadığı düşünülebilir. Bununla birlikte, eğer durum böyle idiyse, Mustafa Paşa görevinde yalnızca birkaç hafta kalmış demektir, çünkü bazı yazarlara göre de bu görevde yalnızca otuz üç gün kalan Kasım'dır.¹³ Kasım Paşa'nın elinde bulunmayan evraka gelince, bunların türü hakkında hiçbir bilgi yok.

Donanmanın yer değiştirmeleriyle ilgili paragraf (11. 36-46) oldukça anlaşılmaz ve karışıktır. Şans eseri, Behram Bey'in mektubunun Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan aslı açıklamasını/anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Belgenin arka yüzünde yer alan "kapûdân beg" in mührü bu metnin gerçek olduğunu kanıtlar.¹⁴ Şunu da kaydetmek gerekir ki, bunun benzer/uygun suretini saraya gönderirken, Ahmed Paşa, onu özetlemeyi ve hatta raporunda onu neredeyse sözcüğü sözcüğüne kopya etmeyi yararlı bulmuştu. Kuşkusuz, raporunun Rodos'taki durumu olduğu gibi yansıtmamasını istiyordu. Büyük olasılıkla, aynı kaygı içinde, Behram Bey'in metninin bazı yerlerinde değişiklik yapmakta ve tamamlamakta sakınca görmemişti: Gemilerini yerine gemilerine'yi kullanması bir kalem sürçmesi olarak kabul edilebilse de sonra yerine mustakbill aynı şekilde değerlendirilemez. Aynı şekilde, özgün. metin on top gemisi ve bir o kadar da at gemisinden söz eder. Bu sonuncuların sayısını on beşe yükseltirken, Ahmed Paşa'nın haklı, yerinde bir düzeltme yaptığı kabul edilebilir, çünkü bu filotillayı harekete geçirmek için toplam bin elli denizcinin gerekli olduğunu açıklar. Yine aynı şekilde, sekiz yüz toplam sayısından yüz, ikiyüz kişi çıkarılırsa, yedi-sekiz yüz değil ama, altı-yedi yüz gibi bir sayı elde edilir. Bin reis ve Galata azabı sayan Ahmed Paşa'nın düzeltmesi kesinlikle doğrudur. Aına, açıkça görüldüğü gibi, metni daha anlaşılır hale getirme kaygısıyla tamamlamayı da uygun bulmuştu: İşte böylece 41. satırda bir "iki yüz mikdarı"ndan sonra "zâhir bunda degül-dür"ü eklemiştir, "re'is-dür" ile "donanmamuzu" arasındaki 43. - 44. satırları tümüyle kendi kafasından yazmıştır. Hiç kuşku yok ki, söz konusu cümle Behram Bey'in düşüncesini yararlı şekilde aydınlatıyor ama, metni oldukça karışık hale getiren anlaşılmaz bir açıklama pa-

12 Bkz. Sakız'da yazılmış 28 Ocak 1523 tarihli bir mektup, Sanudo XXXIV 62.

13 Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 317; F. Sümer, "Kasım Paşa, Güzelce", *İA*, c. VI, s. 386 - 387. 1523 Temmuz'unda İbrahim Paşa'nın Sadrazamlığa atanmasından sonra Ahmed Paşa Mısır'ı aldı.

14 TKS E 10472, ek 27'de yayımlanmıştır.

hasına.¹⁵ Her ne olursa olsun, bu iki metnin karşılaştırılması vezirin Marmaris'teki varlığının yararının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlıyor. Gerekli görünen önlemleri anakarada alıp Rodos'tan gelen farklı mesajları da saraya iletirken, bir yandan da onları düzelterip, tamamlayıp, açıklayarak bu sözlü ya da yazılı haberlerin bireşimini gerçekleştiriyordu. Sarayda Ahmed'in imzasını taşıyan belgenin incelenmiş olduğu düşünülebilir: Behram Bey'inkiler gibi, ekte sunulan raporlar, tamamlayıcı bilgi elde etmek üzere başvurulmuş bir dosya oluştuyordu.

Somut olarak, bir kez Ahmed Paşa tarafından gözden geçirilip tamamlandıktan sonra Behram Bey'in mesajı neye dayanıyordu, neden ibaretti? Yirmi beş top gemisi ile at gemisi, Rodos kuşatması için getirilmiş olan topları İstanbul'a geri götürmek üzere yeterince sağlamlaştırılmak için, Selman Reis'in emri altında onarım ve kalafat nedeniyle Midilli'ye götürülmeliydi. Mürettebat Galata azablarından oluşmalıydı. Belge Galata azablarını açıkça kürekçiler olarak sunuyor ve zaten komşu bölgede aynı derecede yetenekli olmayan kürekçi ve donarımcılara da karşı çıkıyordu. Gerçekte görevli denizcilerin söz konusu olduğunu düşündürebilecek reislerle yapılan anıştırmalara karşın,¹⁶ kürekçi azabların, yani belirli bir süre için Galata'da silah altına alınmış özgür/serbest kürekçilerin bahis konusu olduğu kabul edilecektir. Sarayın emri, toplarla yüklü 25 at ve top gemisinin İstanbul'a varışına kadar bu kişileri görevlendirmektir. Donanmanın geri kalanı sefer nedeniyle silah altına alınmış kürekçiler tarafından (kuşkusuz hemen) geri getirilecekti (peki, meslekten denizci olan Galata kürekçileri, düzenli olarak mı silah altında tutuluyorlardı?). Sarayın ek aylık konusundaki düşüncelerini pek anlayamıyorum. Almış olduğu emirlerin anlamı her ne olursa olsun, bunlar Behram Bey'e uygulanamaz gibi görünüyordu: Galata denizcilerinin sayısı –özellikle de azabların reisleri çıkarılınca– bu yirmi beş gemiyi geri getirmek için yeterliydi. Öte yandan, sefer nedeniyle silah altına alınmış olan mürettebat teknik açıdan donanmayı tek başına İstanbul'a getirecek yetenekte değildi. “Kapûdân beg” tarafından salık verilen çözüm yolu onları Galata azablarının yanına katmaktı. Donanma bir kez başkente ulaştıktan sonra, bu kürekçiler de topları İstanbul'a geri getirecek gemilerle ilgilenmek üzere Rodos'a geri dönerlerdi. Bu son olay, ertesi ilkbaharda, Saray'ın öngördüğü koşullar içinde sona erdirildi. En azından Zuan Bragadin

¹⁵ Ahmed *donanmamızı* sözcüğü önündeki *bu mikdâr â dam hâliyyen* sözcüklerini ortadan kaldırdığı sürece.

¹⁶ Bir reis in kumandası altında *bölük* halinde toplanan denizcilerin oluşturduğu ‘Azab müfrezesi hakkında, bkz. Imber, “The Navy”, s. 251 sqq. (Bu anlamdaki) Galata “azab”larının sayısı 1571 yılında 2385 idi (*age*, s. 253): 1523 yılında neden 1100 olmasın?

tarafından 12 Temmuz 1523 tarihinde Cerigo'da kaleme alınmış ve Sanudo tarafından sureti çıkarılmış özel bir mektubun sağladığı bir bilgiden bu sonuç çıkarılabilir:¹⁷ “*Et andati [Venedik donanması] a Syo, alsuo partir eb-beno vista di 15 vele e si messeno in ordine credendo che fusse fuste, il Provedador conla galia Zorza et la Contarina et 2 schiavone, e li andono adosso per investirle. Trovono esser vele 23, tra galie grosse e palandarie, le qual venivano di Rhodi carge di artellarie, che andavano a Costantinopoli.*” Öbür yandan, C. Heywood tarafından incelenmiş M. M. 7668 no'lu kayıta da doğrulandığı görülecektir (s. 213): “Muzafter Osmanlı donanmasının Rodos'tan dönüşünde ıskartaya çıkmış çok miktarda top dökümhaneye getirilmiştir. Rodos donanmasının bazı reisleri tarafından Tophane'ye götürülen yükün bir parçası olan bu teslimat, 104 bozuk top (571,32 kantar ağırlığında) ve daha küçük ebatlarda 372 kullanılamaz durumda (263,3 kantar ağırlığında) toptan oluşuyordu.”¹⁸

Ahmed Paşa'nın (Behram Bey'in değil) Rodos'ta elinde bulunan gerçek insan sayısı hakkındaki düşünceleri Osmanlı donanması hakkında bir değerlendirme yapmaya olanak sağlar: Eğer sekiz-dokuz yüz adamdan gemi başına yedi-sekiz kişi isabet ediyorsa, yüz-yüzotuz geminin 1523 Ocak'ında denize açılabileceği tahmin edilebilir. Bir miktarının fırtına yüzünden yok olduğu bilindiğine göre,¹⁹ İstanbul'a hareket eden donanma 130 ile 180 birimden oluşuyordu, bu rakama Rodos'ta kalan 9 gemi ile gelecek ilkbaharda topların taşınacağı diğer 25 gemiyi de eklemek gerekir. Bu şekilde, toplam olarak 164 ile 214 arasında gemi söz konusudur, bu sonuç genellikle belirtilmiş sayının altındadır.²⁰

17 XXXIV 367.

18 C. Heywood ekliyor: “Bir diğer teslimat Ocak 1524'te yapıldı; bu defa Topkapı Sarayı'ndaki cephanelikten. Bu teslimatta 19 parça tekerlekli top bulunuyordu ve ‘İbrahim Paşa zamanındaki seferden kalma, Rodos donanması kumandanları tarafından getirilen’ diye tanımlanmaktaydılar.” Sadrazam İbrahim Paşa'nın ancak 1524 yılında Rodos'ta bir süre kaldığı ölçüde (bkz. aşağıda ek no 29), bu açıklama en azından şaşırtıcıdır...

19 Bkz. Sanudo XXXIV, 62.

20 Bkz. Brockman, s. 125; rossi, *Assedio*, s. 50; Setton III, s. 205. Bununla birlikte, biraz yukarıda yer alan küçük hesap Bourbon'un sağladığı verilerle bağdaşmamaktadır: 103 kadırga, 35 çekdiri, 15 mavna ve 20 küçük tekne, toplam 173 gemi. Şurası da gerçek ki Haziran ortasından itibaren Rodos sularına gelen gemileri de eklemek gerekir (AOM 8361v^o-62r^o), Bourbon'a göre bunların sayısı 25 - 30'u buluyordu. Ayrıca takviye için 16 Ramazan 928 / 9 Ağustos 1522 tarihinde Mısır'dan gelenler de bulunuyordu. Ama, en güvenilir Osmanlı kaynakları (*Rûznâme*, Feridûn, s. 531; Celâzâde, s. 17) bunların sayısını 24 olarak belirtiyorlar. Demek ki bu şekilde 400 sayısına değil, biraz daha aşağı olan 230 gemiye ulaşıyordu. Eğer bu 24 gemi Mısır limanlarına bağlıydıysa, İstanbul'a geri dönenekleri ve Ahmed Paşa'nın hesaplarına katılacakları düşünülemezdi. Bundan dolayı benim tahminim kabul edilebilir görünüyor.

Nihayet oradaki garnizon konusunda Behram Bey ile Naranca kadısının istekleri hakkında son bir uyarıda bulunulabilir. Osmanlı kalelerinin çoğunluğuyla karşılaştırılınca, İstanköy gibi ikinci dereceden önem taşıyan bir yer için önerilen rakamlar görece olarak çok fazladır.²¹ Böylece Ahmed Paşa'nın sayıyı düşürmek üzere bir daha gözden geçirmesine ve açıklamalarını dinledikten sonra kesin bir karara varmak için kapudanın dönüşünü beklemeyi önermesine şaşılmamalıdır.

21 Bkz. Veinstein, "L'Empire dans sa grandeur", R. Mantran yay., *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1989, s. 203.

BEHRAM BEY'İN SARAY'A RAPORU
1523 Ocak'ının ilk yarısı
(TKS E 10427)¹

/ Hû / dergâh-ı mu'allâya ve bargâh-ı a'lâya 'arz-ı bende-i bî-mikdâr bu-dur ki şimdiki-hâlde dar-ı devletden hükm-i hümayûn vârid olub mazmûn-ı dürer bârında anda kal'e-i Rodôsa hâssa^(sic) topar / ileten gemilerden on pâre top gemisi ve on pâre at gemisi meremmet ve kalafât olunmak ecliyçün Midillü sancagı begine hükm-i hümayûn irsâl olındı eyle olsa / buyurdum ki hükm-i şerîfîm vardukda zikr olan gemileri fâhrü-r-rü'assâ'ı Selmân Re'îs[e] ismarlayub dahi müşârün-ileyh Midillü sancagı begine kalafât ve meremmet / olmak için teslîm eylesiz ve 'ulûfeleri olan Galata 'azablarından zikr olan gemilere kifâyet mikdârı kürekci koyasız ve anlarun yerine / sefer-î^(sic) hümayûn için sürilüb gelen kürekçilerden İstânbûla varınca yerlerine koyasız bi-l-fi'l içinde olan kürekçiler topları / getirüp İstânbûla teslîm eyleyince zâ'id 'ulûfe verilmeli olmya deyü fermân olunmuş emr-i 'âlîye imtisâl olunup görildi hem top gemisini / altmışar âdam ve at gemilerini otuzar âdam ancak iletebilir-imiş cümle bin elli âdam olur Galatanun cümle re'îsleri ve 'azabları sekiz yüz / mikdârı âdam-dur anlarun dahi bir iki yüz mikdârı ba'zı Galata gemiler çekilmege ve ba'zı mahzen-i 'amire için esbâp getürmege gitmişlerdür / ve ba'zı hâliyyen fevt olmuş-dur bunda ancak sekiz tokuz yüz mikdârı âdam var-dur bunlarun dahi yüz elli mikdârı re'îs-dür bu mikdâr âdam / hâliyyen donanmamuzı İstânbûla iletdükden sonra İstânbûldan gönderile gelüp gemileri alup gideler ve mezkûr top gemilerinün / ve at gemilerinün ve bunda kalan kadirgalarun ve kayıkların hâliyyen vilâyetden sürilüb getirilen âlatcılar ve kürekçiler[i] mezkûr / gemiler ile bile mi kalur yogsa anlara icâzet mi verilür bu husûsda fermân ne-dür bâkî fermân dergâh-ı mu'allânun-dur / az'afî-l-'ibâd Behrâm el-fâkîr

Arkada, Behrâm Bey'in mührü:

Behrâm 'abdü-l-vâlî er-râcî mine-l-'âlî

*

1 Bildiğime göre yayımlanmamış belge, ne yazık ki elimde bir kopyası da yok.

Kapudan Behram Bey'in raporu, 26 no'lu ekte yayımlanan Ahmed Paşa'nın kendi raporunda (TKS E 5600) değiştirilip düzeltilmiştir. Okuyucunun bu belgenin açıklamasına başvurması rica olunur.

İSTANKÖY, LEROS, KALİMNOS VE ST. PIERRE ŞATOSU /
BODRUM'DA BULUNAN MALZEMENİN KAYDI

1523 Ocak'ının ilk haftası
(TKS D 10582)¹

/ İnhâ-ı / defter bu-dur ki iş-bu sene tis'a ve 'işrîn ve tis'amî'e / saferü-l-muzaf-
fer ayının on altıncı gününde feth [olan] / İstânköy ve Bôdrûm nâm kal'eler / ve
tevâbi'inde olan kal'elerün / yarakların ve âlet-i / harbların / beyân eder

/ kal'e-i İstânköy

/ üç ot evlü / tuç baş top / kıt'a 1
bir ot evlü / tuç baş top / kıt'a 2
ikişer ot evlü / timur baş top / kıt'a 15
bir ot evlü / timur baş top / kıt'a 9
/ tuç bâdâlûskâ / on yedişer karış / kıt'a 2
timur ikişer ot evlü / / kıt'a 2
tuç zârbûrân / on üçer karış / kıt'a 12
ikişer ot evlü / timur zârbûzân / kıt'a 8
/ şâkûlôz / kıt'a 72
tüfenk / kıt'a 46
top otı / vâril 29
güherchile / vâril 6
kükürt iki fuçı / ve yedi vâril
/ top taşları / kıt'a 600
timur zârbûzân / taşı kıt'a 800
ot dökecek / büyük havân / kıt'a 2
zenberek / kıt'a 96

1 Bildiğime göre bir bölümü yayımlanmamış belge, bu nedenle elimde kopyası yok. H. İnalcık, *War, Technology and Society in the Middle - East* adlı yapıtının ("The Socio - Political Effects of the Diffusion of Fire - Arms in the Middle - East" in IV No.'lu ekinde (s. 215) (V. J. Parry ve M.e. Yapp, der., Londra 1975, s. 195 - 217) Bodrum tersanesinin o döneme ait tam anlamıyla aynı olmayan ve bazı rakamların açıkça farklı olduğu bir kaydı yayımlamıştır.

/ zenberek okı / bir fûcî elli / iki kiçirek / sanduk
kalkan / kıt'a 125
harbe / kıt'a 81
pulat giyim / kıt'a 24
çevy[en] / kıt'a 154
/ derec / kıt'a 2
meşin üzere / mihlâmâ çevşen / kıt'a 26
kolçak / çift / 41
cigerlük / kıt'a 48
ellük / kıt'a 21
ayakluk / çift 22
/ tulga kıt'a 57
külce-i kurşun / 6

/ kal'e-i İlerôz

/ timur top / kıt'a 5
küçük top / 6
şâkûlôz / kıt'a 20
tüfeng / kıt'a 40
zenberek / kıt'a 10
cevşen / kıt'a 50
harbe / kıt'a 50
kalkan / kıt'a 25
top otı / vâril 4

/ kal'e-i Kâlimôz

/ timur top / kıt'a 15
şâkûlôz / kıt'a 15
tüfeng / kıt'a 16
zenberek / kıt'a 10
cevşen / kıt'a 1
harbe / kıt'a 20
kalkan / kıt'a 20
top otı / vâril 5

/ kal'e-i Bôdrûm

/ tuç baş top / kıt'a 3
timur top / kıt'a 1
büyük tuç zârbûzân / kıt'a 12

küçük tuç / zârbûzân / kıt'a 4
ikişer ot evlü / timur baş top / kıt'a 32
/ büyük timur / zârbûzân / kıt'a 1
ikişer ot evlü / timur prângı / kıt'a 2

büyük tuç / şâkûlôz / kıt'a 12
küçük tuç / şâkûlôz / kıt'a 8
tuç tüfenk / kıt'a 46
/ zenberek / kıt'a 13
cevşen / kıt'a 69
tûlga / kıt'a 14
kalkan / kıt'a 44
harbe / kıt'a 65
cevşen-i kühene / kıt'a 20
/ zenberek okı / sanduk 5
gönder / 'aded 300

*

Bu belge uzun açıklama/yorum gerektirmiyor. Elbette ki Oniki Ada ile St. Pierre şatosunu padişah adına ele geçirdiği zaman Behram Bey'in hemen gerçekleştirdiği kayıtlar söz konusudur. Marmaris'ten gönderdiği mektupta Ahmed Paşa bu kayıtlara anıştırma yapmıştı.²

Yalnız, bu yörelerin esaslı bir donanıma sahip oldukları ve çatışmadan ele geçirildikleri/teslim oldukları için depolanmış hammaddelerinin olduğu gibi durduğu fark edilecektir. Bu alanlarda bulunan savunma ya da saldırı araçları/büyük sayı ve türdeki silahlar Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında Kefe bölgesindeki kalelerde bulunan ve M. Berindei ile G. Veinstein tarafından kullanılan/yararlanılan TT 370 no'lu kayıтта tanımlananlarla karşılaştırılırsa, Osmanlı bölgelerinin çok daha fazla sayıda silah donanımına, özellikle de elle kullanılan ateşli silahlara (tüfenk) ama, aynı şekilde toplara da (İstanköy'de 122 ve Bodrum'da 85 topa karşılık Kefe'de 166, Azak'ta 74 ya da Taman'da 71 top) sahip olduğu kaydedilir. İstanköy'de özellikle oluklu okun çok sayıda bulunduğu düşünülebilir, ama şövalyeler depolarında yay bulundurmuyorlardı; oysa Osmanlı silahları arasında bunlar çok büyük bir yer tutuyordu. Bununla birlikte, bu karşılaştırma yanıltıcıdır, çünkü M. Berindei ile G. Veinstein Kefe bölgesiyle ilgili olarak yaptıkları araştırmalardan "buraların yalnızca bölge için gerekli malzemeyi içermeyip gerçek silah depoları oluşturduğu" sonucuna varmışlardır. "Gerçekten de, mühimme defteri dizisinden olan daha

ileri tarihli belgeler, yörenin imparatorluğun geri kalan bölümüne olan uzaklığı göz önüne alınarak, özellikle de Kefe’de, bu bölgedeki müdahale gereksinimlerine cevap verecek ve zaten tersane gibi de yararlanılan bir malzeme/mühimmat deposuna duyulan ihtiyaç konusunda ısrar etmektedir.”³ En azından bizi ilgilendiren dönemde, tarikata bağlı yöreler saldırı harekâtlarında bir köprü başı görevi üstlenmediği için, aksine bu yerlerin silah/donanım gücü üstünde ısrar edilebilir. Zaten bu arada silahların da iyi durumda olduğu kaydedilecektir: Aksi takdirde, Osmanlı sayım memuru büyük olasılıkla özürlü parçaların sayısını belirtecekti. Ayrıca da Kefe bölgesindeki Osmanlı kalelerinin çoğunda bulunmayan mızrakları da işaret edelim. Mühimmata gelince, İstanköy’deki 1500 gülle ile Bodrum’daki 7800 gülle⁴ karşılaştırmayı dürüst şekilde destekliyor. 1701 yılında Bodrum’da yapılan sayım,⁵ tüfek ve top sayısının hissedilir şekilde azalmış olması nedeniyle, bu yerin önemini yitirmekte olduğunu gösterir. Bu düşme hemen gerçekleşmiş olabilirdi, çünkü Osmanlılar İstanbul’daki silah deposu için “kâfirlere” ait çan ve topları Rodos’tan götürmüşlerdi.⁶

Yine aynı şekilde Bodrum’daki “av tuzakları”da kaydedilebilir: Bu kale anakarada bulunduğu için şövalyeler büyük olasılıkla burada düşman ya da casus müfrezelerin yaklaşmasından adalarda olduğundan çok daha fazla kaygılanıyor, korkuyorlardı. Ama bu tuzakların hendeklere mi konulduğu yoksa yarımadanın yollarına mı yerleştirildiği bilinmiyor.

3 Bkz. s. 389, dipnot I.

4 H. İncalcık tarafından yayımlanmış belgeye göre.

5 Bkz. İncalcık, *age*, s. 216.

6 Bkz. Heywood, s. 214.

RODOS DONANMASINDAKİ DENİZCİLERLE İLGİLİ KAYIT

23 Ekim 1524
(TKS D 9139/3)¹

Ve kâpûdân Lütfî Agaya / yevmî yüz otuz akçe ile / berât verilmek emr /
olındı fi 24 zî-l-hicce sene / 930

‘an bölük-i / Hızır bin ‘Ömer re’is-i kadirga / mezkûr / 8-5-1

‘an bölük-i / ... bin ‘Alî re’is-i kayık / mezkûr / 5-6-1

‘an bölük-i / ‘Ömer bin ... re’is-i kayık / mezkûr / 2-1 [bâ ‘ulûfe-i] ziyâde
‘an bölük-i / Kara Ahmed re’is-i mâvna ‘an Gelibôli / Bâlî bin / ‘İsâ / re’is-i
bâdbân / 7-2-5

‘an bölük-i / Dede bin Mustafâ re’is-mâvna / İskender [bin] / ‘Abdül-llah /
re’is-i bâdbân / 5-1-7

‘an bölük-i / Mehmed Dîvâne re’is-i mâvna / Himmet [bin] / Ahmed /
re’is-i bâdbân / 5-1-7

‘an bölük-i / Mustafâ re’is-i bârça / Bâlî bin / Mustafâ / ser-oda / 6-1 //
Hüseyn ... [bin] / ‘Abdül-llah / 7-1

‘an bölük-i / Kemâl Küçük re’is-i mâvna / Hurrem bin / ‘Abdül-llah / 5 /
bâ ‘ulûfe-i cüded

‘an bölük-i Yûsuf bin ‘Ömer re’is-i bârça / ‘Alî bin / ‘Ömer / 1-5-0

‘an bölük-i / Turak re’is-i mâvna / ser-oda ... bin / Mehmed / 6 / bâ ‘ulû-
fe-i cüded

‘an bölük-i / Nasûh re’is-i kadirga / Resûl bin / Turak / 5-5 / bâ ‘ulûfe-i
cüded

‘an bölük-i / Turgud re’is-i mâvna / Mehmed bin / Tayyib / bâdbânî / 5-7
/ bâ ‘ulûfe-i kadîm

‘an bölük-i / ‘Osmân re’is-i mâvna / Şehsüvâr bin / Şâdi / 5-1 / bâ ‘ulûfe-
i kadîm

‘an bölük-i / ‘Alî bin Yahyâ(?) / Seydi bin / ‘Alî / 4 / bâ ‘ulûfe 20

‘an bölük-i / Turmuş re’is-kayık / Hüseyn [bin] / Turmuş / bâ ‘ulûfe 25

‘an bölük-i / Çeltikci-oglu ‘an Gelibôli / ‘Ömer bin / Yûsuf / bâ ‘ulûfe 25

‘an bölük-i / [‘Abdî Küçük / Kemâl bin / ... / 4 / 25] ‘an bölük-i / Pir ‘Alî
re’îs-i mâvna / Yûsuf bin / İlyâs / 4 / ser-oda

Bu zikr olan esâmîler rû’esâdan ve ‘azablardan / müfredâtıyla ve kendü ihtiyârlarıyla bunda kalmak isterler

‘an bölük-i / Hâccî Mehmed / İlyâs bin / Yûsuf / 25 / bâ ‘ulûfe

‘an bölük-i / ‘Abdû-r-rahmân / Mustafâ bin / İbrâhîm bâdbânî / 8[-7] / bâ
‘ulûfe-i kadîm

tezkere-i paşa

Rodôs kâpûdânî ile Rodôsda kalan on nefer / re’îslerün tokuz neferinün birer
akçe ve birinün ki / Bâlî Re’îs-dür iki akçe terakkî etdürilmek / emr olındı.

★

Her adı izleyen rakamlı açıklamaları anlamadığım için, bu belgelerle ilgili tatmin edici, *a fortiori* tam bir çözümleme yapma olanağım yok. Bununla birlikte, birkaç uyarı/belirtme yapmak ve varsayım ileri sürmek de olası.

Zamanla ilgili tek açıklama “paşanın” yazısını noktalayan tarihtir. Bu yazı açıkça kayıtlara eklendiği için, çok daha sonra, örneğin, İstanbul’da yazılmış olabilir. Bununla birlikte, başka bir çözüm yolu da yeğlenebilir: Gerçekten de, o tarihte, İstanbul’dan Mısır’a gitmekte olan Sadrazam İbrahim Paşa, Rodos’a uğruyordu. Orada işleri düzeltmesi/düzene sokması gerekiyordu.² Benim açımdan en akla yatkın görünen varsayım, tezkeresi ile bu kaydı sona erdiren paşanın Sadrazam İbrahim Paşa’dan başkası olmayışdır. Öyleyse bu belgenin tarihi pekâlâ 23 Ekim 1524 olabilir.

Bu sonuç bizi ikinci bir varsayıma ulaştırıyor: Rodos’taki Osmanlı filosunda yeterli sayıda asker bulunmadığı için İbrahim Paşa’yı Mısır’a götüren donanmadan alınan gönüllüler hizmet etmek/görev yapmak üzere adada bırakılmıştı. Büyük olasılıkla terfi ve zam vaatleriyle ikna edilmişlerdi.³ Lütî Ağâ’nın bu nedenle mi Rodos donanmasının başına getirilip getirilmediğini bilmiyorum. O tarihte, bu donanmanın bağlı olduğu sancakbeyi⁴ hâlâ Dizdarzade Mehmed Çelebi idi. Demek ki gerçek bir kumandanın, bu durumda Lütî Ağâ’nın, onun yetkesi altında görevlendirildiğini kabul etmek gerekecekti.

483

2 Bkz. yukarıda s. 352, No.34 ve 35.

3 *Terakkî* sözcüğünün kullanımından bu *reislerin* bir tımandan yararlandığı anlamını çıkarmak gerektiğini saptamak bana güç görünüyor.

4 Bkz. Imber, “The Navy”, s. 258.

Kayıtta Rodos'ta kalan/bulunan yirmi kişinin (Lütfi ağa ile birlikte yirmi bir) adı geçiyor, bunların arasında üç tane de bin Abdullah kaydediliyor, herhalde bunlar din değiştirmiş olanlardı. Bölüklerden ikisi Gelibolu limanına bağlıydı, öbürlerinin İstanbul limanına bağlı olduğu düşünülebilir. Tezkerede sözü edilen on reis kimlerdi? Üç görevli zaten reisti. Eğer bunlara beş ya da altı⁵ badbani eklenecek olursa, sekiz ya da dokuz rakamı elde edilecektir ki bu da “on”un altında bir sayıdır. Ne var ki, bunların arasında, zaten reislerin değil ama, azabların ilk sıralarında yer alan üç ser-oda da sayılacak olursa, on bir ya da on iki kişiyi bulan aşırı bir toplam sayıya ulaşılır.

5 Mustafa'nın “bölüğü”nden Hüseyin bin Abdullah ile ilgili bir kuşku gerçekten de var.

EK 30

ŞÖVALYELERİN RODOS'A GERİ DÖNÜŞÜNÜ HEDEFLEYEN BİR KOMPLO HAKKINDAKİ BİR SORUŞTURMANIN

RAPORLARI

10 – 29 Ekim 1529

(TKS E 2958)¹

RAPOR n 1

/ Hû / kass / ol-dur ki kariyye-i Lindôs pörtöpâpâsı olan Yörgî şöyle togrî^(sic) ke-
limât / kılub ayıtdı ki migâl mâstôrî kapûdânı Frântônî kariyye-i mezbûre iskele-
si / kurbında beş altı mîl mikdârı yerde pergendesiyle gelüb gezilüb / Lâ mânâ
nâm kâfir ile bana altun gönderüb etmek taleb edüb / ben dahil / mezbûra i'ti-
mâd etmeyüb mezbûr Lâ mânâ kâfir ile oglum Pavliyi bile / koşub gönderdüm ve
ol geldüğü günde bir def'a dahi mezkûr / Lâ mânâ bana bir altun getirüb yine gel-
dün deyü istifsâr eyledüm / peynir ve etmek isteyüb ve hem agaiki yeniçeri gön-
derdi migâl / mastôrî gelsün hisârı verelüm dedi deyü cevâb verdi / bu kaziyye-
ye kariyye-i merkûme keferesi işitdiler-mi deyü su'âl olındukda bâs hem / işitdi-
ler ma'lûmları-dur ve-ammâ i'timâd etmediler ve bunu dahi işitdük / migâl mas-
tûrî gemiler ile gele kal'e-i Rôdôs dizdârı kal'eyi vere / ve Bâdişta nâm kâfir dahi
kal'e-i Rôdôsda Egrikapuda bir kapucı / var 'avreti bize gelün kapuyı açub size
verelüm / dedi dedi ve mezbûr pörtöpâpâsun oğlu Pâvlô dahi mezkûr / pergen-
deye merkûm babam pörtöpâpâs etmek gönderdi ben dahi / iletdüm bana da bir
altun verdi deyü i'tirâf eyledi hurrere / fi evâ'il-i cemâziü-l-âhır sene 935

İmzalar

RAPOR n 2

/ kass / ol-dur ki kariyye-i Lindôs zimmîleri kethüdâsı olan İsmâfânî .. / şöyle tog-
rı kelimât kulub ayıtdı ki kariyye-i mezbûre kurbında koyunum mândrâsı var / idi

1 Bildiğime göre yayımlanmamış belge. Ne yazık ki bir kopyasını da elde edemedim, bu da bu yayının neden ancak bir bölümü içerdiğini açıklıyor. Gerçekten de yazanaklara göre imzaların (tanıklannki mi?) okunması, belgenin arka yüzünde basılı mührün çözülmesi olanaksız. Bu belge her biri bir rapor içeren iki kanattan oluşuyor.

koyuna giderken dört beş mîl mikdârı yerde bir kaç kimesneler / gördüm kim-
siniz siz deyü istifsâr eyledüm yabandan âdam degülüz / migâl mâstôrî
âdamlarıyuz migâl mâstôrîden kâğıdumuz var-dur / Kıbruzda Rôdôs keferesi var-
dur alub gitmen deyü cevâb vérdiler / ve gemileri büyük degül-idi on on beş
mikdârı âdam / ancak alurdu ve zikr olan âdamlarun içinde bir âdam var / idi
eginde libâs cüz'i eli ak idi andan bildüm migâl / mâstôrînün kâpûdâmı Fırântô
idügin ve zikr olan geminün kışında / bēlinden^(sic) yukarı ortalı bir âdam
gördüm yatur bēlinden aşağısı / ak bu ne-dür deyü su'âl étdüm bir keşşidür
Fândôs nâm kariyyeden / girdi gērü gider dēdiler ammâ bir kimesneye ben-
zetdüm ol benzetdügüm / kimesne yine bunda-dur deyü ve Lâ mânâ nâm kâfiri
dahi anda gördüm / ol dahi migâl mâstôrîden kâğıdumuz var-dur âdam almaga
geldük / dēdi ve hem mezbûr Lâ mânâ benüm dōstum-idi dīzdâr aga kal'eyi /
véreyin deyü içümüzde bir yeniçerümüz var-dur dēdi ve hem dizdâr / aga akçe
vérdi hamr alub ve migâl mâstôrîye cevâb vérdüm ki / ve Bâdišta ve Lâ mânâ
dēdiler ki aga ve mezrepôlya ve hisâr / kethüdâsı bize ittifâk kâğıd vérdiler ve
kal'eyi vérürüz dēdi / dēdiler ve mezkûr gemide olan kimesneler ile yedüm ve
içdüm / deyü ikrâr eyledi hurrere^(?) fi evâ'il-i cemâziü-l-âhır sene 935

İmzalar

*

Bu raporun tarihi ve içeriği fevkalade açık olduğu için, Rodos'u yeni-
den ele geçirmek üzere şövalyelerin bir girişiminin söz konusu edildiği
doğru olarak kabul edilebilir. Latin kaynakçalar da bu konuda zaten bilgi
veriyordu.² Bu resmi Osmanlı belgesi onları kesin şekilde doğruluyor.

Metne göre, Fra Antônî (ya da Antô), maceradan hoşlanan ve tarika-
tın ortalık hizmeti gören keşişi Fra Antonio Bosio'dan başkası olamazdı.
Şövalyelerin Rodos'u yeniden ele geçirmelerine olanak sağlamak üzere hiç
düşünmeden kendini harcadı. Bununla birlikte, hem Yorgi hem de İstifa-
ni'nin kullandığı tarikat liderinin "kapudan"ı ifadesinin ne anlama geldi-
ğini çıkaramıyorum.

Bu komplonun hazırlığı en azından 1525 yılına dayanıyordu. Düzen-
lenmesi besbelli büyük gizlilik içinde gerçekleştirildi –o halde halkın bü-
yük bir bölümünün gerçek arzularına cevap veriyordu–, çünkü Osmanlı
yetkililer tehdidi ancak son dakikada ortaya çıkardılar: Antonio Bosio Ro-
dos'a gitmek ve son hazırlıkları düzenlemek üzere 1 Ocak 1529 tarihini-
de Batı'dan ayrılmıştı. Bu arada tarikat donanması da olumlu bir işaret alır
almaz yola koyulmak için hazır bekliyordu.³ İşte komplo tam o sırada açıl-

2 Bkz. yukanda s. 353-355.

3 Bkz. Valentini, "I Cavalieri", s. 211 sq.

ğa çıkmıştı. İstanbul'daki Venedik balyosunun yardımcısı bu durumu 11 Mart 1529 tarihli bir mektupla bildiriyordu,⁴ elbette ki aynı yılın şubat ayında hazırlanmış ve elimizde bulunan soruşturma raporuna dayanarak. Belge durumun nasıl ortaya çıkarıldığının saptanmasına olanak vermiyor ama, olayı gün ışığına çıkaran Antonio Bosio'nun Rodos'a geliyordu. Aca-ba eylemin yakın sürede gerçekleşecek olması mı onu, gizemli Lamana aracılığıyla, temaslarını çoğaltmaya yöneltmişti? Lamana adlı bu kişi de sonunda bir haine (komplocular açısından) başvurmuştu. İstifani'nin ifadesi de Lindos'taki kırsal alanların alışılmadık etkinliklere/hareketliliğe sahne olduğunu belirtiyordu: Bu yörelerde yabancıların, hortlakların dolandığı görülüyordu. Topluca, bütünüyle komploculardan yana olan toplum içinde bile, bu özel durum dikkati çekmiş olmalıydı.

Kadı tarafından sorgulanan iki adam biliniyor, tanınıyor: Lindos "protopapas"ı Yorgi, Giorgio Psychidalli'dir. Bu kişi 1525 yılında, Rodos'ta bazı yeniçerileri elde ettiğini ve bazı koşullar karşılığında, kentin tarikatın yönetimine/iktidarına geçmesi için inanca verebileceğini bildirmek üzere tarikat liderine yazmıştı.⁵ Lindos zimmî'lerinin kethüdası olan İstifani de Lindos *protoiero*'su olan Stefano idi. Her ikisi de Bosio tarafından komp-lonun elebaşları olarak belirtilmişti.⁶ Lamana'nın kişiliği bir sır olarak kal-sa da, İstifani'nin tanıdığını sandığı kişinin Benedetto Ruggieri olup ol-madığı düşünülebilir. Ruggieri, komp-lonun hazırlanmasında Antonio Bosio'ya, genellikle Kandiye'den, yardımcı olan bir Rodosluydu.⁷ Söz ko-nusu soruşturma sonunda Osmanlılar tarafından tutuklanıp mahkûm edi-len Kandiye'li Nicolò bahis konusu olabilir.

Büyük olasılıkla Osmanlı Sarayı'na başka bilgiler de ulaşmıştı. Gerçek-ten de, 11 Mart tarihli raporunda balyos yardımcısı komp-lonun tezgâh-lanmasında Giritlinin roüne açıklık getirmekte (burada söz konusu değil) ve tarikat donanmasının hareketleri, etkinlikleriyle ilgili olarak Osmanlıla-rın edinmiş oldukları bilgi konusunda çok daha kesin görünmektedir.⁸ Şurası bir gerçek ki, komploya ta başında katılmış olmalarına karşın, ne var ki Yorgi ile İstifani suçlarını tümüyle itiraf etmiyorlar, çünkü son anda ha-

4 Sanudo L 175.

5 British Museum'da korunan mektup, Sommi - Piccnardi (s. 221 sq.) ve Torr (s. 33 sq.) buna başvurmuşlardır.

6 Bkz. Bosio III, s. 42.

7 Bkz. Bosio III, s. 36, 42, 43.

8 *Scrive come era stà scoperto uno trattato in Rodi con alcumi Candiotti, che'l papa volcva con alcune galie si armava in Sicilia far tornar il gran maistro in Rodi: è sta scoperto, il Signor ha mandato a far apichar uno Nicolò Candioto et metropolitano di Rodi, et ama-zar alcumi li a Rodi quali erano nel tratado.* (Sanudo L 175).

berdar olduklarını ve bu olaya yüzeysel olarak katıldıklarını iddia ediyorlar. Ayrıca çok az sayıda suçluyu ihbar ediyorlar, belki de yalnızca olaya doğrudan katılmış olanları. İfadeleri, zaten daha az güvenilir olan kaynaklardan edinilmiş bilgilerin büyük bir bölümünü de doğruluyor.

Önce, Metropolit Evtimio başta olmak üzere kentteki tüm Rum din adamlarının komploda itici gücü oluşturduğunu kaydeden Bosio'nun anlatısının ne derece doğru olduğu saptanabilir. Metropolit Evtimio, halkın Osmanlılardan kurtulmak ve şövalyelerin geri dönüşünü görmek istediğini kendisine ve öbür rahiplere yapılan itiraflardan, bildiğini tarikat liderine yazmıştı.⁹ Böylece metropolitin daha 1529 Şubat'ında tutuklanıp mahkûm edilmesine şaşmamak gerekir.¹⁰ Diğer yandan, Osmanlı soruşturması komploya katılanlar arasında en azından iki yeniçeri ve daha da önemlisi, yörenin kumandanının da (dizdar) bizzat yer aldığı doğruluyor. Dizdar Rodos'u teslim edeceğine dair yazılı olarak söz vermişti.¹¹

Halkın ruh haliyle ilgili olarak, Lindos "*protopapas*"ının ifadesi kayda değerdir: "Hepsi bundan söz edildiğini duymuş, diyordu. Durumdan haberleri var ama, güvenmemişler." Kendisi de Lamana'ya "güvenmediğini" doğruluyordu: Oysa yıllardan beri tasardan haberdardı ve oğlunu erzakla birlikte Antonio Bosio'ya göndermekten çekinmemişti. Yanıtından anladığıma göre halkın (her ne olursa olsun Lindos'ta ama, büyük olasılıkla tüm adada) komplo hakkında bilgi sahibi olduğunu ve bunu onayladığını sanıyorum.

Bununla birlikte, İstifani'ye Kıbrıs'ta "Rodosluların" bulunduğunun neden söylenmiş olduğu da düşünülebilir. Ancak bir eylemin pek yakın olduğuna işaret ettiği ölçüde bu açıklama/belirleme bir anlam taşıyordu. Oysa tarikat donanması Sicilya'da sonra da Malta'da beklemekte zorundaydı. Öte yandan Antonio Bosio'nun Rodoslu taraftarları tarikatın geri dönüşünü Girit'te hazırlıyorlardı.¹²

Kentin ele geçirilişiyle ilgili olarak uygulanacak yöntem konusunda, bu soruşturmalar Osmanlı hükümetinin susuzluğunu gidermemişti. Bâdişta Latin kaynaklar tarafından bilinip tanınmıyor. Acaba komploya son anda katılanlardan biri miydi? Ne olursa olsun, Eğrikapı'nın açılışı şövalyeler açısından çok büyük değer taşıyordu. Gerçekten de söz konusu olan eski

9 Bkz. Bosio III, s. 42.

10 Bkz. Sanudo L 175.

11 Bkz. Bosio III, s. 43; Setton III, s. 224 No.110.

12 Eğer bir okuma yanlış yapmadıysa ve *Kıbrız* değil, *Sırağuz* diye okumak gerekiyorsa. Bu belgenin bir kopyası elimde olmadığı için, bu kabul edilebilir bir varsayım ama, onu doğrulama olanağım yok.

Amboise kapısıdır.¹³ Bu kapı, 1512 yılında bir iç gizli kapıya dönüştürülmüş olan ve *collachium*'a ulaşan St. Antoine kapısına açılıyordu.¹⁴ Önemli diğer bir nokta da, St. Ange ve Naillac kulelerinin düşman gemilerine karşı koruduğu liman girişiydi. Bosio'ya göre, (Bosio'nun yeniçerilerin ağası diye söz ettiği) dizdar ağa tam olarak bu iki engeli kaldıracağına söz veriyordu.

13 Bkz. Rossi, *Assedio*, s. 47.

14 Bkz. Gabriel, s. 33 sq.

EBU BEKİR ED-DARANİ'NİN II. BAYEZİD'E OĞLU
KORKUDİ TARAFINDAN İLETİLEN MEKTUBU
1503 (?)

Ebu Bekir ed-Darani'nin kişiliğiyle ilgili bilgim yok. Bununla birlikte, aynı şekilde Saray'a başvuran ve Arapça konuşan başka bir tutsakla olan dikkat çekici bir adaşlık da kayda değerdir, bu kişi Trablusşamlı Takiyüddin ed-Darani'dir.²

Bu belge iç tarihlendirmelerle ilgili birkaç öge sağlar. Modon'un 1500 tarihinde ele geçirilişinden sonraya rastlar. Ebu Bekir'in bundan bir karşılaştırma unsuru gibi yararlandığı ölçüde, bu zaferin çok uzun bir geçmişe dayanmadığı sezilebilir ama, kanıt pek güvenilir değil, çünkü saltanatı ancak 1512 yılında sona eren II. Bayezid'in fethettiği son önemli yer söz konusudur. Öte yandan, Ebu Bekir Cem'in oğlunun Rodos'taki varlığından söz ediyor. Oysa bu kişi tarikat liderinin yanına 1501 Ağustos'u ile 1504 Aralık'ı arasındaki sürede, belki de 1503 yılında geldi.³ Karamanlı bir taht talibinin Rodos'ta kabul edilmesine değgin anıştırma inanılmaz, şaşırtıcıdır, çünkü tarikat arşivlerinde bunun izine rastlanmaz: Yalnızca, 1510 Haziran'ında, Karamanlı Kasım Bey'in oğlu olan Mustafa adlı birinden söz edilir. Ama, bir şehzade/veliaht gibi karşılanmaktan uzak, bu kişi tarikat liderinin başına fidyeye istediği bir tutsaktı.⁴ Hem sonra, Ebu Bekir'in sağladığı bilgi de *a priori* geri çevrilemez.

1 *Kitâbü l harîmî fi-t-tasavvuf*'tan alınmış Arapça belge (Ayasofya Kütüphanesinin 1763 no'lu elyazması, s. 232), İ. H. Uzunçarşılı tarafından yayımlanmıştır, "Rodos şövalyeleri Hakkında Antalya Valisi Sultan Korkudî'ye Gönderilmiş Bir Mektub", *Belleten* XVI-II/71 (1954), s. 347 - 355. Fransızca çevirisi Maha Laurens'in eseridir, burada kendisine teşekkür etmekten mutluluk duyuyorum. Belgeden özellikle yukarıda yararlanılmıştır, s. 329 - 330 ve 334.

2 Bkz. ek no 17.

3 Bkz. yukarıda s. 300-301.

4 AOM 399231° ve 400221°.

Yine bu Karamanoğlu Mustafa'nın 1504 Ocak'ında Kıbrıs'a geçmek/gitmek istediğini⁵ ve benzer bir lütuf için 1508 yılında adını bilmediğimiz ama, yine de Mustafa olabilecek bir *fiol di Caraman* tarafından ricada bulunduğu biliniyor.⁶ Şu halde, elbette ki 1510 yılından önce, bu kişinin şövalyelere de başvurmuş olabileceğini sanmak anlamsız olmaz. Oysa Karaman 1500-1501 yıllarında Osmanlılara başkaldırmıştı ve Pierre d'Aubusson'un da 1502 Ocak'ında Osmanlı devletinin bazı geleneksel düşmanlarıyla, yani Karamanlılarla, bağlantı kurmaya söz vermiş olduğu biliniyor.⁷ Ebu Bekir'in anlatısı, hiçbir kaynak tarafından doğrulanmamasına karşın, tarikat liderinin sözünü tutmuş olduğunu düşündürüyor. Demek ki burada Ebu Bekir'in mektubunun 15. yüzyılın başında yazılmış olduğu varsayımını destekleyen yeni bir ipucu bulunmaktadır. Aynı şekilde, 1501-1502 kışından başlayarak Rodos deniz akıncılığı bir artış kaydetti. Gerçekten de donanmanın kendisi yaz-kış deyriye geziyordu.⁸ Fra Andrea d'Amaral'in 1504 yılında Fra Michel Ferrier'nin deniz akıncılığı yaptığı kalyonun sahibi olduğu biliniyor.⁹ Nicolas'ya, büyük olasılıkla Osmanlıların yakından tanıdığı korsan Nicolas Centurione'ye gelince,¹⁰ tarikat arşivleri 1503-1504 yıllarında bazen bir kalyonu bazen de bir barzayı ona malediyordu.¹¹ Aynı gemiden mi söz ediliyordu, yoksa Ebu Bekir'in dediği gibi, iki gemiye birden mi sahipti? Ne olursa olsun, bu tanımlamalar rastlantılara kalıyor ama, son bir kanıt kanıma göre Ebu Bekir'in mektubunun bu dönemin tarihini taşıdığı varsayımını destekliyor. Gerçekten de başlıca amacı, tarikat ile barış yapma girişiminde olan Osmanlı devletini uyarmaktı. Oysa Korkud da tam olarak 1502 yılının ilkbaharında, bu anlamda, tarikat lideri Pierre d'Aubusson nezdinde yakınlaşma çabası içindeydi. Ne var ki d'Aubusson uygun zamanı bekleyerek oyalamayı düşünüyordu. Görüşmeler ancak d'Aubusson'un 1503 Temmuz'unda meydana gelen ölümünden sonra somut bir gelişme gösterdi. Ebu Bekir'in metni ile 1502-1503 yıl-

5 Bkz. Sanudo V 998 sq.

6 Bkz. Sanudo VII 551.

7 Bkz. yukarıda s. 254.

8 Amiralın değil, 1501 yılından 1503'e kadar kadırgaların kaptanı olan Diomède de Villargut'nun kumandasında (bkz. Rossi, *Storia della Marina*, s. 135). Her ne olursa olsun, Ebu Bekir'in metni, F R Â M R Â L'den söz ederken, belirli bir kişiyi ima eder gibi görünüyor. İşte bu nedenle Fra [Andrea d'] Amaral'den söz ettiğini varsaymayı öneriyorum.

9 AOM 8088r°. 1507 yılında, deniz akıncılığı için bir kalyon ile bir fustayı silahlandırmasına izin verildi (AOM 8182r°).

10 Bkz. ek no 19.

11 AOM 8053r°-54r°; 394246r°; 395194v°.

larında gerçekleşen barış görüşmelerinin varlığı arasındaki rastlantı bana çarpıcı görünüyor. Öbür yandan, kuşkusuz Ebu Bekir tarikat liderinin ölümünden habersizdi: Pierre d'Aubusson'un ölümü Ebu Bekir'in kesinlikle yararlanacağı ek bir kanıt oluşturabilirdi.

Kesin bir şekilde doğrulayamamakla birlikte, yine de bu belgenin 1503 tarihli olduğu varsayımını destekleyeceğim.

KAYNAKÇA

Malta Ulusal Kütüphanesi'nin St. Jean şövalyelerine ayrılmış bölümünün arşiv dökümanları ve İstanbul'daki Topkapı Sarayı Arşivi dışında aşağıdaki belgeleri inceledim.¹

ADORNO (Anselme) : *Itinéraire 'Anselme Adorno en Terre Sainte (1470-1471)*, Paris, 1978.

AFETİNAN (A.) : *Life and works of Piri reis*, Ankara, 1975.

AHRWEILER (Hélène) : "Une lettre en grec du Sultan Bayezid II (1481-1512)"*, *Turcica* I (1969), s. 150-160.

ALBERI (Eugenio) : *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato**, seri III, c. III. Floransa, 1855.

ALEXANDER (John Christos) : *Toward a History of Post Byzantine Greece: the Ottoman kanunnames for the Greek Lands, ca 1500-ca 1600**, Atina, 1985.

ARBEL (Benjamin) et VEINSTEIN (Gilles) : "La fiscalité vénéto-chyprite au miroir de la législation ottomane: le *Qanunname* de 1572", *Turcica* XVIII (1986), s. 7-51.

ARGENTI (Philip P.) : *The Occupation of Chios by the Genoese and their Administration of the Island 1346-1566*, 3 cilt, Cambridge, 1958.

ASHTOR (Eliyahu) : *Levant trade in the later Middle Ages*, Princeton, 1983.

ASHTOR (Eliyahu) : "The Wheat Supply of the Mamluk Kingdom", *Asian and African Studies* XVIII, Hayfa, 1984, s. 283-295; yeniden basıldığı yer Ashtor, *East-West Trade in the Medieval Mediterranean*, Londra, 1986.

AYALON (David) : *Gunpowder and Firearms in the Mamluk Kingdom*, Londra, 1956.

AYMARD (Maurice) : *Venise, Raguse et le commerce du blé pendant la seconde moitié du XVe siècle*, Paris, 1966.

AYMARD (Maurice) : "Chiourmes et galères dans la Méditerranée au XVIe siècle", *Histoire économique et sociale du monde méditerranéen 1450-1650. Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel*, Toulouse, 1973.

BACQUÉ-GRAMMONT (Jean-Louis) : "Note sur une saisie de soie d'Iran en 1518"*, *Turcica* VIII/2 (1976), s. 237-253.

BACQUÉ-GRAMMONT (Jean-Louis) : "Une dénonciation des abus de Hâ'ir Beg, gouverneur de l'Égypte ottomane en 1521"*, *Annales Islamologiques* XIX (1983), s. 19-52.

1 Arşiv dökümanlarının yayınlarını içeren başlıklarda asterix var.

- BACQUÉ-GRAMMONT (Jean-Louis) : "Soutien logistique et présence navale ottomane en Méditerranée en 1517"* , *Revue de L'Occident Musulman et de la Méditerranée* 39 (1985), s. 7-34.
- BACQUÉ-GRAMMONT (Jean-Louis) : *Les Ottomans, les Safavides et leurs voisins**, Leyde-İstanbul, 1987.
- BACQUÉ-GRAMMONT (Jean-Louis) : "Trois lettres de Ferhâd Paşa sur la fin de Şehsüvâr oğlu 'Ali Beg, beylerbey de la Zu-l-kadriyye (1522)"*, J.-L. Bacqué-Grammont ve R. Dor, der., *Mélanges offerts à Louis Bazin*, Paris, L'Harmattan, 1992, s. 241-256.
- BALTA (Evangelia) : *L'Eubée à la fin du XVe siècle. Économie et population. Les registres de l'année 1474**, Atina, 1989.
- BARKAN (Ömer Lütfi) : *XV ve XVI^{ncı} asırlarda Osmanlı imparatorluğunda ZİRAÎ EKONOMİNİN HUKUKÎ VE MALÎ ESASLARI*, Ier.t: *Kanunlar**, İstanbul, 1945.
- BELDICEANU (Nicoara) : *Le timar dans l'État ottoman*, Wiesbaden, 1980.
- BELON DU MANS (Pierre) : *Les Observations de plusieurs singularitez & choses memorables, trouvées en Grece, Asie, Judée, Egypte, Arabie & autres pays estranges*, Paris, 1555.
- BERINDEI (Mihnea) et VEINSTEIN (Gilles) : "La présence ottomane au sud de la Crimée et en mer d'Azov dans la première moitié du XVIe siècle", *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* XX/3-4 (1979), s. 389-461.
- BERINDEI et VEINSTEIN : *L'Empire ottoman et les pays roumains. 1544-1545**, Paris-Cambridge, 1987.
- BILIOTTI (E.) et COITRET (Abbé) : *L'Île de Rhodes*, Paris, 1881.
- BOMBACI (Alessio) : "Il liber graecus" in *Westöstliche Abhandlungen* (R. Tschudi armağanı), Wiesbaden, 1954, s. 288-303.
- BOSIO (Giacomo) : *Dell'Istoria della sacra religione et il^{pna} militia di San Giovanni Gierosolimitano*, Roma, 1594-1602.
- BOURBON (Jacques, bâtard de) : *La grande et merveilleuse, & très cruelle oppugnation de la noble cité de Rhodes, prinse naguères par Sultan Solymán, a present grand Turcq, ennemy de la tressaincte foy catholique*, Paris, 1527.
- BRAUDEL (Fernand) : *la Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris, 1966.
- BREYDENBACH (B.) : *Sanctarum peregrinationum in montem Syon ad venerandum Xti sepulcrum in Hierusalem atque in montem Synai ad divam Virginem et Martyrem katharinem opusculum*, Mayence, 1486.
- BROCKMAN (Eric) : *The Two Sieges of Rhodes 1480-1522*, Londra, 1969.
- BRUMMETT (Palmira) : "Rhodes : the Overrated Adversary", *The Historical Journal* XXXVI (1993), s. 1-25.
- BRUMMETT (Palmira) : *Ottoman Sea power and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, Albany, 1994.
- BURSKI (Hans-Albrecht von) : *Kemal Re'is. Ein Beitrag zur Geschichte der türkischen Flotte*, Bonn, 1928.

- BUTLER (Lionel) : "The port of Rhodes under the knights of St John (1309-1522)", *Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions* XXXII (Les grandes escales I), Brüksel, 1974, s. 339-345.
- CANTACASSIN (Théodore Spandouyn) : *Petit traité de l'origine des Turcs*, Ch. Schefer, der., Paris, 1896.
- CAOURSIN (Guillaume) : *Opera*, Ulm, 1496; partiellement traduit in Vatin, *Sultan Djem* (q.v.).
- CASSAR (Paul) : "The Maltese corsairs and the Order of St. John of Jerusalem", *Scientia* XXIX/1-2 (Malta, 1963), s. 26-69.
- CELÂLZÂDE : *Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557 oder Tabakat ül Memalik ve Derecat ül-Mesalik von Celalzade Mustafa genannt Koca Nişancı*, Petra Kappert, der., Wiesbaden, 1981.
- CHARRIÈRE (E.) : *Négociations de la France dans le Levant**, c. 1, Paris, 1848.
- COTTRET (E.) : bkz. Biliotti.
- CURATOLA (Giovanni) : "Four Carpets in Venice", *Oriental Carpet and Textile Studies* (q.v.), s. 123-130.
- DELAVILLE-LE ROULX : *Les archives, la bibliothèque et le trésor de l'Ordre de St. Jean de Jérusalem à Malte*, Paris, 1883.
- DIB (Pierre) : *L'Église maronite*, Beyrut, 1962-1973.
- DU BELLAY (Martin et Guillaume) : *Mémoires de Martin et Guillaume Du Bellay*, V.-L. Bourilly et F. Vindry, der., c. 1, Paris, 1908.
- EFTHYMIU-CHATZILACOU (Maria) : *Rhodes et sa région élargie au XVIIIe siècle: les activités portuaires*, Thèse de 3e cycle, exemplaire dactylographié, Université de Paris-I, 1984.
- E.I.¹ : *Encyclopédie de l'Islam* 1e édition, Leiden-Paris 1913-1934.
- E.I.² : *Encyclopédie de l'Islam* 2e édition, Leiden-Paris 1960-.
- ERTAYLAN (İsmail Hakkı) : *Sultan Cem**, İstanbul, 1951.
- FABER (Félix) : *Evagatorium*, Stuttgart, 1843-1849.
- FALCONE (Pompeo) : "Il valore documentario della Storia dell'Ordine Gerosolimitano di Giacomo Bosio", *Archivio Storico di Malta* X/2 (Ocak-Nisan 1939), s. 93-135.
- FALKENHAUSEN (Vera von) : bkz. Luttrell.
- FAROQHI (Suraiya) : "Sixteenth Century periodic markets in various Anatolian sancaks. İçel, Hamid, Karahisar-i Sahib, Kütahya, Aydın and Menteşe", *JESHO* XXII (1979), s. 32-80.
- FAROQHI (Suraiya) : *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia, Trade, Crafts and Food Production in an Urban Setting*, Cambridge, 1984.
- FERİDÜN : *Münşe'ât-ı selâtin*, c. 1, İstanbul, 1264/1848-49.
- FISHER (Alan W.) : "The sale of slaves in the Ottoman Empire: Markets and state taxes on slave sales, some preliminary considerations", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi* VI (1978), s. 149-174.
- FISHER (Alan W.) : "Chattel Slavery in the Ottoman Empire", *Slavery and abolition* I-1 (1980), s. 25-45.

FONTANUS (Jacob) : *De bello rhodio libri tres*, Roma, 1524.

FONTENAY (Michel) : "L'Empire ottoman et le risque corsaire au XVIIe siècle", *Actes du Ier Colloque International d'histoire. Économies méditerranéennes, équilibres et intercommunications. XIIIe XIXe siècles*, Athènes, 1985, s. 429-459.

GABRIEL (Albert) : *La cité de Rhodes*, Paris, 1921.

GALLOTTA (Aldo) : bkz. Murâd (Seyyid).

GALLOTTA (Aldo) : "Il trattato turco-veneto del 12 gennaio 1482"*, *Studia turcologica memoriae Alexii Bombaci dicata*, Naples, 1982, s. 219-235.

„azavât : bkz. Murâd (Seyyid).

GEROLA (G.) : "I monumenti medioevali delle tredici Sporadi", *Annuario della R. Scuola di Atene* I (1914), s. 169-356 et II (1916), s. 1-101.

GÜÇER (Lütfi) : "XVIII yüzyıl ortalarında İstanbulun iâşesi için lüzumlu hububatın temini meselesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* XI (1949-1950), s. 397-416.

GUÉRIN (V.) : *Voyage dans l'île de Rhodes et description de cette île*, Paris, 1856.

GUGLIELMOTTI (A.) : *La guerra dei pirati e la marina pontifica del 1500 al 1560*, Floransa, 1870.

GUILMARTIN Jr (John Francis) : *Gunpowder and Galleys. Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the sixteenth Century*, Cambridge, 1974.

HAMMER-PURGSTALL : *Histoire de l'Empire ottoman*, Paris, 1835-1843.

HEERS (Jacques) : *Gênes au XVe siècle*, Paris, 1971.

HEERS (Jacques) : *Esclaves et domestiques au Moyen Âge dans le monde méditerranéen*, Paris, 1981.

HERTZ (A.Z.) : "Armament and supply inventory of Ottoman Ada Kale, 1573"*, *Archivum Ottomanicum* IV (1972), s. 95-171.

HESS (Andrew C.) : "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries, 1453-1525", *American Historical Review* 85/6-7 (1970), s. 1892-1919.

HEYD (W.) : *Histoire du commerce du Levant*, t. II, Paris, 1886.

HEYWOOD (Colin) : "The Activities of the State Cannon-Foundry (*Tophane-i amire*) at İstanbul in the Early Sixteenth Century According to an Unpublished Turkish Source", *Prilozi za Orientalni Filologiju* XXX (1980), s. 209-216.

HIRSCHFELD (Bernhard von) : bkz. Windwiss.

HOOGEWEG : "Eine westfälische Pilgerfahrt nach dem h. Lande vom Jahre 1519", *Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde* XLVII (1889), s. 167-208 et XLVIII (1890), s. 55-84.

HUNGER (Herbert) : "Piraterie in der Aegaeis anno 1504. Brief Bajezids II an Leonardo Loredan", *Byzantion* XL, s. 361-376.

İ.A. : *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1978-1986.

IBN İYAS : *Histoire des Mamlouks circassiens (876-906)*, çev. Gaston Wiet, Kahire, 1945.

IBN İYAS : *Journal d'un bourgeois du Caire*, Gaston Wiet trad., c. 1 (906-922), Paris, 1955; c. 2 (922), Paris, 1960.

- IMBER (Colin) : "The costs of naval warfare. The accounts of Hayreddin Barbarossa's Herceg Novi campaign in 1539", *Archivum Ottomanicum* IV (1972)*, s. 203-216.
- IMBER (Colin) : "The Navy of Süleyman the Magnificent", *Archivum Ottomanicum* VI (1980), s. 211-282.
- İNALCIK (Halil) : "Bursa and the Commerce of the Levant", *Journal of Economic and Social History of the Orient* III/2 (1960), s. 131-147; yeniden basıldığı yer İnalçık, *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy*, Londra, 1978.
- İNALCIK (Halil) : "The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-Arms in the Middle East", *War, Technology and Society in the Middle East*, V.J. Parry ve M.E. Yapp, der., Londra, 1975, s. 195-217; yeniden basıldığı yer İnalçık, *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy*, Londra, 1978.
- İNALCIK (Halil) : "Servile Labor in the Ottoman Empire", *The Mutual Effect of the Islamic and Judæo-Christian Worlds: The East European Pattern*, A. Ascher, T. Halasi-Kun ve B.K. Krály, der., Brooklyn, 1979, s. 25-52; yeniden basıldığı yer İnalçık, *Studies in Ottoman Social and Economic History*, Londra, 1985.
- İNALCIK (Halil) : "A Case Study in Renaissance Diplomacy. The Agreement between Innocent VIII and Bayezid II on Djem Sultan", *Journal of Turkish Studies* III (1979), s. 209-223.
- IRWIN (Robert G.) : "Egypt, Syria and their Trading Partners 1450-1550", *Oriental Carpet and Textile Studies* (q.v.), s. 73-82.
- JACQUART (Jean) : *François Ier*, Paris, 1981.
- JAL¹ : Jal (A.), *Glossaire nautique*, Paris, 1848.
- JAL² : *Nouveau glossaire nautique*, Paris - Lahey, 1970-.
- KAHANE (Henry et Renée) et TIETZE (Andreas) : *The Lingua Franca in the Levant*, İstanbul, 1988.
- KAPPERT (Petra) : bkz. Celâlzâde.
- KASPERSON (Roger E.) : *The Dodecanese: Diversity and Unity in Island Politics*, Chicago, 1966.
- KÂTİB ÇELEBÎ : *History of the Maritime Wars of the Turks, translated from the Turkish of Hacı-Khalîfêh, by James Mitchell*, Londra, 1831.
- KEMÂLPASAĞÂDE (ou: İbn Kemâl) : *Tevârih-i âl-i 'Osmân. VII defter*, Ş. Turan éd., Ankara, 1954 (correspondant au règne de Mehmed II). (I. Selim'le ilgili bölümler için bkz. Uğur).
- KETTELER (Dirick) : bkz. Hoogeweg.
- KING (Donald) : "The carpets in the Exhibition", *The eastern carpet in the western world from the 15th to the 17th century*, catalogue de l'exposition tenue à la Hayward Gallery, Londra, 1983, s. 24 sqq.
- KING (Monique) : "French Documents Relating to Oriental Carpets, 15th-16th Century" *Oriental Carpet and Textile studies* (q.v.), s. 131-137.
- KISSLING (Hans Joachim) : "Betrachtungen über die Flottenpolitik Sultan Bâyezîds II (1481-1512)", *Saeculum* XX (1969), s. 35-43.

- KNECHT (R.J.) : Francis I, Cambridge, 1982.
- KOLBON (Émile Y.) : *La population des îles de la Grèce*, Aix-en-Provence, 1974.
- KRANTONELLÉ (Alexandra) : *Ιστορία της πειρατίας στους πρώτους Χρόνους της Τουρκοκρατίας 1390-1538*, Ατina 1985.
- LAMANSKY : *Secrets d'État de Venise**, St. Petersbourg, 1884.
- LANE (Frederic C.) : *Navires et constructeurs à Venise pendant la Renaissance*, Paris, 1965.
- LANE (Frederic C.) : *Venise. Une république maritime*, Paris, 1985.
- LA RONCIÈRE (Charles de) : *Histoire de la marine française*, t. II et III, Paris, 1902-1906.
- LEFORT (Jacques) : *Documents grecs dans les archives de Topkapı sarayı. Contribution à l'histoire de Cem Sultan**, Ankara, 1981.
- LENGHERAND (Georges) : *Voyage de Georges Lengherand, mayeur de Mons en Haynaut, à Venise, Rome, Jérusalem, Mont Sinai & le Kayre 1485-1486*, marquis de Godefroy Méniglaise, der., Mons, 1861.
- LEPITRE (Abbé A.) : *Adrien VI*, Paris, 1880.
- LESAIGE (Jacques) : *Voyage de Douai à Rome, N.-D. de Lorette, Venise, Jérusalem et autres saints lieux*, H.R. Duthill. ul, der., Douai, 1851.
- LOWRY (H.W.) : "The Island of Limnos: A Case Study on the Continuity of Byzantine Forms under Ottoman Rule", *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Bryer ve Lowry, der., Birmingham-Washington, 1986, s. 235-259.
- LÜTFİ PAŞA : *Tevârih-i âl-i 'Osmân*, İstanbul, 1341/1925.
- LUTTRELL (Anthony) : "The Hospitallers at Rhodes, 1306-1421", K.M. Setton, *A History of the Crusades III*, Un. of Wisconsin, 1975, s. 278-313.
- LUTTRELL (Anthony) : "Feudal Tenure and Latin Colonization at Rhodes: 1306-1415" *English Historical Review* LXXXV (1970), s. 755-775.
- LUTTRELL (Anthony) : "The *Servitudo Marina* at Rhodes: 1306-1462", *Serta Neograeca*, K. Dimaras ve P. Wirth, der., Amsterdam, 1975, s. 50-65.
- LUTTRELL (Anthony) : "Venice and the Knights Hospitallers of Rhodes in the Fourteenth Century", *Papers of the British School at Rome* XXVI (1958), s. 195-212.
- LUTTRELL (Anthony) : "Emmanuele Piloti and Criticism of the Knights Hospitallers of Rhodes: 1306-1444" *Annales de l'Ordre Souverain Militaire de Malte* XX (1962), s. 1-20.
- LUTTRELL (Anthony) : *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West*, Londra, 1978.
- LUTTRELL (Anthony) : "Slavery at Rhodes: 1306-1440", *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome* (1976-77), s. 81-100.
- LUTTRELL (Anthony) : *Latins, Greece, the Hospitallers and the Crusade. 1291-1440*, Londra, Variorum Reprints, 1982.
- LUTTRELL (Anthony) : "The Hospitallers at Rhodes confront the Turks: 1306-1421", P.F. Gallagher, der., *Christians, Jews and Other Worlds: Patterns of Conflict and Accomodation*, Lanham, Un. Press of America, 1988, s. 80-116.

- LUTTRELL (Anthony) : "Settlement in Rhodes, 1306-1366", P. Edbury, der., *Crusade and Settlement*, Cardiff, Un. College Press, 1985, s. 273-281.
- LUTTRELL (Anthony) et Falkenhausen (Vera von) : "Lindos and the Defence of Rhodes, 1306-1522", *Rivista di Studi Bizantini e Neellenici* XXXII-XXXIII (Roma, 1985-86), s. 317-332.
- LUTTRELL (Anthony) : "The Military and Naval Organization of the Hospitalers at Rhodes, 1310-1344", Z.H. Nowak, der., *Das Kriegswesen der Ritterorden im Mittelalter*, Torun, Uniwersytet Mikotaja Kopernika, 1991, s. 133-153.
- LUTTRELL (Anthony) : *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Londra, Variorum Reprints, 1992.
- LUTTRELL (Anthony) : "Papauté et Hôpital: l'enquête de 1373", introduction générale de *L'enquête pontificale de 1373 sur l'Ordre des Hospitaliers de St-Jean de Jérusalem*, c. I, *L'enquête dans le prieuré de France*, par Anne-marie Legras, Paris, 1987, s. 3-42.
- LUTTRELL (Anthony) : "The Later History of the Maussoleion and its Utilization in the Hospitaller Castle at Bodrum", The Maussoleion at Halikarnassos, c. II, *The Written Sources and their Archaeological Background*, Jutland Archaeological Society Publications, XV 2, 1986, s. 115-214.
- MAIURI (A.) : "I castelli dei cavalieri di Rodi a Cose e a Bodrum (Alicarnasso)", *Annuario della R. Scuola archeologica di Atene e delle missioni italiane in Oriente* IV V (1921-1922), s. 275-343.
- MALPIERO (Domenico) : *Annali Veneti dall'anno 1457 al 1500*, Floransa, 1843-1844.
- MANTRAN (Robert) : *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, Paris, 1962.
- MANTRAN (Robert) : *Histoire de l'Empire ottoman*, sous la direction de R. Mantran, Paris, 1989.
- MARINESCU (Constantin) : "l'île de Rhodes au XIVe siècle et l'Ordre de St. Jean de Jérusalem d'après des documents inédits", *Miscellanea Giovanni Mercati*, c. V (*Studi e Testi* n° 125), Vatican, 1946, s. 382-401.
- MAS-LATRIE : "Note sur les archives de Malte à Cité La Valette", *Archives des Missions Scientifiques* VI 1 e série (1857), s. 1-240.
- MATTON (Raymond) : *Rhodes*, Atina, 1959.
- MELIKOFF (Irène) : "Bayezid II et Venise"*, *Turcica* I (1969), s. 123-149.
- MÉNAGE (V.L.) : "The mission of an ottoman secret agent in France in 1486"*, *Journal of the Royal Asiatic Society* (1965), s. 112-132.
- MIGNET (F.) : *La rivalité de François Ier et de Charles Quint*, Paris, 1875.
- MIKLOSICH (F.) ve Müller (J.) : *Acta et diplomata graeca Medii Aevi**, Darinstadt, 1968.
- MIZZI (Rev. J.) : *Catalogue of the Records of the Order of St. John of Jerusalem in the Royal Malta Library*, c. II, Bölüm I, Malta, 1970.
- MORDTMANN (J.H.) : "Zur Lebensgeschichte von Kemal Re'is", *Mitteilungen*

des Seminars for Orientalische Sprachen an der Friedrich-Wilhelms Universität zu Berlin XXXII (1929), 2 (*West asiatische Studien*), s. 39-49.

MORI UBALDINI (U.) : *La Marina del Sovrano militare ordine di San Giovanni di Gerusalemme, di Rodi e di Malta*, Roma, 1971.

MÜLLER (Giuseppe) : *Documenti sulle relazioni delle città toscane coll'Oriente cristiano e coi Turchi fino all'anno MDXXXI**, Floransa, 1879.

MURÂD (Seyyid) : *Gazavat-ı Hayre-ddin Paşa*, Aldo Galotta, der., Studi Magrebini XIII, Napoli, 1981.

MYRES (John L.) : "The Dodecanese", Myres, *Geographical History in Greek Lands*, Oxford, 1953.

NISBET (James E.) : "Treasury Records of the Knights of St. John in Rhodes", *Melita Historica* II (1956-1959), s. 95-104.

NOIRET (H.) : *Documents inédits pour servir à l'histoire de la domination vénitienne en Crète de 1380 à 1485**, Paris, 1892.

ORIENTAL CARPET & TEXTILE STUDIES II. *Carpets of the Mediterranean Countries 1400-1600 (based upon the Special Sessions of the 4th International Conference on Oriental Carpets, London 1983)*, R. Pinner ve W.B. Denny, der., Londra, 1986.

ÖZBARAN (Salih) : "Galata tersanesinde gemi yapımcıları, 1529-1530", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları* 8-9 (1979-1980), s. 97-102.

PAKALIN (Mehmet Zeki) : *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, İstanbul, 1983.

PANTALEON (H.) : *Militaris Ordinis Iohanittarum Rhodiorum, aut Melitensium equitum, rerum memorabilium terra marique (...) usque ad 1581 annum, historia nova*, Bâle, 1631.

PANZAC (Daniel) : "Les échanges maritimes dans l'Empire ottoman au XVIIIe siècle", *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée* 39 (1985), s. 177-188.

PAOLI (Sebastiano) : *Codice diplomatico del Sacro Militare Ordine Gerosolimitano oggi di Malta**, 2 cilt, Lucques, 1737.

PARRY (V.J.) : "Materials of War in the Ottoman Empire", *Studies in the Economic History of the Middle East*, M.A. Cook, der., Londra - New York - Toronto, 1970, s. 219-229.

PARRY (V.J.) : "Bey IV" E.I.² I (1960), s. 1092-1098.

PİRÎ RE'ÎS : *Kitâb-i bahriye*, F. Kurtoğlu, der., İstanbul, 1935.

POSSOT (Denis) : *le voyage de Terre Sainte*, Ch. Schefer, der., Paris 1890; repr. Cenova, 1971.

PRIULI (Girolamo) : *Diarii, Rerum Italicarum Scriptores* XXIV/3, Bologne, 1937.

RABY (Julian) : "Court and Export: part 1. Market Demands in Ottoman Carpets 1450-1550", *Oriental Carpet and Textile studies* (q.v.), s. 29-38.

REINDL (Hedda) : *Münher um Bayez 'd*, Berlin, 1983.

- ROGERS (Michael) : "Carpets in the Mediterranean Countries 1450-1550", *Oriental Carpet and Textile Studies* (q.v.), s. 13-27.
- RÖHRICHT (Reinhold) : *Bibliotheca Geographica Palaestinae. Chronologisches Verzeichniss*, Berlin, 1890.
- RÖHRICHT (R.) : "Zwei Berichte über eine Jerusalemfahrt", *Zeitschrift für Deutsche Philologie* XXV (1893), s. 163-220 ve 475-501.
- ROSSI (Ettore) : *Storia della Marina dell'Ordine di Gerusalemme di Rodi e di Malta*, Roma-Milan, 1926.
- ROSSI (Ettore) : *Assedio e conquista di Rodi nel 1522 secondo le relazioni edite ed inedite dei Turchi con una notizia sulla Biblioteca Hafiz di Rodi*, Roma, 1927.
- ROSSI (Ettore) : "Nuove ricerche sulle fonti turche relative all'assedio di Rodi nel 1522", *Rivista degli Studi Orientali* XV/1 (1934), s. 97-102.
- ROSSI (Ettore) : "The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523", K.M. Setton, *A History of the Crusades* III, Un. of Wisconsin Press, 1975, s. 314-339.
- SA'DÜ-D-DÎN : *Tâcü-t-tevârîh*, İstanbul, 1279/1863-1864.
- SAHİLLİOĞLU (Halil) : "On beşinci yüzyıl sonunda Bursa'da iş ve sanayi hayatı kölelikten patronluğa", *Mémorial Ömer Lütfi Barkan*, Paris, 1980, s. 179-188.
- SAHİLLİOĞLU (Halil) : "Slaves in the social and economic life of Bursa in the late 15th and early 16th centuries", *Turcica* XVII (1985), s. 43-112.
- SALIGNAC (Barthélémy) : *Itinerarium hierosoli*, s.l., 1587.
- SATHAS (...) : *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen Âge**, Paris, 1880-1890.
- SCHEFER (Charles) : *Le Voyage d'Outremer de Jean Thérnaud suivi de la Relation de l'Ambassade de domenico Trevisan auprès du soudan d'Égypte - 1512-*, Paris, 1884.
- SCHMID (J.) : *Luzerner und Innerschweizer Pilgerreisen Zum Heiligen Grab in Jerusalem*, Lucerne, 1957.
- SETTON (Kenneth M.) : *The Papacy and the Levant*, t. II ve III, Philadelphia, 1978-1984.
- SETTON (Kenneth M.) : *A History of the Crusades*: bkz. Rossi ve Luttrell.
- SHAW (Stanford J.) : *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*, Princeton, 1962.
- SHAW (Stanford J.) : *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, c. I, Cambridge Un. Press, 1976.
- SIMON (Bruno) : "Le blé et les rapports vénéto-ottomans au XVIe siècle", *Contributions à l'histoire économique et sociale de l'Empire ottoman*, J.-L. Bacqué-Grammont et P. Dumont, der., Louvain, 1983, s. 267-286.
- SLOT (B.J.) : *Archipelagus turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500-1718*, 2 cilt, Leyde-İstanbul, 1982.
- SMITNER (F.P.) : *Catalogo della biblioteca del Sacro militar ordine di S. Giovanni Gerosolimitano oggi detto di Malta*, s.l., 1781.
- SOMMI-PICENARDI (Gui) : *Itinéraire d'un chevalier de St. Jean de Jérusalem dans l'île de Rhodes*, Lille, 1900.

SOUCEK (Svat) : "The rise of the Barbarossas in North Africa", *Archivum Ottomanicum* III (1971), s. 238-250.

SOUCEK (Svat) : "A czech nobleman's pilgrimage to the Holy Land: 1493", *Journal of Turkish Studies* VIII (1984), s. 233-240.

SOUCEK (Svat) : "Certain Types of Ships in Ottoman-Turkish Terminology", *Turcica* VII (1975), s. 233-249.

STOKAR (H.) : *Jerusalemfahrt 1519*, Bâle, 1949.

STULTZ (Heinrich) : bkz. Schmid (s. 221-256).

SURIANO (Fra Francesco) : *Treatise on the Holy Land*, Th. Bellorini ve Fr B. Bagatti, der. ve çev., Kudüs, 1949.

TAHIROĞLU (Bülent) : "L'esclavage dans l'Empire ottoman", *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul* XXVIII (1981), 44, s. 345-361.

TANSEL (Selâhattin) : "Yeni vesikalar karşısında Sultan II. Bayazid"*, *Belleten* XXVII (1963), s. 185-236.

TANSEL (Selâhattin) : *Sultan II. Bâyezîr'in Siyasî Hayatı**, İstanbul, 1966.

TANSEL (Selâhattin) : *Yavuz Sultan Selim**, İstanbul, 1969.

Tapis. Présent de l'Orient à l'Occident: Catalogue de l'exposition tenue à l'Institut du Monde Arabe, Paris, 1989.

TENENTI (A.) : "I corsari in Mediterraneo all'inizio del Cinquecento", *Rivista Storica Italiana* LXXII (1960), s. 234-287.

TENENTI (A.) : "Venezia e la pirateria nel Levante: 1300-1460 c.", *Venezia e il Levante fino al secolo XV*, A. Pertusi, der., Floransa, 1973, I/2, s. 705-771.

TERCIER (M.) : "Mémoire sur la prise de la ville et de l'île de Rhodes en 1522 par Soliman II du nom, empereur des Ottomans", *Mémoires de littérature tirés des registres de l'Académie Royale des Inscriptions et Belles Lettres (1752-1764)* XXVI (Paris 1759), s. 728-768.

THÉNAUD : bkz. Schefer.

THUASNE (Louis) : *Djém-Sultan*, Paris, 1892.

TIETZE (Andreas) : bkz. Kahane.

TORR (Cecil) : *Rhodes in Modern Times*, Cambridge, 1887.

TREVISAN : Cf. Schefer.

TSIRPANLIS (Z.N.) : "ΦΙΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΙΠΠΙΟΤΩΝ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 15ον ΑΙ.*", *Polychordia. Festchrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag*, Amsterdam 1968, s. 191-209.

TSIRPANLIS (Z.N.) : "ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ ΣΤΑ 1522", *Tsirpanlis, Η ΡΟΔΟΣ*, s. 136-145.

TSIRPANLIS (Z.N.) : *Η ΡΟΔΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΝΟΤΙΕΣ ΣΠΟΡΑΔΕΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ ΙΠΠΙΟΤΩΝ (14ος - 16ος αι.)*, Rodos, 1991.

TURAN (Şerafettin) : "Barak Reis'in Şehzade Cem meselesi ile ilgili olarak Savoie'ya gönderilmesi", *Belleten* XXVI (1962), s. 539-555.

TURAN (Şerafettin) : "Rodos'un zaptından Malta muhasarasına"* Kanuni Armağanı, Ankara, 1970, s. 47-117.

- UĞUR (Ahmet) : *The Reign of Selim I in the Light of the Selim-name Literature*, Berlin, 1985.
- URSU (J.) : *La politique orientale de François Ier (1515-1547)*, Paris, 1908.
- UZUNÇARŞILI (İsmail Hakkı) : *Osmanlı Tarihi 112. İstanbul'un fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar*, Ankara, 1964.
- UZUNÇARŞILI (İsmail Hakkı) : *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara, 1984.
- UZUNÇARŞILI (İsmail Hakkı) : *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu ocakları**, 2 cilt, Ankara, 1984.
- UZUNÇARŞILI (İsmail Hakkı) : "Otranto'nun zaptından sonra Napoli kiralı ile dostluk görüşmeleri"*, *Belleten* XXV (1961), s. 595-608.
- UZUNÇARŞILI (İsmail Hakkı) : "Rodos Şövalyeleri hakkında Antalya valisi Sultan Korkud'a gönderilmiş bir mektub"*, *Belleten* XVIII (1954), s. 347-355.
- UZUNÇARŞILI (İsmail Hakkı) : "Cem Sultan'a dair beş orijinal vesika"*, *Belleten* XXIV (1960), s. 457-483.
- VÁKPÁT : *SULTÂN CEM* : bkz. Vatin, *Sultan Djem*.
- VALENTINI (R.) : "L'Egeo dopo la caduta di Costantinopoli nelle relazioni dei Gran Maestri di Rodi", *Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano* LI (1936), s. 137-168.
- VATIN (Nicolás) : "À propos du voyage en France de Hüseyin, ambassadeur de Bajazet II auprès de Louis XI (1483)", *Osmanlı Araştırmaları* IV (1984), s. 35-44.
- VATIN (Nicolas) : "Une tentative manquée d'ouverture diplomatique: la lettre de créance d'un envoyé de Bajazet II auprès de Louis XI (1483)*", *L'Empire ottoman, la République de Turquie et la France*, H. Batu ve J.-L. Bacqué-Grammont, der., İstanbul-Paris, 1986, s. 1-13.
- VATIN (Nicolas) : "Itinéraires d'agents de la Porte en Italie (1483-1495). Réflexions sur l'organisation des missions ottomanes et sur la transcription turque des noms de lieu italiens", *Turcica* XIX (1987), s. 29-50.
- VATIN (Nicolas) : "Macabre trafic : la destinée *post-mortem* du prince Djem", J.-L. Bacqué-Grammont ve R. Dor, der., *Mélanges offerts à Louis Bazin*, Paris, L'Harmattan, 1992, s. 231-239.
- VATIN (Nicolas) : "Le siège de Mytilène (1501)*", *Turcica* XXI-XXIII (1991), s. 437-459.
- VATIN (Nicolas) : *Sultan Djem. Un prince ottoman dans l'Europe du XVe siècle d'après deux sources contemporaines: Vâkı'ât-ı Sultân Cem / Oeuvres de Guillaume Caoursin*, à paraître à Ankara, Société Turque d'Histoire, 1994.
- VATIN (Nicolas) : "La conquête de Rhodes", G. Veinstein, der., *Soliman le Magnifique et son temps*, Paris, La Documentation Française, 1992, s. 435-454.
- VATIN (Nicolas) : "Deux îles à la dérive: Samos et İcaria entre 1475 et 1572", à paraître dans les *Mélanges* en l'honneur du Professeur Ménage, sous presse aux éditions Isis, İstanbul.

- VEINSTEIN (Gilles) : "Les préparatifs de la campagne navale franco-turque de 1552 à travers les ordres du divan ottoman"*, *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée* XXXIX (1985) (*Les Ottomans en Méditerranée*), s. 35-67.
- VEINSTEIN (Gilles) : "Un achat français de blé dans l'Empire ottoman au milieu du XVIe siècle"*, *L'Empire ottoman, la République de Turquie et la France*, H. Batu ve J.-L. Bacqué-Grammont, der., İstanbul, Paris, 1986, s. 15-36.
- VEINSTEIN (Gilles) : bkz. Arbel, Berindei.
- VERLINDEN (Charles) : "Venezia e il commercio degli schiavi provenienti dalle coste orientali del Mediterraneo", *Venezia e il Levante fino al secolo XV*, A. Pertusi, der., Floransa, 1973, 1/2, s. 911-929.
- VERLINDEN (Charles) : "La Crète, débouché et plaque tournante de la traite des esclaves aux XIVe et XVe siècles", *Studi in Onore di Amintore Fanfani*, Milan 1962, III, s. 593-669.
- VERTOT (Abbé de) : *Histoire des chevaliers de St. Jean de Jérusalem, appelés depuis chevaliers de Rhodes, et aujourd'hui chevaliers de Malte*, Paris, 1778.
- VOURAS (Paul P.) : "The development of the resources of the island of Rhodes under turkish rule 1522-1911", *Balkan Studies* IV (1963), s. 37-46.
- WIENAND (Adam) : *Der Johanniterorden der Malteseorden. Der ritterlich Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben*, Cologne, 1988.
- WINDWISS (A. von) : "Des Ritters Bernhard von Hirschfeld im Jahre 1517 unternommene und von ihm selbst beschriebene Wallfahrt zum heiligen Grabe", *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft zur Erforschung vaterländischer Sprache und Alterthümer* I-1, Leipzig, 1856, s. 31-106.
- YERASIMOS (Stéphane) : *Les voyageurs dans l'Empire ottoman (XIVe XVe siècles)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1991.
- YURDAYDIN (Hüseyin G.) : *Kanunî'nin cülûsu ve ilk seferleri*, Ankara, 1961.
- ZACHARIADOU (Elisabeth A.) : "Συμβολή στην ιστορία του νοτιοανατολικού Αιγαίου (με αφορμή τα πατριακά φερمانία των ετών 1454-1522)"*, in Συμμε-
κτα I (Atina 1966), s. 184-230.
- ZAKYTHINOS (D.A.) : "Corsaires et pirates dans les mers grecques au temps de la domination turque", in *L'hellénisme contemporain* III/10-11 (Nisan Mayıs 1939), s. 695-738.

DİZİN

A

Abdullah (Şehzade, Saruhan valisi) 144
Adana 151, 187
Adorno, Anselme 17
Adrien VI (Papa) 458
Adriyatik 255
Ahırlı limanı 68
Ahmed (Bursalı) 156
Ahmed Paşa (Gedik, Sadrazam) 144,
154, 159, 163, 192, 320, 338, 344,
347-351 365, 366, 376
Ahmed Paşa (Hersekzade, Sadrazam)
194-196, 260, 337, 468
Ahmed Paşa (Velîüddin oğlu Bursalı)
155, 365, 366, 373
Akkâ 3
Akkerman 183, 390
Alanya 103
Alâüddevle (Dulkadiroğulları şehzadesi)
187
İsmâh (Şehzade) 219, 295
Alessandro VI (Papa) 1, 178, 182, 220,
222, 243-245, 249-251
Ali (Çavuş) 440
Ali (Deli) 411
Ali (Hacı) 224
Ali (Lamia Kadısı) 440
Ali Bey (Karamanlı) 190, 301, 302, 430
Ali bin Abdülkerim (Halife) 321
Ali Paşa (Hadım, Sadrazam) 128, 144,
286
Alimnia (Limonia) 13, 14
Almanlar 10, 43

Almanya 24
Almiro 289
Alphonse V (Napoli kralı, Aragonlu) 13,
176
Amalfi 3
Amasya 143
Amboise 236
Amorato, Stephano 102
Anconalılar 284
Anrallya 21, 65, 73, 81, 95, 96, 98, 111,
256, 298, 299, 304, 326, 417
Aoneth, Vassily 188
Apulia 39, 40, 173
Aragon 17, 24
Aragonsari, Nicolo 65
Arapça 308, 423, 490
Araplar 28, 31, 91, 103, 174, 277, 313
Arfan 230
Arangelos 14, 27, 129, 131
Arnavutlar 91
Arnavutluk 219, 220
Arvaniti, Nicolas 65
Astypalaia 13
Atabey köyü 406
Athos Dağı 105
Atina 37, 38, 98, 319
Attika 292
Atumi, Anthonius (Lindoslu) 65
Auria, Perrine de 219
Auvergne 24, 214
Ayalla, Fra. J. de 25, 84, 85, 261, 283
Aydın 3, 78
Aymard, Maurice 289

B

Babil Kulesi 23
 Bacqué-Grammont, J.-L. 9, 302, 324, 325, 328
 Balaguer, Fra Raymond 278
 Bali Ağa (Yeniçeri Ağası) 346, 461
 Barak Reis 77, 179
 Barbaros kardeşler 78, 79
 Barol Manastırı 41, 42
 Bask 28, 51, 87, 176
 Baudon, Olivier 10
 Bayezid II 1, 14, 21, 27, 31, 32, 57, 64, 79-81, 118, 125, 137, 143-146, 148, 149, 151-157, 159-162, 164, 166, 167, 169, 170, 178-185, 190, 92, 193, 195-197, 199, 201-214, 216, 219-222, 224, 225, 227, 228, 230, 233, 236, 237, 239-241, 245, 247, 248, 250, 252, 254, 258, 259, 262, 264-268, 274, 282, 285, 295, 296, 298, 300, 304, 306, 315-317, 320, 321, 327, 363-366, 373, 376, 383, 386, 394, 397, 403, 406, 410, 411, 414-417, 423, 429, 468, 490
 Bazin, Louis 9
 Behram Bey (Kapudan) 337, 348, 350, 463, 468, 470, 471, 473, 475
 Belardo, Joannes (Sicilyalı) 62
 Beldiceanu, Nicoara 9
 Beldiceanu-Steinherr, Irene 9
 Belgrad 273, 328, 338, 343
 Bembo, Lunardo 294, 322
 Berindei, M. 478
 Beyrut 103, 289, 313
 Bezerra, Fra G. 57
 Bidoulx, Prégent de (Fransız kaptan) 234, 235, 238, 253, 312, 313, 342, 343, 346, 461
 Bilal (Chalci Kadısı) 293, 440, 443, 444
 Biliotti, Ludovico (Floransalı) 62
 Bisagno (Cenevizli kaptan) 66
 Bissipat, Georges 180
 Bizanslılar 3
 Blanchefort, Gui de 178, 182, 204, 221, 222, 232, 233, 260-262, 267, 268,

272, 277, 421

Bodrum 13, 18-20, 101, 104, 111, 271, 467, 479; ayrıca bkz. Halikarnas
 Bolardo, Joannes (Sicilyalı) 66
 Bosio 2, 8, 9, 128, 142, 198, 213, 232, 233, 303, 314, 333, 340, 349, 354, 355, 461, 486-489
 Bossolx, François de 193
 Bourbon piçi 335, 337, 346
 Bragadin, Zuan 471
 Brindisi 87
 Brockman, E. 2, 334
 Bronzus 75, 76
 Brullus 42, 61, 62, 66, 67, 70, 91, 247
 Brunet, Fra Jacques 221
 Bursa 19, 54, 65, 143, 144, 179, 326
 Butler, L. 28, 44, 55

C

Cafer Ağa (Osmanlı kaptanıderyası) 295, 310-312, 322-324
 Çaldıran Savaşı (1514) 301, 306
 Caletti, Paro (Rodoslu) 66
 Calonery, Michaly 65
 Campo, Piero da 335
 Camps, Fra G. 1 16, 283, 284
 Camussi, Michael 65
 Canalis, Joanne de 44
 Canberdi Gazali 313, 314, 325, 326
 Çandarlı 435, 436, 444
 Candiotto, Nicolo 354
 Canovi, Philippe 210, 212, 213
 Caoursin, Guillaume 8, 19, 55, 141, 142, 144-146, 148, 154, 159, 164, 182, 184, 195, 198, 371
 Cardan, Marino de 50
 Carmandino, Edouard de 139
 Carretto, Fabrizio Del 94, 131, 251, 272, 284, 285, 315
 Casata, Johannes de 65
 Castellorizo 13, 16, 17, 67, 87, 95, 110-112, 174, 191
 Castellorizo, Nicolas de 69
 Castilliano, Zanin 231, 232
 Catavia 260

Cathalano, Pero 102
 Cazarola, Joannes 335
 Celalzade 318, 338
 Cem Sultan (Şehzade) 1, 6, 7, 21, 26,
 113, 129, 132, 137, 143-145, 148,
 151-156, 159, 161-169, 171, 178-
 190, 192, 195, 195-203, 205-207,
 209, 209-214, 218, 220, 224, 225,
 227, 262, 264, 299-301, 308, 309,
 314, 316, 320, 349, 361, 363, 364,
 366, 371, 373, 376, 380, 386-388,
 390, 398, 403, 404, 410, 411, 414,
 415, 426, 428, 461, 490
 Ceneviz 28, 52, 91, 186
 Cenevizliler 28, 48, 50, 51, 53, 61, 69,
 87, 179, 287, 332, 397, 435
 Centurineus (Centurione), Johannes
 219
 Centurion, Cosme 138
 Centurione (Rodoslu) 443
 Ceinturione, Domenicus 284, 303
 Centurione, Giorgio 435
 Centurione, Johannes 27, 237, 238,
 240, 259, 436
 Centurione, Nicolas 71, 88, 94, 96,
 116, 237, 238, 284, 291, 292, 436,
 491
 Cerigo 283, 472
 Chalki Adası 13-15, 34, 53, 88, 104-
 107, 119, 131, 149, 256, 289, 291,
 293, 440, 447
 Chanasciut, Joannes 303
 Chanoy 312, 313
 Charisto, Nicola (Rodoslu) 62, 66
 Charles VIII (Fransa kralı) 178, 181,
 208, 220-223, 414
 Chiessari, Giorgio 67
 Cidde 126
 Citros 289
 Civiliano, Angelino Castratore de 278
 Clèves, Philippe de 245, 248, 249
 Cluix, Philippe de 19, 198, 217, 218
 Cola, Paolo da 113, 213
collachium 14, 348, 489
 Colombardo, Dimitri 67

commerchium 85
 Condorato, Nicolo 102
 Contarini, Jacomo 80
 Corbaran, Fra Francisco de 89
 Coron 283
 Corvin, Mathias (Macar kralı) 178, 209,
 210
 Costa, Hieronymo (Sicilyalı) 67
 Crispo, Jacomo (Naksoslu) 333
 Curi, Ciriaco 21, 26, 257, 258, 269
 Cyclades 74, 116, 282, 286, 289
 Cyro, Costa 96
 Cythere 74, 287
 Ç
 Çanakkale Boğazı 17, 74, 117, 126,
 127, 141, 142, 183, 191, 218, 220,
 251, 255, 286, 290, 291
 Çiçek Hanım 410, 411

D
 d'Alexandro, Francesco 56
 Daluistro, Martinus 231
 d'Amaral, Andrea (Şansölye) 116, 279,
 342, 491
 d'Amboise, Aimeric 30, 84, 261, 262,
 267, 272, 279, 285, 298, 299, 304,
 305, 417, 421
 Darani, Ebu Bekir, ed- 31, 57, 300,
 316-318, 320, 321, 326, 423, 425,
 436, 490-492
 d'Aubusson, Pierre 5, 14, 31, 32, 99,
 110, 131, 132, 137, 141, 142, 146,
 148, 154, 160-162, 164, 167, 169,
 171-173, 178, 181-186, 188, 189,
 191, 193, 195-197, 200-214, 217-
 219, 221-225, 227, 230-234, 236,
 237, 240, 241, 243-246, 248 252,
 254, 255, 257-260, 262-264, 266,
 268, 271, 272, 301, 303, 315, 325,
 361, 363-365, 383, 386, 388, 394,
 397, 403, 406, 410, 411, 414, 417,
 491, 492
 Davud Paşa (Osmanlı kaptanıderyası)
 193, 403

Del Carretto 63, 251, 273, 301, 303,
307-312, 314
Desaive, Dilek 9
d'Estouteville (Kardinal) 31, 154
Diedo, Antonio 96
Dimômfirat, Mesir Nikôla 376
Dimyat 59, 61, 65, 67, 69, 289
Dinyester 183
Doğan (Duan) Ağa 151, 187, 188, 390
Dulkadiroğulları beyliği 140, 306, 338
Duprat, Léonard 365, 371
Durazzo 220

E

Ecole des Hautes Etudes en Sciences So-
ciales 9
Edirne 166, 307, 325, 383, 417
Eğriboz (Negroponte) 4, 7, 19, 37, 38,
61, 73-76, 81, 93, 94, 98, 103,
105, 116, 117, 126, 127, 173, 259,
287, 289-291, 294, 295, 322, 326,
351, 429, 432, 434, 436, 439, 443,
444
Eğrikapı 488
Eldem, Edhem 10
Enrichi 75, 80
Ertaylan, İ. H. 2, 197
Eski Hisarlık 94
Evtimios (Metropolit) 353, 488

F

Faber (Hacı) 23
Faber, Félix 99, 279
Faroqhi, Suraiya 357
Ferando, Gaspard 102
Ferdinand (Kastilya kralı) 254
Ferraclon 260, 303, 349
Ferraclos 14, 93, 461, 462, 467
Ferrante (Napoli Kralı) 376, 403
Ferrare 376
Ferrier, Fra Michel 491
Fethiye 20, 21, 59, 61, 64, 68, 71, 111,
133, 158, 219, 247, 260, 270, 271,
276, 280, 296, 356, 361
Filistin 73, 116

Finale 45, 51, 129, 131, 261
Finike 61, 66-69, 225
Floransa 28, 50-52, 87, 179, 182, 284,
376, 435
Fluvian, Fra Antoine de 24, 175, 195
Foça 73, 75, 76
Fontanus 28, 333-335, 337, 342, 346
Fontenay, M. 106
Fornario, Domenico 335
Foscolo, Andrea 291, 431
Fourniaux, Vincent 10
François I (Fransa kralı) 273, 289, 312
Fransa 24, 40, 44, 45, 52, 123, 164,
167, 169, 170, 172, 178-182, 186,
197, 203-206, 208, 209, 214, 220,
223, 230, 236-239, 241, 245, 272,
312, 315, 363, 366, 386, 388, 390,
398, 414, 426, 428, 457
Fransiskanlar 314
Fransız donanması 248, 289, 313
Fransızlar 28, 48, 50, 51, 87, 94, 126,
131, 180, 200, 201, 220, 222-224,
230, 232, 233, 235, 236, 240, 241,
250, 252, 306, 313, 332, 358, 456

G

Gabriel, A. 2
Galata 470, 471
Galata tersanesi 307
Garanchet, Bernard 10
Gazavat-ı Hayreddin Paşa 7, 436
Gazze 61
Gebze 140
Gelibolu 42, 61, 77, 78, 126, 144, 251,
252, 256, 337, 338
Gentilis, Petrus Baptistus 70, 71, 247
Germen devletleri 236
Giaksi, Yorgo (ya da Jaxi) 26, 308
Giorgi, Luca di 66
Girit 30, 39, 40, 43, 51, 52, 61, 65, 74,
87, 116, 337, 349, 350, 488
Gola, Martinus de la 231
Gozo 354, 435
Gratiano, Antonio 284
Grimani 231, 233

Gripar, Demetrio 66
Gritti, Andrea 56, 78, 295
Güçer, Lütfi 289
Guillou, André 9
Gürçüler 254
Gyrault, Fra Honoratus 193

H
Halep 151, 311
Haliç tersaneleri 322; ayrıca bkz. İstanbul tersaneleri, Galata tersaneleri
Halikarnas 1, 13, 17, 18, 19, 144, 217, 218, 226, 274; ayrıca bkz. Bodrum
Hamideli 406
Hasan (Kara) 75, 77-79
Hayfa 200
Hayreddin Bey (elçi) 21, 163-167, 184, 366, 380, 383
Hayreddin Paşa (Barbaros) 7, 8, 30, 130, 433
Hayri Bey (el-Moro) 75, 127
Henry VIII (İngiltere kralı) 54, 456
Heywood, C. 472
Histoire des Croisades 2
Hızır (Barbaros) 101, 103
Hüdavendigâr 340
Hüseyin Bey (Limni subaşı) 20, 21, 93, 126, 163, 167, 168, 170, 179-182, 188, 189, 198-201, 208, 211, 320, 364, 366, 376, 386, 388, 390, 398, 411, 414, 415, 426, 428, 447

I
Innocente VIII (Papa) 1, 70, 178, 184, 186, 195, 196, 198, 199, 210, 213, 214, 403
Iustinian, Polo 356
Institut Français d'Etudes Anatoliennes 10

İ
İbni İyas 2, 288, 298
İbrahim (Hacı) 146, 147, 388
İbrahim Paşa (Sadrazam) 354, 483
İkaria 13

İlyas Bey 166, 167, 380, 383, 386, 388
İncirli (Nissiros) Adası 13-15, 35, 53, 139, 149
İngilizler 28, 45, 53, 54, 139
İngiltere 24, 27, 54, 457
İpsala 238, 240
İran 254, 303
İranlılar 254
İshak Paşa (vezir) 143, 177, 406
İskender Bey (elçi) 98, 99, 184, 185, 190-193, 202, 203, 205, 206, 270, 320, 365, 394, 397, 403, 404, 406, 410, 411, 415, 417, 418
İskenderiye 59, 61, 63, 63, 66, 73, 95, 103, 116, 127, 188, 190, 273, 288, 303, 308, 319, 322, 325-327
İskenderun Körfezi 288, 304, 323
İsmail (Şah) 254, 258, 280, 301, 302, 306, 314, 323
İspanya 40, 230, 312, 456-458
İspanyollar 125, 249, 252, 332, 456
İstanbul Boğazı 143
İstanbul tersaneleri 126 Ayrıca bkz. Haliç tersaneleri, Galata tersaneleri
İsmanköy (Kos) 13, 15, 16, 18, 20, 27, 29, 30, 34, 36, 42, 47, 58, 69, 74, 131, 139, 141, 149, 172, 194, 220, 222, 230, 250, 255, 275, 278, 280, 340, 344, 350, 351, 353, 357, 358, 467, 473, 478, 479
İstifani 486
İtalya 5, 24, 28, 40-43, 131, 179, 179, 205, 206, 209, 220, 354, 364
İzmir 3, 17, 73, 78, 111, 250, 296, 363
İzmit tersaneleri 126

J
Janizzi, Stephany 65
Jonas, Fra Mauritio 284, 286
Jordani, Georgio 66
Jules II (Papa) 70

K
Kahire 103, 151, 187, 189, 212, 288, 308, 310, 311, 411

Kalimnos (Kalamos, Kelemez, Kâlimôz)
 13, 16, 20, 50, 220
 Kalus, Ludvik 10
 Kandiye 37, 42, 43, 92, 124, 230, 231,
 234, 274, 283, 288, 333, 335,
 341, 342, 346, 349, 352, 487
 Kandiyeliler 124, 284, 331, 350
 Kansu Gavri 287, 306-308
 Karaburun 78, 111
 Karadeniz 4, 183, 261, 262, 278
 Karaman 4, 78, 144, 148, 154, 301,
 316, 323, 358, 406, 421, 491
 Karamanlılar 6, 254, 363, 490
 Karasu Ovası 292
 Karidormis 78
 Karistos 439, 443
 Karl V (Şarlken) 36, 313, 353, 456
 Karya 144
 Karystos 94, 429
 Kasım (Foçalı) 182, 204, 317-319
 Kasım Bey (Karamanlı) 102, 144-146,
 148, 151, 153, 185, 469, 470, 490
 Kasım Paşa (Güzelce; Anadolu beylerbe-
 yi) 349
 Kastilya 24
 Katalanlar 28, 48, 50-52, 105, 390
 Katalonya 24
 Kâtib Çelebi 336
 Kavala 289, 291, 292
 Kayıtbay (Memluk sultanı) 187-189,
 195-197
 Kayseri 187
 Kefalos 16, 32
 Kefe 478, 479
 Kemal Bey (kapıcıbaşı) 56, 262, 268,
 269, 269-271, 294, 295, 295
 Kemal Reis (kaptanıderya) 76, 78, 79,
 90, 94, 97, 112, 118, 125-127,
 250, 255, 278, 317, 325, 421
 Kemalpaşazade 140
 Kendall, J. 164
 Kerpe (Karpathos, Scarpanto) 13, 350
 Kıbrıs 3, 13, 28, 37, 39, 40, 42, 43, 47,
 51, 52, 54, 59, 61, 65-67, 74, 103,
 116, 124, 257, 314, 323, 350, 488,
 491

Kili 183, 390
 Kilikya 125, 187, 299, 302, 373
 Kissling, J. 125
Kitâb-ı Bahriyye 7
 Kızıl Hisar 439, 443, 444
 Kızılbaşlar 258, 272, 324, 330
 Kızıldeniz 304, 305
 Konya 143, 144, 373
 Korfu 28, 51, 52, 124
 Korigos 152
 Korkud (Şehzade) 19, 21, 26, 27, 56,
 81, 96, 111, 126, 143, 256, 257,
 262, 267-271, 295, 296, 298-300,
 304, 316, 320, 365, 417, 418, 421,
 491
 Krantonelli, A. 2
 Kudüs 3, 73, 129, 288
 Kurdoğlu Muslihiddin 76, 79, 94, 104,
 119, 123, 126, 132-134, 269-271,
 289, 294-296, 310, 326, 330, 337,
 340, 417
 Kütahya 154, 330
 Kutsal Topraklar 13, 17, 314, 357; ayrı-
 ca bkz. Kudüs

L

La Valetta 8, 9, 347
 Lachenec 260
 Lahania 53
 Lamana 487, 488
 Lamia 94, 96, 106, 291, 447
 Lardia, Michali (Rodosl) 19
 Larendi 144, 154
 Lartigue 456
 Lascari, Constantinus 65
 Lastic, Jean de 4, 140, 157
 Laurens, Henry 10
 Laurens, Maha 10
 Le Havre 456
 Le Rider, Georges 10
 Lefort, J. 2, 204, 211, 213, 383, 388,
 406, 414, 458
 Lengherand 15, 16, 30, 50, 51, 56,
 200, 201
 Leon X (Papa) 67, 70, 302

Léonard (Pratlı) 157, 159
 Lepanto 123
 Leros (İleröz) Adası 13, 16, 20, 32, 35, 48, 53, 58, 94, 110, 112, 220, 256, 275, 294-296, 295, 325, 352, 365
 Lesaige, Jacques 43, 49, 50, 53, 54
 Liguria 45, 129
 Lihada 104, 291
 Limni (Lemnos) 4, 21, 77, 78, 93, 94, 106, 126, 163, 167, 181, 188, 211, 211, 212, 364, 366, 374, 377, 390, 398, 415, 426, 426, 430
 Limousin 1, 178, 200, 428
 Lindos 14, 58, 65, 68, 71, 133, 247, 340, 352-354, 487
 Lipsi 13
 l'Isle-Adam, Philippe Villiers de 30, 36, 39, 40, 45, 100, 273, 312, 315, 331, 333, 334, 342-345, 353, 355, 421
 Lodi 28
 Lomellini, Martino 61
 Londra 456
 Louis XI (Fransa kralı) 178, 180-182, 208
 Louis XII (Fransa kralı) 232, 233, 236, 237, 239-241, 243, 306
 Loulos, Stamatès 211
 Loyso t o Pino 37
 Lucas, Paul 55
 Ludovicus 96, 174
 Lütfi Paşa 292, 339, 340, 468, 483, 484
 Luttrell, Anthony 2, 9, 32
 Lyon 45, 222

M

Macaristan 178, 219, 243, 262, 331
 Macarlar 153, 178, 198, 205, 206, 209, 236, 243, 245, 246, 249, 251, 252, 254, 255
 Machriqui, Nicola (Rodoslu) 63
 Magosa 43, 283, 287, 353
 Magrip 73, 116
 Magripliler 32, 63, 70, 97, 102, 174,

213, 287, 288
 Mahmud (Kadı) 434, 435, 439, 444, 468, 469
 Mahmud (Kara) 76, 94, 123, 124
 Maldonato, Fra 262, 269, 284
 Malerbi, Filippo 284
 Malio Burnu 74, 246
 Malio, Cao 132, 255
 Malipiero 8
 Malta 2, 8-10, 36, 353-355, 435, 488
 Manenti, Alvixe 236
 Manisa 21, 81, 103, 295, 299, 300
 Manoli (Lindoslu) 66
 Mans, Pierre Belon du 350, 351
 Mantova 182, 376
 Mantran, Robert 9
 Maona (Sakız) 185, 186
 Marino, Pascalino de 52
 Marino, Riccio di 195
 Marmaris 20, 21, 27, 54, 59, 61, 111, 158, 259, 269-271, 276, 310, 330, 341, 349, 361, 418, 467, 468, 471, 478
 Marsilya 40, 390
 Martin, Sire 204, 205
 Martinengo 333
 Martinengo, Gabriel Tadini di 333, 340, 343, 354
 Maruniler 29
 Massari köyü 35
 Maurice, Edouard St. 59
 Maurice, Raymond St. 59
 Medici, Francesco de 394
 Medico, Francesco 185
 Mego, Nicolaos 333
 Mehmed Çelebi (Dizdarzade) 349, 469, 483
 Mehmed II (Fatih) 1, 4, 5, 14, 20, 137, 140, 140, 141, 141-145, 155, 157, 159, 166, 169, 187, 321, 328, 361, 362
 Mehmed Paşa (Karamani, Sadrazam) 143
 Mehmed Paşa (Piri, Sadrazam) 461
 Mekke 73

Melo, Fra Diegus de 247
 Melun 208
 Memluklar 5, 6, 8, 30, 38, 52, 55, 59,
 62, 65, 69, 101, 116, 132, 142,
 149, 173, 178, 186-190, 196, 197,
 201, 203, 207, 209, 210, 213, 216,
 227, 244, 254, 273, 287, 288, 298,
 303-306, 308, 310, 326, 361, 363,
 403, 425
 Mentçe 3, 63, 69, 72, 93, 176, 218,
 219, 225, 269, 286, 295
 Mercidabık 307, 308
 Meriç Nehri 240
 Meryem Ana 49
 Mesih Paşa (Sadrazam) 5, 137, 138,
 140, 159, 159, 163, 169, 254, 262,
 264, 320
 Messina 349, 457
 Michalis (Pathmoslu, Papa) 103
 Michel, Mafio 96
 Midilli (Lesbos) 119, 126, 131, 142,
 249-252, 287, 349, 469, 471
 Mikonos 94, 104
 Milano 44, 45, 51, 52, 376, 411
 Milas 388; ayrıca bkz. Peçin
 Milet 73, 75, 76, 95, 110-112, 117,
 126, 128, 147, 154, 224, 250, 373
 Millet, Olivier 10
 Milly, Jacques de 4
 Milo 132, 255, 255
 Minio, Bartolomeo 81
 Mısır 4, 8, 20, 28-31, 38-40, 42, 43,
 52- 55, 59, 61- 63, 65, 66, 71-75,
 91, 102, 103, 116, 119, 124, 127,
 142, 144, 149, 150, 158, 173, 187,
 189, 190, 192, 193, 223, 247, 253,
 272, 273, 276, 277, 287-289, 296,
 298-300, 303-305, 310, 315, 319,
 321, 326, 337, 338, 352, 354, 358,
 361, 363, 373, 390, 391, 411, 426,
 435, 470, 483
 Missuro, Andrea 71
 Mizzi, J. 8
 Mocenigo, Alviso 119, 431, 432
 Modon 77, 232, 283, 316, 355, 490

Moğollar 143
 Monfleto, Leony 65
 Monolithos 14
 Montarnauld, Gui de 32, 148, 154,
 163, 365, 371
 Mora Yarımadası 64, 98, 116, 117, 230,
 233, 283, 287, 428
 Mordtmann, J. H. 79
 Mori-Ubaldini, U. 2
 Moro, Sebastiano 293, 432, 433
 Moro, Zuan 91
 Motte, Pierre de la 172
 Muğla 167, 168, 388
 Muradiye 179
 Musa 239, 241
 Muslihiddin Reis (Akıncı, Kurdoğlu) 329
 Mustafa (Hacı) 414
 Mustafa (Karamanoğlu) 491
 Mustafa Paşa (vezir) 214, 320, 329-331,
 336-338, 366, 461

N

Naksos Adası 119, 124, 251
 Napoli 40, 42, 51, 52, 87, 138, 139,
 153, 174, 178, 178, 182, 184, 197,
 201, 203, 220-222, 239, 376, 376,
 457, 457
 Napolililer 51, 87, 179
 Narangia 15
 Naser (Kıbrıslı Süryani) 103
 Nauplie 52, 81, 86, 91, 94, 104, 117,
 123, 132, 443
 Navarin 102
 Navaro, Piero 123
 Navarre 24
 Neohorio 27
 Nice 45, 354, 386, 410
 Nicolas, Elie 10
 Nicolò (Kandiye) 487
 Niğbolu (Nicomolis) Haçlı Seferi 3, 4

O

Offenbach 126
 Oniki Ada 2-6, 13, 20, 21, 28, 33, 42,
 48, 61, 62, 74, 93, 132, 134, 142,

169, 225, 275, 297, 303, 306, 315,
325, 328, 348, 349, 351, 352, 354,
355, 357, 358, 361-363, 468, 478
Ortugna, Diego (Kastilyalı) 17
Oruç Reis 30, 81, 101, 103, 130, 296,
421
Osman Bey (Osmanlı padişahı) 143
Osmanlı-Venedik savaşı (1499-1503) 177
Otranto 5, 140, 376

P
Paleologos ailesi 163, 180, 364, 426
Palomar 174
Pandone, Camillo 208
Pandora'nın kutusu 118, 282
Papalık devleti 31, 70, 178, 190, 199,
209, 211, 212, 214, 249-251, 254,
264, 376, 390
Paros 52, 251
Paros, Loysus de 62
Pasqual, Andrea de 273
Pathmos Adası 13, 52, 103, 105, 112,
286, 339
Peçevi 339
Peçin 110, 146, 147, 155, 183, 365; ay-
rıca bkz. Milas
Peretz, Philippe de 59
Però, Joannes de (Ragusalı) 62
Perpiano, Mosco (Môşkôş) 26, 147,
156, 183, 203-205, 364, 366, 388,
394, 395, 404, 406
Peruzzi olayı 103
Peruzzi, Iohannes 19
Pesaro (Amiral) 250, 255, 254, 259
Petrus (Aziz) 144
Petrus, Don 89
Philerme, Notre-Dame de 49
Philermos Dağı 14
Pierre (Aziz) 62
Pignera, Fra J. 175
Pili 16, 353
Piozascho, Fra Merlo de 193, 204
Piri Paşa (Sadrazam) 76, 123, 323, 324,
346, 461, 462
Piri Reis 7, 15, 68, 70, 76, 79, 105

Pitti, Raphael 61
Platamon 289, 292, 429
Polonya 231
Pokoka 104
Portekiz 24, 90, 249
Portekizliler 126, 252, 304
Prat, Léonard du 154, 163
Provence 24, 45, 201
Psichidalis, Georges 487, 353-355
Puccini 349
Pusuol 15

R
Raby, J. 55
Racheti 67, 67
Ragusa 28, 51, 52, 272, 284
Rericho, Antonio 208, 208
Rois, Joan (Basklı) 283
Roma 1, 196, 207, 209-212, 214, 218,
220, 221, 227, 241, 244, 314, 332,
366, 415, 458
Rossi, E. 2, 287
Ruggieri, Benedetto 487
Rumlar 23, 26, 31-33, 42, 62, 74, 78, 86,
93, 104, 106, 183, 188, 228, 292,
344, 353, 355, 358, 361, 364, 488
Ruys, Pedro 17

S
Saadeddin 7, 79, 80, 118, 128, 128,
286, 298, 299, 323, 325, 326
Sabayat (Modonlu Yahudi) 102
Safeviler 6, 258, 258, 280, 300-303,
306, 321, 326, 363, 364
Sakız Adası 4, 13, 30, 42, 51, 52, 54,
57, 59, 61, 64, 74, 77-80, 92, 97,
98, 103, 106, 110-112, 119, 128,
185, 225, 234, 321, 326, 330, 394,
396, 397, 410, 411, 423, 458, 470
Salona, Antonio di 101
Salvatis, Fra Bernardo de 37
San-Marco 45
Sanpero, Fra Jacob de 113
Santander 456
Sant'Angelo şato 220

Sanudo, Marino 8, 56, 57, 57, 75, 94,
109, 117, 122, 123, 183, 302, 304,
311, 322, 323, 356, 435, 436, 456,
472
Sapienza 125
Sarnelli, Tadeo 69
Sathas 8, 94
Savoie, Amédée de 252
Savoy 1, 50, 178
Scalinghe, Ludovic de 255, 267, 271,
417
Schiati, Quelli di 431
Seferihisar 73, 75-77, 79, 80, 95, 111,
112, 117, 126, 128, 262, 282, 295
Selanik 37, 38, 61, 73, 98, 226, 259,
289-292, 351
Selim I 5, 19, 57, 118, 119, 125, 125,
140, 266, 272-274, 280, 292, 294,
296, 299, 300, 303, 306, 307, 313,
315, 317, 319-326, 328, 363, 366,
421, 425
Selman Reis 471
Semendirek (Samothrace) 4, 93, 106,
107, 426
Sette Camelle, Fra Anastasio de 102
Setton, K. M. 2, 334
Sicilya 28, 37, 39-44, 51, 52, 87, 131,
158, 173, 230, 307, 312, 333, 488
Sienna 51
Sina 313
Sinan 76, 239, 241
Sinan Bey 468
Sinan Bey (Çaşnegir) 78
Sinan Paşa 143
Sinop 126
Şirvan 330
Sisam (Samos) Adası 4, 13, 68
Sixte IV (Papa) 70
Skiahtos 73, 86, 104, 116, 119, 123,
124, 235, 290, 292-294, 321, 366,
429-433, 443, 444
Skiros 73, 86, 104, 116, 122-124, 290,
292-294, 321, 366, 429-444
Skopelos 433
Sömbeki (Simi) Adası 13-15, 111, 133,

149, 194, 248, 249, 310
Sommi-Piccnardi, G. 2, 45
Sophia, Antonio 67
Sounion 74
Sporades 104, 116, 119, 282
St. Ange Kulesi 341, 489
St. Antoine Kapısı 489
St. François tarikatı 49
St. Gilles Manastırı 103
St. Jean Kilisesi 339
St. Naillac Kulesi 489
St. Nicolas Kulesi 14, 341, 421
St. Pantaléon 32
St. Pierre şatosu (Bodrum) 13, 15, 17-
21, 47, 58, 61, 103, 131, 139, 144,
160, 162, 193, 194, 216-218, 224,
225, 230, 271, 274, 275, 278, 280,
300, 340, 350
Stamatès 211
Stamati 219
Stampalia 13, 124
Stella, Nicolò 430, 431
Stokar 36
Stunigha, Fra Alvaro 129
Sudan 189, 311, 390, 411
Süleyman (Firenk) 151, 189
Süleyman I (Kanuni) 6, 34, 122, 125,
126, 273, 274, 325-328, 330, 331,
336, 338, 340, 341, 345, 347-349,
357, 421, 454, 468, 478
Süleyman Reis 76
Suriye 3, 13, 20, 28, 29, 53-55, 59, 65,
73-75, 91, 102, 116, 127, 142,
150, 173, 174, 187, 190, 213, 253,
273, 276, 289, 303, 309, 310, 313-
315, 325, 425, 435
Süryaniler 29, 52, 59, 62, 67, 68, 103
Symatore, Pascalo Francesco 19

T
Tâcü-t-tevârih 7
Talanta 289
Talesiman Reis 76
Tansel, S. 2, 321, 410
Taragon, Gabriel 335, 346, 350

Tarsus 144, 187
 Taşeli 148, 151
 Taşoz 4, 73, 74, 116, 292
 Tebriz 254, 301
 Tenenti, Alberto 2, 9, 123, 282
 Termissi 91
 Thénaud, Jean 15, 16, 65, 99
 Thuasne 2, 198, 201
 Tilos (Piscopia, İllegi) 13-15, 131, 149, 255, 352
 Timurlenk 4, 17
 Tinos 94
 Tinteville, Fra Pierre de 217
 Torino 51
 Torr, C. 2
 Trablusgarp 95, 96, 353
 Trablusşam 95, 318
Traité de la Terre Sainte 29
 Trakya 61
 Trévisan 34, 99, 277
 Trianda 131
 Troilos 293, 293
 Troiollo 443
 Troylos 86, 444
 Tumanbay 308, 309
 Tuna 183
 Tunus 42
 Turan, Ş. 2, 325, 328, 336
 Turino, Domenico 61, 284
 Türkoğlu, Sabahattin 10
 Turmuş (Kara) 75-80, 118, 128, 235, 282, 295
Tyro 185

U
 Urbino 376
 Ursin, Fra Baptisto 83
 Uzunçarşılı, İ. H. 2, 78, 388

V
Vâkı'ât-ı Sultân Cem 1, 179
 Valdiviessa 56
 Valone 220
 Vandalus, Serinus 333
 Vardaro 78

Varsak 254
 Vatikan 2, 212
 Vaximi (Kıbrıslı Süryani) 103
 Veinstein, Gilles 9, 478
 Veliyüddin 155
 Vergiti, Georgio 65, 68
 Verguti, Nicola 67, 67
 Vertot (rahip) 2
 Vidal, Michel 333
 Vignoli, Vignolo de (Cenevizli) 3
 Villacesa, Fra Nicolas de 230
 Villaragut, Fra. Diomède de 164, 253
 Villaret, Foulque de 13
 Villefranche 167, 178, 380
 Vituri, Zuan 341
 Volo 234, 235, 238, 289, 429
 Voudhi Burnu 56

W

Wiet, G. 2
 Wolsey (Kardinal) 54

Y

Yahudiler 23, 29, 30, 32, 59, 62, 102, 103, 276, 278, 285, 319, 334, 342, 351, 358
 Yahya (Vaftizci) 14, 184, 347
 Yedi Burun 69, 110-112, 147
 yeniçeriler 128, 143, 346, 347, 353, 461
 Yenişehir 144, 373
 Yerasimos, Stéfános 10
 Yseray, Fra Johannes de 332
 Yunanistan 30, 39, 91, 116, 220
 Yunanlılar 106
 Yusuf (Beyrutlu) 29
 Yusuf, Suriano (Ermenistanlı) 29

Z

Zacosta, Raymond (Tarikat lideri) 4, 83
 Zana, Constantino (Rodoslu) 66
 Zante 102, 117, 226
 Zeiton (Lamia/İzdin) 289
 Zen, Piero 350, 351, 354, 358
 Zongarolo, Michael 67
 Zyzy, Johannes (Rodoslu) 65

OSMANLI TARİHİ NASIL İNCELENİR?

KAYNAKLARA GİRİŞ

SURAIYA FAROQHI

“Bu kitapta aşağı yukarı son on yıldır giderek daha erişilebilir hale gelen Osmanlı arşiv belgeleri ile görsel ve anlatısal kaynakların bende uyandırdığı heyecanı okurlarımla paylaşmak istiyorum.” Suraiya Faroqhi’nin bu kitabı Osmanlı tarihi konusundaki mevcut bilgi birikimine bir giriş niteliği taşıyor. Tarihin yorumlanmasında birincil ve ikincil kaynakların nasıl kullanılabileceğini berrak bir biçimde araştırdığı bu çalışmada yazar, söz konusu alan ve bu alanın yan disiplinlerindeki öğrencileri ve araştırmacıları belgelere yakınlaştırmayı amaçlıyor. Hem arşiv belgelerini hem de anlatısal ve görsel kaynakları ele alarak, bunların hangi amaçlarla ortaya çıktığını gösteriyor ve okuyucuları, ellerindeki malzemeye eleştirel bir gözle bakmaları konusunda yönlendiriyor. Öğrencilerin özellikle lisans döneminde yararlandıkları Osmanlı tarihi “elkitapları”na yönelik eleştirisi ise, daha geniş bir tarihsel bağlam konusunda aydınlatıcı düşünceler sunuyor. Elinizdeki kitap, zengin ve karmaşık bir disiplin olan Osmanlı tarihinde özellikle araştırmalarına yeni başlayacak olanlar için bir kılavuz işlevi görecektir. Aynı zamanda deneyimli uzmanlar da, söz konusu alanın bu s amimi ve gelişkin yorumunda yeni ve meydan okuyucu yanlar bulacaklardır.

viii+336 s. / ISBN 975-333-154-1

2. BASKI

OSMANLI BEYLİĞİ

(1300-1389)

ELIZABETH A. ZACHARIOĞU (ED.)

Küçük bir uç beyliğinin, Bizans'ın yerine geçen ve Batı Hristiyan dünyasını yüzyıllar boyunca derinden etkileyen güçlü Osmanlı İmparatorluğu'na dönüşmesi, çeşitli açılardan incelenmesi gereken bir olgudur. Kuruluş dönemi hakkında 1930'larda geliştirilen kuramlardan sonra ortaya çıkan bulgular, eski tezleri geliştiren ve aşan savların kaynağı oldu. Osmanlıların kökeni, bulunan yeni sikkeler, gaza geleneği ve dervişlerin rolü, arazi tahrirleri, Türk dili, diğer beylik ve devletlerle ilişkiler üzerine karşılaştırmalı araştırmaları kapsayan bu kitabın ışığında Osmanlı tarihinin bilinmezlerle dolu en karanlık döneminin yeniden değerlendirilmesi gerekecek.

xiv + 277 s. / ISBN 975-333-067-7

HAÇLILAR ÇAĞI

11. YÜZYILDAN 1517'YE YAKINDOĞU

P. M. HOLT

Batı Avrupa'nın 10. yüzyıldan itibaren nüfusları ve tarımsal üretimleri artan feodal krallıkları, 11. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde yeni pazarlar arayışındaydılar. Ancak Doğu'nun ticaret yolları ve limanları Müslümanların denetimi altındaydı. Öte yandan, 1071'de Anadolu'ya giren Türklerin İznik'i merkez edinerek Bizans İmparatorluğu'nu tehdit eder hale gelmesi ve başta Kudüs olmak üzere önemli hac yerlerinin Müslümanların elinde olması, Hristiyan dünyası için büyük bir rahatsızlık kaynağıydı. Bu şartlar altında, birincisi 1095'te düzenlenen Haçlı seferleri birçok sonucu da beraberinde getirdi. Birbirlerine çok uzak olan halklar ve onların kültürleri, dilleri, dinleri karşılaştı, farklılaştı, karıştı.

P. M. Holt sadece Haçlı seferlerini değil, Emevileri, Abbasileri ve Memlûk Sultanlığı'nı da ele aldığı bu kitapta, 11. yüzyıldaki Birinci Haçlı Seferi arifesinden 1516-17'deki Osmanlı fevâhlerine kadar Doğu Akdeniz topraklarının siyasi tarihini sunuyor.

xi + 343 s./ ISBN 975-333-088-X

2. BASKI